ئەدۆلف هیتلەر

نەبەردی من

وەرگێڕانی: گەرمیان محەمەد

Scanned by CamScanner

Scanned by CamScanner

وشیاربە ڕێگە درێژە و کات کەمە!

هیچ پیاهەڵدانێکم بۆ هتلەر و دارو دەستە و وەرنامە و کارەکانیم نییە. هیچ وشەیەک شك نابەم باسی کارە بەناو ئامرۆڤانەکانی بکەم، هەرچی بێژم خۆم پێشیاوی ڕەخنە دەکەم، بۆیە خاستر وایە لەم مەیانەدا ئەوەی ئێژم ئەوەیە هیچ نەیەژم.

ئەوەی دەمهەوێت و گەرەکمە بیڵێم، بیێژمی و بیهاوێژم، ئەوەیە: بۆچی تاوەکو ئێستا ئێمەی کورد بەڕوانگەیەکی هتلەرانەوە بیرمان نەکردۆتەوە؟ بۆهیچ نەیەژم؛ دەبێژم ئەو هەوڵە هتلەر ئاسایانەمان کە هەبوونە تەنها هیچ بوونە و ئەوەی ئەنجامدراوە بۆ بەبالآ پیشان دانی نەتەوە و خوێنی پاکی کورد ئەوەیە کەهیچ نەکراوەو نەبوونە، زۆربەی هەوڵەکانمان ناوچەگەری و پووچ بوونە.

بەڕاستی لێرەدا جێگەی خۆیەتی هامازە بەو دەرد و پەتایانە بکەین کە لەسەردەمی هتلەردا باڵی بەسەر نەتەوەی ئەڵماندا کێشابوو. بەوەی وائێستاش بووەتە زەرووی کوردمژ و وەختە لەنێو نەتەوە نزمەکانی پشتی پشتماندا دەمان توێنێتەوە. لەخوداوەند دخوازم تاکێکی هتلەر ئاسامان لەنێو وە دیاربخات، بەکارەکانی نەتەوە یان ڕەگەزەکەمان سەربخات، ڕزگارمان بکات. ئامانجی ناپاکی کردنی لەنەتەوەی کورد نەبێت. هەموو کاری لەپێناو ئێمەی خوێن پاکی کورددابێت، تکاشم وایە چیتر وەچەی دووڕەگ بۆکورد زیندەبارنەکرێت، هاوسەرگیری دگەڵ ڕەگەزی نزمدا ئەنجام نەدرێت، تەمەنی هاوسەرگیریش دوانەخرێت، ئاسانکاری بۆ باشترکردنی بار و ئاستی کۆمەلأیەتی بکرێت، لەدووژمن هیچ سڵ نەکرێت، لەزۆر منداڵی نەترسی، ئەوە سروشتە کاری خۆیمان بۆ دەکات بەبێ پرستی.

Scanned by CamScanner

بانێمەی کور و کوردپەروەران، وەدەریان خەین داگیرکاران،بەباگێڕکاران، بامالْیان بڕووخێنین، ژنانیان ئەتك کەین، دایکانیان بێوەژن کەین، باوکانیان لەپیاوەتی خەین، کچانیان بخەینەبەر کەر، پیرانیان بدینە بەر شاپەڕ، درەختەکانیان بسوتێنین، ڕیشەیان لەبێخە دەربێنین، خۆیان کوڕیان نەوەی پێش و دوایان قڕکەین، شەیدای حوشتری بێ ئاوانیان کەین، خاکیان بسوتێنین، درەختەکانیان لەڕیشە دەربێنین، ئاوەکانیان سوێر و ژەهراوی کەین، قوتابخانەکانیان بکەینە گەوڕ، تیایخەین بۆیان مانگا و لەوەڕ، پەرەستگاکانیان بکوردێنین، بنچ و بنەوانیان لەبێخ دەربێنین، خواکانی ژێرزەوینیان لەئاخی ئاسماندا زیندانی بکەین، شەیتانیان لێبکەینە خوا، خوایان لێبکەین بە بت، پەیامهێنەکانیان توشی بێنابڕوویی بکەین، پەرتووکی ئاین و ڕەسەنیان تڕۆڵبکەین، ناشرینیان لاجوان و جوانیان لاناشرین بکەین، هەموو شتێکیان لێ سەرو خوار و خوار و ژێر بکەین... بەبانگەشەی درۆیان ڕۆژووی نەتەوەمان نەشکێنین، ئەوانەی وتم، هەموو دوژمن پێمان دەکات گەر هاتوو خۆی لەکێشەکانی تری دەرکات.مەبەستم ئاین نییە ، بەڵکو بۆنەتەوەپەرەستیە.

ئەزانن کەی کورد دەتوانێت بحەسێتەوە و وەك مرۆڤ بژێت؟ ئەوکاتەی ئاوەزی لەبەرگریەوە بۆ هێرش دەگۆڕێت، ئەمەش مانای هەوڵدانە بۆ دەست گرتن بەسەر هەر چوار شاری ئەنقەرە،دیمەشق،بەغداد و تەهرانە،بەلایەنی کەمەوە، بۆئەمەش هەموو جۆرە ئامراز و فێلْ وحۆلات و چەکێك پێشیاوی بەکارهێنانە، ئەمەش لەوکاتەدا دەبێت کە پەروەردەی تاك و هاولاّتیانی کورد لەڕێگەی شالیارگەی پەروەردەی حکومەتی باشوری کوردستانەوە ئاراستەی ڕەگەز یان بەلایەنی کەمەوە نەتەوە خوازی بکرێت لەم پارچەیەی خاکی کوردستان، لەپارچەکانی دیکەی دلّی کوردستانیش دەبێت ژن و ژن خوازی کورد دەگەڵ گەل و ڕەگەز و نەتەوەکانی دیکە ڕابوەستێندرێت، قەیرە کچی و درەنگ هاوسەرگیریش قەدەغەبکرێت، هانی پەروەردەی جەستەیی و دەروونی تاکەکان بدرێت، لەسەرخۆڕاگری و کوردپەروەری، ئەمەش لەڕێگەی پەیڕەوی خوێندن یان لەماڵەوە دایك دەتوانێت منداڵەکانی بەوشێوەیە گۆش بکات کە نەتەوە سەردەخات.

گەر تاکی کورد لەسەر بنەمای ئاشتی خوازی پەروەردە ببینێت ئەوا تەنها کۆیلەبوون چارەنواڕێتی، بەلاّم گەر لەسەر بنەمای ڕەگەز پەرەستی پەروەردە بکرێت

Scanned by CamScanner

ئەوکات بەلایەنی کەمەوە ئازاد دەبێت گەر خاوەنی دەوڵەتیش نەبێت. بۆ هەر هەڵمەتێکی سەرکەوتوو پێویستمان بەلۆبی و هێزی پاڵپشتی جیهانییە ئەمەش بەپارە و دەزگای ڕاگەیاندن دەکرێت، بڕواناکەم کوردستان هەژاربێت لەڕووی پارە و سامانەوە کەواتە تەنها پێویستمان بە دەزگاگەلێکی زۆری ڕاگەیاندنە بە دەیان زمانی جیاواز بدوێن و یەك مەبەست بگەیەنن و ئارەزووی کوردان بۆ جهان بدرکێنن...هەروەها پێویستمان بەکاراکردنی ئەو هەموو کوردانەی سەرانسەری گێتیە، هاوشێوەی جوولەکایەتیە، هەرکوردێك لەوانە دەتوانێت بەچەندین زمان قسەبکات، ئەی باشە بۆناتوانێت کارێك بۆ نەتەوەکەی خۆی بکات؟ ئەو کوردانە دەتوانن لەڕێگەی هەموو جۆرە بانگەشەیەکی نوسین و بیستن و بینینەوە بەزمانی جۆراوجۆر و بۆیەك مەبەست بنوسن و بێژن و بلاوبکەنەوەو پیشانبدەن، نابێت دەستەوەستان بۆخۆیان لەسەر سیسەمی نەرم خەوی درێژ بکەن، بەڵکو پێویستە قۆڵ و بازویان لەبۆ نیشتمانەکەیان وەگەڕبخەن...

سەبارەت بەهێز و سوپاش، تاوەکو ئێستا ساویلکەیی تاك و سەرانی کورد لەوەدایە نازانێت هێز لەیەکگرتوییدایە، نەهامەتیش لەجودایدا بەرجەستەیە، هەموو کوردێك ئاشنای ئەم مەبەستەیە، باشە بۆ سوپا یەك ناخەن، هەموو بەرپاسانی گەندەڵ و خوێڕی لەکارناخەن، ئەوەی باش بوو ڕێزی بگرن، فریاوی کەون، پەنای تێبگرن، ئەوەی خراپ بوو لەوڵات دەری بکەن، هەمو ژیانی لێتاڵبکەن، چی بردووە لێی وەربگرنەوە، هەمووی لەقوڕگی بێننە دەرەوە..

نابێت کوردی هەرێمی باشوور بەهیچ جۆرێك متمانەی بە بەهێزبوونی حکومەتی ناوەندی عەراك ببێت، بەوەی بەبەهای ملیارەها دۆلار چەك دەکرێت، سبەی ناوسکی ئێمەی پێ هەڵدەدرێت، دەبێت داوای بەشە چەکی خۆمانیان لێبکەین، گەر بەخواست نەیان دا ئاریمەنیان لێ هاندەین، هەموو کارێك بکە بەسەر بەرزی، نابێت لەپێش دووژمندا بلەرزی، ئەوکاتەی داوای ماڤ خۆت دەکەی، مۆرە لەدوژمنت دەکەی، مەترسە خۆتۆ سواڵکەرنیت بڕۆیتە بەر دەرگای حکومەتی عێراق و بکوڕوزێیتەوە و لەولاوە بەدەستی بەتاڵ بێیتەوە، بەنەبەردیی و نەترسی ماڤ خۆت بەدەست بێنە بەبێ پرستی...

Scanned by CamScanner

زۆر خەوشیە و نەنگیە، بۆهەرکوردێك ڕقی لەنەبەردیی و زیرەکییە، ئازایەتی و ژیری و ڕۆشنبیری و بالأییش دوور لەدەبەنگییە...وازبێنن لەدروشمی: تاشاخ مابێت کورد تەواو نابێت، لەبریدا بڵێن: تا بەئاوەز بیربکەینەوە، دەستکەوتی باشتر بۆنەوەکەمان بەدەست دێنینەوە.

مەڵێن ئێمەی کورد کەمین؟ هەرهیچ نەبێ سێ بەقەد ئیسرائیل دەبین...کوانێ کێ بەهێزە ئێمەی یەك ملیار بەناو موسوڵمان یان دە ملیۆن جوولەکەی ئەم ئیسرائیلەی لای خۆمان...خۆ خۆمان کوردی ڕەسەنی کوردستان چل ملیۆنین بێ داردەستان...کەواتە دەتوانین زۆر لەئیسرائیل بەهێز ترببن، بەگوڕتربین، جەرگ بڕتر، وەکارترببن....

نەفرەت لەو دەوڵەت یان هکومەتەی تاکی گێل و گەمژەی هیچ نەزان دەکاتە مامۆستا و ئەرکی پەروەردەکردنی گەورەترین سامانی خۆی پێدەسپێرێت، نەفرەت لەو گەلە گورگانەی بەناوی پاراستنی ئاسایش و ئارامیەوە چنگ دەخەنە سەر بنەقاقای هاوولاتی ڕەنجبەری نەتەوە و وەختە دەیان خنکێنن...تف لەو کاربەدەستانەی لەخۆیانەوە لەبەرژەوەندی خۆیانەوە کەسانی ناژیر لەپۆستی مەترسیدار و ئاسایشدا دادەمەزرێنن... تف لەو مامۆستا بێ ئەمەك و خوێڕانەی تەنها لەبەر خاتری ئەو موچەیەی پێی دەدرێت وانە بە فێرخوازەکانی دەڵێتەوە و لەبری ئەوەی بۆ کەڵکی نەتەوە لە داهاتوودا پەروەردەیان بکات دەیان گۆڕێت بۆ زەروو... نەفرەت لەو هکومەتەی کە دەزانێت کەس گەلێك توانای چارەکردنی کێشەی خۆیان نییە، توانای پەروەردەکردنی منداڵی خۆیان نییە، کەچی گەورەترین بنەمای مانەوەی نەتەوەیان دەخاتە ژێر دەست لەبۆ پەروەردەکردنیان بە شێوازێکی پووچ و نانەتەوەیی...

هەرنەتەوەیەك خەمی خۆی نەخوات تاگورگ دەیخوات، ئەو نەتەوەیە شایانی کۆیلەبوونە، هەرنەتەوەیەك بە کۆیلەبوون قایل بوو شایەنی لەناوچوون و تەفربوونە، پێشیاوی پاکتاوکردنە، بۆیە ئومێدەوارم تاکی کوردی خەواڵوو لەم خەوە بەئاگابێتەوە زوو، ئەگینا نەتەوەکانی دەوروبەر بۆی دەبنە زەروو، لەناوی دەبەن و دەیفەوتێنن بەزوو، زوو پەلاماری دەدەن، زوو داگیری دەکەن، کێشەی لەنێودا دروستدەکەن، قڕ و پاکتاوی دەکەن، خاکەکەی پڕلەگۆڕ دەکەن....

Scanned by CamScanner

بن، بەو مەبەستەی بەبیانووی ئاینەوە هەمدیس ئارەومان بۆ بێننەوە و بیانکەن بەخوا بەسەرمانەوە، داوای کۆیلەبونمان لێبکەنەوە، مەبەستم لەکەسانی خراپە نەوەک دڵپاکە.

هەرکەسێك دژی نەتەوەکەی نەبێت ئاساییە خاوەنی کام ئاین بێت، کام دەپەرەستێت چی بەلای خۆیەوە دەڕنسێت، سەریەکام ڕێبازە، حەزدەکات لەکام مەزەبی تازە، ئەگەر لەخزمەتی نەتەوەدابێت ئاین گەورەترین دەستکەوتی خواداس، بۆ موسوڵمان وئەرمەنی و حەسرەتیان و کلد و ئاشوریەکانیش هەرواس، ئەگەر کەسێك ڕاستبکات بەناوی ئاینەوە درۆناکات، نەتەوەکەی نافرۆشێت بەدوژمن، دەست ناخاتە نێو دەستی دژمن، زیانی بۆ مێروولەیەکی نەتەوەکەی نابێت، زیانی بۆ هیچ دژبەرێکی ئاینیی ولاتەکەی نابێت، گرنگ ئەوەیە هەمووومان کوردین، خاوەنی یەك ئامانج و ڕێبازی نەبەردین. هەرنەتەوەیەك جاش و زۆڵی تیابوو، ئەونەتەوەیە پێش لەدایك بوونی تیاچوو،لەبری مەوداى زيندەیی،بەقێسەمەتی دەبێت نامەردی ئاوەزمردوویی. نەفرت لەو سەرکردانەی لێرە بەدواوە لە جاش و خۆفرۆشان دەبوورن، نەفرت لەتۆوی خوێنەریش گەر دڵت بۆجارێکیش خورپەی بوون بەجاش و دەستکەلای دووژمنی بۆ ئاوەزت ناردبێ و لێدابێ، هەرگیز لەناپاکانیش خۆش مەبەو گەورەییان لەهەمبەر مەنوێنە....

وەرگێڕی کوردی، ٢٠١٣/٤/١

کاتژمێر ١:٥٢ خولەکی سەر لەبەیانی

کوردستان/ هەرێمی باشوور

Scanned by CamScanner

پێشەکی

ئەدۆڵف هتلەر کەسێکی ئاسایی نەبووە لەوەی سوڕگەی گەردوون تێیبەڕێت، وەکو تۆز بەدووی خۆیدا لە گەردوونی فراواندا بەجێی بهێڵێت. ئەدۆڵف هتلەر بەتەنها پادشا (سەرکردە)یەکی ئەڵمانی نەبووە؛ بەڵکو یەکێکە لەو کەسایەتیە گەورانەی وەخت بوو ڕێڕەوی مێژوو بوەستێنێ و ئاراستە و شێوەی جهانیش بگۆڕێت، کەواتە پادشای مێژووە. لەبەرئەوەی هتلەر سەربازێکە کە بەدووی خۆیدا داستانێکی بەجێ هێشتووە کە ناوبانگی دەشێوێنێت و پڕلەکێشە و چەن و چوونییە: نەهامەتی ئەو وڵاتەی خەونەکانی لەناوبرد و سیستمێکی حوکمڕانیش کە کۆڵەکەکانی خواربوونەوە و پارتێك پایەکانی تەفربوون، کەواتە هتلەر پیاوێکی ڕێبازی بووە کەلە کەلەپووری هزری باو لایدابوو، ئەم کەلەپوورەش خۆی دەنواند لە ڕامیارێتی و کۆمەڵایەتی و زانست و هونەر و جەنگ وەکو زانست و هونەر.

نیشتمانپەروەری سۆسیالیستی کە ئەدۆڵف هتلەر وەکو مژدە لەگەڵ خۆیدا هێنای و مەبەست و پێکهاتەکانی لەپەرتووکی (نەبەردیی من)دا خستەڕوو، بنەما خەوشدارەکانیشی دیارخست بەتایبەت پێش لەوەی هتلەر ببێتەسەرداری ئەڵمان. لەماوەی ئەو سیازدە ساڵەی کە هتلەر سەرداری ئەڵمانەکان بوو، ئەم سۆسیالیستی نیشتمانپەروەریە بەرەو لوتکەی بەهێزبوون هەنگاوی دەنا وتۆوەکەی لەنێو هەموو هەسارەکەدا گەشەی دەکرد و لەسایەیدا کۆڵەکەکانی نەتەوەچێتی زیادەڕۆی لێدەهاتەبوونێ و وەکو چەکێك لەدژی وڵاتی سێیەم و بنەمەکانی کارل مارکس بەکاریان دەهێنایەوە. تەنانەت ئەوانەشی دژایەتی نیشتمانپەروەری سۆسیالیستیشیان دەکرد و هانی شیوعیەت و هەروەرزکارییان ئەدا بەمەبەستی لەناوبردنی نازییەت، هەستیان بە گرنگی بنەمای بۆچوونەکانی هتلەرکردبوو، کە

Scanned by CamScanner

ڕەمەندێکی خەباتگێڕی ڕامیاری ئاسان بەکارهێنراوە لەشێوەی فاکتەرێکی کارا بۆ وەستانی تەوژمی بنەما چەپڕەوییە زیادەڕۆکان، ڕێکخستنیش بۆ بەکارهێنانی ئەم بنەمایە دەستبردنە بۆ دیکتاتۆریەتی تاك پارتی و دواتریش گەیشتنە سەر دەستەڵاتی ئەم پارتەیە لەڕێگەی هێز و توندوتیژی و هەڵگرتەی بۆچوونی مکیاڤیلیانە لەبۆ گەیشتن بە ئامانجەکان.

ئەوەی لەمڕۆدا بەدواداچوون بۆ پێشکەوتنی ململانێی سەربازی نێوان هەردوو بەرەی شیوعی و دیموکراتی بکات بۆی دیاردەکەوێت کە سەربازگەی دووەم دووچاری تیاڕامان هاتۆتەوە لە بەرپەرچدانەوەی تەوژمی بنەماکانی کارل مارکس کە پاش لە جەنگی دووەمی جیهانی زیادتر بلأوبوویەوە. بەمەش دەگاتە ئەو یارمەتی و کۆمەکە دارایی و ئابوری و هونەریانەی کە پێشکەشی گەل دەکات, لەگەڵ پێشخستنی سیستمەکە بەجۆرێك هاوتای ڕژێمی شیوعیەت دەبێتەوە بەبێ خۆلادان لەباسکردنی. زۆر بەئاشکرا هەڵەکانی بەرەی دیمۆکراتیمان بۆدیاردەکەوێت بەتایبەت لەسایەی ئەو ڕێگەیەی هتلەر گرتیەبەر دا لەبۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی تەوژمی شیوعیەت لە وڵاتەکەیدا, بەڵام ناتوانین بەڕوونی لە باری ڕاستینەی ئەم پیاوە تێبگەین گەر لەو بنەمایانەی نەڕوانین کە لە پەرتووکی نەبەردیی من دا تیشکی خستۆتەسەر و دواتریش نازیەکان کردیان بە(ئەنجیلی نیشتمانپەروەری سۆسیالیستی).

ئەم وەرگێڕانەی کە ئێستاکە بۆ پەرتووکی (نەبەردیی من)مان ئەنجامداراوە پێشتر بەم شێوە دروستییە نەخراوەتە پێش دەستی خوێنەران؛ چون لە پەرتووکی ڕاستەقینەی خوودی ئەدۆلف هتلەرەوە وەرگێراوە و بەهیچ سانسۆرێکدا تێپەڕ نەبووە بۆ ئەوەی کورتبڕی بکەن یام بۆی زیاد بکەن. هەوڵی گواستنەوەی بۆچوونە نەتەوەچێتیەکانی هتلەر و شێوازی فەرمانڕەوایەتی و ڕەگەزەکان بەبێ چاوپۆشین لەهیچ بۆچوونێکی خستومانتەڕوو, ئێمەش لەم جهانەماندا هێشتاکە ئەو سێ بوارەی بۆچوونی جیاواز بەتێکەڵاوی وەردەگرین.

لویس الحاج

جووله‌كه

Scanned by CamScanner

١

منداڵیم

بۆ بەختەداریم لە برۆنۆوە هاتمە نێو ئەم جهانەوە, کە شارێکی بچووکە و دەکەوێتەسەر سنوری جیاکارەوەی هەردوو دەوڵەتی نەمسای ئەڵمانی و ئەڵمانیا کە پێویستە یەکگرتنی ئەم دوو وڵاتە لەسەرووی هەموو ئامانجەکانی دیکەی کار بۆ کردووی ژیانمانەوە بێت.

نەمسای ئەڵمانی دەبێت بگەڕێتەوە بۆ ئامێزی نیشتمانی ئەڵمانی گەورە؛ چونکە یەك خوێنی موڵکی یەك دەوڵەتە, خەبات و تێکۆشانیشی هەر بۆیەك مەبەست و نەتەوەو بەهێزکردنی یەك دەوڵەتە. گەلی ئەڵمان هیچ مافێکی داگیرکردنی وڵاتانی دیکەیان نییە گەر وەچەکانیان لەیەك سنوری دەوڵەتدا کۆنەکەنەوە, ئەو کاتەی ڕایخ ئەم وەچانەی خۆی کۆکردەوە و توانی بەخێویان بکات ئەوکات ئەم گەلە مافی داگیرکردنی زەوی بێگانەکانی بۆ دەگەڕێتەوە. لەم کاتەشدا ڕێڕەو لەبەر شمشێر خوار دەبێتەوە و فرمێسکی جەنگ بەرهەمی جیهانی سبەی دەبێت.

لە ساڵی ١٨٩٠ چاوم بەم گێتییە هەڵێنا و باوکم کارمەندێکی ڕێژی نمونەیی بووە, ئەوکاتەی خانەنشین کرا خێزانەکەی گێڕایەوە بۆ شاری لانزی شوێنی لەدایك بوونی خۆی و لەوێدا نیشتەجێ بووین, دواتر ماڵی گواستەوە بۆ گوندی ((لامباخ)) و دەستی دایە بەکارهێنانی ئەو زەویەی کە هەیبوو. لە لامباخ لەو کاتەی لەخوێندگەبووم و پەیوەندیم دەگەڵ هاوڕێکانمدا لەسەر بنەمای چەسپاندنی بۆچوونەکانی خۆم بووە بەسەر کرداری خۆم و بۆچوونی هاوڵەکانمدا, لەوکاتەدا

Scanned by CamScanner

هەرچەندە تەمەنم کەم بووەو منداڵش بووم، بەڵام زۆرم بیر لەداهاتوو دەکردەوە، هەرگیز حەزم لەهیچ پیشە و کارێك نەکردۆتەوە بۆنەوەی بیکەم بە پیشەی ژیان بەڕێکارم و نەشم ویستووە ببمە پەیڕەوکاری ڕەوتەکەی باوکم، کارمەندیم وەکو پەتێك دەبینی کە هەمیشە خاوەنەکەی بەرەو خواریٚ ڕاکێش دەکات. هەرکاتێك هەوڵی قایلکردنی هاوڕێکانم دەدا دەمویست هونەری گوتاربێژی خۆمیان بەسەردا تاقیبکەمەوە لەڕێگەی خۆسەپاندنەوە، لەم کاتەوەش بۆم دیارکەوت و هەستم بەوەدەکرد کەمن بۆ بوون بە سەردار دروستکراوم ، نەوەك بوون بەکارمەندێکی ئاسایی.

هتلەر لەتەمەنی یەک ساڵیدا

ئەو کاتانەی ئیشم نەبووە هێرشم بۆ کتێبخانەکەی باوکم دەبرد و پەڕەی پەرتووکە مێژووییەکان و گۆڤارە وێنەدارەکانم هەڵدەدایەوە، جارێکیان دەستم بەر گۆڤارێك کەوت کە لەساڵی ١٨٧٠دا بڵاوکرابۆوە و باسی ڕەوت و کاریگەرییەکانی جەنگی نێوان پروسیا و فەڕەنسا دەکرد.

لەم کاتەدا بەدەم بیرکردنەوە لە سوپای پروسی سەرکەوتووەوە بەخۆمم دەگووت:

لەم کاتەدا ئەڵمانەکانی نەمسا لەکوێڕا بوون؟ کەواتە بۆچی باوکی من و پاقی ئەڵمانە نەمساییەکانی دیکە لەم ڕەوتی سەرکەوتنە پاشکەوتووبوونە؟ ئایا جوداییەك هەیە لەنێوان ئەو ئەڵمانیانەی سوپاکەی ناپولیۆنی سێیەمیان شکاندووە دگەڵ وان ئەڵمانی کە لە نەمسادا ئاکنجێنە ؟

***

Scanned by CamScanner

باوکم هەرگیز نەیویستووە بڕوا بەخۆی بێنێت کە وانە کلاسیکیەکان سودیان بۆم نابێت، هەوڵیشی دەدا وەکو کەسێکی خاوەن کار پێم بگەیەنێت، هەوڵی دەرکردنی دام لە زانستی بیردۆزی بەوەی لەخوێندنگەیەکی ئاساییەوە گواستمیەوە بۆ خوێندنگەیەکی تایبەت بە هونەر، چاوی تێبڕی بووم لەوەی بمکات بە کارمەندێکی ولآت.

باوکی هتلەر

هەرگیز بڕوای وانەبوو من دژبەری ڕازخواستەکەی دەکەم، بۆیە هەرگیز بەوە قایل نەدەبوو کە من بۆچوونەکانی ڕەت بکەمەوە، هەوڵی خۆشەویستکردنی کارمەندیی لەلام دەدا، بەجۆرێك هەمیشە باسی لەچێژ و کەمتر لەتاڵیەکانیشی دەکرد، هەمیشە هەوڵی دەدا بەبێ پێچ و پەنا وەڵامی خواست و داواکاریەکانی بدەمەوە، بەڵام ئەو کاتەی تەمەنم گەیشت بە یازدە ساڵ ڕەتی بۆچونەکەیم دایەوە بەوەی هەرگیز نابم بەکارمەندێکی دیلی نوسینگە، بەخێرایی بۆم دیارکەوت توانایەکی باشم هەیە لە وێنەکێشاندا، ئەو دەمەی باوکم دیسانەوە کارمەندێتی خستەوەپێشم بەڵام وەڵامی من بوون بە وێنەکێش یان وێنەگر بوو، بۆیە زۆر توڕەبوو و پەنای گرتە دایکم بۆ ئەوەی قایلم بکات لە بوون بەکارمەندی دەوڵەت و ئەم ئاراستەیەشم پووچ بکاتەوە کە من

Scanned by CamScanner

پلانم بۆ دارشتبوو، من لەسەر بۆچوونەکەی خۆم مامەوەو ئەویش لەسەر بۆچوونی خۆی. باوکم لە پەیمانگای هونەر دەریکردم و گێڕامیەوە بۆ خوێندنگەی ئاسایی، سەرکەوتن بۆ ئەو بوو، بەڵام من هەرگیز دەستم هەڵنەگرت لەم بەهرەیەم و بگرە برەویشم پێدا و وانەکانی دیکەم پشت گوێ خست جگە لە جیۆگرافیا و مێژوو کە سەرجەم بۆچوون و بڕیارەکانم لەم دوو زانستەوە هەڵقوڵاون.

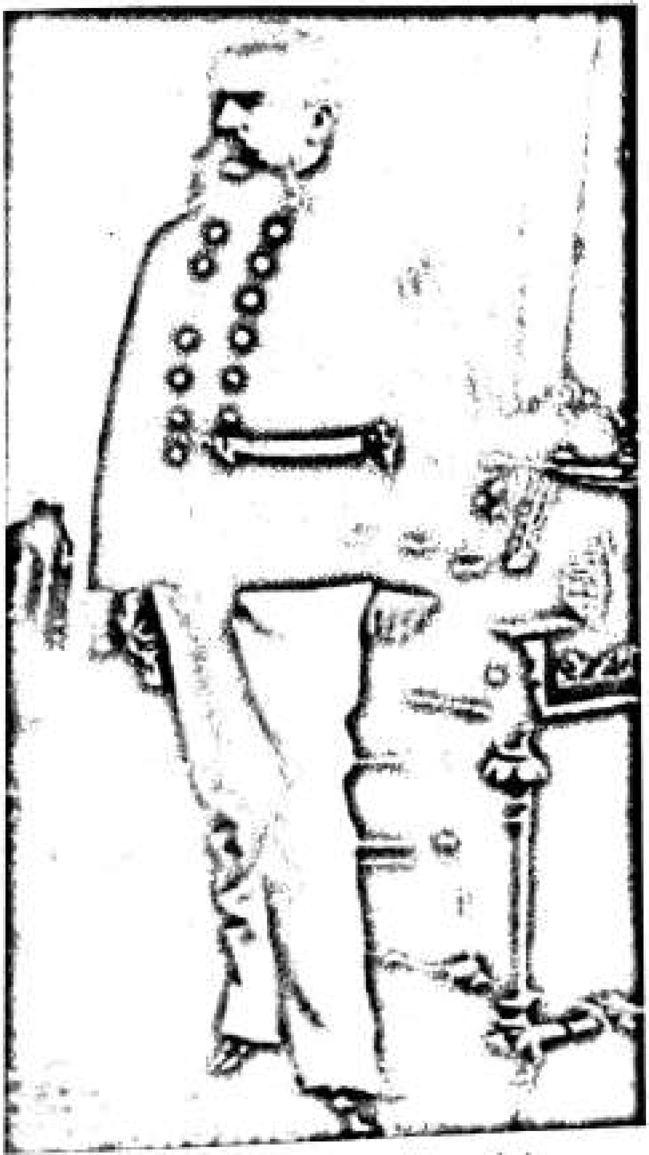

باوکی هتلەر بەجلکی فەرمیەوە

ئەمڕۆش کە بیر لەو سەردەمەم دەکەمەوە هەست بە قەرزاربوونی خۆم دەکەم بەو ئەنجامە نیشتمان پەروەرییە بەهێزەی پێی ڕاگەیشتووم، لە مێشکمدا ئەو دەمەی مێژووم دەخوێند و تێبینیەکانی دکتۆر لیبۆلد بۆچم دەنوسیەوە ئەوەم لە خانەکانی داکردنی مێشکمدا هەڵدەگرت کە دەیگووت: ئەڵمانیا و نەمسا یەکن و نەمسا بەشێکە

Scanned by CamScanner

لەئەڵمانیا، جیابوونەوەشیان وەکو دوو دەوڵـەتی سـەربەخۆ کـارێکی زیندەییـە بـۆ نەتەوەی ئەڵمانی.

چارەنوس وابوو بەدەستی خۆم داهاتووم پونێت بنێم، ئەو دەمەی تەمەنم تەنها سیانزە ساڵ بوو باوکم بەشێوەیەکی لەناوکاو مرد! لەم کاتە بەدواوە دایکم ڕێچکەی باوکمی گرت، دەیویست هەمان بۆچوونی باوکم بەسەردا بسەپێنێتەوە، واتە گەرەکی بوو لـە دەزگایـەکی دەوڵەتـدا دام بمەزرێنێت بەتایبەت ئەوکاتەی تەمەنم لەبەهاری هەژدەیەمم دابوو، ئەم دەویست بەهەمان شێوەی باوکم دژایەتی بکەم ، بەڵام قەودەر ئەمجار بە قازانجی مندا شکایەوە،دووچاری کۆکە ڕەشە و سنگ گیران بوومەوە، بەم هۆیەوە پزیشکەکە داوای لێکردم بۆماوەی یەك ساڵ دەست لەخوێندن هەڵبگرم. لەم ماوەیەدا دایکم حەزی منی بۆ دیارکەوت لە وێنەکێشاندا، ڕووم لە پزیشکەکردەوە بۆ قـایلکردنی بـەوەی بـەدایکم بڵێـت کـە سـەر لـەنوێ دەسپێکردنەوەم بـە خوێنـدن لـە پەیمانگای هونەردا هیچ زیانێکی بۆم نابێت، بۆیە ئەویش قایل بوو.

دایکی هتلەر

Scanned by CamScanner

بەدووساڵ پاش لەگەڕانەوەم بۆ پەیمانگای هونەر دایکیشم کۆچی دوایی کرد، ئەم ئازارە پشتی شکاندم؛ چونکە تاڕادەی پەرەستن دایکمم خۆش دەویست، لەم کاتەدا لەگێژاوی ژیاندا بەتەنها مامەوە،هیچم نەبوو پێی بژیم لەم نەهامەتیەدا، بەتایبەت پاش لەوەی ئەو پارەیەی باوکم بەجێی هێشتبوو لەو چوار مانگەی کەدایکم لەسەر جێگەبوو هەموویمان خەرجکرد و بوو بەهەڵم و بابردی،نەم دەزانی خۆراک و ڕۆزی پێ ژیاوم لەکوێوە پەیدابکەم، ئێستا دەبێت چیبکەم؟!

دەبوو کاربکەم بۆئەوەی بژیم و لەبرساندا نەمرم، ڕووم کردە ڤییەنا و تفاق و پلانیشم تەنها خوازویستە(ئیرادە)یەکی ئاسنی بوو بەمەبەستی ڕووبەڕوو بوونەوەی چارەنووسم. باوکم ڕێگەی خۆی کردەوە و گەیشتە لوتکە ئەو خاڵەی چاوی لەسەربوو، منیش دەبێت بگەم بە ترۆپك و لوتکە، بەڵام تەماح و ویستراوەکانی من بەکارهێنانی کارمەندبوون بۆ گەیشتن بە ترۆپك ڕەتدەکەنەوە.

Scanned by CamScanner

٢

سالآنی تاقیکردنەوەی زۆر گران

لەو ماوەیەی دایکم لەسەر جێگەبوو من بەرەو ڤییەنا، کۆچم کرد بۆ ئەنجامدان تاقیکردنەوەی شیاویم بۆ وەرگرتن لە ئەکادیمیای هونەرە جوانەکان، بەشی وێنەکردن بە زەیت و ڕەنگەکان. زۆر بە بڕوا بەخۆبوونەوەم تاقیکردنەوەکەم ئەنجامدا، بەڵام بێ هیوابووم ئەوکاتەی ناوی خۆمم لەڕێزبەندی سەرکەوتوانی تاقیکردنەوەکەدا نەدیتەوە، لە ڕاگری کۆلێژی هونەرم پرسی لەوەی بۆچی من لەو تاقیکردنەوەیە دەرنەچووم؟ بۆی ڕوون کردنمەوە کە ئەو وێنانەی تۆ پێشکەشت کردوون بۆ ئەندازیاری بیناسازی گونجاوترە وەك لە وێنەکێشی زەیت و ڕەنگ، هانی دام بۆئەوەی ڕوولە بەشی ئەندازە بکەم.

بەڵام وێنەگرتن و وێنەکێشان شتێکە و ئەندازیاریش شتێکی دیکە. هەرچەندە بۆ چەندین جار لێهاتوویم لە وێنەکێشانی ئەندازەییدا دیارکەوت، بەڵام هیچ گرنگیم پێی نەدا، پاش لە دەرنەچوونم لەم تاقیکردنەوەیە بەناچاری ڕووم کردەوە خوێندنی دواناوەندی بەمەبەستی تەواوکردنی.

***

پاش لەمردنی دایکم ڤییەنا بوو بە خاکێکی پووچ لەپیتی بۆ من، بەڵام دڵم پڕ بوو لەبڕوا، بێزاریم بەکارهێنا بۆ تەواوکردنی ڕێڕەوی ژیانم ، بڕیارمدا هەرچۆنێك بێت ڕووبکەمە ئەندازەی بیناسازی جا نرخ و ماندووبوونەوەکەشی هەرچەندەبێت. نەشم دەتوانی ئەوە لەبیربکەم کە دەبێت لەگەڵ خوێندنمدا ئیشبکەم، بۆ ئەوەی لەبرساندا نەمرم، لە نەخوارندا تەوح نەکەم،ئەمڕۆش من سوپاس گوزاری ئەو ساتانەم کە ڕووبەڕووی ئەم نەهامەتیانەی کردمەوە و کردمی بە چوکڵێکی نەشکاوی تەڕ، تاڵی زۆری پێچەشتووم پاش لەوەی هاویشتمیە نێو جهانی بەشخوراوانەوە، ئەمەش

Scanned by CamScanner

هەلێکی بۆمنی بۆرژوازی ژیاو ڕەخساند,بۆئەوەی لەگەڵ ئەو بێبەشانەدا بژیم و ببمە خەباتکارێك لەسەر هەمان ڕێچکەی ئەوان لەپێناو بەرزکردنەوەی پلەو ئاستیاندا.

***

لەڤییەنا ئاشنای دوو مەترسی گەورەبووم کە بە ڕێگری سەرەکی یەکگرتنی ئەڵمانەکان و سەرچاوەی پیلانگێڕیش بوون لەدژی گەلی ئەڵمان ، ئەوانیش : مارکسی و جوولەکەکان بوون.

لە ڤیەننای شاری خۆش ڕابواردن و زیادەڕۆیی کردن، من ژیانم زۆر بەناڕەحەتی گوزەراند: پێنج ساڵ لەسەر یەك ئەم دەزانی تامی حەسانەوەچییە ! وەکو جێگری وەستا کارم کرد و دواتریش وەکو بۆیەکار بەمەبەستی بەدەستهێنانی ژەمی تەواوی خۆراك و ڕزگاربوونم لەبرچێتی. برسێتی تاکە هاوڕێ و هاندەری من بووە بۆ گشت شتێك. هەرکاتێك کتێبێکم بکڕیایە ئەو ڕۆژەم بە برسێتی بەسەر دەبرد, گەر ئامادەی ئاهەنگێکی موسیکی یان شانۆیەك بوومایە بۆماوەی دوو ڕۆژ برسێتی تەنگی پێهەڵدەچنیم, تاکە ڕێبەر و پێشەوام کتێب بووە, لەسایەی خوێندنەوەمەوە زانیاری باشم کەڵەکەکرد,لەگەڵ تێپەڕبوونی کاتدا وەکو کریستاڵ بۆم دەرەوشایەوە. ڕووم کردە یادگرتنی بیردۆز گەلێك کە بیکەمە بنچینەی کارەکانم.

ڤییەنا لەسەرەتای ئەم سەدەیەدا(سەدەی بیست) بەهۆی تای کێشەی کۆمەڵایەتییەوە داخورابوو, لێرەدا فرەخۆری و برسێتیش باوبوو, بەهێز و لاواز زۆربوو, زانا و نەزان فرەبوو.لە هەموو ئەڵمانیادا شارێکی وەکو ڤییەنا نەبوو, بۆ توێژینەوەی دۆخی کۆمەڵایەتی دانیشتوان گونجاو بوو. ئەم توێژینەوەیەش نەدەبوو کەسێکی دوورەپەرێز یان لەبورجێکی لەعاج دروستکراوەوە ئەنجام بدرێت, نەخێر,بەڵکو دەبوو خوودی لێکۆڵەر لەم کێشە و گێژاو و نەهامەتیانەدا ڕۆچووبێت, بەمانای وشە ئاشنایان بێ, تامی ئەو بێبەشیانە بچێژێت کە بەشێك لەم دانیشتوانە بووەتە قیسمەتیان, ئاشنای جیاوازی نێوان چینەکانی کۆمەڵگەش بێت. وەکو هەموو ئامۆیەك بەدووی ڕۆژیدا ڕابکات و ئاگای لەو کارەش بێت کەبەدەم ئارەق ڕشتنەوە ئەنجامی دەدات.

لەزۆر دەستەواژە و چەمکی توانا کوژی خەڵك بۆ کارکردن ڕزگارم ببوو: لووتبەرزی لەشوێنی ناپێویست و خۆبەکەم زانین لەو شوێنەی دەبوو خۆبە گەورا

Scanned by CamScanner

ڕابگیرێت, ترس لە بەدی و بەدکاران, بڕوام وابوو کار پێویستی بە سووربوون هەیە, دواتر بۆم دیارکەوت کە دۆزینەوەی ئیش زۆر ئاسانترە وەك لەمانەوەو بەردەوام بوون لەسەری, بێ ئومێدییەکی زۆریش لەچاوەنواڕی ئەوانەدا بوو کە بەمەبەستی دۆزینەوەی ئیش و کار و دابین کردنی بژێوی بۆ خۆیان و خێزانەکانیان کێڵگە کاڵ و کرچەکانیان جێدەهێشت و ڕوویان لەپایتەخت دەکرد.

گوندنشین زێدی خۆی بەجێ دەهێڵێت و ڕوو لەشار دەکات,لەم جهانە نادیارە,لەگیرفانیدا دراوێك نییە جگە لە نزای ئاسانکاری, گەر کارێکی دۆزییەوەو دواتر لەدەستی دا دەتوانێت بۆ چەند ڕۆژ یان چەند هەفتەیەك پشت بەیارمەتی سەندیکا ببەستێت , ئەوکاتەی سنوقی سەندیکاش دەست بەڕوویدا دەنێت پەنایەك نییە ڕووی لێبکات, هیچی لەپێشدا نامێنێتەوە جگە لەکارکردن بەنرخێکی زۆرکەمتر لەکرێی ئاسایی یان بە بێ هیواییەوە گەڕانەوە بۆ گوندەکەی, ئەوکاتەی لووتبەرزی دەیگرێت و ناگەڕێتەوە و دەرگاکانی ئیشی لەسەر دادەخرێت ئەم کات دەبێتە داردەستەی دەست بەتاڵانی کێشەدروستکاران و ئاژاوەگێڕان و ئیش وکار تێکدەران و هاندان بۆ مانگرتن و خوارکردنەوەی کۆڵەکەکانی ئابووری نیشتمانی و پێکهاتەکانی دەوڵەت و کۆمەڵگە و شارستانی.

نازانم من زیادتر ڕقم لەکامیان بووە: نەهامەتی دارایی گەل یان دابەزینی ئاستی ئاکاریی؟

هەستم بە نەبوونی شەرم کردووە لە نێو کارکەران و پیشەسازاندا. گەوەری ماڵ کاروبارەکانی خۆی پشت گوێ دەخات و گرنگی بە پەروەردەکردنی منداڵەکانی نادات, چون بەدەست هێنانی بژێوی لەسەرووی هەموو شتێکەوەیە. نەبوونی پەروەردەی خێزانی مانای هەڵوەشاوەیی کۆمەڵگەیەکی وەکو نەمسایی دەگەیەنێت, ئەمەش لای خۆیەوە هیچ ڕێزێکی نێوان کوڕ و باوك و دایك و خێزان دەوڵەت ناهێڵێت. لەگەڵ ئەوەی هەژاری فاکتەرە بۆنەزانی و نەخۆشی, ئەوکاتەی هەژاری و نەخۆشی و نەزانی بەگردییەوە بڵاوبونەوە گەل نەفرەت لە دەوڵەتە دەکات و هیچ هەستێکی نیشتمان پەروەریش بوونی نامێنێت.

گۆڕینی گەل بۆ نەتەوەیەکی ئاکاردار, پێویستی بە دروستکردنی ناوەندێکی کۆمەڵایەتی ساغی وەهایە کە ئیش بکات بۆ پێگەیاندنی هاوڵاتی بە پێگەیاندنێکی

Scanned by CamScanner

نەتەوەیی، هەرگیز هیچ کەسێك هەست بە خۆشەویستی خاك و نەتەوەو وڵات ناکات مەگەر لە خێزان و خوێندنگە دا فێربکرێت، لەگەڵ هەستکردن بە سەرکەوتن و تێکۆشانەکانی باوانی لە بواری هزر و رامیاریتی و ئابوریدا. مرۆڤ هەرگیز تێناکۆشێت تەنها مەگەر بۆ شتێك نەبێت کە زۆری حەز لێبێت، کەواتە چلۆن داوا لە هاوولاتییەك دەکرێت نیشتمانەکەی خۆش بووێت و رێزی بگرێت بەبێ زانینی مێژووی خەباتی پێشینانی؟ دیسان نەبوونی پێژیاوی گونجاو بۆ بەسەربردنی تەمەنی لەچاو ولآتانی دیکەدا هۆکارە بۆ کوشتنی نیشتمان پەروەری.

***

لەساڵی ۱۹۰۹ دا نەختێك دۆخی ژیانم باشتر بوو، وەکو یارمەتی دەری وەستا نەمامەوە بەڵکو بۆخۆم وەکو وێنەکێشێکی ئەندازیاری کارم دەکرد. لەوکاتانەشی دەستم خاڵی دەبوو رووم لەخوێندنەوە دەکرد. بەتایبەت دۆخی رامیاری وڵات و کاریگەری تەوژمەکانی هزر و بۆچوونە کاراکان لەسەر تواناکانی دەوڵەتی نەمسای بەرەو لەناوچوو.

Scanned by CamScanner

٣

پارتی سۆسیالیستی دیمۆکراتی

پێش لە خوێندنەوەی وردم بۆ بزوتنەوەی سۆسیالیستی دیمۆکراتی جگەلە بیرۆکەیەکی ناڕوون لەبارەی ئەم لقینەوە هیچ شتێکی دیکەم نەبووەو نەدەزانی، نەم دەزانی کێیە دامەزرێنەری و ئامانج و ڕێچکەکانی چین؟ من بەسۆزدارییەوە لە تێکۆشانەکانیم دەنواڕی لەبۆ چەسپاندنی دەستور و دەنگدانی گشتی، بڕوام وابوو هاتنەسەردەستەڵاتی ئەم چەشنە پارتە واتەی لاوازبوونی شێوازی حوکمڕانی بنەماڵەی هابسبۆرگ دەگەیەنێت، ئەو ڕژێمەی کە جاڕی کوشتنی ئەڵمانچێتی لەسنگ و دڵی بیست ملیۆن کەسی نەمسا نشیندا دەدا، بە نەمانی ئەم ڕژێمە گەلی نەمسا لەم کۆتە ڕزگاری دەبێت، ڕێگرەکانی پێش لە دروستبوونی ئەنچلۆس نامێنێت و گەلی ئەڵمانیاش بەم ڕێگەیە دەتوانێت تەنها یەک خاک و نیشتمانی خۆش بوێت ئەویش ئەڵمانیایە.

بەهۆی ئەوەی بڕوام وابوو کەسۆسیالیستی دیمۆکراتی کاربۆ بەرزکردنەوەی ئاستی چینی بەش خوراوانی پیاپێ نراو دەنێت کە تیشکی دەخستەسەر بەرزکردنەوەی ئاستی بژێوی کرێکار و جوتیارەکان، بەڕاستی خۆیشم تاوەکو حەڤدەهەمین بەهاری تەمەنم لەم دۆخەدا ژیابووم، بۆیە زۆر بەلامەوە گرنگ بوو، بە ڕزگارکارم دەزانی و تەنانەت ویستم و بڕیارمدا تەڤلی نێو ئەم پارتەببم، ئەو جارانەی سەرکردەکانی ئەم پارتە وتاریان بۆ جەماوەر دەدا منیش ئامادە دەبوم و چێژم لێوەردەگرت، بەڵام ئەوکاتەی بەمانای وشە ئاشنای ئەم پارتە بووم، مەبەستەشاراوەکانیم بۆ دیارکەوت لەوەی دژی نەتەوەیە و لەدەستکرد و دەستکەلای چینی سەرمایەدارانە، دژە نیشتمانە بەوەی (ئامرازێکی دەستی بورجوازیەکانە بۆ قۆستنەوەی چینی پێ پیانراو)، دژە دەستووریشە لەبەر ئەوەی (ئامرازێکە بەدەست چینی فەرمانڕەواوە بۆ لەناوبردنی پرۆلیتاریا)، دژە خوێندنگەیە؟ چونکە(گرنگی

Scanned by CamScanner

پێدەری چینی کۆیلە و قوربانیەکانی جەنگە کە سەرمایەداری دروستی دەکات)، دژە ئاینیشە؟ چونکە(هۆکاری سڕکردنی گەل و لاوازکردنیەتی بۆئەوەی بەئامانجی خوزراو نەگات...).

لەسەرەتاکانی بەشداربوونم لەم کۆبوونەوانەدا تەنها بە بێ دەنگی دادەنیشتم، بەڵام پێداگری هاندەران بۆ لەناوبردنی هەموو شتە جوانەکانی نەتەوە هانی دام بۆ هاتنەگۆم، لەگەڵیاندا کەوتمە تاوتێکردنێکی توندەوە. بەڵام نەیان توانی قسەکانم وەربگرن و بەتەواوەتی ڕەتیان کردمەوە و پەلاماریشیان دام، بۆیە منیش بڕیاری چیتر ئامادە نەبوونم دا لە کۆبوونەوەکانیان و زۆریش بەزەییم بەو خەڵکانەدا دێتەوە کە بڕوایان پێیانە و گەمە بە هەست و سۆزەکانیان دەکەن، بەپێی حەز و خواستی خۆیان ئاراستەیان دەکەن و چییان بوێت لەڕێگەیانەوە بەدەستی دێنن.

لەو کاتانەی شوێن کەوتەی بزوتنەوەی سۆسیالیستی دیمکراتی بووم بۆم دیارکەوت سەرکردایەتی تەنها پێشیاوی بەمێزانە، بەجۆرێك پێویستە هەموان ببنەپاڵپشتی سەرکردەی ڕاستەقینە و دەستی یارمەتی تەنها بۆ ئەو درێژ بکەن، بڕواشی تەنها بەیەك چەشنە بۆچوون و ڕێبازهەبێت و هیچ جۆرە بۆچوونێکی دی کاردانەوەی لەسەری نەبێت، گرنگی بە لایەنی دەرەکی شتەکان کەمتربدات وەك لە ناواخنی ئاوەزی و گیانی و جەستەیی، ئازادی مرۆیشی هاندەری یارمەتی دەرانی دەبێت بۆ کۆمەك کردنی.

بۆم دەرکەوت توندوتیژی و کوشتن و تۆقاندن کەچەکەکانی پارتی سۆسیالیستی دیموکراتین، دژی هەموو ئەوانە ڕادەکێشرێت کە دژبەر و هەڵگری بۆچوونی جیاوازترن لەوان. پارتی سۆسیالیستی دیموکراتی پیلانی دژایەتی کردنی دوژمنەکانیان لەڕێگەی ناشرینکردنی ناوبانگیانەوە ئەنجام دەدات لەسایەی ئەنجامدانی شاڵاوێکی زۆر مەترسیداری دژە بیرکردنەوەیانەوە. زیادتر لەجارێك پرسیومە: باشە بۆچی لە وڵاتدا پارتێك یان بزوتنەوەیەکی دیکە لەڕێگەی بەکارهێنانی هەمان شێوازی تەکتیك(توندوتیژی و ترسان و کوشتن)ەوە هەڵناسێت بەکۆتایی هێنان بەم پارتە و زاڵکردنی بۆچوونەکانی خۆی بەسەریدا ؟

بورجوازییەکان پێویست بوو لەسەریان بارستەبگرن و ڕووبەڕووی سۆسیالیستی دیموکراتی ببنەوە لەڕێگەی خۆئامادەکردنی پێشوەختەوە. بەڵام بۆرژوازیەت ئەم

Scanned by CamScanner

کارەی نەکرد و تەنانەت لەداواکردنی ماف کرێکارانیش وەستا, لەم کاتەشدا ڕێکخارانی سەندیکای کرێکاران ئەم هەلەیان قۆستەوە و پارووی پرۆلیتاریایان بەکارهێنا و وەکو چەکێك پێشکەکشی سۆسیالیستی دیمۆکراتییان کرد.

بزوتنەوەی سەندیکا پێشتر ئامانجی ڕێکخستنی ماندووبونەکانی کرێکار بووە لە گەیشتنیان بە ماف و بەرزکردنەوەی ئاستی بژێوییان, دوور بوو لەهەر جۆرە سیاسەت و پارت چێتییەك, تائەو کاتەی بورژوازیەت خۆیان پاڵیان بەم سەندیکایەوە نا بۆ ڕۆچوونە نێو گۆرەپانی ڕامیارچێتییەوە, بەوەی ڕەتی بەدی هێنانی خواستەکانی کرێکارانیان کردەوە, لەم کاتەشدا سۆسیالیستی دیمۆکراتی ئەم هەلەی قۆستەوە و نێچیرەکەی ڕاوکرد, بڕیاری لەخۆگرتنی بزوتنەوەی سەندیکای دا بەوەی بەباشی کۆمەك و یارمەتی پێشکەش دەکات, لەکاتێکدا بورجوزایەت لەم کاتەدا بەو پەڕی توانایەوە هانی دەستەڵاتی دەدا بۆ هەڵوەشاندنەوەی سەندیکا بە بیانووی ئەوەی دژە پیرۆکەی نیشتمان پەروەرییە !

لەم هەڵەیە دیارتر هەیە کە بورجوازیەتی تێکەوت بەتایبەت ئەوکاتەی بڕیاریدا کە بزوتنەوەی سەندیکا وەکو دژە بەرژەوەندی نیشتمان بناسێنێت ؟! ئایە بەڕاست ئەو بزوتنەوەیەی کەبەمەبەستی باشترکردنی دۆخی ژیانی پرۆلیتاری دامەزرابوو ئێستاکە بەهۆی تەقلبوونە نێو سیاسەتەوەی پێچەوانەی ئامانجەکانی خۆی کاربکات؟! ئەم بزوتنەوەیە دژە نیشتمان نییە و سەندیکاش جگە لە لقێنێکی نیشتمان پەروەری ئازادیخواز هیچی دیکە نەبوو, تا ئەوکاتەی لەوڵاتدا سەرکردەکان بەگیانێکی دادپەروەریی و ویژدانەوە کارەکانیان ئەنجام نادەن کەواتە کرێکارانیش ماف خۆیانە بەرگری لەخۆیان و بەرژەوەندی و مافەکانیان بکەن, لەبیریشمان بێت کە کرێکار بەتەنها ناتوانێك لەدژی خاوەنکار بووەستێتەوە بەڵکو ئەوە سەندیکایە کە پلانی بەرگری کردن لەمافەکانی کرێکاران دادەڕێژێت.

***

لەکۆتاییەکانی سەدەی ڕابردوودا بزوتنەوەی سەندیکا لەڕەوتی بنچینەیی خۆی لایدا و بەرەو تەقلبوون بەئاراستەی نێو پارتی سۆسیالیستی دیمۆکراتی خواربوویەوە و دواتر بووە هۆکارێکی گوشار بۆ بەدەست هێنانی ئەنجامی شیاو بۆ تێکۆشانە چینایەتیەکانی, بەجۆرێك لەڕێگەیەوە توانرا کۆڵەکانی ئابوری وڵات و

Scanned by CamScanner

تەنانەت پایە مەترسیدارەکانی دەوڵەتیشی پێ لەنگ بکرێت. ئەو کاتەی ئەم سەندیکایە کەوتە چنگ سۆسیالیستیەکانەوە گرنگیدان بە باشترکردنی دۆخی پرۆلیتاریا (زەحمەتکێش) بوو بەهەڵم و با بردی؛ چونکە بەباشی درکیان بەوە کردبوو کە ڕزگاربوونی چینی بەشخوراو مانای کۆتایی هاتنی ئەمانە و ئەمەش هیچ لەبەرژەوەندی ئەواندانییە. نەمانی ئەهامەتی و لاڵانەوە مانای پوکانەوەی ئەمانە لەڕامیارێتی وڵاتدا, بەمەش توانیبویان ژمارەیەکی زۆر لە تێکۆشەران بهێننە ڕیزی خۆیانەوە و کوێرانە بۆ بەدیهێنانی ئامانجەکانی خۆیان بەکاری بێنن.

Scanned by CamScanner

٤

کلیلی سۆسیالیستی

پاش لەوەی لەسایەی ڕووداوەکانەوە ئاشنای تەواوی سۆسیالیست دیمۆکرات بووم، تاقەتی خوێندنەوەو زیادتر ڕۆچوونە نێو بۆچوونەکانی ئەم بزوتنەوەیەم پتر گەشەی کرد و زۆریش نیگەران بووم لەوەی خوم لەپێشی باوەڕێکی تەواو خۆپەرەستانە و کینەدا دیتەوە. باوەڕێك کە سەرکەوتنی مانای گورز وەشاندنێکی کوشندە بوو لەهەموو مرۆڤایەتی. دواتریش پەیوەندی نێوان ئەم بیرۆکەیە و هەنگاوی جووەکانم بۆ دیارکەوت بۆ بەدیهێنانی ئامانجەکانیان. بە تێپەڕبوونی کات لەبۆم ڕوون بویەوە کە ئامانجی دوور مەودای بزوتنەوەی سۆسیالیستی دیمۆکراتی هەمان مەبەست و ئارمانجی ئاساندنی جووە وەکو گەل، جوو وەکو ئاین ، جوو خوازی وەکو بزوتنەوەیەکی ڕامیاری–نەتەوەیی.

لەسەرەتای تەمەنی منداڵیمدا جوولەکەم بە هاوڵاتی وڵاتەکەم لەقەڵەم دەدا سەرباری جودایی ئاین و نەریتیان لەمن. لە (لانز) نەفرەتم لە هاوڕێیەکم کرد لەبەرئەوەی ئازاری خوێندکارە جوویەکی دابوو تەنها لەبەر ئەوەی جولەکەبوو. تاوەکو گەشتم کرد بۆ ڤییەنا هەروام دەبینین و بۆچونم وەهابوو. پاش لەهەر توێژینەوەیەك کە گرنگیم بەم جهانە نوێیە داوە ئەوەم بۆ ڕوون بوویەوە کە کێشەی جوولەکە یەکێکە لە دیارترین ئەهامەتیە پێوەناڵاندنەکانی وڵاتی ئەمسا. حکومەت و گەلیش دیلی ئەم کێشەیە ببوون. ئەم کێشەیەم بە تەواوەتی بۆ ڕوون بوویەوە بەتایبەت پاش لەو هەڵمەتە بەرفراوانە ڕۆژنامەوانیانەی کەبۆ یەکگرتنی سامیەت بڵاودەکرانەوە. بەڵام دواتر بۆم دەرکەوت ئەو گۆڤار و ڕۆژنامانەی دژی جوولەکەن کەم فرۆشن و ڕۆژنامە و گۆڤارە بەناوبانگەکانیش خۆیان لەم کێشەیە دەدزنەوە و هیچی لەسەر بڵاوناکەنەوە. ئەم چەشنە دیاردەیە ناچاری کردم لە خوێندنەوەی ڕۆژنامە ناوەندیەکانەوە ڕووبکەمە ڕۆژنامە جیهانیەکان یان باشترینەکان. بەڵام بەخێراییش

Scanned by CamScanner

دەستم لەمەش هەڵگرت؛ بەهۆی بەکارهێنانی ئەم ڕۆژنامانە بۆ هێرش کردنە سەر دەسـتەڵاتی ڕایـخ و فەرمانفـەرمای غولیـۆمی دووەم کـەمن زۆرم خـۆش نەویسـت. هـەروەها بـەهۆی زۆری پێهەڵـدانی بـۆ فەڕەنسـا و سـۆزبۆ دەربڕینـی و پێوەنـانی ناونیشانی (نەتەوەی شارنشین)،دیسان هۆکار بوو لەبۆ ئەوەی خۆم لەخوێندنەوەی ئەم ڕۆژنامە جهانیانە بەدووربگرم. لەکاتی خوێندنـەوەی ئەم بۆچوونە نا ئەڵمانیانە لەخۆم دەپرسی: ئەم ڕۆژنامانە بۆ کێ کاردەکات و ئامانج و ئاراستەی چی و کوێ یە ؟ ئەو کاتـەی بەتـەواوەتی ئاشنای جوولەکە بووم وەڵامـی ئـەم پرسیارەم دەست کەوت.

جولەکـەم بـەهاوڵاتی دەزانـی و پێم وابوو ئێمـە و ئـەوان وەکـو یـەک ماق بەدەست هێنـانی مافـەکانمان هەیـە, بـەلام تێکـەڵاو بـوونم لەگـەڵ دژبـەرانی سامیت بۆچوونی گـۆڕیم لـەوەی زیـادتر خووگیربووم بـە دژایـەتی کردنـی فەرمانڕەوایـەتی جوولەکـەوە, بـەردەوام بووم لەمـە تاوەکو بووم بە یـەکێك لەوانـەی بەتـەواوەتی گرنگـی بـە کێشـەی جوولەکـە دەدەن و بەتایبـەت ئەوکاتـەی بـۆم دیارکـەوت ئـەم ئەوانـەی ئیسـرائیل لـە ڤیەننادا پێکەوە لەگەڕەکی تایبەتیدا دەژین و هـەرگیز دەست هـەڵناگرن لـە ئەریت و پیرۆزی و بۆناکانیان. ئەوکاتـەی بزوتنـەوەی جووخـوازی سـەری هەڵدا و جووەکانی ڤیەننا دابەشی دووبەش بوون زیادتر گرنگیم بەم بوارەدا, پۆلێك لـە جولەکـەکان هانی جوخوازییان دەدا و پۆلێکیش هـەوڵی لەکارخستنیان ئەدا. دژە جووخوازەکان ناوی (جولەکە ڕزگاری خوازەکان)یان لەخۆیان نابوو, بەڵام ئـەم دوو کـەرت بوونەشیان هیچ کاریگـەری نـەبوو لەسـەر بڕوا و مەبەستی بنچینە و سـەرەکییان, بۆیـە بڕوام وابوو کەئەم دووکەرت بوونەیان تەنها یارییەکە و هیچی تر و خـەڵکی نەمسا و جهانی پێوە سەرقاڵ دەکەن, ئەم یارییەی ئەوان کە ناوەڕۆك و پشت پێبەستراوبوو بـە درۆ و زیادە ستایش کردنی پاکی بووە هۆی لەناوبردنی ئافرێنراوەکان و پاقژی ئەو دامێنەش کە جووەکان بانگەشەیان بۆدەکرد.

پاقـژی و پاکـدامێنی و هـەموو جـۆرە پاقژیـەکانی دیکـەی بانگەشـە بـۆکراوی جوولەکـە, تایبـەت مەندی خـۆی هەیـە, ئـەو کاتـەی چـاوت لەسـەر جوولەکـە دەبێت بەتەواوەتی لەهەموو جۆرە پاقژییەك دادەماڵدرێن, ئەوکاتـەی کەسێکی شۆڕت لەپێی

Scanned by CamScanner

جولەکەم دەبینی ناچار دەبووم لوتم بگرم؛ چونکە ئەو بۆنەی لە دەربالْ و ڕیشیانەوە دەهاتە دەریْ بۆنی دوژمنایەتی ئەوانی لێوەدەهات لەبەرامبەر ئاو و ساوندا.

پۆخڵی دارایـیـان شـتێکی باسـکراو نییـە لەچـاو پۆخڵیـەکانی دەروونیانـدا، بەتێپەڕبوونی کات بۆم دیارکەوت کە گۆڕدەری ئاکارباشی و تاوانکاری دژە کۆمەڵگە تەنها جولەکەن و هیچ کەسی دی. توانیم پێوانەی (گەلی هەڵبژێردراو)بکەم لە ژەهراوی کردنی بیرۆکەی گەل و سڕکردنی و ئیفلیجکردنی زیندەییەتی، ئەمەش لەڕێگەی بەکارهێنانی ڕۆژنامەوانی و هونەر و وێژە و نواندنەوە بووە. هەشت جولەکە پەلەکانی بەسەر هەموو ئەم بوارانەدا درێژکردەوە و زاڵێتی خۆی بەسەریدا سەپاند و بەویستی خـۆی ئاراسـتەی دەکـردن. زۆرێـک لـە نوسـەران جولەکـەن سـەرباری بلاْوکـار و هونەردۆسـتان و..هتـد ، ئـەم ڕۆچـوونەیان بـەنێو هـەموو کایـەکانی چـالاکی ئاراستەکاریدا بووە نەخۆشیەکی چاوەقوڵەی مەترسیدار و کوشندەتر لە چاوەقوڵەی ڕەش ، بەجۆرێك نۆ لە دەی نوسین و بلاْوکراوە و شانۆ و تابلۆهونەریەکانی هاندەر بۆ بەدڕەوشـتی و ڕووتبوونـەوەی تـەواو و مارکسـیەت هـەمووی سـەر بـە جولەکـە و دروسـتکراوی ئـەوانن. ئـەو ڕۆژنامـە بەمێزانـەی مـن حـەزم لێـی بـوو و دژبـەری سامیەتیشیان دەکرد دواتر بۆم دیارکەوت کە زۆرینەی سەرنوسەران و ئاراستەکارانی لە وەچەکانی (گەلی هەڵبژێردراو)بوون، واتە گەمەی بازرگانی بوو. پاش لـە درککردنم بەم ڕاستیە بۆم دیارکەوت کە جولەکەکان دەستێکی بالاْیان هەیە لەئاراستەکردنی گـەل و چەسـپاندن و بـەدیهێنانی بەرژەوەندییـە دورر مـەودا و ئاینیەکەشـیان لەڕێگەیەوە. ئەو ڕەخنانەی لە ڕۆژنامەکانەوە لـە شانۆکان دەگیران و جوولەکەی تێدا بەشداربوو بەتەواوەتی ئەو کەسانەیان دەهێنایە خواریْ کە ئەڵمانی پوخت بوون و جولەکەنـەبوون و هاوشـان و هاوئـاین و بۆچـونەکانی خۆشیان بەتـەواوی مانـا بـەرز دەکـردەوە، لەپێگـەی خوایـان نزیـك دەکـردەوە. لـە گوتـارە سیاسیەکانیشـیاندا بەتەواوەتی لایەنگری فەڕەنسا و دژبەری غلیۆمی دووەم و حکومەتەکەشیان دەکرد.

خێـرا ڕەنـگ گرتنـی بـۆ چـوونەکانم لەبەرامبـەر جوولەکـەدا بـەهۆی ئـەو ڕێگـا نەشیاوانەیانەوە بـووە لـەبۆ بەدەسـت هێنـانی داهـات و سـامان و ئامانجـەکانیان دەیانگرتەبەر و پەیڕەویان لێدەکرد، شەقامەکان ئەو شتانەیان فێرکردم کە هیچ کـەس پێشـتر پێـی نـەگوتبووم و بـە مێشکیشـمدا نـەدەهات، لەوانـەش ئـەو ڕۆڵـەی گـەلی

Scanned by CamScanner

هەڵبژێردراو پەیڕەویان لێدەکرد لە بازاڕپێدانی گانگانۆکیٚ لەڕێگەی کڕین و فرۆشتنی سپی پێستانەوە. ئەم ڕۆڵەی کە پاڵەوانانیان بە لێهاتوویی ئەنجامیان دەدا گەلی ئەڵمانی بەمانای وشە درکیان بەمەترسیەکانی نەکردبوو، تەنها لەجەنگی گەورەی جهانیدا نەبێت.

بەڵام ئەوکاتەی هەستم بەم مەترسیەی جوولەکەکرد تەزێك هات بەنێو جەستەمدا، بەتایبەت ئەوکاتەی بۆم دیارکەوت کە ئەوە جووەکانن بازرگانی بە مرۆڤەوە دەکەن.

لەم کاتە بەدواوە بڕیاری کۆکردنەوەی هەموو ئەو زانیاریانەم دا کە لەدژی جولەکە بوون و تاوانەکانیانی دەخستەڕوو لەدەرهەقی نیشتمان و کۆمەڵگە. بەردەوام بووم لە بەدواداچوون کردنیان و لەدوا ساتیشدا بۆم دیارکەوت کە ئەوە جولەکەکانن سەرکردایەتی بزوتنەوەی سۆسیالیستی دیمۆکراتی دەکەن، دەستیان گرتووە بەسەر ڕۆژنەمەوانیدا و هەر خۆشیانن ئاراستەکاری سەندیکا، زۆرێك لە ئەندامانی سۆسیالیستی دیمۆکراتی جوولەکەبوون، سەرکردەکانی سەندیکاش زۆرینەیان جووبوون، تەنانەت زۆرێك لەسەرکردەی خۆپیشاندان و ئاژاوەگێڕییەکانیش هەرجووبوون، زۆرێك لە سەرنووسەرەدیار و بەناوبانگەکانی وڵاتیش هەم دیس جووله بوون.

کەواتە ئەو پارتە باڵایەی دەستەڵاتی وڵاتی بەدەستەوە گرتووە پارتێکی بەکرێگیراو یان دەستبەسەرکراوی بێگانەیە؛چونکە جووەکان هەرگیز خۆشیان بە ئەڵماندا نایات و کار بۆ سەرخستنی ناکەن، کەواتە ئەمانە بێگانەن.

بەم شێوەیە توانیم لەکۆتادا ئاشنای ئەو گیانە شەڕەنگێزانەبم کە چۆك بە گەلەکەمان دادەنوێنێت لە ڕێڕەوتی پێشکەوتندا.

***

بەبەسەربردنی تاکەساڵێکم لە ڤیەننا بۆم دیارکەوت کە هیچ کرێکارێك نییە بە خەون و خەیاڵ گومڕیٚ نەکرابێت و هەموان ئامادەن لە پێناو کەسێکی دەست پاکدا چەکەکانیان ئاراستەبکەن. منیش بڕیارمدا کە ئازادکردنی کرێکارەکان لە وەبەرهێنەرەکان بخەمە ئەستۆی خۆم و تاڕادەیەکیش لەم کارەمدا سەرکەوتووبوومە. بەڵام هەرگیز نەم توانیوە تاکە جولەکەیەك قایلی ئەوە بکەم کە هەڵەیە و من ڕاست. زۆرم هەوڵدا بۆ هەڵگێڕانەوەی وەچە جووەکان لە مارکسیەت. بەڵام دواتر بۆم

Scanned by CamScanner

دیارکەوت کە وتوێژ و تاوتوێکارییان پشت بەستە بە ڕێسای دیالێکتیکی جولەکەیی تایبەتی بۆیە لەم کارەمدا وەستام و ئەم توانی وەڵامێکی شیاوم دەست بکەوێت. ئەوکاتەشی دانەیەکیان ناچاری خۆبەدەستەوان دان دەبێت بەئامادەبوونی جەماوەر بەڵام لەڕۆژی دواتردا نکۆڵی لەم دیل بوونەی دەکات و پاشگەز دەبێتەوە لەو دۆڕانەی و دەست دەکات بەدرۆکردن و خۆی وەها پیشان دەدات کە ئەوە ئەم نەبووە یاخوود بەهێنانەوەی چەندین بیانووی گۆڵدەری لەڕێ لادەر دوژمنەکەی هەڵدەخەڵەتێنێت و ئەو شکست خواردنەی خۆی پێ لەبیردەباتەوە.

بەڕاستی جولەکە سەرداری ڕەوانبێژییە بۆدرۆ و سەرکردەی دۆزانانن.

بەمەش ئەم بۆ دەرکەوتنەم چەندین قازانجیان بۆم هەبوو: بەتەواوەتی ئاشنای کردم بە سەرکردەکانی بزوتنەوەی سۆسیالیستی دیمۆکراتی و بەکارهێنانی هاوولاتیانم لەبۆ بەدەست هێنانی ئامانجەکانیان و پێکدادانم لەگەڵ جوولەکەکان لەبەر سۆزداریم بۆ ئەو کرێکارانەی کە بانگەشە ناوپرکراوە جولەکەییەکانی سۆسیالیستی دیمۆکراتی لەڕێی ون کردبوون.

***

کرێکاران بەرپرسی کێشەکانی وڵات نین, بەڵکو بەرپرسان ئەو کەسانەن کە بەخۆیان دەڵێن گرنگی پێدەرانی وڵات و گەل, هانی پەیڕەوکردنی ویژدان و سنورداتان بۆ ڕێونیەکانی خەڵك و لەناوبردنی گەندەڵی گەندەڵ کاران دەدەن.

بەبڕوای من چارەسەر و بەدیهێنانی ئەم بانگەشانە تەنها لەڕێگەی لێ توێژینەوەی وردی مارکسیەت و سەرچاوە و پێشکەوتنەکانی و ڕێگریەکانی پێش لەم بەرەوپێشچونانەی دەبێت.

ئەو کاتەی سەرکەوتن بەدووی سەرکەوتنی ئەم بۆچوونە دەبینم جار بەدوای جار لەخۆم دەپرسمەوە: ئایا بەڕاست داڕێژەرانی ئەم بیرۆکانە برایان وابووە کەبەم چەشنە سەربکەون و بیرۆکەکانیان بڵاوبێتەوە؟ هەستیان بە دەرئەنجامە ماوە درێژەکانی مارکسیەت کردووە؟ یان خۆشیان قوربانی هەڵە پێوانە لێکدانەوە بۆکردن بوونە؟ ئەگەر وەڵامی پرسیاری دووەم باڵاتربێت ئەوا پێویستە لەسەر هەموان بەتەواوەتی لەدژبەری ئەم بووچونەدا بووەستنەوە و لەناوی بەرن. بەڵام ئەگەر وەڵامی پرسیاری یەکەمیش باڵابوو ئەوا بەڕاستی داڕێژەرانی ئەم بیرۆکە پەتاییە ئەهریمەنی ڕاستەقینەبوونە نەوەك مرۆڤ؟ چونکە ئەو مێشکەی توانیویەتی ئەم بیرۆکەیە

Scanned by CamScanner

دابڕێژێتــەوە بێگومــان پلانــی مــاوە درێژیشــی هەیــە بــۆ لــەناوبردنی گــەل و شارستانیەتەکانی دیکە و گۆڕانی جهان بۆ چۆڵەوانییەك لە هەمووشتێك، ئەم مێشکە مێشکی مرۆڤ نەبووە و نییە بەڵکو مێشکێکی گۆڕدراوی گۆڕدەرە.

لـەم کاتەشدا پێویستمان بە نەبەردییە، نەبەردییـەك پشت بەسـتراوبێت بەهـەموو جـۆرە چـەکێکی بەردەسـت لەسـایەی ئـاوەزی مـرۆڤ و خوازویسـتیەوە. لەسـایەی قوڵبوونەوەم لە کێشەی جولەکەوە بەتەواوەتی ئاشنای مارکسیەت بووم بەبێ ئەوەی زۆر خۆمی پێوە ماندوو بکەم، ئەوە جووەکان بوون بنچینەکانیان داناوەو بانگەشەی بالأییان بۆ کردووە، زانیویانە چلۆن ئەو بەهرانەی هەیانە لەم بوارەدا بەکاری بێنن و خەڵکانی دیکەی پێ گۆڵبدەن.

ئـەم دەمـەی ئـەم ڕاسـتیەم بـۆ دیارکـەوت گەڕامـەوە بـۆ خوێندنـەوەی مێـژوویی قۆناغەکانی گەشەی وەچەکانی جوولەکە و ئاراستەیان لە ڕەوتی مرۆڤ بوون و ڕۆڵیان لـە ئاراسـتە پێکرتنـی کـاروانی مرۆڤایـەتی، ئـەم کاریگەرییـەیان زۆری وروژانـدم و پرسیم: ئایا بەڕاست کۆتایی مرۆڤ وەهایە کە دەبێت جووەکان دەستی بەسـەردا بگرن و ببنە مرۆڤ و چینی بالأ ؟

بـڕوای جوولەکـە بـە مارکسـیەتی دەربـڕاو دان ئانێـت بـە ئەرەسـتۆکراتیەتدا،ڕەتی بەهای تاك مرۆڤی دەکات و زاڵبوونی ژمارەییش لەجێگـەی هێز و توانادا دادەنێت، هـەروەها ڕەتـی بـەرەی نەتـەوەیی و ڕەگـەزیش دەکاتـەوە، مـرۆڤ لەهـەموو ئـەو شـتانە دادەماڵێت کە تەواوکاری شارستانیەتی مرۆڤ و بەردەوام بوونیەتی. ئەگەر ئەم بڕوایە ببێتـە بۆچوونی پـەیڕەوکراوی ژیـانی گـەردوونی ئـەوا هیچ بەلایـەوە گـرنگ نییـە کـە هەموو سیستمەکانی حوکمڕانی لەناوبچن و جهان پڕبێت لە گێژاوی نەهامەتی بەخش و لەناوبردنی مرۆڤەکانیش لەکۆتاییدا.

ئەگەر جوولەکە بە بۆچوونە مارکسیەکانیەوە توانی بەسـەر گـەلانی جهانـدا زاڵبێت ئەوا تاجەکەی گوڵبەندێك دەبێت لە لەشی مرۆڤ چنراو. لەم کاتەشدا هەسارەکەمان لە ڕێڕەوی خۆی لادەدات و مرۆڤ لەسەر ئەم ڕووی زەوییە بوونی نامێنێت.

سروشـتی هەتاهـەتایی وەهایـە کـە یـەقی خـۆی لـەو کەسـانە وەردەگرێتـەوە کـە لەفەرمانی خواوەند دەردەچن، بۆیە منیش بڕوام وایە کە بەپێی خواست و ویستراوی خواوەنـد دەجوڵێمـەوە و بـەرگری لـەخۆم دەکـەم لـەدژی جوولەکـە، لـەم کارەشـدا مەبەستم پاراستنی کارکردەکانی خواوەندە.

Scanned by CamScanner

بەشی دووەم

١
چەند تێبینیەکی ڕامیاری گشتی

ژیــان وای فێرکــردم کــەنابێت خراپــە لەبەرامبــەر مرۆڤــی دیکــەدا ئــەنجام بدەیت,ناشبێت پێش لەوەی تەمەنت بگات بە سی ساڵان تەقلی تاوتوێ و مقۆمقۆی ڕامیـارێتی بیـت. لـەم تەمەنـدا مـرۆڤ هـەڵگری تفـاقی پێویسـتیەتی بـۆ بـرەودان بـە بۆچەنەکانی, بێژەنگی وێژانی کێشە و بنەماکانیشی لادەستەبەردەبێت پێش لـەوەی ڕۆبچێتە نێو باوەڕێکەوەو ڕێچکەی خۆی لەسەر پونێت بنێت. ئەوکاتەی مرۆڤ بوو بە خاوەن بۆچوونی تایبەتی خۆی و لەهەمبەر هەرکێشە و ئەهامەتییەك کە دووچاری دەبێتــەوە وەڵامێکــی لادەســتەبەربێت ئــەوکات بــۆی هەیــە دابەزێتــەنێو گۆڕەپــانی ململانێی ڕامیاریی پشت ئەستوور بە زانست و ئەزموندن. بەڵام گەر خۆی بەباشی ڕانەهێنابوو هاتە نێو جهانی ململانێی ڕامیارییەوە ئەوکات خۆی بە بێزار و شکست خواردوو دەبینێتـەوە, لـەم کاتـەدا مـرۆڤ ناچاردەبێت یـان ئـەوەتا هەڵوێستی خـۆی بگۆڕێـت بۆئـەو ڕێـڕەوەی پـەیڕەوی دەکـات یـام ئـەوەتا لەسـەر هـەمان ڕێژنـەی کـار دەمێنێتـەوە, سـەرباری ئـەوەی بـاش دەزانێـت کـە کـارێکی نەشیاویشـە و لەگەڵیـدا ناگونجێـت. لـە باری یەکەمدا مرۆڤ ناچار دەبێت نرخی ئەم پەلەکردنـەی بدات لـەو تەقلبوونـە هەڵبـەز و دابـەزکارەی بۆنێـو جهـانی سیاسـەت, لـەم کاتەشـدا گرووپێـك لەیاوەرانی لەدەست دەدات بەتایبەت ئەوانەی بۆچوونیان وەهایە کە ئەم گۆڕانە هیچ چاکسازییەکی شیاوی لێنابینن و بەهیچی دەزانن.

Scanned by CamScanner

لەباری دووەمیشدا, کە لەم ڕۆژگارەماندا باوە, تاوەکو بڕوای سەرکردەکە بەو ڕێڕەوەی گرتویەتیەبەر کەم بێتەوە ئەوەندە لەگوتارەکانیدا پووچی دیاردەکەوێت, هیچ وشەیەکی تیادا نابینیت کە خەڵکی متمانەی پێبکەن, تاوەکو لەگەڵ پشتیوانانیدا بەردەوام بێت لە وتوێژ چەندان هێند داواکاری لێیان پتردەبێت, لەکۆتایشدا یەکێك دەبێتەقوربانی و هەڵگەڕانەوەی سیاسی سەر هەڵدەدات, ئەم جۆرە کەسانە کە خاوەنی یەك جۆر بۆچونی نەگۆڕاون ئەمانە تەنها بۆچونیان نییە و هیچی تر, ئەمانە بەتەنها لەچەقەچناوەیی و درۆکردن بەولاوە هیچی دیکەیان لێناوەشێتەوە.

ئەگەر خەڵکی بەختیان ڕەش بوو لەوەی یەکێك لەم جۆرە کەسانە بگاتە پەرلەمان ئەوکات هەموو هەوڵێکی ئەم کەسایەتیە تێکۆشانێکی پاڵەوانانەدەبێت بەمەبەستی هێشتنەوەی (مانگاشیردارەکە) بۆ خۆی و خێزانەکەی, دەبێتە دوژمنی هەرکەسێکی دیکە گەر بیەوێت هەنگاوێك بەرەو سیاسەتکردن بنێت بەپێچەوانەی بۆچوونی ئەمەوە, تاوەکو بزوتنەوەی نوێ و کەسایەتی نوێ بێنەسەر شانۆی ڕامیارێتی ئەم کەسایەتییە ئەوەندەی تر دەترسێت لەوەی سەرەتای هاتنی ئەم کەسایەتییە پێدەچێت کۆتایی هاتنی خۆی بێت.

دواتر لەبارەی پەرلەمانەوە بۆچوونم دەخەمەڕوو,ئێستاش دەگەڕێمەوە سەر باسی سەرەکی ئەم بەشەمان.

بێگومان ئەو کاتەی مرۆڤ تەمەنی دەگاتە سی ساڵی شتی زۆر فێربووە, بەڵام ڕادەی ژیریشی پشت بەستراوە بە ڕادەی خوێندنەوەو بەدواداچوونکردنی بۆ ڕووداو و دۆسیەکان, هەر لەم کاتەشدا مرۆی دەتوانێت بنەمای بیرۆکە ڕامیاریەکانی دابمەزرێنێت.

بەم شێوەیە پشتیوانانی چیتر ناتوانن هەستەکانیان بشارنەوە لەوەی لەڕابردوودا وانەیەکی لێوە فێربوونە و گەشەی زانیاری سەرۆکەکەیان و فراوانی ئاسۆکەی مانای بوونی دڵنیایی سەرکەوتنی ڕێبازی پەیڕەوکراوە.

سەرکردە هەندێك جار بەناچاری خۆی لەپێش گۆڕینی بۆچونە گشتیەکانیدا دەبینێتەوە بەوەی ناڕاستە, ڕەفتاری سەرکردە هیچ سنورێکی نابێت و ڤالاش دەبێت لە ئابڕوومەندی و حورمەتداری گەر ئامادەی بەرگەگرتنی سزای ڕەفتارەکانی خۆی نەبێت. لەم بارەشدا باشتر وایە خۆی بەدووربگرێت لە دەستبردن لبۆ ئەنجامدانی هەر

Scanned by CamScanner

جۆرە كارێكی سیاسی دواتری؛ چونكە كەوتۆتە هەڵەوە لە بۆچوون دروستكردن لەهەمبەر دۆخەكاندا, جارێكی دیكەش ڕەنگە بكەوێتە هەڵەوە, هەرچۆنێك بێت نابێ هەوڵی بەدەست هێنانی متمانەی هاوڵاتیەكانی بداتەوە , یان بیر لەوە بكاتەوە كە بەم متمانەیە قایل بێت, واتە گەر ئەزانی پێشیاوی سەركردایەتی كردن نیت, بەوەی كەم متمانەی بەخۆت, ترسنۆكی, ناپاكی, پاڕای, بێ وادە و بەڵێنی....هتد, مەبە سەركردە. بەڵام لەم ڕۆژگارەماندا ژمارەیەكی زۆر كەمی خەڵكی پابەندی ئەم شێوازە پلانە سەركەوتوەن.

***

ڤییەنا لەو كاتەدا مێشكی ئیمپراتۆر و خوازویستی كارای بووە, وەكو ئەوەی پاشایەكی ڕێك و پێك لەسەر كورسیەكەی دانیشتبێت, ئەم دیمەنە بەسبوو بۆ برەودان بە دەستەڵات كە لەسایەیدا ژمارەیەكی زۆری گەلی پەرت دەژیان, هەروەها جوانیە سەرەنج ڕاكێشەكەشی خراپەكانی ئەو قوچەكەی دەشاردەوە كە ئیمپراتیۆریەتەكەی هەڵدەوەشاندەوە.

بەهۆی بەردەوامی ململانێی گەلە هەبووەكانی ئەو وڵاتەوە تەختی بەڕێوەبردنی وڵات هەژی, لەجیهانی دەرەوە و ئەڵمانیاش بەتایبەتی بەتەنها دیمەنی جوانی ڤییەنا لەنەمسا دەبینرا. بۆ پایتەخت پارێزگارێكی ژێر دانرابوو توانی نوێی بكاتەوە و جوانی و ڕەونەقداری پێببەخشێت, كە ناوی لۆجەر بوو, ئەم كەسە ئەڵمانییە باڵایە كە گەل هێنابوویە ئەم جهانەوە دەیزانی چلۆن ژیانەوە بە ناوچەی ژێر دەستەڵاتی دەبەخشێت.

دكتۆر لۆجەر بەشێوەیەكی فەرمی پیاوانی باڵای دەوڵەت خۆشیان لێنەدەهات, بەڵام توانیشی ئەم پەرچووە لەڕووی سیاسی و ئابوری و هونەر و..هتد دوە لەم شارەدا بئافرێنێت, بەم كارانەی سەلماندی كە لەهەر پیاوێكی دیكەی وڵات (دیپلۆماتێكی تر) شیاوترە بۆ ئەم كارە.

ئەو نیوچە نەتەوەیەی كە بە نەمسایان دەگووت داڕووخا, مانای ئەوە نییە كە ڕەگەزی ئەڵمانی لەڕووی سیاسیەوە نەشیاوبن, كەواتە چۆن دە ملیۆن ئەڵمانی دەگۆڕدرێن و ڕێگە لەداڕووخانی دەوڵەت دەگرن بە بێ هاوكاری وڵات كە لەخۆگرتەی پەنجا ملیۆن دانیشتوانە ؟

Scanned by CamScanner

ئەڵمانیە ئەمساییەکان خاوەنی بۆچوونی فراوانی خۆیان بوون، خۆیان گونجاندووە بەژیانی نێو چوارچێوەی سنوری ئەمپراتۆریەتێکی گەورە، هەرگیز خۆشیان لەو ئەرکانە ئەدزیوەتەوە کە لەئەستۆیان بووە، بۆساتێکیش چاویان ئەبڕیوەتە هەڵوەشاندنەوەی سنوری سیاسی ئەم وڵاتە سەرباری دووریان لەوڵاتی دایکەوە، زانیویانیشە چۆن ئەڵمانیا دەپارێزن پاش لە سەر نەگرتنی هەوڵی باوانیان لە یەکخستنەوەی لەگەڵ بەشی ڕۆژهەڵاتدا. دیارکەوتووە تێکۆشانی ئەڵمانییە ئەمساییەکان تەنها لەم سنورەدا تەلبەند نەکراوە بەڵکو بژاردەیەکیان هەمیشە خەونی زیندووکردنەوەی وڵاتی ئەڵمانیای گەورەیان هەبووە و بانگەشەیان بۆکردووە.

ئەڵمانییە ئەمساییەکان بیریان فراوانترە وەك لە هاووڵاتیەکانی دیکەی وڵات، چالاکیە ئابوریەکانیان هەموو وڵاتی گرتبۆوە. خاوەنی پرۆژەی زەبەلاح بوون و ڕۆچووبوونە نێو چەندین کایەو چالاکی جیاوازی وەکو بەڕێوەبردنی کار و سەرکردایەتی کردنی شارەزا و بەکارهێنەری گونجاو، لەهەمان کاتیشدا ڕۆڵێکی باڵایان هەبووە لەبازرگانی کردنی دەرەکیدا، هەموو وڵات، لە ڕووی ڕامیارییەوە لە دەستی ئەڵمانییە ئەمسا نشینەکاندا بووە، ڕاژەی ئاڵا لە سنوری وڵاتی خۆی دووری دەخستەوە و وەکو سەربازێك لە بۆسنە و هرسك یان گالیسیادا لەژێر سەرپەرەشتی ئەفسەرەکاندا خەباتی دەکرد. ئەمساییە ئەڵمانەکان بۆ ماوەیەکی زۆر ڕابەری کایەکانی هونەر بوونە: مۆسیك و وێنەکێشان و وێنەگرتن و ئەندازە و داتاشین، لەئەمسادا.

ڕەگەزی ئەڵمانی تەوەری سیاسەتی دەرەوەبوو گەر ژمارە دیاریکراوە هەنگاریەکە پشت گوێ بخەین.

سەرباری هەموو ئەمانە بەڵام سەرجەم هەوڵەکان بۆ ڕزگارکردنی ئەم فەرمان فەرمایە شکستی بۆ نوسرابوو؛ بەهۆی نەبوونی مەرجی بنچینەیی بۆ سەرکەوتن.

تاکە چارەسەر بۆ زاڵبوون بەسەر ئەم کێشانەی وڵاتی ئەمسای فرە ڕەگەزدا بریتی بووە لەگەڕانەوە بۆ فەرمانڕەوایەتی لەسەر بنەمای ناوەندێتی. ئەم بیرۆکەیە زیادتر لەجارێك بەبیری کەسانی بەر پرسدا هاتووە بەتایبەت لەکاتەکانی هێمنی و بێ کێشەییدا، بەڵام هەموو جارێك بەبیانووی نەشیاوی بۆ جێبەجێکردن و چەسپاندن بەهۆی کەم توانابییەوە ڕەتیان دەکردەوە. ئەو پێدراوە ناوخۆییانەی وڵات کە

Scanned by CamScanner

بەرپرسان پشتیان پێدەبەست یارمەتی ئەم پوچبونەوەیەی دەدا بەپێچەوانەی ئەو پێدراوانەی ئەڵمانیا کە بسمارك پشتی پێبەستبوو. لە ئەڵمانیادا یەکخارەوە دەبوو زاڵبێت بەسەر نەریتەکانی سیاسەتدا, جگە لەمە ڕێگری دیکە بوونی نەبوو؛ چونکە ڕایخ لەخۆگرتەی تاکە گەلێك بوو بێجگە لە گروپە بچوکە بێگانەکان. بەڵام لەنەمسادا دۆخەکە پێچەوانە بوو کە خۆی لەسەر پاشماوەی وڵاتانی دیکە پونێت نابوو, لەهەر پارچەیەکی وڵاتدا هەست و لایەنگیری بۆ وڵاتێکی تر هەبوو. ململانێی نەتەوەکان لەم وڵاتەدا زۆر بە ڕوونی دیارکەوت بەتایبەت بۆ ئەو وڵاتە نەتەوەییانەی کە لەدەوروبەری نەمسادا دروستکرابوون, زۆرێك لەو دەوڵەتانە پاشکۆیەکی نەتەوەییان لەخاکی نەمسادا هەبوو, بەتایبەت لەڕووی نوێژ و نەریتەکانەوە.

تەنانەت ڤییەناش کەوتە ژێر کاریگەری ئەم ململانێیەوە و نەیتوانی تاسەر هاوسەنگی خۆی ڕابگرێت.

ئەمەش پاش لەوەی بودابست وەکو شارێکی گەورە دیارکەوت ڤییەنا خۆی لەپێش قەرەکێشەیەکی توندی نێوان نەمسا و هەنگاریادا دیتەوە بەجۆرێك کارەکەی بریتی نەبووە لە هێشتنەوەی پەیوەندی نێوان ئەم دوو وڵاتە بەڵکو لەقاڵب دانی ئەم کێشەی جیابوونەوەیە بوو. دواتریش هەریەکە لە پراگ و لامبرگ و لایباخ هەمان ڕێچکەی بودابستیان گرتەبەر و بوون بە پایتەختی وڵاتانی جیاوازی خاوەن گەل و نەتەوەی تایبەت مەند. ڕەنگە ئەو ڕۆژە بێت کە ئەم ململانێی سەربەخۆ خوازی و جیاکارییەی گەلان لەسەر بنەمای بەرژەوەندی هاوبەش ببێتەهۆی هەڵوەشاندنەوەی تەواوی نەمسا.

ئەم بەرەپێشچوونە بەڕوونی دیارکەوت بەتایبەت پاش لەمردنی فرنسوا جۆزیفی دووەم, کە هۆکارێکی زۆری هەبووە و خۆشمان هەندێکمان لێخستەڕوو, کە دەتوانرا کاردانەوەی ئەوانی دیکە بکرێت لەڕێگەی پێشخستنی کاردانەوەی نێو دەوڵەتییەوە. ئەگەر ئارەزووی هێشتنەوەی ئەم وڵاتە بکرایە ئەوا دەبوو پێش لەهەموو شتێك پەنا بە ناوەندچێتی بگیرێت. دیارکەوتووە کە پشت بەستن بەم پەیڕەوە پێویستی بە ڕێکخستنی پێش وەخت هەیە: دانانی یەك زمان وەکو زمانی فەرمانی وڵات, برەوپێدانی هەستی نیشتمان پەروەری, ئامادەکردنی دەزگاکانی وڵات بۆ ڕاپەڕاندنی ئەرکەکانیان لەسایەی ئامرازی شیاوەوە. ناشبێت ئەوەمان لەبیربچێتەوە کە ئافراندنی

Scanned by CamScanner

هەستێکی نیشتمانی هاوبەش بەکاری یەك و دوو ڕۆژێك نایاتە بەرهەم، بەڵکو پێتڤی بەدەیان ساڵە گەر پێویستی بە دەیان وەچەش نەبێت، ئەمەش لەڕێگەی خوێندنگە و بانگەشەی ڕێکخراوەکانەوە دەبێت.

هێشتنەوەی ئەمسای بەساڵاچوو زیادتر لەهەموو وڵاتێکی دیکە پەیوەست بووە بە ڕێگری ناوەندی دەستەڵاتدارێتیەوە، هەژاربوو لەهەموو پایەکانی دەوڵەتداری: مەبەستم لە هێزی لێدەرچووی سەرچاوەگرتوو لە نەتەوەچێتی بۆ دەستەبەرکردنی ڕەگەزەکانی هێشتنەوە و گەشەی. بەمەش وڵاتی نەتەوەیی لەسایەی بەرگری سروشتیەوە دەمێنێتەوە و تواناداره بۆ مانەوە بۆماوەیەکی درێژی شیاو و بەتواناشە لەبەرامبەر کارگێڕی ناتەندروستیشدا. وڵاتی نانەتەوەیی لەوکەسە دەچێت کە پێکهاتەکانی ژیانی لێدابماڵیت، لەم کاتەدا بەشێوەی جەستەیەکی مردوو دیار دەکەوێت تا ئەوکاتەی گیانی تێتەوە بەر و گەشەی دەست پێدەکاتەوە، لەم کاتەدا پارچەی مردنی لەسەر لادەبرێت و خەڵکانی دیش بە دیمەنە زیندەییە لێ هەڵقوڵاوەکەی سەرسام دەبن.

بەڵام ئەمە بەهیچ شێوەیەك بۆ وڵاتی پێکهاتوو لەچەند نەتەوەیەك شیاونییە، ئەمانە لەڕێگەی خوێنەوە لەیەك ناچن و پێکەوە گرێنادرێن، بەڵکو ئەوە گورزێکە پێکەوەیانی بەستۆتەوە. ئەگەر ئەم دەستە ئاسنیەن خاوبۆوە ئەو کات لەبری پێکەوەبەستنی گەلەکان هۆکاری دیارکەوتنی ململانێ دەبێت.

ئەم مەترسیە شاراوەیە دەتوانرێت لەڕێگەی پیادەکردنی پەروەردەیەکی هاوبەش و نەریتی هاوبەش و بەرژەوەندی هاوبەش و..هتد ەوە لەناوببرێت، کە لەڕێگەیەوە هاو نیشتمانان دەتوانن بۆ ماوەیەکی زۆر دگەل یەکتردا لەسایەیدا بژین. کەواتە ئەو ئاسانە، تائێستا چەندین فەرمانفەرمامان بینیوە کە چلۆن تیاچوونە، بۆیە پێویستە وڵات لەسەر بنەمای سروشتی دابمەزرێت و ڕەگەزەکانی مانەوەی تیادەستەبەربێت.

هەڵەی خێزانی هابسبۆرگ ئەوەبوو کە درکیان بەم ڕاستیە مێژوییە نەکردبوو، جگە لە فرانسواجۆزێفی دووەم کە بەتەواوەتی تێشکی خستبوەسەر ئەو خاڵانەی مەترسی دەخەنە سەر وڵاتەکەی، درکی بەوەکردبوو کە ئەمسا دەکەوێتە هەمان هەڵەی بابلی نوێوە گەر کار نەکات بۆ چاکسازیی کردنی ئەوەی پێشینانی تێکیان دابوو،لەم

Scanned by CamScanner

بوارەشدا بۆماوەی دەساڵ نەحەسایەوە, بەڵام لەناوەڕاستی ئەم کارە گرنگەیدا چەرخی ژیانی کۆتایی پێهات.

***

ئەودەمەی بای شۆڕشگێڕی دای بەسەر ئەورووپادا نەمسا پوکایەوە. بەڵام ئەم شۆڕشە بەهۆی دۆخی کۆمەڵایەتی یان پێکدادانی چینەکانەوە نەبوو بەڵکو زێدەتر بەهۆی ململانێ نەتەوەچێتیە دژبەرەکانەوە بووە.

بەڵێ شۆڕشی ١٨٤٨ ی خەباتی نێوان چینەکان گڕ و زمانەکەی گەیشتە هەموو وڵاتان جگە لە نەمسا کە شۆڕش تێیدا لەسەر بنەمای نەتەوەچێتی بوو.

بەڵام نەمساییە ئەڵمانەکان کە سەرچاوەی شۆڕشەکەیان لەبیرکردبوو یان نەیان دەزانی بۆچی بەشداری ئەم شۆڕشەشەیان کردووە, بەو پەڕی توانایانەوە هەوڵی بەدیهێنانی دیمۆکراتی ڕۆژئاوییان دەدا لە وڵاتدا , کەزۆری نەبرد تابە دژبەری خۆیان شکایەوە.

پێش لە گرنگی دان بە زمانی هاوبەش پەرلەمان دامەزرا بەمەبەستی لێدانی ئەڵمانی زمانەکانی وڵات, لەو کاتەش بەدواوە وڵات بەرەو پوکانەوە دەڕۆیشت. بەڵام زۆرینەی نەمساییەکان نەیان دەتوانی لەبەریەک هەڵوەشانەوەی هەرێمەکان ببینن.

ناچمە نێو شیکاریەکانی بەدەر لەچوارچێوەی ئەم پەرتووکەم , بەڵام ئەو هۆکارانەی کە هەبوون و هەن و بەردەوامیش دیارکەوتوون لە هەرەس پێهێنانی وڵات و لەناوبردنی گەلەکانی دەخەمەڕوو.

Scanned by CamScanner

٢

پەیڕەوی پەرلەمانی

لە لوتکەی ئەو چەرخەی کە ڕێخۆشکاری دەکرد بۆ خێرا هەڵوەشاندنەوەی ئەمسای یەکگرتوو بریتی بوو لە پەرلەمان، یاخود بە بێژە ئەمسایەکەی ((ڕایخسترات)). خەڵکانی ئەمسا ئەم پەیڕەویان لە بەریتانیاوە وەرگرتووە، نیشتمانی دیمۆکراتیەتی کۆن، بەبێ ئەوەی هیچ شێوە چاکسازییەکی ناوکڕۆکی بۆ ئەنجام بدەن. لە ڤییەننادا دوو ئەنجومەنی پەرلەمانی دامەزرا: ئەنجومەنی نوێنەران و ئەنجومەنی پیران، کەلەشێوەی هەمان دوو ئەنجومەنی پەرلەمانی ئینگلیزین: ئەنجومەنی گشتی و ئەنجومەنی لۆردەکان دامەزرێنرابوون، جیاوازی نێوان ئەم دووجۆرە پەرلەمانە تەنها لەشێوازی چۆنێتی ڕازاندنەوەی هۆڵەکانی کۆبونەوەدا بووە. لەبەریتانیادا باری ئەندازیار هەستا بە ڕازاندنەوەی پەرلەمان بە زەغرەفەی بەشان پیاهەڵدەری ئەمپراتۆریەتی بەریتانی، بەڵام ئەندازیاری دانیمارکی هانسن پشتی بە شوێنەوار بەستبوو بۆ ڕازاندنەوەی خانەی پەرلەمانی ئەمسا، هۆڵی کۆبوونەوەشی بە پەیکەری گەورەپیاوانی دەوڵەت و فەیلەسوفانی ئەغریق و ڕۆمان ڕازاندبۆوە.

ئەوکاتەی بۆیەکەمین جار ڕۆشتمە نێو کۆشکی فرانز نسرغ (خانەی پەرلەمان)ەوە بەمەبەستی ئامادەبوون لە کۆبونەوەیەکی پەرلەماندا تەمەنم نۆزدە ساڵان بوو، لەکاتی بەدواداچونم بۆ تاوتوێکاریەکان هەستێکی نامۆم لا پەیدابوو بەوەی پەیڕەو یان سیستمی پەرلەمانی لە ئەمسادا بەمانای وشە پووچ و هەڵوەشاوەیە.

لەدژی پەیڕەوی پەرلەمانی نەبووم وەکو دامەزراوە، هەر لەسەرەتای ژیانمەوە پارلەمانم وەکو دامەزراوەیەکی پێشیاو دەزانی بۆ وڵاتێکی وەك ئەمسای پڕ لە

Scanned by CamScanner

کێشـەکێش و نەهامـەتی، بـڕوام بـە بـوونی دیکتاتۆریـەت هـەبوو لـەپاڵ کورسـی دەستەڵاتی هابسبۆرگ لەدژی ئازادی و لۆجیکدا.

نـاتوانم ئـەوە بشـارمەوە کـە بـڕوادارێم لـە پـەیڕەوی پەرلـەمانی لـە پارلـەمانی ئینگلیزیـەوە سەرچاوەی گرتـووە. ئـەم پێخۆشبونەم لـە مێشـکمدا چەسپا بەتایبـەت ئەوکاتەی سەرقاڵی بەدواداچوون بووم لە تاوتوێ کردنی ئەنجومەنی گشتی لەڕێگەی ڕۆژنامەکانەوە، بەڵام بەهۆی ئامادەبوونم لە کۆبوونـەوەکانی پارلـەمانی نەمسـادا ئـەم بڕوایـەم پـووچ بوویـەوە، لێـرەوەش جیـاوازی تـەواوم بـۆ دیارکـەوت لـەنێوان ئـاوەزی ئینگلیـزی و نەمسـایی، لەگـەڵ دیارکـەوتنی زیانـە کلاسـیکە کـوێر ئاسـاکانی ئـەم پەیڕەوی لاسایی کارییە.

بۆم دیارکەوت لە پەرلەماندا لەسایەی ئەم دەستەڵاتە نوێیـەوە بەشداریتی ڕەگـەزی ئەڵمانی بەرەو کەمبوونەوە ڕۆیشتووە. تائەم کاتەش ئەوساتەی هەڵبژاردنی نهێنی لـە پەرلەمانـدا ئەنجامـدرا زۆرینـەی ئـەڵمانی بـوو، بـەڵام لـە هەڵبـژاردنی گشـتی دا ئـەم زۆرینەیە پووکایەوە و بووەهۆی ئەوەی نەمسا سروشتە ئەڵمانیەکەی لەدەست بدات.

پاش لـە هەسـتکردنم بـەم ڕاستیە ئازاراویـە ڕقـم لـە ئەنجومـەنی نوێنـەران دەبـوەوە لەبەر ئەوەی بە دوژمنی هەموو ئەڵمانییەکم دەزانی، لەسـەر ئـەم بنەمایـەش پەرلـەمانم دەبینـی و گوێگری وتـە و بڕیارەکـان نـەدەبووم و هیچیشـم وەرنـەدەگرت تـەنها ئەوانـە نەبێت کە ڕقی زیادتریان لەم بارەیەوە لەناخمدا دەچێنا و دەبوونە هاندەرم.

ئەو کاتەی بۆجاری یەکەم ئامادەی دانیشتنێکی پەرلـەمانی بووم، سـەدان کـەس لـە نوێنـەرانی گـەل تـاوتوێی بـاری ئابوری وڵاتیـان دەکرد، بۆم دیارکـەوت ئـەو وتارانـەی لێرەدا پێشـکەش دەکرێـت هـیچ بەهایـەکی هـزری نییـە، چونکە بـە سـلاڤی و زمـان و شـێوە زاری جیـاواز دەدوان. دواتـر دیمـەنێکی پێکـەنیناویم بینـی لـەوەی پـاش لـە قسەکان مقۆمقۆیەکی توند هاتەئاراوە و دیتم ژمارەیەک لە نوێنەران بە بۆکس لە مێز و کورسیەکان دەدەن و سەرۆکی پەرلەمانیش بە توڕەییەوە بە چەکوشی ئاگادارکردنەوە زەنگی بۆ لێدەدان، داوای لە ئەندام پەرلەمانەکان دەکرد پابەندی ڕێساکانی نێو هۆڵی پەرلەمان بن و ڕێزی پەرلەمان نەشکێنن!

بە چەند هەفتەیـەک پاشتر جارێکی دی ئامادەی کۆبونەوەیـەکی دیکـەی پەرلـەمان بووم، لـەم کاتـەدا پـتر لـە سـێ لـە سـەدی نوێنـەرانی گـەل ئامـادەی نـەبوو. نیوەیـان

Scanned by CamScanner

خەوتبوون، نیوەکەی دیکە گوێیان بۆ قسەی ئەندامەکانی دیکە ڕادێرابوو، جاربەجاریش باوێشکیان ئەدا، سەرۆکی پەرلەمانیش چاوی بەهەموو سوچەکانی هۆڵەکەدا گێڕەدا و تورەیی پێوەدیاربوو.

بەردەوام بووم لەسەردانی کردنی پەرلەمان و هەرکاتێك دەهاتمەسەری کەسایەتییەکم وەردەگرت و بەتێپەڕوونی کات بۆچوونم لەبارەی پەرلەمان وەکو دامەزراوەی شیاو گۆڕدرا و بەتەنها ڕقم نەدەبۆوە لە ڕژێمی پەرلەمانی ئەمسایی بەڵکو ڕەتی ئەم شێوازی فەرمانڕەوایەتیەشم دەکردەوە بە ڕەهایی، ئەوکاتەی هەستم بەخراپی دۆخی پەرلەمانی پووچ لە زۆرینە ئەڵمانی دەکرد، بەدووی بنچینەی دیارکەوتنی ئەم نەخۆشیەدا دەگەڕام لەوەی بەشێوەی دامەزراوە لێی بنوارم.

لێرەوەش کەمەکەمە بیرۆکەی ڕاستەقینەم لەبارەی پەیڕەوی پەرلەمانییەوە کەبەباشترین شێوازی حوکمڕانی هاوچەرخ دادەنرێت بۆ دیارکەوت، ئەم پەیڕەوە شێوەیەکی تایبەتی وەرگرت لە مێشکمدا و دواتر بەهۆیەوە ناواخنم گۆڕدرا، بەڵام ئەو هیچ نەگۆڕا.

بۆم دیارکەوت کە دیمۆکراتیەتی ئەوروپای ڕۆژئاوا پڕەلە لە بیرۆکەی مارکسیەت، کە بەبێ پەیڕەوی پەرلەمانی ناتوانرێت بەرجەستەبکرێت. بەڵێ دیمۆکراتی ئەو خاکەیە کە زیندەزیانی مارکسیەتی تێدا ئەش و نمادەکات، ئەم نەخۆشیە جیهانیە لەم ڕێگەیەوە بڵاو دەبێتەوە. مارکسیەت و پەرلەمانی دوو هاوتای پێکەوە گرێدراون.

سوپاسی ڕۆژگار و چارەنوسم کرد لەوەی توانیم ئەم کێشەیە لە ڤیەننادا ناشنابم، ئەگەر لەئەڵمانیادا ئاشنای بوومایە ڕەنگە ئەم بڕیارەی ئێستام نەدایە.. واتە گەر خەوشیەکانی پەیڕەوی پەرلەمانی لە ئەڵمانیادا پێش لە ڤییەنا بۆم دیارکەوتبایە ئەوا ڕەنگە بۆچوونی جیاواز لە ئێستام هەبایە و بەدەم هەمان ئاراستەی باوە بڕۆیشتمایە لەوەی کە: چارەنووسی گەلی ڕایخ بەستراوەتەوە بە بەهێزکردنی ناوەندێتی ئیمپراتۆرەوە.

لە ئەمسادا هیچ مەترسیدار نەبوو بۆئەوەی ئەم بڕیارە بدەم ؛ چونکە بڕوام وابوو کە بنەماڵەی هابسبۆرگ لە پەرلەمان چاکتر نین، کەواتە هیچ جیاوازییەك نابێت لەنێوان ماڵی پاشا و پەرلەماندا و هەردووکیان هاوتا و یەکن. ئەوەشم هەست

Scanned by CamScanner

پێدەکرد نەمانی پەیڕەوی پەرلەمانی مانای پێدانی دەسەڵاتی تەواوە بە بنەماڵەی هابسبۆرگ و ئەمەش فەتارەت و نەهامەتی تەواو بەدووی خۆیدا دێنێت.

هەرچەندە من لەو کاتەدا بەتەمەن منداڵ بووم، بەڵام بەدووی چارەسەری ئەم کێشەیەشدا بووم، ئەمەش وای لێکردم بە درێژی بیر لە گرانی دیاری کردنی بەپرسیارێتی ئەم دۆخە بکەمەوە و بەزوویش بۆم دیاردەکەوێ ئەم نەهامەتیانە بەهۆی دانانی کەسی نابەرپرسەوەیە لەپۆست و پێگە گرنگەکانی دەوڵەتدا و ئەم کەسانە هیچ بەرژەوەندی کۆمەڵانی خەڵکیان لەپێش چاو نییە. ئەو کاتەی پەرلەمان بڕیارێکی دروست دەدات و بەهەڵە پەیڕەو دەکرێت ئەو کات کەسێک نابینێت ببێتە بەرپرسیاری ئەم هەڵانە و دواتریش ناتوانی هیچ کەس بەمە تۆمەتبار بکەیت، بەڵام ئایا بەرپرسیارێتی هەڵەکردنەکان لەڕێگەی دەست لەکارکێشانەوەی وەزیرێک یان هەڵوەشاندنەوەی پەرلەمانەوە چارەسەر دەبێت؟ ئایا دەبێت زۆرینەی نارێک بە بەرپرسیاری پەسەندکردنی ئەم بڕیارە هەڵە پەیڕەوکراوە دابنرێت ؟

کەواتە گەر هیچ کەسێک بەرپرسیارێتی هەڵنەگرت ئەوکات بەرپرسیارێتی چ مانایەکی دەبێت؟ چۆنیش دەبێت سەرۆکی حکومەت یان کۆمەڵە کەسێک بەبەرپرسی ئەو کێشانە دابنرێت کە لەناکاو هاتۆتەبوونی؟

ئەوکاتەی کەسێک لە پەیڕەوی زۆرینەی پەرلەمان لایدا ،کە پەسترین نەخۆشی باوی دامەزراوەی پەرلەمانییە، کەواتە ئایا دەگونجێت بەم کەسە بگوترێت نەشیاو ؟

یان ژیرێتی ڕەنگدانەوەی ئاکارەکانی نەبێت وەکو ئەوە وایە کە هێرشی زۆرینەی بێدەنگ بکات؟ کەواتە ئەوکاتەی جەماوەری پرۆژەکەی کەم دەبێتەوە کام چەشنە ڕێباز پێویستە کەسی سیاسی پەیڕەوی لێ بکات ؟

ئایا دەبێت دوای بخات؟ یان بۆچوونی هاوڵاتیەکانی دیکەی وڵاتەکەی بەگەمژانە دەزانێت و چاوپۆشی لەو کارانە دەکات کە بە پێویستی زیندەیی دەزانێت؟ ئایا دەست هەڵدەگرێت یان بەردەوام دەبێت ؟

کەسی نەتواردار چۆن دەتوانێت ڕێکخستنێک ئەنجام بدات لە نێوان ئەم دۆخە ناوازەیە و ئەوەشی بە پێویستی دەزانێت بەڵکو بەکارێکی نابروومەندانەی دەزانێت ؟

سنوری جیاکاری نێوان ئەرکداری لەبەرامبەر کۆمەڵ و نێوان ئەوەی پێی دەڵێن پێویستیەکانی نابرووەمەندی چی دەبێ ؟

Scanned by CamScanner

ئایا بەڕاست ئەوە ئەرکی سەرکردەی ڕاستەقینەیە کە ئەو شێوازە فەرمانڕەوایەتیانە پەیڕەوبکات کە نزمی دەکەنەوە بۆ ئاستی هەستکردن بە شارەزایانی سیاسەت ؟

ئەو کاتەی ئەم سەرکردەیە دابەزییە ئەم ئاستە و هەستی کرد ئەو کات دەبێتە یاری دەستی دەستەیەک، بۆچوونیان پەیڕەودەکات و بەرژەوەندیەکانیان بەدی دێنێت، ئایا بەڕاست بنەمای زۆرینەی پەرلەمانیش ناوەستێتەسەر گەمارۆدانی بەرپرسیارێتیەکە لەدەوری سەرۆکی پەرلەمان؟ ئایا بەڕاست تاوەکو ئێستاش بڕوا وایە کە فاکتەری بەرەو پێشچوونی مرۆڤایەتی مێشکی زۆرینەیە نەوەک تاکە کەسێک؟

ئەو کاتەی بنەمای پەرلەمانی زۆرینە بەسەر کەمینەدا دەسەپێت و سەرۆکیش ناچاری هەژماردن دەبێت، ئەو کات بنەمای ئەرەستۆکراتی سروشتی دەپۆشێت کە دۆخەکان دەخاتە ئەستۆی بژاردە. سەبارەت بەو فەتارەتانەی کە ئەم دامەزراوە هاوچەرخییە دەینێتەوە، دامەزراوەی سەرکردایەتی پەرلەمانی، ئەوا خوێنەری ڕۆژنامە جولەکە خوازەکان بەئاسانی ناتوانێت ئاشنایان بێت و بیرۆکەیەکی لەبارەوە بۆ دروست بێت، تەنها مەگەر بەباشی ئەو کەسە خۆی لەم بوارەدا پێگەیاندبێت و نەکەوێتە ژێر کاریگەری هیچ کەس و بۆ چوونێکی دیکەوە!

پەیڕەوی پەرلەمانی کەشێکی گونجاوی وەها بۆ شارەزایانی بواری سیاسەت دەڕەخسێنێت کە ڕووداوە سیاسیە گەورەکان بەشێوەی ڕووداوی بچووک و هیچی پیشانبدەن. ئەم دۆخەش زیادتر لە سەرکردەیەکی ڕامیاری هانی دەست لەکارکێشانەوە دەدات لە سیاسەت کردن؛ چونکە سیاسەت یەکسانی و ناکۆکی لەنێوان دەستەڵاتدار و زۆرینەدا بەجوانی پیشان داوەو دەدات، سروشتی ئەم شێوە سیاسەتە دگەل ئەو سەرکردە بەناوبانگە سیاسیانەدا گونجاوە کە خاوەنی مێشکێکی پوچن و بەمە هەڵخەڵەتاو و کاریگەرن.

ڕامیاری کارێک خاوەنی ئەم بۆچوونە پوچگەراییەبێت ئەوا هیچ خۆی ناکاتە خاوەنی بەرپرسیارێتی کارە نەشیاوەکانی، ئەم کەسانە باش دەزانن ئەمڕۆبێت یان سبەی هەر لەناودەچن بۆیە بەباشی گرنگی بە داپۆشینی ئەم هەڵانەیان دەدەن و ناهێڵن بەئاسانی دیاربکەوێت.

Scanned by CamScanner

بەڕاستی ئەو زۆرینەی پەرلەمانییەی کە خۆ لە ژمارەیەک چەنچەن کاری زیادەڕۆدا دەبیننەوە ڕەت دەکرێتەوە بەزیادتر لەوەی کەسێکی درەوشاوە ڕەتی بکاتەوە. بوونی ئەنجومەنێکی نوێنەرانی پووچ لە کەسی شیاو یارمەتی دەرکەوتنی سەرکردەی ئاسایی دەدات بەوەی ببێتە ڕابەر و هەموان شوێنی بکەون. لەم ڕێگەیەوەش هەموو ئەندام پەرلەمانەکان ئاواتی ئەوە دەخوازن ڕۆژێک بێت بگەنە پلەیەکی بالآتر لەم دۆخەی ئێستایان.

دیاردەیەکی دیکەش لەنێو پەرلەماندا باوە ئەویش ترسە کەلەزۆرێک لە ڕەفتار و کردارەکانی دەستەیەکی گەورەی سەرکردە ترساوەکاندا ڕەنگی داوەتەوە. ئەو سەرکردەیە بەختدارە کە پرۆژەیەک پێشکەش بکات و بەزۆرینە پەیڕەوبکرێت و خەوشییەکانی بۆ داپۆشن. ئەو کاتەی چاو دەخرێتە سەر دزێکی سیاسەت و نیگەرانی دایدەگرێت پێش لە بڕیاردان ئەوکات دەتوانی بڕیاری گەندەڵبوونی ئەو سیستمی پەرلەمانییە بدەی، بەوەی لەم کاتەدا بەتەنها پشت بە زۆرینە هاوبەشەکانی دەبەستێت کە ئەو تەنانەت ئەگەر پرۆژەکەشی تاوتوێ بکرێت ئەوا خۆی لەهەموو بەر پرسیارێتییەک بێبەری دەکات.

ئەو پیاوەی لە بەرپرسیارێتی کارەکانی ڕابکات بەوەی ئەو کەسانەبدۆزێتەوە کە ئەم خەوشانەی بۆ داپۆشن ئەوا جگە لە ناو هیچی دیکەی نییە و بەس پیاو نییە و هیچی تر. بەڕاستی ترسنۆك و خوێڕیشە. ئەو نەتەوەیەی سەرکردەکانی لەم چەشنە کەسانەبن ئەوا جگە لە نەهامەتی و بەدبەختی هیچی دیکە بۆ نەتەوە ناهێنن. بەجۆرێک لەم کاتەدا لە وڵات کەسێك نابینیتەوە ئامادەی گیان بەخشینی خۆی بێت لەپێناو یەکخستنەوەی نەتەوەو ڕزگارکردنی لەو کێشانەی لەم کاتەدا بەرۆکی دەگرن.

هاویشتنی ئەم هەنگاوە بەجەرگە لە زۆرینەی دانیشتوانی وڵات ناچاوەڕوان کراوە؛ چونکە زۆرینەی وڵات تەنها گەمژە و ترسنۆکەکان و بەسەد کەسیانەوە ناتوانن ببنە کەسێکی ژیر و کاڵفیامیشیان زۆرە و ناتوانن بڕیارێکی تەندروست و پاڵەوانانە بدەن. ئەمە و جگە لە خۆدزینەوەی سەرۆکی حکومەت لە ڕووبەڕووبوونەوەی بەرپرسیارێتیەکان هانی ژمارەیەکی زۆری ئەندامانی پەرلەمان دەدات تەنانەت بێهێز و نەزانەکانیشیان بەوەی چاو ببڕنە ئەم پۆستە و گەیشتن بەم پۆستە بەچەند کاتژمێرێك لەدووری بزانن. ئەو کاتەی یەکێك لەمان و پێچەوانە بۆچوون گەیشتە ئەم

Scanned by CamScanner

پۆستە و کورسی دەستەڵاتی دەست کەوت ئەوکات هاوڕێکانی دوێنێی سەرو خوار وەری دەچەرخێنن و گێتی لەسەری ژێر و ژور دەکەن. بەڵام گەر پۆستێکی نزمتری وەرگرت ئەوکات ڕێزی دەگیرێت و دەیخەنەڕیزی خۆیانەوە لە ڕیزی چاودێر و چاوەڕوان کاران.

کەواتە بەم شێوەیەبێت ئەوا چاو تەنها لەسەر پێگە و پۆستە گرنگەکانی ولاتە و ئەوکاتەی کەسێکی ژێر دێتە سەر دەستەڵات و دەیەوێت چاکسازیی بکات ئەوا لەڕێگەیدا بەربەستی گەورە دروست دەبێت و گەندەڵکاران دژی دەوەستنەوە؟ چونکە سنوریان بۆ دادەنێت و نوکی قامچی زۆرداریيان دەشکێنێت.

بەڵێ خاوەن کورسی بە هەستیارییەوە وەزیرەکانی هەڵدەبژێرێت، بەڵام دیسان لەم کارەشیدا پشت بەڕاوێژی زۆرینەی پەرلەمان دەبەستێت. سەبارەت بەبازاری ڕێککەوتنە سیاسیەکانی لای وەزیرەکان و دابەشکردنی جانتاکان ئەوا قسەکردن لەم بارەیەوە شەرمی ناوێت؛ دیمەنی پەیوەستی دیمۆکراتیەتی ڕۆژئاوایە، ئەنجامەکەشی جیاوازتر نابێت لە بەهای بنەمای پشت پێبەستراوی.

لەکاتی دانان و پێکهێنانی وەزارەتەکانی حکومەتدا بەرپرسەکان دووپاتی ناولێنانی وزیر و جێنشینەکانی دەکەنەوە بەوەی ئەوکاتەی فلان وەزیر بڕوات دەبێت فیسارکەس جێگەی بگرێتەوە و ئەو دێت و ئەم دەڕوات، بەم شێوەیەش هەموو تەماحکاران قایل دەکرێن، لەم کاتەشدا ئاژاوەگێڕان هانی بەرپاکردن و نانەوەی ئاژەوە دەدەن و بەم شێوەیەش گۆچانەکەیان دەخەنە سەر پشتی ئامرازی فەرمانڕەوایی کار، ئەمەش بەهۆی ئەوەوەیە کە یان ئەوەتا بەشداری حکومەت نەکراون یام دەوڵەت بەپێی خواز ویست و بەرژەوەندیەکانیان ناجوڵێتەوە و هەنگاونانێت.

Scanned by CamScanner

٣

ڕای گشتی

بە تەنها باسی شێوازی هەڵبژاردنی نوێنەرانی گەل ناکەم یان ئەو ڕێگەیەی کە لەسایەیدا دەتوانن ئەوکورسیانەی پێبەدەست بێنن کە زۆر گرنگە بەلایانەوە. ئەو خەڵکەی خاوەنی هۆشیاری سیاسی نییە چاوەڕوانی جیاکردنەوەی باش و خراپی ئەم کەسانەی لێناکرێت. ئەو کەسانەشی دیسانەوە خۆیان هەڵدەبژێرن گەر خاوەنی هۆشیاری سیاسی نەبن ئەوا نازانن چۆن بۆچوون و حەز و سپاردەکانیان بەخەڵکی بەگەیەنن.

ڕای گشتی تەنها ناوەستێتە سەر ئەزمونی تایبەتی و زانستی خودییەوە؛ بەڵکو زۆرکات کەوتۆتە ژێر کاریگەری بانگەشەی بەلاوە پەسەند و بەبێ هەستکردن ژەهرەکانی ئەم بۆچوونە لەنێو خوێنی جەماوەردا بلاّو دەبێتەوە لەکاتێکدا خۆیشی هیچ هەستی پێناکات. ئەوە ڕۆژنامەوانییە خەڵکی پێدەگەیەنێت لەڕێی بابەتی بلاّوکراوەیەوە، ولاّتیش زۆرجار دەستی نییە لەئاراستەکانی ڕۆژنامەکاندا. ئەم خوێندگەیەی کە ڕۆژانە خەڵکی وانەی لێوە وەردەگرن، ڕۆژنامە لەدەستی کەسانی بەهێزدایە و فەتارەتی لێوە دەئافرێنن. ئەو کاتەی لە ڤییەنابووم بۆم لوا تێکەڵی خاوەن بڕیار و بۆچوونەکان و بلاّوکارەکەشیان بووم ، زۆرم بەلاوە سەیربوو ئەم کەسانە دەتوانن بەئاسانی بۆچوونێکی وەها لەناخی جەماوەردا بچەسپێنن کە زۆرجار لەدژی خوودی جەماوەریشە. لەماوەی چەند هەفتەیەکدا ڕۆژنامەکان دەتوانن ڕووداوێك پووچ بکەنەوە یان ڕووداوێکی پووچ ئەوەندە گەورەبکەنەوە کورسی دەستەلاّتی ولاّتی پێ بهێننە لەرزە، دیسانیش دەتوانن لەم ڕێگەیەوە پەردە پۆشی کێشە زیندەییەکان بکەن و جەماوەریش هیچ هەستێکی پێناکات.

Scanned by CamScanner

بەم شێوەیە بانگەشەی گەورە لەکەسانی نادیار و ونەوە دیاردەکەوت و ڕای گشتی بۆلای خۆی کێش دەکرد و ببوونە هیوای نەتەوەو خاوەنی جەماوەرێکی زۆریش. ئەگەر ئابڕووی یەکێك لەم بانگەشە کارە بەمێزانە پێشتر لەکەداربووە ئەوا بەم ڕێگەیە دەتوانێت خۆی پاقژبکاتەوە و ئەو ناوبانگ خراپییەی نەمێنێت. بەڵام ئەگەریش بیانەوێت دژایەتی کەسێکی ئابڕوومەندی پێبکەن ئەوا جوولەکەکان، بە خوێنڕێتیە بەڵێن لەسەر دراوەکەیان، لەهیچ شتێك ناترسن و پەنا بەهەموو شتێك دەگرن و ڕۆژنامەکان دەکەنە دوانگەی خۆیان و هێرشی کەسی ئابڕوودار پێدەکەن و تەنانەت ڕەخنەش لەژیانی تایبەتی دەگرن و ئابڕووچوونەکانی ئەندامانی خێزانەکەشی بڵاودەکەنەوە و بەتەواوەتی دەیبەنە ناخی زەویەوە. بەڵام ئەگەر هیچ شتێکیان لەسەر ئەم کەسە نەدیتەوە کە خزمەتیان بکات لەم ڕێڕەوتەیاندا ئەوا دەست دەکەن بەدرۆ هەڵبەستن و لەڕێگەی دەیان ڕۆژنامەوە هێرشی دەکەنەسەر بەو هیوایەی شتێك یان یەکێك لەم بابەتانە بەرگوێی جەماوەر بکەوێت و لە مێشکیاندا بچەسپێت و ئەم کەسەی پێ سووك و بێ ئابڕوو بکەن.

ئەمانە ئەو جەردانەن کە ڕای گشتی بۆ خۆیان دەقۆزنەوە و ئاراستەی دەکەن، لەم ڕای گشتیەوە ئەندام پەرلەمانان هەڵدەقوڵێن وەکو چۆن فینۆسیش لە کەف دەریاوە هەڵدەقوڵێت.

بێگومانین لەوەی باسکردنی ئامرازی پەرلەمانی بەتەواوەتی و خستنەڕووی بنەما خەیاڵیە لەسەر وەستاوەکانی ناتوانین بە چەند بەرگێکیش بیخەینەڕوو. بەڵام دەتوانین بڕیاری نەزۆکی ئەم جۆرە پەیڕەوە دەربکەین لەگەڵ کەمی پێویستیمان پێی گەر بەجوانی لە سوود و قازانجەکانی بنوارین، لەگەڵ ئەو هەوڵە زۆرانەی بۆی دەدرێن.

لەسێبەری پەرلەماندا چی دەگوزەرێت ؟

خەڵکانی وڵات چەند پاڵێوراوێکی دیاری کراو لە پیاگ (لەهەندێك وڵات ئافرەتیش) هەڵدەبژێرن ،کە ژمارەیان دەگاتە پێنج سەد کەس. پاش لەهەڵبژاردنی ئەم کەسانە ئەوا ئەمانە دواتر دەبنە بڕیاردەر و یاساداڕێژەری هەموو بابەتێك کەواتە ئەمانەن دادوەر و دەستەڵاتدرانی ڕاستەقینە؛ چونکە ئەوا پەرلەمانە ناو لەحکومەتی وڵات

Scanned by CamScanner

دەمێنێت، بەڕووکەش، و کاروباری وڵاتیش دەست نیشان دەکات، بەڵام پێش لە قایل بوونی ئەنجومەن حکومەت ناتوانێت هیچ هەنگاوێك بنێت. کەواتە لەم کاتەدا حکومەتی باڵای وڵات چۆن دەتوانێت بەرپرسیارێتی کارەخراپەکانی وڵات و گەندەڵییەکان لەئەستۆ بگرێت لەکاتێکدا دوا بڕیار لای پەرلەمانەوە نەوەك حکومەت، حکومەت تەنها جێبەجێکارە و هیچی تر.

حکومەت جێبەجێ کاری سەر ڕاستانەی بڕیارەکانی زۆرینەی ئەندامانی پەرلەمانە. حکومەت لێرەدا ناچاری جێبەجێ کردنی بڕیاری زۆرینەی ئەندامانی پەرلەمانە بەبێ گەڕانەوە بۆئەوەی کە ئەو ئەندامانەی بەزۆرینە بڕیاریان داوە ئایا بەڕاستی شارەزای ئەو بوارەن کە بڕیاریان لەسەرداوە یان هەر بەشێوەیەکی لەناکاو بڕیاریان لەسەرداوەو بوونەتە پاڵەوانی بڕیاردان؛ خۆئەگەر حکومەت ئامادەی جێبەجێ کردنی بڕیارەکانی پەرلەمان نەکات ئەوا دەرئەنجامی باشی نابێت.

لێرەوە ناچونیەکی ئەم پەیڕەوەمان بۆ دیاردەکەوێت: ئەم پێنج سەد ئەندامە کۆمەڵی بۆچوون جیاواز و دژبەرن، پڕن لە سۆز و حەز و خواستی تایبەتی، پاڵپشتن بەمێزێك بۆ جوڵاندنیان، بەڵام ئەوەی هەیە بەرپرسیار نابن لە هەر ڕووداوێکی نەخوازراو کەلە ئەنجامی بڕیارلەسەردانەکانی ئەمانەوە بێتە بونەوە!

ئەم پێنج سەد نوێنەرەی گەل لەپەرلەمان مانای ئەوە نییە کەئەمانە باشترین و ژیرترین و بژاردەترین کەسانی وڵات بن؛ کەمژەترین مرۆڤی وڵات بەشەوورۆژێك لەڕێگەی سنوقی دەنگدانەوە دەبێتە دیارترین کەسی وڵات، لەگەڵ ئەمەشدا هەڵبژێردراوان ڕەنگە هەمووشتێك بن تەنها ئەوە نەبێت کە ژیر نەبن.

نەتەوەکان تەنها لەڕۆژی بومارەکدا پیاوانی دەوڵەت دروستدەکەن، دەبێت ئەوەش بزانین کە جەماوەر تەنها نازانێت نوێنەری ڕاستەقینەی خۆی دیاری بکات؛ چونکە لەژێر کاریگەری هەست و سۆزە وروژێندراوەکەیدا بڕیاری داوە دەنگ بداتە کێ، **هەڵبژاردنی کەسی ڕاستەقینە لەلایەن جەماوەرەوە لەوە گرانترە کە وشترێك بە کونی دەرزییەکدا بڕوات**، هەرگیز ناتوانرێت لەڕێگەی هەڵبژاردنەوە کەسی ژیر دیاری بکرێت بۆ پەرلەمان. بێگومانین لەوەی هەموو داهێنانەکانی ئەم جهانە بەتاك کەسی هاتۆتە بونێ نەوەك بە کۆمەڵ. لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا پەیڕەوی پەرلەمانی وا پیشانی دەدات کە ئەم پێنج سەد کەسە ئاساییە لەبژاردەترین کەسانی کۆمەڵگەن و

Scanned by CamScanner

ئەمانە ماف دیاری کردنی چارەنووسی خەڵکیان هەیە و بەتوانان بۆبڕیاردانی زینمیی و یەکلاکارەوە، حکومەتیش ناچارە بۆ هەر پێنگاڤێکی پرسی پەرلەمان بکات. کەواتە لەم کاتەدا لغاوی سیاسەت بەدەستی پێنج سەد کەسەوە دەبێت نەوەک یەک کەس!

نامەوێت سنورێك بۆ نوێنەرانی گەل دابنێم، بەڵام با وایدەبنێین پێنج سەد کەس لەبارەی بابەتێکەوە قسەدەکەن لەکاتێکدا زۆرێکیان لەدوور و نزیکەوە هیچ ئاشنای ئەم بابەت و کێشەیەش نین، بەڵام قسەی لەسەر دەکەن و ئاشـزانن مەترسیەکانی دواتری ئەم بابەتە چییە ، کەواتە چۆن گەل دەتوانێت تاوتوێ کردنی داهاتی خۆی بە پێنج سەد کەس بسپێرێت کە ژمارەیەکی زۆر کەمیان هەڵگر و خاوەنی بڕوانامەی ئابوری سیاسین؟! ئەم زۆرینە نەزانە خۆیان وەکو گەورە زانست خوازان پیشان دەدەن و لەهەموو بابەتێکدا قسەدەکەن و دەنگ دەدەن. ئایا ئەوە گاڵتەجاڕی نییە کە دەنگی زۆرینەی نەزان وەربگیرێت و کەمینەی بزانیش پشت گوێ بخرێت لەبابەتێکی سیاسی یەکلاکارەوەو مەترسیداردا ؟ ئایا ئەوە گەمژەیەتی نییە چارەنووسی گەل بخرێتە ژێر دەستەڵاتی ئەم کۆمەڵە نەزان و کاڵفامانەوەی کە وەکو چۆن یاری کۆنکان بکەن ئاوهاش یاری بەچارەنووسی گەل دەکەن ؟!

ڕەنگە کەسێك بڵێت: ئەگەر هەموو ئەندام پەرلەمانێك لە بابەتی شیکراوە تێبگات ئەوا دیسانەوە پشت بەست بە بەرژەوەندی پارتەکەی دەتوانێت بڕیاربدات، و لە پەرلەماندا هەر پارتێك کۆمەڵێك لیژنەی تایبەتی هەیە کە هەریەکەیان تایبەت بە کاروبارێکەوە.

ڕەنگە ئەمە تێبینیەکی جوان بێت، بەڵام دیسانەوە منیش دەڵێم: سوودی هەڵبژاردنی پێنج سەد کەس چییە لەکاتێکدا تەنها چەند ئەندام پەرلەمانێکیان ژیر و زانابن و بزانن دوائەنجامی ئەم بڕیارەیان بەرەو کوێ میللەت ئاراستە دەکات ؟

پەیڕەوی پەرلەمانیمان بەم دۆخەی ئێستایەوە ئەوەی بەلایەوە گرنگە کۆکردنەوەی ژمارەیەك کەسی مەڕناسای ئاسان ئاراستەکراوە نەوەك کۆمەڵێك کەسی ژیری خۆ بڕیاردەر، ئەو کەسانەی لغاوی ئەم ئەندام پەرلەمانانەیان بەدەستەوەیە لە پشتی پەردەوەن و هیچ کاردانەوەیەکیان ناکەوێتە ئەستۆ.

Scanned by CamScanner

له سێبەری ئەم پەرلەمانەماندا هەموو بەرپرسیارێتییەك لە نەبووندایە، چونکە هەرگیز کەسێکی دیاریکراو ناتوانێت دەرئەنجامەکانی لەئەستۆ بگرێت، ئەم سیستمە تەنها شیاوی ئەو کەسانەیە کە دەترسێن لەوەی بەڕۆژ ئەرك و کارەکانیان ئەنجامبدەن، ناشبێت هیچ کەسێکی ئازاد متمانە بەم کەسانە بکات.

کەواتە هیچ نامۆییەك نییە لەوەی ئەم پەیڕەوە دیموکراتیە لەمەناوی گەلەوە نەخشەگەلێکی نهێنی وەها پاش کێشانی پەیڕەوبکات کە هیچ بەرژەوەندییەکی گەڵ پێوەدیارنەبێت ، نەلە دوور و نەش لەنزیك.

ئەوەی دەبینیت جگە لە دامەزراوەیەکی دەست بەسەرداگیراوی جولەکەیی ڤێزەوەن هیچی دیکە نییە و دەیهەوێت لەسایەو سێبەری ئەم دەزگایەدا خواستەکانی جولەکەبەدی بهێنێت.

***

گەورەترین جیاوازی لەنێوان پەرلەمانی دیموکراتی ئەڵمانی و نەمسادا چییە ؟

لەئەڵمانیادا سەرۆك بەر پرسیارێتی کارەکانی هەڵدەگرێت، دیموکراتیەتی ئەڵمانی مافی ئەوە بەزۆرینە نادات کە کێشەکان بشارنەوە و بەجوان و هیچی پیشانبدەن، بەڵکو بڕیارەکان دەخاتە دەستی یەك کەسەوە و هەرئەویشە بڕیارلێدەر و بەرپرسیاری هەموو دۆخەکان، هەر هەڵەیەکیش بکرێت خۆی دەبێتە بەرپرسی.

لەم کاتەشدا ناوەندەکانی بڕیاردان پووچن لە کەسانی ترسنۆك و نەشیاوی بواری سیاسەت ، لەم کاتەدا ناتوانیت بڵێیت دۆزینەوەی کەسێکی بەهێز بۆ هەڵگرتنی بەرپرسیارێتیەکان نەبوونە، ئەمەیە دیموکراتیەتی ئەڵمانی.

بەڵام ئەگەر کەسێکی ترسنۆك توانی بەفێڵ و تەڵەکەوە بگاتە دەستەڵاتداری، ئەوا لەم کاتەدا هاواری لێدەکرێت : بڕۆ ئەی ناکەسی ترسنۆك ئێرە جێگەی تۆ نییە.

کەواتە تەنها پاڵەوانان بۆیان هەیە ناویان بچێتە نێو مێژووەوە، بەڵام ترسنۆك و دەستەکەلایان لەدەرەوەی ئەم جهانەوە دەهێڵرێنەوە.

***

ئەمە دەرئەنجامی دووساڵی هاتوچۆکردن بووە بۆ نێو هۆڵ و کۆبوونەوەکانی پەرلەمانی نەمسا لەڤییەنا ،دواتر و چیتر ڕووم نەکردەوە لە کۆشکی ڕایخستەرات.

Scanned by CamScanner

پەیڕەوی پەرلەمانی هۆکاری خێرا هەڵوەشانەوەو لەناوبردنی دەوڵەتی هابسبۆرگی پیر بوو. بە لاوازکردنی ڕەگەزی ئەڵمانی ململانێی نێوان چینەکان سەری هەڵدا، بەڵام ئەم ململانێیە بووە هۆی گێرەوکێشەی مەترسیداری پەرلەمانی نێوان ئەندامە ئەڵمانی و ڕەگەزەکانی دیکەدا، ئەمەش مانای دروستکردنی هاوپەیمانی بوو لەدژی خوودی ئیمپراتۆریەتەکە؛چونکە ئەم پاشانشینە بەبێ ئەڵمانییە ئەمساییەکان نەی دەتوانی ڕووبەڕووی شاڵاوە جوداخوازیەکانی نێو وڵات بێتەوە.

لەو کاتەدا، واتە لەسەرەتاکانی ئەم سەدەیەدا،لاوازبوونی وڵات بەشاراوەیی نەما و بەجوانی دیارکەوت. هەرێمە سلاڤی و هەنگاریەکان بەم دۆخە زۆر خۆشحاڵ بوون؟ چونکە لەبەدی هێنانی ئامانجە نەتەوەییەکانیان نزیکی دەکردنەوە. ئەم دۆخە لە پەرلەماندا گەیشتە ئاستێکی وەها مەترسیدار کە نەدەتوانرا پشت گوێ بخرێت، هەوڵی کەمکردنەوەی ئەم مەترسیانە درا لەڕێگەی دەست لێهەڵگرتنی نەشیاوەوە لەبەرامبەر هەڵمەتەکانی(شانتاج)دا پەرلەمان کشانەوەی زۆری بەخۆوە دیت، هەموو ئەم کێشانەش لەڕێگەی لێدانی بەرژەوەندی ئەڵمانە نەمسا نشینەکان چارەسەر دەکرا، بۆیە ئاقایل مەندی گەلانی دیکە بە کەمکردنەوەی دەستەڵاتی ئەڵمانەکانی نەمسا کۆتایی پێهات.

ئەو کاتەی ئەرشیدۆک فرانسوا فەردینان بووبە جێنشین، دەستی لەهەموو کاروبارێکی وڵات وەردەدا، پەنای گرتە سیاسەتی ڤایلکردنی هەنگاری و سلاڤیەکان و لەدژی ئەڵمانەکان وەستایەوە، سیاسەتی (وروژاندنی چیك) ڕوون بوویەوە و ڕێڕەوی خۆی گرت، ئەم پاشایە دواتر بە ڕوونی دەستی دایە لەناوبردن و هەوڵدان بۆ ریشەکێشکردنی ئەڵمانیەکانی وڵات، لەڕێگەی دەرکردنی ئەڵمانەکان لەسەر ئیش و کار و چۆڵکردنی گوندە ئەڵمان نشینەکان یان لکاندنیان بەناوچەگەلێکی نائەڵمانییەوە. بەخێرایی ڕەگەزانی سلاڤی لە نەمسای خواروودا دەستیان دایە تاوانکردن و لەڤییەناشدا کە چیکەکان بە شاری گەورەی خۆیانیان دەزانی.

لە مێشکی فردیناندا تەنها یەك بیرۆکە هەبوو کەلەلایەن ژنەکەیەوە(کە چیکی بوو هانی دژایەتی کردنی ڕەگەزی ئەڵمانی دەدا) بۆی داڕێژرابوو، ئەم بیرۆکەیە مەبەست لێی پونێت نانی دەوڵەتی سلاڤی بوو لە ئەورووپای ناوەڕاستدا، کە پشت بەستبوو بە ڕێبازی کاسۆلیکی بۆئەوەی لە دژی ڕووسیای ئەرسەدۆکسی بوەستێتەوە. بەم

Scanned by CamScanner

شێوەیە خێزانی هابسبۆرگ ئاینیان بۆ خزمەتی بەرژەوەندیە تایبەتیەکانیان بەکارهێنا.

بەڵام ئەم بیرۆکەیە نەهاتەدی و لەسایەیدا خێزانی هابسبۆرگ کورسی دەستەڵاتیان لەدەستدا و کەنیسەی کاسۆلیکیش وڵاتێکی گەورەی لەدەستدا. ئەمەش بەهۆی ئەوەوە بوو کە تاج بە ئامارەی ئاینی دەستەمۆکراوە و لەبەرژەوەندی سیاسیدا بەکارهێنرابوو، ئەمەش بووە هۆی دیارکەوتنی بزوتنەوەی دژە بوونی. لەسایەی ئەم سیاسەتە هەڵیەوەی کە دەیویست ڕەگەزی ئەڵمانی لە وڵاتدا پاکتاوبکات بزوتنەوەی ئەڵمانی لە نەمسادا ڕەنگی گرت و بووەهۆی دیارکەوتنی ئاشکرای بانگەشەی یەکخستنەوەی هەردوو وڵاتی ئەڵمانی.

ئەوکاتەی سوپای ڕایخ لە سەیدان (١٨٧٠-١٨٧١ن) توانی سوپای فەرەنسا بشێلێت و لەناوبەرێت خێزانی هابسبۆرک تاڕادەیەك بەخۆیاندا چوونەوە، بەوەی ئەم کارەیان لەکۆتادا دەبێتەوە هۆی زیندووکردنەوەی سەرکەوتنەکانی ڕەگەزی ئەڵمانی. بەڵام بەخێرایی لەبیریان کرد و گەڕانەوە بۆ پەیڕەوکردنی هەمان ڕێچکەی جارانیان، لەم کاتەدا ئەڵمانەکانی نەمسا بەشانازی کردن بە سەرکەوتنەکەی سیدانەوە ورەی زیادتریان بەخۆیان دەدا و بڕوایان پتەوتر بوو، بەوەی داهاتوویەکی گەش چاوەنواریانە لەسایەی ئەمپراتۆریەتێکی یەکگرتوو لەژێر سەرپەرەشتی (تاج ڕاین)دا.

بەڵێ بەخێرایی بنەماڵەی هابسبۆرگ پەندەکەی سیدانیان لەبیرچوویەوە و بەکوێرانەوە هەنگاویان هاژووت بۆ لەناوبردنی ڕەگەزی ئەڵمانی لە نەمسادا. بەڵام شۆڕش و ڕاپەڕینی ئەڵمانەکانی نەمسا زۆر بەهێز بەڕوویاندا بەرپابوو و دیارکەوت.

بەم شێوەیە بینیمان ئەو پیاوانەی دڵسۆزیشن بۆ نیشتمانەکەیان هەرگیز بە کوتەکی زۆرداری وڵاتەکەیان قایل نابن و لەدژی دەوەستنەوە.

گۆچانی ملمەچی و گوێڕایەڵییان درزتێخست نەوەك بۆ نەتەوە و خوودی وڵات بەڵکو لەبەرامبەر شێوازی پەیڕەوکراوی سیاسەت بەمەبەستی لەناوبردنیان.

لە باشیەکانی ڕاپەڕینی ئەڵمانیە نەمسانشینەکان (١٨٩٠-١٩٠٠) بەڕوونی دیارخستنی ئارەزووی جیاخوازی نێوان گەلەکانی وڵات بوو، دەستەڵاتدارانیشی تێگەیاند بەوەی بۆیان نییە ڕێزی خۆیان بەسەر گەلدا بسەپێنن گەر یاری بەبەرژەوەندیەکانیان بکەن، ئەمەش لای خۆیەوە مانای گاڵتەکردن و ئازارادنی گەلانی

Scanned by CamScanner

دەگەیاند لەلایەن دەستەڵاتدرانەوە، بوونی دەستەڵات لەوڵاتدا نابێت ببێتە تاکە ئامانج ئەگینا پەیڕەوکردنی زوڵم و زۆر دەبێتە کارێکی باو.

ئەوکاتەی حکومەت گەل بەرەو هەڵدێری لەناوبردن دەبات ئەوجا مافی هەموو تاکێکە یاخی بێت،بەڵکو یاخی بوون لەم کاتەدا دەبێتە ئەرکێکی نیشتمانی.

بەڵام سەبارەت بەو پرسیارەی کە دەڵێت: گەل چۆن دەتوانێت خۆی خۆی دوو کەرت بکات؟ ئەوا وەڵامی ئەم پرسیارە نە لە دەقی یاسایی نەش لە کۆمەڵناسیدا دەست دەکەوێت، ئەمە ململانێی نێوان گەلێکی ستەم دیدە و دەستەڵاتدارانی ستەمکارە و تەنها جیاکارەوەی ئەم دوانەش بەکارهێنانی هێزە.

لەبەرئەوەی هەموو حکومەتێك هەرچیەك بێت خۆی بەدادپەروەر دەزانێت و زوڵمەکەشی هەرچەندەبێت بە بەرژەوەندی نیشتمانی دادەنێت و خۆی بەبەرپرسیاری مانەوەی دەستەڵاتی وڵات دادەنێت، کەواتە لەم کاتەدا هیچ ڕێگرێکیش نابێت لەپێش ڕەگەزێکی زوڵم لێکراودا بۆ پەناگرتن بە چەك کە دوژمنەکەشی پەنای بۆدەبات بەمەبەستی خۆپاراستن و پاراستنی دەستەڵاتەکەی، ئەمەش لە خەبات و تێکۆشانە بەردەوامەکانیدا دیار دەکەوێت لە بۆ بەدەست هێنانی ئازادی و سەربەخۆیی خۆی.

دەبێت خەبات کاران لە چوارچێوەیەکی ڕێگەپێدراودا تێبکۆشن، لەبەرئەوەی ئەستێرەی دەستەڵات بەرەو نەمان دەڕوات، بەڵام گەر دەستەڵاتی خوێن مژ پەنای گرتە ئامرازی نەشیاو بۆ بەهێزکردنی خۆی، ئەوا مانەوەی خەباتی نیشتمانی لەم کاتەدا لەچوارچێوەی ئابڕووداری و ڕێپێدراویدا مانای خۆکوشتنە.

بەلامانەوە سەیر نەبێت کە ئامانجی مرۆڤ لە تێکۆشانەکانیاندا هێشتنەوەی مرۆڤایەتیە نەوەك دەوڵەت. ئەو کاتەی گەلێك یان نەتەوەیەك مەترسی لەناوچوونی کەوتەسەر ئەوا بابەتی ڕێپێدراوی بەرگری لەم کاتەدا بوونێکی نامێنێت و لەبەرامبەردا بەرگری کردن لەخوود دێتەبوونێ و لەم کاتەشدا مافی خۆیانە پەنابگرنە هەموو جۆرە کەرەستەیەك بەمەبەستی لەخۆبەرگری کردن.

بەڵام گەر گەل لە گۆڕەپانی جەنگدا بە دەوڵەت شکای،ئەوا مانای وایە چارەنوس ئەم گەلەی بەشیاوی مانەوەو چێژ وەرگرتن لە پیت و فەڕەیەکانی ئەم زەوینەی نەزانیوە؛ جیهان بەو فراوانییە بۆ گەلی لاواز تەنگەبەرە.

***

Scanned by CamScanner

ئەمسا لەڕێگەی وشەی ڕێگەپێدراوی دەستەڵاتەوە زوڵمەکانی خۆی دەرهەق بە گەلی ئەڵمانی ئەمسانشین خستەڕوو. دەستەڵاتی ڕێگەپێدراو لەپەرلەماندا زۆرینە ئەڵمانی بوو لەگەڵ خانەی پاشای دژبەردا کە بەزۆرینە ئەڵمانی بوو. کارێکی زۆر ساویلکانە دەبوو گەر پشت بەست بەم دوو دەزگایە هەوڵی ڕزگارکردنی گەلی ئەڵمانی ئەمسا نشین بدرایە، یان لەڕێگەی بەکارهێنانی شێوازی ڕێگەپێدراو یان شەرعییەوە، ئەگەر ئەڵمانیەکان لەڕێگەی یاسای باوەوە دژبەری دوژمنەکانی نێو ئەمسایان بکردایەتەوە ئەوا بەچەند ساڵێکی کەم خاکی ئەمسا بەتاڵ دەبۆوە لە ئەڵمانی ڕەگەز.

خاوەنی بیرۆدۆز و بیرۆکەکان بەگیانەوە هەوڵی سەرخستنی بۆچوونەکانیان دەدەن بەڵام گەر پەیوەست بوو بە گەلەکەیەوە ئەوەندی تر سووردەبێت لەسەر باشی سەرکەوتنی هەنگاوەکانی.

مرۆڤەکان خۆیان بۆخۆیان یاساکان دادەڕێژنەوەو بڕوایان وایە کەلەپێناو یاسادانان و جێبەجێکرندا ئافرێنراون. یەکێك لە باشیەکانی بزوتنەوەی ئەڵمانی ئەمسانشین ئەوەبوو کۆتایی بەم بۆچوونە پووچە هێنا و سنورێکی بۆ هەڵخەڵەتێنەرانی خەڵك و فەلسەفەلێدەران دانا.

لەکاتێکدا بنەماڵەی هابسبۆرگ بەبەکارهێنانی هەموو ڕێگەیەك هەوڵی تەسککردنەوەی کاریگەری ئەڵمانەکانیان دەدا لەوڵاتدا، ئەمانە یەکەم جار پەلاماری خانەی پاشا یان دا، ئەمانە دەیانویست خۆیان بخەنە سەر زامەکان لەم وڵاتە داڕزاوەدا، بەم کارەشیان ڕووی ڕاستەقینەی خۆیان بۆ هەزاران هاوڵاتی پیشان دا،لێرەوەش نیشتمان پەروەری ئەڵمانی لە ئەمساوە سەری هەڵدا.

هەرلەگەڵ سەرهەڵدانیدا پارتێکی ئەڵمانی دا دەیان هەزار خەڵك لەدەوری کۆبوونەوە بەجۆرێك ببوە باهۆزێك و وەخت بوو هەموو شتێك لە وڵاتدا ڕابماڵێت، بەڵام ئەم سەرکەوتنە زۆری نەخایاند. لەکاتی گەیشتنم بۆ ڤییەنا بزوتنەوەی یەکێتی ئەڵمانی شوێنی بۆ پارتی مەسیحی سۆسیالیستی چۆڵ کرد، کە ئەم پارتە دواتر دەستەڵاتی وڵاتیشی گرتە دەست.

فراوانی لەناکاوی بزوتنەوەی یەکێتی ئەڵمانی و دواتریش چوونەوەیەکی و شوێن چۆلکردن بۆ پارتی مەسیحی سۆسیالیستی بەڕاستی لە شۆکاوی ترین ڕووداوەکانی ئەوکاتەبوو و خەڵکی ڤییەنا هەمووی پێی حەپەسابوون، بەکورتی من ئاراستە و

Scanned by CamScanner

سۆزم رووله بزوتنەوەی یەکێتی ئەڵمانی بوو، زۆرم هەست بەشانازی دەکرد بەوەی لەپەرلەماندا دروشمی گێرانەوەی نەمسا بۆ نێو باوشی ئیمپرتۆریەتی گەورەی ئەڵمان دەوترایەوەو بەشان و باڵی بنەماڵەی هوهنزولرنیان هەڵدەدا, بەوەی: ئەم دیوارە دەستکردەی رێگر لە بڵابوونەوەی یەکێتی ئەڵمانی لابەرن و هەموان بگەرێنەوە باوشی ئەڵمانیای گەورە و دایك.

بەڵام بۆچی لەناکاو ئەم پارتە پوکایەوەو پارتی مەسیحی سۆسیالیستی شوێنی گرتەوە؟

توێژینەوەی من بۆ ئەم دووپارتە لەسەرکردەکانیانەوە سەرچاوە دەگرێت کە ئەوانیش: جۆرج فۆن شونرر و دکتۆر کارل لۆجر بوون.

ئەمانە لەپەرمانەدا ناوبانگی باشیان هەبووەو هیچ جۆرە خەوشێکی تایبەتی مەترسیداریان نەبووە, خەڵکیش بە دوو هاورێی بەهێزی بواری سیاسەتی یاخیانەیان دادەنان لەهەمبەر ئەو رامیارێتیەی کە رژێمەکانیان لەقوڕی گەندەڵیدا چەقاندبوو. سەرکردەی بزوتنەوە ئەڵمانیەکەم زۆر خۆش دەویست, بەڵام نەشم دەتوانی خۆشەویستی خۆم بۆ دکتۆر لۆجەر دەرنەبڕم. لەبەراوردکردنی ئەم دوو سەرکردەیەدا بۆم دەرکەوت فۆن شونرر لەرووی بیرکردنەوەوە قوڵترە و پێشبینی هەموو رووداوێکی کردووە کەبەسەر نەمسادا دێت , سەرباری ئەم فرەزانی و باش پێشبینی کردنەی بەڵام سروشتی دەروونی مرۆڤی بەتەواوەتی لەبیرکردبوو.

بەڵام دکتۆر کارل لۆجر باش خەڵکانی دەناسی.

لۆجر زۆر بەباشی هاوڵەکانی خۆی هەڵدەبژارد و زیادەرۆیی نەدەکرد لە باش و خراپ گومان بردن بەخەڵك, بەجۆرێك زیادتر لە باری کەتواری خۆیانی نەدەبینی, بەم کارەشی دەیتوانی پێگە دروستەکانی ژیان هەڵبژێرێت, بەپێچەوانەی شونرەوە کە بە خەیاڵ و ئەندێشەوە لەشتەکانی دەنواری.

ئەوەی بەمێشکی سەرکردەی بزوتنەوە ئەڵمانیەکەدا دەهات دەتوانین بڵێین: هەمووی راست بوو, بەڵام هێزی قایلکردنی لاوازبوو, توانی بووی بۆچوونەکانی خۆی لەناخی جەماوەرێکی بەهرە دیاری کراودا بچەسپێنێت. بەم شێوەیەش کەوتە هەڵەی چۆنێتی گەیاندنی بۆچوونەکانی لەگەڵ شێوازی جێبەجێکردن و چەسپاندنی بۆچوونەکانی بەشێوەیەکی کردارەکی.

Scanned by CamScanner

شونر بەهەڵە سروشتی مرۆڤی لێکدابۆوە ئەمەش وای لێکردبوو بکەوێتە هەڵەی بەرجەستەوە لە دیاریکردنی هێزی بزوتنەوە جەماوەریەکاندا، لەگەڵ خەمڵاندنی بەهای دامەزراوە ڕەسەنەکانی پێشووتر، لەشێوەی کڵیسا.

لەکۆتاییدا سەرکردە ئەڵمانیەکە تێگەیشت لەوەی کە پێویستە بۆچوونەکانی بەشێوەیەك دابڕێژێتەوەو دەربڕێت کە دگەڵ چەمکی تێگەیشتنی کۆمەڵدا بگونجێت، بەلأم دیسانەوە هەستی بەوە نەکردبوو کە ئەندامەکانی گەل تواناداون بۆ پاڵپشتی کردنی تەواوی ئەو بۆچوونەی بەدڵیانە و دەستەلأتی بەرەی ناسراو بە بورژوازی بۆ خەباتگێڕان سنوردارە و لەهەر هەنگاوێکیاندا بۆ پێشەوە هێڵی گەڕانەوەشیان دیاری دەکەن و لەتێکۆشاندا زۆر ناڕۆن بۆئەوەی کارنەکەنە سەر خراپکردنی باری ئابووری وڵات.

هیچ جۆرە بیرۆکە و بنەمایەك بە سەرکەوتوو نازانرێت گەر زۆرینەی گەل بەدووی نەکەون و ئامادەی تێکۆشان نەبن لەپێناو سەرخستنیدا. شۆنرر هەرگیز نەی توانی بوو بەجوانی لەم بابەتە تێبگات، بەلأم دکتۆر کارل لۆجر بەباشی ئاشنای سروشتی مرۆڤ ببوو، دەیتوانی هێزە جیاوازەکان بە کێشانەیەکی تەندروست بکێشێت و نەکەوێتە هەمان هەڵەی سەرکردە ئەڵمانیەکەوە لە پشت بەستن بە دامەزراوە سنوردارەکان، لەشێوەی چینی بۆرژوا. ئەم کەسایەتیە توانی بەبەکارهێنانی ئەم ڕەگەزە بگاتە ترۆپکی دەستەلأت.

دکتۆر لۆجر باش هەستی بەوەکردبوو کە توانای بورجوازیەکان بۆ تێکۆشانی سیاسی شتێك نییە بە تەواوەتی پشتی پێببەسترێت و ناشتوانێت سەرکەوتنی بزوتنەوەیەکی تازەدامەزراو مسۆگەربکات. لەم کاتەدا دکتۆر لۆجر هەوڵەکانی خۆی چڕکردەوە بۆ ڕاکێشانی چینی مافخوراوی کەم درامەت و دیسانەوەش لەهەمان کاتدا هەوڵی خۆنزیککردنەوەی دەدا لە دامەزراوە ڕەسەنەکان بە ئومێدی قۆستنەوەو بەکارهێنانیان لەبۆ بەهێزکردنی بزوتنەوەکەی.

ئەو چینانەی لۆجر پشت پێبەستبوو لەو کەسانە پێکهاتبوو کە ئامادەی تێکۆشان بوون لەبۆ بەدی هێنانی ژیانێکی باشتر و بۆئەمەش ئامادەی ئەنجامدانی هەموو ئیش و کارێك بوون. بە هەڵوێستە دانایانەکەی لە کەنیسەی کاسۆلیکەوە توانی ئەوە بە

Scanned by CamScanner

پارتی ئیکلیریکی کۆن ڕابگەیەنێت کە یان ئەوەتا دێتە پاڵ ئەم پارتەی و پێکەوە خەبات دەکەن یام ئەوەیە دەبێت دەست لەسیاسەت کردن هەڵبگرێت!

لۆجر تەنها پیاوێکی پلانڕێژکار نەبووە بەتەنها، بەڵکو پیاوێکی زۆریش ژیر و فرەزانیش بووە، ئەم بەمێژیەشی توانی بووی هەموو لاوازیەکانی بپۆشێت.

لۆجەر چاوی بڕیبووە ڕاکێشانی جێ نیشتوانی ڤییەنای پایتەخت، چون لێرەوە چارەسەر بۆ جەستەنەخۆشەکەی وڵات دەکرێت، ئەم سەرکردەیە وای پێشان دا ڕزگارکردنی دڵ مانای ڕزگارکردنی جەستەی وڵاتە. ئەوەی لۆجر وەکو پارێزگاری ڤییەنا ئەنجامی دا تادواساتی ژیان بەنەمری دەمێنێتەوە. بەڵام خزمەتەکانی بۆ پایتەخت نەتەنیەوە بەهەموو وڵاتدا؛ چونکە پاش لەدەست دەرچوونی دۆخەکان ئەم هاتەسەر دەستەڵات.

لەم ڕوانگەیەوە شۆنرر دووربین تر بوو لە هاوڕێکەی.

پرۆژەکانی لۆجر لە ڕوانگەی کردارییەوە سەرکەوتوو بوو، بەڕاستی سەرکەوتنێکی شیاوی بەدەست هێنا، بەڵام نەیتوانی بەم سەرکەوتنەی هیچ بگۆڕێت.

بەڵام شۆنرر کورتبین بوو لەگەیشتن بەئامانجەکەی ، بەڵام ئەوەی لێی ترسابوو ڕوویدا.

ئەم هەردووک پیاوە نەیان توانی بگەنە ئامانجی کۆتایی، لۆجر نەیتوانی نەمسا ڕزگاربکات و شونرریش نەیتوانی گەلی ئەڵمانی لە فەتارەتەکە بەدووربخات.

Scanned by CamScanner

٤

هۆکارەکانی شکست

بانیستاش هۆکارەکانی شکست هێنانی ئەم بزوتنەوەیە ڕوون بکەینەوە؛چونکە ئەم وانەیە بێ کەڵك نییە بەتایبەت بۆئەوکاتانەی کە هەمان دۆخمان دووچار دەبێتەوە, دەترسین بکەوینە هەمان هەڵەی سەرکردەکانی ئەم دوو بزوتنەوەیەوە.

دەتوانین فاکتەری شکستی بزوتنەوە ئەڵمانیەکە بەسەرکردایەتی شۆنرر بۆ سێ خاڵ کورت بکەینەوە:

شونرر بەهەڵە کێشەی کۆمەڵایەتی خەڵکی لێکدابوویەوە بۆ پارتێکی شۆڕشگێڕی تازە دەرکەوتووی دژ, ئەم پیاوە خۆی و داردەستەکانی ڕوویان لە بۆرژواکان بوو کە هیچ هیوایەکیان لێ بەدی ناکرێت بۆ بەهێزکردنی شۆڕشەکان.

چینی بورژوازیەتی ئەڵمانی و بەتایبەت چینی باڵای زۆر سەلامەت و دوورەپەرێزە تاناستی نکۆڵی کردن لەخوود, تائەوکاتەی کێشەیەکی نەتەوەیی لە وڵاتدا دروست نەبووە بێگومان ئەم چەشنە بۆچوونەی بوارجوازیەکان خزمەتی دەستەڵات دەکات و لەبەرمبەر ڕێگەدانی حکومەت بە ئەنجامدانی کار و کردەوەکانیان کۆمەکی دەوڵەت دەکەن, بەڵام ئەوکاتەی دەوڵەت لەدۆڵێك دەبێت و میللەتیش لەدۆڵێك ئەوا دوورە پەرێزی چینی بورجوازیەت لەبۆ پاڵپشتی کردنی گەل مانای کۆمەککردنی ڕاستەوخۆی دەوڵەتە بۆ لەناوبردنی نەرایان و زوڵم لێکراوانی دەوڵەت.

کەواتە شکستی پارتی یەکێتی ئەڵمانی بەهۆی پشت گوێ خستنی تواناکانی جەماوەرەوە بووە, ئەمەش وای لێکرد وەکو پارتێکی بورجوازی, ڕادیکاڵی ناوەندی دیاربکەوێت, ئەمە ئەو هەڵەیە بوو کە فاکتەری دووەمی هێنایە ئاراوە.

لەکاتی دیارکەوتنی ئەم بزوتنەوەیەدا دۆخی ئەڵمانییە نەمسا نشینەکان زۆر خراپ بوو, پەرلەمان ببووە فاکتەرێك کە لێیەوە بڕیاری دژە ئەڵمانی سەسەند دەکرا و

Scanned by CamScanner

دواتریش بەرەو جێبەجێکردن ئاراستە دەکرا. هیچ جۆرە هەنگاوێك بۆ ڕزگارکردنی ئەم ڕەگەزە مانای سەرکەوتن نەبووە گەر پێشووتر هەوڵی هەڵوەشاندنەوەی پەرلەمانی نەدابایە.

لەم کاتەشدا ئەم بزوتنەوە ئەڵمانیە خۆی لەپێش کێشەیەکی زۆر ورددا دیتەوە:

ئایا بەڕاست دەبێت بڕواتە پەرلەمانەوەو دواتر بەرگری لێبکات، یان ئەوەتا لەدەرەوە دەمێنێتەوەو دژبەری دەکات ؟

بزوتنەوەکە تەقلبونە نێو پەرلەمانی پێباشتربوو، بەڵام بەدوژاوی لەم شەڕە هاتەدەری.

بزوتنەوەی ئەڵمانی هیچ ڕێگە و هەڵبژاردنێکی دیکەی نەبوو جگە لە تەقلبوونە نێو پەرلەمان؛ چونکە دژبەری کردنی ئەم دامەزراوەیە لەدەرەوەدا پێویستی بە قوربانی دانی زۆری گیانی و دەروونیش دەبوو. **ئەوکەسەی شاخی گایەك دەگرێت بۆ ئەوەی بیدات بەزەویدا ئەوا دەبێت خۆی بۆئەوە ئامادەکردبێت چەند قۆچێکی لێبدات**، و زیادتر لەجارێك بیکێشێت بەزەویدا و دواتریش لا خۆیەوە هەستێتەوە و چەند ئێسقانێکیشی لەم کاتەدا ڕەنگە بشکێت، بەڵام بەردەوام دەبێت لە تێکۆشان تاوەکو سەرکەوتن بەدەست دێنێت.

گەورەیی قوربانییەکانە بەتەنیا پاڵەوان بۆ کێشەکان دروست دەکات کە سڵ لەهیچ ناکەنەوە و خۆیان لەهیچ نابوێرن و چی بێتە ڕێگەیان لێی ناترسن.

ئەم کەسە بلیمەتانە دەبێت لەڕیزی گەلدا بۆیان بگەڕێین، وەچەکانی گەل، ڕەگەز و توخمی تێکۆشەری ڕاستەقینە لەناو ئەواندایە، ئەو کەسە سەرکێش و ژیرانەی بەردەوام دەبن لەجەنگکردن تاکۆتایی لەنێو گەلدان بە دەرنەکەوتوویی.

ئەم ڕەگەزە یارمەتی بەهێزبوونی بزوتنەوەی ئەڵمانی دا و جگە لە چوونە نێو پەرلەمان و تێکشکاندنی ئەم دامەزراوەیە لەناوەڕۆکەوە هیچ ڕێگەیەکی دیکەی لەپێش نەمابۆوە.

ڕاستیە گەر بێژین: ئەم بڕیارە پاش لە تاوتوێکردن و دڵەڕاوکێیەکی ماوە درێژەوە دەرکراوە. ئەم پارتە لەسەر بنەمایەکی لێڵ بڕیاری تەقل بوونە نێو پرلەمانی دا بە پشت بەستن بەوەی دەتوانێت لەپەرمانددا ڕۆڵێکی کارای هەبێت بۆ پیشاندانی نەبەردیی خۆی. ئەم پارتە بڕیار ڕیشەکێشکردنی ئەو نەخۆشیە سیاسیەی دابوو کەلە

Scanned by CamScanner

وڵاتدا بڵاببوەوە. ئەمەش تەنها لەڕێگەی پەلاماردانیەوە دەبێت لەنێو پەرلەمانەوە ئەوەك لەدەری: بڕوایان وابوو کە ئەوکاتەی دەچنە سەر دوانگەی قسەکردن لەپەرلەمان ئەوکات هەموو کەس دەیانبینن. بەڵام ئەندێشەی ئەوەیان لابرووست نەبووبوو کە ئەوە ڕۆژنامەکانن قسە و گوتەکانی ئەمان بەگەل و لایەنگرانیان دەگەیەنن ئەوەك بەشێوەی ڕاستەوخۆ گەل بیانبینێت. جا ئیتر ڕۆژنامەکان بەمەرجی خۆیان چییان بوێت ئەوە بەخەڵك دەگەیەنن.

ئەو کەسە ئاساییانەی ئامادەی کۆبوونەوەکانی پەرلەمان دەبن ژمارەیان لەدووسەد کەس پتر نییە و زۆرینەشیان تەنها بۆ کات کوشتن ڕوو لەپەرلەمان دەکەن ئەوەك بۆ سوود وەرگرتن لەقسەکانی نوێنەرانی گەل. بەڵکو باشترین شوێن بۆ وتاردان بریتیە: لە ڕێکخستنی ئاهەنگ لەگۆڕەپانەکاندا و دواتریش وتاردان بە حەماس و ڕەوانبێژییەوە و نەوەك لە نێو پەرلەماندا هش و فش بکەی.

کارێکی زۆر گێلانەیە گەر بڕوا بەوە بکرێت: بوونی باوەڕێکی سەلامەت بەرپەستی سەرەنج ڕاکێشانی هەموو ئەندامانی پەرلەمانە یان هەندێکیان. ئەگەر کەسێکیانیشی کێش کرد ئەوا ئەم کارە بەتەنها لەبەر خاتر و بەرژەوەندی خۆی ئەنجام دەدات بەوەی بەڵکو جاری داهاتوو هەڵ ببژێردرێتەوە. ئەوکاتەی ئەندام پەرلەمان هەست بە لاواز بوونی ئاست و پێگەی جەماوەری پارتەکەیان دەکەن ئەوکات دەست دەکەن بە خۆ کشانەوە لە پارتەکە و ڕووکردنە پارتێکی دیکە . لەشێوەی : **مشکەکانی نێو پەرلەمان هەرکاتێك هەستیان بە نغرۆبوونی کەشتی پارتەکەیان کرد ئەوکات هەوڵی لێدابەزینی دەدەن بەمەرجی سەلامەتی ڕزگاربوون.**

ئەو وتارانەی ئەندام پەرلەمانە ئەڵمانیەکان لە پەرلەماندا خستیانەڕوو وەکو ئەوە وابوو خواردنی ناوپووچ بدرێت بەئاژەڵ و چییان دەگووت هەمووی بابردی. چونکە زۆرینەیان دەستیان نابووە گوێیان و نەیان دەویست هیچ ببیستن.

ڕۆژنامەکانیش هەرگیز وتاری ئەندام پەرلەمانەکانیان وەکو خۆی بڵاو نەدەکردەوە هەرچییەکیان بەباش و شیاو بۆ بەرژەوەندی خۆیان بزانیبایە ئەوەیات وەردەگرت و ئەو دەقەکانی دیکەیان هەڵدەوەشاندەوە هیسابیان بۆ نەدەکرد و زۆرجاریش بەم کارەیان گومانیان لەمەرامی پارتەکەدا دەخستەڕوو.

بەڵام شتێکی زۆر لەمە گرنگتر هەبوو کەلەبیر کرابوو.

Scanned by CamScanner

پێویست بوو لەسەر بزوتنەوەی یەکێتی ئەڵمانی هەر لەسەرەتاوە بیزانیبایە کی دیارکەوتنی بەشێوەی پارتی نوێ ڕەنگە ببێتەهۆی دوورخستنەوەی لەسەرکەوتن. سەرکەوتنیشی تەنها ئەوکاتە مسۆگەر دەبێت کە بتوانێت دەست بگرێت بەسەر بڕوا فەلسەفیە کاریگەرەکاندا. بۆئەمەش هەموو بزوتنەوەیەکی نیشتمانی نەتەوەیی پێویستی بە هێزێکی تەواوەتیە بۆ مانەوەی و ئەم هێزەش هەمیشە پشت ئەستورە بە فەلسەفەی جوڵانەوە.

بڕوای فەلسەفی بەتەنها ناتوانێت ڕێگە پڕ لەدڕک و هەڵدێرەکەی ببڕێت گەر خاوەنی بڕواکە کەسێکی بەهێز و بەتوانا و ئامادە بۆ خۆبەکوشتدان نەبێت. ئەگەر کەسێکی لەم شێوەیە سەرکردەی بزوتنەوەکە نەبێت ئەوا هەرکەس گیانی خۆی ببەخشێت لەپێناویدا تەنها خۆی کوشتووە هیچی تر.

پێش لەدارشتنەوەو بەرجەستەکردنی بڕواکان پێویستە هەموان بەباشی لەوە تێبگەیەنرێت کە ئامانجی ئەم بزوتنەوەیە لەم کاتەدا تەنها خەبات و تێکۆشانە لەپێناو خۆشکردنی ژیانی وەچەکانی داهاتووی وڵات. بەڵام لەئێستادا بەرهەمێکی ئەوتۆی نابێت؛ چونکە هەر بزوتنەوەیەك ڕەنگە دەیان کەسی مشەخۆری تێکەڵاوبێت و گەر لەسەرەتاوە هەموو شتێکیان پێببەخشیت ئەوا دواتر دەست دەگرن بەسەر بزوتنەوەکەدا و ئاراستەکەی دەگۆڕن. لەم کاتەشدا ئەو کەسەی بەڕاستی خەباتی کردووە لای ئەوانە نامۆدەبێت و لەبزوتنەوەکەدا جێگەی نابێتەوە.

بەم شێوەیە بزوتنەوە ئەڵمانیەکە کارەکانی خۆی بۆ چوونە نێو پەرلەمان کورت کردەوە و چەندین ئەندام پەرلەمانی فڕێدایە نێو پەرلەمانەوە لەبری دروستکردنی چەند سەرکردەیەکی تێکۆشەر. دواتریش کارەکانی بۆ هەستێکی سیاسی پارتچێتی نەرم بوویەوە و نەیتوانی دژبەری هێزی بەرامبەر بکات. لەبری تێکۆشان فێری هونەری دانوستان و و قسەکردن بوون.

لایەنگرانی پارتەئەڵمانی خوازەکە داوای تەقڵ بوونە نێو پەرلەمانیان لە دەنگ پێدراوەکانیان دەکرد و بەباشترین ڕێگەچارەی یەکلایی کردنەوەی کێشەکانیان دەزانی. چاوەنواڕی هاتنەئارای پەرچوویەکی لەناکاویان دەکرد کەهەرگیز ڕوونەدا؛ بەخێرایی دووچار داڕووخانی دەماری بوونەوە؛ چونکە ئەوەی دەنگ پێدراوەکان بەڵێنی لەسەر دابوو نەیان توانی بەدیبهێنن. ڕۆژنامەکانیش لای خۆیەوە

Scanned by CamScanner

ڕۆڵی کارایان هەبوو لە دوورخستنەوەی خەڵك لەم پارتە ئەڵمانیە,ئەندامانی باڵای ئەم پارتە کەمە کەمە دەستیان لە وتاردان بۆ خەڵك هەڵگرت, ئەمەش هۆکارێکی دیکەی لاوازبوونی ئەم بزوتنەوەیە بوو.

بەم شێوەیە بزوتنەوە ئەڵمانیەکە حەزە گەلیەکەی لەدەستدا. هەموو بنەماکانی تاوتوێ کردنی سەروژێر کردەوە و گفتوگۆکانی نێو یانە و ئەکادیمیاکان و گوند و شارەکانی ئەهێشت و هەمووی گواستەوە بۆ کوشکی ڕایخستەرات و ڕۆژنامەکانیش لەم کاتەدا پشتیان بەستبوو بە شێواندنی ناوبانگی ئەندام پەرلەمانەکانی ئەڵمانی نیشتەجێی نەمسا, وتەکانیان تێکدەدا و بەهۆی ئامادە نەبوونی ڕاستەوخۆی ئەم کەسانەوە لەنێو جەماوەری دەنگ پێدەریان یارمەتی زۆری ڕۆژنامەکانی دەدا لەبۆ یاری کردن بە هەست و سۆزی کەسانی دەنگ پێدەر و هەڵگەڕانەوەیان لەو پارتەی دەنگیان پێدابوو, دیسانیش ڕق لێبوونەوەی گەل بۆ ئەم بزوتنەوە ئەڵمانیە یارمەتی زیادتر بەرەو پێشچوون و پڕفرۆشبوونی ڕۆژنامەکانی دەدا.

دەبێت پاڵەوانانی خامە بە دەستی ئەمڕۆمان باش ئەوە بزانن کە هیچ شۆڕشێکی گەورە و بەهێز لەژێر دروشمەکانی بە پەڕی قاز نوسراو بەتەنها سەرناگرێت, بەڵکو ڕۆڵی قەڵەم کورتکراوە لە پێدانی شۆڕش بە بیانووەکانی و دیاری کردنی بیردۆزی پەیڕەوکراو, بەڵام ئەوە فاکتەری سیاسی و ئاینییە کە دەتوانن شۆڕش سەربخەن, تا دواساتیش ئەم دوو فاکتەرە وەکو هۆکاری شۆڕش هەڵایسێن دەمێننەوە.

پاڵەوانانی خامە بە دەست پێویستە باش بزانن کە بۆ ڕامکردنی کۆمەڵگە پێویستمان بە هێزی وشەیە, ئەگەر بتوانرێت ئەو نەهامەتی و خەفەتەی لە هەناوی خەڵکدا گیری خواردووە بقۆزرێتەو لەڕێگەی وتاردانی بەهێزەوە ئەوا دەتوانی ڕاپەڕینێك هەڵایسێنێت...ئەمەش لە کەسان و پاڵەوانەکانی نێو هۆڵەکان ناوەشێتەوە تەنها لەو کەسانەدا نەبێت کەلەهیچ شتێك سڵ ناکەنەوەو ناترسێن و هەموو شتێك دەکەن بەمەبەستی بەدی هێنانی ئامانجە باڵاکانیان.

چارەنووسی گەل ناگۆڕێت تەنها بە گێژەڵۆکەیەکی هەست و سۆز ووروژێنەر نەبێت, ئەمەش تەنها لەڕێگەی ئەو کەسانەوە دەتوانرێت ئەنجام بدرێت کە لەڕێگەی وشە بەهێزەکانیانەوە بڕیاری چارەکردنی ئەم کێشانە دەدەن و دڵەکان بۆ لای خۆیان کێش و ئاراستە دەکەن.

Scanned by CamScanner

کەواتە با هەموو نوسەرێك لەپێش دەواتەکانیدا بوەستێت و یاری بە بیردۆزەکانەوە بکات, گەر بەتەنها ئەم بیردۆزانە پێویستیان بە زانیاریەکانی نێو مێشك هەبێت,واتە ئەم کەسە بۆ ئەوە دروست نەکراوە ببێتە سەرکردە و سەردار.

گووتم و دەشیڵێمەوە: هەموو بزوتنەوەیەك پێویستی بە ئامانجی دوورمەودای وەهایە پشت بەستووبێت بە هێشتنەوەی پەیوەندی نێوان بزوتنەوەکە و جەماوەر, لەسایەی ئەم ڕاستیەشەوە هەموو دۆخ و کێشەیەك تاوتوێ بکات, بەپێی ئەم ئاراستەیەش بۆچوونەکانی ئاراستەبکات, خۆی بەدووریش بگرێت لەهەموو ئەو کردارانەی لەئاست جەماوەردا نزمی دەکەنەوە, بڕوای وابێت کەهیچ پڕۆژەیەکی بەبێ یارمەتی جەماوەر ناتوانێت بەدی بهێنێت.

بزوتنەوە ئەڵمانیەکە ڕێگەی خەباتی ساکاری هەڵبژارد لەسایەی تەقلبونە نێو پەرلەمانەوە؛ چونکە ئەو تێکۆشانەی بەئاسانی ئەنجام بدرێت بە زوویی لە ئامانجەکەی لادەدات.

***

فاکتەری سێیەم و کاریگەر لەبۆ شکست هێنانی بزوتنەوەی یەکێتی ئەڵمانی بێ ئاگایی جەمسەرەکانی بزوتنەوەکەبوو لە دەروونی گەل. ئەمەش لە دژایەتی کردنی پارتی کەنیسەی کاسۆلیکیدا دیارکەوت.

ئەو کاتەی بنەماڵەی هابسبۆرگ هاتنەسەر دەستەڵات و هەوڵی پێدانی سروشتێکی سلاڤیان دابە نەمسا دەستیان دایە خۆ تێکەڵاوکردن لەگەڵ دامەزراوە ئاینیەکاندا و بەتەواوەتی لەمەدا ڕۆچوون. ئەم دامەزراوانە خانەی پاشاشی بۆ خۆی ڕام کردبوو, ئەبرەشیە چیکیەکان و قەشەکانی چیك هەستان بە لەبەرکردنی نەمسا بەم پۆشاکە نوێ یە , واتە تێکەڵاوکردنی دەستەڵات و ئاین پێکەوە لەبەرژەوەندی سیاسەتدا, دەستەڵات هەستا بە دامەزراندنی قەشەی چیکی لەناوچە ئەڵمان نشینەکانی نەمسادا و دەستی پۆڵایینی کڵێساش بەکارهێنرا بۆ دژایەتی کردنی ئەڵمانیەکان و لەناوبردنی هەرجۆرە بانگەشەیەکی نوێ.

بەڵام ئیکلیرۆسە ئەڵمانەکان لەم ڕوانگەیەوە زۆر لاوازبوون؛ چونکە نەیتوانی بەرپەرچی دوژمنانی ئەڵمانی بداتەوە. فۆن شۆنرر هانی دوورە پەرێزگرتنی کەنیسەی کاسۆلیکی ئەڵمانی دا, ئەمەش بووە هاندەری هابسبۆرگیەکان بۆ قۆستنەوەی

Scanned by CamScanner

دەسەڵاتی کڵێسا و بەکارهێنانی لەدژایەتی کردنی گەلدا. گەلی ئەڵمانی. لەم کاتەش بەدواوەوە جەنگ لەدژی ئەڵمانەکان هەڵایسا بەناوی جیابوونەوە لەڕۆما. لەکاتێکدا بەئاشکرایی دەزانین کە بنچینەی هەموو کێشەکان دەگەڕێنەوە بۆ کەنیسەی دەرەوەی خاکی ئەڵمانیا. بۆیە پێویستە لەسەر ئەڵمانەکان ، قەشە و نائاینیەکان. دەبێت بزانن کە پێویستیان بە کڵێسایەکی نیشتمانی هەیە.

بەڵام هەڵمەتەکەی شۆنرر سەرکەوتنی بۆ نەنوسرابوو؛ چونکە لەسەر بنەمای هەڵە بونیات نرابوو. زۆرینەی بۆچوونەکانی پشت بەست بوو بە ئەمەکداری ئیکلیرۆسە ئەڵمانیەکان بۆ بیرۆکەی ئەڵمان خوازی . بەڵام ئەم ئیکلیرۆسانە پێش لە نیشتمان بۆ کڵێسا ئەمەکداربوون، واتە بۆچوونەکەی مەبەستی نەپێکابوو.

ئەمە تەنها تایبەت نەبوو بە ئەکلیرۆسە کاسۆلیکیەکان ، تەنانەت پرۆتستانتیەکانیش بەدەم ئەم ڕاپەڕینە ئەڵمانیەوە نەچوون کە وەخت بوو دەخنکا و لەناوەدەچوو. بەبیانووی ئەوەی بەدەست هێنانی مافەکان پێویستی بە گرتنەبەری ڕێوشوێنی تەندروست و شیاو هەیە.

بابگەڕێینەوە بۆ هەڵمەتەکانی شۆنرر لەدژی کڵێسای کاسۆلیکی.

دەبوو پێش لەوەی بزوتنەوە ئەڵمانیەکە کڵێسا بە دوژمنی خۆی دابنێت لەخۆی بپرسیبایە: ئایا بەرژەوەندی گەلی ئەڵمانی لە ئەمسادا وەگەل کڵێسای کاسۆلیکیدا دەگونجێت یان دژبەرە ؟ ئەگەر وەڵامەکە گونجاو بوو ئەوا پێویست بوو لەسەر ئەم بزوتنەوە ئەڵمانیە خۆی بغلانایەتە نێو کڵێسا و دامەزراوە ئاینیەکانەوە. ئەگەریش دژبەرە ئەوا دەبوو چاکسازی ئاینی هەڵبژاردبایە نەوەك پارتێکی سۆسیالیستی نائاینی.

ئەوەی وابزانێت خۆی بەتەنها یان لەڕێگەی پارتێکەوە دەتوانێت چاکسازیی ئاینی ئەنجام بدات ئەوا یان شێتە یان گەمژەیە، یان ئەوەتا هیچ شتێك لەبارەی گەشەی ئاین و بیروڕاکانەوە نازانێت. بڕوام وایە دامەزراندنی ئاینێك یان لەناوبردنی کۆڵەکە و پایەکانی لە دامەزراندن یان لەناوبردنی وڵاتێك زۆر گرانترە.

ڕەنگە کەسێك بڵێت: شاڵاوەکانی پارتی یەکێتی ئەڵمانی وەکو دژە هێرش وابووە لە لەبەرامبەر کڵێسادا، بەڵام لێرەشدا نابێت ئەوەمان لەبیربچێتەوە کە خوودی ئاین ئەستۆپاکبوو لە گلەییەکانی بزوتنەوە ئەڵمانیەکە. ناشبێت ئەوە لەیاد بکەین کە ئاین

Scanned by CamScanner

و ڕێباز و مەزەب ئەستۆپاكن لەهەموو ئەو ناڕەسەن بەكارهێنانەیان لەلایەن كەسێك یان دەستەیەكەوە بەمەبەستی بەدی هێنانی ئامانجێكی سیاسی پۆخڵ. بەداخەوە ئەو كاتەی ئەم پارتە ئەڵمانیە دژایەتی خۆی بۆ كڵێسا دەربڕی خۆی بەدەستی خۆی چەكێكی كوشندە و كۆنی دابە دوژمنەكەی ، بەجۆرێك لەم ڕێگەیەوە چەندین كەسایەتی و ئەندام پەرلەمانی دژ بە پاڵەوان دیاركەوتن. لەم وڵاتەدا (نەمسا)زۆرینەیەك هەبوون كە باوەڕیان بەئاین و ڕێبازە دژایەتی كراوەكە هەبوو، ئەمەش لای خۆیەوە هانی دروست بوونی دەمارگیری ڕەگەزی دا لە وڵاتدا.

بەم شێوەیە هەموو ئەوانەی ئەمەكداربوون بۆ ڕۆما لەم بزوتنەوەیە دووركەوتنەوە و ئەمەش لای خۆیەوە ئەم بزوتنەوەیەی بەرەو هەڵدێری لەناوچوون برد.

هەڵەیەكی دیكەی شۆنرر و هاوڵەكانی بریتی بوو لە پەرتكردنەوەی هێزی دژایەتی كردنیان بەوەی لەیەك كاتدا دوژمنایەتی چەندین بەرەو مەزەبی ئاینیان دەكرد، خۆنەگەر نەختێك لەمێژوویان ڕوانیبایە ئەو كات بۆیان دیاردەكەوت كە دەتوانرێت پشت بەست بەگەڵ لایەنگر یەك یەك دوژمنەكان لەناوببرێت نەوەك بەیەكجار هێرشی دەیان دوژمن بكرێت. ئەوكاتەی گەل هەست بەوەدەكات كە زیادتر لەیەك گۆڕەپانی مردنی لەپێشە دەترسێت و خۆی لەم بابەتە پیرۆزە دەدزێتەوە و هەڵدێت.

بزوتنەوەی ئەڵمانیش بە ئاشكراكردنی هەڵایسانی جەنگ لەدژی زیاد لەبەرەیەك بووەهۆی پەرتكردنی هەموو هێز و تواناكانی و هانی پشتیوانانی دا بپرسن : ئایا بەڕاست ئەم هەموو دوژمنە هەڵەن و ئێمە بەتەنها ڕاست ؟

بەكورتی دەتوانین بڵێین كە: پارتی ئەڵمانی نەمسایی ئامانجەكەی بەڕوونی دیاری كردبوو، بەڵام ڕێگەی گەیشتن بەئامانجەكەی هەڵەبوو. ئەمەش وەكو ئەوە وابوو كەسێك بیەوێت بگاتە لوتكەی چیایەك لوتكەكە دیار بكات، بەڵام ڕێگەی هەڵە بۆ گەیشتن بەو دوندەی شاخە هەڵبژێرێت ، ئەمەش ببێتە هۆی كەوتنە خوارەوەو شكست هێنانی لەم ڕێڕەوتەیدا.

***

پارتی مەسیحی سۆسیالیستی نەكەوتە هەمان هەڵەی بزوتنەوە ئەڵمانیەكەوە.

پێش لەهەنگاونان بە وردی ڕێگەی گەیشتن بەئامانجەكەی دیاری كردبوو، بەڵام ئامانجەكەی بەڕوونی پیشان نەدابوو.

Scanned by CamScanner

پارتی مەسیحی سۆسیالیستی باش لە کاریگەری بزوتنەوەکانی گەل گەیشتبوو، توانی ئەمەش هەر لەیەکەم ڕۆژی دامەزراندنیەوە بەکاربهێنێت و بەم کارەی توانی ژمارەیەکی زۆری خۆبەخش ڕاکێشێ نێو بزوتنەوەکەی بکات بۆمەبەستی بەرزکردنەوەی ئاستی جەماوەری ئەم پارتە بەکاریان بهێنێت. بە تەواوەتی خۆیشی بە دوور گرتبوو لە پێکدادان لەگەڵ دامەزراوە ئاینیەکاندا، ئەمەش بووە هۆی ئەوەی کلێسا بەتەواوەتی پشتگیری بکات، ئەم بزوتنەوەیە وای لێهات ببووە ڕێکخراوەیەکی زۆر بەهێز و دەستەڵات فراوانی لەبن نەهاتوو.

ئەم پارتە هەرچەندە نەیتوانی بەئامانجە ڕاستەقینەکەی بگات کە ڕزگارکردنی وڵات بوو لە تیاچوون، بەڵام توانی بۆخۆی سەرکەوتنێکی گەورە بەدەست بهێنێت.

ئەم پارتە لەسەر بنەمای ئاین خوازی دامەزرابوو نەوەك ڕەگەزی و بنچینە، چونکە دامەزرێنەرانی ئەم پارتە بڕوایان وابوو ئەوەی هەموو دانیشتوانی نەمسا بەیەکەوە دەبەستێتەوە تەنها ئاینە و پشت بەستن بە ڕەگەز و بنچینە مانای هەڵوەشاندنەوەی پێش وەختی وڵاتە. لەم کاتەدا ژمارەیەکی زۆری خەڵك لە هەرێمەکانی دیکەوە ڕوویان لە نەمسا دەکرد، بەجۆرێك هەر دەستە و هەرێم نشینێك بۆ پارتێك یان باوەڕێك تێدەکۆشان، لەترسی ئەوەی ئەم دەستە دەستەکارییە لەدژی ئەڵمانەکان بەکارنەیات، دکتۆر لۆجر هەستا بە بەکارهێنانی دروشمی (ڕزگارکردنی نەمسا لە جولەکە خراپ کارەکانی)، ئەمەش وای لەهەموو هاوڵاتیانی نەمسای بەڕەگەز ئەڵمان و چیکی و مەجەڕی کرد لەژێر یەك سێبەر و پارتدا کۆببنەوە و دژایەتی جووەکان بکەن، نەك لەبەر ئەوەی جولەکەکان ڕەگەزیان جیاوازە بەڵکو بەبیانووی ئەوەی ئاینیان جودایە.

بێگومان لەبەر ئەوەی ئەم هەڵمەتە پشت بەستووە بەئاین کەواتە کەمینەیەکی زۆر کەم ئازاری پێدەگات، بەڵام بەخێرایی لایەنگرانی ئەم پارتەش خۆی لێی کشانەوە بەتایبەت ئەوکاتەی بۆیان دیارکەوت کە ئامانجێکی ئەم پارتە بە مەسیحی کردنی جولەکەکانە و ئەمەش هەنگاوێکی منداڵانە و نەشیاوە بۆ پشتگیری کردن.

ئەم بزوتنەوەیە لەڕاستیدا هەوڵێکی نیوچە ئیفلیج بوو، بەوەی لە سامیەوە لەدژی سامیەت سەرچاوەی گرتبوو، لایەنگرانی ئەم پارتە بڕوایان وابوو کە توانیویانە گوێی دوژمن بگرن لەکاتێکدا دوژمن بەسەر لوت و تەوێڵ ئەمانی بە زەویدا ڕاکێش دەکرد. ئەم پارتە تەنانەت پاش لە لاوازبوونیشی نەیدەویست کێشەی نەتەوەکان بەکاربێنێت

Scanned by CamScanner

بۆ ڕزگارکردنی وڵات بەڵکو بەتەنها پشتی بە ئاین بەستبوو؛ چونکە باش لەوە گەیشتبوو بەکارهێنانی ڕەگەز واتای پارچە پارچەکردنی وڵات دەگەیەنێت. بەڵام ئاین پێچەوانەی ئەو بۆچوونەیە و هاندەری بەهێزبوونی وڵات و توانەوەی هاوڵاتیانی وڵاتەکەیە لەژێر سێبەری ئایندا.

ئەو کاتەی تەرمەکەی دکتۆر لۆجر لە خانەی شارەوانیەوە بەرەو(رنفستراتت) برا خۆم یەکێک بووم لەو هەزاران کەسەی ئامادەی بەخاك سپاردنی بوون. بۆم دەرکەوت کە هەموو هەوڵەکانی ئەم پیاوە بابردی و گەر لە ئەڵمانیا بژایایە ئەوکات دەبووە کەسایەتیەکی گەورە و لەریزی پێشەوەی دەستەڵاتداراندا دەمایەوە. بەڵام ئەفسوس چارەنوس لەم وڵاتەدا دەری خست.

پاش لە مردنی بەڵقان گڕی تێبەربوو. چارەنووس وەهابوو پاش لەمردنی ئەوەی لێی دەترسا هاتەدی و وڵات بەرەو داڕووخان ڕۆشت.

***

پێم باشە بەخستنەڕووی هەڵەی شکست هێنانی هەردوو پارتی ئەڵمانی و مەسیحی سۆسیالیستی کۆتایی بەم بەشە بێنم:

پارتی ئەڵمانی(یان بزوتنەوەی یەکێتی ئەڵمانی) لەسەر بۆچوونی ڕاست بوو لەوەی پەنای گرتبوە زیندووکردنەوەی ڕەگەزی ئەڵمانی لەنەمسادا. بەڵام ئامرازەکان بەدیهێنانی ئەم ئامانجەی بەهەڵە دیاری کردبوو. پارتێکی نەتەوەیی بوو، بەڵام نەیتوانی گەل بۆلای خۆی کێش بکات؛ چونکە پشت بەستوو نەبوو بەکێشەی کۆمەڵایەتی بەهێز. بەڵام دژیەری کردنی سامیەت لە بابەتی ڕەگەز و بنچینە کاریگەرتر نەبوو؟ چونکە ئەمیش لەبنەڕەتدا تیشکی دەخستەسەر تێگەیشتن و گەڕانەوە بۆ بنچینە و ڕەگەزەکان. دواتر دیارکەوت ئەو جەنگەی لەدژی بەرەیەکی ئاینی بەرپای کرد جگە لە تاکتیکێکی هەڵە هیچی دیکە نەبوو.

پارتی مەسیحی سۆسیالیستی ئامانجێکی نەتەوەیی دیاری کراوی نەبوو. بەڵام وەکو پارت ئامرازەکانی باش هەڵبژاردبوو. بەباشی لە کێشەی کۆمەڵایەتی گەیشتبوو. بەڵام هەڵمەتەکانی لەدژی جوولەکە بەشکست کۆتایی هات و نەشیتوانی نەمسا لە پەرت بوون ڕزگاربکات.

Scanned by CamScanner

ئەگەر پارتی مەسیحی سۆسیالیستی لەگەڵ کێشەکۆمەڵایەتیەکانی وڵاتدا ببەسترایەتەوە ئەوا ئامانجی سەر خستنی ئەڵمانەکانی وڵات دەبوو بەسەر گەل و نەتەوەکانی دیکەی وڵاتدا,گەر بزوتنەوەی ئەڵمانیش بەباشی گرنگی بدایەتە کێشەی جوولەکە و نەتەوەکانی دیکە بە تێڕوانینێکی کۆمەڵایەتی ئەوکات دەبووە بەهێزترین پارتی ڕامیاری وڵات و چارەنووسی وڵاتی دیاری دەکرد...

ئەو بیرۆکانەی ڕۆژگار لەناخمدا سەلماندی لەهیچ کام لەم بزوتنەوانەدا نەم دیتەوە, بۆیە نەچوومە نێو هیچ کام لەم بزوتنەوانەوە؛چونکە ئەم دوو بزوتنەوەیە کەم توانان لە زیندووکردنەوەی هەستی ئەڵمان خوازی لە وڵاتێکدا کە لەسەرەتای دیارکەوتنیەوە بۆ گەشەی سلاڤیەت دروست بووە.

بەهۆی زیادبوونی گرنگی پێدانم بە کاروباری گشتی و کێشە سیاسیەکان تادەهات زیادتر ڕقم لە بنەماڵەی هابسبۆرگ دەهاتەوە, وام لەمێشکدا چەسپابوو کەئەم وڵاتە هەڵوەشاوەیە لەداهاتوودا دەبێتە بارگرانی بۆسەر شانی ئەڵمانەکانی وڵات, گەلی ئەڵمانیا چارەنوسیان لەم وڵاتەدا دیاری ناکرێت, بەڵکو لە ڕایخدا دەبێت چارەنوسی خۆیان دیاریبکەن, چونکە لەڕووی سیاسی و ئابوری و فەرهەنگیەوە بۆئەم مەبەستە گونجاوە.

لەهەمان کاتدا ڕقم لە خوودی وڵاتی نەمساش دەبویەوە بەوەی بووەتە مۆزەخانەی نەتەوە پەرتەکان, مێژووی سەربەرزی خۆی لەبیرکردووە, لەهەمان کاتدا خۆم بەنامۆ دەدیتەوە لە پایتەختە جوانەکەی وڵاتەکەدا, پاش لەوەی ژمارەیەکی زۆری پۆلۆنی و چیکی و هەنگاری و ڕۆتنی و سربی و کورواتی و...هتد ڕوویان لەم شارە جوانە کردبوو.

بۆم دەرکەوت ئەو هەوڵانەی دکتۆر لۆجر و پارتەکەی بۆ ڕزگارکردنی وڵات هیچ بەرهەمێکی نابێت, بەتایبەت ئەوکاتەی زۆری زمان و شێوە زارەکان ڤیەنای کردبووە بابلی دووەم, ئەستێرەی گەشاوەیی ئەڵمان بەرەو ئاوابوون دەڕۆیشت.

گوتم نەمسا بووەتە مۆزەخانەی نەتەوەکان, بەڵام ئەو قورەی ئەم بینایەی ڕاگیرکردووە خەریکە هەڵدەوەرێت, ئەگەر تەنها لەدوورەوە لەم بینایە بڕوانیت ئەوکات زۆر بەهێزدیارە, بەڵام گەر بە لێدانێك لێی بدەیت ئەوکات وەکو شوشە تێك دەشکێت.

دڵم شکستی خوارد بەڵام هێشتاکە دڵم لای ئەمپراتۆریەتی ئەڵمانییە, بەڵام هێشتاکەش ئیمپراتۆریەتی نەمسام خۆش ناوێت. هەمیشە بڕوام وابوو کە

Scanned by CamScanner

داڕووخانی ئەم وڵاتە مانای بەهێزبوونی نەتەوەی ئەڵمانی یە, بۆیە ڕۆژێك بڕیارم دا لەنەمساوە ڕوو لەئەڵمانیا بکەم, بیرۆکەی پشت گواستنەوەم بۆ ئەڵمانیا هەرلەو کاتەوە پەیدابووە کە نینۆکم پەیداکردووە, هەمیشە بەخەونێکی بەچێژ و بەهێزم دەدیت.

بڕیاری کۆچم دا بەرەو ئەڵمانیا بەبێ ئەوەی ئیشەکەم وەکو ئەندازیاری بینا یان وێنەکێش بێتە ڕێگرم لەبۆ بەشداری کردن لە بەدی هێنانی گەورەترین ئامانجم: یەکخستنەوەی نەمسا و ئەڵمانیا و دروستکردنی نیشتمانی گەورەی ئەڵمانی یان ڕایخی ئەڵمانی.

تەنانەت لەم ڕۆژگارەماندا ژمارەی ئەو کەسانەی خاوەنی ئەم بۆچوونە بومارەکەن زیادیان کردووە, بۆیە ڕوو لەو کەسانەش دەکەم کە چارەنووس وای لێکردوون بێبەش بن لە بەدی هێنانی ئەم ئاواتە گەورە هاوبەشە, لەگەڵ ئەوانەشی ناچاری نەگرتنەبەری ئەم ڕێڕەوتە بوونە و ناچاری تێکۆشان لەبۆ مانەوە لەسەر بنەمای کلتوور: زمانی نیشتمانی دایك, لەگەڵ ئەوانەشی خەبات دەکەن و تێدەکۆشن لەپێناو ڕزگارکردنی نیشتماندا, بۆیە داوای بەشداری کردنی هەموان دەکەم لەم ڕێڕەوت و خەباتە پیرۆزەدا.

خۆشەویستی نیشتمان لەهەناوی ئەوکەسانەی دوورن لێیەوە زۆر بەهێزە, ئەمانە مانای حەسانەوە و جێگیربوون نازانن گەر نەگەن بە کرانەوەی نیشتمان و چێژ نەبینن لەخوێنی هاوبەشی ئاشتی کار و دڵنەوایی لە ئیمپراتۆریەتێکی هاوبەش.

***

ڤییەنا ئەو خوێندنگە گەورەیە بوو کە فێری وانەی ژیانی کردم. بە تازە پێگەیشتوویی ڕۆیشتمە نێویەوەو بەکەسێکی بیرکراوەو کەم دووەوە لێی هاتمە دەر. لێرەوە بیرۆکەم لەبارەی گەردوون و ژیانەوە سەرچاوەی گرت, لەم کاتەوەش نەخشە ڕێگەی خۆمم کێشا لەبۆ گەیشتن بە سەرکەوتنی ڕامیاریانەم, هەر لێرەشدا ئەو شتانە فێربوم کە چۆن بتوانم کێشەکانی دووچاربووی پارتەکانی ئەم ڕۆم چارەسەربکەم کە پێنج ساڵە دەستمان بۆبردووەو بەرە بەرە واخەریکە دەبێتە بزوتنەوەیەکی نیشتمانی نەتەوەیی بەهێز.

Scanned by CamScanner

بەشی سێیەم

میونیخ

لەساڵی ١٩١٢دا ڤییەنام بەجێهێشت بەئاراستەی میونیخ.

ئەم شارە بەلای منەوە نامۆ نەبوو. بەشێوەیەکی وەها شارەزای بووم وەکو ئەوە وابێت بۆماوەیەکی زۆر لەم شارەدا ژیابێتم، هەموو ئەو وانەی پێشتر فێری ببوم هانی دام بۆ ڕووکردنە ئەم شارە بەمەبەستی دیتنی جوانیەکانی هونەری ئەڵمانی.

ئەوەی میونیخ نەبینێت وەکو ئەوە وایە هیچ شوێنێکی ئەڵمانیای نەدیتبێت. ئەوەی سەردانی ئەڵمانیا بکات و ڕوو لەشاری میونیخ نەکات ئەوا هیچ شتێکی لەبارەی هونەرەوە نەدیتووە. ئەو ماوەیەی پێش لە هەڵایسانی جەنگ لەم شارەدا گوزەراندم خۆشترین ساتەکانی ژیانم بوو، بەڵێ چێژی زۆرم لە پیشەکەم بینی، بەڵام هەرگیز بۆ بەرەودان بەم پیشەیەم نەژیاوم. بۆیە ئەم کارەشم دەکرد بۆئەوەی بەردەوامبم لەڕێڕەوی گەیشتن بە ئامانجەکەم.

هەر لەیەکەم ڕۆژی گەیشتنم بە میونیخ ئەم شارەم زۆر خۆش دەویست، لەدەوروبەرم دەڕوانی و بەخۆم دەگووت: چەندە جیاوازییەکی گەورەهەیە لەنێوان ئەم شارە ئەڵمانیە و ڤییەنای بابل ئاسا لەفرەگەلیدا ! ئەمەش وای لێکردم زیادتر پێوەی پەیوەست بم، سەرباری شێوازاری دانیشتوانی ناوچەکە کە شێوەزاری دانیشتوانی باڤاریای خواروو و ڕۆژانی منداڵیمی یاد دەخستمەوە، هۆکاری خۆش

Scanned by CamScanner

ویستنی من بۆ ئەم شارە بەهۆی پڕبوونی بووە لە خەڵکی جوان خواز، لەم شارەوە هەستەکانم گەشەی کرد و پەرەی زیادترم بەخۆم دا.

بەردەوام بوونم لەسەر پیشەکەم و خوێندنەوەم لەکاتە بەتاڵەکانمدا نەبووە هۆی دابڕانی من لە بەدواداچوون کرم بۆ ڕووداوە سیاسییەکانی ناوخۆ و دەرەکی. من لەم کاتەدا لە سیاسەتی دەرەکی ئەڵمانیم دەڕوانی لەڕێگەی پەیڕەوی هاوپەیمانی سەرهەڵداوی ئەوکاتەوەی کە من لە ڤییەنادا بە ناتەندروستم دەزانی. بەڵام لەم کاتەدا وام دادەنا کە سەرکردەکانی بەرلین بێ ئاگانین لەو لاوازییەی بەسەر هابسبۆرگیە هاوپەیمانەکانیاندا هاتووە، ئەوان ئەم ڕاستیە لە گەلەکەیان دەشارنەوە بۆئەوەی کاریگەر نەبێت لەسەریان، دیسانیش پەیوەستن بەو هاوپەیمانیەتانەی کە بسمارك هێناویەتە بوونەوە.

بەڵام وادیاربوو کەهەڵەبووم لەم شیمانەیەم، بەڵام ئەوەم بەلاوە سەیربوو کە ئەڵمانەکان بەهەڵە لەتواناکانی هابسبۆرگیە هاوپەیمانەکەیان تێگەیشتبوون. گەورەترین ئەندێشە ئەوەبوو کە نەمسا تاوەکو ئێستا وەکو وڵاتێکی ئەڵمانی ماوەتەوەو لەهەر کاتێکدا بێت دەتوانێت سوپایەکی گەورە بۆ بەرگری کردن لە ماف ئەڵمانەکان پێکبهێنێت. بەڵام ئەو شتانەی دیپلۆماسیەتی فەرمی وڵاتی ئەڵمانی تادواسات لێی بێ ئاگا بوو من دەمێك بوو بەباشی ئاشنای ببووم. دیپلۆماتی وڵات هیچ جیاوازییەکی نەبوو لەگەڵ ڕای گشتی وڵاتدا لەڕوانین بۆ هاوپەیمانە نەمساییەکان، بڕوایان وابوو وڵاتی بنەماڵەی هابسبۆرك گوێرەکەیەکی ئاڵتونییە، بەم چەشنەش ئەڵمانەکان تائەو کات بڕوایان بەمانەوەی ئەوهاوپەیمانییە سێ قۆڵیە هەبوو کە ڤییەنا بانگەشەی بۆدەکرد و ببووە جێگەی گاڵتەجاڕی ڕۆژنامەی پایتەختە سلاڤیەکان، بەتایبەت پراگ کە ئەم هاوپەیمانێتیەی بە شانۆیەکی پڕ لە گاڵتەجاڕ دەزانی بەجۆرێك، جارێك دەتگرێنێ و جارێکیش پێت دەکەنێنێ. ڕای باو وابوو کە تەنانەت سەرباری ئەم هەموو خولك و ماچکردنانەی لەنێوان ئەم دوو ئیمپراتۆریەتەدا هەبوو، بەڵام بڕوا وابوو کە لەگەڵ یەکەم تاقیکردنەوەدا ئەم هاوپەیمانێتیە تێك دەشکێت.

بینیمان کە ئیتالیا لەڕۆژگاری تاقیکردنەوەدا ڕەتی کردەوە لەپاڵ هەردوو هاوپەیمانە ئەڵمانی و نەمسایەکەیدا لەدژی دوژمنەکانیان بوەستێتەوە. بەڕاستی

Scanned by CamScanner

ئەوانە زۆر ساوێلکە بوون کە بڕوایان وابوو دەتوانن دەستی ئیتالیا و نەمسا تێکەڵاو بکەن و پێکەوە بیان خەنە جەنگەوە.

ئەو کاتەی لە ڤییەنابووم تێبینی ئەوەم دەکرد کە خانەی پاشا و لایەنگرانی یەکێتی ئەڵمانیا زۆر بەجوانی پشتگیری ئەم هاوپەیمانێتیە سێ قۆڵیەیان دەکرد، بەڵام ڕەگەزەکانی دیکە بەتەواوەتی گاڵتەیان بەمە دەکرد و بەهیچیان نەدەزانی. بۆ بنەماڵەی هابسبۆرگ بەستنی هاوپەیمانێتی لەگەڵ ئەڵمانیادا بەلایانەوە وەکو داپۆشینی یەکجارەکی کێشەی ئەڵمانیە نەمسایەکان وەهابوو. بەجۆرێك لەم ڕێگەیەوە دەتوانن لە کێشەی ئەڵمان خوازانی وڵاتەکەیان بدەن. بەڵام ئەڵمانەکانی نەمسا بەهۆی مەرام پاکیەوە بەشداری ئەم هاوپەیمانێتیەیان دەکرد بەو بڕوایەی لەکاتی جەنگدا ئەم وڵاتە دەبێتە کۆڵەکەی هێزی پاڵپشتی ئەڵمانیا. ئەم گەش بینی و خرۆشیەیان مانای کورت بینیان بوو لە ڕامیارێتی؛ چون بڕوا و هیوایان وابوو کە ڕەنگە ئەم هاوپەیمانێتیەی نێوان ئەڵمانیا و نەمسا هۆکاربێت بۆ دیاریکردن و یەکلایی کردنەوەی چارەنووسی نەمسا بە کێشکردنی بۆلای ڕایخ. بەڵام نەیان زانی ئەو هاوپەیمانێتیەی دڵیان پێی خۆشە لەگەڵ خۆیدا ڕایخیش بەرەو چاڵی لەناوچوون پەلکێش دەکات. هەروەها سەرانی بزوتنەوەی یەکێتی ئەڵمانی زۆر ساویلکەبوون ئەوکاتەی بڕوایان وابوو ئەم هاوپەیمانێتیە سێ قۆڵیە دەستەبەری سەرکەوتنی یەکگرتنی ڕەگەزی ئەڵمانییە. وەك پێشتر نوکە قەڵەمێکمان لێدا، ئامانجی ڤییەنا لەم هاوپەیمانێتی بەستنە لێدانی ڕەگەزی ئەڵمانی بوو لەوڵاتەکەیدا. لەم ڕێگەیەوەش توانی بووی ئەم لێدانانە پەردەپۆش بکات. تا دواساتەکانیش بەرلین بەردەوام بوو لەم شێوە خۆ هەڵخەڵەتاندنەی، ئەوەی بەلای ئەوەوە گرنگ بوو نەمەکداری ڤییەنابوو بۆ ئەم هاوپەیمانێتیە.

بەڵام سیاسەتی ناوخۆیی بنەماڵەی هابسۆرگ و هەڵوێستیان لەبەرامبەر بزوتنەوە ڕەگەزخوازییەکانی مەترسی دار بۆسەر دەوڵەت دوایین شت بوو کە بەرلینیەکان بیریان لێی دەکردەوە و بگرە هیچ گرنگیشیان پێی نەدەدا.

ئەم دۆخە وای لەزۆرێك لە ئەڵمانەکانی نەمسا کرد هیچ پێخۆشحاڵ نەبن بەم هاوپەیمانێتیە؛ چونکە بوونی هاوپەیمانێتی لەگەڵ ئەڵمانیا و هەڵایسانی ڕاپەڕینیش لەلایەن ئەڵمانەکانی نەمساوە مانای هەڵگەڕانەوەو غیانەت کاری دەبەخشی. بۆیە

Scanned by CamScanner

دواتـر ئـەم هاوپەیمانێتیـەیان بـەباری قورسـی سـەر شـانیان دەزانـی. هەرسـێ هاوپەیمانـەکان درکیـان بـەوە نـەکردبوو کـە مانـەوەی ئـەم هاوپەیمانێتیە بەندە بـە باڵادەستی ئەڵمانەکانی نەمسانشینەوەو بەنەمانی توانا و دەسەڵاتی ئەمان ئەوا ئەم هاوپەیمانێتیـەش پـووچ دەبێتـەوە. بەتایبـەت ئـەو ڕۆژەی سلاڤیەکان دەست بەسـەر نەمسادا دەگرن. ئەوا ئەم هاوپەیمانێتیە هیچ مانایەکی نامێنێت. بۆیە ئەڵمانەکانی نەمسا ئەوپـەڕی هـەوڵی خۆیـان دەدا بەمەبەستی تێکەیاندنی دیپلۆماتکارن و ڕای گشتی ئەڵمانی بەوەی بە لاوازبوونی ئەمان لاوازبوونی بەرلینیشی بەدواوە دەبێت و چارەنوسـی گـەلێکی حـەفتاملیۆنی دەکەوێتـە مەترسیەوە. بۆیـە تاکـە دەسـتەبەری هێشتنەوەی ئەم هاوپەیمانێتیە زاڵێتی ئەڵمانەکان بوو بەسەر نەمسادا.

ئەگەر بەرلین بگەڕایەتەوە بۆ مێژوو و بەجوانی توێژینەوەی دۆخەکەی کردبا ئەوا بۆی ڕوون دەبوویەوە کە هەرگیز کیرینالْ و کۆشکی ئیمپراتۆری ڤییەنا ناتوانن لەپاڵ یەکدا دژی دوژمـن لەجەنگدا بجـەنگن. گـەلی ئیتالیش نـاتوانن گرنگـی هەڵوێستی هابسۆرگیەکان لە هێشتنەوەی یەکێتی وڵاتدا لەبیربکەن. بۆیە هـەرگیز ئیتالیا زاتی ئـەوەی نییـە تاکـە سـەربازێك بنێرێتـە جەنگێکـەوە کـە لولـەی تفـەنگ و ئاراسـتەی فیشـەکەکەی بـەرەو بنەماڵـەی هابسـبۆرگ نـەبێت. بەشـداری کردنـی ڕۆمـا لـەم هاوپەیمانێتیە سێ قۆڵیە هەڵخەڵەتاندنی دوژمنە لەمێژینەکەی بوو. بەجۆرێك خۆی وا پیشان دەدا پابەندی ڕێککەوتنامەکەیە و پشتیوانە لەکاتێکدا خۆی بۆدژبەری کردنی و پەلاماردانی ئامادە دەکرد.

بەڕاسـتی پـاش لـە تێکچـوونی پەیوەندییـەکانی نێـوان نەمسـا و ڕووسـیا و دروسـتکردنی هاوپـەیمانێتی ئـەڵمانیا لەگـەڵ نەمسـادا لەسـەر بنـەمای ئەندێشـەی هەڵەبوو.

کەواتە بۆچی لەسەرەتای سەدەی بیستەمدا ئەڵمانیا هـەوڵی کۆکردنـەوەی زۆرترین هاوپەیمانی دەدا؟ دیارە ئەمـەش بۆ مەبەستی دابینکردنی هێزی پشتیوانی بوو بۆ جەنگ لەلایەك و بەدی هێنانی خۆشگوزەرانی بۆگەلی ئەڵمانی لەکاتی نەبوونی جەنگدا لەلایەکی دیکەوە.

سەرکردەکانی ئەڵمانیا ساڵ بەدووی ساڵ دەبوو ڕووبەڕووی کێشەیەك بوەستنەوە کـە زیـادبوونی دانیشـتوان بـوو بـە (٩٠٠)هـەزار کـەس بـۆ سـاڵێك. ئـەم زیادبوونـە

Scanned by CamScanner

لەرادەبەدەرە يارمەتی دووچاربوونی وڵات دەدات بەفەتارەت گەر هەنگاوی پێویستی بۆ نەنرێت لەبۆ بنبڕکردنی برسێتی بڵاوبۆوە. لەم کاتەشدا چوار ڕێگە و ئامرازی لەپێش بوو :

یەکەم: سنووردارکردنی وەچەخستنەوە، بەمەبەستی ڕێگری کردن لەزیادبوونی ژمارەی دانیشتوون بەشێوەی فەرەنسای هاوسێ.

لەساڵانی نەهامەتی و برسێتی و باوی نەخۆشیدا ئەوە سروشتە ڕۆڵی سنووردارکردنی وەچەخستنەوەو هەڵاوسانی دانیشتوان دەبینێت. بەڵام دیسان وەکو بەردێکی خوارو خێچ لەپێشی جوتبوون و زاوزێدا ناوەستێتەوە، بەڵکو تەنها مرۆڤەکان کەم دەکاتەوەو دەیگێڕێتەوە بۆ نەبوون لەڕێگەی تاقیکردنەوەیەوە، بەڵام گەل بەهێز و خۆڕاگربێت ئەوا هەلی مانەوەو زاوزێ کردنی لەپێشدا دەمێنێتەوە، بەم شێوەیەش سروشت خۆی توخم و ڕەگەزە لاوازەکان لەناودەبات و باشترینەکان دەهێڵێتەوە. بەم چەشنە کەم بوونەوەی تاک یارمەتی بەهێزبوونی هاووڵاتی و هێشتنەوەی ڕەگەزی ڕەسەن دەکات.

ئەوکاتەی مرۆڤ خۆی هەڵدەستێت بە ڕێکخستنی وەچە ئەوکات دۆخەکە پێچەوانە دەبێتەوە؛ چونکە مرۆڤ ناسروشتی یە. ئەم مرۆڤانە هیچ گرنگی بەگەزەکانیان نادەن لەپێگەیاندنی وەچە خراوەیاندا ، بەڵکو لەڕێگەی زاوزێ نەکردن بەمانای وەچە نەخستنەوەوە ئەم کارەی ئەنجام دەدات. وای دێتەپێش چاو ئەم ڕێگەیەی مرۆڤ دۆستانە و دادگەرانەیە؛چونکە لەم گەردوونە فراوانەدا تەنها خۆی دەبینێت، هیچ گرنگییەك بۆنەو ڕەگەزە دانانێت کە لێیەوە سەرچاوەی گرتووە.

ئەم شێوازە پەیڕەوکراوەی مرۆڤ بۆ سنووردارکردنی هەڵاوسانی دانیشتوان پێچەوانەی سروشتە و ئەنجامەکەشی پێچەوانە دەبێت. سروشت ڕێگە بەمرۆڤ دەدات بۆ زاوزێ کردن و دواتر لەڕێگەی تاقیکردنەوەیەکی قورسەوە باشترینیان دەهێڵێتەوە بۆ بەرەودان بەژیان. بەڵام مرۆڤ هەوڵی نەهێنانە دونیای وەچە دەدات و بڕوای وایە ئەوەی هاتە سەر ئەم زەوینە دەبێت بژێت و نەکوژرێت و لەناونەچێت و مافی ژیانیش بۆهەموو کەسێکە! جا ئەو کەسە باش بێت یان خراپ، لاوازبێت یان بەهێز. بەم شێوەیەش دەتوانێت سنوورێك بۆ زیادبوون دابنێت.بەڵام لەم کاتەدا بەهای تاك وەگەل کەمبوونەوەی چاکی تاکدا کەم دەکات.

Scanned by CamScanner

تێکۆشانی سروشتی لەپێناو ژیاندا بوار بەکەسە لاوازەکان نادات بەمانەوە تەنها کەسە بەهێزەکان نەبێت. بەلأم پەناگرتنە ڕەوتی زاوزێ بۆ کەمکردنەوەی دانیشتوان ناتەندروستە و سنورردانان بۆ ژمارە زۆربوون وەچە لاوازەکان لەناونابات بەڵکو بنەمای دیارکەوتنی وەچەیەکی لاواز تر دادەنێت. ئەمەش لای خۆیەوە دژبەرییەك بۆ سروشت دەئافرێنێت کە تاوێك ناتاوێك پێویستە بەسەریدا زاڵبێت؛چونکە سروشت بەردەوام زەوی لەو کەسانە پاقژ دەکاتەوە کە کاڵ و پێنەگەیشتوون، هەمیشە بەهێزەکان زاڵبدەنەسەر لاوازەکان و لەناویان دەبەن. بۆیە بەم کاری ڕێگرتن لەوەچە خستنەوەیە دەرگاش لەڕووی ئەو کەسانەدا دادەخرێت کە درەنگ دەیانەوێت دەربکەون و ماوەیەکی درێژیان بڕیوە تاوەکو گەیشتونەتە پێشی ئەم دەرگایە بەمەبەستی تێکۆشان.

کەواتە پێویستە ئەو ئەڵمانیانەی دەیانەوێت لاسایی فەڕەنسای دراوسێیان بکەن لە ڕێگرتن لە وەچەخستنەوە ئەوا دەبێت باش بزانن کەبەم کارەیان داهاتووی گەلی ئەڵمانی لەناودەبەن.

دووەم: شێوازی دووەم بریتیە لە ڕێگەی ((داگیرکردنی ناوخۆیی))ئەمەش پرۆژەیەکە تەنانەت ئەوانەش داکۆکی لێدەکەن بە ئەنجامەکەی شارەزاو ئاشنانین.

گومان لەوەدا نییە کە دەتوانرێت بەرهەمی زەوی زیادبکرێت. بەلأم ئەم زیادکردنە هەمیشەیی نییە و پشت پێبەستنی بۆ ڕزگارکردنی گەلی ئەڵمانی لەبرسێتی ڕەنگە بۆماوەیەکی دیاریکراو سودبەخش بێت. بەلأم بەتەواوەتی ناتوانێت ئەم کێشەیە بنەبڕبکات. چونکە ژمارەی دانیشتوان زۆر لە بڕی بەرهەمی زەوی زیاددەکات. لەبەرئەوەی پێویستیەکانی مرۆڤ بەردەوام ڕوولەزیادبوون و جۆراوجۆرییە. ئەو بڕە خۆراك و پێویستیانەی باوانمان بە باسەدەیەك پێش ئێستا پێویستیان بووە بەپێنج هێندە کەمتربووە لەو بڕە خۆراکەی ئەم وەچەیەی ئێمە پێویستیەتی.

پشتیوانانی ئەم بیرۆکەیە بەو ئەندێشەیە هەڵخەڵەتاوان بەوەی هەر زیادبوونێك لە بەرهەمدا پارمەتی زۆربوونی ژمارەی لەدایك بووان دەدات. ئەمەش ڕوونادات تەنها ئەوە نەبێت زەوی دەستبکات بە بەرهەمدانی بەفەڕ. مرۆڤ خۆی بەستۆتەوە بەبەکاربردنی بەرهەمەکانەوە بەبێ ئەوەی هیچ گۆڕانێکی فراوان لە زیادبوونی بەرهەمدا بێتە دی. زەویش بە فەرمانی خوا نەبێت فەڕی خۆی بەمرۆڤ نابەخشێت.

Scanned by CamScanner

ئەو ڕۆژەش دێت کە زەوی توانای بەرهەم دانی نامێنێت، لەم کاتەدا برسێتی بەرۆکی هەموو دانیشتوان دەگرێت، ڕەنگە لەسەرەتاوە ئەم برسێتیە ناڕوون بێت. بەلام بەتێپەڕوونی کات و زۆربوونی ژمارەی دانیشتوان ئەم برسێتیە دەگۆڕێت بۆ قات و قڕی و لەم کاتەشدا تەنها سروشت دەتوانێت ئەم کێشەیە چارەسەربکات لەڕێگەی دەست تێوەردانەوە لەڕێگەی لەناوبردنی لاوازەکان و هێشتنەوەی بەهێزەکان ، دانیشتوان لەم کاتەدا دەکەونە نێو بێژەنگی سروشتەوەو لە بێژەنگیان دەدات و میهرەبانی بۆ کەسیان نانوێنێت.

ڕەنگە کەسێك پێچەوانەی ئەم بۆچون و شیمانەیەی هەبێت و بڵێت: ڕوودانی برسێتی پەیوەندی بە ڕەگەز و ژمارەوە نییە و فەتارەتێکە و بەسەر هەموو مرۆڤایەتیدا دێت و هیچ گەلێکیش خۆی بۆ دەستەمۆ ناکات ، بەڵێ ئەم قسەیە ڕاستە ، بەلام ئەمە ناتوانێت لە تێڕوانینی ڕاستەقینەمان بۆ دۆخەکان بێتەڕێگرمان، بەڵێ ئەو ڕۆژە هەردێت کە مرۆڤایەتی توانای دابینکردنی پێویستیەکانیان نییە و لەم کاتەدا یان ئەوەتا ڕێگە بەسروشت دەدەین قسەی خۆی بکات یام ئەوەیە بەڕێگەی تایبەتی خۆی هەڵدەستێت بە هاوسەنگکردنەوەی دۆخەکە. بەلام ئێمە هێشتاکە دووریـن لەمەوە. لەڕاستیدا چەندین گەل هەن پێبەخشراوی خۆش ژیانین. هەندێکی دیکەش سکالادەکەن لەنەبوونی توانا بۆ دابینکرنی پێداویستیەکانی؛چونکە دەروونی خۆی ڕانەهێناوە لەبۆ بەکارهێنانی ئەو زەوییەی کە هەیەتی بەمەبەستی بەرهەم هێنان و لێوەدەستەبەرکردنی خۆراك و پێداویستیەکانی. ئەمە لەکاتێکدایە لەم جهانەماندا ڕووبەرێکی بەرفراوانی زەویش هەیە کە تەنها پێویستی بە خاوەن دارێتی لێکردن بتوانێت بەزوویی داگیری بکات دەبێتە موڵکی خۆی.

سروشت مانای سنوری سیاسی نازانێت. هەموو بوونەوەرە زینوەکان لەسەر ئەم گۆی زەویەدا دەخاتە تەنیشت یەکەوەو لەتاودانی هێزە جیاوازەکان دەنواڕێت. دڵی بۆ بەهێزەکان لاواز دەکات؟ چونکە کوڕی هەڵبژێردراوی ئەوەو شایەنی ژیانە !

ئەو گەلەی چاوی لەسەر داگیرکردنی زەوی ناوخۆییە لەکاتێکدا گەلانی تری جهان سەرقاڵی زیادکردنی ڕووبەری زەویە بەفەڕەکانیانن ئەوا ئێستابێت یان دواتر ناچاری سنووردارکردنی وەچەخستنەوە دەبێت. تێبینی ئەوەش کراوە باشترین نەتەوە ئەوانەن

Scanned by CamScanner

چرای ژیاری و پێشکەوتنیان بەدەستەوەیە و چاوی لەسەر داگیرکردنی زەوی ناوخۆیی نییە و دەستیش لەهەڵگرتنی زەویە بێخاوەنەکانی دەرەوەی سنوری سیاسی خۆی هەڵناگرێت بۆ ئەوانی تر. ئەوکاتەی دەبینین ڕەگەزی یەکەم کەپشتی بە داگیرکردنی زەوی ناوخۆیی بەستووە ناچاری دیاری کردنی وەچە خستنەوەیە ڕەگەز و نەتەوەی دووەم بەردەوام ژمارە و ڕووبەر و سنوری دەستەڵاتی لەفراوان بووندایە.

بەڕاستی دەستەواژەی داگیرکردنی ناوخۆیی بۆئێمەی ئەڵمان مەترسیدارە گەر هەست بە خراپیەکانی ئەم پرۆژەیە بکەین و بڕوامان بەو شتانە هەبێت کە خواوەند لەسەر ئەو زەوینەدا بۆی ئامادەکردووین و پێیداوین. گەر پەنابگرینە داگیرکردنی ناوخۆیی ئەوا تەنها دەتوانین لەپێش خۆردا بەجوانی دابنیشین و هیچی تر نەکەین، ئەوکاتەی ئەڵمانیەکان بڕوایان وابوو تەنها خاکی ئەڵمانیا بەسە بۆ ئەڵمانیەکان ئەوکات دەبێت بەئەڵمانیا بڵێین: بابای خوات لەگەڵ، و بەرەو لەناوچوون ناراستەی دەکەین.

لەوە گاڵتەجاڕی تر هەیە کە جولەکەکان بینەسەرداری ئێمەی ئەڵمانی و پێمان بڵێن: دەتوانین بڕی خۆراک و پێداویستی تەواو بۆ هەموو گەلی ئەڵمانی دابین بکەین ؟!

وتم و دەشیڵێمەوە کە داگیرکردنی زەوی ناوخۆیی ئەڵمانیا لەبرسی بوونی ماوەدرێژ ڕزگارناکات، مانەوەی گەلەکەمان بەندە بە توانای داگیرکاریمانەوە بۆ زەویە نوێیەکانی دیکە، ئەگەر مەودای زیندەیی بۆ وەچەی داهاتوو دابین و دەستەبەر نەکەین ئەوا گەورەترین غیانەتمان لە گەل و نەتەوەکەمان کردووەو بەرەو لێواری مەرگ و لەناوچونمان ڕاپێچ کردوون.

ناشبێت ئەوەمان لەبیربچێتەوە ئەو وڵاتەی خاکەکەی کەمە یان ڕووبەری بچووکە لەڕووی سیاسی و سەربازییەوە ئەگەری دەرکەوتنی چەندین دۆخی چاوەڕوان نەکراوی لێدەکرێت.

ڕووبەری فراوان هۆکاری چەسپاندنی سەلامەتی و جێگیری دۆخی وڵاتە، تاوەکو ڕووبەری وڵات فراوانبێت باشتر بەرگری لێدەکرێت، دەبینین چەندین سەرکردەی باڵا توانیویانە بەئاسانی گەلانی خاوەن ڕووبەری زەوی تەسک تێک بشکێنن. بەڵام لە وڵاتی ڕووبەر فراواندا دۆخەکە پێچەوانەیە و تێکشکان زۆر کەمترە وەک لە سەرکەوتن، بەجۆرێک هێزی هێرشبەر پێش لەگەیشتن بەئامانجەکەی دەڕووخێت.

Scanned by CamScanner

ئەڵمانەکان زۆرێکیان بیرۆکەی داگیرکردنی زەوی ناوخۆییان ڕەت دەکردەوە؛ چونکە وەکو هێرشێکیان دەزانی بۆسەر زەوی گشتی و تایبەتی وڵات.

سێیەم: دابین کردنی نان و کار بۆ دانیشتوان لەڕێگەی دەستگرتن بەسەر زەوی نوێ و نیشتەجێ کردنی ئەڵمانەکان لەو خاکە تازانەدا.

چوارەم : هەوڵدان بۆ پڕکردنی بازاڕ بەبەرهەمی خۆماڵی، بەمەش قازانجێکی باشمان دەست دەکەوێت و بەدووردەبین لە مەترسی برسێتی.

کەواتە پێویستە لەسەر ئەڵمانەکان ڕێگەی یەکەم دووەم ڕەتبکەنەوەو پشت بە سیاسەتی فراوانکردنی زەوی یان داگیرکاری بازارەکان ببەستێت. ڕێگەی دووەمیان هەڵبژارد پاش لە چەندین تاوتوێکردنی دڵەڕاوکێ هێنەر، بەلأم دەبوو هیچ نەبێت ڕێگای یەکەم بەکاربێنن چونکە سەلأمەت و کەمتر مەترسیدارتر بوو، بەلأم باشترینیان ڕێگەی سێیەم بوو، بەدەست هێنانی زەوی نوێ یارمەتی نیشتەجێکردنی زیادە دانیشتوانەکە دەدات بەمەبەستی هاوسەنگکردنەوەی دۆخەکە لەئێستا و لەداهاتووشدا گرنگە. لەم کاتەشدا پێویستمان بە هێنانە ئارای چینێکی جوتیاری بەهێز هەیە بەجۆرێك هەموو دانیشتوان پشتی پێببەستن بۆ دابینکردنی خۆراك. ئەوەی ئەمڕۆ بووەتە کێشە جیاوازی بەرهەمی پێشکەشکراوی نێوان گوند و شارەکانە، بوونی چینێکی کشتکاری بچووك و مام ناوەند وەکو هێزێکی بەرگری وەهایە بۆ مانەوەی گەلەکەمان بۆ دژایەتی کردنی کێشەی کۆمەڵایەتی و کەم خۆراکی کە لەئێستادا دانیشتوان گیرۆدەی بوونە، چونکە چالاکی ئەم چینە لە چوارچێوەی ئابوریەکی داخراودا یارمەتی باشتربوونی چالاکی ئابوری وڵات دەدات. لەم ڕێگەیەوە هاوسەنگی پێویست لەنێوان خواست و پێویستیەکانی نێوان دانیشتوان و باری بەرهەم دێنێتە ئاراوە.

بەلأم ئەم سیاسەتی زەوی فراوانکردنە لەم ڕۆژگارەماندا مانای دەستگرتن بەسەر زەویەکی دووری وەکو کامیرۆن ناگرێتەوە، بەڵکو مەبەست لێرەدا ئەوروپایە. دەبێت ئەڵمانەکان بەباشی بڕوایان بەوە هەبێت کەدەڵێت : گەر خوا ویستی ڕوویدات دەقەومێت، خواش بیەوێت زەوی گەلێك بە پەنجا هێندەی گەلێکی دیکە فراوان دەکات، ئەگەر ئەو زەویەی لەسەری دەژین توانای بەرهەمدانی هەیە بۆ بەخێوکردنی چەندان هێندەی تری دانیشتوان ئەوا دەتوانی هەوڵی سنورفراوانکردن نەدەیت، بەلأم

Scanned by CamScanner

گەرهاتوو پێچەوانەبوو ئەوا ماف و تێكۆشانی بەدەستهێنانی باشترین و زۆرترین زەوی ماڤ بەخشراو نییە بەڵكو وەرگیراوە, بۆیە لەم كاتەدا پێویستە لەسەر هەموو تاكێك بەوپەڕی توانایەوە هەوڵی مانەوەبدات, بۆئەمەش هەموو هێزێك شایەنی پەناتێگرتنە. ئەگەر باپیرانمان بەهەمان شێوەی ئەم وەچە ئەڵمانیانەی ئێستامان بیریان بكردایەتەوە ئەوە ئێستاكە سێ یەكی ڕووبەری ئەم زەوییە ئەڵماننشینانەمان لەژێر دەستدا نەدەبوو, لەم كاتەشدا هیچ هەلێكی ئەوتۆ بۆ گەلەكەمان نەدەڕەخسا بۆ گرنگی دان بەداهاتوو! بەڵێ گەر تێكۆشان و ملهوڕی پتەوی باپیرانمان نەبوایە ڕایخ چلۆن دادەمەزرا.

چەندین دەستەواژەی دیكەهەن كە والە فراوانكردنی زەوی دەكەن ببێتە باشترین ڕێگەچارە:

هەندێك ولاّتی ئەورووپی لەم ڕۆژگارەی ئێستاماندا شێوە قوچەكیەك لە سەر سەریانەوە دیارە,ڕووبەری ئەم ولاّتانە كەم و بچووكە گەر بەراورد بكرێت لەگەڵ ڕووبەری زەوی ولاّتانی دەرەوەی كیشوەرەكەدا, لەگەڵ ئەمەشدا خاوەنی بازرگانیەكی گەشەكردوون....لەڕاستیدا لوتكەی ئەم قوچەكانە ئەوروپایە, بەلاّم بنكەكەی هەموو جهانە, ئەمەش پێچەوانەی دیتنەكانی هەرێمە یەكگرتووەكانی ئەمەریكایە كە بنكەكەی لەسەر هەمان خاكی خۆیەتی و هیچ خاڵێكی جیاكارەوەی نییە لەگەڵ ولاّتانی دیكەدا تەنها لە لوتكەدا نەبێت, ئەمەش وای لەم ولاّتە كردووە بەئاسانی نەتوانرێت ئیرەیی پێببرێت, لەكاتێكدا پێچەوانەی ئەمە بووەتە هۆی لاوازی بۆ چەندین ولاّتی داگیركاری ئەورووپی.

بەریتانیا پێچەوانەی ئەوە نییە كە باسم لێوەكرد؛ چونكە دۆخی ئەم ولاّتە و ئەو تێكەڵاویەی لەگەڵ ولاّتانی ئەنگلۆسەكسۆنیدا هەیەتی بەگشتی و ویلایەتە یەكگرتوەكانی ئەمریكاش بەتایبەتی وای لەم ولاّتەكردووە زۆر زیادتربێت لەوەی بتوانرێت لەگەڵ ولاّتێكی دیكەی ئەورووپیدا هاوتا و بەراوردبكرێت.

بەلاّم باشترین سیاسەتیش بۆ ئەڵمانیا فراوانكردنی زەویەكانیەتی بەسەلاّمەتی, بۆئەمەش پێویستی بە ئازادكردنی بواری زیندەیی خۆی هەیە لەنێو خوودی كیشوەرەكەدا, چونكە داگیرگەكانی دەرەوەی كیشوەرەكە بەكەڵكی پێكانی ئامانجەكەمان نایات گەر نەتوانێت كۆمەڵێك لە دانیشتوانی ئەورووپی لەخۆبگرێت,

Scanned by CamScanner

لەکاتێکدا ئەو داگیرگانەی ئەم تایبەت مەندیەشیان هەیە ناتوانرێت بەشێوەیەکی کەم کێشەیی دەستیان بەسەردا بگیرێت. لەبەرئەوەی پێویستی بەجەنگ و کوشتارێکی زۆرە بۆیە باشتر وایە ئەم هەوڵ و ڕەنجە بۆ ئەورووپا بدرێت لەبری ئەوەی لەدەرەوەی کیشوەرەکە بەسەرکێشیانەوە ئەمجام بدرێت.

ئەوکاتەی ئەم بیرۆکەیە لەناوەزی هەناوی گەلەکەماندا چەسپا باشتر وایە ئامادەکاری بۆبکرێت بەمەبەستی هەنگاونان بۆ بەدی هێنانی. لەم کاتەدا دوودڵی و سنوردارکردنی بۆچوونەکان سوودی نابێت بەڵکو دانان و پەیڕەوکردنی باشترین پلان کەڵکدارترینە، دەشبێت سیاسەتی ڕایخ لەسەر ئەم بنەمایە دابرێژێنەوە بەجۆرێك بتوانێت بمان گەیەنێتە ئەم ئامانجە پیرۆزەمان و لەم کاتەشدا گەر لەهەموو ئەو پەیمان نامانە بڕوانین کە ئەڵمانیا لێی بەشدارە ئەوا پێیم سەیر نابێت گەر بڵێین: هەنگاوی یەکەم بریتیە لە کشانەوە لەزۆرێك لەم پەیماننامانە و دواتریش فراوانکردنی زەویەکانی ئەڵمانیا لەسەر هیسابی ڕووسیا. لەم کاتەشدا پێویستە لەسەر ڕایخ هەمان ڕێبازی سوارانی ((توتون)) بەکاربێنێتەوە کەپێشتر لەم بوارەدا بەکاریان هاوردبوو، بۆئەوەی بەم ڕێگەیە شمشێرەی ئەڵمانی ڕێگە بۆ درێژکردنەوەی ڕێگەی ئاسنی ئەڵمانی خۆشبکات،دواتریش دابین کردنی نانی ڕۆژانەی گەلەکەمان بەم ڕێگەیە.

ئینگلتەرا تاکە وڵاتێکی ئەورووپی بوو کە پێویست بوو لەسەر ئەڵمانیا پێش لەدەستبردن بۆ هەڵمەتی دەست بەسەرداگرتنی کیشوەرەکە هەوڵی دروستکردنی هاوپەیمانێتی لەگەڵدا بدات. بەڵێ بەتەنها دگەڵ ئینگلتەرا، پاش لە پاراستنی پشتەوەمان ئەوکاتە دەتوانین خاچی ئەڵمانی نوێ بەرزبکەینەوە. ئەم خاچ هەڵگرتنەمان مافی باوباپیرانامە، بەڕاستی ئەو هاوڵاتیەی ئەو تیکانە ڕەت دەکاتەوە کە لەناردی ڕۆژهەڵات دروستکراون ئەوا کارێکی باش ناکات، ئایا لەبیرمان چوو کە ئەوە شمشێرە ڕێگە لەپێش درێژبوونەوەی ڕێگەی ئاسندا والأدەکات ؟

دەبوو بەهەرجۆرێك بێت دەست بەسەر ئینگلتەرادا بگرین لەڕێگەی هاوپەیمانییەوە، لەوەی داوای داگیرگەکانی لێنەکەین و دەست لەپرۆژەی کردنی ئەڵمانیا بەهێزی یەکەمی دەریایی هەڵبگرین و بۆبەریتانیای بەجێ بهێڵین و نەشبینە

Scanned by CamScanner

بارگرانی بۆسەر بەرهەمە پیشەسازیەکانی بەریتانیا، لەبری ئەوەدا بەرەو بەهێزی وشکانیمان بدەین.

بەم ڕێگەیە دەتوانین بۆماوەیەك ئەم وڵاتە هەڵبخەڵەتێنن بەوەی واهەست بکات بۆی ملکەچ بووینە، ئەمەش بۆ دوارۆژێکی گەشی ئەڵمانی هیچ ڕێگرێکی جێبەجێکردنی نییە.

لەسەرەتای سەدەی بیستدا بەریتانیا ژمارەی دانیشتوانی بەتەواوەتی زیادبوو بۆیە پێویستی بەدەرچەیەکی ئەوروپی هەبوو کە بیگەیەنێتە باقی مەنی زەویەکانی جیهانی دەرەکی پێشتر بەردەست بەریتانیا نەکەوتوو، بەرلین دەیتوانی ئەم هەلە بقۆزێتەوەو خۆی لە بەریتانیا نزدیك بکاتەوە و دەستی یارمەتی بۆ ڕاکێشێت. بەلاّم سەرکردە ئەڵمانیەکانمان ئەم کارەیان نەکرد بەبیانووی ئەوەی نایانەوێت دەستبکەنە نێو ئاگرە و سکڵەکەی دەربێنن و پێشکەشی بەریتانیای بکەن، بەلاّم ئایا بەڕاست ئەم سەرکردانە نەیان دەزانی کە هەموو هاوپەیمانێتیەك لەسەر بنەمای بەرژەوەندی هاوبەش وەستاوە نەوەك تاك لایەنە؟

گەر ئەوکاتە ئەڵمانیا هەمان ڕێچکەی ژاپۆنی ساڵی ١٩٠٤ ی بگرتایەتەبەر ئەوکات بەدەست ئادادپەروەری ڕۆژگارەوە نەیدەناڵاند.

گەر ئەو کارە ئەنجامبدرایە ئەوا بۆچی جەنگی جهانی دەقەوما و ئەم گەلەمان بەم شێوەیە لاواز دەبوو، لەبری ئەمەدا باشتر نەبوو ببینە یەکێك لەبەهێزترین هێزە دیار و کاریگەرەکانی جهان ؟

هەرچییەك بێت هاوپەیمانێتیمان لەگەڵ نەمسادا گەمژەترین هەنگاوی نراوبووە.

ئەو وڵاتە مۆمیاکراوە زۆر بەجوانی و ئاگاییەوە خۆی بە ئەڵمانیاوە گرێ دابوو، بەجۆرێك هیچ ڕێککەوتنامەیەکی سەربازی لەگەڵدا نەدەبەست ئەوەی هەبوو تەنها ڕێککەوتننامەی ئاشتی هەمیشەیی بوو، بەم جۆرەش سەرکردەکانی ڤییەنا هەلی قرکردنی دانیشتوە ئەڵمانیەکەی وڵاتەکەیان بۆ ڕەخسابوو. گەر سەرانی ئەڵمانیا بەهۆشیارییەوە لە دۆخی نەمسایان بڕوانیبایە ئەوکات بۆیان دەردەکەوت کە بەهێزی پەیمان نامەی نێوان ئەڵمانیا و نەمسا لەسەر بنەمای بەهێزی و لاوازی دانیشتوە ئەڵمانیەکانی نەمسا وەستاوەو بەلاوازبوونی ئەوان ئەم ڕێککەوتنامەیەش پووچ

Scanned by CamScanner

دەبێتەوە. دەستەڵاتدارانی بەرلین لە تێکۆشان دەترسان، ئەوەی پەلکێشی جەنگیشی کرد کارێکی چاوەڕوان نەکراوبوو.

هەوڵی هێشتنەوەی ئاشتی هەمیشەیی و هەنگاونەنانی مەترسیداریان دەدا، بەڵام بەیانییەک بە دەنگی گوللە تۆپ بەخەوەریان هێنایەنەوە.

ئەمەش وای لە سەرکردەکانی ئەڵمانیا کردبوو بەناچاری ڕێگەی سێیەم هەڵبژێرن: خۆفراوانکردن لەئەوروپادا. ئەڵمانەکان باش دەیانزانی کەلە ڕۆژهەڵاتدا دەتوانرێت دەست بەسەر ڕووبەری بەرفراوانی زەویدا بگیرێت، پێویستیشیان بەکەس نەبوو گرنگی ئەم داگیرکاریەیان بۆ ڕوون بکاتەوە. بەڵام لەم کارەشدا خۆیان لەقاڵب دابوو لەبەرئەوەی ئاشتییان دەویست، ئاشتی بەهەر نرخێک بێت، دروشمی ئەوان بوو، لەبری ئەوەدا دەیان توانی تیشکی بۆچوونەکانیان بخەنەسەر گرنگی هێشتنەوەی بنەمەکانی بەهێزی نەتەوەی ئەڵمانی، جا نرخەکەی هەرچەند و چۆنێک بێت!

ئەنجامی ئەم کارەش جەنگی ١٩١٤-١٩١٨ بوو.

تەنها ڕێگەی چوارەم و کۆتایی ماوەتەوە: ڕێبازی سیاسەتی داگیرکاری بازرگانی.

پێشکەوتنێکی لەم شێوەیە پێویستی بە خێرا جێبەجێکردن هەبوو، بەڵام داگیرکرنی هەر ناوچەیەک پێویستی بەکاتێکی زۆر هەیە، جاروبار چەند سەدەیەکیش دەکێشێت. داگیرکاری بازدانێکی لەناکاو نییە، بەڵکو هەنگاوێکی لەسەرخۆ و پلەکارییە، قووڵ و بەردەوامە، ئەوکاتەی ئەڵمانەکان ئەم ڕێگەیەیان گرتبووە بەر دەبوو باشیان زانیبایە کە بەهۆی ئەمەوە دووچاری جەنگی فراوان دەبنەوە کە ئەوان خۆیان لێی لادەدا. دەبینیت چلۆن خۆیان هەستان بە خۆ هەڵخەڵەتاندن بەدەربڕینی مەرام پاکی، بەوەی ئەڵمانەکان دەیانەوێت بەبێ شەڕ ناوچە گرنگەکان ئازادبکەن؟

ئەم شێوازی جوڵانەوەیەمان هۆکاری دروستکردنی هەڵەبەز و دابەز بووە لەپەیوەندی نێوان ئێمە و ئینگلیزەکان، بەڕاستی سەیرمان لێدەهات لەوەی بەریتانیەکان بوونە ڕێگر لەپێش ئەم چالاکیە ئاشتی خوازیەمان. بەڕاستی ئەوە لەدەستی بەرلین دەرچوو بوو کە بتوانێت بۆ داگیرکردنی زەویەکانی ئەورووپا هاوپەیمانێتی لەگەڵ بەریتانیادا ببەستێت لەدژی ڕووسیا، بۆ فراوانکردنی هێزی ئەڵمانی لەدەرەوەی سنوری ئەورووپی و داگیرکردنی بازارەکانی جهان بەبەرهەمی

Scanned by CamScanner

ئەڵمانی لەگەڵ ڕووسیادا لەدژی بەرتانیا بجەنگایە. لەم کاتەشدا ناچاردەبوو دەست لەم هاوپەیمانێتیانەی هەڵبگرێت و لەگەڵ ئەمسادا ڕێکەوتن نامە ببەستێت.

بەڵام هەرگیز بۆجارێك بەرلین ئامادە نەبووە لەدژی لەریتانیا لەگەڵ ڕووسیادا هاوپەیمانێتی ببەستێت یان بەپێچەوانەوە, چون باش دەیزانی هەر هەنگاونانێکی لەم چەشنەی مانای هەڵایسانی جەنگێکی مەترسیدارە و لەبۆ خۆ لادان لەم فەتارەتەش ئەڵمانیا هەستا بە هەڵبژاردنی سیاسەتی بەرهەم هێنان وەکو ئامرازێك بۆ داگیرکردنی جیهان بەئاشتی.

سەرانی ئەڵمان بڕوایان وابوو کە داگیرکردنی جیهان لەڕووی ئابووریەوە بەشێوەیەکی ئاشتی خوازانە سنور دانەری توندوتیژی دەبێت, بەڵام بۆ بەدی هێنانی ئەم نیازە باشەشیان ناچاری دروستکردنی لەنگەرگەبوون کەبەریتانیا وەك مەترسی دەزانی بەوەی لەڕێگەیەوە ڕەنگە هێرش بکرێتە سەر خاکەکەی , لەکاتێکدا ئامانج لێی پاراستنی ئاشتی جهان بوو, لەگەڵ برەودان بە داگیرکاری ئاشتی خوازانە. بۆئەمەش ئەڵمانیا بڕیدا بۆئەوەی نیازپاکی خۆی دەربڕێت کەشتی گەلەکەی چەکی قورس هەڵنەگرن و بارەکانیشیان شتی مەترسیداری تێدانەبێت کەبێتەهۆی مەترسی دروستکردن لەسەر ئاسایشی بەریتانیا.

بەڕاستی داگیرکاری ئاشتی خوازانە سیاسەتێکی گەمژەپەیرەوکار و نەشیاوە لەبەرامبەر وڵاتێکی زەبەلاحدا. بەریتانیاش پێشتر هەمان ڕێچکەی ئەڵمانەکانیان گرتبوەبەر و لەوان زیادتر سەرکەوتنیان بەدەست هێنابوو لەم بوارەدا, بەڕاستی ئەوانەی مێژوو ناخوێننەوە هیچ تێناگەن و فێرنابن و نازانن.

بەریتانیا ئەم ئیمپراتۆریەتە مەزن و بەرفراوانەی لەڕێگەی داگیرکردنی ئاشتی خوازانەوە دروست نەکردووە, بەڕاستی هیچ گەلێك لەجیهاندا بەقەد ئینگلیزەکان شێوازی دڕندانەیان بەکارنەهێناوە بۆ فراوانکردنی زەوی و داگیرگەکانیان: ئایا ئەوە لەتایبەت مەندیەکانی ئینگلیزەکان نەبووە کە بزانن چۆن هێزی سیاسی بەکاربێنن لەبۆ داگیرکردنی ناوچەکان لەڕووی ئابورییەوە, وەك چۆن سەرکەوتنیان لەگۆڕانی ئابوری بەهێزەوە بۆ سیاسەتی بەهێز دیار و ئاشکرایە ؟ بەڕاستی بیرۆکەیەکی گەمژانەیە گەر بڕوا وەهابێت کە ئینگلیزەکان ترساون خوێن بڕێژن لەپێناو فراوانکردنی ئابوریاندا, لەڕاستیدا بەهێزی سوپای ئینگلیز وەڵامی ئەم پرسیارە

Scanned by CamScanner

ڕەداتەوە. هەر چۆنێك بێت ئینگلیزەکان لەبۆ قوربانی دان لەپێشدا کەسانی بەکرێ گیراویان بەکاردەهێنا و دواتر هاوولاّتیانی خۆیان.

بەڕاستی لە ئەڵمانیادا بیرۆکەیەکی هەڵەیە لەبارەی باش تێگەیشتن لە ئینگلیزەکانەوە بەوەی لەڕێگەی ڕۆژنامەکانەوە وا پیشانمان داون کە ئینگلیزەکان پیاوانی سەرکەوتووی بازرگانی و کارن، فێڵباز و مەکارن، گێژ و تەڵەکەباز، دز و ترسنۆکن، بەلاّم مامۆستایەکی لۆجیکمان هەرگیز ئەوەی بەئەندێشەدا نەهاتبوو کە پونێتنانی ئیمپراتۆریەتێکی وەکو ئینگلیز فراوان لەڕێگەی فێڵ و گزیکردنەوە دانامەزرێت و بەردەوام نابێت. ئەو ئەڵمانیانەی کە هانی هۆشیاربوونەوەی خەڵکیان دەدا لەبەرامبەر بەکەم زانینی توانای ئینگلیزەکاندا وەکو هێزێکی شەڕکار ژمارەیان زۆر کەم بوو، بەلاّم هیچ کەس ئەم ئاگادارکردنەوەیانی بەهەل نەزانی و نەیقۆستەوە.

بەڕاستی ئەوکاتەی لەبەرەی فلاندەردا ڕووبەڕووی هێزی ئینگلیزی ئوسکتلەندی بووینەوە هاوڕێکانم و خۆشم دووچاری سەرسوڕمان بووینەوە لەوەی ڕۆژنامەکان چۆنیان هەڵخەڵەتاندووین بەوەی وێنەی درۆینەی ترسنۆکی ئەوانیان پیشان دابووین.

***

بۆزیادتر لەجارێك وتومەو دەشیڵێم: هاوپەیمانێتی سێ قۆڵی هەنگاوێکی نەشیاوی گەمژانەبوو، پەلەکردنی ئەڵمانیا لە هاوپەیمانێتی کردنی نەمسا ناچاری کرد تەنها گرنگی بەفراوانکردنی سنورەکانی خۆی بدات لە ئەورووپادا. ئەمەش پشت بەستراوبوو بە هاوڕێیەتی لەگەڵ ڕووسیادا. بەڕاستی کارێکی شێتانەبوو ئەوکاتەی ئەڵمانەکان بەپشت بەست بە ولاّتێکی هەڵوەشاوەی وەکو نەمسا هەوڵی داگیرکردنی ناوچە مەبەستەکانیان دابوو.

بەڕاستی ئەڵمانیا زۆر بەختداربوو بەوەی جەنگی گەورەی جهانی بەهۆی نەمساوە هەڵیسا نەوەك ئەڵمانیا، ئەگینا سەرکردایەتی کردنی نەمسا لەلایەن سلاڤیەکانەوە هەرگیز ڕێگەیان بە بنەماڵەی هابسبۆرگی نەدەدا بەوەی تاکە سەربازێکیش بخشێننە جەنگەوە لەبەرخاتری ئەڵمانەکان. بەڕاستی ژمارەی ئەوانەی هەستیان بەو لاوازییە کردبوو کە ڕەنگە بەهۆی ئەم هاوپەیمانێتیەوەی ئەڵمانیا لەگەڵ نەمسا ئەم ولاّتە واتە ئەڵمانیا بکەوێتە کێشەیەکی گەورەوە زۆر کەم بوون !

Scanned by CamScanner

بەڕاستی ژمارەی ئەوانەی هەوڵی دابەشکردنی ئەمسایان دەدا زۆر زیادتربوو لەوانەی هەوڵی یەکخستنەوەیان دەدا و بۆئەمەش هەموان ئەڵمانیایان بە بەردی ئەگونجاوی سەر ڕێگەیان دەزانی.

بەهۆی ئەمساوە ئیتالیەکان ڕقیان لەئەڵمانیەکان دەهاتەوە, هیچ شتێک نەبوو لەنێوان ڕووسیا و ئەڵمانیادا لەبابەتی فراوانکردنی ئابوریاندا, بەڵام بەهۆی جوولەکە و مارکسیەکانەوە هەڵایسانی جەنگ بووە کاری کردە.

ئەوەرەکی هاوپەیمانێتیە سێ قۆڵیەکە نەبوایە ئەوا دوژمنانی ئەڵمانیا هەرگیز هەنگاوی ئەوەیان نەدەنا کە ئەورووپای ڕۆژهەڵات و ڕووسیا و ئیتالیا ببەنە ڕیزی هاوپەیمانانەوە لەدژی ئەڵمانیا بەکاریان بێننەوە, هەموویان هەوڵی بەدەست هێنانی بەشی خۆیان دەدا لە پاشماوە بەجێ ماوەکانی ئەمسا ! بەهۆی بوونی تورکیا لە هاوپەیمانێتیەتی ئەڵمانیادا ژمارەیەکی زۆری دەوڵەتی دیکە چوونە ڕیزی هاوپەیمانانەوە بەمەبەستی بەدەست هێنانی شتێك لە بەجێ هێڵراوەکانی سوڵتانی تورکی.

بەڕاستی پلان داڕێژەرە جولەکەکانی جهان پێویستیان بەم خۆراك پێدانەهەبوو بە دەوڵەتانی برسی و چاوبرسی, بەو ئامانجەی بیانگەیەنێتە مەبەستی خۆیان: لەناوبردنی ئەڵمانیا کە چیتر لەڕووی ئابووری و داراییەوە جولەکەکان دەستەڵاتیان بەسەریاندا نەبوو.

***

با بگەڕێینەوە بۆ سیاسەتی ئابوری ئەڵمانی لەماوەی ساڵانی پێش لە هەڵایسانی جەنگی فراواندا.

لەبیرمان چوو سەرکەوتنی تاکتیك و پیشەسازی سەرکەوتووی ئەڵمانیەکان و گەشانەوەی بازرگانیان بخەینەڕوو, بەجۆرێك بوونی ئەمانە مانای بەهێزی پێگەی دەوڵەت دەگرێتەوە. زۆرێك بڕوایان وابوو وڵات بووەتە شارێکی ئابوری گرنگ و لەهەر شارێکدا چەندین بازرگانی گەورە دیارکەوتبوون, کەواتە وڵات پێش لە هەموو شتێك ببووە دامەزراوەیەکی ئابوری, کە خۆیشی وەهایە.

بەڵام خوودی دەوڵەت دامەزراوەیەکە پەیوەست نییە بە بارێکی ئابوری دیارکراوەوە.دیسانیش یەکێتیەك نییە کە هەموو ڕەگەزە ئابوریە ئاڵۆزەکانی وڵات

Scanned by CamScanner

بگرێتەوە. لەڕاستیدا دەوڵەت: دامەزراوەیەکە و لەخۆگرتەی کۆمەڵێك خەڵکی پێکەوە گونجاوە لەڕووی جەستە و دەروونیشەوە، لەنێو ئەم دەوڵەتەدا ماونەتەوە بۆئەوەی خۆیانی تیا پێش بخەن، هەڵگری پەیمانی یەکترپارێزی سنور گیرن. ئەمەیە مانای دەوڵـەت، بـەڵام ئـابووری ئـامرازێکی دابـین کردنـی پێداویسـتیەکانی دەوڵـەت و هێشتنەوەیەتی، بەرام فاکتـەری بوون و دیارکەوتنی نییە، هـەرگیز ناشبێت ئابوری ببێتـە بنـەمای دیارکـەوتنی دەوڵـەت مەگـەر ئـەو دەوڵەتـە لەسـەر بنەمایـەکی ناڕاسـت دابمەزرێت.

ئەو وڵاتـەی ئـابوری دەکاتـە ئامـانجی بوونی ئـەوە هـیچ بنـەمایـەکی مانـەوەی تێدا نییە. ئەمە وەکو وڵاتێکی بێسنور وەهایە.

لەمێـژووی ئـەڵمانیادا ئـەوەی زۆر دەبینرێـت لەسـەر ئاسـتی ئـابووری هەمیشـە بەرزبوونـەوەو گەشـەی ئـابوری بـووە لەسـایەی زیـادبوونی بەرژەوەنـدی و هێـزی سیاسی وڵاتەوە، گەشەی ئابوری وڵاتیشمان هەمیشە پشت بەستوبوو بە سەرکەوتنە نەتەوەیی و خۆبەگەورە زانینەکانمانەوە. هەرگیز داڕووخانی وڵات مانای داڕووخانی ئابوری دەوڵەت نییە.

کەواتە هێزی دروستکردن و بەهێزکردنی وڵات چییە ؟

ئـاوەز و خوازویسـت و نمونـەی بـاڵا و قوربـانی دانـە. مـرۆڤ هـەرگیز لـەپێناو گرێبەستێکی بازرگانیدا خۆی نادات بەکوشت. بەڵام بەهۆی بیرۆکـە یـان باوەڕێکی پتەوەوە ئامادەی گیان بەخشینە.

لەجـەنگی جیهانیـدا ئێمـە لـەپێناو نانـدا جـەنگاین. بـەڵام ئینگلیزەکـان لـەپێناو ئازادیـدا. ئـازادی ئـەوان و ئـازادی گـەلانی بچـووکتر. بینیمـان ئینگلیزەکـان چـۆن بەنەترسانە و ئەمەکدارییـەوە تاکۆتـا هەناسـەیان دەجـەنگن. بـەڵام ئێمـە تـەنها چـەند مانگی سەرتا گوڕ و تینمان هەبوو. وامان دەزانی لەپێناو باوەڕێکی باڵادا دەجەنگین، بەڵام ئەوکاتەی پێیان گوتین لەپێناو تیکە ناندا دەجەنگین هەموومان توشی داڕووخان هاتین و تواناکانمان هاتەوە خوار هیچ.

ئەمەش بەڵگەی هەڵەی ئەو بۆچوونەیە کە ئابوری بە بنەمای بەهێز وەستانی وڵات دادەنێت. هەرچەندە هۆکاری ژیانیشە.

Scanned by CamScanner

هەرگیز هیچ وڵاتێك خاوەنی ئابوریەکی بێخەوش نییە. بەڵکو وڵاتان لەپێشتر و ئێستا و داهاتووش دەرکەوتەی حەزی مانەوەن، مانەوەی ڕەگەزی، جا ئەم مانەوەیە بەڕێگـەی قەڵـەمبازی و پاڵەوانانـە بەرجەسـتەبکرێت یـان لەڕێگـەی فێـڵ و تەڵەکـە بازییەوە. ئەگەر حەزی مانەوە پشت بەستوو بێت بە پاڵەوان بازی ئەوا نمونەی وڵاتە ئاریەکانە، حەزی مانەوەی پشت بەستووش بە فرت و فێڵ نمونەی داگیرگە جوولەکە نشینەکانە.

ئایا نامۆ نییە ئەڵمانیا بکەوێتە داوی حەزە سیاسیەکەیەوە و لەو ڕێگەیە لابدات کەپێشتر پروسیا گرتبویەبەر ، کە نیشانەی پاڵەوان بازی نەبازانەبوو، ئەوەك دژبەری و گرێبەست و ڕێککەوتن نامە ؟

لەسایەتی بەدواداچوونەکانمەوە لە ڤییـەنا ئـەوەی بـۆم دەرکـەوت هـەمان شتم بۆ دیارکەوت پاش لە کۆچکردنم بۆ میونیخ ، بەوەی ئەو ڤایرۆسـەی لەگەلەکەمانی داوە هۆکارەکەی مارکسی و جووەکان بووە.

لـەکاتی ئـەم بەدواداچـوون کردنانەمـدا هەسـتام بـە توێژینـەوەی بیرۆکـەکانی کـارل مـارکس و خوێنـدکارەکانی، هـەوڵی خسـتنەڕووی ئـەو هەڵانـەم دا کـە یارمـەتی سەرکەوتنی مارکسیەکانی دابوو لەبواری سیاسەت و ئابوری و فەرهەنگیش، ئەمەش بـووە مایـەی خۆشـحاڵکردنم بەتایبـەت ئـەو کاتانـەی کـە گروپێکـی دژە بۆچـوونی مارکسیەتەکان لە وڵاتدا پەیدابوون، یاساکانی بسمارکیشم لەم بوارەدا زۆر پێ خۆش بـوو ، بـەوەی بـڕوام وابـوو کەبـەم چەشـنە هەنگاوانـە کلکـی مارەکـە بـڕدراوە بـەڵام سەرەکەی ماوە.

بسمارك دژایـەتی قوربانیـانی مارکسـی دەکـرد بـەڵام هـەرگیز ڕووبـەڕووی خـوودی مارکسـیە ڕاسـتەقینەکان نەبوویـەوە. هـەوڵی لـەناوبردنی ئـەم دەردەی دا لەڕێگـەی کوشتنی دووچاربوانەوە و خۆی لە کوشتنی ڤایرۆسەکە خەڵافاند.

جارێکی دیکە خوێندنەوەم کرد بۆ پەیوەندی نێوان مارکسیەت و جولەکە، توانیم بنەماکانی ئەم پەیوەندی دابەستنە بدۆزمەوە، زانیم ئامانج و مەبەستەکانی جووەکان لەم کارەیان چییە: بڵاوکردنەوەی ئاژاوەو گێژاوی فەوتێنەر لەجیهاندا بۆئەوەی هەل بۆ گەلی هەڵبژێردراو بڕەوخسێت دەست بگرن بەسەر جهاندا.

Scanned by CamScanner

ئەو کاتەی لە ڤییەنابووم ئەڵمانیام بە زەبەلاحێکی ئەدۆڕاو دەبینی بەڵام پاش کۆچکردنم بۆ میونیخ ئەو بڕوایەم بۆ پەیدابوو کە ئەم وڵاتەش توانای خۆڕاگرتنی لەبەرامبەر ئەم باهۆزە کاولکارە جوولەکە خوازە نییە. بەڕاستی کێشەی من دووچاربوونی خەڵکی نەبوو بەم پەتایە بەڵکو ڕەخنەم لە ڕوونی سیاسەتی دەرەکی ئەڵمانی بوو لەگەڵ شێوازی چارەکردنی کێشە کۆمەڵایەتیەکان، ئەمەش وای دەکرد کێشەی مارکسیەت ڕۆژ بەدووی ڕۆژ مەترسیدارتربێت. بەڕاستی سەیرم لێدەهات لەوەی بەرپرسانی وڵاتەکەم ڕێخۆشکار دەبن لەپێش بزوتنەوەی تێکدەری ئاراستەکراوی جووخواز، هیچ شتێکیان نەدەکرد لەپێناو لەناوبردنی ئەو دەسانەی ئەم تۆڕە مەترسیدارەیان نابۆوە، پەتەکەیان لەڕێزەوی هاتووچۆی وەچەکانی وڵاتەکەماندا بڵاوکردبۆوە.

بەڕاستی لەم بوارەدا قەڵەم بەدەستانی ئەڵمانی ڕۆڵێکی کارای گێڕا لە هۆشیارکردنەوەی سەرکردەکانی وڵات ، بەمەبەستی هۆشیارکردنەوەی گەل. گەلی ئەڵمانی خۆی دژە لەناوچوونی سروشتی هەیە و هەرگیز بە کردار و پیلانی بۆگەن لەناوناچێت.

لەساڵی ١٩١٣ ەوە هۆشیارکردنەوەی خەڵکم لەم بوارەدا خستەئەستۆی خۆم، زیادتر لەجارێك وتمە کە داهاتووی گەشی ڕەگەزی و نەتەوەی ئەڵمانی وەستاوەتەسەر لەناوبردنی مارکسیەتەوە پێش لەهەنگاونانی دیکە. بەڕاستی ئەم هۆشیارکردنەوەیەم کاریگەری گەورەی هەبوو لەسەر دەروونی خەڵك و ئێستاکەش زۆرینەی ئەوانەی بڕوای ڕاستیان پێهێنام وا لە گۆڕەپانی جەنگن و سەربازی بزوتنەوەی نەتەوەیی سۆسیالیستین.

تێپەڕبوونی کات ئەوەم بۆ دەرکەوت کە هەموو ئەو هەڵانەی سەرکردە ئەڵمانیەکان لەباری ئاسایی و جەنگی جهانیدا تێی کەوتوون بەهۆی ڕاوێژی هەڵەی ڕاوێژکارە مارکسیە جولەکەخوازەکان و بیرمەندە دەروون نزمەکان بووە، ئەوانەی کە هیچ مانای نیشتمان پەروەری نازانن، ئەو کاتەی ئەڵمانیا ئابوریەکەی پشت بەستبوو بەو بیرۆکە ناتەندروستە جولەکەکان یەکەمین چەپڵەلێدەری خۆشی دەربڕبوون، کە بڕوایان وابوو ئەو وڵاتەی ئابوریەکەی خوار و خێچە بێگومان بەرەو لەناوچوون هەنگاودەنێت و دواتریش ئەمان دەتوانن لەسەر پاشماوەی ئەم وڵاتە ئەو دەوڵەتە پونێت بنێن کە

Scanned by CamScanner

خەونی پێوە دەبینن: دەوڵەتێك تێیدا بە ڕووکەش فەرمانڕەوایەتی بەدەست چینی پرۆلیتاریاوەبێت و لەهەناویشەوە کۆیلەی پاوانی جولەکەی سەرمایەداربێت.

چەندین ساڵە داڕووخانی هەناوی لەئەڵمانیادا بەرجەستە بووەو کەسیش ئاشنای نیشتمان و لانکەی ئەم ڤایرۆسە داڕووخێنەرە نییە. ئەوانەشی هەوڵی لەناوبردنی ئەم نەخۆشیەیان داوە شێوەی دەرەوە و هۆکارە قوڵەکانیان لێ تێك چووە.

تێبینی ئەوەم کردبوو کە سۆسیالیستی دیمۆکراتی لە ئەڵمانیادا پەرەی ڕۆژنامەکانی کردبووە هۆکارێك بۆ بڵاوکردنەوەی بیرۆکەی داڕووخان، سەر نوسەرە جولەکەکانیان لەدامێنی گوتارەکانیاندا بە پێشبینی درۆزنەوە ژەهرخواردی خوێنەرانیان دەکرد. ئەم مەترسیە جولەکەییە لە ئەمسادا بوونی نەبوو.

Scanned by CamScanner

شیوعیەت

Scanned by CamScanner

جەنگی جیهانی

لەکاتێکدا هاتمەدونیاوە کە پەیکەری سەرکەوتن و شانازی تەنها بۆ بازرگان و کارمەندان دروست دەکرا ئەمەش زۆری ئازار دەدام. لەو ڕۆژگارەدا جیهان وادیار دەکەوت کە فەڕی وئارامی باڵی بەسەردا کێشاوە. خەڵکی وایان بەئەندێشەدا دەهات کە پابەندی گەلان بە ئاشتی خوازی و داگیرکردنی بازاڕ و کێشکردنی کڕیارەکانی جێگەی پێشبڕکێی چەکداری کردن و کۆکردنەوەی پشتیوانانی گرتۆتەوە. دەستبڵاوان بە گەشبینیەوە لەم گۆڕانکاریەیان دەنواڕی کە بەردەوامی ئەم دۆخە لەجیهانەکەمان مانای دروستکردنی بازاڕێکی بەخشین و وەرگرتنە و تێیدا هەموو جامبازێکی بەهێز دەتوانێت بەشداربێت. باشترین بازرگانەکانیش باشترین پێگەیان بۆخۆیان دابین کردووە. واتە ئینگلیزەکان،لەبەرامبەریشیاندا باشترین کارمەندان وەستاونەتەوە. واتە ئەڵمانەکان. بەڵام ئەم پێشکەوتنە ناچاری جولەکەکانی کردبوو بۆ قوربانی دان بە لوتبەرزی بۆ خۆبژێوی و دەست هەڵگرتن لە نواندنی ڕۆڵی ئەو بورجوازیانەی کە لەبری ئەرك و ماندووبوون شتێك پارە بە کارمەندە بازرگانیەکە دەدەن.

بریا سەدساڵ پێش ئێستا هاتمایەتە سەر ئەم دوونیایەوە. لەڕۆژگارەکانی جەنگی ئازادکردن. لەو ڕۆژارانەی کە بەهای مرۆڤ پەیوەست نەبووە بە بەها و توانا بازرگانیەکەیەوە! بەڵام چارەنوس کەلەژێر دروشمی (جێگیری و پەیڕەوخوازی) هێنامیە دوونیاوە. ئەمەش وای لێکردم ببمە بونەوەرێکی بەخت ڕەش کە بازرگانی نازانێت و هیچ هەلێکیشی نییە بێتە بازرگان و حەز لە کارمەندبوون ناکات.

Scanned by CamScanner

گەردەلولێکی دوور وەکو بلاچکەی دیارکەوتنی هەلایسانی جەنگی (بوێر) بۆمن وەها بوو.

ڕۆژ بەدووی ڕۆژ بەچێژەوە هەواڵ و ڕووداوەکانی ئەم جەنگەم دەخوێندەوە. بەبەدواداچوون کردنم بۆ قۆناغەکانی جەنگ و کوشتار زۆرم چێژ دەبینی (لەم کاتەدا تەمەنم تەنها دە ساڵ بوو). جەنگی ڕووسی-ژاپۆنی ئەندێشە پووچی لەمێشکی خەونەوانانی ئارامی جیهان هەلگرت، ئەم جەنگە وای لێکردم بە ئاراستەی پیاوبوون هەنگاوبنێم، بەخێرایی هەستەکانم بۆلای ژاپۆن جولان؛ چونکە وام دادەنا دۆڕانی ڕووسەکان مانای لاوازبوونی سلاڤیەکانی نەمساشە، ئەمەش لەبەرژەوەندی ئێمەی ئەلماندابوو.

لەسایەی ئەو جەنگانەی ئەوروپا و ئەفریقیا بۆم دەرکەوت ئەوەی بەلای منەوە لەشێوەی خامۆشی و ناخرۆشاویدابوو ئارام و ئۆقرەیی بەر لەهەلکردنی بۆرانێکی توند بوو، ئەو کاتانەش لە ڤییەنابووم هەستم دەکرد ساتێک ناساتێک تەوژمێکی گەرما بەسەر بەلقاندا دێت و دەڕوات، ئامارژەی هەلکردنی گێژەلۆکەبوو. جەنگی بەلقان هەلایسا و گشت ئەوروپا شلەقیا و لەژێر قورسی ئەم جەنگەدا نرکەی دەهات. هەموان لەچاوەنواڕی ڕوودانی فەتارەتە نەخوازراوە گەورەکەدابوون، هەستیان بەوە کردبوو ئەوەی لێی دەترسن هەر ڕوودەدات و زۆری نەبرد تاوەکو وشەی جەنگ یان چاوەنواڕی هەلایسانی جەنگ بووە باس و خواسی پلەیەکی نێو کۆڕوکۆبوونەوەکان و وشەی جەنگ جێگەی بەوشەی ئاشتی بەردەوامی جیهانی لەق کرد.

لەساڵی ١٩١٤دا بروسکە زەبەلاحەکە لەزەوی کەوت و دەنگی ڕێژنەی فیشەک و تۆپەکان پەردەی گوێیان دەدڕاند. ئەو دەمەی دەنگۆی کوشتنی ئەرشیدۆک فرانسوا فەردیناند بە میونیخ گەشت (ئەو کات من زۆر بەکەمی ئەهاتمە دەرێ، لەم کاتەدا هەواڵی زۆر ناڕۆشن و سەیرم بەرگوێ دەکەوت)، بەڕاستی زۆر نیگەران بووم: ئایا بەڕاست کوشتنی ئەرشیدۆق لەلایەن خوێندکارێکی ئەلمانیەوە مانای ئەوەیە کە ئەلمانەکان بوونی ئەرشیدۆک بەزیاوە دەزانن بەوەی هەولی لکاندنی نەمسا دەدات بە ناوچە سلاڤیەکانەوەو بەم کارەشی مۆرکێکی سلاڤی بەنەمسا دەبەخشێت؟ ئەم کارە ئایا بەڕاست بەمەبەستی ڕزگارکردنی گەلی ئەلمانی بووە لەم دوژمنە؟

Scanned by CamScanner

خۆنەگەر ئەمە ڕاست بوایە و ئەڵمانەکان ئەرشیدۆکیان کوشتبایە ئەوکات نەمسا لەجیهانی ڕایدەگەیاند: ئەڵمانەکان شەڕخواز و ئاژاوەگێڕن، بەکورتی دۆخەکە بەبەرژەوەندی ئەڵمانەکاندا نەدەشکایەوە، بەڵام پاشتر دیارکەوت ئەمە تەنها تۆمەتێک بووە بۆ ئەڵمانەکان؛ بەڵکو ئەوە سربەکان بوون ئەرشیدۆکیان کوشت، واتە سلاڤیەک بەدەستی هاوڕێیەکی سلاڤی خۆی کوژرا،بەمەش تۆمەتەکە لەئەڵمانەکان دوورکەوتەوە.

هەرکەسێک واری تێبینی کردنی هەڵوێستی نەمسای بۆ ڕەخسابێت لەبەرامبەر سرپیادا ئەوکات بەجوانی بۆی دیاردەکەوت کە، ئەو خرەبەردەی لە سەر لاپاڵی گردێکەوە تلۆر دەبێتەوە جێگەی گیرسانەوەی تەنها بنکی دۆڵەکەیە.

پاش لەڕوودانی ئەم دەست درێژییە نەمسا ماڤ خۆی بوو گلەیی لەسرپیا بکات جا بەهەرجۆرێک بێت دەربڕینەکەی، بۆیە هەنگاوی نەمسا لەم بوارەدا بەماڤ خۆی دەزانرا و خەوشی و نەنگی لێنەدەبینرا.

بۆنەمسا لەسەر سنوری باشور-ڕۆژهەلات دوژمنێکی کوشندە و سەرسەخت هەبوو، هەرکاتێک هەلی دەستبکەوتایە بێ دودڵی پەلاماری ئەم وڵاتەی دەدا و تەفری دەکرد.

بەلام دوژمنانی ئەم پاشانشینە بڕوایان وابوو: نەمان و تیاچوونی ئەنجامێکی ڕاستەقینەی پەرتبوونی وڵاتە دوای فرانسوا جۆزیف، چون پاش لەمردنی هۆکاری بەرگری یەکەم لەدەست دەدات. فەرمانفەرما لەپێش چاوانی ئەندامانی وڵات خۆی بەرجەستە دەکرد. سلاڤیە ڕامیارکارەکان هەوڵی چەسپاندنی ئەم بیرۆکەیەیان دەدا لەناخی خەڵقیدا، وەهایان دەخستنەپێش چاو کە وڵات بەبوونی و بەردەوامی قەرداری لێهاتوویی فەرمانفەرما و ڕامیارکاریەتی، ئەم زیاوە ستایشە بۆ فرانسوا جۆزیف و داروەدەستەکەی هەڵخەڵەتێنەر بوو، بەوەی لەپشت ئەم پیاهەڵدانانەوە شینەتیغێکی لەژەهر هەڵسواو هەبوو، کە سلاڤەکان دەیان ویست بەکوشتنی ئەم کەسایەتیە بکەونە وێزەی ئەو کەسەی خۆیان مەبەستیانە و پارچەپارچەی بکەن.

بەلام مردنی جێنشین هەنگاوەکانی بەرەو کۆتایی بۆنوسراو خێراتر کرد. ئەوانەی ڕەخنەی ئەوەیان لە حکومەتی نەمسا دەگرت بەوەی کاتەکانی ڕوودانی فەتارەتەکەیان پێشخستووە بەڕاستی ستەمیان کردووە؛چونکە جەنگ ڕاستیەکی

Scanned by CamScanner

حاشا هەڵنەگربووە و خۆ لێ لادانی جگە لە کات کوشتن هیچی دیکە نەبووە(جا کاتەکەساڵێك بێت یان چەند مانگێك). هەردوو هکومەتی ڤییەنا و بەرلین هەمیشە یەکلایی کردنەوەی هساباتەکانی نێوانیان دوادەخست تائەوکاتەی چارەنووس بۆی پێش خستن، خۆنەوەرەکی پاش لەکوشتنی ئەرشیدۆك کاریان بۆ دوورخستنەوەی ڕوودانی فەتارەکە بکردایە بەدڵنیاییەوە بۆماوەیەکی باش ئەم کارەساتەیان دوادەخست و نەیان دەهێشت ئەم هەموو نەهامەتیە ڕوی دابایە، بەڵام هەمدیس ئەمەش بەقازانجی دوژمنەکانیان کۆتایی پێدەهات.

جەنگ هەڵایسان کارێکی خۆ لێ لانەدراو بوو، هەردەبوو هەڵبگیرسێت، گەر نەمسا بێدەنگیش بوایە ئەوا هەرگیز ئاشتی سەلمێنراو نەدەبوو وەك چۆن هێندێك بڕوایان وایە، بەڵێ لەم کاتەدا پاساوی بەگەل هێرشکردنەسەرمان بوونێکی نەدەبوو، تەنها ئەوەنەبێت خوودی دەوڵەتی نەمسا پارچە پارچە دەبوو، لەم کاتەدا ئایا دەبوو بەگورج و گۆڵیەوە فریای نەمسا بکەوین یان بەدەست بەستراوییەوە لەدوورەوە بوەستین و ببینین کەچلۆن ئاگری ئاژاوە زەویەکانی دراوسێمان دەسوتێنێت؟

لەم ڕۆژدا ئەوانەی تانە لەو کەسانە دەدەن کە خوای جەنگیان لەخەو ڕاپەڕاندووە و ئامۆشیاری پێشکەش دەکەن ئەوا خاستر واسە بەر لەهەموو کەس بزانن کەخۆیانن بەرپرسیارترین. وا دەیان ساڵە بەرەی سۆسیال دیمۆکراتی ئەڵمانی هانی پەلاماردانی ڕووسیا دەدات، بۆئەمەش هەرگیز ڕۆژێك دەستەوەستان نەوەستاوەتەوە، بەڵام پارتە ناوەنجیەکان بەشداربوون بە هۆی ئامارژە ئاینیەکانەوە، بەوەی وا لە دەوڵەتی نەمسابکەن ببێتە گۆشەبەردێکی سیاسەتی ئەڵمانی. ئەوەی پارتە ڕامیاریەکان چێندیان وڵات چنیەوە، هەر وڵاتیش بوو نەهامەتیەکانی ئەم جەنگەی لەئەستۆ گرت.

بەڵام ئەوەی ڕووی دا ئەنجامی خوزراو نەبوو، لەم وارەشدا هەڵەی هکومەتی ئەڵمانی ئەوەبوو کە، هەمیشە هانی ئاشتی پاراستنی دەدا، کاتە گونجاوەکانی هێرش کردنی لەدەست دا، بووە قوربانی بۆچوونی ئاشتی جیهانی، بەڵکو قوربانی هاوپەیمانێتی جیهانیش بوو، بەوەی ئەڵمان هەوڵی ئاشتی خوازی دەدا، بەڵام ئەوانی تر سوربوون لەسەر هەڵایسانی جەنگ، دواتریش ئەڵمانیا کەوتە ئەم داوەوە.

ئەگەر هکومەتی ڤییەنا بەژیرانەو میانڕەوترەوە ڕەخنە و گلەییەکانی خۆی ئاراستەی لایەنی بەرامبەر بکردایە ئەوکات قورسی ئەم گلەییانەی لەسەر گۆڕینی

Scanned by CamScanner

ڕێڕەوتی جهانی هیچ کاریگەرییەکی ئەوتۆی نەدەبوو. واتە هەڵایسانی جەنگی جیانی ڕەنگە بۆماوەیەکی نادیاری دوا بخستایە. بەڵام بەم کارەی ڕاپەڕین و شۆڕش لەنێوخۆی وڵاتدا بەرپا دەبوو. چونکە ئەم شێوازی ئاگادارکردنەوەو گلەیی دەربڕینە بە لاواز لەقەڵەم دەدرا. ئەمەش هەرگیز بە توندوتیژ و پاڵەوانانە لەقەڵەم نادرێت. ئەوەشی پێچەوانەی ئەم بۆچوونەی لا گەڵاڵەبووبێت بێگومان یان ئەوەتا مێشکی پوچە یام دووزمانێکی خوێڕییە.

جەنگی ١٩١٤ ئەسەپێندراو بووە سەر هەموو گەل. بەڵام دیسانەوەش حەز و خواستی هەموو گەل بوو. بەشێوەیەکی کوتوپڕ دوو ملیۆن ئەڵمانی خۆیان ناونوسی جەنگ کرد لە پیر و گەنج و ژن و پیاو. بەم کارەش سەلماندنیان ئامادەی پاراستنی سنورەکانی وڵاتیانن تا دوا دڵۆپی خوێنیان.

جەنگ توانی لەو گێژاوی خەمۆکیانەم ڕزگاربکات کە منداڵیمی داپۆشی بوو. بەخێرایی تەوژمی خرۆشان پەلکێشی کردم و لەسەر ئەژنۆم چەماوەو سوپاسی ئاسمانم دەکرد بەوەی لەو کاتەدا نەمردم و لەڕیزی زیندوەکاندا مامەوە.

لەپێناو ئازادیدا تێکۆشانێکی سەخت دەستی پێکرد. بەردەوام بوو. هەر لە دەسپێکی جەنگەوە زۆرینەی گەل لەوە تێگەیشتبوون کە بانگەشەی تێکۆشان و خەبات گێڕی ئەم جارە جیاوازەترە لەبارەکانی تر. بەوەی دەبێت قوربانی زۆر بدات. ئەمجارە تەنها پەیوەست نابێت بەدیاریکردنی چارەنووسی سڕبیا و نەمساوە بەڵکو دەگاتە قەوارەی نەتەوەیی ئەڵمانی و سنورداری دەکات. بەم چەشنەش گەلی وڵات دوای ساڵانێکی زۆر لە چاوبەستراوی ڕێڕەوەکانی داهاتووی بۆ دیارکەوت. هەر لەدەسپێکی کێشمەکێشەکەوە هێندکێکی باش و پتەو هاوتای گرەوتینەکەبوو. بەرام هیچ کامێك لە ئەندامانی گەل بیریان لەو دوا گۆڕانکاریانە نەکردبۆوە کە ڕەنگە بەهۆیەوە ئاراستەیان بکرێت. بڕوایان وابوو ئەم شەڕی دەست و یەخەیە تەنها چەند مانگێك دەخایەنێت و پاشتر هەرکەسە و بۆسەر ماڵ و کارو باری ژیانی دەگەڕێتەوە.

دوای دەرکردنی ڕاگەیاندنی فەرمی وڵات بەهۆی کوشتنی ئەرشیدۆکەوە. دوو بۆچوونم لا گەڵاڵە بوو:

١-هیچ گومانێك نییە لەوەی جەنگ هەڵدەگیرسێت.

Scanned by CamScanner

٢-ئەم ڕووداوە نەمسا ناچار دەكات بەڵێن و پەیمان نامەكانی بباتەسەر و لێیان پەژیوان نەبێتەوە؛ گەلەك لەوە دەترسام بەهۆی ئەمەوە ئەڵمانیا لەسایەی هاوپەیمانێتیە سێ قۆڵیەكەوەی پەلكێشی جەنگ بكرێت بەبێ ئەوەی خوودی نەمساش هۆكاری ئەم كێشمەكێشە بووبێت, بەهۆی دۆخی ناوخۆییەوە ڤییەنا زۆر لەوە دەترسا كە هاوپەیمانەكانی لەدەست بدات, هەرچۆنێك بێت بەهۆی ئاگاداركردنەوەكەی نەمساوە (گەر بەڕووكەشیش بێت) ئەم فەرمانفەرما بەساڵاچووە ناچاربوو بەدەست لەناودەستی ئەڵمانیا دژی دۆخەكە بوەستنەوە جا بەرئەنجامەكانی هەرچی و چۆنێك بێت.

هەڵوێستی من لەمەڕ ئەم چەن و چونكارییە زۆر ساكار و ڕوون بوو: هەر لەیەكەم ساتەوە بۆم ڕوون بوویەوە كە ئەم كێشمەكێشە بۆ ئێمەی ئەڵمانی قازانجی نابێت بەوەی بەبیانووی تەمبێكی كردنی سربەكانەوە ڕەنگە دووچاری نەهامەتیەكی گەورە ببین, بەم كارەش ئەو ئەڵمانیایەی بەهۆی كارەكانی بسماركەوە یەكی گرت ناچاری قوربانی دان و خۆ پەرت كردنەوە دەبێت, ئەوەشی باوباپیرانمان بە خوێنی خۆیان بۆیان دروست كردووین لەجەنگە تۆقێنەرەكانەوە لە فیسمبورگەوە تاوەكو سیدان و پاریس لاوی ئەڵمانی ناچاردەبێت هەمدیس بۆیان تێبكۆشێتەوە, ئەگەریش توانیمان برەو بە تێكۆشان بدەین تاكۆتا خاڵی سەركەوتن ئەوكات فەرمانفەرمای ئەڵمانی سەرلەنوێ دەبێتەوە نوێكارەوەیەكی بەهێزی ئاشتی پارێز بەبێ ناچاركردنی نەوەكانی گەل بەوەی لەپێناو ئاشتیدا پێویست بێت لە پاروە نانی ڕۆژانەیان بێبەش بكرێن.

لە تازەپێگەیشتوویی و جاحێڵیمدا ئاواتم ئەوەبوو كە بۆجارێكیش بێت ئەو هەلەم پێبدرێت یان بۆ بڕەخسێت بۆئەوەی بیسەلمێنم كەئەم هەستی خۆش ویستنی نیشتمانە لای من هەستێكی پاشبەند و لاوەكی نینە, بۆیە هەرلەكاتی هەڵایسانی جەنگدا پەرتوكەكانم لەنێو كتێبخانەكەمدا دانا و بڕیارم دا لەبریدا چەك هەڵبگرم, بەمەبەستی پاراستن و بەرگری كردن لە وەچەكانی گەلی ئەڵمانیا. لە ٣ خەرمانانی ساڵی ١٩١٤ دا داوایەكی ڕێپێدان بۆبەشداری كردنم لە ڕیزی سوپای ئەڵمانیادا پێشكەشی پاشا لویسی سێیەم كرد و ڕۆژی دواتر ڕەزامەندیم بۆگەڕایەوە بەوەی

Scanned by CamScanner

دەتوانم بەخێرایی پەیوەندی بکەم بە یەکێك لە لەشکرەکانی باڤاریەوە. بەڕاستی زۆر خۆشحاڵ بووم ، نەمدەزانی لەخۆشیدا چیبکەم !

بەم چەشنەم سەردەمێکی نوێی ژیان دەستی پێکرد، بەجۆرێك هەرگیز ناتوانم لەبیری بکەم. ڕابردوو لە گەرمەی ڕووداوەکاندا ون ببوو. بەپەرۆشەوە چاوەنواڕی هەڵاتنی ڕۆژی دواتـرم دەکـرد، ڕۆژی پەیوەنـدی کـردنم بەبـەرەکانی جەنگـەوە. نەدەترسام لەوەی چیم لێ بەسەردێت بەڵکو لەدواکەوتن دەترسام بەوەی درەنگ بگەمە بەرەکانی جەنگ. لەم کاتەدا هەواڵی سەرکەوتنەکانمان یەك بەدووی یەکدا بەر گوێم دەکەوت، کۆدەنگەییەك هەبوو لەوەی ئەم جەنگە کورت دەبێت لەشێوەی جەنگی هەفتایی یان حەفتاکان، ئەوەك درێژخایەن.

لەکۆتادا بەئاراستەی بەرەکانی جەنگ بەرەو ڕۆژئاوای وڵات کۆچمان کرد. لەوێدا بۆیەکەم جار چاوم بە ڕووباری ڕاین کەوت. لەم جێگەیەدا بڕیاری پاراستنی خاکی ئەڵمانیامان پێ بوو، بەوەی نابێت ڕێگە بە پەڕینەوەی دووژمن بدەین لەم ناوچەیەوە بۆ نێو خاکی خۆمان، ئەڵمانیا.... لەگەزنکی بەیانییەکی نیوچە تەمومژدا کە پەیکەری ئـەڵمانیامان بۆدەرکـەوت بۆمـان ڕوون بوویـەوە کـە ئـەڵمانیا بەسـەر ڕینانـەوە دەستەڵاتدارە. لـەم کاتـەدا سرودی ڕیـن لەسنگمانەوە دەردەپەڕییە دەرێ، هەستی نیشـتمان پـەروەریم ئەوەنـدە بـەهێزبوو سـنگم نەیـدەتوانی ئـەم هـەموو هەسـتانەم بشارێتەوە. بەڵێ بۆیەکەمین جاربوو لەژیانمدا ئەوەندە هەست بە سەروەری و شانازی بکەم.

لەشەوێکی زۆر سارددا بە دەشتەکانی فلاندەر گەیشتین. دەستمان دایە بەرەوپێش چوون لـەژێر سێبەری تاریکاییدا، بەبێ ئەوەی ڕووبەڕووی هیچ دوژمنێك ببینـەوە. بـەڵام هەرکـە گـەزنکی بـەیان بەدیارکـەوت دەنگـی فیشـەك و تـەق و هـوڕ لـەملا و ئەولامانەوە دەستی پێکرد. لـەم کاتـەدا هاوار و بانگ و سەڵا لەدووسەد شەڕوانەوە بەرزبوویـەوەو خۆشـحاڵیان دەردەبڕی بەوەی پەیامی مەرگیان ئاراستەکراوە. دواتـر لەهـەردوولاوە بۆمـب تێگـرتن دەسـتی پێکـرد. هـەموومان هەسـتی خۆبەخشـینمان لەپێناو گەل و وڵاتدا خرۆشابوو. هەستمان بە هاندەرێك دەکرد بەرەو پێشەوە پاڵی پێوە دەنایین. لەناکاو لەنێو کێڵگەکانی کەلەرمدا دگەڵ دوشمن دەستەویەقە بووین. لـەم کاتەشدا بانگەشـەی سـەرکەوتنی هاوڵـەکانمان لەبەرەیـەکی نزیکدا بـەر گوێمـان

Scanned by CamScanner

ـەکەوت. ڕۆژی پێنەچوو تا ئەوکاتەی بانگەشەی خرۆشانی هەستی نیشتمان پەروەری هەموو بەرەو ڕیزەکانی جەنگمانی گرتەوە. لەودەمەشی داسۆڵکەی مەرگ ـەی دوریتەوە هەریەردەوام بووین لەسەر بانگەشە و وتنی سرودی: (ئەڵمانیا لەسەرووی هەموانەوە)یە. چوار ڕۆژی دواتر گەڕاینەوە بۆ خاڵێکی دەسپێکی هێرش بردنمان. گۆڕانکارییەکی گەورە بەسەر ناخماندا هات. بەڕاستی ئەو چوار ڕۆژەی لەجەنگ بوین بەس بوو بۆ بەپیاوکردنی هەموو جاحێڵ و لاوە حەقدەساڵییەکان.

پێشمەرگەکانی لەشکرەکەمان لەشکری(لیست) بەپێی پێویست هونەری جەنگاندن فێر نەکرابوون. بەڵام دەیان زانی چلۆن وەکی گەریلا پیشەییەکان خۆیان گیان بەخش دەکەن.

ئەمە سەرەتا بوو. ساڵ تێپەڕی. کەشی بەدەم هۆنراوە وتنەوە جەنگین گۆڕدرا بۆ بەتۆقانەوە شەڕکردن. کەمەکەمە کڵپەی نیشتمان پەروەری لەهەناوی سەربازانماندا دامرکایەوە. لەهەناودا کێشمەکێشێکی سەخت دروست بوو لەوەی: ئایا خۆیان بە نیشتمان ببەخشین یان خۆمان بدزینەوەو ڕزگارمان بێت و نەمرین ؟

بەجلکی ئاوەزەوە ترس و بیم بەدەوروبەرماندا دەخولایەوە. هەوڵی قایلکردنی دەداین بەوەی ئەنجامی ئەم کارەمان تەنها خۆکوشتنە. دەی ترساندین بەوەی یاخی بین و هەڵبێین. بەڵام تاوەکو حەزی مانەوەمان بەهێزتردەبوو ئەوکات باشتر تێدەکۆشاین. تادەهات ترسان کەم دەبویەوەو لەئەنجامدا هەستکردن بەئەرکداریتی لەناخماندا چەسپا. سەبارەت بەمن ئەم کێشمەکێشە هەناویەم لە زستانی ١٩١٥-١٩١٦ بەکۆتا گەیشت. لەو ڕۆژانەی لەسەرەتای ڕووبەڕوو بوونەوەدابووین سرودی خرۆشێنەرمان دەچڕی و لەگەڵ هاوڵاتمدا پێدەکەنیم. لەجەنگەکانی ساڵی ١٩١٥ دا بە پتەوی و نەبەزییەوە دەجەنگام. بەدڵ قایم و نەترسیەوە. لەوکاتە بەدواوە ئەم هەستەم تێکەڵاوبووەو لێمدا بەجێ ماوە.

ئەم ڕوو گۆڕانەمان لەترس بەتەنێ منی نەگرتەوە. بەڵکو هەموو سوپا و لەشکری باڤاریاشی گرتەوە. بە نەترسی و خۆڕاگریەوە برەومان بەجەنگ دەدا. بەدەمار پۆڵاینەوە. ئەوەی بەسەر ئەم لەشکرەدا هات لەچوار ساڵی پڕلە خەباتی بەردەوامدا مێژوو نوسان دەتوانن وشەی خۆیانی تێدا بدۆزنەوەو لەبارەوە بڵێن. بەم کارەش سوپای باڤاری توانی دانسقەیی خۆی بسەلمێنێت لەوەی لەهەموو دوژمنانی بەتوانا

Scanned by CamScanner

و بەگوڕ و هێزدارترە, هەموو ئەمانەش سەرباری ئەهامەتیەکانی برسێتی و نەخۆشی بڵاو. ڕەنگە پێش لەوەی مێژوو نوس بتوانێت باس لە پاڵەوانی پاڵەوانبازیەکان بکات چەرخەکە تێپەڕێت, ئەمەش بەوەدەبێت مێژوونوسان باس لەپاڵەوانێتیەکانی سوپای ئەڵمان نەکەن لەجەنگدا.

تاوەکو وەچە ئەڵمانییەک مابێتەوە لەسەر ئەم زەوینەدا هەرگیز ناتوانێت ئەوە لەبیری خۆی بەرێتەوە, کە چلۆن برا جەنگاوەرەکانی توانیویەتی لە جەنگەکانی (١٩١٤–١٩١٨) سەری نیشتمان و گەل بڵند ڕابگرێت, جهانیش قەتحەن ناتوانێت نمونەی قوربانی دانی ئەڵمانەکان و لەخۆبوردوییان لەبیری خۆی بەرێتەوە.

ئەو دەمەی پێشمەرگە بووم, هەرگیز حەزم لەوە نەدەکرد ببمە سیاسەت مەدار؛ پێم وابوو نەشیاوترین کارە, بەپشت بەست بەو بڕوایەی کە دزێوترین بەردەستەی کشتیارێك خزمەتێکی زیادتری کردووە بە نیشتمان لەچاو دیارتین کەسایەتی پەرلەماندا. بەڵێ, بەڕاستی ڕقم لەهەموو سیاسەت مەداران دەهاتەوەو گەر دەستەڵاتم هەبوایە یان مێژوو بگەڕێتەوە دواوە ئەوا لەشکرێکی تایبەتی پێکدێنم و هەموو ئەندام پەرلەمانە بۆگەنەکان لەناودەبەم, لەم کاتەشدا چیتر ئەم کەسە خراپەکار و فرەوێژانە ناتوانن لەسەر هسابی تیکە و پاروی هەژاران برەو بە زۆر بلێیی خۆیان بدەن, بەڵێ ئەم جۆرە کەسانە تەنانەت توانای هاوارکردنیشیان نەبوو بەرووی دوژمندا.

گوتم: مەرامی بەشداریێتی کردنم نەبووە لە ڕامیارچێتی دا, بەڵام بەهۆی زۆری خراپەکاری ئەنجامدراو لەدەرهەق گەل و نەتەوە بەگشتی و سوپا بەتایبەتی لەهەندێك هەرێمەکانی وڵاتدا ناچاری خۆتێوەگلاندنی کردم بەم کارە. دوو شت هەبوون زۆر دەیان وروژاندم و دەمارگیریان کردم, بەوەی: لەبەدەستهێنانی سەرکەوتنی هەولیمانەوە ڕۆژنامەگەلێکی بنچینە پۆخڵ زۆر بەژیرانە دەستیان دایە تێکدانی خۆشیەکانمان و لەم کاتەشدا زۆرێك لە جەنگ خوازانی وەکو من نەیان دەتوانی ڕاستی و ناڕاستی دەقی ئەم ڕۆژنامانە لێکدی جودابکەنەوە, هەموو ئەو ئاهەنگ و بۆنانەی لەوڵاتدا بەبۆنەی سەرکەوتنە سەربازیەکانەوە ڕێکدەخران ئەم ڕۆژنامانە هەموویان ڕەت دەکردەوە, بە بیانووی ئەوەی ئەم کارە بێ مانا و بچووکە شایستەی گەلێکی مەزنی وەکو ئەڵمان نییە, لەڕاستیدا دەربڕینی خۆشی بۆ ئازادی و سەرکەوتن

Scanned by CamScanner

کارێکی سروشتیە و هیچ مانای کەمکردنەوەی دەستکەوتەکان نادات. ئەڵمانەکان خوازیاری جەنگ نەبوون بەوەی هۆکاری هەڵایسانی جەنگ نەبوون، بەڵکو تەنها یارمەتی پێشکەشکاری وڵاتانی بووە، بۆیە کارێکی سروشتیە بەسەرکەوتن خۆشی دەرببڕێت.

لەباتی ئەوەی دەستەڵات هەستێت بەراپێچکردنی ئەم خۆشی شێوێنانە بەرەو مەرگ کەچی سنوری بۆ خۆشی دەربڕان دانا، ئەو دەستەڵاتدارە کورت بینانە ئەوەیان لەبیرکردبوو کە بە کپتکردنی خۆشیەکان ڕەنگە میللەت بخنکێت، واتە سەرکەوتنەکان بەشکست جێگە دەگیرێتەوە،گەلی ئەڵمان سەرخۆش بوو بەخۆشی گێڕانەوە، بۆیە دەبوو لەم کاتەدا بەرپرسان لێیان گەڕێن بۆئەوەی خۆشی دەربڕن، ئەمەش هەنگاوی یەکەمی شکست بوو، بەڕاستی گەمژەترین کار ڕێگرتنە لە دەربڕینی خۆشی سەرکەوتن لەلایەن گەل و میللەتەوە، کارکردن لەپێناو سارکردنەوەو دامرکاندنەوەی جۆش و خرۆشی سەرکەوتن لە هەناودا مانای کەم تەرخەمی نواندنە بە نزیک بوونەوەشی لە غیانەت لەنیشتمان.

هۆکاری دووەمی ئارامی لەبەر بڕانم، چاوپۆشی بەرپرسان بوو لەکارە خراپەکانی مارکسیەکانی وڵات، بەبیانووی ئەوەی بەرژەوەندی وڵات لەپێش بەرژەوەندی تاک پارتێکەوەیە و بۆبەدیهێنانی سەرکەوتن پێویستمان بەکخستنەوەی ڕیزەکانی هەموو پارت و بۆچوونەجیاوازەکانی وڵاتە، بۆیە لەم کاتەشدا نابێت مارکس خوازەکان بکرێنەدەرەوەی ئەم یەکبونی نیشتمانیەوە! بەڵام خاوەن ئەم بۆچوونی یەکخستنەوەی هێزەکانی وڵاتە لەبیری چوو کە مارکسیەکان پارت نین بەمانای وشە،بەڵکو مارکسیەت تەنها بیروڕایەکە و بەبلاوبوونەوەی هەموو کۆڵەکە بەهێزەکانی وڵات لاواز دەکات، دواتریش فاکتەری تێکدانی هەموو بەرەکان و مرۆڤایەتیشە بەگشتی.

یەکێك لە نیشانەکانی گێژ و وێژی سەرکردە ئەڵمانیەکان قەدەغەکردنی لەناوبردنی چالاکی مارکس خوازەکان بوو، بەڵام وەزیری ناوخۆی ئەوکاتەی ئەڵمانیا دەیگوت: کارێکی کەودەنانە نییە پاش لەوەی پارتەکەیان گەڕایەوە باوەشی نیشتمان و بڕیاری نیشتمان پەروەری دا ئێمەش لەئەستۆیان بگرین. ئایا بەڕاستی ئەم قسەیە مانای

Scanned by CamScanner

گەحۆلیەکی ڕوون نییە ؟ ئایا بەڕاست حکومێت ئەم هەڵویستەی دەبوو گەر بەجوانی لەناوەڕۆکی مەبەستەکەیان گەیشتبایە ؟

بەڕاستی دەسـتەلات و کارمەنـدانی حکـومێتی ئـەلمانی هـیچ چاکەیەکیان نـەبوو بـەوەی لـە تـەمووزی ١٩١٤ دا هەرچی کرێکار و جوتیـاری ئـەلمانی هـەبوو لـە پـەتا کوشندەکەی جوولەکە ڕزگاریان بوو، بەڵکو بەهۆی دەستپێشخاری خۆیانەوە بووە بۆ دەسـتبردن بۆچـەك بەمەبەسـتی بـەرگری کـردن لەنیشـتمان، بەڕاسـتی ئـەم جـۆش و خرۆشە بۆ بەشداری کردن لەجەنگ مارکس خوازە جولەکەکانی خرۆشاند و ناچاری سـوتانی بۆچـوونەکانی خۆیـان بـوون؟ بـەوەی پێشـتر بڕیـاری لـەناوبردنی هەسـتی نیشـتمان پـەروەرییان دابـوو لـەناخی میللەتـدا، بـەلام بەسـەر خۆیانـدا شـکایەوە، بەخێراییـەکی چاوەڕوان نـەکراو بۆجووەکـان، جولەکـە مـارکس خـوازەکـان خۆیـان لـە گۆشـەگیرییەکی تـەواودا بینیـەوە، بـەدەم فرمێسـك هەڵڕشتنەوە دیتیـان چلۆن ئـەو باڵەخانەیـەی بەدرێـژایی شەسـت سـاڵ سـەرقاڵی کەڵەکـەکردنی بـەردەکانی بـوون بەشەوڕۆژێك داڕووخا و لەناوچوو.

بەلام ئەم شکستە نەبووە هۆی کۆڵدان بە سەرکردەکانی ئەم بزوتنـەوە جوگەرایە و لـە توانایـانی کـەم نـەکردەوە، ئـەمجار بـە لەبـەرکردنی جلکـی پیـاوخوایی دەسـتیان بەمینرێـژکردنی هـەموو جـۆش و خرۆشـەکانی نیشـتمان پـەروەران کـرد، بـەوەی پاراستنی نیشتمان و گەورەیی نواندنی بە ئاهەنگ گێڕان و خۆشی دەربڕین نابێت.

ئەوکاتـەی خوێن پاکەکان لـە بـەرەکانی پێشـەوەی جەنگدا سـەرقاڵی خۆبەخشـین بوون بە نیشتمان کەچی زۆڵە جولەکەکان لەپشتەوەو لەناوچەئارامەکانەوە سەرقاڵی لێدانی خەنجەربوون لـە سوپای ئـەلمانی، بۆیـە پێویسـت بـوو لەسـەر دەسـتەلات ئـەم دوژمنانـەی گـەل لەناوبـەرێت و سـڵ لـەبانگ و سـەلا و هـات و هاواریـان نـەگرێت و پاکتاویان بکات.

دەبـوو دەسـتەلات ئـەو دوژمنانـەی بکوشـتایە و لـەناوی بردنانـە، لـەلام ئەفسـوس فەرمانفـەرمای وڵات هەسـتا بـە درێـژکردنی دەسـتی لێخۆشـبوون بۆیـان و هـەموویانی بەخشی، بەم کارەش دەوڵەت کایەی ئەنجامدانی چالاکیەکانی بۆ مارەکان فراوانترکرد، ئەمانە ئامادەکاری باشیان کرد بۆ هەلایسانی شۆڕش لـەناو وڵاتدا، ئەمـەش زۆر ڕقـی هەستاندم، لەخۆم دەپرسی: ئایا بەڕاست ئەوە ئەرکی فەرمانفەرما نەبوو کە ئەم کەسە

Scanned by CamScanner

گلاٌوانە دەستگیربکات و لەناویان بەرێت و گەلیان لەدەست ڕزگاربکات؟ باشە بۆچی حکومەت هەڵنەستا بە داخستنی پارتە بۆگەنەکانیان و سنورێکی بۆ زۆر بلێی ئەندام پەرلەمانە گێژەکان دانەنا؟ لەلایەکی دیکەوە لەخۆم دەپرسی: ئایا دەتوانرێت بۆچونێك بە گوڕی شمشێر لەناوببرێت؟ ئایا بەبەکارهێنانی هێز دەتوانرێت قەلاچۆی چەمکێکی فەلسەفەخوازی بکرێت؟ بۆئەمەش بەمێژوودا ڕۆچووم و ئەمەم بۆدیارکەوت:

ئەو بیروبۆچونانەی لەسەر بنەمای فەلسەفەیەکی چەسپیو دامەزراوە، بەتایبەت بزوتنەوە هاندراوەکان بەگیان و هێزەوە، پاش لەگەیشتنی بەقۆناغێکی دیاری کراو، هەرگیز ناتوانرێت بە هێزی بەرجەستە لەناوببرێت، مەگین ئەم هێزە ئاوەزیە بەتەنها لەڕێگەی بۆچوونێکی دیکەی فەلسەفی نوێوە لەناوبچێت، بەچەشنێك لایەنگرانی ئەم بیروڕا نوێیە زۆر لەوەی پێشووتر بەهێزتربێت.

بەلاٌم بەکارهێنانی هێزی بەرجەستە بەتەنها و جگە لەهێزی ئاوەزی چەسپیو لەبەرامبەر هێزێك یان بۆچونێکی گیانیدا، ئەوا هیچ کاراییەکی نابێت مەگەر لایەنگرانی ئەو بۆچوونە لەناوببرێت و دوادانەیان قڕبکرێتەوە. ئەمەش ڕەنگە ببێتەهۆی ناشرینکردنی ناوی ولاٌت لە لیستی ولاٌتە بەهێزەکاندا بۆماوەیەك و جاروباریش بۆهەمیشەیی؛ چونکە بەئەنجامدانی ئەم جۆرە کوشتارانە گروپی باشی کۆمەڵگە لاواز پیشان دەدات، هەرگیز هیچ بیرۆکەیەك بەخراپ سەیرناکرێت و زۆرکردن و هەوڵدان بۆ قڕکردنی لایەنگرانی ئەو گروپە یارمەتی ناوبانگ دەرکردنی ئەو گروپە دەدات و لەم کاتەشدا هەنگاوەکان لەبری قازانج زیانی دەبێت.

لێکچوونی نێوان بۆچوون وبیروباوەڕەکان لەوەدایە کە تائەوکاتەی ساوا و گچکەیە لەناوبردنی زۆر ئاسانترە وەك لەوکاتانەی ژمارەیەکی زۆری خەڵك دەبنە لایەنگیری، ئەمەش وەکو منداڵ وەهایە لەکاتی ساواییدا زۆر لاوازە و بەتێپەڕوونی کات بەرگری پەیدا دەکات، بەلاٌم گەر ئەم بۆچوونە لەناخی هەزاران کەسدا چەسپی ئەوکات هەنگاوەکانی لەناوبردنی هیچ ئەنجامێکی باشی نابێت بەهۆی: مەرجی سەرکەوتن لەبۆ قڕکردنی هەر جۆرە بۆچون وڕایەك بەردەوامی دانە بە دژایەتی کردنی بەبێ ئەوەی بۆساتێکیش دەست لەم هەنگاوە هەڵبگیرێت، بەلاٌم پاش لەماوەیەك لە ئازاردان

Scanned by CamScanner

و کوشت وبڕ بڕیاری لێخۆشبونیان بۆ دەربکرێت ئەوکات چەندان هێندەی جاری پێش لە هەوڵەکانی قەلاچۆکردن بەهێزتر دەبنەوە.

کرداری قڕکردن ئەگەر لەسەر بنەما و پلان و مەرامێکی زۆر بەهێز نەبێت ناتوانرێت تاسەر لەسەری بەردەوامبی و لەرزۆک دەبێت, کەواتە هەرجۆرە هێرشێکی قڕکردن تەنها پشت بەستراوبێت بە مادییەت ئەوکات ماوەی بەردەوامیدانی کەم و کورتخایەنە مەگەر لەپشتی ئەم چەکە بەرجەستەیەوە فەلسەفەیەکی نوێ هەبێت, هەرهێز و باوەڕێك شێرئاسا بەکار بهێندرێت بۆپەلاماردانی هەر پارت و بەرەیەك, ئەوا بێگومان سەرکەوتنی مسۆگرە.

ئەدۆلف هتلەر(یەکەم کەسی لای ڕاست), ئەوکاتەی تەنها سەربازێکی ئاسایی خۆبەخش بووە لەساڵی ١٩١٦ دا .

ئەوەش وای کردووە هیچ هەوڵێك بۆ لەناوبردنی مارکس خوازەکان سەرنەگرێت ئەوەیە لەناوەڕاستی ڕێگەکەدا پەژیوانی دەبێتە ڕووپۆشی دژە مارکسیەکان و لەبۆچونەکانیان هەڵدەگەڕێنەوە.

Scanned by CamScanner

بسمارك زۆر بەتوندی دژی مارکس خوازەکان وەستایەوە، بەلأم ئەنجامەکەی پووچ بوو؟ چونکە بڕوای تەواوی بەکارەکەی خۆی نەبوو، یاخوود بەمانایەکی دی تەنها مەبەستی لاوازکردنیان بووە نەوەك قڕکردنی تەواویان، بۆیە لەئەنجامدا بەناچاری بسمارك پەنای بە بورجوازیەتی دیموکراتی گرت، بەلأم ئەوکاتەی سۆسیالیستە توندڕەوەکان هێزیان پەیداکرد ئەوکات بەرەو مارکسیەت ڕوویان وەرچەرخا. ئەمەش وەکو ئەوە وەها بوو بزن بکەنە ئێشکگری کەلەرم بەمەبەستی پاراستنی.

بسمارك، سەرکردەی دەست ئاسنین

بسمارك لەڕێگەی توانا و دەسەلأتی دەوڵەتەوە دژایەتی مارکسیزمی کرد، چون هیچ پارتێکی دیکەی بەهێزی نەدەبینی لەبەرامبەر پارتی سۆسیالیستیدا بووەستێتەوە. لەساڵی ۱۹۱٤ شدا دۆخەکە نەگۆڕا. مارکسیەکان تاکە خاوەن پارتی خاوەن بۆچوونی تایبەتی بوون لە وڵاتدا، بەلأم سۆسیالیستیە دیموکراتیەکان پارتێکی پەرلەمانی بوون، جاربەجار لێیان نزیك دەبوونەوەو هەندێك جاریش لێیان وەدوور دەکەوتنەوە بەپێی دۆخ و بەرژەوەندیەکانیان.

Scanned by CamScanner

بەشی پێنجەم

ڕاگەیاندن لە جەنگدا

ئەوەی زۆر بەلامەوە سەرەنج ڕاکێش و بۆچوون کێشکار بوو, لەو کاتانەی کە بەدواداچوونم بۆ ڕووداوە سیاسیەکان دەکرد, گرنگی بانگەشەکردنم بۆ دەرکەوت وەکو شێوەیەکی ڕووناککردنەوەی بۆچوون وڕێگەکان یان وێڵکردن و لەڕێگەلادانی ئەوانەی مەبەستن. تێبینی ئەوەشم کرد پارت و ڕێکخراوەکانی سۆسیالیستی مارکسی بەجوانی توانیویەتی ئەم هەلە قۆزێتەوە کە لای پارتەکانی دیکەی ڕکابەری هەستی پێنەدەکرا, جگە لە پارتی مەسیحی سۆسیالیستی کە لەسەردەمی دکتۆر لۆجر دا ئەویش ئەم هەلەی قۆستبۆوەو بەکاری هێنابوو.

جەنگ گرنگی ڕاگەیاندن و کاریگەریەکانی خستەڕوو, لەم بوارەدا بەباشی چالاکیەکانی دوژمنم تەی دەکرد, زۆر تورەبووم بەهۆی لەبیرکردن و بەکارنەهێنانی ئەمچەکە کوشندەیە لەلایەن گەلەکەمانەوە. هەرگیز سەرکردەکانمان نەیان ویستبوو ئەم چەکە لەدژی بەرەی دژدا بەڕاستی و ڕاستەقینە کاربێننەوە , لەکاتێکدا ئەوان لەبەرامبەر ئێمەدا بەژیرانەوە بەکاریان دەهاورد, ئەوان هونەرمەند و نواندنکارێکی زۆر پیشەیی بانگەشەبوون, تەنانەت هەندێك لەسەرکردەکانمان ڕقیان لەفێرکردن و فێربوون لەوانی دیکەوە دەبۆوە, بەلاّم هەندێکی دیکەیان خاوەنی خوازهێزێکی باش و ڕەسەن بوون و لەسادەیدا نەیان دەویست ئەم چەکە بەکاربێنن.

بەڵێ بەمانا ڕاستەکەی ئێمەی ئەڵمان خاوەنی بانگەشەی ڕاست نەبووین. ئەوەشی ناوی بانگەشەکردنیان لێنابوو لەبنچینەوە لەسەر بنەمایەکی ناتەندروست ڕێکخرابوو,

Scanned by CamScanner

ئەنجامی پێچەوانەی مەبەستی دابەدەستەوە جا لەڕووی تەرزەوەبێت یان بابەتیەوە, چون ئەوانەی فەرمانی دروستکردنی بانگەشەیان پێسپێردرابوو لەبەرژەوەندی ئەڵمانەکاندا بە پیشەیانەوە کارەکانیان ئەنجام نەدەدا و نەیان دەزانی ئەم کارەیان ئامرازی جەنگە یان ئامانج؟

هیچ گومان لەوەدا نییە بانگەشە ئامرازە, بەڵام دیسان بۆ پێکانی ئامانجەکەشی پێویستی بە بەکارهێنانی دروست هەیە, بەم پێودانگەش دەبوو بانگەشە ئاراستەی ئامانجی چەك هەڵگرتنی ئەڵمانیا بکرایە, ئەو ئامانجەی کە ئابڕوومەندانەترین ئامانجە بۆئەوەی مرۆڤ لەپێناویدا بتوانێت چەك هەڵبگرێت: ئامانجی پاراستنی گەلەکەمان و ئازادی پێبەخشینی و دابینکردنی ڕۆزی و نان و ئایندەیەکی گەشیشی بۆدەستەبەردەکات, بێگومان گەلی ئەڵمانی لەپێناو ئامانجێکی ئابڕوومەندانەدا جەنگا, دەبوو لەم کاتەدا بانگەشە بۆ بەهێزکردنی گیانی نیشتمان پەروەری بەکاربهێندرایە و ئەمەش بئاخنرایەتە نێو مێشکی سەربازەکانی ئەڵمانییەوە کەلەبەرەکانی جەنگدا لەپێناو خاك و نەتەوەکەیاندا سەرقاڵی تێکۆشان بوون, بەم کارەش دەتوانرا سەرکەوتن فەراهەم بکرایە, ئەودەمەی لەپێناو ئازادیدا گەلان تێدەکۆشن جوانی ومرۆڤ دۆستی بوونێکی نامێنێت, چون بەبێ بەرجەستەیی ئاوەز ئەمانە هیچ مانایەکیان نابێت, ئەودەمەی ئەمە لەناوچوو ئەویش لەناودەچێت؛چونکە سروشت هێشتاکە بەباشی نەیناسیوە, هەرگەل و کۆمەڵێك زیاد لەپێویست گرنگی بە پێزانین و جوانی و مرۆڤ دۆستی بدات لە مەیدانی جەنگ, لەکاتی پاراستنی قەوارە و مانەوە, ئەوکات ئەم گەلە لەناو دەچێت.

مۆڵتکە ئێژێت: ((لە جەنگدا مرۆڤ دۆست ترین شێوازی کوشت و بڕ توندوتیژترینیانە؟ چونکە سنوردانان بۆ ئەم گێرمە و کێشمەیە خێراتر دەکات. ئەو تێکۆشانەشی ئامانجی پاراستنی گەلێکە لەنێویدا هیچ جۆرە ئاماژەیەکی جوانی بەرجەستە نییە, چونکە لەژیانی مرۆیدا هیچ شتێك نییە لە کۆیلە بوون دزێو تربێت)).

بەڵێ, بەڕاستی مۆڵتکە ڕاستی فەرمووە. ئەم گوتەیەشی بەسەر شێوازی بانگەشە و چەسپاندنی لەجەنگدا دەسەپێت. گەلی ئەڵمانی چەکی لەبۆ پاراستن و بەرگری کردن لە قەوارە یان گیانەکەی هەڵگرتبوو, ئەو چەشنە بانگەشەیەشی ئامانجی جۆشدانی

Scanned by CamScanner

گوڕوتینی نیشتمان پەروەرییە بەر لەگشت چتێك ئاگاداری گەیشتنە بە ئامانجەکەی بەبێ لەپێش چاوگرتنی ئامرازەکانی دەست پێڕاگەیشتنی, لەم کاتەشدا هەر چەشنە چەك و کەرەستەیەك پێچەوانەی ڕێوشوێنە مرۆڤایەتیەکان بێت, ئەوەندە بەکەڵك تر دەبێت لەکاتی بەکارهێنانی لەبۆ پاراستنی ئازادیەکان.

بەڵام لێرەدا پێویستە بزانین : ئاخۆ بانگەشەی ڕاگەیاندنی ورووژێنەر ئاراستەی خوێندەواران یان هەموو گەل دەکرێت ؟

بانگەواز نابێت تایبەت بکرێت بە ڕاکێشانی چین و بەرەیەکی دیاریکراو لەکاتی جەنگدا, بەڵکو پێویستە بۆهەموو گەل بێت, بەڵام چینی خوێندەواران ڕاڤەی زانستی ئەم بانگەشەیەیان ئاراستە دەکرێت؟ چونکە بانگەشە خۆی دەقی زانستی تیادا نییە, بەزۆری هەڵگری دروشم و وتەی ڕاگەیاندنکاریی خرۆشێنەرە. هونەری بانگەشەبۆکردن وەستاوەتەسەر توانای وێنەکردنی وێنەکێش لەبۆ سەرەنج ڕاکێشانی جەماوەر. گریمان بانگەشەی پێشانگایەکی هونەری دەکەین, لەسەرەتاوە پێویستە بانگەشەکە تایبەت بێت بەناساندنی هونەر لەو پێشانگایەدا و دواتریش بیرۆکەی پشت کردنەوەی پێشانگاکە, بەڵام بەتەنها پشت بەست بەهونەر ناتوانین پێشانگاکە سەربخەین بەڵکو پێویستمان بەپێش سەردانی کردنی جێگەی پێشانگاکەیە لەگەڵ تێڕوانینمان لەهەموو تابلۆکان بەچاوی ڕەخنەگرانەوە.

بانگەشە هۆکارێك نییە بۆ ڕۆشنکردنەوەی بیری تاکە کەسێك لەسەر بنەمایەکی زانستی, بەڵکو خرۆشاندنی زۆرینەی دانیشتوانی وڵاتە لەبۆ بەهاناوەچوونی ڕووداو و بەسەرهاتەمەترسیدارەکان, بۆیە پێویستە لەسەر بانگەشە کاران پێش لەڕووکردن و ئاراستەکردنی مەبەستەکانیان لە ئاوەز ڕوو لە دڵ بکەن , چونکە بیرکردنەوە بەئاوەز یارمەتی گەشەو سەرکەوتنی بانگەشەکە نادات, بەڵام دڵ پێچەوانەی ئەمە بەدەستەوە دەدات.

ئەو بانگەشەیەی ئاراستەی وروژاندنی هەستی کۆڕای گەل دەکرێت پێش لەگەیشتنی سەرکەوتنی مسۆگرکراوە, بەو مەرجەی ئەم بانگەشە پشت بەستوو نەبێت بە هەڵخەڵەتاندن و درۆ و شاردنەوەو سەروژێرکردنی ڕاستیەکان.

ڕۆژنامەکانی ئەڵمانیا و نەمسا زۆر خۆیان ماندوو کردبوو بەوەی دوژمن بەشێوەی بچووك و لاواز پیشان بدەن, بەڵام جێدەستی ئەم بانگەشانەیان لەجەنگی

Scanned by CamScanner

ڕووبەڕووبوونەوەی دوژمندا بابردی و هیچ ئەنجامێکی نەبوو، چون لەم کاتەدا زۆربەی خوێنەرە سەربازەکانی ئەم ڕۆژنامە لەڕێ لادەرانە بۆیان ڕوون بویەوە کە سەربازەکانی دژومن یان بەرەی بەرامبەر ئازایانە دەجەنگن و بەنەترسی و بزێوییەوە بەپیری مەرگەوە دەچن، ئەمەش وای کرد هەموان متمانەی خۆیان بەم چەشنە بانگەشانە لەدەست بدەن، بەم کارەش لەبری خۆشەویستی ڕقیان لەناخی سەربازە نەمسای و ئەلمانیەکاندا چاند، لەبری هێز ترسنۆکیان پێبەخشین.

بەڵام لەبەرامبەری ئەمەدا بانگەشەی ئەمەریکی و ئینگلیزەکان زۆر ڕاستەقینە و ڕوون و شارەزایانە بوون، بەوەی وەهایان لەسەرباز و خەڵکانیان دەگەیاند: ئەلمانەکان هاوشێوەی تیرەکانی هونی مەغۆلی دڕندە و مەترسیدارن، بەمەش تادەهات ڕقیان لەناخی سەربازەکانی خۆیاندا لەبەرامبەر ئێمەدا دەچەسپاند و بەم کارەش هێز و گوڕ و تینی زیادتر و سەرکەوتنانەیان پێدەبەخشین، ئەودەمەی سەربازەکانی دوژمن ئازایەتی و جۆری چەکی ئەلمانەکانیان زانی بۆیان دیارکەوت هیچ کات سەردارانیان هەڵیان نەخەڵەتاندوون، بەڵکو پێشتر ئاگاداریان کردونەتەوە و بەمەش ئەو بڕوایەیان لاپەیدابوو کەبەڕاستی ئەلمانەکان لەتیرەکانی هون دڕەندە و کێوی ترن، بەم کارەش لەهەفتەی یەکەمی جەنگەوە سەربازانی ئینگلیز زانیان سەرانی وڵاتەکەیان هەڵیان نەخەڵەتاندوون و ڕاستیان پێڕاگەیاندوون و هیچیان لێ نەشاردونەتەوە، جا ڕاستیەکان چەندە تاڵیش بن بەڵام پێشتر لێی ئاگادار کراونەتەوە. ئەفسوس ئەمەپێچەوانەی بۆچوونی سەربازانی ئەلمانی و نەمسایی بوو لەبەرامبەر سەردارانی وڵاتەکەیاندا، تەنانەت هەندێك جار سەربازەکان بڕوایان بەهیچ چەشنە ڕاگەیاندن و بانگەشەیەکی وڵاتەکەشیان نەدەما و هەموویان بە درۆ و ناتەندروست لەقەڵەم دەدا. هۆکاری شکستی بانگەشەکانی ئێمەی ئەلمانی دەگەڕایەوە بۆ گرنگی نەدان بە دەروونناسی، بەکەم پیشاندانی ڕۆڵی ئەلمانەکان لەزۆر بواری جیاوازدا، بەبێ ئەنجامدانی هیچ چەشنە بەراوردکارییەك لەنێوان خۆی و وڵاتانی دژیدا. توخوا ئەوە گێلێتی و ساوێلکەیی نییە کارگەیەکی دروستکردنی ساون لەپاڵ بانگەشەکردن بۆ ساونەکەی خۆیدا باس لەباشی ساونی کارگەیەکی دیکەش بکات ؟!

بەڕاستی بانگەشەکارانی ئێمە ئەوەیان لەیادچووبوو کەبەمەست لەم بانگەشە بۆکردنە دابەشکردنی دادپەروەری نییە لەنێوان گەلان و لایەنەکاندا، بەڵکو تەنها کار

Scanned by CamScanner

بۆ بەهێزکردنی بەرەو گەلێکی تایبەتی دەکات نەك بۆ هەمووان بێت. بانگەشەکارانی ئێمە ئەوەشیان لەیادچووبوو کە زۆر درۆهەڵبەستن یان خستنەڕووی تەواوی ڕاستیەکان زۆرجار لەبەرژەوەندی دوژمندا دەبێت، بەڵکو پێویست بوو حاڵەتەکانی کردنی قسەی ڕاست و درۆکردنیش دەست نیشان بکرانایە و بەسەلیقەدارییەوە بەکاربهێندرانایە، بەڵکو دەبوو بانگەشەکاران ئەو ڕاستیانە بۆ گەل و پێشمەرگەکان بخەنەڕوو کەخزمەت بە بەرژەوەندیەکانی نیشتمانمانی دەکرد نەوەك خزمەت بەدوژمن بکات.

هەروەها ئەوکاتەی بانگەشە کارانمان بەمەبەستی بەرگری کردن لەوڵات وەهایان پیشان دەدا کە نابێت هەڵایسانی جەنگ بەتەنها بخرێتە ئەستۆی ئەڵمانیا؟ چونکە ئەوە تەنها پەیوەست بووە بە سەرانی وڵاتەوە و بڕیار بەدەستانەوەو ئەمانەش کەمینەن نەوەك زۆرینە، زۆرینەی وڵات پێکدێن لە خەڵکی لەرزۆك و کەم توانا لەبیرکردنەوە، ئەم چەشنە بۆچون دەربڕینانە هانی گەلی دەدا بۆ ساردبوونەوە لەوەی ئەمان لەلایەن بژاردەیەکی کەمەوە بەئاراستەی کوشتنیان هەنگاویان پێدەنرێت، لەم حاڵەتەشدا سەرباز پێش لە بینینی تاوانی دوژمن تاوانی سەرانی وڵاتەکەی دەبینێت، لەبەرامبەریشدا کارایی بانگەشە و لێهاتوویی بانگەشەکارانی دووژمن سەربازان و گەلی ئەڵمانی دەخستەگومانەوە لەبەرامبەر وڵات و توانا و مەبەستی بەشداریتی کردنی وڵاتەکەیان لەم جەنگە هەڵایساوەدا. ئینگلیزەکان باش هەستیان بەوەکردبوو کە زۆرینەی گەل لە کاتی کێشەکاندا دەرونیان وەکو ئافرەتی لێدێت، بەجۆرێك بۆچوون و ڕەفتارەکانیان دەرهاویشتەی کاریگەریەکانیانە نەوەك بیرکردنەوەی ڕووت. ئەوەشی کار لە هەست و سۆزی زۆرینە دەکات ئاڵۆز نییە، جۆراوجۆریش نییە، هەستێکی ئەرێنی یان ئەرێنی پڕ لە خۆشەویستی یان ڕقە، بەدرۆبێت یان ڕاست، بەهێزبێت یان لاوازچێتی، لەم کاتەدا هیچ شتێك بوونی نییە بەناوی نیوچە سۆز یان سۆزی نیمچەیی.

بانگەشەکارانمان کەوتنە هەڵەیەکی گەورەوە ئەوکاتەی بانگەشەیان بۆ ئەستۆپاکی ئەڵمانیا دەکرد لەوەی جیهانی ئەبردۆتە قاڵبی جەنگەوە، بەڵکو بەرەی دوژمنیش ئازادیە لەم کارەدا بەشداربووە! دوژمن زۆر باش دەیزانی چۆن خەڵك و لایەنگرانی بەرەی دوژمنیش بۆلای خۆی ڕاکێش بکات و هەمیشە و بەبەردەوامی دەیگوتەوە کە

Scanned by CamScanner

ئەڵمانەکان بەرپرسی هەڵایسانی ئەم جەنگەن, بەڕاستی ئەم هەڵبەستراوە هیچ بەرهەمێکی نەدەبوو گەر دشمن هەموو ڕۆژێك دووبارەی نەکردایەتەوە؛ چونکە سەرکەوتنی بانگەشە بۆکردن پەیوەستە بە خۆچڕکردنەوە لە خستنەڕوو و باسکردنی یەك بابەت بۆماوەیەکی درێژ.

دوژمن هەستابوو بە پێدانی ئەرکی بانگەشەکردن بەکەس گەلێك بەڕاستی زانابوون لەکێشکردنی جەماوەردا, بەڵام ئێمە ئەم ئەرکەمان خستبووە ئەستۆی کەسانی سەر دوانگە و قەڵەم بەدەستانی هیچ نەزانان, ئەمانە بڕوایان بەبەکارهێنانی ڕەوان بێژی و فرەبۆچوونی هەبوو, لەبری ئەوەی هەر ڕۆژە و باسیان لەبابەتێك بکردایە باشتر وابوو خۆیان بۆ تاکە بابەت و گەیاندنی مەبەستێك چڕبکردایەتەوە و خەڵکیان بەم هەڵوێستەی خۆیان قایل بکردایە, زۆرێك لە گەل مێکشیان داخراوە و لەڕەوان بێژی تێناگەن بەڵکو پێویستیان بەوە هەیە بەزمانی خۆیان قسەیان لەگەڵدا بکرێت و بۆئەمەش دەبێت بەردەوام هەمان جۆرە ئاوەزیان بۆ بڑەنیتەوە تاوەکو بڕوات پێدێنن.

لەماوەی چوار ساڵدا دیتمان چلۆن دوژمن خوویان بەباسکردنی بابەتێکی دیاری کراو و بنچینەییەوە گرتووە, لەسەرەتاوە بڕوامان وابوو ئەم قسانەی دوژمن جگە لە زنجیرەیەك لەدرۆی ئابڕووبەرانە هیچی دیکە نییە, بەڵام لەکۆتادا توانیان بڕوامان پێبهێنن. جەنگی شۆرش لەئەڵمانیا هەڵایسا و دروشمەکانی لە دوژمنەوە وەرگرتبوو.

ئینگلیزەکان بانگەشەیان بە چەکێکی گەورە و بنچینەیی دەزانی, پیاوانی تەواوکامڵیان بۆی تەرخان کردبوو, بڕێکی زۆر لەپارە و داراییشیان خستبووە خزمەتیانەوە, بێگومان ئەمەش هانی سەرکەوتنی دان و توانیان جەنگەکە بەبەرژەوەندی خۆیان کۆتایی پێ بهێنن.

بەڵام ئێمە بانگەشەمان وەکو چەکی دووەم یان یەدەگ دەبینی, بەکەسانی نەشیاومان ڕاسپاردبوو, بەو کەسانەی دوورەپەرێزبوون لەشێوازی بیرکردنەوەکانی جەماوەر, ئەنجامی کاری ئێمە لەم بوارەدا هیچ بوو....هیچ...

Scanned by CamScanner

بەشی شەشەم

شۆڕش

لەساڵی ساڵی ١٩١٥ دا دوژمن بانگەشەی دەست پێکرد و ساڵی داهاتوو بەشێوەیەکی دیار کاریگەریەکانی دیارکەوت, لەزستانی ساڵی ١٩١٨دا شەپۆلێك لە درۆ و هەڵبەستراو ئاراستەی ئەڵمانیا و بەرەی ئەڵمانی کرا, لەم کاتەدا بەڕوونی کاریگەری ئەم بانگەشانە لەسەر چۆنێتی بینینی ڕووداوەکان دیارکەوتن, لەشکر و هێزی سوپای ئەڵمانیش شێوازی بیرکردنەوەکانی وەکو دوژمنی لێهات. بەڵام لەلایەن دەوڵەتی ئەڵمانیاوە هیچ شێوە کاردانەوەیەکی پێشیاوی باسکردن نەهاتەئاراوە و دیارنەکەوت, بەڵێ سوپا و سەرکردە مەزنەکانی ئامادە و سووربوو لەسەر بەربەرەنکانێی دوژمن, بەڵام پێویستی بەئامرازێکی یارمەتی دەر و سەرباز و گەل هاندەر هەبوو,بەڵێ هەڵەیەکی دیکە ئەوەبوو خودی بانگەشەشیان کردبووە ئەرکێکی بەسەر سوپادا سەپێنرابوو, ئەمەش وای کرد ئاراستەی دەروونی سەربازەکان تاڕادەیەك گۆڕانی بەسەردابێت, بۆخۆلادان لەم کارە دەبوو بانگەشەکە لەناواخنی ولاتەوە هەڵقولابێت.

بەڵام ئایا لەم کاتەدا لەنێو خودی وڵاتی ئەڵمانیادا چی دەگوزەرا؟

لەهاوینی ساڵی ١٩١٨ و پاش لەچۆڵکردنی کەناری باشوری ڕووباری مارن ڕۆژنامەکان ئەڵمانیا بەتەواوەتی خۆیان لەهاندان بۆ جەنگ بەدووردەگرت و تەنانەت ڕۆڵیان لە ڕۆڵی دوژمنەوە بۆ دامرکانەوەی سوپای ئەڵمانیا نزیك بۆوە, لەم کاتەشدا

Scanned by CamScanner

بەتوڕەیی و ڕق و کینـەوە پرسیم: پاشای بەرلین چاوەنواڕی چی دەکات و بۆچی خاوەنی ئـەم شـەپۆلی هێزداڕوتێنەرەوانـە لـەناونابات ؟ گـەر وابـڕوات پاڵەوانـەکانمان هەموو لەدەست دەدەین.

ئەو دەمـەی بەیـەك لێدانی کتـوپڕ توانیمـان فەڕەنسا لەسـاڵی ١٩١٤ بگـرین , چی لەوێدا ڕوویدا ؟ ئەو ڕۆژەی بەرەی ئیتالیا داڕووخا هەڵوێستی ئیتالیا چی بوو؟ ئەی ئـەو ڕۆژەی سـوپای ئـەڵمانیا ویسـتی هـەموو فەڕەنسـا داگیربکـات و سـوپای تـۆپ هاوێژەکـەی ئـەڵمان گەیشتە کـەنار و دەروازەکانی شاری پاریس لەساڵی ١٩١٨ دا , فەڕەنسا چی کرد ؟

بـەڵێ شـەپۆلێکی بـەهێزی بانگەشـەی وروژێنـەر بۆ ڕزگـارکردنی فەڕەنسـا دەسـتی پێکـرد, بـەجۆرێك وای هانـدەدان کـە سـوپا دۆڕاوەکـانی جارێکی یـەکیان گرتـەوە و خۆیـان ڕێکخسـتەوەو گـەلیش لـەدواوە پشـتگیری لێکـردن لـەدژی ئێمـەی ئـەڵمان, بەجۆرێك لەخـەڵکی فەڕەنسایان دەگەیاند: سـوپای ئـەڵمانیا تـەنها بۆماوەیـەکی کـەم شەڕیان پێدەکرێ و هەوڵێکی بێ ئاکامیان لەم بوارەدا داوە, گەر خۆمان یەکبخەینـەوە ئەمجار بەیەك لێدانی جەرگبڕ لەخاکەکەمان فەڕنسا وەدەریان دەنێین.

زۆرم غەمم بۆئەوە دەخوارد کە من یـەکێك نـەبووم لەوانـەی ئـەرکی بانگەشـەکردنیان بۆ هاندانی سوپای ئەڵمانی پێ سپێردرابوو, بەڕاستی ئەوانەی لەو شوێنە دانرابوون تەنها بێتوانا نەبوون بەڵکو مەستی کاڵفامی بوون و ئامانجی باشیشیان نـەبوو. گـەر من یەکێك بوومایە لەو بانگەشە بۆکارانە بێگومان ڕەوتی بانگەشە بۆ سوپای ئـەڵمانی ئەو هەڵەیەی نەدەگرتەبەر, چارەنووسی غەیانەتکار لە شوێنێکی فرێدام کە هـەر ڕەش پێستێك دەیتوانی بە فیشەکێك لەناوم بەرێت, هەرچەندە ئەگەر لـەم کـارە سەختتریشم پێ بسپێردرایە بەبێ دوودڵی بۆ نیشتمانەکەمم ئەنجام دەدا. بەڵام دەبێت من چیم بکردایە ئەوکاتەی تەنها سەربازێکی ئاسایی بووم لەنێو ٨ ملیۆن پیاودا !؟

***

لەهاوینی ١٩١٥دا یەکـەمین بڵاوکراوەی دوژمـن کـەوتـە نێـو دەستمانەوە, هـەمووی لەسـەر یـەك جـۆر ئـاواز دەیخوێنـد و یـەك چەشـنە مـۆزیکی لێدەدایـەوە: قـات و قڕی لەئـەڵمانیا ڕۆژ بـەدووی ڕۆژ ڕوو لـەزیاد بوونـە, جـەنگ درێژەدەکێشـێت و ئـەڵمانیاش هـەلی سـەرکەفتنی نییـە و نـەماوە, هەربۆیـەش گـەلی ئـەڵمانی خوازیـاری ئاشتیە, بـەڵام

Scanned by CamScanner

قەیسەر و سەرکردە سەربازییەکانیان سورن لەسەر بەردەمی دان بەجەنگ، خۆنەگەر جیهان چەکی لەبەرامبەر ئەڵمانیادا هەڵگرتووە ئەوا مانای وانییە دژی گەلی ئەڵمانی چەکیان هەڵگرتبێت، تاکە ئامانجی هەڵگرتنی چەك لەبەرامبەر ئەڵمانیادا لەناوبردنی قەیسەر غۆلیۆمە، ئەم ململانێ و کێشمەکێشەش بەردەوام دەبێت تائەوکاتەی قەیسەر لەسەر کورسی دەسەڵات لادەبرێت، ئەودەمەی جەنگ کۆتایی هات و جیهان هێور بوویەوە ئەو دەم گەلانی ئاشتی و ئازادی و دیمۆکراتی خواز باوەشی برایەتی بۆگەلی ئەڵمانیا دەکەنەوە و هاوکاری تەواوی دەکەن لەرێگەی کۆمەڵەی ئاشتی هەمیشەیی جیهانیەوە، ئەم ئاشتیەش کۆڵەکەکانی تەنها لەسەر پاشماوەی گیانی سەربازانی پروسی دەتوانرێت توندبکرێت.

لەسەرەتاوە سەربازەکانمان بەشێوەیەکی گشتی گەمەی بەم هەوڵەی هاوپەیمانان دەهات و پاش لەڕوانین لە ناوەڕۆکی بڵاوکراوە بەسەردا بارییوەکان ئەوکات ڕەوانەی بەرپرسانی باڵای جەنگ دەکرا کەلەبەشی دواوەی سوپاکەوەبوون، زۆری پێنەدەچوو سەربازەکان ناوەڕۆکی ئەم بڵاوکراوەیەیان لەبیردەچوویەوە، بەڵام دوژمن هەرگیز بێ هیوا نەبوو لەم کارەی خۆیدا، جارێکی دیکە بەسەرماندا دەیبارانددەوە، ئەوجار ویستیان دووبەرەکی بخەنە نێو ڕیزی سوپا و بەرەی ئەڵمانیەوە بەوەی لەنێو سوپای باڤاریادا ڕەخنەی توندیان لە سوپای پروسی دەگرت، بەوەی دەیان گووت: پروسیا هۆکاری هەڵایسانی جەنگە و هاوپەیمانان سوپای باڤاری بەدوژمنی خۆیان نازانن و بەڵام ناشتوانن بەهیچ شێوەیەك لەم کاتەدا ئالیکارییان بکەن، چون باڤاریا لەم کاتەدا لەخزمەتی پروسیادایە، لەم کاتەشدا تەنها دەتوانن بەڕووی نێو ئاگرەکە دەربێنن و پێشەکەشی ئەوانی بکەن. بەڕاستی شایەنی دان پیانانە بەوەی کە ئەم بانگەشە بۆگەن و ترسناکانە کاریگەری باڵایان هەبوو، لەڕیزی سوپای ئەڵمانیدا ڕق لەبەرامبەر پروسیەکان بەرجەستەبوو، لەم کاتەشدا دەستەڵاتدارە گەورەکان هیچ جۆرە هەنگاوێکی ڕاستەقینەیان نەنا لەم بوارەدا، تائەوکاتەی دۆخەکە لەدەست دەرچوو، لەم کاتەشدا گەلی ئەڵمانی تەواوی باجی ئەم بێخەمیەی سەرکردەکانی دا.

ئەو نامانەی لەلایەن دایك و ژن و کەسەکانەوە بۆ سەربازەکانی بەرەی جەنگ دەنێردرا هۆکاری لاوازبوونی هێرشی ئەڵمانەکان بوو، چون خۆیان لەکاتی جەنگدا لەنەهامەتیدا دەژیان و ئەوکاتەی دەنگ و باس و ناڵەی دایك و خۆشك و ژنان و کەسە

Scanned by CamScanner

نزیکەکانیان دەزانی ئەوەندی تر لاواز دەبوون، دوژمنیش ئەوکاتەی لەڕێگەی دیلکردنی هەندێك سەربازەکانمانەوە ئەم نامانەی دەست کەوت و خوێندنیانەوە، زۆر بەجوانی توانیان ئەم هەلەبقوزێنەوە و ئەوەندی تر لەم ڕێگەیەوە باوەڕیان بە سەرکەوتنی خۆیان مسۆگرتر کرد.

بەم جۆرە لەکۆتایی ساڵی ١٩١٥ دا ناقایلی و کەم وورەیی لەنێو ڕیزی سوپادا دیارکەوت و لەزستانی ١٩١٦ دا کێشەکە گۆڕدرا بۆ قەیران، بەڵام هەمدیس گڕوتینی سەربازەکانمان هێشتاکە لەئاستی جەنگان و بەرگریکردندا مابوو، خوتە و بۆڵەکانیان تەنها لەکاتی حەسانەوە یان نەبوونی تەقەدا لەیادبوو، بەڵام ئەوکاتانەی فەرماندەکەیان فەرمانی هێرشبردنی بۆ دەردەکردن هیچیان لەبیرنەدەما و بەرەوپیری مردن هەنگاویان دەنا، هەرپێشمەگەیەك وەها خۆی بەو شوێنەوە دەبەستەوە کەبۆی دیاریکراوە، وەکو ئەوە وابوو چارەنووسی گەلی ئەڵمان تەنها لەسەر بەرگری کردن لەم شوێنەی ئەو وەستابێت وەهابوو.

هەستم بەبوونی جیاکاری دەکرد لەنێوان بەرەی پێشەوەی جەنگ و بەرەی دواوە، بەتایبەت لەوکاتەی بریندارببووم.

لەکۆتایی ئەیلولی ١٩١٦دا لەشکرەکەم بانگێشت کرا بەمەبەستی پەیوەندی کردن بە لەشکرانی دیکەی پشتێنەی ڕووباری (سوم)ەوە، بەجۆرێك لەم شوێنەدا بۆ یەکەمین جار کەوتینە نێو کوشت و بڕێکی مەترسیدارەوە لەگەڵ دوشمن، جەنگێکی سێ گۆشەیی کە باشترین ڕۆڵ نوێنی تاقیکردنەوەی تفاق وچەك و کەل و پەلی نوێ بوو، وای لێکردین ئەم جەنگە بە ژەهانم ببینم. سەرباری هەوڵە یەك بەدوای یەکەکانی دوژمن، بەڵام بەرەکەمان توانی پۆژان و هەفتان بەخۆڕاگریەوە تێپەڕێنێت، ئەگەر شتێك لەدەست بدرایە شتێکی لەبەرامبەردا وەردەگیرایەوە.

لە حەوتی تشرینی یەکەمدا فیشەکێك بەرم کەوت، گواسترامەوە بۆ بەرەی دواوە و پاشتریش بەشەمەندۆفێری تەندروستی بەرەو ئەڵمانیا گوازرامەوە، ئەمەش بەدووساڵ پاش لەجێهێشتنی نیشتمانەکەم بوو، بەڕاستی لەو دۆخەی منی تێدابوو وام هەست دەکرد ئەو ماوەیە زۆر زیادتر بوو وەك لەوەی ڕۆژ ژمێر دەیژمێرێت، تەنانەت وام لێهاتبوو ئەم دەزانی شێوەی نیشتمانەکەم چلۆنە، ئەوکاتەی شەمەندەفەرەکە لەزەویەکانی ئەڵمانیا نزیك دەبوویەوە بڕوام نەدەکرد خەڵکم بەجلکی ناسەربازیەوە

Scanned by CamScanner

ده‌دیت. ئه‌وده‌مه‌ی له‌ شه‌مه‌نده‌فه‌ره‌که‌دا گوێ بیستی وشه‌یه‌کی جوان ده‌ربڕی ئه‌ڵمانی بووم له‌رزێك به‌نێو له‌شمدا هات و بڕوام نه‌ده‌کرد ، ئه‌مه‌ش له‌وکاته‌ بوو که‌ نه‌خۆشه‌وانێکی ئافره‌ت له‌گه‌ڵ هاوڕێ برینداره‌که‌مدا به‌ئه‌ڵمانیه‌کی جوان ده‌دوا, به‌ڕاستی ده‌مێك بوو گوێم له‌ده‌نگی ناسکی وه‌ها نه‌بوو.

له‌کۆتادا شه‌مه‌نده‌فه‌ره‌که‌ گه‌یشته‌ نێو خاکی ئه‌ڵمانیا, ده‌ستی کرد به‌بڕینی شار و گونده‌کان.

ئه‌کاته‌ی له‌ساڵی ١٩١٤ دا به‌ناوچه‌ سنوریه‌کانی ئه‌ڵمانیادا تێپه‌ڕین خرۆش پڕ به‌سنگمان بوو، دروشم و سروده‌کانمان ده‌وروبه‌رمانی ته‌نیبۆوه, به‌ڵام ئێستا ئه‌و شه‌مه‌نده‌فه‌ره‌ی ده‌مان گوێزێته‌وه‌ بێده‌نگی دایگرتووه‌ و هیچ نوسکه‌یه‌کی لێوه‌ده‌رنایات, هه‌ندێك خۆشحاڵ بوو به‌وه‌ی له‌به‌ره‌کانی جه‌نگ به‌سه‌لامه‌تی گه‌ڕاوه‌ته‌وه, به‌ڵام هه‌ندێکی دیکه‌شمان زۆر نیگه‌ران بوو به‌وه‌ی نه‌یتوانی بوو ئه‌و ئه‌رکه‌ جێبه‌جێ بکات که‌ هه‌موان له‌ وڵاتدا چاوه‌نواڕیان لێده‌کرد.

له‌که‌ناری شاری به‌رلیندا براینه‌ نه‌خۆشخانه‌ی بیلیتیز. به‌م شێوه‌یه‌ له‌ زه‌لکاوه‌کانی ڕووباری (سوم)ه‌وه‌ گواسترامه‌وه‌ بۆ سه‌ر ئه‌م جێگه‌ نه‌رم و باڵه‌خانه‌ زه‌به‌لاح و خۆشه. پێش له‌ گه‌یشتنم به‌م جهانه‌ ئازار و نه‌هامه‌تی زۆرم چه‌شت,زۆر جه‌نگابووم له‌که‌نه‌ڵان و ده‌شت, شه‌ونخونی زۆر و نه‌نساراوی خه‌و ببووم, ئه‌ی ئێستا بۆ له‌سه‌ر ئه‌م جێگه‌ نه‌رم و خۆشه‌م ؟

به‌ڵام به‌داخه‌وه‌ ئه‌م شوێنه‌ له‌ڕوانگه‌یه‌کی دیکه‌وه‌ بۆمن هه‌مدیس نوێ و ناخۆش بوو.

ئه‌و به‌ها و ورانه‌ی سه‌رباز له‌ به‌ره‌دا هه‌یه‌تی له‌ نه‌خۆشخانه‌دا به‌رجه‌سته‌نابێ, لێره‌دا گوێبیستی هه‌ندێك گوته‌ و قسه‌ده‌بووم که‌ پێشتر له‌به‌ره‌کانی جه‌نگدا نه‌م بیستبوو: گوێم له‌برینداریك بوو به‌ خۆ فشکردنه‌وه‌و شانازییه‌وه‌ باسی له‌ترسنۆکی و خوێڕێتی خۆی ده‌کرد له‌وه‌ی چۆن هه‌ڵهاتووه‌ و نه‌یوێراوه‌ ته‌قه‌بکات! یه‌کێکی دیکه‌ی له‌و لاوه‌ ده‌یگوت خۆی ڕۆیشتۆته‌ نێو ته‌له‌دڕکینه‌ی سه‌ربازییه‌وه‌ بۆئه‌وه‌ی بۆنه‌خۆشخانه‌ی بنێرن, به‌م کاره‌ی خۆی ده‌گووت کاری پاڵه‌وانان, هه‌ندێك له‌هاوڕێکانی نه‌وێم به‌م قسانه‌ توڕه‌ ده‌بوون هه‌ندێکی دیکه‌ش سه‌ریان بۆ ده‌له‌قاندن وه‌کو نیشانه‌ی ده‌ست خۆشی لێکردن. به‌ڵام به‌داخه‌وه‌ به‌شی کارگێڕی به‌رپرسی ئه‌و

Scanned by CamScanner

نەخۆشخانەیە ئەم فرەوێژە ترسنۆکانەی هێشتەوە، ئەم باش گرنگی نەدانە بەسوپا مانای ئەنگی و گەحوڵی سەرکردەکان بوو، ئەودەمەی توانیم جارێکی دیکە بەرێدا برۆم داوام لێکردن مۆڵەتم بدەن بۆئەوەی سەردانی بەرلین بکەم، ئەوانیش پێیان دام. پایتەخت شەڵەقابوو، قات و قڕی و برسێتی بڵاوببوەوە، خەڵکەکەی زۆر ڕق و کینە لەدڵ ببوونو بەڵام لەبەرامبەر کێ؟

شێوازی قسەکردن لەنێو یانەکاندا هیچ جۆرە جیاوازییەکی ئەوتۆی نەبوو لەگەڵ شێواوی قسەکردنی کەسە ترسنۆکەکانی نێو نەخۆشخانەدا، ڕەنگە ئەمەش بەهۆی ئەوەوە بوبێت کە ترسنۆکە هەڵهاتووەکانی جەنگ بەزۆری ڕوو لەیانەکان دەکەن و لەوێدا ژەهری خۆیان بەسەر ئامادە بواندا هەڵدەڕێژن.

میونیخ دۆخی لە بەرلین خراپتربوو.

پاش لەوەی بەتەواوەتی چاك بوومەوە پەیوەندیم کرد بە لەشکری فریاکەوتنی سەربازی لە شاری ئەلفان. ئەو دەمەی بە گیانە شکست خواردوویەکەیەوە لە میونیخم ڕوانی زۆرم ڕق لێی هەستا. ورەی ئەو دەستە سەربازیەی پەیوەندیم پێوەکرد بۆ دوژمن دڵخۆشکاربوو، بێگومان بەرپرسانی باڵا هیچ لەسەربازەکان باشتر نەبوون؛ چونکە دەستەیەك لەسەربازانی پێشتر جەنگ دیتوو درابووە دەستی کۆمەڵێك لەئەفسەری پێشتر جەنگ نەدیتوەوە بۆئەوەی مەشق و ڕاهێنانیان پێبکرێت، بۆیە نەیان دەتوانی لەو سەربازانەیان بگەن کە بەخوێنی خۆیان بەرگریان لەخاك و نیشتمانەکەیان کردبوو.

بەبێ لەپێش چاوگرتنی ئەم دۆخەش هیچ کات باری دەروونی سەربازان دڵخۆشکار نەبوو، بینیم زۆربەی کارە سڤیلیەکان دراوەتە دەستی جووەکانەوە، هەموو جێگری بەرپرسان لەوان، هەموو جۆرە جێگرەوەیەك، بەڕاستی ئەم دۆخە منی هەژاند و نەم توانی بەراورد نەکەم لەنێوان نوێنەرانی هەڵبژاردەی گەل لەنێو خاك و لەبەرەکانی جەنگدا.

لەوەش نەهامەتی تر خراپی دۆخی ئابوری وڵات بوو، لە بواری ئابوریەتدا جولەکەکان پایە و کۆڵەکەن، لەم کاتەدا وەکو جاڵجاڵۆکە دەستیان بەمژینی خوێنی گەل ئەڵمانی کردبوو، بەڵام بەبێ پەلەکردن، جووەکان لەیەکخستنەوەی سەرچاوەکانی بەرهەمی جەنگەوە توانیان خۆیان بۆ وەشاندنی گورزێکی جەرگ بڕ لە ئابوری

Scanned by CamScanner

نەتەوەیی ئازاد ئامادەبکەن، بەهاتنی زستانی ١٩١٦-١٩١٧ زۆربەی بەرهەمەکانی وڵات کەوتوە ژێر دەستەڵاتی سەرکردە دەوڵەمەندە پلان داڕێژەرە جولەکەکانەوە.

لەم کاتەشدا گەلی ئەڵمان سەرقاڵی کۆکردنەوەی ڕق و کینەبوو بەلاّم لەبەرامبەر کێ دا؟

لەوکاتەی جووەکان سەرقاڵی گیرفان بڕینی نەتەوەبوون و هەوڵی دەست بەسەردا گرتنیان دەدا، بانگەشەکان لەدژی پروسیەکان بوو، بەلاّم ئەوانەی لەدواوەی بەرەکانی جەنگەوە بوون ئەوەندە هۆشیار نەبوون کە بزانن داڕووخانی پروسیا مانای لەناوچوونی باڤاریایە و لەناوچوونی باڤاریەش مانای توانەوەی ڕایخە، واتە هەردووکیان پێکەوە گرێدراون، بەلاّم من دەمزانی ئەم گەمە گلاّوە پیلانگێڕی جووی بەدواوەیە، بەم کارە باڤاری و پروسیەکان دژی یەکتر ڕادەوەستێنن و خۆشیان سەرقاڵی ڕووتکردنەوەی دانیشتوان بوون لەهەرجۆرە دراوو سەرچاوەیەکی بژێوی، لەم کاتەی کە لەباڤاریاوە جمێن بە پروسیا دەدرا جووەکان سەرقاڵی کلۆرکردنی خوودی دەستەڵاتی هەردوو دەوڵەت بوون بەوەی پلانی بەرپاکردنی شۆڕشیان داڕشتبوو.

بەڕاستی بەم دۆخە قایل نەبووم، بۆیە داوام کرد بمگێڕنەوە بۆ بەرەکانی جەنگ، ئەو ڕۆژەی داواکاریەکەم پەسەندکرا زۆر خۆشحاڵ بووم و میونیخم بەجێ هێشت، لە ١ ی ڕەشەمێی ١٩١٧ دا سەرلەنوێ پەیوەندیم بە لەشکرەکەمەوە کردەوە، لەتێکۆشان بەردەوام بوومەوە.

لەکۆتایی ساڵی ١٩١٧ دا سوپای ئەڵمانی توانی بەسەر نەهامەتیەکانی بێ ئومێدبووندا سەربکەوێت، داڕمانی توانای بەرگری کردنی ڕووسیا ئومێدی بەگەلی ئەڵمانی بەخشی، کشانەوەی ڕووسیا لەجەنگ مانای سەرکەوتنی جەنگ بوو لەبەرژەوەندی ئەڵمانیا، لەم کاتەدا لەشکر و دەستە و سوپاکانی باڤاریا گەڕانەوە دۆخی جارانی سەرەتاکانی جەنگ و بەدڵ گەرمیەوە سەرقاڵی چڕینی گۆرانی وسرودەکان بوون، ئەوەك كێشانی بەنگ، سەرلەنوێ ژیانەوەی ورە لەناخی سەربازانماندا مانای چارەباشی پێدەبەخشین، شکستی ئیتالیاش لەساڵی ١٩١٧ دا ئەوەندی تر خۆشی پێبەخشین، دەروونی سەربازەکان پڕبوو لە باوەڕ بەسەرکەوتن، هەموان چاوەنواڕی هاتنی بەهاری ١٩١٨ و کۆتایی هاتنی جەنگیان دەکرد

Scanned by CamScanner

بەسەرکەوتوویی ئەڵمانەکان، بەڕاستی زستانی ١٩١٧-١٩١٨ زستانێکی ئارام بوو، ئارامیەکی پێش لە هەڵکردنی با و گێژەڵۆکە بوو، دژی بە ئەڵمانیا و بەقازانجی مارکسی و جوو !

لەم کاتەدا ئامادەکاریەکانی ئەڵمانیا بەردەوام بوو، لەم وەختەدا تادەهات هێزی زیادتر بەرەو بەرەی ڕۆژئاوا دەڕۆیشت و خواردن و چەك و تەقەمەنی زۆریشیان بۆ دەناردن، هەموو شتێك ئاماژەی دیارکەوتنی هێرشێکی مەزنی سەرانسەری بوو، بەڵام ئەوەی چاوەڕوان نەکراو بوو ڕوویدا و ئەڵمانەکانی توشی شۆك کرد!

دوژمنانی باڤاریا بەخۆیان دەگووت: دەبێت ڕێبگرین لەم سەرکەوتنانەی ئەڵمان، نابێت بهێڵین تاکۆتابێت، ئەمە لەکاتێکدا بوو کەئاماژەکانی سەرکەوتنی تەواوی ئەڵمانیا دیارکەوتبوو، دوژمنان پەنایان بردە بەر هۆکارێکی زۆر کوشندە بۆ داڕووخانی ئەڵمانیا، تاکتیکێکی نوێ بەکارهات بۆ لەناوبردنی هێرشەکەکانی ئەڵمانیا لەبێشکەوە پێش لەوەی بکەوێتە سەر پێ.

لەم کاتەدا کرێکارانی کارگەی ئازوخە مانیان گرت!

وایان خەملاندبوو کەسەرکەوتنی ئەم مانگرتن و نەچونەسەر کارە مانای داڕمانی بەرەی ئەڵمانی دەگەیەنێت؛ چونکە دابین نەکردنی خۆراك و پێداویستیەکانی وەکو تفاق و چەك و کەرەستەی سەربازی بۆ سەربازەکان مانای لەنگ بوونی هێرشی سەربازانە پێش لە هێرش بردن، هاوپەمانەکان پاشان هێرشیان کردە سەر بەرەکانی ئەڵمانیا و لەچەند قوژبنێکەوە کەلێنیان خستەنێو ڕیزی سوپای ئەڵمانیەوە، بەم جۆرە کردارانە دوژمنانی ئەڵمانیا بە شکستەوە بەرەو سەرکەوتن هەنگاویان هاژوت، سەرمایە نیودەوڵەتیەکان دەستیان بەسەر ئەڵمانیادا دەگرت، سەرخستنی مارکسیەکان دەگەیەنێتە ئامانجی خۆی، بەڵام لەم وارەدا تاڕادەیەك هاویمانان سەرکەوتوونەبوون؟ چونکە مانگرتنی کرێکارانی کارخانەکان زۆری نەخایاند کۆتایی پێهات، بۆیە زیانی زۆری نەبوو بۆ بەرەکانی جەنگ تەنها ئەوە نەبێت زیانی لە باری دەروونی دانیشتوان وڵات گەیاند !

هێزی پێشمەرگەمان کەمافی خۆی بوو بپرسێت و دەیپرسی: جەنگان مانای چییە لەکاتێکدا وڵات سەرگەرمی خۆشی گێڕانە بەسەرکەوتنەوە، لەڕێگەی نەناردنی ئازووخەوە؟ ئایا ئەوە ڕاستە سەرباز لەکاتێکدا بۆ وڵات دەجەنگێت ئازووخەی لەلایەن

Scanned by CamScanner

گەلی وڵاتەوە لێببڕێت ؟ کەواتە لەم کاتەدا بۆچی پێویست دەبێت سەربازەکانمان خۆیان بەکوشت بدەن ؟

ئایا مانگرتنەکە بۆ وڵاتانی دوژمن قازانجی چی بوو؟

لەزستانی ١٩١٧-١٩١٨ دا لە خێوەتگەکانی هێزی دوژمن بێ ئومێدی جێگەی ئومێدبەخشی گرتبۆوە, هەرچی خەون و هیوابوو بووەیەوە تۆز و بابردی, هێرشە یەك بەدوا یەکەکانی هاوپەیمانان بۆ سەر ئەڵمانیای زەبەلاح هەمووی بەشکست کۆتایی دەهات,ئەم وڵاتە زلهێزە, ئەڵمانیا, بەدەستێکی قەڵغان چەکە بۆ پاراستنی و بەدەستەکەی تریشی شمشێری هەڵگرتووە بەمەبەستی لێدان لە بەرەی دوژمن, جارێك بەلای ڕاست(ڕۆژهەڵات) و جارێك بەلای چەپ(ڕۆژئاوا) و جارێکیش بەلای باشوری دەست دەوەشێنێت, پێش لەوەی سوپای ئەڵمان دەستی لەدوژمنێکی ببێتەوە دوژمنێکی دیکەی بۆ دیاردەکەوێت, ئەمەش مانای جۆگەلەبەستنی خوێن بوو, بەم جۆرەش دەستی شمشێر توانای بەرگری کردنی هەبوو لەقەڵغان و قەڵغانیش لەشمشێر, ئەودەمەی هاوپەیمانان نەیان دەتوانی بەرگری سوپای ئەڵمان تێك بشکێنن, چاوەنواڕی هێرشی ئەڵمانەکان بوون, ئەم جۆرە هێرشانە هاوپەیمانانی زۆر دووچاری شۆك کردبۆوە. بەردەوام بوون لەبەستنی کۆنگرە جارێك لەپاریس, جاری داهاتوو لەلەندەن, بانگەشەکانیشیان تاڕادەیەك بێ ورەیی پێوەدیارکەوتبوو؛ چونکە زۆر گران بوو هەموان بڕواپێبێنێت کە سەرکەوتنی ئەڵمانیا نامسۆگرە.

بێ دەنگی باڵی کێشابوو بەسەر بەرەکانی جەنگدا و دوژمن دەستی لە فرەوێژی هەڵگرت؟ چونکە بۆچوونەکانی جێگەی پێ قایل بوون نەبوون, هەرچی سەربازی ئەڵمانی لەناوەندی جەنگدا بڕوای بەشێتی خۆی هێنابوو؟ چونکە جەنگێکی داهاتوو ناڕوون دەکەن, بەلەناوچوونی ڕووسەکان تاڕادەیەکی زۆر لەسەرکەوتن نزیك کەوتنەوە, پاش لەوەی دوژمنان لەڕۆژهەڵات و ڕۆژئاواوە بەگاڵتەجاری پێکرنمانەوە هێرشیان دەکردینەسەر ئێمەش بەرگریمان لەخۆمان دەکرد, بۆماوەی سێ ساڵ بەرگریمان کرد لەدژی ڕووسیا, لەم کاتەشدا پاریس و لەندەن و ڕۆما بڕوایان وابوو کەشکست چاوەنواڕمانە لەبەرامبەر ڕووسەکاندا؟ چونکە بەژمارە ئەوان زۆر لەئێمە زیادتربوون.

Scanned by CamScanner

لەپایزی ١٩١٤ دا دوای ڕووداوی تاننبرگ، کاروانی دیلەکانی ڕووسیا بەرەو ئەڵمانیا بەڕێکەوتن، لەو ساتە بەدواوە هاتنی دیل بەرەو ئەڵمانیا بەردەوام بوو، بەڵام زۆری نێرینە لەڕووسیا نەدەبڕایەوە، هەرسوپایەك لەبری ڕووسیادا بوایە تەواو تیادەچوو، چۆن دۆڕان شایەنی فەرمانفەرمای قەیسەری نیکۆلا ی پڕ لەپیاگە کە دەکرێنە قوربانی خوا جەنگ ؟ لەم کاتەدا ئەڵمانەکان مافی خۆیان بوو بە نیگەرانیەوە بێنەپرسیار و بێژن: تاوەکو کەی ئەم پێشبڕکێیە بەردەوامی دەبێت؟ ئایا تاوەکو کۆتایی سوپای ئەڵمانیا توانای خۆڕاگرتنی هەیە ؟

کێ ناڵێت ڕۆژێك نایات کە پاش لەوەی ئەڵمانەکان لەجەنگدا سەردەکەون سوپایەك لەدیلی ڕووسیش لەئەڵمانیادا بەرجەستەنابێت؟ واتە ڕەنگە ڕووسەکان بەم ڕێگەدا دواتر هەنگاوی کاری لێوەگرڕبخەن، هاوپەیمانان دەیانزانی ڕووسیا ڕەنگە سەربکەوێت، بەڵام نەختێك دوادەکەوێت، بەڵام ڕووسیا لەناکاو کەوت و بەمەش ورەی هاوپەیمانان تاڕادەیەکی زۆر داڕووخا و ناوکیان کەوت، هاوپەیمانان دەیان زانی ئەڵمانەکان خۆیان بۆهێرشی بەهار ئامادە دەکەن، هەستیان کرد ئەو سوپایەی پێشتر دووکەرت ببوو، بەڵام هێشتاکە چۆکی دانەداوەو لەبەرامبەر سوپاکەیاندا وەستاوەتەوە و خۆیان بۆهێرشی کوشندە هازر دەکەن، ئەمەش دوای کۆکردنەوەی هەردوو بەرەکە بوو لەکەناری ڕۆژئاوای وڵات بەمەبەستی ئەنجامدانی جەنگی یەکلاکارەوەی فراوان.

بێگومان هاوپەیمانان لەساڵانی ١٩١٧-١٩١٨ لەدۆخێکی وەهادابوون کەهیچ ئیرەییان پێنەدەبرا، ئەوکاتەی گرمەی هەورە تریشقەدەهات وایان دەزانی ئەوە سوپای ئەڵمانە و هێرشیان کردۆتەسەریان و بەرەو ڕوویان هات، بەڕاستی سەرکردەکانیان لەدەم بیرکردنەوەی وردەوە ترسیان لێ نیشتبوو، لەوکاتەی فەرمانی دوا هێرشی ئەڵمانەکان ڕادەگەیەنرا مانگرتنی گشتی لە وڵاتی ئەڵمانیا ڕاگەیەنرا، چۆن؟ بەڕاستی هەموو جیهان دووچاری شۆك بوونەوە و نەیان دەزانی ئایا بەڕاستی ئەوە ئەڵمانەکانن ئەم کارەدەکەن ؟ ئەمەش هەناسەی نەمری بە جەستەی مردووی سەربازانی هاوپەیمانان‌اندا کردەوە و لەبری بێ متمانەیی بڕوا پتەوی جێگەی گرتەوە، هەموان بەوە قایل کرابوون کە بەرگری کردنی درێژخایەن لەدژی هێرشەکانی ئەڵمانیا مانای سەرکەوتنە، با ئەڵمانەکان تا دەتوانن سەرکەوتن بەدەست بێنن بەڵام

Scanned by CamScanner

دوا وتە لای ئەو بەرەیە دەبێت کەتاوەکو دوا هەناسە دەمێنێتەوە, ئەمە دروشمی ڕۆژنامە فەرەنسی و ئینگلیزی و ئەمەریکایەکان بوو, بەوەی هەوڵی چەسپاندنیان دەدا لەمێشکی خوێنەراندا, لەم کاتەدا بانگەشە ورەبەخشەکان هانی بەهێزبوون و زیادکردنی خۆڕاگری دەدا لای سەربازانی هاوپەیمانان, لەم کاتەدا لە ئەڵمانیا شۆڕش هەڵدەیسا, ئەمەش مانای سەلماندنی سەرکەوتنی هاوپەیمانانە, بەم کارەش دەستی لەرزۆکی دوژمن هێزی هاتەوە بەر و بەرەنگاریان بۆ گەڕایەوە بۆ سەرەتاکانی جەنگ, ئەمەش لەکاتێکدایە کە نائومێدی پێشتر هەموو چالاکیەکانیانی ئیفلیج کردبوو.

مانگرتنی کارگەکانی ئازووخەی ئەڵمانیا ئومێدی بۆ هاوپەیمانان بوژاندەوە و ناخۆشی بێ هیوایی ڕەواندنەوە,ئەگەر چی لەم شکستە تاڕادەیەك ئەڵمانەکان سەرکەوتن گەر بەڕواڵەتیش بێت,چاودێران لەم کاتەدا بڕوایان بەخۆیان هێنا بەوەی سەرکەوتن دەبێتە پشکی هاوپەیمانان.

***

گەورەیی ئەوەم پێبەخشرا کە لەهەردوو هێرشی یەکەم و دوا هێرشدا بەشداربم, بەچێژترین کاتی من گواستنەوەم بوو لەبەرگریەوە بۆ هێرشکردن, دوای ئەوەی سێ ساڵ لەدۆزەخی چاوەڕوانیدا بووم, چاوەنواڕی ڕۆژی هەسابکاری, هێرشی بەهاری ١٩١٨ گەڕاندینیەوە بۆ کەش و هەوای پایزی ١٩١٤, کە دەستە سەرکەوتوەکانمان بە شەکانەوەی ئاڵاکەمان و وتنەوەی سرودی نیشتمانیمانەوە بەرەو هێرشبردن بەدەرکەوتن, لەم هێرشانەماندا لەوە دڵنیابووین کە لەهەردوو بەرەی ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوادا سەرکەوتن بەدەست دێنین.

بەڵام ڕۆژگار چارەنوسی چاوەنواڕ نەکراوی بۆ حەشاردابووین؟!

لەهاوینی ١٩١٨ دا هیلاك کەوتن بوەدیارە و بەهەموو بەرەکانی جەنگماندا تەنیەوە, دووبەرەکیش کەوتە نێوان هاووڵاتانی پشتەوەی بەرەکانی جەنگامانەوە, بەڵام ئەمە لەبەرخاتری چی بوو ؟

ڕووداوەکانی نێو وڵات بەبەرەکانی جەنگ نەدەگەیشت, هەندێك دەیان گووت گەل بەردەوامی دان بەجەنگ ڕەت دەکەنەوە چونکە گوڕ و تینی لێبڕیون و لەماڵ و دارایی داپڕوتاندونەتەوە, یەکێکی دی دەیگوت تەواو چیتر ئەڵمانیا هەتاماوە سەرکەوتن بەدەست ناهێنێت, کەواتە بەردەوام بوون لەتێکۆشان مانای ناتەواوی شێتی

Scanned by CamScanner

دەگەیەنێت، بەڕاستی قەیسەرغولیۆم و سەرمایەداران تاکە قازانج کارن لەبەردەوامی دان لەبەردەوامی دان بەم کوشتارگەیە.

پرۆپاگەندەکانی چاکسازیی ویستراو لەلایەن پیشەوەران و سیاسەت مەدارانەوە بەنێو ڕیزی جەنگاوەراندا بڵاوبویەوە، بەڵام ئەمە هیچ کاریگەری نەبوو لەسەر دەروونی سەربازەکان، ئەم سەربازانە و ئەوانەشی لەدەشتەکانی فلاندەرەوە بەسرودی (ئەڵمانیا لەسەرووی هەموویەوە) و ناوچە و خاکەکانی دیکەی ئەڵمانیا خوێنیان ڕژا لەپێناو هەڵبژاردنی ڕاستەوخۆ و ڕای گشتی دا خۆیان نەکردە قوربانی، بەڕاستی ئەوانەی داوای هەڵبژاردنیان دەکرد لەم کاتەدا جگە لەگەمژە گەلێك هیچی دیکەنەبوون و قسەی ئەم کەسانە سنوری قسەکردنی تێنەدەپەڕاند، بەڕاستی بەرەکانی جەنگ تاڕادەیەکی باش ڤالابوو لە مرۆڤی پووچ و گێل و کەودەن، لەوکاتەی پیاوانی نێو پەرلەمانی سەر بەپارتەکان سەرقاڵی بەدەست هێنانی دەسەڵات بوون لەڕێگەی پەرلەمانەوە ، ئەوکاتە سوپای ئەڵمانیا بڕیاری بەردەوامی دانی دابوو لەجەنگ و تێکۆشان لەپێناو بەرەودان بە سەروەریەکانی نیشتمان. سوپای ئەڵمان نەیدەویست دەست لە بەدی هێنانی ئامانجەکەی هەڵبگرێت: سەرکەوتن، بۆ گەیاندنی ئامانجەکەی بەڕێز شیدمان و ئیبرت و بارت و لیبکنت و مانگرتنەکانیان، بەوەش قایل نەدەبوون کە چەمکی دەسەڵات بکەوێتە دەست ئەو کەسانەی هیچ کات بەشداری جەنگ نەبوونە و دەیانەوێت سوپا بخەنە ژێر دەسەڵاتی خۆیانەوە.

خۆم زۆرم ڕق لە سیاسەت مەداران دەبویەوە، چونکە میللەتیان چەواشەدەکرد، بەڕاستی ئەم یاریەیان بەسەر مندا تێنەدەپەڕی. خستنەڕووی سوربوون لەسەر بەرژەوەندی گشتی پەردەپۆشی مەبەستە ڕاستەقینەکانیانی پێدەکەن: پڕکردنی باخەڵە ڤالاکان و دروستکردنی باڵەخانەی شکۆمەندی خۆیان لەسەر دار و پەرووی وڵات.

ئەوانەی لەسەرەتاوە بەشداری جەنگیان کرد بەهەمان شێوەی من سەیری ئەو سیاسەت مەدارانەیان دەکرد، بەڵام ئەوانەی دواتر ڕەوانەی بەرەکانی جەنگ کران تاڕادەیەکی زۆر پێچەوانەی ئێمەبوون لەبیرکردنەوەدا. بەڕاستی تێکەڵاوبوونی سەربازە کۆن و نوێیەکان بووەهۆی هەڵوەشاندنەوەی یەککگرتویی ڕیزەکانی سوپا.

Scanned by CamScanner

لـەكۆتایی ئـەیلولی ۱۹۱۸ دا لەشـكرەكەمان بـۆ جـاری سـێیەم ئـەو شـوێنەی داگیركردەوە كە پێشتر لەڕێگەی ئەو لەشكرەشەوە داگیرمان كرد كەلەساڵی ١٩١٤ دا پەیوەندیم پێوەكردبوو.

لەم شوێنەی ئێستادا لەساڵی ١٩١٤ دا خۆم و هاوڕێكانم بەدەم گولەبارانكردنەوە ڕووبەڕووی دوژمن وەستابووینەوە, لەم كاتەدا دڵی هەموومان پڕ بوو لەخۆش ویستنی نیشتمان و گەل. لـەم كاتـەدا كـەس خۆی بـەقوربانی نـەدەزانی گـەر بشمردیە, چونكە وای دەهاتەپێش چاو كەبەم كارەی خاك و وڵات و نیشتمانەكەی دەپارێزێت.

لەتـەموزی ١٩١٧ دا بۆجاری دووەم هـەمان ناوچـەمان داگیركردەوە,ئـەم شـوێنە بـۆ ئێمە خاكێكی زۆر پیرۆز بوو, چونكە لەم خاكەدا چەندان هاوڕێم تەرمەكانیان نێژراون بەوەی لەپێناو نیشتماندا گیانیان بەخت كرد و لەچاوی ئەوانـەوە بزیسكەی ورە بـۆ سـەربازانی دیكـە بەرزدەبوویـەوە. ئـەم شـوێنە بـەر لـە سـێ سـاڵ بەهێرشـێكی زۆر جەگبڕانـە داگیرمـان كـرد بۆیـە ئێسـتا كـاتی بـەرگری لێكردنیـەتی. لـەو كاتـەی ئینگلیزەكـان بـەتۆپ و بۆمـب بارانیـان بەسـەرماندا دەبارانـد و هـەوڵی داگیركردنـی دەشتەكانی فلاندەری دەدا ئێمە بۆ بەرگری كردن خۆمـان ئامادە دەكرد و لـەم كاتـەدا بۆهەریەكێك لەئێمـە مشتێك خاك لەهـەموو شتێك پیرۆزتربوو , وامـان دادەنا هـاوڕێ گیان بەخش كردوەكانمان چاودێریمان دەكەن, بۆیـە ئێمـەش نابێت دڵیان بشكێنن بەوەی لەئامانجەكەیان لانەدەین, بەڵام تادەهات ڕیزەكانمان تەسك و بچووك دەبویەوە, ئەوكاتەی ئینگلیزەكان لە٣١ ی ئابدا لەم ناوچەیەدا تەنگیان پێ هەڵچنین سەردایەتی بڕیاری پاشـە كشێ كردنـی بـۆدەركردین, ئـەم لەشـكرە بەرەبـەرە بـەرەو كەمبوونـەوە دەچوو تەنانـەت ژمارەكـەی بـۆ چـەند دەسـتەیەك كـەم بوویـەوە كـە لـە ماندووبونـدا خۆیان بەپێوە ڕانەدەگرت.

بـەڵێ ئـەو شـوێنەی یەكـەمین هێرشمـان لێـوە دەسـت پێكـرد لـە پـایزی ١٩١٨ دا گەڕاینەوە بۆی, بۆ ئەو گونـدەی كـە جاربـەجار بۆ حەسانەوە پـەنامان تێدەگرت, ئەو گوندەش نـاوی (كۆمین)بـوو, بەڕاسـتی ئـەم گونـدە لەجێگـەی حەوانـەوەوە گـۆڕا بـۆ گۆڕەپـانی جـەنگ. لەڕاسـتیدا گـۆڕانی جـەنگ هـەمان گۆڕەپـانی جـاران بـوو بـەڵام كەسـانی بەشداربوو گۆڕابـوون: ئەمانـە سیاسـەت ببـووە هـەموو ئـیش و كارێكیـان,

Scanned by CamScanner

چونکه ئەو ژەهرەی سەربازە نوێیەکان لەگەڵ خۆیاندا هێنابویان توانی بووی بگاتە زاری و مێشکی زۆربەی سەربازەکان.

شەوی ١٣-١٤ ی گەلاّ ڕێزانی ١٩١٨ تۆپخانەکانی ئینگلیز بە گازێك کەپێی دەوتریا (گازی خاچی زەرد) دەستی دایە تۆپبارانکردنی هێڵەکانمان، ئەم گازە یەکێك لەتایبەت مەندیەکانی ئەوەبوو کە هەست بەبوونی نەدەکرا بۆنەوەی خۆتی لەلێ لادەی، تائەو کاتەی نیشانەی کاریگەریەکانی لەسەر جەستەت دیار دەکەوت. لەم کاتەدا لەشکری ئێمە لەناوچەیەکی نزدیك لە چۆمی لایبر بوو، ئەو دەمەی هەست بە کاریگەریەکانی ئەم گازە کرا کاروانی گواستنەوەی بریندارانی ئەم گازە دەستی پێکرد، بەڕاستی ژمارەیەکی زۆر بوو، هەندێك لە توشبوان بەم گازە پێش لەوەی بگەنە بەرەکانی دواوە بەمەبەستی چارەسەر وەرگرتن مردن، خۆشم دەمەو بەیان هەستم بەکاریگەربوونم بەم گازە کرد و بەرەبەرە ئازار هەموو لەشمی گرتەوە. چاوم گڕی تێبەر ببوو هێزی لەسەر پێوە وەستانم نەمابوو، وەکو سەرخۆش بەم دیو و ئەو دیودا دەکەوتم، بەم بارەوە بەرەو بەرەکانی دواوە کشامەوە، چەند کاتژمێرێك دواتر هەستم کرد لە نوتەکدام و چتم نەدەبینی، بەم دۆخەمەوە بۆ نەخۆشخانەی (باسفللك) گواسترامەوە و لەوێدا هەستم بەدیارکەوتنی شۆڕش کرد.

شۆڕش بەلای هەندێکەوە ببوە کارێکی ئاسایی، بەلاّم بەلای منەوە هیچ ئاسایی نەبوو، هەر لەوکاتەدا کرێکارانی کارگەی ئتزوخە و تفاقی سوربازی مانیان گرت، سەرباری ئەوەی لەم و لەوی هاوڕێمەوە دەم بیست کە گشت شتێك تەواوبوەو دۆخەکە لەدەست دەرچووە و ڕەنگە چەند هەفتەیەکی دیکە شۆڕش هەلاّیسا!بەلاّم من بۆخۆم بڕوام بەم جۆرە دەنگۆیانە نەدەکرد، بڕوام وابوو ئەوەی لای ئەوان بووەتە گرنگ تەنها مانگرتنێکی سادەیە لەشێوەی مانگرتنەکەی بەهار و پاش ماوەیەکی کورت هەموویان لێی پەژیوان دەبنەوەو دەگەڕێنەوە سەر ئیش و کارەکان و جەنگ لەبەرژەوەندی ئەڵمانیادا کۆتایی پێدێت.

دوای ئەوەی گەیشتمەوە بیمارخانە جارناجارێك گوێبیستی یاخی بوونی هێزی دەریایی دەبووم، بەوەی لەسوپای ولاّت هەڵگەڕاوەتەوە. بڕوام وانەبوو هێزی دەریایی هەرگیز خەنجەر لە پشتی نیشتمان بدات، بۆیە گوتم ڕەنگە یارییەك بێت یان گەر

Scanned by CamScanner

ململانێـی ڕاسـتەقینەش بێـت ئـەوا ماوەیـەکی زۆر کـەم دەخایـەنێت و هـەموان دەگەڕێنەوە بۆ بەرەکانی پێشەوەی جەنگ.

لەخەزەڵوەری ١٩١٨ دا بارودۆخەکە زیادتر شەڵەقا، بەیانییەک بەسواری ترۆمبێلی بارهەڵگر ژمارەیەکی زۆری کارمەندانی هێزی دەریایی گەیشتنە نێو شار و هانی بەرپاکردنی شۆڕشیان دەدا، لەم کاتەدا سەرکردەی ئەم بزوتنەوە شۆڕش خوازە (لەپێناو ئازادی و ئابڕووی گەلەکەماندا) ئەو گەنجە جولەکانە بوون کەپێشتر هیچ کامێکیان نەچووبوونە جەنگەوە.

نەختێک تەندروستیم باشتر بوو، بە ڕوونیەکی ڕێژەیی دەمتوانی شتەکان ببینم، پزیشکەکان پێیان گوتم: کاریگەری ئەو گازەی بەرت کەوتووە بەتێپەڕبوونی کات کەم دەکات و نامێنێت، بەمەش بینایت بۆدەگەڕێتەوە، بەڵام بەڵێنی ئەوەیان پێ نەدام کە هەموو شتێک وەکو جاری جارانی لێدێتەوە.

دگەڵ باشتربوونی تەندروستیمدا شۆڕش هەڵایسا، بەڵام من بەتەنێ بە جوڵانەوەیەکی ناوخۆییمان دانابوو، هەوڵی قایلکردنی هاوڵاتی بیمارخانەم دەدا بەوەی سەربازانی دەریایی وڵات ئەمەکدارییان لەئێمە کەمتر نییە بۆ وڵات، بەڵام ڕووداوەکان بێ ئومێدی کردم، شۆڕش بەچەند ڕۆژێک ناوچەیەکی بەرفراوانی گرتەوە و ئەم درمە تەنیەوە بۆ میونیخ کە مشتێک لە جولەکەکان دەستیان گرتبوو بەسەر بیروبۆچونی خەڵکانی میونیخ دا. بەڵام ئەم گۆڕانکاریانە هەرگیز نەیان توانی بوو لەبۆچوونەکەی خۆمم هەڵگەڕێننەوە: شۆڕشێکە چوارچێوە تەسکە، بەڵکو هەوڵێکە بۆ یاخی بوون و بەتەنها یەک گەلەکەشتی ئەنجامی دەدەن و سوپا ڕێگە بەمە نادات و بە تێپەڕبوونی چەند ڕۆژێک سوپا هەموو ئەمانە پێشێل دەکات.

ڕۆژانی دواتر بۆمن هەڵگری هەواڵی زۆر جاڕس کاربوو. شۆڕش لەهەموو وڵاتدا تەنی بووەوە، تەنانەت لەبەرەکانی جەنگیشدا باسی چەکدانان هاتبووە ئاراوە.

لە ١٠ ی خەزەڵوەری ١٩١٨ کەشیشێک هات بۆئەو نەخۆشخانەیەی منی لێ بوو، بۆئەوە هاتبووە هەندێک قسەمان بۆبکات. لەم قەشەیەوە هەموو شتێکمان زانی.

بەو پەڕی جۆش و خرۆشەوە گوێم بۆ ڕادێرابوو. بە دەنگێکی گڕ و نوساووەوە قسەی بۆدەکردین، پێی ڕاگەیاندین کە بنەماڵی هوهونزولرن مافی سەرکردایەتی کردنی وڵات و تاجیان لەدەست داوە، ئەڵمانیاش شێوازی حکوم ڕانی تێیدا لە

Scanned by CamScanner

پادشایەتیەوە بۆ کۆماری گۆڕدراوە. داوای پاڕانەوەی لێکردین لەخوا بەوەی ئەم پەیڕەوە نوێیەمان کارا و بەسوودی گەل بێت و لەداهاتوودا دەست لەگەڵەکەمان هەڵنەگرێت و پشتی لێنەکان.

ئەم قەشە لە وتەکانیدا باسی لە خانەی خاوەن یان ماڵی پاشا کرد و تێیدا ئاماژەی بەهەموو کار و چاکەکانی بنەماڵەی هوهونزولرن بۆ میرانیا و پروسیا و نیشتمانی ئەڵمانی بەگشتی کرد. پیاوە پیرەکە گریان قوڕگی داگرتبوو، ئەمەش وای کرد هەموو ئامادەبوانی نێو هۆڵەکە بەدوویدا لەپرمەی گریان بدەن ودەست بکەن بەشین و واوەیلێ. ئەودەمەی کەشیشەکە ڕاڤەی ناچاری ئەڵمانەکانی دەکرد لەبۆ چەك دانان پێی ڕاگەیاندنین کە وڵاتەکەمان،ئەڵمانیا، لەجەنگدا دۆڕا، ئێستاش لەژێر سێبەری بەزەیی دوژمنی سەرکەوتومانداین و دەبێت بەهەموو ڕێککەوتنێك قایل بین کە ئەوان پێشکەشمانی دەکەن و دەبێت بە دەستبڵاوی دابنێین. ئەوکاتەی قەشەکە بەم ئاستی قسەکردنە گەیشت ئەم جهانەم لەپێش چاو بووە تاریکستان و گوێم هیچی نەدەبیست و چاوەکانیشم چتێکی نەدەبینی، وەکو سەرخۆش هۆڵەکەم بەجێ هێشت و بەرەو نوێنەکەم بەڕێکەوتم، سەری گرگرتووم خستەژێر بالیفەکەمەوەو ئەم دەویست بڕوا بەم ڕاستیە تاڵە بێنم.

بسمارك، یەکخارەوەی ئەڵمانیا

Scanned by CamScanner

پاش لە ئاشتنی دایکم تاوەکو ئەو ساتە بۆهیچ کەس نەگریاوم. خۆم لەسەر خۆراگری ڕاهێنـابوو. لەچوار ساڵی جەنگدا دەمدیت چلۆن مردن هاوڕێ خۆشەویستەکانم لەدەست دەردێنێت و دەرەویان دەکات. هەرگیز بۆجارێکیش تاکە فرمێسکێکم نەڕشت و خۆم لەسەر ئەوە ڕاهێنابوو کەئەمانە پاڵەوانن و پێگەی بەهێزی وڵات لەسەر جەستەی ئەمانە پونێت دەنرێت. ئەو دەمەی لە جەنگدا گاز بەرم کەوت وەخت بوو دەستبکەم بەگریان بەڵام هەستم بە هێزێك دەکرد لەمەناومەوە پێی دەگوتم : (ئەی ترسنۆکی هیچ و پووچ، تۆ دەگریت بۆخۆت لەکاتێکدا ئەم نەهامەتیەی بەسەر تۆدا هاتووە هەزاران جار لە نەهامەتی بەسەردا دراوی هاڕێکانت کەمترە!). بۆیە خۆم ڕاگرت و ئارامیم بۆخۆم گێڕایەوە. بەڵام ئێستا هەموو شتێکم لەدەست دا. ئەودەمەی نیشتمان ئەدۆڕێنیت هەموو شتێکت دۆڕاندووە.

کەواتە هەمووی پوچ بوو. ئەو هەموو قوربانیانە. ئەو هەموو تێکۆشان و هەوڵانە، لەپێناو هیچدا تاڵی برچێتیمان چێشت. تینۆتی بەدرێژایی چەندین مانگ بۆ هیچ بوو! ئەو هەموو جەنگینەمان بابردی. پێکەوە لەپێناو سەرکەوتندا بەپشت بەست بەحەزی مردن بەرامبەر بە ترسی بڵاوکراوە دەجەنگاین. کەواتە زیاد لەملیۆنێك ئەڵمانی لەپێناو هیچدا لەگۆڕەپانەکانی خۆگەورە نواندندا خۆیان کرد بەقوربانی !

تۆ بڵێی ئەو ڕۆژەبێت کە گۆڕی سەدان هەزار لەو سەربازانە هەڵبدرێتەوە کە لە کەندرەکانەوە چونەتەدەرێ و داسی مردن کوشتونی؟ تۆبڵێی ئەو ڕۆژەبێت قاپی قەوری ئەو سەربازە خۆبەخشانە بکرێتەوە بۆئەوەی وەکو خێوی تۆڵەسێن و لەشێوەی پاڵەواندا بنێردرێنەوە بۆئەو نیشتمانەی کەلەپێناویدا خۆیان کرد بەقوربانی ؟ لەبەرخاتری ئەوەی کۆمەڵێك مێشولە دەست بەسەر دەستەڵات و چارەنوسی وڵاتدا بگرن چەندان هەزار سەرباز لەجەنگەکانی خەرمانان و گەلاوێژی ١٩١٤ دا بوونە قوربانی و دواتریش چەندین لەشکری خۆبەخش بەدوویاندا ڕۆشتن. ئایا لەپێناو ئەم شۆڕش هەلایسێنەرانەدا لاوانی خوار تەمەن ١٧ ساڵ خاکی فلاندەر لەباوشی گرتن؟ ئایا لەبەرخاتری چاوی کاڵی ئەم تازە پیاکەوتوانەدا دایکە ئەڵمانیەکان وەچەکانیان پێشکەشی خاك و نیشتمان کرد؟ ئەو ڕۆڵانەی کە دەیانزانی پاش لەڕۆیشتنیان ڕەنگە چیتر نەتوانن بیانبیننەوە؟!

Scanned by CamScanner

بەڕاستی دەبوو بۆ ئەو پاڵەوانانە شاپەیکەرێك دروست بکەین و لەسەری بنوسرێت
:
((ئەی ئەو کەسەی وا بەرەو ئەڵمانیا بەڕێکەوتوی، بە وڵاتەکەمان بێژە: ئێمە لێرەدا ڕاکشاوین، ئێمە ئەمەکداری نیشتمان و ئەرکەکانیشین)).

ئاخۆ سبەی مێژوو چلۆن ئەم ڕووداوە تۆماردەکات؟ ئەی دەبێت چی بە وەچەکانی داهاتووی نیشتمانەکەمان بڵێین و بیانوی چییان بۆ بهێنینەوە؟

بەڕاستی ئەوانەی ئەم فەتارەتەیان هێنایە ئاراوە گەلەکەمانیان بەرەو شێتی ئاراستەکردبوو، مێژووە سەروەرانەکەیان پڕکرد لە نامەردی.

شەو دەهات و ڕۆژ تەواو دەبوو، ڕۆژدەهات و شەو کۆتایی دەهات، بەڵگەی لەدەستدانی هەموو شتێك دەسەلمێندرا. لێرەوەش هەستی ئەوەم بۆ دیارکەوت کە پشت بەستن بە دەستبڵاوی و سەخاوەتی دوژمن کارێکی گەوجانە و شێتانەشە، بگرە تاوانیشە. ئەو دەمەی بیر لە چۆنێتی کۆتایی هاتنی جەنگ دەکەمەوە ڕق و قینم لە قازانی سنگمدا قوڵ دەدات بەرامبەر ئەوانەی بوونە هۆکاری ئەم شکست و شێوە ئەنجام گرتنەن.

ئەو دەمەی دۆخەکە نەختێك ڕوونتربوویەوە ناچار بڕیاری کارکردنم دا لە سیاسەتدا. لەم کاتەدا دەستم لەئەندازیاری هەڵگرت بۆ سیاسەت ؟ چونکە لەم شێوە دۆخانەدا دواین شت ئاوەدانکردنەوەیە کە خەڵك بە بیران بێتەوە.

بڕیاری ئەوەم دا لە سیاسەتەوە بگلێم، بەمەبەستی قوتارکردنی ئەڵمان و ئەڵمانیا لەدەست هەردوو جۆرە دوژمنی خوێنمژ، جولەکە و مارکس خوازەکان.

غولیۆمی دووەم یەکەمین فەرمان فەرمای ئەڵمانی بوو کە دەستی یارمەتی بۆ مارکس خوازەکان درێژکرد و نەیدەزانی کە ئەمانە تەڵەکەباز و گزیکارن و هیچ کات پشت پێبەستراو و ئەمەکدارنین. بەدەستێکیان چاك و چۆنیان دگەڵ غولیۆم دەکرد و بەدەستەکەی دیکەیان شینەغیان هەڵگرتبوو بەبەمەستی غیانەت لێکردنی!

Scanned by CamScanner

بەشی حەوتەم

دەستکردن بەچالاکی ڕامیاری

لە خـەڵوەزری ۱۹۱۸دا جـارێکی دیکـە گەڕامـەوە بـۆ میـونیخ ، بەمەبەسـتی خـۆ پەیوەستکردن دگەل وان سەرباز کە لە لەشکرەکەمدا بوون. دیتم لەشکرەکەم بەدەست ئەرجومـەنی سـەربازیەوەیە. زۆری نـەبرد تالـەم دەزگایـە وارس بـووم و دواتـر بـۆ (ترۆچین) گواسـترامەوە و لـە ڕەشـەمێی ۱۹۱۹ دا وەگـەڵ ئارانسـت شمیسـی هاوڵـمدا گەڕامەوە بۆ میونیخ.

لەشاری میونیخدا دۆخەکە دوور بوو لەئارامی و سەقامگیرییەوە. مردنی ((ئیزنر)) هۆکاری خێرادیارکـەوتنی دیکتاتۆریـەت بـوو لەسۆڤیەت. ئـەمـەش ڕەنـگ بـوو ببێتـە هۆی کەمبونەوەی دەستەڵاتی جووەکان. ئەوانـەی تۆوی شۆڕشیان لـەناخی هەمواندا چاندبوو.

ئەو پلان و نەخشە و پرۆژانەی بەمێشکمدا دەهات بەبێ هیچ چەن و چونیەك تـەنها بۆخـۆم بوون. واتـە هـەنگاوم نـەنا بۆ جێبەجێکردنیان ؟ لەبەرهـەوەی چاك شارەزای ئەوەبووم کە لەم دۆخەدا هیچ کەس گوێ لە کەسێکی بێ ناوبانگی وەکو من ناگرێت. هەمدیس ئەمانە نەبوونە بەربەست لەپێشمدا بۆئـەوەی بۆچوونەکانم دەربڕم. ئەمـەش وای کردبـوو لـە ناوەنـدی سـۆڤیەت لـە میـونیخ وەکـو دوژمنـانی شـۆڕش داوابکـرێم.

Scanned by CamScanner

لەسەر ئەم بنەمایە لە ٢٧ ی نەورۆزی ١٩١٩ دا چەکم بەڕووی ئەو سێ کەسەدا دەرهێنا کە هاتبوون بۆ ئەوەی دەستگیرم بکەن، بەڵام بەم کارەم شکستم بەم هەوڵە بۆگەنەیان بەخشی. جارێکی دیکە هیچ کەس بەم هۆیەوە نەهاتەوە بەلامدا.

پاش لە ڕزگارکردنی میونیخ بە ئەندامی ئەو لیژنەیە دانرام کە ڕاسپێردرابوو بۆ لێکۆڵینەوە لە هۆکارەکانی یاخی بوون و دیارکەوتنی شۆڕش کە لەشکری پیادەی دووەمی کردبووە دووبەشەوە. دواتر فەرمانێکم پێگەیشت بەوەی دەبێت ئامادەی وانەگەلێکی تایبەت بە پێگەیاندنی ئاکاریانەی نیشتمانی ببم، کەبە ئەندامە چەکدارەکان دەوترایەوە. ئەم دۆخە وای لێکردم ئەو هاوڕێ و دۆستانەم ئاشنابم کە هاوبۆچوونی منن لەم بوارەدا، لەزۆر دۆخی یاسایی و کاروباردا هەمان ڕەوتی منیان هەیە و هەمان قسەی من دەکەنەوە. هەموومان بەوە قایل بووین کەئەو کەسانەی تاوانی خەزەڵوەریان ئەنجامدا پێشیاوی ڕزگارکردنی ئەڵمانیا نین لە ئەهامەتی بەرۆک پێگرتووی. ڕێکخراوە((بورژوازیە نەتەوەییەکان)) لەتوانایدا نەبوو هەموو ئەو شتانە چاك بکاتەوە کە خراو کاران تێکیان داوە!

توێژینەوەی تواناداری خۆمان کرد لەبۆ دامەزراندنی پارتێکی خاوەن بەرنامەی دیاری کراو وەکو ئەوەی پاش جەنگ ناوی پارتی کشتکارانی لێنرا. لەم کاتەدا هەوڵی دۆزینەوەی ناوێکی گونجاومان دەدا بۆ پارتەکەمان بۆئەوەی سەرەنجی زۆرینەی کۆمەڵگە بۆلای خۆی ڕاکێش بکات، بۆیە ناوی ((پارتی کۆمەڵایەتی شۆڕشگێڕ))مان لێنا، چونکە بنەما کۆمەڵایەتیەکانی بزوتنەوە نوێیەکە خاوەنی سروشتێکی پێشکەوتوخوازی شۆڕش گێڕی بوو.

ئەوەی وای لێکردم ئەم ناوە لەم پارتەمان بنێم ئەوەبوو کە، بڕوام بوو کەفاکتەر و کێشەی ئابوری هەرگیز چوارچێوەی کێشە کۆمەڵایەتیەکانی نەبڕە. ئەوکاتەی ئاسۆی توێژینەوەکانم فراوانکرد لۆم دیارکەوت کە سیاسەتی هاوپەیمانێتیەکانی ئەڵمانیا ئەنجامی خەملاندنێکی هەڵەبووە بۆ بنەماکانی ژیانی ئابوری و گرنگیەتی بۆ دابینکردنی خۆراك بۆ گەلی ئەڵمانی. بۆم دیارکەوت کە تێڕوانینی سەرمایە بەدەستان تێڕوانینێکی دواکەوتو و ڕووکەشییە.

کەواتە سەرمایە چییە ؟

Scanned by CamScanner

بەرهەمی کارە، بێجگە لە بەرئەنجامی بەرهەمی کار هیچی دیکە نییە. سەرمایە جێگیر نییە؟ چونکە بەهەمان شێوەی کار کەوتۆتەژێر کاریگەری فاکتەری چالاکیەکانی مرۆڤ یان کۆسپەکانی پێشیەوە.

بەم چەشنەش سەرمایەی نەتەوەیی پەیوەستە بە بەهێزی دەوڵەت و ئازادیەوەی. ئەو دەمەی لێرەدا گوتمان دەوڵەت ئەوا مەبەستمان لە نەتەوەیە. ئاراستەکردنی سەرمایە بەپێی بەرژەوەندی ئازادی دەوڵەت دەبێت و سەربەخۆیەشی بەسروشتی دۆخ بەرەو ئازادی و هێز و مەزنی نەتەوەی ڕاکێش دەکات...

بەم چەشنەش ئەرکی دەوڵەت لەبەرامبەر سەرمایە ڕوونی ئاڵۆزە: پێویستە دەوڵەت سەرمایە بخاتە خزمەتی خۆیەوە لەجیاتی ئەوەی خۆی بکاتە کۆیلەی، ئەمەش پێویستی بە سەربەخۆیی ئابوری دەوڵەت هەیە، لەم کاتەشدا پێویستمان بەوە هەیە کە تەواوی ماف کرێکاران پارێزراوبێت.

لەپێش و ڕابردوودا هیچ جوداییەکی زۆر دیارم نەدەبینی لەنێوان ئەو سەرمایەیەی کە بەرهەمی کارە، لەگەڵ ئەو سەرمایەیەی کە بوونی وەستاوەتەسەر جامبازی بە تەنها. چاکەی ئەم جودا کردنەوەیەشم دەگەڕێتەوە بۆ یەکێك لە مامۆستاکانم، لەو مامۆستایانەی کە خۆم و هاوڕێ سەربازەکانم بەردەوام گوێ بیستی دەبوین، کەناوی گۆتفرید فیدەر بوو. ئەودەمەی یەکەمین جار ئامادەی وانە وتنەوەیەکی فیدەر بووم هەستم کرد توانیومە بنەمای دامەزراندنی پارتێکی نوێی سیاسی بدۆزمەوە.

***

فیدەر زۆر بەجوانی هەوڵی جیاکردنەوەی سەرمایەی نێونەتەوەیی تایبەت بە جامبازی و سەرمایەی پەیوەست بەئابوری نەتەوەی دەدا ، ئەوانەشی دژبەرییان دەکرد بەناچاری دانیان بە تەندروستبوونی بۆچونەکانیدا نابوو، بەلام بڕوایان وانەبوو کەبتوانرێت لەژیانی ڕاستەقینەدا جێبەجێ بکرێت.

ئەوەی لەڕوانگەی ڕەخنەگرانی ئامادەبووی وانەکەوە خاڵی لاواز بوو لەڕولنگەی منەوە خاڵی بەهێز بووە. بەڕاستی کاری ئەوکەسەی یاسا بۆ ئەنجامدانی کارێك دادەنێت خستنەڕووی فاکتەرەکانی بەرجەستەکردنی پرۆژەکە نییە، بەڵکو پیشاندانی پرۆژەکەیە وەکو ئەوەی بەدی دێت، بەو مانایەی ئامانج بەلای خاوەن پرۆژەکەوە گرنگ ترە وەك لە هۆکار. بۆیە ئەو کەسەی پەیڕەو و وەرنامەی عەر بزوتنەوەیەك

Scanned by CamScanner

دادەنێت پێویستە ئامانجەکەی بەباشی بزانێت و دەست نیشان بکات. چەسپاندنی ئەم ئامانجانە ئیشی رامیارچێتیانە. دەبێت بەباشی ئەوەشمان لەبیربێت کە ئەوەی مرۆڤ بیری لێدەکاتەوەو پلانی جێبەجێ کردنی بۆ دادەنێت مەرج نییە وەکو خۆی لەجیهانی راستینەدا بچەسپێت و بێتەدی.

باشتر وایە ئەوە بزانین کە بیرۆکەی نمونەیی لەرووی تەندروست داری و گەورەیی ئامانجەکانیەوە ناتوانرێت بە ئامراز و فاکتەرە مرۆییە ناسراوەکان بچەسپێندرێت بەو شێوەیەی خاوەنی بیرۆکەکە بیری لێی کردۆتەوە. بۆیە لەم روانگەشەوە نابێت گەورەیی خاوەن بیرۆکەکە بەپێوانەی چەندێتی بەدی هێنانی بیرۆکەکە یان ئەو ئامانجەی نەخشەی بۆ کێشاوە پێوانە بکرێت, بەڵکو بەپێی تەندروست داری ئەم ئامانجانە و کاریگەرییان لە گەشەی مرۆڤ و پێشکەوتنیدا دەپێورێت. بەڵام ئەگەر سەرکەوتنی تەواوی بیرۆکەکەمان بەپێی گەورەیی خاوەنەکەی پێوانەکرد, ئەوا لەریزبەندی کەسە گەورەکاندا هیچ کام لە نێردراوەکانی ئاسمان بەگەورە نابینین؟ چونکە بەدی هێنانی تەواوی پەیامەکەیان بەتەواوەتی کارێکی نەکردەیە. تەنانەت ئاین خۆشەویستیە, ناتوانرێت جێبەجێ بکرێت, تەنها کاردانەوەیەکی لاوازی نەبێت لەبۆ مەرامی ئەم دامەزراوە مەزنە. بەڵام گرنگیەکەی دەوەستێتەسەر ئەو ئاراستەیەی کە مەبەستیەتی فەرهەنگی لێوە پێش بخات و لە ئاکار و نەریتەکانی مرۆڤدا رەنگی پێبداتەوە.

ئەم جیاوازیە زۆرەی نێوان خاوەن بیرۆکە یان رێبازەکان و پیاوانی رامیارکار وای کردووە نەتوانرێت هەرگیز ئەم دوو جۆرە کەسایەتیە لەیەك جۆر مرۆڤدا کۆبکرێتەوە. ئەم چەشنە بنەمایەش بەزۆری بەسەر ئەو سیاسەت کارانەدا دەچەسپێت کە چالاکیەکانیان لەچوارچێوەیەکی شیمانییەدا ئەنجامداوە. بسمارکیش ئاماژەی بەوانە داوە بەتایبەت ئەوکاتەی لەبارەی دەست نیشان کردنی سیاسەتەوە گووتی‌کە: هونەری کارکردنە لەسنورێکی شیمانییەدا.

بەراستی ئەو سیاسەت کارانەی خۆیان دووردەخەنەوە لە بیرۆکەی روون و مەزن سەرکەوتنیان باشتر و خێراترە وەك لەوانەی شوێنی ئەم ئاماژەیە دەکەون. بەڵام لەم کاتەدا پرۆژەکانی ماوەکورتن و بەمردنی خاوەنەکەی بیرۆکەکانیشی لەناودەچن, هیچ کاریگەرییەکی بەسەر چینی ئایندەی گەلەوە نابێت, چونکە سەرکەوتنی

Scanned by CamScanner

وەستاوەتەسەر خۆ بەدوورگرتن لە پرۆژەی مەزن و ئاریشەی دیار و دوورکریگەر. ئەم جۆرە پرۆژانە لەلایەن جەماوەریشەوە پاڵپشتی دەکرێ بەوەی لەهەمان ئەو کاتەی تێیدا دەژین خۆراك و خواردنەوەی پێویستیان بۆدابین دەکات، بەبێ بیرکردنەوە لە ئەوەکانی داهاتوو.

ئەمەش وامان لێدەکات هیچ بەلامانەوە سەیرنەبێت ئەوکاتەی سیاسەت کاران هیچ گرنگی بە پرۆژە زیندەییەماوەدرێژەکان نەدەن، خۆیان بۆ جێبەجێکردنی پرۆژەی ماوەکورت و قازانج خێرادا چڕبکەنەوە !

بەڵام ئەوەی پەیڕەوەکەی داناوە مەبەست لە خۆشگوزەرانی ماوەیەك یان چینێکی دیاری کراوی ئێستا نەبووە، لەبەرئەوەی زۆرجاریش هاوڵاتیان ناتوانن بڕوا بە جێبەجێکردنی بیرۆکەکەی بکەن بۆیە بەناچاری و بەبێ ئومێدیەوە دەڵێن: ئەوکەسە تەنها لەخەیاڵدا دەژی و هیچی تر !

بەڕاستی گەر هونەری سیاسەت کاران بەڕاستی هونەری کاربێت لەسنوری شیماییەدا ئەوا هزەرەوان یان بیرۆکە داڕێژ لەو دەستەیەدەبێت کەخاوەندیش قایل دەکات لەوکاتەی هەوڵی ئەنجامدانی نەکردە دەدات یان داوای دەکات. کەواتە هزرەوان لە هەژمارەکەی خۆیدا خەملاندنە هاوچەرخەکانی بۆ پەیامەکەی لابەرێت، چون بڕیاردان لەسەر باشی و ناباشی ئەم بیرۆکە و پەیڕەوە کاری وەچەکانی دەهاتوو دەبێت.

خاوەن بیرۆکە مەزنەکان کە هاوچەرخانیان بەجوانی لێیان تێناگەن، گەورەییان بە لەمپەرەکانی خەڵکی کەم نابێتەوە، بەوەی بەباشی دەزانن کە ئەو ئەوانەی ئێستاکە نەفرەتیان لێدەکەن سبەی ئەم کەسانەیان لاپیرۆزدەبێتەوە، سبەی ئاکار و فەرهەنگی هزریان بەسەراسیماو لێگەیشتنەوە ئەخوێنن، لەم ڕێگەیەوەش پێخۆرێکی هەناوی دەئافرێنن بۆنەتەوەو لەکاتی پێویستدا دەتوانرێت کەڵکی لێوەربگیرێت.

***

ئەودەمەی فیدەر یەکەمین وانەی پێ وتینەوە لەبارەی سەرمایەوە بۆم دیارکەوت ئەم زەلامە خاوەنی بیرۆدۆزەی نەترسی یە، دەتوانرێت وەکو بنەمایەك بۆ بۆونیات نانی ئابوری نەتەوەیی ئەڵمانیا کەڵکی لێوەر بگیرێت. فیدەر زۆر بەئاشکرا داوای

Scanned by CamScanner

جیاکردنـەوەی سـەرمایەی نێونەتـەوەیی یـان بـازاڕی ئـابوری دەکـرد لەسـەرمای نەتەوەیی؟ چونکە مانەوەی ئەمە بەملکەچی بۆئەوە مانای لاوازکردنی سەربەخۆیی ئابوری وڵات دەگەیەنێت.

ئەمـەش بانگەشـەی دژە نێونەتـەوەیی کردنـی ئـابوری ئـەڵمانی بـوو. لەسایەی هزرەکـانی فیـدەرە و خۆشمـەوە بـۆم دیارکـەوت کـە، سـەختترین تێکۆشـان دەبێت لەبەرامبـەر سـەرمایەی نێـو دەوڵەتیـدابێت لەڕێگـەی لـە گـەلانی دژبـەری خۆمانـەوە. چـەندین ڕووداوی پشـتگیری کـاری ئـەم بۆچـوونە بەدیارکـەوت، تەنانـەت سـەرکردە بۆرژوازییەکانی ئەم ڕۆژگارەمان هەستیان بەوەکردووە کە سەرمایەداری نێودەوڵەتی تەنها بە هەڵگیرساندنی جەنگی گەورەی جیهانی کۆتایی نەهات ، بەڵکو پاش لەوەی جـەنگ تاوانـەکانی خـۆی ئاشـکراکرد، ئـەم سـەرمایەیە هـەوڵی لـەناوبردنی ئاشتی و گـۆڕینی بـۆ دۆزەخێکـی پـڕ لـەئازاری دەدا. هیچ کەسێك نەما کە ئەمەکداری نیشتمان بێت و هەستی بەوەنەکردبێت کە دژبەر کردنـی سـەرۆك داراییەکانی نێونەتەوەیی و سەرمایەی ئامادەی وام بووەتە ئەرکێکی نیشتمانی و نابێت هیچ لایەنگرێکی نەتەوە دژبـەری نـەکات، گـەر هـاتو هەسـتی سـەربەخۆیی و پاراسـتنی زگـارێتی ئـابوری نیشتمانەکەی لەئەندێشەدا گەڵاڵە بووبێت.

بەڵام ئەوانەشی کەلە بەرئەنجامەکانی ئەم ئاراستە نەتەوەییە دەترسێن ئەوا ئەمن پێیان دەڵێم: ترسەکەتان لەجێگەی خۆیدا نییە؟ چونکە تاوەکو ئێستاکە ئەڵمانیا زیاد لە یەك چەشنە ڕەچەتەی ئابوری نەشیاوی تاقیکردۆتەوە. مەترسی پیاوانی سیاسەت کـاران لەبەرانبـەر ئـەم جـۆرە بیرکردنەوەیـەی کـە دەسـتەبەرە بـۆ پاراسـتنی قـەوارەی نەتەوەیی بە بۆچونێکی پێچەوانەی ڕای گشتی هەمان بۆچوونی پزیشکانی کۆنگرەی باڤاریامان بیردێنێتەوە کە بە پزیشکانی ئامادەبووی کۆنگرەکەیان گووتبوو بۆچوونی خۆیـان لـەبارەی زیانـەکانی هێڵـی ئاسـنەوە بخەنـەڕوو، ئـەوانیش وایـان کـرد. ئـەم کۆنگرەیـە دروسـتکردنی ئـەم ڕێگەیـەی ڕەتکردەوە بـەبیانووی ئـەوەی کـە گەشتیاران لـەکاتی گەشـتەکەیاندا بـەم ناوچـەیە دووچـاری سـەرەخولێ دەبنـەوە و دەنگـی شـەمەندەفەرەکەش زیـان بەدانیشـتوانی ناوچـەکە دەگەیـەنێت، بۆیـە داواکرا پێش لەدروستکردنی هێڵێکە لەمپەرێکی تەختەیی یان لەهەرمادیکەی شیاو دروستبکەن.

Scanned by CamScanner

کە بەبێ ئەوەی جەماوەری ئامادەبوو هەست بە تێپەڕبوونی ئەم شەمەندۆفێرە بکەن ئەو قیتارە بەم ناوچەیەدا بەشێوەی مار تێپەڕبێت.

ئامۆشیاری ئەو کەسانە دەکەم کە بڕوایان بە گەشەی پلەکاری هەیە، بەوەی داوایان لێدەکەم ئەم بۆچوونانەیان بەس بابۆ خۆیان بێت، بهێڵن ڕاژەکارانی دڵسۆز و ئەمەکداری نەتەوە هۆکارەکانی گەشە بۆ گەلەکەیان دابین بکەن، بەجۆرێك بتوانرێت لەم ڕێگەیەوە وەچەکانی گەل خۆراکی تەواویان بۆ دابین بکرێت، خوێنیان بە پاقژی بهێڵێتەوە و ئەو ئەرکەش ئەنجامدبات کە خواوەند پێی سپاردووە.

لەم پێناوەشدا دەبێت هەموو ئەڵمانییەك بەو پەڕی توانایەوە کاری بۆبکات، بۆئەوەی سودی بۆی هەبێت پێویستە هزری لەم بوارەدا ڕابهێنێت و بەسەربازی ئەم بوارەی بکات، لەسایەی ئەمەشدا پێویستە لەسەرمان بەجوانی دۆخەکان شیبکەینەوەو کێشەکانمان بخەینە ژێر ڕاڤەکردنەوە، لەم کاتەشدا پلان و ڕێبازەکانمان دادەڕێژینەوە.

پاش لە قوڵبوونەوەم لە توێژینەوەکانی بیردۆزە جوخوازەکانی کارل مارکس بۆم مەبەستی پشت سەرمایەداریم بۆدیارکەوت بەپێی بۆچوونی ئەو، بەڕوونیش هەستم بەوەکرد کە ئامانجی سۆسیالیستی-دیمۆکراتی چییە لە دژبەری کردنی ئابوری نەتەوەییدا: ئامانجەکەکەی بریتی بوو لەوەی دارایی نیشتمان و ئابوریەکەی بخاتە ژێر دەستەڵاتی سەرمایەدارانی نێو دەوڵەتی یان جولەکەوە.

وانەبێژان کاتێك ناکاتێك ڕێگەی تاوتوێ کردنی بۆچوونەکانیان پێدەداین. جارێکیان ئامادەی گفتوگۆیەك بووم، دیتم کەسێك زۆر بە ملهوڕیانە و دڵگەرمییەوە بەرگری لە جوولەکە و مارکس خوازەکان دەکات بۆیە منیش وەڵامم دایەوە و پێچەوانە بۆچوونیم خستەبەرباسەوە، بۆئەمەش ئامادەبوان تاڕادەیەکی باش بۆچوونەکانمیان بەدڵ بوو. چەند ڕۆژێك دواتر وەکو پەروەردەکارێکی سەربازی نێردرامە نێو یەکێك لە لەشکرەکانی میونخیەوە.

لەم کاتەدا ڕێکخستن زۆر لاوازبوو، ملکەچیش وەکو ئەرك نەدەبینرا، چونکە فەتارەتەکەی ئیزنر و مانگرتنەکەی گوێڕایەڵی کردبووە خۆبەخشانە، دەبوو دژبەم دژەبۆچوونەم تێبکۆشم، بەڵام بەژیری و داناییەوە، هەروەها دەبوو سەربازانی پێ

Scanned by CamScanner

سپێردراوم لوسەر بنەمای بیرکردنەوە لەبەرژەوەندی نەتەوەو خاك و نیشتماندا ڕابێنم و گۆشبکەم.

بەخرۆشاوی و ئاست بەرزییەوە دەستم بەکارەکەم کرد، بۆچی چانسی ئەوەم پێدرابوو وەکو وتاربێژ بەختی خۆت تقیبکەمەوە لە گۆڕەپانێکی بەرفراوانی بۆ ڕام کراوم، بەخێرایی هەستم بەوەکرد کە گوتاربێژێکی بەهێز و دەنگ زوڵاڵم. بەهەڵەدا نەچوومە گەر بڵێم ئەرکەکەم وەکو مامۆستا یان پەروەردەکار بەسەرکەوتوویی ئەنجامدا، توانیم سەدان سەربازی توشبوو بە درمی مارکسیەت بگێڕمەوە بۆنێو پەچەی نیشتمان، دیسانیش توانیم ڕێکخستن تاڕادەیەکی باش پیادەبکەم و بگێڕمەوە بۆ ڕیزەکانی سوپا.

لەو ماوەیەی وەکو مامۆستایەکی سەربازی گوزەراندم توانیم ئاشنایەتی دگەڵ چەندین هاو بۆچوونی خۆمدا پەیدابکەم ، بە بەشداریتی ئەوان توانیم دواتر بنەماکانی بزوتنەوە نوێیەکە دابڕێژمەوە.

Scanned by CamScanner

بەشی هەشتەم

پارتی کشتیارانی ئەڵمانی

جارێکیان بروسکەیەکم لەسەرکردەکانمەوە پێگەیشت کەتێیدا داوای ڕاستکردنەوە یان سەرلماندنی بۆچوونێکی دەکرد بەوەی کە دەڵێن: ڕێکخراوێکی نوێ دیارکەوتووە بەناوی ((پارتی کشتیارانی ئەڵمانی)). ئەم پارتە بڕیاری کۆبوونەوەی دابوو لە غۆتفریدفیدەر.

لەوکاتەدا دەست تێوەردانی سوپا لەسیاسەت و ڕەوتی پارتە ڕامیاریەکاندا کارێکی سەرسوڕهێنەر نەبوو. شۆڕش دانی بەوەدا نا کە سوپا یان سەرباز دەتوانێت کاری سیاسی ئەنجام بدات, سوپاش بێگومان ئەم وارە تازەیەی پێخۆش بوو, بەبێ هیچ بیرلێکردنەوە و خۆبۆئامادەکردنێک خۆی تێهاویشت. بەس ئەوکاتەی پارتەکانی ناوەند و پارتی سۆسیالیستی دیموکراتی هەستیان بەدوورکەوتنەوەی سوپاکرد لە پارتە چەپڕەوەکانەوە بەرئاراستەی پارت و بوزتنەوە نەتەوەییەکان هەوڵی گەڕانەوەی دوورەپەرێزی جارانیان بۆ سووپا دەدا لەکاری سیاسەتدا, بۆئەمەش مافی خۆهەڵبژاردن و کارکردن لەبواری ڕامیاریان لێسەندەوە.

گەر ئەم پارتە چەپڕەوانە سوپایان لە ڕامیارکاری دوور نەخستایەتەوە ئەوا هەرگیز نەخۆیان و نەحکومەتەکەی خەزەڵوەر لەم بوارەدا سەرکەوتوو نەدەبوون. سوپا

Scanned by CamScanner

دژبەری ئەم پارتانەی دەکرد بۆ ڕزگارکردنی نەتەوە لە خوێن مژان بەوەی بەم کارەیان دژی پێشبڕکێ کارانە بۆ ڕاژەکردنی هاوپەیمانانی دوژمن لەنێو خوودی ولآتماندا. لەوەش ناخۆشتر دەستی یارمەتی درێژکردن بوو لەلایەن ئەوانەوەی کە پارت گەلی نیشتمانی نەتەوەخواز بوون بۆ ئەو پارتانەی دژە نەتەوەبوون، بەم کارەشیان دەگەیان لەنیشتمان و سوپاش دەدا.

وادیاربوو ئەم بۆرژوازییە ئاوەز نەزۆکانە لەلایەن مارکسی و هاوپەیمانانەوە ڕاکێش کرابوون، بەوەی کە بڕوایان لاپەیداکردن بەوەی دووبارە دوورخستنەوەی سوپا لە سیاسەت مەنای دروستکردنی قەڵغانێکە بۆ نیشتمان،لەکاتێکدا ئامانجی مارکسیەکان زۆر ڕوون و ئاشکرابوو: نەهێڵن سوپا پشتیوانی پارتە نەتەوە خوازەکان بکات و نەش هێڵن سوپا بەشداری چاکسازیەکانی ولآت بێت و ولآت بەئاسانی دۆخەکەی باشترنەبێت. ناڵێم پارتە نەتەوەییەکان خۆیان بۆئەو بڕیارە یەکلایی کردبۆوە کە سوپا سودێکی نییە بۆ کایەی نەتەوەیی. لەسایەی دەرچوونی بڕیاری زانینی بوونی شوێنی کۆبوونەوەی ئەو بزوتنەوەیەوە توانیم ئەم باسە بوروژێنم، بزوتنەوەی پارتی کشتیاری ئەڵمانی، سوربووم لەسەر ئەوەی بچمە کۆبوونەوەی پارتەکەوە و ئەوەی دەیبینم و دەبیستم بۆ تەواوکردنی ڕاپۆتە هەواڵیەکەم بینوسمەوە.

ئەو دەمەی بە یانەی (سترنکر) لە میونیخ گەیشتم، زیادتر لەبیست کەسم لە ژوورە فراوانەکەی کۆبوونەوەکەدا نەبینی، هەندێك سەربە چینی بەشخوراوی میللەتی شار بوون. لەوانەکەی فیدەرەوە زۆر شت فێر ببووم ، ئەوەی فیدەر پێشکەشی کرد هەمان ئەو بۆچوونانە بوون کەپێشتر بۆی خستبوینەڕوو، بۆیە بەتەواوەتی گوێم بۆ ڕادێرابوون، تەنانەت چاودێری گوێگرانیشم دەکرد. پاش لەوەی ڕۆشتمە هۆڵەکەوە بێگومان بووم لەوەش ئەم بزوتنەوەش بەهەمان چوارچێوەی بزوتنەوەکانی دیکەی پاش جەنگ دیارکەوتوون، تەنانەت دوای تەواوبوونی کۆبوونەوەکە لەهەمان بۆچوون پاش گەز نەبوومەوە.

لەم کاتەدا هەموو ئەڵمانییەك لای خۆیەوە بڕوای بەوەهەبوو کە پێشیاوی گرتنەدەستی دەستەلآتە و توانای سەردارێتی کردنی نەتەوەی هەیە و گونجاوە بۆ قوتارکردنی ولآت لەو پاشا گەردانیەی تێی کەوتووە. پارتەکان بەبێ ئانەوەی دەنگە دەنگ دیاردەکەون و لەناودەچنەوە؟ چونکە بنەمای لەسەر دامەزرازو و بڕواکەیان

Scanned by CamScanner

بەمێزنەبووە. نەیان دەزانی ئامانجی تەواوی ئەم بزوتنەوەیەیان چییە و لەداهاتوودا بەرەو کوێ ئاراستەیان دەکات.

پاش لێبوونەوەی فیدەر لە قسەکانی پێشکەشکاری کۆبونەوەکە کەسێکی دیکەی پێناساندین کە دژە فیدەر و بەدرۆخارەوەی قسەکانی فیدەر بوو. چونکە فیدەر لەبواری بیردۆزیەوە قسەی دەکرد بەڵام ئەم کەسە لەبواری جێبەجێ کاری. ئەم کەسە پێشنیاری بۆ سەرانی ئەم پارتەکرد کە وەرنامەکەیان بڕگەیەکی تایبەتی تێدابێت لەبۆ کشانەوەو جیابوونەوەی باڤاریا لە نەمسا ، بەتەواوەتی جەختی لەوە دەکردەوە کەپاش جیابوونەوەی باڤاریا نەمسای ئەڵمانیش بەتێپەڕبوونی کات دەچێتە پاڵ باڤاریا. بەڕاستی ئەم قسانەی دووچاری شۆمیان کردم، وروژاندمی و داوای مۆڵەتی قسەکردنم کرد، وەڵامێکم دایە پێش لەوەی لەقسەکانی بێتەوە بەتەواوەتی دەستی لەقسەکردن هەڵگرت و لە کۆبونەوەکە ڕۆیشتە دەرێ. بەڵام ئامادەبوانی تر بەو پەڕی چێژوەرگرتنەوە گوێیان بۆ قسەکانم ڕادێرابوو، هەموان دەستخۆشیان لێکردم، بەرلەوەی لە هۆڵەکە بڕۆمە دەرێ کەسێك نامیلکەیەکی گچکەی خستە نێو دەستم و داوای خوێندنەوەی لێکردم. بەخۆشحاڵیەوە ئەو نامیلکەیەم وەرگرت ؟ چونکە چیتر پێویستم بەوە نابێت لە کۆبوونەوەکانی پارتەکەدا ئامادەبم بەمەبەستی زانینی مەبەست و ئامانجە دوور مەوداکانی.

لە چادرگەی لەشکری دوو، لەژورەکەمدا دەستم دایە هەڵدانەوەی یەك بەیەکی لاپەڕەکانی نامیلکەکە، وام دەزانی ئەمە وەرنا و پەیڕەوی پارتە نوێیەکەیە. ئەوکاتەی لێم ڕوانی دیتم دانپیانانی کرێکارانی ئەڵمانی یە–ڕەنگە نوسراوی ئەو کەسەبێت کە نامیلکەکەی خستە نێودەستمەوە–بەساکارییەوە باسی لە ((بەئاگاهێنانەوەی هزری))دەکرد. بەخێرایی دیتم بەخرۆشەوە دەیخوێنمەوە؛ چونکە ئەم پیاوە بەهەمان ئەو قۆناغانەی مندا تێپەڕیوە کە منیش پتێیدا تێپەڕیوم. پلەبەپلە دەروونی خۆی بەرەو سەرکەوتن ڕاهێناوە و گەیشتۆتە قۆناغی جێگیری. ئەم کەوسە پەیوەندی بە بزوتنەوە کرێکاریەکانەوە کردووە و تادوا بزیسکی هێزی خۆی بۆ کردونەتەقوربانی، بەڵام ئەودەمەی هەستی بەوەکردووە کە مارکسیزم جەنگێکی دژە نیشتمان و نەتەوەیە و هەوڵی لەناوبردنی بەهار و پیرۆزیەکانی نەتەوەدەدات بۆیە دەستی لێیان هەڵگرتوەو لەهەنگاوەکانی دیکەشی پەژیوانە.

Scanned by CamScanner

دوو هەفتە پاشتر نامەیەکی وەرگرتنم لە لەلایەن پارتی کشتیارانی ئەڵمانییەوە پێگەیشت بەوەی بوومەتە ئەندام، داوای ئامادەبوونی لێدەکردم لە کۆبوونەوەکانیدا. بەڕاستی زۆرم سەیر لەوە دەهات چۆن دەتوانرێت لایەنگر بەم شێوەیە بۆ پارت و بزوتنەوە کۆبکرێتەوە، هەمدیس بەهۆی ئەوەی بڕیارم دابوو خۆم پارتێك دابمەزرێنم و سەرکردایەتی بکەم، بۆیە بەتەنگ بانگەشەی بەئەندام بوونەوەم لەم پارتەدا نەڕۆشتم. ویستم داوای لێبوردنیان بۆ بنوسمەوە بەڵام لوتبەرزیم نەیهێشت، بۆیە بڕیاری ئامادەبوونی کۆبوونەوەکەم دا.

لەکاتی دیاریکراودا گەیشتمە میوانخانەی ڕۆزنباد شوێنی کۆبونەوەکە، ڕۆشتمە ژوورێکی گەورەوە کە مێزێکی لەناوەڕاستدا دانرابوو و لەسەر کورسیەکانیش چوار گەنج دانیشتبوون، هەستم کرد یەکێکیان ئەوکەسەبوو کە نامیلکەکەی پێ دام، بەگەرمیەوە چاك و چۆنی لەگەڵ کردم و بەهاوڕێکانی ناساندم و باسی نیشتمان پەروەری و نیازپاکیمی بۆکردن، دواتر فەرمووی دانیشتنم لێکرا، پێیان ڕاگەیاندم: هەموان چاوەنواڕی هاتنی سەرۆکی پارتن...دوای چەند خولەکێك سەرۆك گەیشت و بۆم دیارکەوت هەمات کەسی پێشکەشکاری کۆبوونەوەکەی مەیخانەکەی پێش لەدووهەفتەیە. بەرلە دەستکردن بەقسەکردنی فەرمی بۆم دیارکەوت سەرۆکی باڵا ناوی (هاریردان)ە، سەرۆکی لقی میونیخیش ناوی (ئەنتوان در کسلر)ە.

پاش لەخستنەڕووی کۆمەبەستی کۆبوونەوەکەی ڕابردوو، دواتر ئەمینداری دارایی پارت هاتە قسە و گووتی: کۆی ئەو پارەیەی هەمانە تەنها حەوت مارك و نیوە، هیوا زۆرە بەوەی لەداهاتوودا ئەم بڕە زیادبکات. ئامادەبوانیش متمانەی خۆیان بە ئەمینداری دارایی پارت بەخشیەوە، ئینجائەمەشیان تۆمارکردەوە.

پێش لەهەنگاونان بەرەو خستنەڕووی خشتەی کارەکان سەرۆکی پارت هەستا بە خوێندنەوەی سێ نامەی وەڵامی پارت کەلە بەرلین و کیبل و دۆسلدرۆفەوە بۆیان نێردرابوو، ئامادەبوانی کۆبوونەوەکە زۆر شادومان بوون بەم چەشنە نامە گۆڕینەوانە و بەفراوانبوونی پارتیان لەقەڵەم دەدا. لەکۆتادا ئامادەبوان گەیشتنە خشتەی کار یان پەیڕەوی مەبەست، لەم کاتەدا کێشەی پاڵێوران هەبوو بۆ پەیوەندی کردن بەم پارتەوە، لەم کاتەدا سەرۆکی پارتەکە پرسیاری ئەوەی لێکرد کەئایا بەڕاست تۆ دەتوانی هاوکاری ئەم پارتەمان بکەیت و ئەمەکداربیت بۆی؟ بەڵام من وەڵامی ئەم

Scanned by CamScanner

پرسیارەم نەدایەوەو لەبریدا پرسیم: کار و ئامانج و بنەما فەلسەفیەکانی پارتەکەتان چییە ؟ ئەی شێوازی کارکردنتان؟ بەڕاستی وەڵامەکان بۆمن ڕوون نەبوون. بۆیە لۆم دیارکەوت ئەم پارتە هیچ ئامانجێکی نییە و تەنها دەیەوێت بوونی هەبێت و هیچی تر. بەڕاستی دانیان بەوەدانا کە تاوەکو ئێستا پەیڕەو یان خشتەی کاری پارتەکەیان نەنوسیوەتەوە و شتی لەم جۆرەیان نییە. بەهۆی لاوازی دۆخی داراییانەوە توانای چاپکردنی بلاوکراوەو ئامادەکردنی تەسکەرەی ئەندامێتی و ئاراستەکردنی داوەتنامەی چاپکراویان نییە. بەلام بەشێوەیەکی گشتی وادیاربوو ئامانجی گشتی ئەم بزوتنەوەیە بوژانەوەی ئەلمانیا و گەڕانەوەی سەروەریەکانی ڕابردووی بووە.

ئەم گەنجانە وایان هەستدەکرد نیشتمانەکەیان، ئەلمانیا، لەسەر لێواری مەرگە و ئەو پارتانەی هەن توانای ڕزگارکردنی ولاتیان نییە. بۆیە ئەمانەش بڕیاری دامەزراندنی ئەم پارتەیان داوە بەمەبەستی پاقژکردنەوەی ولات لە مشەخۆر و زەروەکانی نێوخۆی ولات و ئازادکردنی لەکۆت و بەندی دەرەکیش.

ئەو دەمەی لەنیوە شەودا بۆ خێوەتگەی سەربازگەکەم گەڕامەوە خۆم لەپێش ئاریشەیەکی زۆر وردا بینیەوە: ئایا بەڕاست دەبێت لەم بزوتنەوەیە دابڕێم یان بچمە نێویەوە؟ بۆچەند ڕۆژێك بیرم دەکردەوەو تێدەفکریم. هەست و سۆز هانی تەقلبونی دەدام بۆ ڕیزی پارتی کشتیارانی ئەلمانی بەلام ئاوەزم هانی خۆ بەدوور گرتنی دەدام لەم پارتە. خۆئەگەر من لەو جۆرە کەسایەتیانە بوومایە کەبەئاسانی بۆچوونی ڕامیاریان دەگۆڕن ، ئاسانتر لەوەی جلیان بگۆڕن، ئەوا تەقلی ئەم بزوتنەوەیە دەبووم. بەدوو هەفتە پاشتر بڕیاری تەقلبونم دا بۆ نێو ئەم بزوتنەوەیە. لەم کاتەدا وام هەستدەکرد ئیشی من تەواو. ئێرە دوا سنوری خۆمە و بۆخۆم بڕیاری کۆتایی چارەنوسی خۆمم نوسیوەتەوە. بەو مەبەستەش قایلی تەقلبونە نێو ئەم پارتەم دا کە ئەم بزوتنەوەیە پێویستی بە کەسێکە ڕێبەریان بکات و ئامانج و وەرنامە و پەیڕەویان بۆدیاری بکات و بنوسێتەوە و کاربۆ گەیشتن بەئامانجە پیرۆزەکانیان بکات. سەربەخۆیی ئەلمانیا لەدەست داگیرکارە بیانیەکان و مشەخۆر و خوێن مژانی ناوخۆیی ولات، وام هەست دەکرد دەتوانم بەدڵی خۆم لەداهاتوودا ئەم بزوتنەوەیە بەو ئاراستەیەدا بەرم کەبڕوام پێیەتی و بەئامانجی گەیشتن بە ئامانجە گەورەکەم.

Scanned by CamScanner

بڕوام وابوو نەداری خاڵی لاوازی من نییە، بەڵام ئاخۆ ڕێگاچارەسەر بۆ ڕزگارکردنم لە چوارچێوەی هاوڵاتی شاراوە کامەیە؟ ئایا بەڕاست من هاوڵاتییەکی بێچارە نیم لەنێو چەندین ملیۆن کەسدا؟ لەکوێ بووە کەسێکی بێناو بتوانێت دژبەری سەرکردە بزوتنەوە و پارتەسیاسیە ناودارەکان بکات ؟

لەو چەشنە مرۆڤانە نیم لوتبەرزیم لەڕێم لادات و ئاراستەکەم بگۆڕێت. بەڵام هەمدیس ون ناویشم بە کۆسپی پێش سەرکەوتنم نەدەزانی. ئەی بڕوانامە نزمەکەم، بۆئەمەش بەردەوامی دانم بەخوێندنەوە بەباشتر زانی وەك لە هەوڵدان لەبۆ بەدەستهێنانی بڕوانامەی بەرزتر.

بەم چەشنەش بەئەندامی کاتی ژمارە ٧ تەڤلی نێو ڕیزەکانی پارتی کشتیاری ئەڵمانی بووم.

Scanned by CamScanner

بەشی نۆیەم

هۆکارەکانی تیاچوونی

ئەودەمەی تەنیك دەکەوێت قوڵایی کەوتنەکەی بەپێی ئەو ماوەیەی لەنێوان دۆخە نوێیەکە و ئەو دۆخەی کەپێش لەکەوتنەکە هەیبووە دەپێورێت. ئەم بنەمایەش دەتوانرێت بەسەر داکەوتنی گەلان و وڵاتیشدا جێبەجێ بکرێت.

داکەوتنی فەرمانفەرمایەکە زۆر مەزن بوو؛ چونکە لەبەرزاییەکی بەرزەوە کەوتەخوار. ئەو فەرمان فەرمایەی داڕووخا دامەزراندنی بەرئەنجامی کارەفرەوێژییەکانی ئەندامانی ئەنجومەنی نوێنەران و گزی و تەڵەکەبازی سیاسی کارانیش نەبووە، بەڕاستی بەهێزی پێشمەرگەکان پونێت نرابوو، بەرئەنجامی زنجیرەیەك سەرکەفتنی ڕەوا و ئەنجامدراوی ئەمرانەبوو. بێگومان دامەزراندنی فەرمان فەرما بەرئەنجامی کاری فرەوێژی قسەی زۆر بڵێیانی ناوەوە و دەرێی پەڕلەمانین نییە. بەرکو ئەو دەمەی تۆپەکان بۆمب بارانی پاریسیان دەکرد لە جەنگی حەفتادا ئەم بیرۆکەیە لای گەل پەیدابوو، دواتر بڕوایان پێی هێنا و دواتر ئەڵمانەکان بڕیاریان دا، سەردارانی گەا، کە فەرمان فەرمایەك دابمەزرێنن و تاجی ئیمپراتۆریش جارێکی دی وەکو ناونیشانی یەکێتی پیرۆزی خاکی ئەڵمان دەست نیشان بکەن.

وڵاتەکەی بسمارك بەرئەنجامی کوشت و بڕی زۆری بێ ئەنجام نەبووە، دەستی کەسانی سیاسەت کاریشی تیادا نەبووە لەبەدی هێنانی ئەم خەونە نەتەوەییەدا.

Scanned by CamScanner

بەڵکو پاڵەوانانمان لە مەیدان و گۆڕەپانەکانی جەنگدا بەدەستیان هێناوە، یاخود دروست و پونیتیان ناوە.

ئەم یەکێتی و هەوڵە دیارکەوتنی فەرمان فەرمایەکی بەخەرمانەیەك لە پێنزی مێژوویی چواردووبەر گرتبوو، ئەودەمەی دەستی دایە سەرکەوتنەکان و هەنگاوی نەترسانەیان دەنا ئەوکات جیهان لەوە دڵنیابوونەوە کەئەم چەشنە هەنگاوانە تاکۆتا بەردەوام دەبێت و دەگاتە دوندە و دواتر دەست بەسەرجیهاندا دەگرێت و سەرپەرەشتی دەکات. لە باوەشی ئەم فەرمان فەرمایەدا نەتەوە دڵخۆش بوو بە سەروەرێتی و ئارامی و لەخۆش گوزەرانیدا دەژیا. ئەم وڵاتە بووە خاوەنی هێز و دەستەڵاتێکی زەبەلاح بەپشتیوانی سوپایەکی گەورە و سەرکردەیەکی بیرفراوان و ژیر و بەیارمەتی نەتەوەیەك کە بڕوای بەخۆدیاری کردنی چارەنوسی خۆی هەبووە.

بەڕاستی سەیربوو ئەوکاتەی لە دوندەدا ئەم فەرمان فەرمایە دابکەوێت، هەموو گەلی ئەڵمان سەیریان لێدەهات و بڕوایان بەوە نەدەکرد، توشی شۆك هاتبوونەوە، تەنانەت وایان لێبەسەرهاتبوو نەشیان دەتوانی بیرۆکەیەکی جوان و ڕێکخراو بۆ وڵاتەکەیان لەمێشکیاندا کۆدابکەن کەتایبەت بێت بەماوەکانی پێش لەداڕووخانی. کەواتە زانینی هۆکاری تیاچوون و دارمان پاش لە دەست دەرچوونی دۆخەکە سودی چیی دەبێت گەر بەچاوی خۆت کلۆربوونی پایەکانی وڵات و لەقبوونی کۆڵەکەکانی لەسەر وەستاوی وڵاتەکەت ببینیت و بزانیت ؟

ژمارەی ئەو هاووڵاتیە ئەڵمانیانەی کە تێبینی کەوتنی وڵاتەکەیان دەکرد لەکاتی خۆیدا زۆر کەم بوون، ژمارەیەکی زۆر کەمیشیان نیشتمانی ئەم پەتاکوشندەیە ئاشنابوون و هەوڵی سڕینەوەو قڕکردنیان دەدا.

ئەم کەسانە نەیان توانی ئەم پەتایە بەباشی لەناوبەرن؟ چونکە تارادەیەکی زۆر دەرکەوتەی نەخۆشی و هۆکارەکەیان لێ تێکەڵاو ببوو. ئەوەتا ئەمڕۆ زۆرینەمان لەبەرامبەر ئەم پەتایەدا دۆڕاوین و بگرە بەکارێکی ژیرانەشمان دەزانی کەئەم داڕووخانە ڕوویدات؟ چونکە گروپی لێکۆڵەر و شارەزا ئابورییەکانی وڵات ئاستی ژیریان لاوازبووەو درکیان بە بەشوێندا هاتووەکانی ئەم فەتارەتە نەکردبوو. ئەم بۆچوونە نەشیاوە تەنها لای دەستە ماف خۆراوەکاندا بەرجەستە نەبووبوو کە تەنها باشکردنی دۆخی ژیانی خۆیانیان دەوێت! لەشێوەی کرێکاراندا، تەنانەت ناوەندە

Scanned by CamScanner

ڕۆشنبیریەكانیشی داگیركردبوو، بەوەی ئەمانە پێیان وایە كە شكست پێش لەسەربازی بەسەر ئابوریدا دەچەسپێت، ئەمانە هەوڵی پێكهێنانی پایەی ئابوری نوێیان دەدا لەسەر بنەمای ئابوری شیاو و تەندروست.

هۆكاری ئابوری پێویستە لەخانەی سێیەم یان دووەمدا بێت، لە لوتكەی ئەو هۆكارانەی كە بوونە هۆی ئەم دارمانە فاكتەری سیاسی و هەناوی و فاكتەری خوێن بوون. لەسەر بنەمای ئەم چەشنە هەستكردنەمان سەركەوتنمان دەوەستێتەسەر دەست نیشان كردنی پەتاكە و لەناوبردنی، دواتریش دۆزینەوەی چارەسەری گونجاو بۆ نەخۆشانی بەركەوتووی ئەم پەتایە.

ئەمەش وامان لێدەكات قەكۆڵین لە هۆكارەكانی دارمانی ئەڵمانیا ببێتەكارێكی مەردانەی مەزن، بۆیە پێویستە لەسەر هەموو بزوتنەوەیەك كاروچالاكی خۆی لەم بوارەدا برەوپێبدات بەومەرجەی بەقازانجی نەتەوەو دژە دۆران كۆتایی پێبێت.

لەو ڕاڤە باوانەی كەلەم ڕۆژگارەماندا بۆ داڕووخانی ئەم ئیمپراتۆریەتە دەكرێت: دەبێت سزای ئەو جەنگانە هەڵبگرین كە كردومانن. ئەو كێشە و ئاریشانەی دووچارمان بووەتەوە بەرئەنجامی جەنگە دۆڕاوەكانمانە.

بێگومان هەندێك لەهاوڵاتیانی ئەڵمانی ئەم ڕاڤەیە بە نیاز پاكیەوە وەردەگرن. بەڵام ژمارەی ئەوكەسانەشی هەوڵی ڕێ وێڵكردنی دانیشتوان دەدەن زۆرن و وەكو زەروو لە دەزگاكانی دەوڵەتەوە خوێنی میللەت دەمژن.

هاوڵاتیانی ئەڵمانیا هێشتاكە گلەیی بانگەشەكارانی شۆڕش گێڕانی ماركس خواز و جوەكانیان لەبیرنەكردبوو لەبەرامبەر گەلی ئەڵمانیادا؛ چونكە ئەم شۆڕشەیان نەبوەهۆی درزخستنە نێو گۆپاڵەی گوێڕایەڵی و جەنگ لەبۆ كەمكردنەوەی چێشی سەركەوتن لای سەرمایەداران. ئایا ئەو شۆڕش گێڕە خوێڕیە غەیانەت كارانە دووپاتی ئەوەیان نەدەكردەوە كە لەناوبردنی گیانی سەربازی پروسی هۆكاری دەستەبەریی ئاسایش و بوژانەوە و ژیان ئازادی وڵاتە؟ پاش لە فەتارەتەكە دیتمانن ئاڵای تاوانباركردنی سەربازییان بەرزكردەوە، بەوەی ئەم شكستە بەرئەنجامی نانەبەزی سەربازان و سەركردە سەربازیەكان بووە ؟!

گومان لەوەدا نییە شكستمان لە جەنگدا خراپ كاریگەری دەبێت لەسەر داهاتووی نەتەوەكەمان. بەڵام ئەم شكست خواردنە هۆكاری سەرەكی ئەم كاریگەر دیاركەوتنە

Scanned by CamScanner

نەبووە. بەڵکو هۆکار گەلێکی دیکەبوون کە ئێستاکانێ ئەمانە خۆیانی لێ بێبەری دەکەن. ئەمانە هۆکاری بڵاوبوونەوەی فەتارەتەکەبوون لەوڵاتدا کەئەویش بەرهەمەکەی جگە لەشکست بەخشین بەناخی سەربازەکان و چەك دانان زیادتر هیچی دیکە نەبوو. ئەمانە هەموو شتێك دەخەنە ئەستۆی سەرکردە سەربازییەکان و خۆیان وەکو بای بەیان بۆی دەردەچن و بێبەری دەکەن. سوپای ئەڵمانی بوێر لەبەرامبەر سوقایەکی چەند هێندکی خۆی بوویەوە. جا لەڕووی ژمارەی سەربازەوە بووبێت یان جۆر و چەشنی چەکی بەکارهێندرا. لەماوەی چوار ساڵدا توانی گەورەترین گورزیان لێ بوەشێنێت و گەیاندیانیە لوتکەی مردن و لەناوچوون. بەڵام ئەفسووس.

تیاچوونی بەرەی ئەڵمانی فاکتەری ئەم ئاریشەیەی هەنوکە نییە. بەرکو بەرئەنجامی تاوانی ئەو کەسە غەیانەت کارانەیە کە دەیان هەوێت هەموو بەرپرسیارێتیەکان بخەنە ئەستۆی سوپا و وەکو قوربانی لەناوی بەرن. لەکوێ بووە تەنها دارمانی سەربازی تەواوی دەوڵەت و نەتەوەبێت؟ کوا شکست خواردن لەجەنگێکدا مانای تیاچوون و هەڵوەشانەوەی نەتەوەی شکست خواردووە ؟

ئەو دەمەی گەلێك دووچاری شکست دەبێتەوە بەهۆی خوێڕێتی و ترسنۆکییەوە ئەوا ئەو گەلە بەئەنجامی کاری خۆی گەیشتووە. بەڵام کوا بووە گەلێك بەهۆی تەنها شکستێکی سەربازییەوە دابڕووخێت لەکاتێکدا گەلەکە قارەمانانە جەنگابێت و هەوڵی سوود وەرگرتنەوە بدات لەم جەنگە دۆڕاوانەی . مێژووش پشت ڕاستی ئەم قسانەم دەکاتەوە.

زۆر بەداخەوە شکستی سەربازی نەتەوەکەمان تەنها تۆڵەیەکی خواوەند بووە لە نەتەوەکەمان کردیەوە. ئەم شکستە دیاردەیەکی بەرجەستە پێکدێنێت کە لەسایەی هەڵوەرینی بڕواکانی هاوڵاتیانەوە لەبۆ دیتنی دەرکەوتەکان گەشەدەکات.ئەو دەمەی گەلی ئەڵمان خۆشحاڵی بۆ شکستەکە دەربڕی ئەم بیرۆکە بۆگەن و ترسناکانە دیارکەوتن.

ئایا مارکس خواز و ناوەندە سەر لێ شێوێنراوەکان لەلایەن جوولەکەوە خۆشییان دەرنەدەبڕی لەبۆ شکست خواردنی وڵاتەکەیان لەجەنگدا؟ ئایا هەندێکی دیکەمان شادەمانی پیشان نەدەدا بەوەی خاڵی سەرەتا و کۆتایی لەبۆ داڕووخانی دەوڵەتەکەی بەدەستی خۆی بووەو دوژمن تەنها بروسکەیەکیان بۆناردووەو ئەو خۆی هەموو

Scanned by CamScanner

کارەکـانی دیکـەی ئەنجامـداوە؟ ئایـا دەسـتەیەك لەئەڵمانیـەکانی خۆمـان جـەنگی بەدبەختی هێنیـان هەڵنەگیرساند؟ گـەلی ئـەڵمانی لەرێگـەی ئاوەزەوە ئـەم شکسـتەی قبوڵکرد, کەواتە دەتوانین بڵێین: ئەو نەهامەتیەی بەسەریدا هات ماق خۆی بووە و پێی بەخشراوەتەوە, بوڕاستی چارنووس ئەم شکستەی بۆ نەنوسی بووین, چونکە گەر دەستی چارەنوسی تێدابووە ئەوا دڵمان پڕدەبوو لە ڕق و کینە لەبەرامبەر ئەو دوژمنانانـەمان کـە شکسـتیان پـێ هێنـابووین و بـەدووی ڕۆژی سـەرکەوتنماندا دەگەڕایان, نەتـەوەش هـەمووی ببۆ پێشوازی کـردن لـە سـەربازانی گـەڕاوەی بـەرەی جەنگ ڕیزیان دەبەست و سەرلەنوێ باوەڕ و متمانەی خۆیانیان پێدەبەخشینەوە, ئای کەوا نەبوو !؟

بێگومان, گەر چارەنووس بەرپرسی ئەم شکستەمان بوایە ئەوا هیچ کەس لـەبۆ ئـەم شکست هێنانەمان خۆشحاڵی دەرنەدەبڕی و سەمای نەدەکرد و گۆڕانیـان نەدەوتـەوە, هیچ کەسیش نـەی دەوێـرا بەلوتبەرزییـەوە شانازی بە بەشدارێتی خۆی بکات لـەبۆ لاوازکردنی بەرەکانی جەنگی ئەڵمانی و درز تێخستنیو ئەوانەشی مارکس خوازەکـان چەواشـەیان کردبـوون و دەسـتیان بەسـەر ئاوەزیانـدا گرتبـوو هـەرگیز بەشـان و بـاڵی دوژمندا هەڵیان نەدەدا وشانازییان بەشکستی و کەوتە چاڵەوەی خۆیانـەوە نـەدەکرد. سوکایەتیشیان بە سوپا ماندووە گەڕاوەکەی جەنگ نەدەکرد و ئاڵاکانیان بەر پێ لەقـە نەدەدا! تەنانـەت ئـەم دۆخـە وای کردبوو کەیـەکێك لـە ئەفسـەرە ئینگلیزەکـان بـەناوی ڕیغنتۆن بڵێت: لەنێوان هەرسێ ئەڵمانییەك یەك دانەیان غەیانەت کار و ناپەکە !؟

بەڵێ بەڕاستی ئەم دۆڕانە یەکێك بوو لەبەرئەنجامی دەرهاویشتەکانی ئـەو پەتایـەی کە توشی نەتـەوە هـاتبووز ئـەم پەتایە خۆڕاگری نەتـەوەی ئـەڵمانی کلۆرکرد و داب و نـەیت و ورەو مەردایـەتی سروشـتی بـۆ مانـەوە و حـەزی جـەنگین لـەبۆ سـەرکەوتنی لاوازکرد, ئەو جوولەکە و مارکس خوازانەی کە ئەم شکستەی وڵات بەرئەنجامی کـاری جێبەجێ کردنی نەخشەکانی ئەوان بوو هـەوڵی ئەوەیان دەدا کەئـەم فەتارەتـە هـەموو تاوانەکانی بخەنە ئەستۆی تاکە کەسێکەوە کەناوی (لودندرۆف) بوو.

بەم هەنگاوەشیان توانییان ئەو هێزە لەدەستی ئەم سەرکردە پاکە وەرگرنـەوە کـە دەیتوانی وڵات لەم ناپاکانە لە وێڵکاران پاقژ بکاتـەوە, لودنـدرۆف ی تۆمـەت بارکراو بەشکسـت پێهێنـانی گەورەییـەکانی ئـەڵمانیا بۆیـە لـەڕۆژی لێپرسـینەوەدا ئـەم کەسـە

Scanned by CamScanner

توانای بەرگری لەخۆکردنی نابێت, ناشتوانێت کاربکاتەسەر وەرچەرخانەکانی دۆخەکە.

ئەودەمەی مارکس خواز و جوولەکە مامۆستاکانیان ئەم درۆیەیان تەفرکردەوە بەباشی دەیانزانی نەختێك لەم درۆیە لەمێشکی ئەڵمانیەکاندا دەمێنێتەوە و دواتر کاریگەری خۆی دەبێت, ئەمەش لەداهاتوودا کاریگەری خۆی دەبێت لەسەر وێڵکردنی ئەو کەسانەی بەدووی تۆمەتبارانی ڕاستەقینەوەن.بەڕاستی باشیان خەملاندبوو, توانی بوویان پشت بەست بە دەروونی جەماوەر ئەم درۆیەیان شێوەیەکی ڕاستەقینەیان پێبەخشی. ئەوکەسەی بۆماوی چوارساڵ تەنها بیری لە سەرخستنی وڵات و بەدی هێنانی خۆشگوزەرانی دەکردەوە بۆ وەچەکانی داهاتووی وڵات وا ئێستا تۆمەتبارکراوە, ئەم کەسە لەبەرئەوەی خۆی خەڵکی بەبێ تاوان و چاك دەزانێت وای هەست دەکرد ئەوانیش وابن. بێگومان درودەلەسە خەسڵەتێکی سروشتی و تایبەتی گەلی بژاردەیە. ئایا بنچینەی دامەزراندنی ئەم کۆمەڵەیە خوودی درۆ نییە بەوەی دەڵێن ئێمە خاوەن یەك ئاینین لەکاتێکدا ئەوان بۆ نەژاد کاردەکەن, بەڵام کام نەژادن ؟

شۆپن هاوەر لە باسی جوولەکەدا ئێژێت : ((گەورەترین مامۆستای هونەری درۆکردنن)). بێگومانین لەوەی لەم ڕۆژدا هەموو ئەڵمانییەك بەباشی ئەوە دەزانێت کەئەم پیاوە پاك و بێ تاوانە, جا ئەو کەسەش نکۆڵی لەم ڕاستیە بکات یان ئەوەتا شێتە یام دڵپاك و زووخەڵەتیاو, ڕەنگە ترسنۆکبێت و خۆی لەدەرخستنی ڕاستیەکان بدزێتەوە.

بۆ چانس باشی گەلەکەمان ئەو پەتایەی وەخت بوو هەموو لەشی نەتەوەکەمان داڕزێنێت لەناکاو بەشێوەی فەتارەت دیارکەوت و هەموان لێی بەئاگا هاتنەوە ئەگینا بەرەبەرە هەموو لەشی نەتەوەکەمانی هەڵدەپڕوقاند و تیای دەبردین , ئەم خێرا کاریگەربوونەی زۆر لەوە باشتر بوو کەلەسەرخۆ و درێژخایەن بێت. مرۆڤ دەتوانێت بەئاسانی بەسەر نەخۆشی چاوەقوڵەدا زاڵبێت بەڵام نەخۆشی سیل زاڵ بوون بەسەریدا ئاسان نییە, چونکە چاوەقوڵە لەناکاو بەشێوەیەکی خێرا دیاردەکەوێت کەسەکە دەزانێت چی توشی بووەو بەڵام سیل یان دەردەباریکە کوشندە و لەسەرخۆ کاریگەرە, چاوەقوڵە ترس و نەهامەتی بڵاودەکاتەوە, بەڵام سیل بەهێمنی کاریگەری

Scanned by CamScanner

خۆی دەنوێنێت، ئەوەدەمەی مرۆڤێك دووچاری چاوەقوڵەدەبێتەوە هەموو كارێك بەس بۆئەوەی لێی ڕزگاربێت بەڵام سیل لەبەرئەوەی بەیەكجار كاریگەرییەكانی دیارناكەوێت بۆیە كەسەكە تەوەزەل دەبێت لەبەرامبەر لەناوبردنیدا . ئەمەش وادەكات لەكۆتاییدا دەردی یەكەم كەم كاریگەرتربێت لەدەردی دووەم. بەم ڕێگەیەش مرۆڤ توانی ناخون و چنوركەكانی چاوەقوڵە ببڕێت بەڵام لەبەرامبەر دەردەبارێكەدا تائێستا دەوەستانە.

بۆیە ئەو پەتایانەی دووچاری نەتەوەكان دەبێت هەندێك درێژخایەنە و هێندێكی دی خێرا و لەناكاو. سەركەوتن لە چارەدۆزینە و لەناوبردنی پەتای باودا بەندە بە دۆزینەوەی چارەسەر بۆ خودی بنچینەی پەتاكە. یان قرتاندن و ڕیشەكێشكردنی پەتاكە لەبنەڕەتەوە.

ئێمەی ئەڵمانی ئەوەدەمەی هەوڵی دەست نیشان كردنی پەتاكەمان دا هۆكار و دەركەوتەكانی پەتاكەمان تێكەڵ كرد. بڕوامان وابوو كە ئاریشەی كۆمەڵایەتی - ئابوری فاكتەری هۆكارە لەكاتێكدا ئەمە جگە لە دەركەوتەیەكی پەتا كوشندەكە زیادتر هیچی دیكە نەبووە.

ئەوەدەمەی ئەڵمانیا دەست نوقاوی نواند لەبەرامبەر وەچەكانیدا كەساڵ بەدووی ساڵ ڕوویان لەزیادبوونە، پەیداكردنی نانی ڕۆژانەی خەڵك گرنگی زۆری هەبووە لە داڕشتنەوەی پلانەكانی بەرپرسانی وڵات. لەجیاتی ئەوەی لەخودی ئەوروپادا بەدووی فراوانكردن زەوی و دابینكردنی قوتی هاوڵاتیاندا بگەڕێن. بەڵام ئەم سیاسەتە پشت گوێ خرا، ئەمەش بۆئەوەبوو كە سیاسەتی تایبەتی دابڕێژنەوە بەمەبەستی دەستگرتن بەسەر جیهان لەڕووی ئابورییەوە.

ماركس خوازەكان ئەم خراپی باری گوزەرانی نیوەی دانیشتوانەیان قۆستەوەو توانییان تۆوی ڕق و كینە لەناخی چینی كشتیاراندا بچێنن و نەتەوەو دەوڵەت دابەشی دووچین بكەن: چینی پرۆلیتاری زۆرینەی هەژار و چینی بۆرژوازی و سەردەستەی دەوڵەمەند.

ئەوەدەمەی ئابوری وڵات بەرەو بوون بە كۆڵەكەی پشتی وڵات هەنگاوی دەنا ، سەروەت و دارایی لەسەر كورسییەك دانرابوو كە پەرەستنیان بۆ دەكرد. لەڕێگەی هاندانی كەسێكەوە كە دەبوو دژبەری ئەم ململانێیەی بكردایە و سنوری بۆ مەترسییەكانی دانابایە. بەڕاستی فەرمان فەرما غولیوم كەوتە هەڵەیەكی گەورەی

Scanned by CamScanner

شایسته بەلێخۆش نەبوونەوە کە هانی خانەدانەکانی دا بۆ تەقل بوونە نێو کاروباری داراییەوە. ئەگەر بەجوانی بیری بکردایەتەوە ئەوا خانەدانی بۆجێماو، خانەدانی خوێن، ئەوەدەمەی خانەدانی دارایی دێتەئاراوە خۆیشی ناناسێتەوە. چونکە گرێبەستە داراییەکان بەهێزترە لەکێشکردنی خانەدانەکان وەك لە جەنگ. ئەو خانەدانانەی ڕازەی فەرمان فەرمای ولاتی ئەلمانیایان دەکرد بێ ئاگابوون لەوەی شکستی ئیمپراتۆر یان فەرمان فەرما مانای شکستی ئەوان و لەناوچوونیانە، لەبەرئەوەی سود و قازانجی مامەڵەی دارایی لەخانەدانێتی ڕاستەقینەی خستبوون و کردیبونە کەری دەستی جووەکان.

یەکێك لەدەرکەوتەکانی پوچ بوونەوەی ئابوری نەتەوەیی لەناوچوونی سامان و داهاتی گشتی خەلکی بوو بەهۆی نەخشەی فۆرخکاری نێونەتەوەیی و ئاژاوەکانی مارکس خوازەکانەوە. پیشەسازی قورس لەولاتدا هەوڵی دژبەری کردنی ئەم ڕەوتەی دا بەلام مارکس خوازەکان توانییان سنورێك بۆئەم دژایەتیانەیان دابنێن پاش لەسەرکەوتنی شۆڕشەکەیان کەپاش لە شکستە سەربازیەکان هاتبوە ئاراوە، بەم شێوەیە دوژمنانی ئەلمانیا توانییان ئابوری ئەلمان بکەنە ئابورییەکی نێودەوڵەتی، یەکێکیش لە بەرئەنجامەکانی ئەم کارەیان گۆڕینی خاوەندارێتی تۆڕی هێلی گواستنەوە بوو لە خاوەندارێتی دەوڵەتەوە بۆ پشککاری نێونەتەوەیی.

ئەوەدەمەی حەزەکانی مارکس خواز و جولەکەکان هاتەدی لە داڕووخاندنی پایەکانی ئابوری نەتەوەیی هاتە ئاراوە، پاش لەمەش بانگەشەی هەستانەوە و بوژانەوەی ئابوری ئەلمانیایان دەکرد بەوەی پێشیاوی بەرەوپێشەوەچوونە. دەستەلاتدارانیش ئەم بیرۆزە خواروخێچەیان قبولکرد، لەکاتێکدا گەر لەفەڕەنسای سەرکەوتوومان بڕوانیبایە دەمان دیت کە سەرباری گرنگی دانی بەبوژانەوەی ئابوری ولاتەکەی کەچی گرنگییەکی زۆریش بە بوژانەوەی بواری هزر و هەناویش دەدات، لەکاتێکدا بەکۆتایی هاتنی جەنگ فەڕەنسا هیچ کات ئابوریەکەی لەئێمەی ئەلمان خاستر نەبوو.

***

لەدەرکەوتەکانی پوچبوونەوە و هەلوەرینی پایەکانی دەوڵەتی ئەلمانیا لەپێش جەنگ نەمانی ئەوهێزانە بووە کە باوباپیرانمان هەیان بووە. ئازایەتی و نەبەردی و

Scanned by CamScanner

چاونەترسی و ویژەی باڵا و دەروون بەرزی پووچ بوویەوەو گۆڕدرا بۆ سستی و تۆسنۆکی و خوێڕێتی و کاڵفامی، بێگومان لەم کاتەشدا شێوازی پەیرەوکراو بۆ پەروەردە بەرپرسی ئەم چەشنە هەڵوەشاندنەوەیەی دەوڵەت بوو؟ چونکە ئەوەی گرنگی پێنەدەرا بواری پێگەیاندن و پەروەردە بووە و فەرمان فەرما وای دەزانی منداڵانیش بەخۆرسکی هەمان ئاکاری باوانیان وەردەگرن! پادشا هەرچی بگوتایە دوا بڕیاربوو، کەس نەی دەتوانی بڵێت لەل یان نا و نەخێر بوونی نەبوو، خۆئەگەر کەسێکی بەهێزی وەکو بسمارك هەبایە چی لەبەرژەوەندی نەتەوەدا نەبوایە پێی بگوتایە نەخێر و جێبەجێی نەکرایە ئەوا ئەمڕۆ دەمانتوانی تەنها سەرزەنەشتی چارەنوس بکەین بەوەی ئەمە بەهۆی چارەنوسێکیەوە توشمان بووە، بەمەش دەمانتوانی خۆمان لەدەرئەنجامەکانی ئەم شکستە قوتار و بێبەری بکەین.

لەهەموو کات و ساتێکدا کۆشك نشینانی مشەخۆر بارن بەسەر خوودی پادشا و دەوڵەتیشەوە، ئەوەندە لەکۆشکدا دەمێننەوە بەخۆیان دەڵێن پاشاخوازەکان و بەمەش دەتوانن خۆیان لە خەڵکانی دیکە جیابکەنەوە. بەڵام ئەوکاتەی ئەم پاشا نان پێدەرەیان دووچاری فەتارەتێك دەبێتەوە ئەمانە پشتی لێدەکەن و بەقەوڵی ڕەفتارناکەن، خۆیان دەخشێننە باوەشی تازە دەستەڵاتدارەوە و دەبنەوە ماستاکەری ئەو کەسە، ئەمە لەکاتێکدایە پێشتر پادشای نان پێدەریان چاوەنواڕی خۆکردنە قوربانی لێدەکردن . ئەی کەواتە کوا ئەم هەموو متمانەیە بۆکوێ ڕۆشت ؟

بەڕاستی کەسی دڵسۆز ئەوەنییە ئەو فەرمانانەی پاشا وەکو خۆی جێبەجێ بکات کە لەبەرژەوەندی نەتەوەو دەوڵەتدا نییە، بەڵکو ئەو کەسە دڵسۆزە کە ڕێنمایی پادشا دەکات و لەهەڵەکانی ئاگاداری دەکاتەوە، مەرج نییە هەموو تاج لەسەر نراوێك ژیر و تۆکمەبێت، بەڵکو ئەوانەی خاوەنی تایبەت مەندی زیرەکی و ئەبەردین زۆر کەم دەبنە تاج لەسەر نراو، ئەوەش ئاسمان بوو کەخۆی بڕیار لەوەدابوو کە فریدریکی گەورە ببێتە پادشای گەورەی وڵات، یاخوود کەسێکی هێمنی وەکو غولیۆمی دووەم، بەڕاستی ئەم پێبەخشینە سەدساڵ جارێك ڕوودەداتەوە.

ژمارەی ئەو سەرکردە پادشایانەی کە ئاگاداری ئەم ڕاستیەن کەمن، لەکاتێکدا زۆرن ئەوانەی بوون بەقوربانی ئەم کاڵفامی و هیچ لێنەزانینە.

Scanned by CamScanner

لەمشەخۆری سەرکردەکان و خراپ پەروەردەییەوە چینێکی کەمئەندام لەئاوەز دێنەئاراوەو دەست بەسەر پایەکانی فەرمانڕەوایەتی وڵاتدا دەگرن، ئەمانە لەبەرپرسیارێتی ڕاستەقینە ڕادەکەن و لەبەرەو پێشەوەچوونی ڕاستەقینەش دەترسێن. پەیڕەوی پەرلەمانی یارمەتی دەرێکی باشی ئەم چەشنە چینەیە، چینی ڕاکردوو لەبەرپرسیارێتی، لەوڵاتدا زۆرجار دەستەڵات دووچاری چەندین تەنگی دەبێتەوە و هەرکە بڕیارێك دەردەکات پاشتر هەست بەخەوەشەکان خۆی دەکات و لەم کاتەشدا بەتەنها نیوچە چارەسەری دەکات و کێشەکان بەتەواوەتی نابڕێنێتەوە، بۆیە لەم کاتەدا هکومەت پێتڤی وە دەستپێشخاری گرنگ و ژیرانەیە.

ڕۆژنامەکان ڕۆڵی سەرەکیان هەبوو لەئاراستە بەخشین بەڕای گشتی و دوورخستنەوەی تاك لەپەروەردەی تەندروست.

ئەوکەسانەی ڕۆژنامەکان دەخوێننەوە سێ چەشنن:

١-هەندێکیان بڕوایان بەتەواوی قسەی ڕۆژنامەنوسانی نوسراو پەسەند دەکەن.

٢-هەندێك بەتەواوەتی قسەی نێو ڕۆژنامەکان ڕەت دەکەنەوە.

٣-هەندێك پاش لەخوێندنەوەی لێکۆڵینەوەو بەدواداچوون بۆ دەقەکان دەکەن.

زرینەی خەڵك سەربە ژمارە یەکن، واتە زۆرینە کۆمەڵگە نەخوێندەوارن و بیرکردنەوەیان بەئەرکێکی قورس لەقەڵەم داوە بۆیە بەکەسانی دیکەیان سپاردوەو ئەمان بەتەنها بەرهەمەکەی دەخۆن، بڕوایان وایە ئەو کەسانەی بۆچوونەکانیان بڵاودەکەنەوە هەمووی بۆچوونی چاك و بەهێزی هەسان دراوی خزمەتکاری نیشتمان و تاکی کۆمەڵگەیە , بۆیە ئەوانە شایەنی شوێن کەوتنن.

کەواتە ئەتوانین بێژین: ئەم بەشە زۆرینەیەی کۆمەڵ تاقەتی بیرکردنەوەیان نییە و بوونەتە نێچیری ئەو ڕۆژنامانەی کەبە چەواشەکاری و بەهەڵەدابردنی خەڵك دەژین، ئەمە و سەرباری هەوەی زۆر بەزووی دەشکەوێتە تەڵەی بەرنامەی ڕێکخراوە نانەتەوەییەکانی هاوشێوەی مارکس خواز و جولەکەکانەوە.

کۆمەڵی دووەمیش پێشتر سەربە کۆمەڵی یەکەم بوون، واتە پێشتر بەخوێندنەوەی ڕۆژنامەکان بۆچونەکانی خۆیان پنیات دەنایەوە، بەڵام بە تێپەڕبوونی کات بۆیان دیارکەوت کە ئەو ڕاستیانەی لەڕۆژنامەکانەوە وەردەگرێت زۆرکەمن و زۆرینەی زانیاریەکان هەڵە و چەواشەکارە، بۆیە لە باوەڕوونی تەواوەوە بە قسەی ڕۆژنامەکان

Scanned by CamScanner

بڕیاری وەرچەرخانیان دا بۆ گومانی تەواو لە قسەی ڕۆژنامەکان, هەرگیز بڕوا بە قسە نوسراوەکانی نێو ڕۆژنامەکان ناکات بەڵکو هەمیشە گومانی لێیەتی و وای دەبینێت کە ئەوانەی ئەم ڕۆژنامانە دەنوسن جگە لەکۆمەڵێك دەست خاڵی زیادتر کەلەسەر چەواشەکردنی خەڵك دەژین هیچی دیکەنین, ئەم جۆرە کەسانەش بێ سوودن بۆ هەموو کارێك.

بەڵام پۆلی سێیەمی خەڵك ئەمانە بژاردەیەکی کۆمەڵن و زۆرینەیان کەسانی ژیر و لێهاتوون, بەهۆی بەهرەدارییانەوە دەتوانن بەباشی بیربکەنەوە و بەجوانی لەوەی دەیخوێننەوە لێی ورد ببنەوە و ئەمانە دەتوانن جیاوازی بکەن لەنێوان بێهێز و بەهێزدا. جێگەی داخ نییە ئەم بژاردە ژیرەی کۆمەڵ جێدەستی دیارنەبێت لە بەڕێوەبردنی کۆمەڵگە و دەوڵەتدا لەکاتێکدا زۆرینەی نەخوێندەوار جێدەستی دیارە؟

بەهۆی شێوازی پەیڕەوکراوی ناسراو بە پەیڕەوی دەنگدانی گشتی زۆرینەیەکی نەخوێندەوار پولێکی تایبەت بەخۆیان هەڵدەبژێرن, بەڕاستی بەر لە هەڵایسانی جەنگ ئەم زۆرینە نەخوێندەوار و کاڵفامەی کۆمەڵ بژاردەیەکی گەواژی خەڵکی ئاراستەی پەرلەمان کرد, کردنیە ئەندام پەرلەمان, کەهیچ ناوبانگی و ژیرییەکیان پێوە دیارنەبوو, بەڵام ڕۆژنامەکان کوردنیە کەسانی پاڵەوان و هەرنەوان هەبوو.

ئەودەمەی گەنج ولاوانی ئەڵمانی لەمەیدانی جەنگیدابوون و خۆیان دەکردە قوربانی خاك و نیشتمان و نەتەوەکەیان کەچی ئەم ئەندام پەرلەمانەبۆگەنانە سەرقاڵی تەڵە نانەوە بوون بۆ هەموو نیشتمان پەروەرێك , ئەمەش تەنها بۆ پڕکردنی گیرفانە قوڵەکانیان بووە.

ئەوە ئەرکی دەوڵەت نیە ڕێگربێت لەو ڕۆژنامانەی لەڕێگەی چەواشەکردنەوە ئاراستەی خەڵك دەگۆڕن و دەیان خەنە سەر ڕێڕەوی هەڵە؟ ئایا چاودێری کردنی ڕۆژنامە کاریگەرەکانی وڵات ئەرکی دەوڵەت نییە ؟

بەڕاستی گەر ئازادی ڕۆژنامەوانی نەزانرێت بەجوانی بەکاربهێنرێت ئەوا نەتەوە بەئاقارێکی پێچەوانەی مەبەستەوە دەبات و هەموان چەواشەدەکات و نەتەوەش هەڵدەوەشێنێتەوە, بۆیە پێویستە دەوڵەت بەجوانی ئاگای لەئازادی ڕۆژنامەوانیش بێت و چاودێری هەموو ڕۆژنامەکان وێت.

Scanned by CamScanner

هەڵوێستە شەرمەزارکارەکانی ڕۆژنامە ئەڵمانیە چەواشەکارەکانی پێش و کات و پاش لەجەنگم لەبیرنەکردووە. خۆ ڕۆژنامە چەپڕەوەکان -کە دواتر کاریکردە سەر پاقی مەنی ڕۆژنامەکانی دیکە و بەناراستەی خۆیدا شەنی پێدەکردن- لەکاتێکدا هەموو جیهان خۆیان بۆ دژایەتی کردنی ئەڵمانیا پڕچەك دەکرد ئەم گەمژانە بانگەشەی ڕزگارکردنی ئاشتیانەیان بڵاودەکردەوە؟! خۆ ڕۆژنامەکانمان لەسەرەتای سەدەی بیستدا زۆر بەجوانی ستایشی دیموکراتی خۆرئاوایان دەکرد و زۆر بەڕوونی بانگەشەی لاوازکردنی دەوڵەت و بەهێزکردنی تاکیان دەکرد؟ هەر ڕۆژنامەکان نەبوون کە دژایەتی نەریت و پیرۆزیەکانی نەتەوەکەمانیان کردە کارێکی ئاسایی و خەڵکیان لە گێژاوی ئەندێشەی چێژدا نغرۆ نەدەکرد؟

هەر ڕۆژنامەکان نەبوون کەدژایەتی کرداری بەسەربازگرتن نەبوون؟ کنەی ئەندام پەرلەمانەکانیان دەدا بەوەی لەڕێگەی پەرلەمانەوە هەوڵی بڕینی یارمەتییە داراییان لەسوپا بدەن، لەکاتێکدا بۆرانی جەنگ بەسەر ئەوروپادا هەڵی کردبوو؟

ئەو کەسانەی لەم ڕۆژدا سەرقاڵی فرمێسك ڕشتن بۆ ئایندەی ئەڵمانیا ئەی لەبیریان کردووە کەئەوە خۆیان و ڕۆژنامەکانیان بوون کەهۆکاری هەڵوەرینی دەوڵەتەکەیان برەوپێدا؟

ڕۆژنامە مارکس خوازەکانیش لەڕێگەی لاوازکردن و لێدان لە پایە کۆمەڵایەتی و نەتەوەییەکانی دەوڵەتەوە هەوڵی ئاسانی مل پێکەچکردنی گەلی وڵاتیان نەدەدا بۆ جووانی گەورە و نەخشە بۆدارێژەریان.

ئەی دەوڵەت چیکرد لەبۆ پاراستنی گەل و بەدوورگرتنی لە ژارە؟ بەڕاستی هەنگاوێکی وەها نەنا کە شایەنی گرنگی پێدان بێت. ئەمەش بەهۆی ئەوەبوو کەبە ئاوەز بیری نەکردبۆوە، چون ئەگەر بەجوانی و ئاوەزەوە بری بکردایەتەوە ئەوا هەرگیز بە ڕەفتارە نامرۆۆ دۆستانەکانی دوژمنانی نەتەوەی ئەڵمانی قایل نەدەبوو کەخۆی دەنواند لە لاوازکردنی بنەماکانی پایەی دەوڵەت لەڕێگەی لێدان لە ئاکاری نەتەوەو باشەی تەندروست و توانای بەرگری بەهێز و زیندەیی تاك لەنەتەوە و ئابوری نێوخۆیی بەهێز. گەورەترین نەهامەتیش ئەوەبوو کەپاش لەوەی ئەندامانی نەتەوە دووچاری ئەم پەتایە هاتنەوە بەرەنگاری هەموو ئەو کەسانە دەبوونەوە کە بۆ

Scanned by CamScanner

بەرژەوەندی ئـەوان دەپـەیڤین، لای ئەمانـە نەتـەوە لەپیرۆزترینـەوە بـۆ قیـزەوەنترین گۆڕدرا.

بێگومان ئەودەمەی ڕۆژنامە مارکس خواز و جوو ویستەکان لەهـەوڵی هەڵوەرانـدنی پونێتی دەوڵەتدا بوون لەڕێگەی بلاوکردنی بێ ئابڕوویی و بانگەشەی بەناو ئاشتی و ئاشرینکردنی پایەکانی نەتەوە خوازی و کلۆڵ کردنـی ژێواری نەتـەوە و ئەنجامدانی کـاری ئاشـرینەوە ،دەوڵـەت لـەم کاتـەدا دەستەوەسـتان وەسـتابوو. دەوڵـەت لێـرەدا هەرئـەوە نـەبوو دژایـەتی ئـەم بزوتنـەوە دژە خۆیـەی نـەکردووە بـەڵکو بگـرە لێشـیان ترساوەو جاروبـار دەسـتی یارمەتیشـی بـۆ درێـژکردوون. جوولەکـەکان زۆر بەژیرانـە توانیوبویـان مێشـکی زۆرینـەی کۆمەڵگـە ژاراوی بکـەن بـەبێ ئـەوەی هـیچ کەسـێك گومانیـان لێبکـات. ڕۆژنامـە مـارکس خوازەکـان زۆر بەشـێنییەوە هـەوڵی لـەناوبردنی هەموو پیرۆزیەکانی دەوڵەت و نەتەوەیان دەدا و تادەهات دژایـەتی دروسـتکردن لـەنێو ئەنـدامانی نەتـەوەدا بـرەوی زێـدتری پێـدەدرا، لـەم کاتـەدا ڕۆژنامـە بۆرژوازییـە دیمۆکراتیـەکان بەشێوەیەکی بابەتیانە چارەسـەری کێشـەکانی دەکـرد، بەشـێوازێکی هێمنانە و پتەو، دوور لە توندوتیژی، ئەمەش بەهۆی ئەوەوەبوو کەجولەکەکان باشیان دەزانـی کەمێشك پوچەکان بەپشـت بەسـت بە ڕووکـەش بڕیـاری خۆیـان دەدەن، ئـەم مێشك پوچانە هەمیشە بە نـەرم و نیانی گـەلی بژاردە و ئـارەزووی ئاشـتی خوازییـان هەڵخەڵـەتاون، تـاوانی هەنـدێك گشـتیر ناکـەن؟ چـونکە توانـای ئاشـکراکردنی گەمـە دروستکارەکەی نییە.

ڕۆژنامەی ((لاغازیت دو فرۆنکفۆرت)) نمونەی بالآی ڕۆژنامەی جوولەکـەی میانڕەو بـوو. دروشمـی ئـەم ڕۆژنامەیـە نـابۆ توندوتیـژی و بـەڵێ بـۆ نەهێشـتنی کێشـەکان لەڕێگـەی ئـاوەز و لۆژیکـەوە. ئـەم ڕۆژنامەیـە هـەرگیز بۆجـارێکیش لـەڕێڕەوی خـۆی لاینەداوەو جاربەجاریش ئامۆشیاری ڕۆژنامە مارکس خوازە هاو ئامانجەکانی دەکـرد لـەوەی لەڕەخنـەگرتنی ولآت نەوەسـتن. ئـەم ڕۆژنامانـە بـەناوی ئازادییـەوە هـەموو شتێکیان ئـەنجام دادا، ئەوکاتـەی ڕۆژنامەیـەك بڕیاری داخسـتنی دەدرا یـان دەدرایـە دادگا ئەم ڕۆژنامانە هەموو کارێکیان دەکرد و سنورێکیان بۆخۆیان نەدەهێشتەوە.

دەسـتەلآت لەترسـی نیگـەران نـەکردنی ڕۆژنامە(چـاکەکان) لـە دادگـایی کردنەکـە دەستی هەڵدەگرت و ئـەمجار هەمدیس ڕۆژنامەکە لـەجارانی جاران خـراپتر دەکەوێتـە

Scanned by CamScanner

ویـزەی خـەڵکی نەخوێنـدەوار و ژەهراەکـانی خـۆی بەسـەردا دەڕشـنەوە و بەمـەش بەرەبەرە وڵاتـی بەرەو هەڵدێری هەڵوەشانەوە ئاراستە دەکرد. بەم جۆرەش توانیان بواری بەرگری کردن لە خوودی ئیمپراتۆریش وەرگرنەوەو نەهێڵن بەرگری لەخۆیشی بکات, بەمەش فەرمان فەرماییەکە بەرەو هەڵوەشاندنەوە ڕۆیشت و نیاچوونی بەرەی دەرەکی ئەڵمانی بەرئەنجامی تیاچوونی بەرەی ناوخۆیی وڵات بوو.

***

زیـادتر لـە بەڵگـەیـەك هەیە کەئاماژەی لاوازی حکومـەتی ئـەڵمانی و بێدەستەڵاتی و بێ دەست و بری سەردارانی ئەڵمانیابووە لەچارەکردنی کێشەکاندا. لەپاڵ چاوپۆشی کردنیـان لـە ژەهـر پرژێنـەرە مـارکس خـواز و جولەکەکانـدا دیتمـان چـلۆن هکومـەت دەستاوەستاوە لەبرامبەر نەخۆشی سوسنك و دەردەباریکە. نەخۆشـی زوهـری یـان سوسـنك لەشارە گـەورەکانی وڵاتـدا تەنیـەوە, بـەڵام دەردەباریکـە یـان سـیل کـون و قوژبنی وڵاتی گرتەوە. ئەڵمانیا بە دەستەڵات و میللەتیشەوە لەهەمبەر قەڵاچۆکردنی ئەم نەخۆشیانەدا دەستەوەستان مابونەوەو نەیان دەزانی چیبکەن. بەڵام هەوڵـەوکان بۆ زاڵبوون بەسەر نەخۆشیەکەدا بریتی بوو لە لەناوبردنی دەرکەوتەکانی نەخۆشیەکە لـەبری لـەناوبردنی فاکتـەرەکانی بڵاوبوونـەوەی کـە لەسـەرووی هەموویانـەوە بـەهۆی لەشفرۆشی و کوزفرۆشتنەوە بوو لەبەرانبەر برێك پارەدا, لەهـەر وڵاتـدا کوزفرۆشـی و گانـدان لەبەرامبـەر پـارەدا بڵاوبوویـەوە ئـەو وڵاتـە تـەنها تیاچـوون و هـەڵوەشـاندنەوە چاوەنواڕێتی.

لەشفرۆشـی مانـای ڕەهـاکردنی پەیوەندییـە ڕەگەزبازیـەکان و کردنیـەتی بـە بەکارهێنراوێکی بازرگانی , بڵاوبوونەوەی کوزفرۆشی مانای سست و لاوازکردنی ئەو پەیوەندییە گیانیانەیە کە تاکەکانی کۆمەڵی بەخۆشەویستیەوە پێکەوە گرێداوە, لەم کاتەدا مردوە گیان لەبەرەکان دەست دەکەن بە زاوزێ و وەچەیەك لەحەرام زادەکان بۆ وڵات دێننە ئاراوە. بەتەنها ڕوانین لـە وەچەکانی خانەدانـەکان ئـەم نەهامەتیانـەمان بـۆ دیاردەکـەوێت, بـەوەی بـاوکی ئـەم منداڵانـە لەیانـەکانی خواردنـەوەو لەشـوێنەبازرگانیەکاندا دگـەڵ کـەنیزەك و بەردەسـتەکانیاندا جووتبونـە و وەچـەیەك لەمنداڵی زۆڵیان لێهناونەتە دونیاوە کە ئەم وەچە ئینتیماشیان بۆ باوکی خۆیان نییە جا وەرە بۆ دەوڵەت و نەتەوە هەیان بێت !

Scanned by CamScanner

ئەی لەم کاتەدا دەوڵەت بۆ سنوردانان بۆئەم قێزەوەنترین کارە چیکرد؟ تەنها هەستا بە بەستنی کۆنگرەی پزیشکی بەمەبەستی چارە بۆ دۆزینەوەی. قەڵاچۆکردنی نەخۆشی زوهری یان سوسنك یەکەمین هەنگاوی لەڕێگەی قەدەغەکردنی لەشفرۆشیەوە دەبێت کەبۆ جولەکەکان قازانجێکی زۆری هەیە, هاوکات دەستکردن بەنوسینی بەهێز بەمەبەستی هۆشیارکردنەوەی نەتەوە لەئەوەی زاڵبوون بەسەر ئەم نەخۆشیەدا ئەرکێکی نەتەوەیی و نیشتمانی دڵسۆزانەیە؟ لەبەرئەوەی مانەوەی ئەم پەتاسە گورەشەیە لەبۆ هەڵوەشاندنەوەی نەتەوە.

لەهەمان کاتدا پێویستمان بە زنجیرەیەك لە هەنگاوی بوێری دیکەهەیە و لەشێوەی دژیەری کردنی ئەو نەریت و بیرۆکە کۆنانەی کە وادەزانن باسکردن لە چەشنی پەیوەندییە ڕەگەزبازیەکان کارێکی قەدەغەکراوە و نابێت هیچ کەس بەئاشکرا باسی بکات و باسکردنی شێوەیەکە لە بیٚ ئابڕوویی. بۆئەمەش دەبێت لەتەمەنێکی کەمدا هاوسەرگیری ئەنجامبدرێت, هاوسەرگیری درەنگ وەخت پارمەتی بڵاوبوونەوەی لەشرۆشی دەدات کە هەموو مرۆڤایەتی بەرەو نەنگییەکی تەواو دەبات و لەقوڕێکی خەستدا دەیان خنکێنێت.بەڕاستی زۆر هەڵەن ئەوانەی پێیان وایەو بەتەنها لەڕێگەی وتار و ئاگادارکردنەوە و هۆشیاری ئاینییەوە دەتوانرێت دیاردەی لەشفرۆشی قڕبکرێت. .تاکە چارەی پێش وەهت بۆئەمە هاوسەرگیرییە لەتەمەنێکی کەمدا.

قڕکردنی ئەم پەتا کۆمەڵایەتیە پێتڤی وە کۆمەڵێك هەنگاوی جێبەجیٚ کاری هەنە پێش لەهاندان بۆ ئەمجامدانی کرداری هاوسەرگیری لەتەمەنی کەمدا, کە گونجاوە دگەڵ سروشتی مرۆڤدا بەتایبەت سروشتی نێرینە ؟ چونکە ڕۆڵی مێچکە لەپەیوەندییە ڕەگەزبازیەکاندا ڕۆڵێکی گەورەی نەرێنی هەیە.

دەوڵەت هەستا بە پشت گویٚ خستنی ئەم لایەنە هەروەك چۆن هەستا بە پشت گویٚ خستنی سنوردانان لەبۆ زاوزیٚ کردن لەهەندێك ژینگەدا. دەوڵەت ئەوەی لەبیرکردبوو کەمەبەست لێرەدا تەنها هاوسەرگیری نییە, بەڵکو ئامانجێکی زۆر لەوە گەورەترە: پاراستنی جۆر و ڕەگەزە. ئەگەر هاوسەرگیری نەگاتە ئەم ئاستە ئەوا دگەل لەشفرۆشیدا هیچ جوداییەکیان لەنێواندا نابێت. یەکێك لەباشیەکانی هاوسەرگیری زوو یان پێش وەخت مۆرکردنی نەتەوەیە بە وەچەیەکی بەهێز و تەندروست, بەڵام

Scanned by CamScanner

هەمدیس پێش لەم هەنگاوەش دەوڵەت دەبێت ئاستێکی کۆمەڵایەتی شیاو بۆ هەموان دابین بکات.

ئەوڕۆ هەست بەوەدەکەین کە کۆمارە ترساوەکە ((سۆسیالیستی کۆمەڵایەتی)) لەڕێگەی کێشە دروستکردن لەبۆ هاوسەرگیری نێوان هاوڵاتیان کێشەکانی خۆی چارەدەکاتو ئەمەش هۆکاری سەرەکی دەبێت بۆ پەنابردنە بەر کوزفرۆشتن و کوزکڕین و دواتریش دووچاربوون بە نەخۆشی سوسنك و چەندین پەتای دیکەی مەترسیدار.

ئاستی دووەمیش کەپێویستە دەوڵەت گرنگی پێبدات بواری پەروەردەو فێرکردنە.

لە پەیڕەوی پەروەردەی ئێستادا هیچ چەشنە دیاردەیەکی ڕاستەقینەی وەرزشی بەدی ناکرێت, کە پێشتر باوانمان بۆ پێگەیاندنی وەچەیەکی بەهێز و چاوکراوەدا پەنایان تێگرتبوو. پاش جەنگ ئەوەمان لەبیرکردبوو کە مێچشکی ساغ لەدەرەوەی جەستەی ساغەوە بوونێکی نییە, , لەم کاتەدا دەستمان دابوویە چاودێری کردنی ئاوەز و بڕوامان وابوو ئاوەز ستونی باڵای هەستانەوەی نەتەوەیە.

ئەودەمەی بەلشەفیەت لەو ژینگانەدا دیارکەوت کە بەرگری ڕەوشتییان کەمە بۆچاودێران دیارکەوت کە بنەماکانی داڕووخاندن ئەم کاریگەرییەی نەدەبوو ئەگەر لەبەرامبەر جەستە و ئاوەزی ساغدا ئاراستەبکرایە.

ئەو هاوڵاتیانەی ئەم بەرنامەیەیان وەرگرت مێشکیان پڕکرابوو لە بیرۆدۆزەکان و سکیان خاڵی یان پڕبوو بەڵام بە شمەك گەلێك کە پێدەچوو ڤالابێت لەو چتانەی ئالیکاری گەشەی جەستەبن, وزەی پێویستیشی بۆ دابین نەدەکرد بۆئەوەی دایەتی فێڵە بەرجەستەیی و هزریەکانی پێبکاتەوە.

سەرباری ئەمەش گرنگی نەدان بە پەروەردەی جەستەیی لەئەنجامدا سەرکێشییەکانی ئارەزوو و ڕەفتارە نەشیاوە ڕەگەزبازییە خۆڕسکەکانی لێدەکەوێتەوە. لەبەرئەوەی ئەو جاحێلەی سەرقاڵی وەرزشی جەستەیە توانای لغاوکردنی بۆ ئارەزووەکانی جوتبوون و ڕەگەزبازی زێدەترە وەك لەو گەنجەی لەماڵێدایە و سەرقاڵی وەرزشی مێشکە لەڕێگەی خوێندنەوەوە. هەرچەشنە پەیڕەوێکی پەلاوەردەیی گەر بەڕاست ئامانجی باشترکردنی کۆمەڵگەبێت ئەوا پێویستە هەردوو بەشی مرۆڤ (جەستە و ئاوەز) بکاتە ئامانج و هەردووکیان پەروەردەبکات.

Scanned by CamScanner

لەو ساتەوەی بەلشەفی و جوە تەڵەکەبازەکان سەرقاڵی کلۆرکردنی دەوڵەتی ئەڵمانی بوون دەستیان دایە ئانەوەی تەڵەی ڕەگەزبازی لەسەر ڕێگەی گەنجانی ئەڵمانیادا بەجۆرێك بۆهەر کوچە و کۆڵانێك بڕۆیشتیتایە بەتەڵەکەدا دەتەقیتەوە و دەیگرتی، وای لێهاتبوو کورسی بێ شەرمی و بەڕەڵایی لەشانۆ و سینەما و ڕووسی خانە و کوزفرۆشگا و یانەکانی خواردنەوەدا قوت دەبوویەوە و تەنانەت لەگۆڕەپانە گشتیەکانی وڵاتیشدا دیار دەکەوت.

دەستەڵات چی کردووە-ئەوانەی بەر لەهەڵایسانی جەنگ و ئەمانەی پاش لە لێبوونەوە لەجەنگ-بۆ نەهێشتنی ئەم تەڵە مەترسیدارانە؟ جگەلەوەی بۆ پیاوانی ئاینی بەجێی هێشتووە بۆئەوەی بەرەنگاری ئەم دیاردە ناشرینە ببنە هیچی دیکەی نەکردووە،بەمەش پیاوانی ئاینی کرانە بەرپرسی لاوانی ئایندە و سەلامەتی گەنجامی ئەمڕۆ و نەتەوەش. ئایا هیچ سەرمان لەوە سوڕ دەمێنێت کە لەم ڕۆدا نێرەمۆکی و نێربازی بڵاوبووەتەوە و حەز و توانای جوتبوون لای لاوانی ئەمڕۆمان لەچاو باوانماندا چەندان هێند کەمی کردووە !

کەواتە چۆن دەتوانرێت پشت بەم چەشنە گەنجانە ببەسترێت بۆئەوەی راپەڕن و پارێزگاری لە نەتەوەو خاکەکەیان بکەن و قوربانی بدەن لەبۆ پراستنی دامەزراوە و نەریتەکان و مێژووی ئەڵمانیا بەکارە پاڵەوانەکانیان چلۆن دەوڵەمەند دەکەن؟ چۆن دەتوانن ئەم چەشنە گەنجانە ببنە سەردێڕی باسی وەچەکانی داهاتوو ؟

لەم کاتەدا زۆر بەئاسانی نەخۆشی سوزەنەك دەتەنێتەوە و لەشی گەنجانمان هەڵدەوەرێنێت لەکاتێکدا ئەنجامدراوە ڕەگەزبازیەکانیان بەزۆری لە کونی گەرماوەکان و ماڵانی کوزفرۆشدا ئەنجام دەدەن ؟

بۆنەهێشتنی تەواوی دیاردەی لەشفرۆشی یان گان گانۆکێی پشت بەستوو بەچێژی پارە پێویستمان بە نەهێشتنی سەرچاوەکانی گەندەڵی و دیاردەی کاری بێ ئابڕوویی هەیە ، کە بەشێوەیەکی سروشتی بوونی وئەمانە ئامادەکاری دەکات بۆ بڵاوبنەوەی لەشفرۆشی. ئەگەر نەتوانین لاوانی ئەڵمان لەم زەلکاوە پڕ لەژارە ڕزگار نەکەین ئەوا ناتوانین گەرەنتی لەناونەچوونی کۆمەڵگە و نەتەوەی ئەڵمان دەستەبەر بکەین !

Scanned by CamScanner

ئەوانەی دەوای چاکسازیی دەکەن پێویستە زۆر بەباشی ئەوە بزانن کە پێویستە ریفۆرم بەتەنها لە سیاسەتدا نەبێت بەڵکو لە سینەما و شانۆ و رۆژنامە و پەروەردەشدا بێت. پاراستنی رەگەزی ئەڵمانی دەبێت لەپێش پاراستنی تاکەوە بێت، کە بەناوی پاراستنی تاکەوە مارکسی و جووەکان بەرگری لە بێشەرمیی و رووت خوازی و کوزفرۆشی دەکەن. ئەو چارەکارانەی خستماننەروو وەهێزنینە لەبۆ لەناوبردنی تەواوەتی نەخۆشی سوزەنەك، بەڵکو هەنگاوی دیکە و یەکلاکارەوەی ئەم بوارەهەن کە پێویستمان پێیانە.

لەوە تاوانترهەیە کە لە دووچاربوانی ئەم نەخۆشیە گەرێن کە جووتبوون بەئارەزووی خۆیان لەگەڵ گەنجەکانماندا ئەنجام بدەن و ئەوانیش دووچاری ئەم نەخۆشی بەکەنەوە و کۆمەڵگە و نەتەوەی ئەڵمانی بەرەو لەناوچوونی یەکجارەکی بەرن ؟ لەم بیرۆکە گەوجتر هەیە کەبۆ پاراستنی تاکە کەسێك واری کوشتنی سەد کەس دەرەخسێنین ؟

بەمەبەستی چاەکردنی ئەم نەخۆشیە پێویستمان بە قوربانی دان و جیاکردنەوەی توشبوان و لەناوبردنیانە لەپێناو پاراستنی رەگەزی پاکی ئەڵمانیدا.

بێگومان دەبێت ئەوانەی دووچاری نەخۆشی سوزەنگی درێژخایەن هاتونەتەوە دووربخرێنەوە لەدابەستنی پەیوەندی جوتبوون، ئەمەش لەرێگەی دانانی یاسا و سزای تایبەت بەم وارە و پشکنینی پێش هاوسەرگیرییەوە دەبێت. دەوڵەتی ئەڵمانیا بۆماوەیەکی زۆر ئەم چەشنە رێبازەی پەیرەوکرد بەڵام ئاسانکاری یاسابەسەتان و رێککەوتنی پزیشکان لەگەڵ توشبوانی ئەم نەخۆشیانەدا هۆکاری لاوازبوونی ئەم پەیرەوەش بوو. لەم کاتەدا تاکە چارەسەر جیاکردنەوەی توشبوان و لەناوبردنی وزەی جوتبونیانە، هەرچەندە ئەمە کارێکی تارادەیەك درندانەیە بەڵام بۆپاراستنی هەموو کۆمەڵگە شیاوترینە، بەڵێ لەپێناو پاراستنی نەتەوەدا باشترین قوربانی دان کوشتنی تاکی دووچاربووە لەپێناو هەموو نەتەوەدا.

***

لەدەرکەوتەکانی هەڵوەشانەوەی فەرمان فەرمای ئەڵمانیا پێش لە هەڵایسانی جەنگ دابەزینی ئاستی رۆشنبیری بوو بۆ ئاستێکی زۆر نزم، ئەمەش بەهۆی ئاراستە کردنی خەڵکەوە بوو بۆ لەلایەن جووەکانەوە بەئاراستەیەکی نەشیاو. لەسەرەتای ئەم

Scanned by CamScanner

سەدەیەدا هونەر لە بواری ڕاستەقینەی خۆی لایدا و ئاراستەی پڕکردنەوەی حەز و ڕەگەزبازیەکانی گرتەبەر.

ئەگەر تەنها هونەرمەند و بیرمەندانی جوولەکە و بەلشەفی سەرقاڵی نوێ گەرایی بوونەیا ئەوا ئاسایی بوو ، بەڵام ئەمانە هەموو پیرۆزیەکانی نەتەوەیان دادەڕزاند و بەزیاوەیان دەبینی و گاڵتەیان پێی دەکرد. گەمەیان بە شیلەر و گۆتە و شۆپنهاوەر و میگڵ دەهات، بەدەستی ئەنقەست بۆچوونەکانی فریدریکی گەورەیان تێکدا و سوکایەتی زۆریشیان بە بسمارک کرد. بەم کارەشیان دەیانویست هەموو پەیوەندیەکانی ئەورۆ و پێریّ لەیەکدی دابڕن، لەهەمان کاتدا وێژەی سووك و هونەری بێ شەرمییان کردبووە شمەکێکی ئاسان دەست کەوتوو، زۆری پێنەچوو ئەم کاڵا سوکانە هەموو کاڵا قورس و بەنرخەکانی دیکەیان لەناوبرد و ئەمان لەجێگەیدا دانرانەوە، سەر ڕووی نوسینگەکان و دیواری کۆنخانەکان پڕبوون لەهونەر و بەرهەمی پووچ و بەڕەڵایی بەخش.

ئەم هەڵوەشاندنەوەیە تەنها لایەنی هونەری نەگرتەوە بەڵکو گیانی نەتەوەشی داڕزاند. بەلشەفی و جووەکان باش دەیانزانی نەتەوەی بەهێز و متمانە بەخۆبوو هەرگیز بەوە قایل نابێت متمانەی خۆی بداتە دەستی بێگانەکان، بۆیە لێرە وەدواوە پیاوانی ئاینی کرانە ئامانج لەژێر دروشمی پیرۆز ڕاگرتنی ئازادی بیروباوەڕ. چەندین پەرتووکی بێگانەی نەشیاویان پاچڤەی زمانی ئەڵمانی کرد ، ئەم کتێبانە بۆ کەسانی ڕۆشنبیر نەشیاو بوو جا وەرە بۆ کەسی عەوام و کاڵفامی نەتەوە، پیاوانی کڵێساش خۆیان لەم هێرشانەی نێوخۆی وڵات گێل کردبوو بەوەی لەم کاتەدا سەرقاڵی ڕێنمایی کردنی ڕەش پێستانی ئەفەریقیابوون، ئەم کێبڕکێیە بەقازانجی پیاوانی کڵێسا کۆتایی نەهات بەوەی ئیسلام لەو ناوچانەدا توانیبوی بەباشی پێگەی خۆی قایم بکات.

پیاوانی کڵێسا مەڕەکانیان بەشوانی لە گورگ پارێز لەدەشتێکدا بەجێ هێشت بوو، ئەمەش بووەهۆی لاوازکردنی بیروباوەڕی ئاینی لای هەزاران هاوڵاتی و کەمبوونەوەی هەستی ئاین خوازی لای ئەڵمانەکان.

لەبەرئەنجامدا دەتوانین بڵێین: زۆرینەی گەل ژیر و فەیلەسوان نین، تاکە پەیوەندی ئەمانەش بە کڵێساوە تەنها باوەڕەکانیانە. دوژمنانی نەتەوە باش هەستیان بەمە کردبوو بۆیە توانیویان بە گومان خستنەدڵی هەزارانەوە لەبارەی ئاینەوە کۆمەڵگە

Scanned by CamScanner

لەئاین دابڕوتێنەوە. ئامانجی ئەمانە لاوازکردنی بەرگری سوشتیانەی ئاینی بوو لەبۆ نەتـەوەخوازی و کەوتنـە ژێـر کاریگـەری بنـەماکانی داڕزانـدن و تەوژمـەکانی ڕوت خوازی.

***

هەمدیس لەبەریـەک هەڵوەشـاندنەوە لـەبوار و کایـەی ڕامیـار کاریشـدا هاتـەئاراوەو بەدیارکەوت. حکومەتەکانی ئەڵمانیا سەرجەم کارو کردەوەکانیان تەنها سەرپێیی یان نیوچڵ بوە جا کردار و پرۆژەکانیان ناوخۆیی بوبێت یان دەرەکی. بەبێ بوونی هیچ چەشـنە ئامـانجێکی دیـاریکراو. ڕەنگـە سیاسـەت کـاران پێناسـەکەی بسـمارک بـۆ سیاسەتیان وەرگرتبێت و کردبێتیانە پـەیڕەوی خۆیـان. ئایا ئەم ڕاوێـژکارە ئاسنینە ئەی گووت کە ((سیاسەت هونەری کارە لە سنوری شیمانە بۆکراودا))؟ بەڵام بسمارک وای ئەگەیاندرو کە سیاسەت تێکەڵ و پێکەڵاو و بێسەروبەری بێت. ئامانجی بسمارک لـەو پێناسـەی گونجـاوی هـەموو ئامرازێکـە بۆبـەکارهێنان بەمەبەسـتی گەیشـتن بەئامانجی خوازراو لەلایـەن سیاسـەت مەدارانـەوە. بـەڵام ڕاوێـژکارانی ئـەمڕۆ خۆیـان داوەتە دەست ئاراستەی باوە و دەستیان لە ئاراستەکاری کەشتیەکەیان هـەڵگرتووەو تـەنها بەشـیان بووەتـە سـەیرکردن لـەوەی بـزانن ئـەم تـەوژمی بایـە کەشـتیەکەیان بەرەوکوێ ئاراستەدەکات و بەکوێیان دەگەیەنێت. بەچەند ساڵێک پێش لەهەڵایسانی جەنگ. کەسانی ژیر و ئەمەکداری نیشتمان هەستیان بەوەکردبوو کە لاوازترین خاڵی دامـەزراوەی دەوڵـەت بریتیـە لـە : پەرلەمـەنان یـان ڕایشسـتاغ. لـەم دامەزراوەیـەدا کۆمـەڵێک لەترسـنۆکان و ڕاکـردوان لەبەرپرسـیارێتی کۆبوونـەوە و کۆشـکێکیان لـە فرمویزی و کورسیەکیان لە زۆربلێی ئافراند.

ئـەوە ئـەوە سـتەم کـردن نییـە لەپەرلـەمان کـە ئـەبوونی ڕێکخراوەیـی نەتـەوە و سیاسەتی دەوڵەت و نەبوونی جێگیری و ئۆقرەیی و نیوەچڵی نەخشە و کردارەنائامادە کراوەکان هەموو ئەمانە ئەمانە بخەینە ئەستۆی پەرلەمان و ئەوی لێبەرپرسیاربکەین. بەڕاستی ئەمانە لەپێشـترین هۆکارەکانی دارمـانی مرمـان فـەرمای ئـەڵمانیا بوو.بۆهەر پێهەنگاڤێکی چەوتی حکومـەت کاریگـەری پەرلـەمانی لەسـەربووە. جا نـازانم ئەمە غەبیانەتە یان ئەزانی بێ ئەنقەست ؟

Scanned by CamScanner

هەموو ئەو سیاسەتانەی ئیمپاراتۆر بۆ دروستکردنی هاوپەیمانێتی پشتی پێدەبەست زۆر ساکار و لاوازبوون.

سیاستی ئێمە لەهەمبەر پۆلۆنیادا لاواز و سەرپێیی بوو. زیادتر لەجارێك ئەم کێشەیەمان وروژاندووە بەبێ ئەوەی هەوڵی چارەکردنی بدەین. ئەو ئەنجامەی کە ویستومانە (سەرکەوتنی ئەڵمانەکان یان ڕێککەوتن لەگەڵ پۆلۆنیەکان)هەرگیز بەدی نەهاتووە. بەڵکوئەنجامەکەی تەنها دوورکەوتنەوەی ئەڵمانیا و رووسیابوو لەیەکدی.

چارەکردنی کێشەکانی ئەلزاس و لۆرین ناتەواوبوو. لەبری ئەوەی بەیەك لێدان فەرەنسای غۆل ڕامالین و دان بەمافەکانی ئەلزاس و لۆرێندا بنێین وەکو هەموو دەوڵەتۆچکەکانی دیکەی ڕایخ، دەستمان داوە لاواندنەوەی فەرەنسای دێو و ئەلزاسیەکانمان لەبیرکرد. ئەمانە هەمووی بەهۆی ئەوەوە بوو کەلە ڕیزی پارتە بالأکانماندا خەڵکی خوێڕی و بێ ئەمەك و غاین هەبوونە.

دیتمان چلۆن پارتەکان پەرلەمان هەستان بەچەك داماڵینی خەڵکی لەو چەکەی بەستیانەوە بوو لەشێوەی پاراستنی ئازادی و سەربەخۆیی و دابینکردنی نان. ئەمڕۆ گەر دەشتەکانی فلاندەر هەڵدەینەوە تەرمی سەدان هەزار گەنجی ئەڵمانیمان بۆدیاردەکەوێت کە بەهۆی بڕیارەکانی پەرلەمانەوە ڕوویان لەجەنگ کردووە بەبێ ئەوەی مەشقێکی بالأیان پێبکەن.

ئەوکاتەی جووخوازانی جیهانی لەهەوڵی هێرش کردنەسەر گیانی سەربازی ئەڵمانی دا بوون، لەڕێگەی تاوانبارکردنی ئەڵمانیاوە بە دەرئەنجامەکانی جەنگ لەسایەی ڕۆژنامە مارکس خوازەکانەوە. لەهەمان کاتدا پارتە مارکس خوازەکان لەدژی دەنگدان لەبۆ مەشق کردنی هێزی جەماوەر بەمەشقێکی تەواو. کەوابوو شکستی ئەڵمانیا بەرئەنجامێکی ئاوەزگەرایی لۆژیکی ناچاری بووە لەوەی دەستەلأتداران لەکەشی ئاشتیدا لاوازبوونە و دوودڵی زاڵبووەتەسەریان لەبۆ کردنەوەی هێزی جەماوەر بەمەبەستی سازاندنی بۆ جەنگێك کە دووژمن دەویست لەڕێگەیەوە تۆڵە لەئەڵمانەکان بکاتەوە. ئێمەش مەبەستمان لەم خۆ سازاندن یان ئامادەکاریانە تەنها بۆ بەرگری کردن بووە لە خاك و نەتەوە و نیشتمانمان.

کەمتەرخەمی نواندن لەبۆ مەشق و ڕاهێنانی سوپا تەنها هێزی وشکانی نەگرتبۆوە بەڵکو هێزی دەریاییشی لەناوبردبوو. لەکاتێکدا لەساڵی ١٩٠٤ دوە سەرکردە

Scanned by CamScanner

دەریاییەکانی ئەڵمانیا باش درکیان بە بەهێزی هێزی ئینگلیزەکان کردبوو بەڵام لەبەرامبەر هیچ جۆرە خۆئامادەکارییەك نەدەبینرا.

گەمژەییەتیەکی دیکەی سەرکردایەتی پرچەك نەکردنی کەشتی و هێزە چەکدارە کەشتیوانەکانی وڵات بوو بەوەی بەم کارەیان نەیان توانی بەباشی بەرپەرچی دوژمنە سەرسەختە دەریاییەکەیان بدەنەوە و زاڵبن بەسەریدا. وەك دیتمان بەرەوپێشەوەچوونی کەشتیەکان بەیارمەتی هێزەئاسمانیەکان بووە نەوەك ئازایەتی خۆیان, دیتمان بەم کارە چلۆن بەرپرسانی باڵای ئەڵمان بەوە دڵی خۆیان خۆش دەکەن کە تۆپی ٢٨ ملم ی ئەڵمانی هەمان کاریگەری تۆپی ٣٠ملم ی ئینگلیزی هەیە, ئەگەر ژێر بوونایە ئەوا بەهەمان شێوەی ئینگلیزەکان کەشتیەکانیان بە تۆپی ٣٠ملم پرچەك دەکرد, چونکە باشترین پلانی جەنگ بەهێزتربوونە لەدوژمن نەك هاوتابوونی.

سەرکردە دەریاییەکانی ئەڵمان کلیلی سەرکەوتنیان دایە دەستی دوشمن بەوەی لەهێرش بەرییەوە کەشتیاکانیان بۆ بەرگری گۆڕی.

لە شەڕی دەریایی سکاجراك دا کەشتییە بەریتانیەکان توانییان سەرکەون بەسەر ئێمەی ئەڵمانیدا. لەم کاتەدا ئەگەر کەشتیەکانی ئێمەش بەهەمان شێوەی دوژمن تیژڕەو و چەکی پێویستی هەبایە ئەوا بەو تۆپە ٢٨ملمانەی هەمان بوو دەمان توانی سەربکەوین, دەبوو سەرکردە ئەڵمانیەکان بەهەمان شێوەی ژاپۆنیەکان لەم بوارەدا ڕەفتاریان بکردایە. لەبۆر ئەرسۆردا ژاپۆنیەکان بەبەکارهێنانی کەشتی خێراتر و چەکی باشتر و ژمارەش زیادتر ڕووبەڕووی ڕووسەکان بوونەوە.

***

سەردارانی سوپایَ وڵات نەکەونە هیچ هەڵەیەکی قەبلاندنەوە نەك لەبەرئەوەی زۆر کارمە و بێ خەوش بوبێتن بەڵکو بەهۆی نەبوونی کاریگەری بۆچوونی ئەندام پەرلەمانەکانەوە بووە لەسەریان. دامەزراندن و پێشخستنی کەشتی گەلێ خرایە ژێر سەرپەرەشتی پەرلەمانەوە, دەوڵەتیش داوای لە باڵی سەربازی کرد کە پابەندی ڕێنماییەکانی پەرلەمان بێت , ئەمەش هەلی ئەوەی ئەوەی بە ئەنجام پەرلەمانەکان وەخشی دەست وەربدەنە نێو کاروباری سەربازی ڕووتیشەوە, لە ڕێگەی بوونی دەستەلاتیان لە دیاری کردنی سەرکردە و جێگرەکانیان و دەست نیشانی باری هەڵگیراوی کەشتیەکان و چەك و خێراییەکەشی.

Scanned by CamScanner

بەڵام سوپا لەکاتی گونجاودا بەهای خۆیەوە ڕۆیشت و خۆی بەدوورگرت لەهەر چەشنە بۆچوونێکی نا نەتەوەیی. لۆدندرۆف دەریاسالار بوو نێردرابوو بۆ سەرکردایەتی کردنی هەڵمەتی کەمکردنەوەی زیاوە خەرجی ناپێویست , کەئەمەش قازانجێکی ئەوتۆی نەبوو. ئەو دەمەی لۆدندرۆف نەیتوانی تا سەرکەوتن کەشتی گەلەکەی بەرێت تاوانی ئەمی تیانەبوو بەڵکو دەبوو لە پەرلەمان و ڕاوێژکارە لاوازەکەی باتمان هولویگ بپرسینەوە.

ئەمەش وای پیشان دەدا کە بەرپرسانی ڕاستەقینەی پشت شکستەکان خۆیان حەشار دەدا و سەرکردە ڕاستەقینەکان پێوەدەگلان, شاڵاوێکی پەلامارناسا لەسەرەتای بەهاری ١٩١٨دا کرایە سەر لۆدندرۆف و دواتریش بواری ئەم هێرشەیان فراوانترکرد بەوەی گومانیان خستەسەر ڕاستگۆیی پاشا و حکومەتەکەی. ئەودەمەی سوپای هاوپەیمانان گوشاریان دەخستەسەر وڵات ئەم ناجسنانە دەستیان دایە بڵاوکردنەوەی کارە ئابڕووبەرەکانی بەرپرسانی وڵات و هانی زۆرینەی گەلی نەخوێندەواریان دەدا بۆڕاپەڕین و شۆڕشکردن لەبەرمبەر ئەو حکومەتەی بڕیاری پاراستنی داون, ئەمە لەکاتێکدا بوو کە وڵاتانی دژبەئێمە هیچ کات باسی بچووکترین هەڵە و کارخراپی بەرصرسانی خۆیانیان نەدەکرد و هەموویان دەشاردەوە, تاوەکو جەنگ بەکۆتا گەیشت, دواتریش هەمدیس نکوڵییان لێی دەکرد.

دەبوو بەرپرسانی باڵای وڵات لەرێگەی ڕوونکردنەوەدان بۆدەقە درۆیینە و هەڵواسراوەکان دوژمنانی وڵات لەناوخۆ و دەرێدا ڕامباڵن و بواری شۆڕشی ناتەندروست بە دوژمنانی وڵات نەدەن. بەڵام ئەفسوس تاکار لەکار نەترازا بەرپرسانی ئەڵمانی نەیان دەزانی بانگەشە بەشێوەیەکی گونجاو بەکاربێنن, بۆئەوەی بیکەنە چەك و داردەستەی خۆیان لەناوەوە و دەرەوەی وڵاتیشدا. ئەگەر دەڵێن: ئەم گەلەی ئێمە بواری بەدرۆکردن نەداوەو بەتاوانێکی گەورەی دادەنێت جا بۆ هەر ئامانجێك بێت ئەوا دەبوو بەلایەنی کەمەوە بەرپەرچی درۆ و هەڵبەستراوەکانی بداتەوە بۆئەوەی خۆی نەبێتە نێچیری درۆ.

نەتەوەی ئەڵمانی بەدەساڵ پێش لەهەڵایسانی جەنگی فراوانی جهانی لەپێشی هەموو گەلانی دیکەی ئەوروپاوە بوو لەبۆ پاراستنی ڕەسەنێتی نەتەوەیی و دوورخستنەوەی لەکەوتنە تەڵەی بانگخوازە نێونەتەوەییەکان. ئابوری ئەڵمانیا توانی

Scanned by CamScanner

بۆ درێـژترین مـاوە پارێزگـاری لـە سروشـتی نەتـەوەیی خـۆی بکـات. لەکۆتاشـدا گوێڕایـەڵی بۆ سـەرمایە نێونەتەوەییـەکان گوێڕایەڵییـەکی کـێم بـوو، بـەڵام لادانـی لـەم ڕەوتە ناچاری هەڵایسانی جەنگی کرد.

سـەرباری هـەوەی نەتـەوە نـەختێك لـە خانـەی پاشـا دووڕیرکەفتـەوە بـەهۆی دواکەوتوویی پاشا و دەستەڵاتدران لەهەندێك پێشکەوتنی ئاوەزی کەبەسەر گەلدا هـاتبوو، بـەڵام هـەر نیشانەی تـەختی پاشایەتی ئامـاژەی یـەکێتی نیشتمانی و تاکە دادوەری نێـوان پارتـەکان و دەستی لغاوکـاری ئـارەزوو و خەونـە سیاسیە مەترسی دارەکان بوو. کۆمـار خوازی لایـەنگری باشـی نـەبووە بـەهۆی ئەزموانـدنی فەرەنسای هاوسێمانەوە کە ئەنجامەکەی هیچ بۆگەلی ئێمە شیاوتر نەبوو.

سـوپای وڵات لەهـەموو دامـەزراوەکانی دیکـە خـەڵکی دڵیـان پێـی خۆشـتربوو، هەرچەندە جاربەجارێك دووچاری شکستیش دەبوویەوە؛ چونکە کۆڵەکـەی ڕاگرتووی پێنـای دەوڵـەت بـوو، ئەمـەش وای لـەدوژمنان کردبوو کـە بـەو پـەڕی توانـاوە هـەوڵی لاوازکردنـی بـدەن. ئەودەمـەی دوژمنـانی وڵات لـە قەرسـای کۆبوونـەوە لەسـەر زۆر ئاریشە و بابەت ناهاوتا و دژبۆچوون بوون، بەڵام لەبۆ لاوازکردنی سوپای ئەڵمان یەك هەڵوێست بوون؛ چونکە سوپا بۆ ئەڵمانـەکان مانـای پارێزەری نیشتمان و ئازادی و نیشانەی سەروەری و سەربەرزی بوو.

گـەر سـوپا بەهێزەکـەمان نەبوایـە ئـەوا هاوپـەیمانان هـیچ کـات دەسـتەوەستان نەدەوەسـتان لـەبۆ تـەفروتوانا و قڕکردنـی نەتەوەکـەمان، ئـەڵمانی، بـەوەی لەقەرسای پیلانیان بۆدانابوو.

ئـەو ڕۆژانـەی ڕاکـرن لەگرتنەدەستی بەرپرسـیارێتی لەلایـەن بەرپرسـانەوە بـاوبوو بـەرگری کـردن و لەئەسـتۆگرتنی بەرپرسـیارێتی ببـوە ئـەرکی ڕاسـتەقینەی سـوپا، ئەودەمـەی پـەتای ترسـنۆکی تـەنیبۆوە ورەی هاوڵاتیـان لەلایـەن سـوپاوە بـەرز ئەکرایەوە...لەوکاتـەی مـارکس خـواز و بـەناو دیمۆکراتیـەکانمان هـانی بەرجەسـتەکردنی ئاشـتی دەدا لـەنێوان ئەڵمانیـەکان و ڕەش پێسـت و چینەکانی فەرەنسـا و ئینگلیـزدا، سـوپا ئامادەکـاری دەکـرد بـۆ ڕووبـەڕوو بوونـەوەی ئـەو مەترسیەی بەرێوە بوو.

Scanned by CamScanner

دیتمان چلۆن سوپای هێمە وەکی شورایەکی پۆڵایین لەدژبەری تەوژمی هێزی نەشیاوی جۆراوجۆردا دەوەستایەوە، هەوڵەکانی مارکس خوازەکان بۆ وەرچەخانی سوپا لەبەها بالآیی هیچ کەڵکی نەبوو: پشت کردنە نیشتمان ، بانگەشەی جووەکانیش بۆ دروستکردنی کون و کەلەبەر لەنێو ئەم دامەزراوە نەتەوەییدا بێسوود و هیچ ئەنجام بوو، بەڵام تاکە خاڵی لاوازی سوپا پەیڕەونەکردنی دادپەروەری بوو لەنێوان نەخوێندەوار و خوێندەواراندا، بەوەی خوێندەواران تەنها بۆماوەی یەك ساڵ دەجەنگین، ئەمەش لای خۆیەوە تاڕادەیەك ئاڵۆزی نابۆوە لەنێو ڕیزەکانی سوپای یەکگرتووی وڵاتدا.

بەڵێ بێگومان سوپا قوتابخانەی نەتەوەی ئەڵمانیابوو، چەك و هێزی هەناوی پشت پێبەستراویش بوو. ئەگەر دەستەیەك لەئەڵمانەکانی خۆمان بەهۆی کێشەیەکی دەروونیەوە ئەمەی نەدیتوە ئەوا دوژمنانی دەرەکیمان باش درکیان بەمەکرووە، هەرلەسەر ئەم بنەمایەش بووە داڕشتنەوەی سیاسەت و پلانەدژبەرەکانمان.

لەپاڵ سوپادا کۆڵەکەیەکی دیکە هەبوو کە دامەزراوەی کارمەندانی وڵات بوو. ئەڵمانیا لەڕووی ڕێکخستن و کارگێڕییەوە لەهەموو وڵاتانی دیکە لەپێشتربوو، فەرمانبەران نمونەی دەست پاکی و کارجوانی و بێلایەنی بوون.

حەسودان و خەوشدارانی دڵ هەمیشە تانەیان لە ناتەواوی کارمەندانی ئەڵمانیا دەدا بەوەی توانای بەڕێوەبردنی کاری بازرگانییان نییە بەسەرکەوتووی. بەڵام دروستکردنی هێڵی ئاسن بە لێهاتوویی توانی ئەم دەنگۆ خراپانە لەناوبەرێت. گەر کارگێڕی وەبەرهێنانی پرۆژەکە پاش لەشکستەکەمان تێك چوو ئەوا هۆکارەکەی نەشیاوی پەیڕەوکردنی دەستەڵاتی کۆماری بووە، کە هەستا بە دوورخستنەوەی کارمەندە بەتواناکان و ملکەچانی لەجێگەیاندا دانایەوە.

پەیڕەوی کارگێڕی ئەڵمانی یەکێك لەتایبەت مەندیەکانی سەربەخۆبوونی بووە لە هکومەتە گۆڕدراوەکان، بەچەشنێك گۆڕینی شالیار و ئارەزوو و ئاراستەی رامیارییان کاریگەری ئەوتۆی نەکردۆتەسەر کار و بەرنامەکانی فەرمانبەرانی ئەڵمان. بەڵام لەمڕۆکەدا دۆخی فەرمانبەر ناجێگرە و شڵۆقە، ئیشەکان بەس بە کەسانی توانادار نادرێن، ئەم کۆمارە دەیهەوێت پاداشتی نۆکەران و ئەڵقەلەگوێیانی خۆی بداتەوە، هەر پارتێك بەپێی بەهێز و لاوازی خۆی کارمەند دادەنێت و لادەبات.

Scanned by CamScanner

لەسەرەوەختی فەرمانفەرمادا شتی لەم شێوەیە نەبووە, بەوەی کار لەسەر بنەمای ئەرکداری بووە نەوەك نازناو, ئیمپراتۆر لەڕێگەی دابینکردنی پێداویستی و حەموو خواستەکانیانەوە فەرمانبەرانی لەتەڵەی پارتەکان بەدوور دەخستەوە. بەلأم ئەمڕۆ فەرمانبەری بووەتە هۆکارێکی سازشکردن و دەرگایەکە بۆ لەبرسیدا نەمردن, فەرمانبەری سەرکەوتوو ئەوەیە لەهەر دۆخێکدابێت بەرگی ئەوە بپۆشێت. دگەڵ هەموو شاڵاوێکدا گرنگ پاراستنی سەری خۆی دەبێت لەم چەشنە دۆخانەدا.

بەلأم ئەودەمەی جوولەکە بووە فەرمانبەر ئەوە گەندەڵی تەواوی وڵاتی تەنیەوە , هەرکە وشەی جوولەکەت بەکارهێنا دەبوو بەرتیل بدەی, جوولەکە هاوتابوو بەوشەی گەندەڵی و دەسپیسی.

***

لەسەر بنەمای پەیڕەوی پاشایەتی و هێزی سوپا و دامەزراوەی کارگێڕی تەندروستدا پەیکەری ئیمپراتۆر شانی دادەهێنا , لەم ڕەگەزە کۆوەبووانەوە ئیمپراتۆر هێز و گەورەیی خۆی بەدەست دەهێنا و بەجوانیش دەستەلأتی وڵاتی سەرپەرەشتی دەکرد. کەواتە ئەمڕۆ ئێمە لەکوێین بەبێ ئەمانە ؟

دەستەلأتی دەوڵەت نەوەستاوەتەسەر فرەوێژی پەرلەمانیەکان, پشت بەستراویش نییە بەو یاسایانەی ناچاری هاولأتیان دەکات ڕێزی دەستەلأتدران بگرن, ئەو یاسایانەی دادگاش نییە کە ئامانجی ترساندنی ئەو کەسانەیە کە دژایەتی دەوڵەتی گەمژەبەڕێوەبەرەکان دەکەن یان دانی پێدانانێت. دەوڵەتداری وەستاوەتەسەر متمانەداری بەو کەسانەی سەوڵەکەی بۆ لێدەدەن و کاروباری گشتی بۆ بەڕێوەدەبەن. ئەوم متمانەش بەرئەنجامی قایلمەندی ڕاستگۆیانە و نیشتمان پەروەرێتی دەستەلأتدارانە, هەمدیس بەرئەنجامی حەسانەوەی گشتیش دەبێت لەبەرامبەر سیستمی فەرمانڕەوایەتی کارکردە و ئاڵاکەی و ئەو یاسا و پەیڕەوانەشی پەیڕەو دەکرێن. خوێنەر مافی پرسینی ئەوەیهەیە کە ئیمپراتۆر سێ کۆڵەکەی بەهێزی مانەوەی هەبووە کەواتە تیاچوونەکەی لەبەرچی بوو؟ ئایا بەڕاست هۆکارەکانی هەڵوەشاندنەوەو تیاچوونی دەوڵەت ئەوەندە بەهێزبوون کە پایەکانی وڵات لەرزۆك بکات و هەموو ئارامی و ئاسایشی وڵات تێکبدات ؟

Scanned by CamScanner

بڕوام بەهێزی ئەو فاکتەرانە هەبووە لە مانەوەی دەستەڵاتی پاشاکەماندا گەر هۆکارێکی زۆر گرنگی پشت گوێ نەخستایە کە ئەویش بابەتی ڕەگەز خوازی بوو، کەئەمەش کاریگەرییەکی بەرچاوی هەبوو لەسەر گەشەکردنی نەتەوە و پەرەسەندنی مێژوویی.

ئەو هاوڵاتیە ئەڵمانیە ژیرانەی هەستی خۆش ویستنی نەتەوەو نیشتمانەکەیان مابوویەوە بەر لەڕوودانی فەتارەکەتەکە و دوای ئەوەش بێگومان هەستیان بەوەکردبوو کە ئەو فەتارەتانەی نەتەوەکان تێوەی دەگلێنەوە هەمیشە ئیشی ڕۆژگار نییە، ئەو نەهامەتیەی بەسەر گەلەکەماندا هات بەرئەنجامی خۆڕسکانەی ئەو هەڵانەبوو کە خۆمان لەکاتی بەرگریکردن لە نەتەوەو نیشتمانەکەماندا ئەنجاممان دابوو، لەوەی ویستمان وەکو نەتەوەیەکی سەربەخۆ دیاربکەوین، بەڵکو نەشمان توانی لەڕاستیەکان بگەین.

خۆم لەگەڵ پرسیارداراندا دێمە پرسیارکردن: باپیرانمان چلۆن تواناداربوونە لەبۆ زاڵبوون وەسەر شکست و دوائەنجامەکانیدا؟ ئایا بەڕاست ئێمە پێشیاوی ئەو شانازی و سەروەرییە نین کە باوانمان بۆیان بەجێ هێشتوین ؟ گەر وابێت ئەوا مانای وایە ئەو خوێنەی لەدەمارەکانماندا هاتووچۆیەتی هەمان خوێنی باوباپیرانمان نییە و ئێمە زۆڵین !

لەم کاتەدا بەوە قایل بووم کە ئەم وەچەیەی ئێمە پێشیاوی بەرکەوتنی ئەو گورزە جەرگبڕە بووە؟ چونکە ئێمە هەمان تایبەت مەندی پیاوانەی باوانمان تیادا نییە و لەهەموو خەسڵەتە نەبەرادانەکانی ئەوان بەتاڵین. ئەوەی وای لێکردووین لە مێژووی پڕلە سەروەری ئەڵمانی لابدەن و لەبریدا شکستی بۆبخەینە سەربار زادەی ڕێکەوت نەبوە و نییە، بەڵکو هەنجامی یاسای پەیڕەکراوە لەبەرامبەر پاراستنی جۆر و برەودان بەگەزی پاکدا.

ئایا دەتوانین بێژین: ئەو خوێنەی لە ڕەگەکانماندا هاتوچۆیەتی خوێنێکی ئاری پوختە ؟ لەکاتێکدا لەبواری زاوزێدا نەمان توانیوە خۆمان لەتێکەڵ بوون لەگەلانی پلە نزم بەدوور بگرین ! وەڵامی ڕوونتری ئەمەش لەبەشی داهاتوودا دەخەینەڕوو یاخوود خوێنەر خۆیشی دەتوانێت لەڕێگەی جوانتر تێگەیشتن لەڕووداوە ناوخۆیەکانی ئەڵمانیا پێش لەهەڵایسانی جەنگ هەست بەمە بکات، بەوەی چلۆن

Scanned by CamScanner

دگەڵ هەر هەڵبژاردنێکدا ژمارەی ئەندام پەرلەمانە مارکس خوزەکان لەزیادبوندا دەبوو، بەمەش ژمارەی دژبەرانی پرچەککردنی سوپای وشکانی و بەهێزکردنی سوپای دەریا زیادتر دەبوو.

توخوا ڕەوایە نەتەوەی ڕەسەنی ئێمە دەست بخاتە نێودەستی دوژمنانی نەتەوەو ڕاپەڕین هەڵایسێنەرانەوە کەئەمانە خۆبەخشانە هەوڵی نەدارکردن و سەرشۆڕی بەخشینیان بۆ گەل دەدا ؟

کوا ئەڵمانییەکی ڕاستەقینە لەپێناو بەرنامەیەکی پووچی وەکو ئاشتی گشتی نەتەوەکەی خۆی کردۆتە قوربانی بەرنامە فێڵاوییەکانی مارکس خواز و جولەکەکان؟ وەختە لەوەدڵنیابم لەوەی ئەو کەسانەی هێزیان بەبەرنامەی مارکس خوازەکان بەخشی و بوونبە کەری جوولەکەکان ئەوانەن کە خوێنی ڕەسەنی ئەڵمانییان لە لەشدا نییە.

بەڵام ئەو شۆڕشەی گەلەکەمان لەساڵی ١٩١٤دا گەلەکەمان ئەنجامی دا، شۆڕشێکی خۆڕسکی مانەوەبوو، چونکە مارکسیەکان بەژەهرەکانیان توانا و خواستەکانی نەتەوەیان لەنگ کردبوو. بەچاوی خەواڵووەوە بەرەو ڕووبەڕووبوونەوەی دوژمن هەنگاومان نا بەم کارەش کاریگەری ژەهری مارکسیەکان پوکایەوە و نەما. بەڵام شۆڕشی ناپەسەندان ڕێگای لە بوژانەوەو ڕاپەڕین گرت.

جگە لەپەراوێزخستنی چەرخی نوێ بۆ ڕزگارکردنی گەلەکەمان لەکەڵبەی گەندەڵان و چەواشەکاران هیچی دیکەمان بۆناکرێت، سەرباری دانانی بنەمایەکی تەندروست کە پێویستە ململانێی دەوڵەتی نوێی لەسەربێت، دەوڵەتی ئەڵمانی تەنها بۆنەتەوەی ئەڵمانی یە. ئەوکاتەی ڕەگەزی سەرکەوتوو زۆرینە دەبێ و کایەی چالاکی بۆ والآدەبێ، بوار بۆ ئەنجامدراوەکانی نا ئاریە ڕاستەقینەکان نابێ.

لەم کاتەشدا جوولەکە و دەستکەلاکانی مارکسیەت لەم دەوڵەتە نوێیدا شوێنیان نابێتەوە.

Scanned by CamScanner

ڕەگەزکان

Scanned by CamScanner

بەشی دەیەم

گەل و ڕەگەز

کۆمەڵێك ڕاستی هەن کە ڕۆژ و شەو لەبازاڕەکاندا دەتلێنەوە، لەبەرهەوەی لەبازاڕ دەماودەم دەکەن بۆیە بەسەر هەموو کەسێکدا تێدەپەڕێت بەبێ ئەوەی بیبینێت و ئاشنای بێت بەمانای وشە. خەڵقی بەگشتی نابینان لەئاست دیتنی ڕاستیە باوەکان، ئەودەمەی کەسێك دەزانێت کە پێویستە ئەو ڕاستیەی ئەو دەیزانێت هەموو کەس بیزانێت تیادەمێنێت و نازانێت چی بکات! هەموو کێشەکانی دەوروخولمان بەئاسانی دەتوانین لەشێوەی هێلکەکەی کۆلۆمبسدا چارەی بۆ بدۆزینەوە بەرام کەسانی هاوشێوەی کۆلۆمبس کەمە.

بەم چەشنە دەبینین هەموو مرۆیەکان بەبێ لێك جودایی لەباخچەی سروشتدا لەگەشتدان بەوەی وادەزانن هەموو شتێك دەزانن، بەلأم نازانن هیچ نازانن، بەشێوەی نابینا لەبەرامبەر دیاردەیەکی دیاری سروشت ڕەفتاردەکەن کە ئەویش بوونی شێوەگرتنێکی ئەندامییە لەبۆ جیاکردنەوەی هەموو ئەو جۆرە بوونەوەرانەیە کە لەم جهانەماندا هەن.

بەتەنها ڕوانینێکی سەرپێیانە لەبۆ دۆزینەوەی بنچینەکانی حەزی گیانداران لە ڕەوتی زایندا دەبینین کە: هاژەڵی نێر بەدوای مێچکەی خۆیدا دەگەڕێت، بولبول

Scanned by CamScanner

بەدوای مێینەکەیدا وێڵە و مشك و گورگ و شێر و گوربەش بەدووی مێچەکە کەیاندا سەرگەردانن...

لادان لەم دۆخە ناوازەیی دێنێتەبونیٚ و ئەمەش بەرزۆری لەساتەوەختی دیل بوون یان بوونی ڕێگری گەورە لەپێشی جووتبوندا دیاردەکەوێت. بەڵام سروشت لەهەمبەر ئەم دۆخە ناوازەیەدا دەستەوەستان ناوەستێتەوە,بەدەربڕینی ناقایلی هەڵدەستێت بە بڕینی وەچەی ڕەگەزە تێکەڵاوەکان یان سنورێك بۆ ئەم چەشنە وەچە خستنەوانە دادەنێت.

سەیرنییە ئەوکاتەی بڵێین کە: جووتبوونی نێوان دووجۆر لە بوونەوەری لێك جوودا پێچەوانەی خواستی سروشتە, سروشت هەرگیز دان بەم چەشنە هاوسەرگیریانە نانێت, بەڵکو سروشت هانی بەهێزدەدات بۆ دەستبەسەرداگرتنی لاواز ئەوەك توانەوەی بەهێز لەنێو لاواز و خۆکردنە قوربانی. خۆئەگەر مرۆی لەم پەیڕەوە لابدات ئەوا گەشەی ڕێکخراوەیی بوونەوەران دووچاری شکستی نەخوازراو دەبێتەوە.

مەبەستی سروشت لەسووربوونی لەبۆ پاراستنی ڕەگەز یان جۆرەکان تەنها پاراستنی دیاردە ڕووکەشیەکان نییە, بەڵکو ئامانجی زێدەتر پاراستنی فۆرمی تایبەتیەتی, بۆنمونە: ڕێوی هەر ڕێوی دەبێت و پڵنگیش هەرپڵنگ و پشیلەش هەرپشیلە...ئەم جیاوازییەکی لەکاتی گەڕانەوە بۆ توانای خەبات و لێهاتوویی دا بۆمان دیاردەکەوێت, هەرگیز نابێت و نەبووە کە ڕێوی لەبەرامبەر مریشکدا هەستێکی ئاشتی خوازانەی هەبووبێت, هەرگیز پەیوەندی نێوان مشك و پشیلەش لەسەربنەمای یەکسانی نییە.

کوشت و بڕی ڕەگەزەکان لەنێوخۆیاندا چاوگەکەی برچێتی و خۆخۆشویستنە بەر لەوەی سەرچەشمەکەی ڕقبوون بێت لەبەرانبەر. بەهێمنی و پەلەنەکردنەوە سروشت لەم کوشت و بڕە دەنواڕێت, زۆریش پێی ئاسوودەیە و ئاسائیشە بەلایەوە؟ چون تێکۆشان لەبەرخاتری پەیداکردنی نان هۆکاری لەناوچوونی بوونەوەرە لاوازەکانە. لە تێکۆشانی نێرینە لەبۆ بەدەستهێنانی مێچکەی خۆیان بەتەنیٚ هەوانەی تەندروستیان ساغە ماق ئەوەیان پێدراوە جووتبوون ئەنجام بدەن و وەچەبخەنەوە. تێکۆشان بەردەوام کاراکتەرێکی باڵایە لەبۆ بەهێزکردنی تەندروستی جەستە و وزەی جۆرەکان

Scanned by CamScanner

لەپێناو زیادکردنی بەرگریدا، ئینجاش مەرجێکی سەرەکی یە بۆ پێشکەوتن و گەشەکردنی مرۆڤ.

بێگومان گەر ئەم پەیڕەوەشمان پشت گوێ خست ئەوکات مرۆڤ بەرەو دواوە پاشە کشێ دەکات؟ لەبەرهەوەی بژاردە لەم کاتەدا ناچاری کشانەوەیە لەبەرامبەر زۆرینەدا، زۆرینەش بەژمارەی توانای سەرکەوتنی هەیە بەسەر بژاردەی وڵاتدا. گەر ئەمانە چانسدارین ئەوکات بەبێ خۆماندووبوونێکی زۆر ئەمانە دەتوانن بەسەر بژاردەی خوێن پاکی نەتەوەدا زاڵبن بەبێ ماندووبوونێکی زۆر. لەم کاتەدا دەبێت لەبەرژەوەندی بژاردەی نەتەوەدا دەست لەم هاوکێشەیە وەربدرێت. لەم کاتەدا سروشت دێتە وەڵام و دەست وەردەداتە نێو ئەم دۆخە و ژمارەی زۆرینە کەم دەکاتەوە و واری جووتبون و زاوزێش بەتەنها بۆ بژاردەکان تەرخان و دابین دەکات.

گەر هاتوو سروشت لە یەکگرتن و جوتبوونی دووڕەگەز لەڕێگەی هاوسەرگیرییەوە ناقایل بوو ئەوا دەجەنگێت لەپێناو تێکەڵ نەبوونی ڕەگەزێکی باڵا لەگەڵ ڕەگەزێکی نزمدا؟ لەبەرئەوەی ئەم تێکەڵاوبوونە هانی مرۆڤایەتی دەدات کەبۆ دواوە بگەڕێتەوە. مێژووش بەڵگەی ڕاستێتی هەزاران نمونەی لەم چەشنەمان بۆ دیاردەخات.

لەبەرئەنجامی تێکەڵاوبوونی خوێنی ئاری دگەل ڕەگەزەکانی نزمدا هەمیشە بەزیانی گەلی ئاری کۆتایی هاتووە، بۆنمونە لەئەمریکای باکوور کەدانیشتوانەکەی بەزۆری سەر بە ڕەگەزی ئارین بەڕێژەیەکی کەم تێکەڵاوی گەلانی نزمی ڕەنگاوڕەنگ بوویەوە، ئەمە بەسوودی ئەڵمانەکان کۆتایی هات؛ چونکە ئەڵمانەکان لەئەمریکادا تاڕادەیەکی باش بەپاکی خوێنی خۆیان پاراست، بەجیاواز لەوانەی کۆچیان بۆ ئەمەریکای باشور و ناوەڕاست کرد کەبەزۆری سەر بەڕەگەزی لاتینی بوون و بەبێ سڵکردنەوە تێکەڵاوی دانیشتوانی ناوچەکە بوونەوە.

ئەم نمونەیە بەسە بۆ ڕوونکردنەوەی بەرئەنجامی تێکەڵاوبوونی ڕەگەزەکان. ئەو ئەڵمانیەی بەپاکی خوێنی پاراست بوو بووە گەورەی کیشوەری ئەمەریکا، تاوەکو تایبەت مەندی خۆی بپارێزێت هەر بەم شێوەیەش دەمێنێتەوە.

بەپوختی دەتوانین بێژین، ئەنجامدانی هەر چەشنە تێکەڵاوییەك لەنێوان ڕەگەزەکاندا ئەنجامەکانی بریتی دەبێت لە:

١-نزمبوونەوەی ئاستی ڕەگەزی باڵا.

Scanned by CamScanner

٢-دواکەوتنی دارایی و دەروونی و بەرئەنجامیش هەڵوەرینی نەتەوەی لێدەکەوێتەوە.

هاوسەرگیرییەکی لەم چەشنە دژبەری کردنی خواستی خواوەندە. زۆرێک هەن دەبێژن: مرۆڤ توانای زاڵبوونی هەیە بەسەر سروشتدا، بۆیە ئەم چەشنە هاوسەرگیرییە ئاساییە، بەڵام ئەوەیان لەبیرچووبوو کە مرۆڤ هەرگیز ناتوانێت بەسەر سروشتدا زاڵبێت. ئەوەی تاوەکو ئێستا خراوەتە ڕوو تەنها بەشێکە لە نهێنییە شاردراوەکان، مرۆڤ هیچ کات چتێکی دروست نەکردووە؟ بەڵکو ئەوەی دۆزیوەتەوە تەنها گەیشتۆتە زانین و درک پێکردنی، مرۆڤ هەرگیز بەسەر سروشتدا زاڵ نەبووە بەوەی هیچی دروست نەکردووە، بەڵام توانیویەتی لەڕێی هەستی دۆزینەوەوە هەندێک لە نهێنییە دابڕەوەکانی بدۆزێتەوە و بەمەش دەست دەگرێت بەسەر هەندێک بوونەوەری زیندوودا. جێگەی سەر سوڕمانە هەندێک داهێنانیش هەن لەبواری زانست و هونەر و تەکنیک و داهێناندا بەرهەمی چالاکی مەزنی چەند گەلێکی ڕەگەز یەکن.

بەردەوامبوونی شارستانیەت لەسەر زەوین بەندە بەم گەلانەوە، ئەگەر هەڵوەرین کەوتە نێو ڕیزی ئەم گەلانەوە ئەوا هەموو شتێکی سەر ئەم ڕووی زەوییە جوانیەکانی لەدەست دەدات. ژیاریەکۆنەکان داڕووخان؟ چون ڕەگەزی بالآی پونێت نەری توشیاری تێکەڵاوبوونەوە هات وەگەل ژاری خوێنینی گەلانی نزمدا. ئەوەیان لەیادکردبوو دەبێژێت: شارستانیەت بەرئەنجامی کاری مرۆڤە نەوەک خوودی شارستانی. ژبۆ پاراستنی هەمی شارستانێن پێتڤیمان بەوەهەیە کەسی داهێنەرانی بپارێزین. ئەم پەیرەوەش پەیزەوستە بەوەی دەڵێت: خاستر و وەهێز شایەنی گەشە و سەرکەوتن شکۆمەندبوونە.

ئەمەش مانای وەهایە ئەوانەی حەزیان بە ژیانە ناچاری تێکۆشانن. ئەم جهانە جێگەی ئەوانەی تێدانییە کە لە تێکۆشان هەڵدێن و تێناکۆشن.

ڕەنگە ئەمە سەخت بێتە پێش چاوان بەرام لەمەش قورستر هەوڵی مرۆیە لۆ زاڵبون بەسەر سروشتدا، دواتریش سوکایەتی پێکردنی ، بەڵام وەرامی سروشت بۆئەو کەسە کاڵفامانەی سەر ئەم بەلەمە بوونە وەڵامێکی نائاساییە، کوشندەیە، بێ بەزەییانەشە. سروشت حەوت جار کوتەکیان تێدەسرەوێنێت.

***

Scanned by CamScanner

هەر تەقەلادانێک بۆ زانینی ئەو ڕەگەزانەی ژیارییان دامەزراند کەدواتر پێی دەگوترا مرۆڤایەتی بێ ئاکام و ئەنجام هیچە.

ئەمەش مانای ئەوە هیچ کارمان بەسەر ڕابردووەوە نییە, کەواتە لێکۆڵینەوەکەمان لەسەر هەنوکەیە, ئەی ئێستا دەتوانین چی بەدی بکەین؟ هەوەی ژیاری لۆمانی دەخاتە پێش چاوان لە داهێنانەکانی بواری هونەردۆستی و زانست و تەکنەلۆژیا ڕەنگە هەمووی لەداهێنانی ئاری ڕەگەزەکان بێت, هەمەش واری وەمان پێدەبەخشێت بێژین کە ئاری ڕەگەزەکانی پێشینان دامەزرێنەری مرۆڤایەتی سەرکەوتوو بوونە, ئاریەکان نمونەی دەسپێکی ئەوەن کەپێی ئێژن (مرۆی). ئارییەکان لەپێش و ئێستاشدا مەشخەڵێکی خودانییە و ڕێگەی مرۆڤ بوون ڕۆشن ئەکاتەوە, بزیسکەی نەبەردی خواوەندی بەردەوام لەناوچاوانی ڕووناکیەوە دیارکەوتییە, هەر ئاریەکان بوون پێشەنگایەتی مرۆڤیان کرد بۆ زانست دۆزینەوە و ڕێ پیشاندەر مرۆڤ بوون بۆ دۆزینەوەی ئەو فاکتەرانەی کە مرۆی بە سەرداری ئافرێنراوەکانی سەر ڕووی ئەم زەوینە دەست نیشان دەکات. هەرکە ڕەگەزی ئاری کۆتایی پێهات ئەوکات ڕووناکی لەسەر زەویدا ئادرەوشێتەوە و سەر ڕووی زەوی دەبێتە نوتەکی نوتەکەکان, ژیاری مرۆڤیش لەکەمتر لە چەند بابلیسکێکدا تیادەچێ و دەفەوتێ و ئەم جهانە جوان و سەوزەمان دەگۆڕێت بۆ بیاوانێکی سارا لەجوانی ژیان.

گەر هاتوو ویستمان مرۆڤ بوون پۆلێنی سێ پلەبکەین: ئەوانەی ژیارییان داهێنا و ئەوانەی ژیارییان پاراست و ئەوانەی کۆڵەکەکانیان دارماند ئەوکات دەبینین ئاری ڕەگەزەکان دەچنەوە خانەی گروپی یەکەم , واتە ئەو پۆلەی شارستانیەتیان دەمەزراند. هەر ئاریەکان بوون دامەزرێنەری شارستانی و هێڵکاریەکانی جوانترین و باشترین داهێنراوەکانی مرۆڤیش ئاری کێشاویەتی, بەڵام ئەوکاتەی بوار هاتەسەر جێبەجێ کردنی هێڵکاریەکان بۆ داهێنان ئەوکات هەر ڕەگەزە و لای خۆیەوە بەپێی خواست و بەرژەوەندی خۆی جێبەجێی کرد.

بۆنمونە ڕۆژهەڵاتی ئاسیا, دوای چەندین ساڵ ئەم پەڵەیەی سەر ڕووی زەوی دەتوانێت ناوی ژیاری تایبەت بەخۆی لەخۆی بنێت لەکاتێکدا بنچینەی هزرەکانی ئەغریقی و تەکنەلۆژیاشیان زۆری ئەڵمانین, بەتاڵن لە گیانی ئاسیایی جگە لەڕووکەش یان خووی ئاسیاوی. وەك باوە و زانراوە ئێستاکە ژاپۆنیەکان سەرقاڵی

Scanned by CamScanner

بەکارهێنانی داهێنانی ئەورووپیی و خەریکی ئەوەن ئەم داهێنانە بۆ شارستانیەتی خۆیان زیاد بکەن، زانست و تەکنیکی ئەورووپی پێکڤە ئالأون و بەمەش ژاپۆنیەکان تایبەت مەندیەکانی شارستانیەتی خۆیان بەرجەستەدەکەنەوە. بنچینەی ژیان لەیاباندا لەسەر بنەمای ژاپۆنی ڕەسەن بوونێکی نەماوە بەڵکو بنچینەکەی گۆڕاوە بۆ زانست و تەکنیکی ئەورووپی و ئەمەریکی، واتە گۆڕاوە بۆ بەکارهێنانی بەرهەمی گەلانی ئاری. ئەگەر کاریگەری ئەورووپا و ئەمریکا بۆماوەیەک لەسەر یابان ئەمێنێت ئەوکات ئەم وڵاتە بۆ چەند دەیەیەک بە بەهێزی و زانستداریەوە دەمێنێتەوە و بەردەوام دەبێت لە پێشکەوتن، بەڵام هیچ کانییەک نەمری و نەبڕانەوەی ئاوەکەی بوونی نییەو ڕۆژێک دێت هەر وشک بێت. ئینجا خەسڵەتەکانی گەلی ژاپۆنی هەمدیس بەسەر ئەم ڕواڵەتی شارستانیەدا زاڵ دەبێتەوە و ئەوکات ژاپۆنیەکان دەگەڕێنەوە بۆ بەر لەحەفتاساڵ پێش لەو کاتەی کە ژیارێتی ئاریەکان بێداری بکاتەوە لەسڕبوون.

ئەتوانین بێژین ئەوە کاریگەری شەپۆلە بیانیەکان بوو کە شارستانیەتی ژاپۆنی لەخەوی قوڵی ڕابردووی خۆی بەئاگاهێنایەوە. بەڵگەی ئەمەش دیسانەوە سڕبونەوەی ژاپۆنیەکانە بۆ گەڕانەوە لۆ خەوتن بە خەوی قوڵی بێئاگایی.

ئەوکاتەی گەلێک ڕەگەزەکانی شارستانیەتی بنچینەیی لە ڕەگەزە نامۆکانەوە وەردەگرێت و بەکاری هێنا و کەڵکی لێبینی، پاش لەناوچوونی ئەوانەی ئەم ڕەگەزی شارستانیەتەیان بۆ هێنابوو ئەم گەلە گەڕایەوە بۆ جارانی خەوالووی. ئەوا دەتوانین بێژین: ئەم گەلە دەستی لەشارستانیەت هەڵگرتووە. شارستانیەتیشی نەدۆزیوەتەوە و پێی ڕانەگەیشتووە.

ئەگەر دۆخی گەلان لەسایەی ئەم بیرۆکەیەوە هەڵبسەنگێنین ئەوکات دەبینین هەندێکیان بنەماکانی شارستانیەتیان لەگەلانی بژاردەوە وەرگرتووە. بەڵام بۆخۆیان نەیان توانیوە ژیاری بۆخۆیان پنیات بنێن.

ئەو بیرۆکەیەی تایبەتە بە پێشکەوتنی گەلانەوە دەتوانین بەم شێوەیە پوختی بکەینەوە:

چەندین گەلی ئاری ژمارە کەم هەن کە گەلانی بیانیان لەژێر دەستدایە و کاربۆ گەشەپێدانی لێهاتوویەکانیان دەکەن. ئەمەش وەهۆی ئەوەوەیە کە ئارییەکان توانیویانە ئەو ناوچانە بخەنە ژێر دەستەڵاتیانەوە. ئەم گەلانە دواتر شارستانیەتی

Scanned by CamScanner

تایبەت بەخۆیان دەئافرێنن کەلەگەڵ خوودی هەناوی خۆیان و تایبەت مەندی هەرێم و گیانی دانیشتوانەکەیدا گونجاوە. بەڵام ئەم گەلانە ناتوانن سوود وەرگرتنی خۆیان لەبنچینەی وەرگیراوی شارستانیەتەکەیان بشارنەوە، ئەویش بنەمای پاراستنی خوێنی ڕەگەی باڵاو و پوختی پیسنەکراوە، لەم کاتەشدا هەوڵی تێکەڵاْبوونی خۆیان دگەڵ دانیشتوانە ڕەسەنەکەدا دەدەن، ئەمەش لەبەرژەوەندییاندا نابێت ، چونکە ون بوونی خوێنی گەلی سەردەستە لە گەلی ژێر دەستەدا بێگومان سوتەمەنی ڕووناکی بەخش بە مەشخەڵی ڕێگەی شارستانی مرۆڤی باو لەناودەبات.

ئەمەش تێپەڕینێکی خێرایە لەبارەی ئەوقۆناغانەی گەشەکردنەوە کە گەلان پیدا تێپەڕیون لەوەی هیچ کاریگەریەکایان نەبووە لە دۆزینەوەی شارستانیەتدا، بەڵکو وەری گرتوەو کەڵی لێ بینیوە، ئەمەش بیرۆکەی گەشەکردنی ئەوانەمان بۆ دەخاتە بەردەست کە شارستانیەتی مرۆڤایەتیان دۆزیتەوە و چالاکبوون و ئەمانیشیان دیاری کردووە، گەلی ئاری.

کەسی باڵا وەك چۆن پێویستی بە بۆنەیەکە بۆنەوەی خۆی دیاربخات، بەهرەی ئافراندن لای گەلانیش بەهەمان شێوە شاردراوەیە تاوەکو دۆخی گونجاویان بۆ هەڵدەکەوێت. لە ژیانی ڕۆژانەی ئاساییدا هەندێك کەس ژینگەکەیان هەست بەبوونی داهێنەرانەیان ناکات، تا ئەوکاتەی چارەنووس دەیانخاتە دۆخێکی ناخۆشەوە و لەم کاتەدا هەست بوونیان دەکرێت و بەهرەمەندیەکانیان دەخەنەڕوو، لەم کاتەدا هەموان ئەوانەی پێشتر گەمەیان پێکردوون سەیریان لێدێت لەوەی ئەم چۆن پێشتر ئەم کەسەمان وەکو داهێنەرێك نەناسیوە؟! لێرەوەش دەتوانین بێژین: هیچ پەامبەرێك لەخاکی خۆیدا بە ئابڕوومەند لێی نەڕواندراوە. جەنگیش خاسترین هەلی قەکۆڵینی ئەم دیاردەیەیە. گەنج گەلێکی هۆشیار، شەرمۆك هەن کە لەکاتی ئاشتیدا هیچ ئاکارێکی داهێنەرانەیان لێ نابینرێتلەوەی وەکو پیاوی تەواو دیاربکەون، بەڵام ئەو دەمەی دووچاری نەهامەتی و ترس دەبنەوە، ئەو دەم بە ئازایەتی و نەبەردییەوە ڕووبەڕووی دەبنەوە و بەهێمنی و لەسەر خۆییانەوە مەرگ دەبەزێنن. لێهاتوویی و ژیری پێتڤی وە شۆك داهێنانە بۆ دیارخستنی کەسی بەهێز و کارامە لەپێش چاوان.

ئەوانەی دەڵێن داهێنەر لەڕۆژی دیارخستن یان خستنەڕووی داهێنانەکەیەوە ناوبانگی دەردەکات یان ژیرێتی ئەو کەسە هەست پێدەکرێت؟ هەڵەشە بێژیت چرای

Scanned by CamScanner

بەهرەمەنـدی ئـەم کەسـە لـەڕۆژی ئامـادەکردنی داهێنانەکەیـەوە داگیرسـاوە، ئەمـە تەنانـەت بەرهـەمی پـەروەردە و خوێنـدن و فێرکرنیش نییە. ئـەوەی مەبەسـتمان بوو لەبلیمـەتی تاکەکان بەسـەر بلیمـەتی ڕەگـەز و گەلانیشـدا دەچەسپێت. ئـەو ڕەگەانـەی چالاکی شۆك پێدەر ئەنجام دەدەن ، هەر لەکاتی ڕەگەز بوونیانـەوە خـاوەن بەهرەیەکن کە هامـاژەی داهێنان و جوانکاری و ئافراندنی بالآیە. ئەمەش مانای وایە گەلانی دیکە دیکە ئەم ئاشنای بەهرەمەندییە نین یام ڕەتـی دەکەنـەوە تائەوکاتـەی داهێنانی گەل بلیمەت لەبواری هونەر و دۆزینەوە وتەکنیکدا دووچاری شۆکیان دەکاتەوە....

پاش لەدۆزینەوەو داهێنانەکان و سەلماندنیشیان گەلان بەتـەواوەتی هێشتاکە دان بەم بلیمەتیەدا نانێن.

وەك چـۆن توانـا پێشـتر نـەبینراوەکانی مـرۆڤ پێتڤـی وە چـوکلەقنگەدان هەیـە بەمەبەسـتی دیارخسـتنی بەهرەمەندیـەکانیان ئاوهـاش بوونی توانـای داهێنـان کـاری لای گەلان و ڕەگەزانی بالأ پێویستی بە کایە و دۆخی دیاری کراوە بۆ یارخستنی، لەم دۆخەشدا ڕەگەزی ئاری جوانترین نمونەن.

ئاریەکان ئەوکاتـەی دووچاری دۆخێکی نارەحـەت دەبنـەوە بەهرەمەنـدییان نـەش و نمـا دەکـات و جهـان توشـی شـۆك دەکـەن لەڕێگـەی داهێنانەکانیانـەوە، ئـەم چەشـنە شارسـتانیەتانە پەیوەسـتە بـە تایبـەت مەندیـەکانی خـاك و کـەش و هـەوا و دانیشـتوانەکەیەوە، لـەم دۆخـەدا دانیشـتوان هۆکـاری یـەکالأکارە؟ لەبەرئـەوەی هێـزی شارسـتانیەت بـۆ چەسـپاندنی پێویسـتی بـە دەسـتی کـارە، دەتوانرێـت لەڕێگـەی ڕێکخستن و بەکارهێنانی گونجاوەوە کرێکار جێگـەی نامێر بگرێتـەوە. ئەگـەر قەودەر وانەبوایـە ئاریـەکان ناچاری بەکارهێنانی دەسـتی کـاری بیـانی بن ئـەوکات بەئاسـانی بەرەو چەسپاندنی شارستانی نەیدەتوانی هـەنگاوبنێت. وەك دەزانرێـت شارستانیەتە سـەرەتاییەکانیش پـێش لەبـەرکاهێنانی ئاژەڵـی مـاڵی پشـتیان وەبـەکارهێنانی مرۆی بەسـتیە . چـونکە ئـاژەڵ بـۆ خزمـەتی مـرۆڤ و شارسـتانیەتەکەی بەکارنـەهات تـا ئەوکاتەی مرۆڤە لەئاژەڵ نزمەکان بەلاوە نەنرا.

هەندێك لەبانگەشەکارانی ئاشتی و بەناو ئاشتی نێوان ڕەگـەزخواز ئـەم ڕاسـتی یان کەتوارییە بە هامـاژەیەکی داڕووخانی مرۆڤایەتی دەزانن، هەندێکی دیش ئەم کەتواری پێشەکەوتنە بەپێویست دەزانن لەبۆ گەیشتن بە ترۆپکی ژیـاریی، پێشـکەوتنی مرۆی

Scanned by CamScanner

لە پیلەکانەیەکی بێکۆتاوە سەرچاوە دەگرێت, ناشتوانیت بەبێ بڕینی پلەکانی خوارێ بەوانەی سەرێ ڕابگەی. ڕەگەزی ئاری ئەو ڕێگەیەی هەڵبژارد کە ڕاستینە بۆی ڕاگرستبوو نەوەك ئەو ڕێگەیەی بەناوی ئاشتی خوازانی ئەمڕۆ بۆیان ئاسان کردبێت. هەرچەندە ئەو ڕێگەیەی کەتواری لۆ مرۆی دەستنیشان دەکات سەخت و نائاسان بێت بەڵام هەمدیس لەبەرئەنجامدا دەگاتەوە ئەو ڕێگەیەی کە ئاشتی خوازان بۆ مرۆڤی دەکێشن, لەچەشنە ڕێگەیەکی بەم شێوەیەدا مرۆڤایەتی لە ڕەسەنێتی خۆی لانادات بەڵام ڕێگە هەڵبژێردراوەکانی ئاشتی خوازان مرۆڤ لە ڕەسەنایەتی دەخەن.

ئەو دەمەی ڕەگەزی ئاری گەلانی بچوك و سووکی خستە ژێر فەرمانڕەوایەتی خۆیەوەو لەڕێگەیانەوە پاش بەکارهێنانیان شارستانیەتی دروست کرد ئەمە کارێکی چاوەنواڕ نەکراياگ نەوییە, چون تەنانەت لەم کاتەشدا لە پێش دەستی ئاریەکاندا چەندان جۆر لە هامراز و ئامێری پێشەکەوتووی ئەوکات هەبووە بۆ ملپێکەچ کردنی لاوازەکان و هەمدیس دامەزراندنی شارستانیەت.بەم کارەش نمونەی ئەو ڕێگەیە دیارکەوت کە پێویست بوو ئاریەکان بیگرنە بەر. بەم چەشنەش ڕەگەزی ئاری هەستا بە ڕامکردنی ڕەگەز و گەلانی دیکە و ئاراستەکردنیان بەپێی خواست و پەیڕەوی ئامانجەکانی. ئاری نەوەستا ,هەرچەندە سەخت و ناڕەحەتیش بوبێت, لەپێناو باشترکردنی چارنووس و بەرزکردنەوەی ئاستیدا کاری دەکرد و برەوی بەخۆی دەدا. دەبوو ئاری پارێزگاری لەم دۆخەی خۆی بکات کە وەکو گەورەی ڕەگەزان لێی دەنواڕدرا, دیسانیش دەبوو بە هێزەوە پاراستنی ئەو شارستانیەتەی لەئەستۆی خۆی بگرێت کە دایمەزراندووە و گەشەی پێداوە, چون مانەوە و بەردەوام گەشەکردنی ئەم شارستانیەتە بارمتەی مانەوەی ئارین لەپێگەکەیدا. بەڵام ئاریەکان نەیان زانی چۆن بەم دەستەڵاتدرێتیەیانەوە بمێننەوە, بەتایبەت ئەو کاتەی دۆخی ژیانی دانیشتوانە ڕەسەنە خاستر بوو دیوار و لەمپەری نێوان خزمەتکار و خاوەن بوونی نەما, لەم کاتەشدا ئاریەکان لەبیریان چوو بوو کە مانەوەیان بەبەهێزی وەستاوەتە سەر مانەوەی پاکێتی خوێنەکەیان, بەمەش لەدەستی چوو چێژبینین لەو بەهەشتەی خۆی پونێتی نابوو لەم سەر زەوینەدا, هەمدیس بەهرە و توانا داهێنەرەکانیشی لەدەست دا, بەم کارەش ئاریەکان بوون بە وێکچووی دانیشتوانە

Scanned by CamScanner

ڕەسەنەکە چ لەشێوەو چ لە بیرکردنەوەشدا، دواتریش داخورانەکە کاری خۆی کرد و تاودەرەی کات ئەو ژیارییەی پێچایەوەو فەوتاند کە ئاریەکان دایان مەزراندبوو.

ئابەم شێوەیە ژیاری و فەرمانفەرماییەکان تیاچدەچن و ڕێگە بۆ هەوڵ و تێکۆشانی نوێ چۆڵ دەکەن.

خواربوونەوەی ئاستی ڕەگەزەکان بێ گومان ئەنجامێکی ڕاستەقینەی تێکەڵاوبوونی ڕەگەزی باڵایە وەگەڵ ڕەگەزی نزم و سووکدا. هەر ئەم تێکەڵاو بوونەشە هۆکاری تیاچوونی ژیارییەکان و سڕینەوەیان لەسەر ڕووی زەوین. جەنگی دڕاو هۆکاری لەناوچوونی گەل و ڕەگەز نییە، بەڵکو ئەوەی فاکتەری تیاچوون و بڕانەوەی توانا و بەهرە و ژیرییەکانی ڕەگەزانە لەکۆن و ئێستا و داهاتووشدا تەنها فاکتەری خوێنە، گەر خوێن بە پاقژی مایەوە ڕەگەز لەناو ناچێت بەڵام خوێن پیس بوو بە بەیەکگرتنی دوو ڕەگەز یەکیان باڵا و ئەوی دیش نزم ئەوا ئەو ڕەگەزی باڵایە تیاچووەو لەنێو ڕەگەزی نزمدا تواوەتەوە.

***

حەزی مانەوە و پاراستنی جۆرەکان هۆکاری پشت هەموو ڕودراوەیەکی ڕووداوەکانی دیرۆکە، گەر لە فاکتەری ڕاستەقینەی سەرکەوتنی ئاریەکان وردبینەوە،دەبینین سەرکەوتنی بەشێوەیەکی تایبەتی وەستاوەتە سەر حەزی پاك مانەوە، نەوەك هێزی مانەوە. حەزی ژیان یان مانەوەو لەناونەچونی ژیان، حەزێکە لای هەموو مرۆڤایەتی بەدی دەکرێت، بەڵام جودایی ئێمە لەم کاتەدا ئەوەیە کە ئێمەی ئاری بە بەرجەستەیی هەستی پێدەکەین لەکاتێکدا ئەم هەستە لای ڕاپەڕیوانی ژێر دەستە جوداترە لە ئێمە و هۆکارەکانیشمان لێك جودانە.

حەزی مانەوە لەسەردەمی مرۆڤانی هەوەڵیدا دوورتر لەگرنگی دانی مرۆڤ بەخۆی هەنگاوی نەناوە و نەش ڕۆیشتووە. مرۆڤ ئەوکاتە ئاژەڵێك بووە تەنها بۆخۆی ژیاوە و هەوڵی زێدەتر لە دابینکردنی خۆراکەکانی بەولاوەی نەداوە، بەتایبەت ئەو دەمەی برسێتی گازی لێگرتووە و مەترسی خستۆتە سەر ژیانی هەموو هەوڵێکی داوە بۆ دابینکردنی خۆراك بۆمانەوەی . پاش لەوەی ژیانی هاوتایی نێوان نێر و مێ پتر لە جوتبوونی گەیاند ئاسۆکانی ئەم حەزە فراوانتربوون، لەم کاتەدا بەداوە پیاو خۆی بۆ ئافرەتێك تەرخان دەکرد و لەهەموو نەگەرێکی نەخوازراویش دەیپاراست و خۆراکی

Scanned by CamScanner

بۆ دابین دەکرد. دواتریش هەردووکیان دەستیان دایە کۆکردنەوەی خۆراک بۆ منداڵەکانیان. ئا بەم شێوەیە گیانی خۆکردنە قوربانی لەنێو مرۆڤدا بەدیارکەوت. ئەودەمەی ژمارەی خێزانەکان فرەبوون مەرجەکانی دەرکەوتنی کۆمەڵگەش دیارکەوتن.

ئێستاش پەرتبوون و فراوانبوونی ئەم کۆمەڵگەیانە لە وڵاتانی خاوەن شارستانیدا هەست پێدەکەین. لەکاتێکدا گەل و ڕەگەزە نزمەکان هێشتاکە لەچوارچێوەی تەسکی خێڵ یان خێزانەدا دەرنەچوونە. چونکە تاوەکو ئێستا گیانی خۆکردنە قوربانی لەپێناو هەمواندا لای ئەم ڕەگەزە نزمانە گەشەی نەکردووە. بەڵام گیانی خۆ کردنە قوربانی لای ڕەگەز و گەلی ئاری زۆر بەهێز و باشی گەشەی کرد. گەورەیی ئارییەکان لەسەر بنەمای پشت بەستوو بە کلتووری هێزی و توانایی و لێهاتوویە ناسنووردارەکانیان بووە. گەلی ئاری هەمیشە ئامادەی پێشکەش کردنی بەرهەم و تواناییەکانیان بوونە لەهەمبەر ڕاژەکردنی کۆمەڵگەدا. لای ئاریەکان حەزی مانەوە مەردانەترین شێوەی گرت: هەموو تاکێکی ئاری ئامادەی خۆکردنە قوربانییە لەپێناو کۆمەڵدا.

هیچ توانایی و بەهرەمەندییەکی ئاری نابینی لەدایک بووی ئاوەز بێت. چونکە گەر وەها بوایە ئەوا چالاکی ئاریەکان سنووری تێکدانی تێنەدەپەڕاند. هەرگیز پێگەی ڕێکخراوترینی بەدەست نەدەهێنا. مەرجی سەرەکی لای هەر ئارییەک خۆکردنە قوربانی بوو بۆ هەموان. هەرگیز ڕای خۆیەتی بەسەر هەمواندا ناچەسپێندرێت و بەرژەوەندی تاک بەسەر هەمواندا ناسەپێندرێت. بەخۆکردنە قوربانی لەپێناو بەرژەوەندی هەمواندا تاکیش بەشە قازانجی خۆی وەردەگرێت. بەڵام ئەوکاتەی خزمەتەکان لەم بۆچوونە پێچەوانە بوویەوە ئەوا ڕێڕەوتی دزی و چەقۆکێشی و ڕووتکردنەوەی خەڵک دەگرێتە بەر!..

قوربانی دان مەرجی سەرەکی نییە بۆهەر جۆرە ڕێکخستنێک بەتەنها، بەڵکو ئەمە مەرجی سەرەکی هەموو شارستانیەکی مرۆییە. لەڕێگەی قوربانی دانەوە داهێنەران هەستاوان بەخستنەڕووی داهێنانەکانیان و ڕێڕەوتی خۆشی و فەرییان بۆ وەچەکانی دوای خۆیان کردۆتەوە، ئەمەش لای هەموو کرێکار و جوتیار و داهێنەر یان

Scanned by CamScanner

کارمەندێك وەکو یەکە... ئەمانە بەپێی توانای خۆیان بەرهەم دێننە بونێ بێئەوەی خۆشگوزەرانی دابین بکەن , بەمەش شارستانیەت دادەمەزرێت, گەرچی لەم کاتەدا دەستوبرد کاران هەست بەم خۆکردنە قوربانییە نازانن, هەڵبەت لەمەش لەپێشتر خۆکردنە قوربانی یە لەبۆ پاراستنی مرۆی و ژیاریەکەی. ئایا ئەمە دوا ترۆپکی میهرەبانی و جوانترین و باڵاترین تەرزەکانی خۆکردنە قوربانی نییە ؟

ئامادەگی گیانی بۆ ئاراستە پێکرتنی ئەم چالاکییە تاکیانە لای خۆیە نمونەییە, نمونەییش یەکەمین گەرەنتی دامەزراندن و مانەوەی ژیاریەکانی مرۆڤە , بەبێ نمونەیی بەهرە و تواناییەکانی ئاوەز لەبۆ پێکهاتنی بیرۆکەی داهێنەرانە کورت دەهێنێت.

هەندێك ئامێتەی نمونەیی ڕاستەقینە و خەونی ئەندێشەوانان و ئاشتی خوازان دەکەن کە بەتەواوەتی تەنها بڕوایان بەخۆگەرەکی هەیە, بەجۆرێك لەم کاتەدا عەرشی خۆگەرەکی قوت دەبێتەوە و گیانی خۆکردنە قوربانی فش دەبێتەوە, ئەم داخورانەش پاشتر لەشی هەموو کۆمەڵ دادەخورێنێت.

***

لەم جهانەماندا گەلێك نییە حەزی مانەوەی لادروست بوبێت و دیارکەوتبێت لەشێوەی ئەو گەلەی ناوی خۆی ناوە ((گەلی بژاردە)). بەهێزترین بەڵگەی ئەم قسەیەشمان مانەوەی ئەم ڕەگەزەیە تاوەکو ئێستا, لەگەڵ پاراستنی خوو و نەریت و تایبەت مەندیەکانیان, لەماوەی دوو هەزار ساڵی ڕابردووش ڕووبەڕووی هەموو ئەو ئاستەنگانە وەستاوەتەوە کەدژە ڕێی بوونە.

دیتمان جووەکان لوتیان دەبەنێو کێشە گەورەکانی جهانەوە, لەهەموو شۆڕشێکی شێوە کودەتاشدا دەستێکیان هەیە, بەڵام ئەو فەتارەتانەی مرۆڤایەتی هەژاندووە هیچ کاری لەوان نەکردووە, بۆمانەوەش وەکو ڕەگەزی بژاردە هەموو هەنگاوێك دەنێت لەبۆ پاراستنی ئەو کیانەی هەیەتی.

لەمڕۆدا بەجوولەکە ئێژن فێڵباز بەڵکو بلیمەتن, هەموو کاتیش هەروابوونە.تاڕادەیەك جوو هەر بلیمەت بوونەو لەهەموو کات و ساتێکدا دیارکەوتووە کە ژیری جووە لەدایك بوو و بەرهەمی گەشەی خوودی یان ناوەکی نینە, بەڵکو لەسایەی بەرئەنجامی گەشەی ئەوانی دیکەوە گەشەی بەخۆی داوە,

Scanned by CamScanner

لەبیری نەکەین ئەوەی کە ئاوەزی مرۆیی بەیەك جارە هەنگاو ناتوانێت بگاتە ترۆپکی هەموو شتێك. بۆ هەر پێهەنگاڤێك بەرەو پێشەوەنان پێویستمان بەچەند هەنگاوێکی پاشەوەنراوە، واتە پێویستمان بە دیارکەوتەکانی شارستانیەتی گشتیە، لێرەشدا مەبەست ئەوەیە کە، دیارکەوتنی هەر بۆچوونێکی بەهێز یان بیردۆزراوەیەك بەرهەمی کەڵەکەبووی سەدان ساڵەی تاقیکردنەوەو ئەزموانـدنی پـێش وەختـی تایبەتییە. ئاستی شارستانیەتی گشتی خۆرتك پێبەخشی تاك دەبێت بە زانیاری سەرەتایی، بەم هەندە زانیاریە تاك چەکداردەبێت لەبۆ هەوڵدان بۆ دۆزینەوەی ئەو کورتیانەی لە داهێنراوەکانی پێشووتردا هاتبوونە بوونیّ.

جوولەکە ژیاری تایبەت بەخۆی نییە، بەڵکو هەموو خانەکانی شارستانیەتەکەی وەرگیراوە لە داهێنەرانی ژیارییەکانەوە، واتە جوولەکە مشەخۆر و دزی شارستانێن. ئەمەش بەهۆی ئەوەوەیە کە حەزی مانەوە لای جووەکان لەهەموو ڕەگەزانی دیکە بەهێزترە، مەرجی یەکەمی دەستەبەر بۆ ناولێنانی گەلێك بە ژیارخواز یان خاوەن ژیاری لەگەڵ بژاردەدا نییە: جووەکان پووچن لەنمونەیی.

ئەمەش بەهۆی ئەوەوەیە کە گیانی خۆکردنەقوربانی لای جووەکان چوارچێوەی (من) ی تێنەپەڕاندووە، ئەو یەکڕیزییەش کەلەنێو جوولەکەدا دیارە هەرگیز لەباری ڕاستەقینەدا شتێکی لەم چەشنە بوونێکی نییە؛ جووەکان ئەم یەکگرتنەیان لەشێوەی خڕبوونەوەی ڕانە مەڕێکدا بەدەوری یەکتردابۆنەوەی گورگ نەیان خوات، یاخوود کۆبوونەوەی چەند گورگێکە لەبۆ خواردنی مەڕێك، ئەوکاتەی ترسیش نامێنێت تەفر دەبنەوە، نچێرەکەشیان خوارد هەمدیس بڵاوەی لێدەکەن. جوولەکە مانای یەکگرتوویی نازانێت تەنها لەبار و کاتی نەخوازراودا نەبێت، گیانی قوربانی دان لای جوو دیارنەکەوێت تائەوکاتەی هەموو تاکێك هەست بە بوونی مەترسیەك دەکات لەسەر ژیانی. لەدووکاتدا یەکگرتن پێویست دەبێت: لەکاتی بوونی دوژمنێکی هاوبەش یان نێچیرێکی هاوبەشدا. ئەوکاتەی جووەکان خوودی من گەرەکیان لانامێنێت ئەوکات جووەکان خۆیان تەڵە بۆیەکتر دەنێنەوە و یەکتر هەڵدەلوشن.

ئەمەش مانای وایە کە کەوتوینەتە هەڵەوە گەر بڕوامان وەهابێت کە یەکڕیزی جووەکان لەبۆ تێکۆشان یان ڕووتانەوەی خەڵکە و جووەکان هەرگیز خاوەنی خووی نمونەیی نین تاڕادەی قوربانی دان لەپێناویدا. جوو ئەوەی هەیە بەتەنها خۆگەرەکی

Scanned by CamScanner

بەرتەسکە و هیچی تر. ئەوکاتەی گەلی بژاردە دەتوانێت قەوارەیەکی سەربەخۆ لۆخۆی دابمەزرێنێت بەناوی دەوڵەتی جوولەکەوە-ئامرازی زیندووی ئامادە بۆ پاراستنی ڕەگەز و گەشەپێدانی-ئەوا دەوڵەتی جوولەکە ناسنورەکی دەبێت, چونکە دەست نیشانکردنی هێڵی جیاکردنی وڵات پێویستی بە نمونەیی ڕەگەزی دامەزرێنەرە, هەروەك دەشبێت چەمکی کاری وەستابێتەسەر خەمڵاندنێکی دروست, هەرکە ئەم دوو مەرجە نەبوون بوون ئەوا چارەنوسی هەموو هەوڵێك بۆ دامەزراندنی دەوڵەتێکی سنوردار پووچ دەبێتەوە؛چونکە دەوڵەت لەم کاتەدا هەژار و لاوازە لەو بنەمایانەی کە شارستانیەتی لەسەر پونێت نراوە.

***

کەواتە جووەکان جگەلە بەهرەکانیان هیچ چەشنە شارستانیەتێکی تایبەت بەخۆیان نییە, یان وامان بۆدیاربکەوێت, بەڵکو ئەوەی جوو هەیەتی وەرگیراوی گەلانی دیکەیە و بەهەوەسی خۆیان دەستکارییان کردووە و بۆخۆیان گونجاندووە.

ژبۆ تێگەیشتن لەدۆخی جوو لەهەمبەر شارستانیەتی مرۆڤدا پێویستمان بەتیشك خستنەسەر ئەم دۆخە ڕاستەقینەیە:

لەجهاندا هەرگیز شتێك نەبووە بەنێوی ((هونەری جوولەکە)), جووەکان هیچ کاریگەرییەکیان نییە لەپێش خستنی دوو بەهێزترین و گرنگترین هونەرەکان: مۆسیك و ئەندازە, بەرهەمی جوو لە جهانی هونەردا جگە لە لاسایی و گواستنەوەو دزین هیچی دیکە نییە. بەڵگەشم بۆ ئەم قسەیەم کێبڕکێی نوسەرانی جووە لەبۆ نوسین لەو بوارەی ئەرك و ماندوو بوونی کەمی پێویستە, مەبەست شانۆیە. تەنانەت لەم کارو بوارەشدا جوولەکە هەستاوە بە لاسایی کردنەوە لەشێوەی مەیمون, ئایا لەڕەگەزێك چاوەنوارِی بەرز فرین دەکرێت لەشێ وە کەسە زرنگەکان کە پووچبێت لە داهێنەرێتی؟ بەڵام لەسایەی ڕۆژنامە جوو خوازەکانەوە ئەم کارە پۆخڵانەی جووەکان بەرزدەکاتەوە بۆ بەرزتر لە باشترین و شاکارترین کاری هونەری, دەبینیت ڕۆژنامەکان زیادەڕۆدەکەن لە ستایش کردنی کاری گەلی بژاردە بۆنەوەی بیان خەنە ڕیزی بلیمەتە ڕاستەقینەکانەوە و جەماوەریش بەمە قایل بکەن.

نا نەخێر , جووەکان هەرگیز توانای داهێنان و ئافراندنیان نییە, هەمدیس توانای نمونەییشی نییە کە بەبێ ئەم توانایە مرۆڤ ناتوانێت پێش بکەوێت و گەشەبکات.

Scanned by CamScanner

بەلام ژێری ڕەگەزی جوو هەمیشە ئاراستەکراوە لەبۆ داڕووخانی و کاولکاری.
لەهەندێک باردا جووەکان کاری چاکەیان لەدەست دەردەچێت کە خۆیان وادەزانن خراپیان کردووە ئەگینا ئەویشیان ئەنجام نەدەدا, لەم کاتەشدا جووەکان ڕاژەی مرۆڤایەتیان کردووە بەبێ ویست و حەزی خۆیان.

ڕاست نییە لەشێوەی قەرەج یان کۆچەریدا لە جوولەکە بڕوانین, لەبەرئەوەی تاوەکو ئێستا قەوارەی سنورداری خۆیان نییە و تا هەنوکەش جهان گوێی لە وشەی ژیاری جوولەکە نەبووە. کۆچەرەکان زەوییان هەیە لەسەر بژین بەلام وەکو کشتیاران پێوەی پەیوەند نین, بەڵکو ئەمانە بۆ دابین کردنی خۆراکی خۆیان پشت بەستوون بە بەرهەمی مەڕەکان, ئەم کۆچبەرانە بۆیە ئەم شێوە ژیانەیان هەڵبژاردووە چونکە ئەو زەویەی لەسەر گیرساونەتەوە کەم پیت و فەڕە و هاندەری مانەوەو نیشتەجێ بوونی هەمیشەیی نییە بۆژیان. گەر ئەم کۆچبەرانە لەڕەگەزێکی بالأبوونایە ئەوکات دەیان توانی ئەو زەویە داچێنن و خۆراکی لێبەرهەم بێنن کە کەم پیتیشە. ئاریەکان بەهۆی ژیرییانەوە توانیان زەوی کەم پیت داچێنن و پێویستیەکانی خۆیانی لێوەبەرهەم بێنن. گەر ئاریەکان تەکنیك و زرنگی بالأیان نەبوایە ئەو کات وەکی جووە کۆچبەرەکان دەمانەوە و لەشوێنێکدا جێگیرنەدەبوون. ناشبێت ئەوەمان بیرچێتەوە ئەوکاتەی ئاریەکان ڕوویان لەئەمریکاکرد بۆماوەیەکی زۆر وەکی کۆچبەری ڕاستەقینە ژیاون بەلام دواتر کە زەوی لەپێش دەستیاندا ڕام بوو گیرسانەوە و نیشتەجێ بوون و زۆری نەبرد تا دامەزراوەی تایبەت بەخۆیان هێنایە بونێ, ئەمەش لای خۆیەوە مانای بەسروشتی بەرجەستەبوونی توانایە لەبۆ داهێنانە.

ڕەنگە ئاریەکان لەپێشاندا گەڕۆك بووبن بەلام پاشتر گیرسانەوەو بوون بەمەی هەن. بەلام جووەکان تەنانەت گەڕۆکیش نەبوونە, چونکە گەڕۆك نمونەیی پێویستە یان شتێك لەنمونەییان نزیك بکاتەوە بۆئەوەی نەختێك لەئاریەکان نزیك بکەونەوە , بەلام شتی وا لەبارێ نەبوو. نەخێر هەرگیز جووەکان گەڕۆکیش نەبوونە, بەڵکو تاهەنوکەش مشەرخۆرن بەسەر گەلانی دیکەوە و ململانێی پێکهاتە و هۆکارەکانی مانەوەی گەلانی دی دەکەن, ڕوویان لەهەر ناوچەیەك کردبێت باوەکو سەد سالیش لەو ناوچەیەدا گیرسابێتنەوە بەلام بەهۆی نەفرەتکردنی خەڵکەوە لەکارە خراپەکانی ئەم جووانە وەدەرنراون, ئەمەش وای کردووە بێ لانە و خانەبن.

Scanned by CamScanner

کـوا گـەڕۆکی وەهایـە کەبـەئارەزووی خـۆی جێگـۆڕکێ نـەکات؟ جـو ڕووی لەهەرکوێیـەك کرد بەئاسانی جێی ناهێڵێت، خۆئەگەر ناچارکرا ئەو جێیەش بەجێ بهێڵێت ئەوکات جێگەیەك لەمەی پێشووتری باشتر دەست نیشان دەکات، لەم شوێنە نوێیەش مشـەخۆر دەبێت وەك چۆن لەشوێنەکەی پێشووتری مشـەخۆر بووە، وەکو ڕووەکـی مشـەخۆر وەهانـە جـوو لەهـەر کـوێ بوونـە گـەلی ئەوناوچـەیە بەهۆیانـەوە لەناوچوو.

بەم چەشنەش جوولەکە لەهەموو سات و کاتێکدا وەکو قورسەباری مشەخۆر بەسەر گەلانی دیکـەوە ژیاون، ئەوکاتـەی دۆخ هـەلی گونجاوی پێنـەداوە بۆ دەربڕینـی ئەوەی لەناخیدایـە لـەژێر ماسـکی دەسـتەی ئاینیـدا دەوڵـەتی خـۆی دامەزرانـدووە، بـەڵام ئەوکاتەی هەستی بە تواناداری خۆی کردووە ماسکی سەر ڕووخساری لابردووە و ڕووی ڕاستەقینەی خۆی وەدیارخستووە.

پەیوەستەیی نێوان جوو لەگەڵ ڕەگەزانی دیکـەدا وەکـو پەیوەستەیی مشـەخۆرە بەجەسـتەکانەوە کەلەسـەر بنـەمای فێـڵ و گـزی و درۆ دادەمـەزرێت. شـۆپنهاوەر دەبێژێت ((گەلی بژاردە باشترین مامۆستای درۆیـە))، گـەر جووەکان نـەتوانن خـەڵکی قایـل بەوەبکـەن کەئەمانـە تـەنها کۆمـەڵێکی ئـاینی جـوداترن لـەوان ئـەوا نـاتوانن بەئارمانجێن خۆ ڕابگەن ، ئەمەش دیسانەوە یەکێکە لەدرۆ مەزنەکانیان.

ئەفسـوس و مـەخابن تەنانـەت مێـژوو خوێنـانیش بـڕوا بـەم درۆیـەی جوودەکـەن، تـاوەکو ژێـری جوولەکە پتربێت فرت و فێڵـەکانیان جوانتر دەبێت، تەنانـەت ڕۆژانێك گەیشـتنە ئـەو ڕادەیـەی بـەخۆیان بڵـێن : ئێمـەش بەگۆشـت و خـوێن ئـەڵمانین تـەنها لەئاینـدا جـوودایـن، ئایـا ئـەم گەمەیـەیان لـە فەڕەنسا و ئیتالیا و بـەریتانیادا سـەری نەگرت ؟ کەبوون بە بەخێوەکار و چاودێری جوولەکە، توخوا لـەوە شـورەیی تـر هەیە تائەم ساتانەی دوایی شالیارێکی باڤاری نەزانێت جوولەکە گـەلێکن خـاوەنی تایبـەت مەندی شاراوەی خۆیانن ؟

هەرگیز جووەکان دەستەیەکی ئاینی خاوەن ڕێوڕەسمی تایبـەت بـەخۆیان نەبوونـە بـەڵکو هەمیشـە گـەلێکی تایبـەت مەندبوونـە لـەژێر دروشمـی ئاینیـدا، پـاش لـەقڕان بوونیـان و زۆر گـەڕان ، بـۆ دۆزینـەوەی ڕێگەچارەیەك کـەبتوانن هـەموو جهـانی پـێ هەڵبخەڵـەتێنن کەئەمانـە گـەل نـین بـەڵکو دەسـتەیەکی ئـاینی تایبـەتن و هیچی تر،

Scanned by CamScanner

لەکاتێکدا گەلی بژاردە لەم بوارەشدا لاسایی کارێکی خراپیش بووە. ئەمەش بەهۆی ئەوەبووە کەجووەکان ناتوانن هەرگیز ببنە ڕێکخراوەیی ئاینی بەهێز و تاسەر سەرکەوتن، چونکە هیچ نمونەییەکیان نییە. تەنانەت لەتەلمودی کتێبی ئاینی جولەکەدا باسێك لە ڕۆژێکی جهانی پاش لەك جهانەمان نەکراوە. بۆیە هیچ نازانن لەبارەی ڕۆژی دواتری ئەو جهانەکەی دی و هەموو هەوڵێکی خۆیان بۆ دەست گرتن بەسەر ئەم جهانەدا چڕکردۆتەوە.

بڕوای ئاینی جوو لەخۆگرتەی ئاراستەکاری پەیوەست بە پاراستنی خوێنی جوولەکەیە بەپاقژی، هەندێك دەقی دیکەشی پەیوەندی نێوان جوولەکە و جوولەکە و دواتریش جوولەکە و پاقی مەنی گەلانی دیکە دەست نیشان دەکات. بەڵام ئەمە پەیوەست ناکات بە ئەنجامدانی کاری چاکەوە. هەروەك لەسەرتادا وەها لەئاوەزت تێدەگەیەنن کەبەڕێگە چارەی تایبەتی خۆیان کێشە ئابوریەکان چارەدەکەن. بەگیانێك کە جورلەکەی لەسەر ڕاهاتووە. بەڵام بەهای گیانی بۆ فێرکاری لە ئاینی جوولەکەدا لەڕێگەی ئەو وانانەی وەرم گرتوون–ئەمانە وانەگەلێك بوون کە جووەکان خۆیان دایان ئەڕشبۆوە–هیچ خزمەتی جووناکات. بەڵام هەمدیس نە تێڕوانینێکی سەر پێیانەشەوە دەزانین کە جووەکان ئاینەکەیان بەتەواوەتی دورە لە گیانبازی، ژیانی جوو وەستاوەتە سەر مادەبوون. گیانی جوو لەکۆن و ئێستاشدا جودایە لە گیانی حەسرەتیان. هیچ گومان لەوەدا نییە کەهێنەری پەیامی حەسرەتیانی هیچ گوناهێکی لەهەمبەر جووەکاندا نەکردووە لەوەی بەڕوونی بۆچوونی خۆی پێ گووتن. بۆ وەدەرنانی دوژمنی مرۆڤایەتی لەپەیکەربەندی پەرستگەش قامچی بەکارهێنا، چونکە جووەکان لەکۆن و ئێستاشدا ئاین وەکو سەرچاوەیەکی بازرگانی کردن بەکاردێنن، عیسای پەیامبەر لەهەمبەر مادیەتی جوودا جەنگی ڕاگەیاند بۆیە ئەوانیش لەشێوەی خاچ هەڵیان واسی. توخوا ئەوە شەرم نییە پارتایێکی حەسرەتیان لەم ڕۆماندا سواڵی دەنگی جووەکان بکات و کێشە بنێتەوە و دژایەتی هاوڵاتیانی خۆی بکات بەهاوبەشی کردنی لەگەڵ پارتێکی جووخوازی ئائینیدا ؟

***

بۆسڕینەوەی درۆی یەکەم کەدەڵێت جوولەکە ڕەگەزنین بەڵکو دەستە و کۆمەڵێکی ئاینین ئەوا زنجیرەیەك لە درۆی مەترسیدار لەم بوارەدا کراوە. نمونەی ئەم

Scanned by CamScanner

درۆزنیەشیان ئەو زمانەیە قسەی پێدەکەن ، زوان هۆکارێکە بۆشاردنەوەی هەناویان و فاکتەرێکیش بیچت بۆ دەربڕینی بۆچوونەکانیان. ئەوەدەمەی جوولەکەیەك بەفڕەنسی دگەڵت دەدوێت ئەوا بیر لە جووبوونی خۆی دەکاتەوە پێش لەفڕەنسی بوونی، ئەوکاتەی پارچە هۆنراوەیەك بەئەڵمانی هەڵدەبەستێت ئەوا بزانە تەنها هەناوی گەلەکەی خۆیت بۆ دەخاتەڕوو. تاوەکو جووەکان هەست بە باڵایی تەواوی خۆیان نەکەن بە زوانی گەلانی دی دەدوێن ، مەڵام هەرکە هەستی بە باڵادەستی خۆی کرد بەسەر گەلانی دیکەدا ئەوکات بانگەشەی بەکارهێنانی زمانی تایبەت دەکەن، بۆنموونە زمانێکی جهانی وەکو (اسبیرنتۆ) بۆئەوەی جوەکان بتوانن بەئاسانی گەلان بخەنە ژێر ڕکێفی خۆیانەوە.

((پرۆتۆکۆڵی داناکانی جوولەکە)) کەجووەکان بەو پەڕی توندییەوە ڕەتی ئەم بوونی ئەم دامەزراوەیەیان کردەوە، ئەوەی دیارخست کە مانەوەی ئەم گەلە و بوونی وەستاوەتەسەر درۆی هەمیشەیی و بەردەوام. جەختکردنەوەی ڕۆژنامەی (لاگازیت دو فرانکفۆرت) لەوەی کە (پرۆتکۆڵەکە) پیلانێکی دژە جولەکەیە هەرگیز قسەیەکی ڕاست نییە؛ چونکە خوودی ئەم ڕۆژنامەیە خزمەتکاری جوولەکەیە و هەموو توخمی بابەتەکانی لەجولەکەوە وەردەگرێت، گرنگ نییە بۆنێمە بزانین کام جوو بنەماکانی ئەم پرۆتۆکۆڵەی داڕشتۆتەوە گرنگ ئەوەیە زانیمان ئامانجی جووەکان چین و بەبەکارهێنانی کام ڕێگە بەرەو بەدەستەڵات و مانەوەیان دەدەن. ڕووداوەکانی سەرەتای سەدەی بیست بەڵگەی جێبەجێ بوونی ناوەڕۆکی (پرۆتۆکۆڵی داناکانی جوولەکە)بوو، دەی کەواتە بۆچی ڕۆژنامە جووخوازەکان ئەم هەموو هات و هاوارەیان کرد لەبۆ ڕەتکردنەوەی دەقەبڵاوکراوەکانی ئەم پرۆتۆکۆڵە؟ چونکە ئاشنابوونی گەلان بەشێوازی پیلانگێڕی جووەکان یارمەتی ئاسان لەناوچوونی جووەکان دەدات لەلایەن گەلانی باڵاوە.

***

بۆتەواو ناسینی جوولەکە لە شوێن پێ هەڵگرتنی لەبۆ لێکۆڵینەوە لە ئەنجامدراوەکانی لەچەرخەکانی ڕابردوودا کاری باشتر لەمە نییە. لەبەرئەوەی گەشەی جوولەکە لەهەموو سەردەمەکاندا وەکو یەکە و هەمیشە بەمشەخۆری لەسەر گەلانی دیکە ژیاوە، کەواتە یەك نموونە بەسە بۆ تێگەیاندن ئاوەز لەبارەی جوولەکەوە.

Scanned by CamScanner

دەسپێکی هاتنی جووەکان بەرەو ئەڵمانیا دەگەڕێتەوە بۆسەرکەوتنەکانی سەربازانی ڕۆمی لەناوچەکەدا, جووەکان لەم کاتەدا بەناوی بازرگانیەوە دەهاتن و بە ئەڵمانیدا پەرت دەبوونەوە. لەکاتی هەڵگەڕانەوەی تایبەت بە دژی جولەی کۆچەری فراوان جووەکان لەم کاتەدا بوونیان نەما, بەلاّم ئەوکاتەی دەوڵەتی ئەڵمانیا دامەزرایەوە هەمدیس دیارکەوتنەوە. لەم جارەشدا هەمدیس وەکی بازرگان دەرکەفتنەوە, هیچ گرنگیشیان نەدەدا بە شاردنەوەی سروشتی تایبەتی خۆیان؛ چونکە خەسڵەتی تایبەت بە خۆیان و نەتوانینیان بۆ قسەکردن بەئەڵمانیەکی پاراو بێگانەییانی دەخستەڕوو, پاش لەوەش دەرکەوتن ئەمانە جوولەکەن بەلاّم ئەڵمانەکان سنگیان بۆ میوان فراوانە و بەخێرهاتنیان کردن و ڕێزیان گرتن.

زۆری پێنەچوو تا جووەکان دەستیان تێکەڵی ڕەوتی ئابوری ولاّت بوو, نەوەك وەکو بەرهەم هێن بەڵکو وەکو ناوەندێکی ڕێکخار. جووەکان لەبواری بازرگانیدا زۆربەهێز و خاوەن مەشقێکی تەواون, بۆئەمەش بەتەواوەتی ئامادەی بەزاندنی ئاریەکان بوون, بۆیە دەستیان دایە پێدانی قەرز بە هاولاّتیان بە سوودێکی زۆرەوە, خەڵکانی ئاری پێشتر ئەم جۆرە قەرزپێدانیەیان نەزانیبوو, نەیان دەزانی زیانی چین تائەوکاتەی پێوەبوون و کەوتە داوی جولەکە فێڵبازەکانەوە.

دوای ئەوەی جولەکە ڕەوتی بارزرگانی و بازاڕیان قۆرخ کرد لەنێو بازێر و دەڤەرەکاندا تاخی تایبەت بەخۆیان پیناکرد, دەوڵەتیان لەنێو دەوڵەتدا هازرکرد. بەهۆی ئەو سوودەی زۆری قەرزەوە دانیشتوان ڕقیان لێیان دەبوویەوە, بێزیان لێدەهاتنەوە بەهۆی خوێڕێتی و بێپاکی و نارەوشتیانەوە, کەمدەستانی جوو ئیرەیی بەربوو بە بداری جوو, بەم ڕێگەیەش جووەکان ڕووبەرێکی بەرفراوانی زەوییان داگیر کرد و خاوەنەکانیان لەسەر دەرکرد, ئەمەش وای کرد خەڵکانی بەگشتی لەدژیان بووەستنەوە و وەدەریان نێن.

بەهۆی ئەم ڕقەی خەڵکەوە لەهەمبەر ستەمی فێڵاوی جووەکان لەم کاتەدا جولەکەکان دووچاری کۆمەڵێك ئازاردانی جەستەیی و دەروونیش بوونەوە, بۆیە لەم کاتەدا میوانە جووەکان پەنای گرتە دەستەلاّتداران و توانییان بە جادووی پارە و سەرجەم ڕێگە هەڵخەڵەتێنەرەکانی دیکەیان نوسراوی تایبەت بەپاراستنی سەروەت و سامانی جووەکانیان لێبەدەست بێنن, بەم شێوەیەش دەستەلاّت بەدەستان هەستان

Scanned by CamScanner

بـه والآکردنـی دەسـتی هەلـمـژین بۆخـوێن مـژینی قوربانیـەکان، بـەلآم دواتـر لـەژێر کاریگەری جەماوەردا کۆت و بەند لـەپێش ئاسان دەستکرتن بەسەر زەوی و موڵکی خەلکیدا دانرا. لـەم کاتـەدا جووەکـەکان گوێڕایەڵی خۆیان نواندن، یام بەگوێڕایەڵ خۆیـان دەخستەڕوو، چـون بێگومـان بـوون لـەوەی ئـەوە کلکـی دەسـتەلآتدرانە لـەژێر تەوشیەی ئەمانە و جاری داهـاتوو لـەکاتی کەم پارەییدا خاوەن دەستەلآتان پەنایان پێدەگرنەوە، ئەمەش وەك خۆی وابوو. جووە سوو خۆرەکان لەبەرانبەردا بەڵگەی ماف بوون بەخاوەن زەوی و زاریان وەرگرت. لەم کاتەشدا ئەو پارەیەی بە دەستەلآتدارانیان دابـوو لێـی خۆشـبوون، چـون دەیـانزانی دەتـوانی بەئاسـانی بەدەسـتی بێننـەوە و لەگیرفانی جەلکی عەوامی دەربێنن لەدرێگەی سوودی زۆری پارەوە.

پەیمان بەستنی نێوان میرزادە ئەڵمانەکان و جووەکان مانای هەژارکەوتنی گەل بوو بەهۆی ئەو ڕامیارکارییە سـەقەتەوەی کە هاوشێوەی هەندێك لەشالیارەکانی ئەمڕۆ ئـەنجام و پـەیرەوکراوە نەتـەوەی ئـەڵمانی نـەیتوانی بـە تـەواوەتی لـە مەترسیەکانی جوولەکە دەربازبێت.

ئەودەمـەی دەسـتەلآتداران کەوتنـە داوی جوولەکـەوە ئامـاژەی تـەواوبوونی دەستەلآتی خۆیانیان دەنوسیەوە. ئەودەمەی گەل هەستی بەکەمتەرخەمی کرد لـەوەی سـەردارانیان نـاتوانن بەرژەوەنـدیکانیان بپارێزن و دەسـتیان لەگـەڵ دەوژمنـانی گەلدا تێکەلآ وکـردووە بـۆ دۆشـینی گـەل بڕیـاری کشـانەوەیان دا لەپشـتیوانی کردنـی سیاسەت سـەردارانیان ، لـەم کاتەشـدا جووەکـان هـەوڵی بلآوکردنـەوەی ڕقابەرایـەتیان دەدا لـەنێوان گـەل و دەسـتەلآتدا، بەتایبـەت ئەوکاتـەی هەسـتیان بـە ئـاوابوونی ئەستێرەی لایـەنگیری دەستەلآتداران کـرد. گـەل بـژاردە شـارەزای باشـی هەیـە لـە پێچەوانەکردنەوەی ئاراستەی ڕاستەقینەی سەردارانی ولآت، لەسـەرەتاوە بە ستایش خۆی لە سەرداران نێزیك دەکاتەوە و ئینجا بەپارە و بەخشش و خەلآت خۆی لێیان دەباتـە پێشـەوە و لـەخۆیانی نزیـك دەکاتـەوە. هـەوڵی سەرخۆشـکردنی سـەردارانیان دەدا لەڕێگـەی پێبەخشـین و ئامـادەکردنی هـەموو فاکتـەرەکانی ئابڕووچـوونی ئـاوەز وەسێنەر، مێزی ڕابواردنیان بۆ دەڕازندنەوە و ئافرەتی جوانیان بۆدەهێنـان و پـارەی زۆریـان بـۆ دابـین دەکـردن، ئەمـەش وای لەدەسـتەلآتدران کردبـوو هـەرگیز بیر لەبەرژەوەنـدی و چـۆنێتی ژیـانی چینەکانی خـوارەوەی کۆمەڵگـە نـەدەن، بۆیـە

Scanned by CamScanner

جووەکانیش ئەم هەلەیان قۆستەوەو دەستیان دایە ڕووتکردنەوەی خەڵکی هەژار لەهەموو هۆکارێکی بژێوی، دواتریش ئەم ئابڕووچوونانەی دەستەلأتداران ئاشکرادەکەن و دەیان ڕووخێنن، ئینجا کەسێك لەخۆیان بۆ پۆستی بالأبەرزدەکەنەوە و دەبنە دەستەلأتداری ولأت، ئەم هەنگاوانە وای کرد جووەکان بوونە شالیار و ڕاوێژکار و قسەوەرگێڕاو، بەمەش جووەکان بوونە دەستەلأتدار و سەرداری ڕاستەقینەی ولأت و هەموو شتێك هەر خۆیان بوون.

لەچەرخی فریدریکی گەورەدا بزوتنەوەیەکی هزری دیارکەوت کەدژە هاوسەرگیری بوو لەنێوان تاکی جوولە و ئەڵمانیدا، سەرکردەی ئەم بزوتنەوەیە ((گووو)) بوو، کە کەسێکی دواکەوتووی کورت بین نەبووە، گەلیش پشتگیری تەواوی خۆی بۆ ئەم بزوتنەوەیە دەربڕی، چونکە پێشتر ئاشنای تایبەت مەندیە خراپەکانی جوولەکە بووبوون بەوەی ئەمانە ڕەگەزێکن ڕۆدەچنە نێو قەوارەی نەتەوەوەو دەیترازێنن بەبێ ئەوەی دەست لە تایبەت مەندی و نەریتەکانی خۆیان هەڵبگرن.جووەکان لەمەترسیەکانی ئەم بزوتنەوەیە بەتەواوەتی تێگەیشتبوون بۆیە بەخێرایی و بەرێکخراوەیی هەوڵی تەڤل بوونە نێو نەتەوەی ئەڵمانیان دا بەبێ دەست هەڵگرتن لەتایبەت مەندیەکانی خۆیان. جووەکان تەنها بە زوان ئەڵمانی بوون کە لەمێژە یادیان گرتبوو، جووەکان توانای فێربوونی سەد زمانیان هەیە بەلأم توانای یاوگرتنی هزری پێچەوانی بۆچوونی نەریتی باوی خۆیان نییە.

جووەکان بڕیاری ڕەنگ ڕێژکردنی خۆیان دابوو بە ڕەنگی ئەڵمانی؛ باش دەیان زانی گەل ڕقی لێیانە و ئەو سەردارانەشی دەیان پاراستن والەناودەچن، بۆیە پێویستیان بەکۆڵەکەیەکی نوێ هەبوو بۆ پاراستنی چالاکیە ئابوریەکانیان بەبێ ڕق لێبوونەوەیان لەلایەن جەماوەرەوە. بۆیە لەم کاتەوە دەستیان دایە داواکردنی مافە سڤیلیە ئەڵمانی ئاساکان ، ئینجا هەستیان بەدابەشکردنی ڕۆڵ گێڕانەکان، ئینجا دەزەیان کردەوە نێو کۆشك و خۆیان وەکو ڕاوێژکار و دەست و پێوەند سەپاند.

جووەکان خۆیان لەهەموان پتر خەمخۆرتر پیشان دەدا و وایان دەخستنەپێش چاو لەهەموو گەل زێدەتر خەمخۆری ئازار و کێشە و نەهامەتیەکانی ولأتن. ئەرکی ئەم گروپە جووە گران بوو، چون گەلی ولأت سەرباری لاوازی دەروونی و ئاسانی هەڵخەڵەتاوی بەلأم بەئاسان ناتوانێنێت متمانەی خۆی بەوانە ببەخشێت کەپێشتر

Scanned by CamScanner

خۆیـان تازیـەیان بۆدروسـت کـردوون وائێسـتاش هـاتوون بـۆ سەرەخۆشـی. جـوو بەبڵاوکردنەوەی دەنگۆی دەست هەڵگرتن لەخراپەکان و ئەنجامدانی کاری چاکە وای دەخستە پێش چاو کە چیتر تاوان ناکەن، ئەم قوربانیەشیان تەنها لـەبۆ باشترکردنی دۆخـی ژیـانی هەژارەکانـە. جووەکـان وا تـاوەکو ئێسـتاش ئـەم ئـاوازە دەژەننـەوە و بەردەوامن لەسەری‌و ئەمەش وای کرد تەنانـەت دوژمنـە سەرسەختەکانیشیان دان بە جووەکاندا بنێن بەوەی کاری چاکە دەکەن، خۆنەوانەشی گومانیان لـەم کارە پۆخڵەی جـوو هـەبوو تاوانبـارکران بـە کێشـەنانەوە بـۆ جـووی بەدبـەخت و کـەم شانسـی بێدەستەڵات.

دۆخەکـە لێـرەوە کۆتـایی نـەهات، لەشەو و ڕۆژێکـدا جووەکـان لەبانگەشـەکردن بـۆ ڕزگـاری و ئـازادی خوازییـەوە وەرگـەڕان و ئـاڵای پێشـکەوتن و نوێکارییـان هـەڵگرت، ئەمــەش ڕێــی لێنــەگرتن بۆئــەوەی دەســت وەربدەنــە کاروبــاری ئــابوری وڵاتــەوە و دواتــریش دارِمــانی ئــابوری نەتــەوەیی لەبەرژەوەنــدی خۆیــان، جووەکــان توانییــان دزەبکەنـەوە نێـو بـواری بەرهـەم هێنانـەوە لـەڕێی کۆمپانیـا پشـککاریەکانەوە، ئەمـەش وای لەپیشەسازی ئەڵمانی کرد دواتر لەبنەماکانی خاوەنداریتی تاکێتی بێبەش بێت، ئەمــەش بووەهـۆی دیارکـەوتنی کـەلێنێکی گـەورە لـە نێـوان کرێکـار و خـاوەن کـاردا، دواتریش دابەشبوونی کۆمەڵ بۆ دوو چینی سەرەکی دەوڵەمەند و هەژار.

هەر لەم کاتەدا جوولەکەکان دەستیان گرتەسەر بازاڕی دراو، بۆیە واری ڕەهای بۆ جووەکان ڕەخساند دەست بگرن بەسەر چالاکیە نەتەوەییەکانی وڵاتدا. لەم ڕێگەوەش بەسـووربوونەوە جووەکـان خۆیـان ئامادەکرد لـەبۆ هەڵپاچینی ئـەو لقانـەی بـەزیادە و کۆسـپی دەزانـی لـەپێش گەیشتنە ئامانجە دوورمـەوداکانی. لـەم کاتەشـدا جووەکـان دەستیان دایە بانگەوازی لێخۆشبوونی ئاینەکان. جووەکان بۆئەمـەش ماسۆنیەتیان بەکارهێنا-کە ئامرازێکی نەرمۆڵەی دەستی جووەکان بوو-بەمەبەستی مۆرکدان لە مەبەستی ئامانجەکانی. ماسۆنیەکان هەستان بە خستنە داوەوەی هەرچی خانەدان و سەرمایەدار و بوارژوازی و بیرمەندانی وڵاتەوە.

بـەڵام ڕەگـەزی ڕاسـتەقینە، ئـەو ڕەگـەزەی هۆشـیاربووە و شۆڕشـی بـۆ بەدەست خستنی ماف و ئازادیەکانی بەفاکتـەری تایبـەت بـەرپاکرد نەکەوتـە داوی جوەکانەوە.
جووەکـــان لـــەم کاتـــەدا بۆیـــان ڕوون بوویـــەوە کـــە ماســـۆنیەت دادیـــان نـــادات و

Scanned by CamScanner

ئامانجەکانیان ببۆ بەرجەستە ناکات, بۆیە هەوڵی خۆیان بۆ بەجووکردنی دەزگاکانی ڕاگەیاند چڕکردەوەو ئاراستەکانیان لەبەرژەوەندی خۆیان گۆڕی, بەم کارەشیان توانییان ڕای گشتی کمەڵگە بۆ خۆیان کەپت بکەن. لەم کاتەدا جووەکان خۆیان بە زانست خواز پیشان دەدا و ئەوپەڕی هەوڵی خۆیان داوە بۆ ستایشکردنی جولأنەوە پێشکەوتو خوازەکان, بەتایبەت ئەو جولأنەوانەی کە سەرکەوتنیان مانای شکست هێنانی خەڵکی عەوامی بەدواوە بوو.

ئەوەشی سوودی زۆرینەی کۆمەڵگە و هەموو مرۆڤایەتی تێدابوو بەوپەڕی توانا و بەهرەمەندیەوە ڕووبەڕووی دەبوونەوە؛ چونکە پرۆتۆکۆڵی دانایانی جولەکە سەرجەم ڕسپاردەکانی تایبەتە بە دژایەتی کردنی هەموو ژیاریە ڕستەقینەکان و کۆسپ دروستکردن لەپێشی هەموو چەشنە بەرەوپێشەوە چوونێکی کەتواری, چونکە پێشکەوتنی شارستانیەتی ڕاستەقینە زیانی بۆ جوو هەیە.

کارکردنی ڕووکەشیانەی جوولەکە لەبۆ دابین کردنی خۆشگوزەرانی بۆ هەموو مرۆڤایەتی و بەناو بلأوکردنەوەی زانست و بیر و ڕێبازی نوێ هەرگیز لە جوو بوونی نەخستن و نەیتوانی لە تایبەت مەندییەکانیان بخات. جووەکان ژن و ئافرەتەکانیان دەخستە نێو نوێنی سەرکردە ئەڵمانیەکانەوە بۆئەوەی لەگەڵیاندا ڕابوێرن بەڵام هەرگیز بۆ ڕۆژێکیش خۆیان لە دروشمی پاراستنی خوێن پاکی گەلی بژاردە نەبواردووە, بەوەی وەچە نێرەکانیان نابێت توخنی ئەڵمانیەکان بکەونەوە و ژن و ژنخوازییان لەگەڵدا دابەستن. بەم شێوە ڕێبازە ناوازەیە توانییان خوێنی گەلانی تر ژەهراوی بکەن, بۆ پەنهانی کردنی ئەم گەمەیەشیان و سەرگەردان کردنی قوربانیەکانیان بانگەشەی هێنانە ئارای یەکسانی نێوان مرۆڤەکانیان دەستپێکرد, بەوەی سور و سپی و ڕەش و زەرد هیچ جوداییەکیان نییە و هەموویان مرۆڤن, بۆیە دەبێت ئەوەی بەلای مرۆڤەوە گرنگ بێت بێت مرۆڤ بوونە نەوەك ڕەگەز و ڕەنگ و بۆچوونەکان. ئەوکاتەی هەستیان کرد زۆرینەی کۆمەڵ هێشتاکە بە گەلێکی ترسناك لەجوو دەنوارن هەمدیس پەنای بە ڕۆژنامەکانیان گرتەوە بەوەی جوو گەلێکی بێ کێشە و ئاریشەن و ئەوەی بەلایەوە گرنگە تەنها دابینکردنی ژیانە بۆخۆی و جگە لەخۆیەکانیشی. لەم کاتەدا سەرکردایەتی بەرەی دیمۆکراتی ان ئەو کاتە پێی دەگوترا پەیڕەوی نوێنەرایەتی گەلیان گرتە دەست و سەرکرایەتیان دەکرد. جووەکان

Scanned by CamScanner

بەتەواوەتی بەئەمەك بوون بۆ ئەم بیرۆكەیە، چونكە پەیڕەوی پەرلەمانی دەستەبەربوو بۆ دابین كردنی ئەو مافانەی خۆیان دەویێت، بۆئەوەی لەم ڕێگەیەوە بتوانن كۆمەڵێك لەگەمژەكان بئاخنە نێو پەرلەمانەوە و دواتر دەستیان بەسەردا بگرن.

***

بەهۆی ئەو چەشنە پێشكەوتنەی ئابوری ولآتەوە كە جووەكان نەخشەیان بۆ كێشابوو ناهاوسەنگی لە پێكهاتەی كۆمەڵایەتی دەوڵەتدا هاتەئاراوە، بەجۆرێك گەل دابەشی چەند چینێك بوو. لەگەڵ لەناوچوونی پیشە بچووكە دەستیەكاندا ژمارەی كرێكاری سەربەخۆ و بۆخۆ كاركردە كەم بوویەوە و هەموان تەقلی دیل بوونە نێو كاركردن بۆ كەسانی دیكەبوون، بەبێ بوونی هیچ متمانەیەك بەوەی لەدوا ڕۆژدا ئەمانە هیچ قازانجێكیان بۆیان دەبێت. لەگەڵ زۆربوونی ژمارەی كرێكارانی كارگەدا ژمارەی ئەندامانی چینی پرۆلیتاری هەژار پتربوو، كە مۆتەكەی بەساڵداچوون هێزی لەبەر بڕیبوون؛ چونكە پەیڕەوی كارپێكراوی كارگەكان هیچ ئاماژەیەكی تێدا نەبوو لەوەی خەمی داهاتوویان دەخوات پاش دەست هەڵگرتن یان نەمانی توانا بۆكاركردن.

ئەودەمەی چینی كارمەندانیش چونە پاڵ جوتیاران و هەژاران واتە دووچاری هەمان كێشە بوونەوە ئەوكات ئەمە بوویە كێشەی دەوڵەت، بۆیە لەم كاتەدا دەوڵەت بۆی دیاركەوت كە فەرمانبەرەكانی بڕوایان بە هەقپێدانەوەیان هەیە، بۆیە دەوڵەت هەستا بە بەكارهێنانی پەیڕەوی خانەنشینی، ئەمەش دواتر پرۆژە تایبەتیەكانیشی گرتەوە بەلآم لە پشتێنەیەكی بەرتەسك تردا.

بەلآم كێشەی كرێكاران چارەسەركردنی كارێكی ئاسان نەبوو، بەملیۆنان خەڵكی گوند نشین بەرەو شارەكان ملی ڕێگەیان گرت بەمەبەستی دابین كردنی خۆراك و ڕۆزی پێویست بۆ خۆیان و خانەوادەكانیان ئەمەش بەكاركردن بوو لەكارگە و تازەدامەزراوەكانی شارەگەورەكان. بەلآم وەچەكانی لادێ نشینی تازە ئاشنابوو بە تایبەت مەندی شار بەئاسانی نەیان توانی خۆیان ڕابێنن لەگەڵ كاركردن بە مەرجە قورسەكانی كارگە نوێیەكان و ژیانی شار. بەرئەنجامی هاتنی ئەم شاڵاوە زۆرەی دەستی كار و كاركردنی كرێكار لە كارگەكاندا بۆ زیادتر لە دە كاتژمێر لە شەووڕۆژێكدا-ئەمەش ماوەی كاركردنی كرێكاربوو لە كارگەكانجا پێش گەشەكردنی پیشەسازیی- زیان گەیاندن بوو بە چینی زەحمەتێك كێش و هەژار، چون مەرجەكانی

Scanned by CamScanner

کارکردن گۆڕدرا و وەکو جاری جاران نەمایەوە. لەکارگە و پیشەسازیی ئاساندا دەبوو کرێکار بۆماوەی ١٤-١٥ کاتژمێر کاربکات بەبێ پشوو وەرگرتن !

گەر دۆخە تائێرە بوایە ئاسان بوو چارەکردنی ئەم نەهامەتیە. بەڵام لەبەرامبەر ئەم هەموو هەوڵە سەختەی کرێیەکی زۆر کەم دەدرایە کرێکار دەتوانین ناوی مەمرە و بژی یان کارلەبەرامبەر کەمە دیناری لێبنێن. لەم کاتەدا خاوەن کارتادەهات دەوڵەمەندتر دەبوو، کرێکاریش هەژار و نەدارتر ڕۆدەچوو.

ئەمەش یارمەتی دەرکەوتنی چینێکی ڕاستەقینە و بوون دیارکەوتەی دا لەوڵاتدا کەناوی چینی ڕەنجدەران یان پرۆلیتاری ڕووتەڵەیان لێنرابوو. دەبوو دەوڵەتی نەتەوە دەست لەم چینە چەند ملیۆن کەسیە هەڵنەگرێت بەوەی چارەنوسێکیان بە قەودەری بۆکەس لەباردا نەبوو نە سپێرێت، دەوڵەت دەیتوانی سوود لەم چینە وەربگرێت بۆ بەهێزکردنی نوکی شمشێرەکانی بۆ لەناوبردنی دوژمن، بەڵام ئەوەی بەلای دەستەڵاوە گرنگ نەبوو ئەم چینە بوو ، هەمووشتێکی تایبەت بەم چینەیان دابووە جەست چارنووس و وێڵیان کردبوو بۆئەوەی خۆرسێکی خۆی ئەم چینە چارەبکات، بەڵام جووەکان زۆر ژیربوون دەیان زانی قۆستنەوەی ئەم چینە مانای داڕووخانی وڵات و هەڵایسانی شۆڕشە، بۆیە بەو پەڕی لێزانیەوە لەم چینە نزیک بوونەوە و چارەکردنی کێشەکانیان گرتەئەستۆی خۆیان. ئەمەش لەکاتێکدا بوو جووەکان بەردەوام بوون لەسەرمایەداری کردن و دادۆشینی خەڵك لەپشتەوەی هەنگاوە ڕووکەشیەکانیان، ئەوەندەی پێنەچوو جووەکان بوونە سەرداری کرێکاران و ئاراستەی هەڵمەتی کرێکارانی گۆڕی بۆ دوور لەتاوانباربوونی خۆی، بۆئەمەش ژمارەیەك خەڵکی دیکەی بەمە تاوانبارکرد و هەموو شتێکی خستە ئەستۆی ئەوانەوە لەکاتێکدا خۆیان بوون تاوانباری سەرەکی و سەرماری ژەهراوی.

بێگومان جووەکان ژیرانە توانییان کینەی دڵ و هەناوی کرێکاران بۆ جەنگیان لەدژی چینی بۆرژوازی بەکاربێنن، بەراە بۆجوازیەکان کرێکارەکانیان لەدژی دەرەبەگەکان بەکارهێنا، جووەکان بۆ چەسپاندنی داواکاریەکانی خۆیان پشتیان بە کرێکارەکان بەست. لێرە بەدواوە ئاراستەی کرێکاران هەمان ڕەوتە ئاراستەی جووی وەرگرت: دەستگرتن بەسەر هەموو جهاندا.

Scanned by CamScanner

بەم ڕێگەیەش کاری کرێکاران بریتی بوو لە تێکۆشانی هەمیشەیی لەبۆ پاراستنی داهاتووی ڕەگەزی جوولەکە, کرێکاران بەبێ ئاگابوون لەوەی چیدەکات و سەرقاڵی چییە و ئامانج و ئەنجامی کارەکانی چین کەوتە خزمەتی ئەو چینەوەی کە پێشتر خۆی دادۆشی بوو, هەموو شتێکی لەکرێکاران وەرگرتبوو. ئەم پیلانەی جوولەکە یارمەتی هەڵخەڵەتاندنی کرێکارانی دا بەوەی دڵیان خۆشبێت بە سەرمایەی نێودەوڵەتی, بەڵام ئامانجی بنەڕەتی ئەم شاڵاوە ئابووری نەتەوەیی بوو, چون ئەوکاتەی گەر ئەم ئابوورییە داڕووخا هەل بۆ بازاڕی جیهانی دەڕەخسێت کە بەوەهەسی خۆی لەسەر پاشماوەی ئابوری نەتەوەیی هەڵپەڕێت.

ئەمە لەکاتێکدا بوو شێوازی پەیڕەوکراوی جوو لەبۆ بڵاوکردنەوەی ڕازە ڕووخێنەرەکانیان زۆر بە ڕوونی دیارکەوتبوو: نوێنەرە جووەکان سۆزیان لەبەرانبەر کرێکاراندا دەردەبڕی و هانی دەربڕینی ڕازەکانیان دەدا بەوەی بزانن کرێکارەکان چییان دەوێت بۆئەوەی ئەم جووانە بانگەشەی دابینکردنی بکەن, بەم کارەشیان هەڵیان دەخەڵەتێنن بۆ تێکۆشان لەپێناو بەرجەستە مافەکانی جوو بەناوی دادپەروەری کۆمەڵایەتیەوە. بەم شێوازەش جووەکان تۆوی مارکس خوازییان چاند لەناخی هەموو کرێکاراندا, دواتریش جووەکان پەیوەندییان بەخاوەن کارەکانەوە کرد بۆ هاندانیان لەدژی کرێکارەکان, بەوەی داواکاریەکانیان لەئاوەز بەدەرن, ئەمەش بەهۆی ئەوەبوو کە جووەکان لەپشتی وەرنامەی دادپەروەری کۆمەڵایەتیەوە مەرازێکی ئاریمەن ئاسایان هەبوو.

دیارترین شت لە بیروباوەڕی مارکسیدا بوونی هەندێك دەقی تێکەڵاوە کە هەندێکیان جێبەجێ کردنیان ئاسانە بەڵام هێندێکی دیکە زۆر گران و ناسانە و ئاوەز توانای جێبەجێ کردنیانی نابێت. ئەم دەقە ئاوێتەکراوە بەشێوەیەك داڕێژراوە ئەوەی پێشیاوی جێبەجێ کردن نییە بووەتە شیاو بەڵام ئەوەشی شیاوە بەنەشیاو خراوەتە پێش چاو, بەجۆرێك چەسپاندنی ئەستەم بێت. مارکس خوازەکان لەڕێگەی ڕەتکردنەوەی نەتەوە و ڕەگەز و ماف تاکەوە هەموو بنەکانی دیارکەوتنی ژیاریان داڕووخاند, دواتر کۆسپی پێش لە دروستکردنی دەوڵەتی جولەکە و دەستگرتن بەسەر جیهاندا بوونێکی نامێنێت.

***

Scanned by CamScanner

جووەکان هەستان بە سڕکردنی حەزی مانەوە لەڕێگەی بڵاوکردنەوەی بنەماکانی شۆڕشی فەرەنسی و بنەماکانی بەناو ئاشتی خوازییانەوە لەڕۆژنامەکان و بەیاریدەی ماسۆنیەت، دواتریش ڕۆژنامەکان هەستان بە گرنگی پێدان بەجوانکردنەوەی بنەما مارکسیەکان لای چینی بورجوازی. ئەودەمەی جوڵانەوەی کرێکاری لە وڵاتدا پەیدابوو جووەکان بوونە سەرداری، بەو مەرامەی توانای ئەم کرێکارانە بقۆزنەوە بۆ هێرشکردنە سەر نەتەوە. بۆهێنانە دی ئەم مەرامە جووەکان چالاکیەکانیان لەدوو ڕوانگەوە برەوپێدا کە هەردووکیان لەجوا خاڵدا بەیەك دەگەیشتنەوە: جوڵانەوەی سەندیکایان لەوڵاتدا دەمەزراند بەبیانووی پاراستنی ماف چینی بەش خوراوی هەژار، لەکاتێکدا لەلایەکی دیکەوە ئەم جوڵانەوە بەرەو بە سیاسی کردنی داواکاریەکان هەنگاوی پێدەنرا و دواتریش بەکارهێنانی لەخزمەتی مەرازەکانی جووودا.

دەبوو جوڵانەوەی سەندیکایی کرێکارە لانەوازەکان بپارێزێت کەبەهۆی نەبوونی شوێنی دیکەوە بۆ داکۆکی کردن لێیان پەنایان تێگرتبوو، ئەوەی وای لەم کرێکارە هەڵخەڵەتاوانەکردبوو تەقلی بزوتنەوە سەندیکاییەکان ببن ڕەتکردنەوەی خاوەن کارگەکان بوو بەوەی کاتژمێرەکانی ئیشکردنیان بۆ دیاری بکەن و ئیش بەمنداڵان نەکەن و مەرجەکانی تایبەت بەپێشیاوی کارگە بۆکارکردن لەکارگەکاندا دابین بکەن، بەڵام جووەکان پێشتر توانیبویان خاوەن کارەکان لە کرێکارەکان توندبکەن. جووەکان مەبەستی ئەم کارەیان لەهەردوو بەرەکە شاردبۆوە کە داڕووخانی ئابووری نەتەوەیی بوو. ئەمەش تەنها بە خۆشکردنی ئاگری سوتێنەری نێوان خاوەنکار و کرێکار نەبێت بەدی نایات، بۆئەم مەبەستەش سەرکردە جووەکان هانی کرێکارەکانیان دەدا بۆ زیادلەپێویست داواکردنی ماف بۆئەوەی خاوەن کارەکان نەتوانن بۆیانی جێبەجێ بکەن، بۆیە ئەم ڕەتکردنەوەیەش بووە هۆی برەودان بە ناسۆرییەکان و دروست کردنی دوژمنایەتی لەنێوان هاونەتەوەکاندا، بەڵام باجی ئەمەش دەکەوتە ئەستۆی ئابوری نەتەوەوە.

بێگومان جوولەکە توانی چینی کرێکار بکاتە ئامرازێکی مەترسیدار بۆسەر ئاسایشی ئابوری و نیشتمانی وڵات، لەکاتێکدا پێشتر کرێکاران فاکتەری گەشەی وڵات بوون، ئەمانە لەکاتێکدا ڕووی دەدا کە دەوڵەت بێ ئاگابوو لەوەی ڕوودەدات، بەهۆی پەیرەوکردنی سیاسەتی هەڵە و پووچەوە بوو. جووەکان زۆر ژیرانە توانییان

ئەم بزوتنەوە کرێکارییە بگۆڕن بۆ دامەزراوەیەکی ڕامیاری کاریگەر، زۆری نەبرد تاوەکو داواکاریەکانیان گۆڕی بۆ مانگرتن و دەست هەڵگرتن لەئیش کردن ، ئەمەش کاریگەری زیادتر بەم بزوتنەوە سیاسیەیان بەخشی بۆ بەدی هێنانی ئەوەی لەئاوەزیاندابوو. ڕۆژنامە جوو خوازەکان ئەرکی ڕقابەرێتی دژە بەرنامەکانی جوویان گرتە ئەستۆ، بەتایبەت ئەو شتانەی لای نەتەوە پیرۆز و خۆشەویست بوو. ئەم بانگەشە چەپەڵە کاریگەری خراپی لەسەر هەژارانی وڵات هەبوو.

ڕۆژنامە جوو خوازەکان ئەو ئەرکەیان پێ سپێردرابوو کەلەهەموو ئەو شتانە بدەن کەدەبنە ڕێگر لەپێش جوو بۆ گەیشتن بە ئامانجە پیرۆزەکەی ، هەر کەسایەتییەکی گەورە ئامادەی ملکەچ نەبوو بوو بۆ ئەم گەلە نامۆیە سوکیان دەکرد هەموو ئەو سوکانەشسی ئامادەی پشتگیری کردنی جووبوون بەرزیان کردنەوە و کردنیان بە کاریزما. جووەکان ڕقیان لەهەر کەسایەتیەکی خاوەن بڕوانامە و بەهرە و توانادارە بۆ سەردارێتی کردنی نەتەوەکەی، بۆیە بەباشی خۆیان لەسەنگەری پەلاماردانی ئەم جۆرە کەسایەتیانەدا حەشاردابوو، ئەم جەنگەی جوولەکە لە کۆن و ئێستا و داهاتووشدا لەسەر بنەمای درۆ و هەڵبەستراوە و هیچ توخنی دەرخستنی ڕاستیەکان ناکەونەوە. مەخابن زۆربەی جارەکان ئەم شاڵاوەی جوولەکە ئامانجی خۆری پێکاوە و کردوویەتی بەقوربانی ڕێبازکەی خۆی بەجۆرێك توانیویەتی ڕای گشتیش بەم قسانەی خۆی چەواشەبکات و هەرگیز بۆ ساتێکیش بێت بۆئەم کەسایەتیە گەورەیەیان نیگەران نەبن.

***

دوای گرتنە دەستی دەستەلاتی ڕامیاری و ئابوری و هێزی وڵات لەلایەن جووەکانەوە چیتر ئەم جووانە نکۆڵیان لە جودایی ڕەگەزێتی خۆیان نەدەکرد لەگەڵ ئەڵمانەکاندا، بەمەش نیازەکانی جولەکەی جیهانی بۆ هەموان ئاشکرابوون، لێرە بەدواوە دەست هەڵگرت لە بانگەشەی ئەوەی ئەمانە کۆمەڵێکی ئاینین، بۆیە لێرە بەدواوە بەئاشکرا بەهەموانیان ڕاگەیاند ئامانجی ئەمان وەکو گەلێکی جودا دروستکردنی دەوڵەتێکی نەتەوەیی تایبەت بەجووە لە خاکی کەنعان ، بەوەی خاکی فەڵەستین دوا وێستگەی گیرسانەوەو پەناگەی هەموو جوەکانی جیهانە.

Scanned by CamScanner

ئەم بێشەرمی قسەکردنەی جوو مانای متمانەکردن بوو بەوەی تەواو توانیویانە دەست بەسەر هەموو شتێکدا بگرن، بەمەش سەرکەوتن نێزکە. بەم کارەیان هیچیان بۆ قەودەر نەهێشتەوە. بەردەوام بوون لەسەر پیسکردنی خوێنی ڕەگەزەکان بۆنەمەش جووەکان هەستان بە هێنانی ڕەش پێستەکان بۆ ڕینانیا بەمەبەستی بەکارهێنانیان لەبۆ پیسکردنی خوێنی گەلەکەمان و لەناوبردنی بەهرە داهێنەرانەکانیان)، پاش لەوەی لەڕێگەی دیموکراتیەوە دەستەلاتیان بەهێزکرد ئەمجار لەڕێگەی پرۆلیتاریاوە بانگەشەی دیکتاتۆریەتیان دەکرد. لەڕێگەی مارکسیەتی ڕێکخراوەوە بەو ئامرازانە ئاشنابوون کە دەتوان گەل بە ئاگر و ئاسن سەرکوت بکەن. لەهەمان کاتدا جووەکان بەردەوام بوون لەسەر برەودان بە نەخشە کۆنەکەیان: وێران کردنی ئابوری نەتەوەیی و داڕووتانەوەی دەوڵەت لە بنەماکانی مانەوە لەڕێگەی تێکدانی ناوبانگی و هاندانی هاولاتیان بۆ شۆڕش، تێکدانی مێژوو و کەمکردنەوەی بەها پیرۆزیەکان، کاولکردنی بنەماکانی شارستانیەت لەشێوەی هونەر و وێژە و چەمکەکانی جوانی و پیاوباشی و چاکەوە. ئەمانە هەموو هۆکاربوون بۆ کوشتنی توانای گەل لەبۆ هەوڵدان بۆ تێکۆشان لەپێناو مانەوەدا.

جووەکان بۆیەکەمین جار لە ڕووسیا توانییان سەرکەوتنی خۆیان نمایش بکەن بەوەی بەهۆیەوە پتر لە (٣٠)ملیۆن کەس لەناوچوون، بەس بۆنەوەی ئەم گەلە بەهێزە بخەنە ژێر ڕکێفی خۆیانەوە، کەمانەش دەستەیەك لە درۆز و درۆزن و جامبازانی بازاڕی دراو بوون.

بەجوانی لەهۆکاری کەوتنی ئەڵمانیا بنواڕین ئەوا دەبینین بابەتی لەپێش چاو نەگرتنی ڕەگەزایەتی لەپێشەنگی هۆکارەکانەوەبووە، گەر ئەم قشت گوێ خستنە نەبوایە ئەوا ئەڵمانیا هەرگیز دووچاری مەترسیەك نەدەبوویەوە کەناوی جوولەبێت.

دەمان توانی نەنگیەکانی دۆڕاندنەکەی خەرمانانی ١٩١٨ لەئەستۆ بگرین، کە بەهۆی کەم شانسیمانەوە نەبوو، بەڵکو ئەم چارە ڕەشیەمان بەهۆی دامالینی نەتەوەکەمانەوە بوو لەو هێز و حەزە سیاسی و گیانیانەی کەهەموو گەلێك بۆ مانەوەو بەرگری کردن پێویستیەتی.

هەرگەلێك سوک بێت بەماوەیەکی زۆرکەم لەگەڵ سوکتردا دەتوێتەوە لەوکاتەی خوێنی ئەم دوو گەلە تێکەڵاو دەبن، بەرام هەوانەی ئارەزووی پاراستنی خوێنیان

Scanned by CamScanner

بەپاکی بەهێزە ئەوا هەرگیز هیچ دۆڕانێك بە شکست نازانن و بەسەر هەموو سەختیەاندا سەردەکەون و بەرەو پێشکەوتنی باشتر هەنگاو دەنێن. شکستی سەربازی گەلی خوێن پاقژ زەگی ئاگادارکردنەوەیە بۆ خۆ ئامادەکردنی باشتر لەبەرامبەر دوژمندا، بەجۆرێك لە قۆناغی جواتردا بەشێوەیەك هەنگاو بنێت کە سەرکەوتن دەستەبەربکات.

بێگومان شکستی ئەڵمان بەرئەنجامی لۆجیکی کەتواری نەتەوەییمان بووە، هەموو نەهامەتیەکانی بەسەر وڵاتدا هاتوو بەهۆی تێکەڵاو بوونمانەوە بوو لەگەڵ گەلێکی پیسدا کە ئەوپەڕی هەوڵی ژەهراوی کردنی جاوین. گەر بڵێی سەرکردەکانی رایخ بێتوانابوونە ئەوا ڕاست نییە، چونکە لەنیوەی سەدەی نۆزدەوە تاوەکو ئێستاش چەندان سەرکردەی بەتوانا و هەندێکیش کەمتواناتر هەتوانەسەر دەستەڵات، بەڵام هەموویان کاریان بۆ چارەکردنی پەتاکە کردووە نەوەك بنچینەی بڵاوبوونەوەی پەتاکە. دەتوانین بێژین تێکچوونی دۆخی ناوخۆی وڵات هاوکاتی یەکێتی ئەڵمانیا بوو شانبەشانی گەشەکردنی ئەم وڵاتە، زیادبوونی لەرادەبەدەری ژمارەی ئەندامانی ئەنجومەنی نوێنەران لە مارکسی خواز مانای نێزیك بوونەوەی داڕووخانی وڵات بوو لەناوخۆدا، لەم کاتەدا سەرکەوتنی پارتە بۆرژواکان لەنێوخۆی وڵاتدا تەنها شکست چارەنوسێکیان بوو سەرباری سەرکەوتنیشیان لەرێگەی دەنگدانەوە؟ چوونکە ئەم پارتە بۆرژوازیانە هەڵگری بنەماگەلی پووچ بوون، بەوەی سەرکرەکانیان سەرقاڵی کاری تایبەتی خۆیان بوون، بۆیە نەیان دەتوانی بەجوانی بیر لە بەرژەوەندییەکانی پارتەکانیان بکەنەوە. لەم کاتەدا جووەکان بەو پەڕی توانایانەوە کاریان بۆ بەدی هێنانی ئارمانجی باڵایان دەکرد و هەنگاویان بەرەو بەدی هێنانی دەهاژوت، ئەمەش لەرێگەی کەرتکردنی شارستانیەتی ئەڵمانیەوە دەهاتە دی و هەنگاوی بۆ دەنرا.

Scanned by CamScanner

بەشی یازدە

پارت لەڕەوتی کاردا

لەساڵی ١٩١٨ بەو لاوە گەلی ئەڵمانی بەتەواوەتی دابەشی دوو کەرت ببوو، بەشی یەکەمیان لەخۆگرتەی چینی بیرمەندان و خاوەن پایەکان بووە، ئەمانە خاوەنی بۆچوونێکی خۆشویستنی نیشتمانی ناڕۆشن بوونە گەر نەشڵێین ڕووکەشی، چونکە زیدەتر لایەنگیری بەرژەوەندی گەلێك بوون کە هاوپێچی بەرژەوەندیەکانی پاشا بووە، واتە خاوەنی بەرژەوەندی گەلێك بوونە کەپەیوەست بووە بە خوودی دەوڵەتەوە، بۆیە ئەمانە بەلایەنگیری دەوڵەت دێنە ژماردن. ئەم گروپە دەیویست لەڕێگەی بەکارهێنانی هێزەوە وەکو چەك بگاتە دوندەیی ئامانجەکانی ، بەڵام ئەم چەکە لاوازە لەهەمبەر دوژمنە دڕندەکەیدا هیچی پێنەکرا، بینیمان چلۆن دوژمن بەیەك لێدان ئەم دەستەیەی دا بە زەویدا و ناچاری قایل بوونی کرد بەمەرجەکانی بۆ دەستەمۆکردنی گەلەکەمان.

بەڵام بەش یان گروپی دووەم لەخۆگرتەی زۆرینەی دانیشتوانی دەستی کاربوو، ئەمە لەنێو بزوتنەوەیەکی مارکس خوازیدا کۆبوونەوە، ئامانجیان لەناوبردنی هەموو ئەو شتانەبوو کەدەهاتنە پێشیان، ئەمانە هیچ بەرژەوەندی نەتەوەییان بەلاوە گرنگ نەبوو، گرنگیشیان بە نمونەی باڵا نەدەدا. نەگبەتی ئەم بزوتنەوەیە ئەوەبوو لەکاتێکدا لەخۆگرتەی زۆرینەی بۆچوونی دنیشتوان بوو بەڵام سوکانی لێخوڕینی بزوتنەوەکە

Scanned by CamScanner

بەدەستی کەسانی بیانیەوە بوو. لەم کاتەشدا ئەڵمانیا دووچاری چەندین جۆر لەگوشاری دەرەکی دەبۆوە. بۆیە ئەو کاتەی بمانەوێت ڕووبەڕووی ئەم گوشارە ببینەوە ئەوا پێویستە خۆمان پڕچەك بکەین بە هێز و خواست. لێرەوەش پێویست بێژین: ئایا بەڕاست ئەڵمانیا خاوەنی جبەخانەیەکی گەورەی چەك نەبووە لەکاتێکدا جەنگەکەشی دۆڕاند؟ بەڵێ ئەڵمانیا خاوەنی جبەخانەیەکی گەورەی چەکی سەربازی بووە. بەڵام ئەو هێزەی لادەستەبەر نەبووە کە هێز بزوێنەرە بۆ خۆش ویستنی حەزی مانەوە. بوژانەوەی سەرلەنوێی ئەڵمانیا پێتڤی بە چەك و تفاقی مادی نییە. بەڵکو لەپێشدا پێویستە بپرسین لەخۆمان: چۆن چەکی پێویست بۆ سەرکەوتن بەدەست دێنین ؟ چۆن بتوانین هەستی نەتەوەکەمان بۆ چەك هەڵگرتن بوروژێنین. ئەودەمەی دەگەینە هەنگاونان بەرەو قۆناغی زیندووکردنەوەی هەستی حەزی مانەوە ئەوکات هەست بە بوونی لەمپەری بزوتنەوە کرێکاریەکان دەکەین لەم بوارەدا. ئەم کرێکارانە نەتەوەی خۆیان ڕەت دەکەنەوە. بەڵام بەبێ ئەمانەش بوژانەوەی نەتەوەیی بەدی نایات. کەواتە دەبێت بپرسین: چۆن دەوڵەت دەتوانێت ببوژێنێتەوە لەکاتێکدا زۆرینەی گەل بەرنامەیەکی نانەتەوەیی پەیڕەو دەکەن ؟

لەم کاتەدا پێویستمان بەوەبوو کە جوڵانەوەیەکی شۆڕش گێڕی تازە دیارکەوتووی هاوچەشنی بزوتنەوەکەی ئێمە بەرەنگاری ئەم ڕەوتە خەڵافوانە بێتەوە و زیندویەتی بۆ دەوڵەتی ئەڵمانی بگێڕێتەوە و باوەڕی پێ ببەخشێتەوە و بەو پەڕی توانایەوە کار بۆ سەرەنج ڕاکێشانی زۆرینەی خەڵك بکات بۆ نێو ڕیزەکانی خۆی؛ چونکە بەبێ لەخۆگرتەی زۆرینەی ناتوانین کارایی نەتەوە بسەلمێنین. ئەمەش بە ئەنجام دەبێت بێ ئەوەی هەوڵەکانی زیندووکردنەوەی نەتەوەییمان بەبادا بڕوات.

مەترسیەکی ئەوتۆ لەسەر پارتە نەتەوەییەکەمان نەبوو لەلایەن بورژوا ئاسۆ تەسك و مەیلە ناڕۆشنە نەتەوەییەکانەوە. ئەم چینە تەنها دەیتوانی بەرگریەکی نەرێنی لەخۆی بکات بەهەمان شێوەی سەردەمی بسمارك لەساتەوەختی چاوەنواڕی ڕزگاربوندا.

ئەم ئەرکەی ئێمە زۆر سەخت دیاربوو بەتایبەت ئەوکاتەی کە زۆرینەی دانیشتوان بە بانگەشە زریق و بریقەکانی بەجیهانی بوون و ئامۆژگیاریەکانی مارکسیزم هەڵخەتابوون و پشتیان لەنەتەوەیی بوونی خۆیانکردبوو، باوەڕیشیان بەنەتەوەکەیان

Scanned by CamScanner

نەمابوو و پەنایان گرتە توندوتیژی لەژێر کاریگەری سەردارە جووەکانیان. ناشبێت ئەوەمان لەیادنەبێت کە مارکس خواز و هاوڕێگەکانی تواناجارن بۆ بەرپەرچدانەوەی هەرجۆرە بزوتنەوەیەك کەمەبەستی هەستانەوە و بوژانەوەی ئەڵمانیابێت، وەك چۆن لە دوا ساتەکانی جەنگدا هەوڵی داڕووخانی پیشەسازیان دا لەبەرەکانی دواوە لەکاتێکدا لەبەرەکانی پێشەوە سەربازەکان لەبەرخاتری بەدی هێنانی خۆشگوزەرانی بۆنەوان دەجەنگان.

بەهۆی ئەوەی مارکس خواز و هاوڕێکاکانی زۆرینەی دەنگی پەرلەمانیان هەیە بۆیە بەئاسانی توانای داتەپینی هەر بزوتنەوەیەکیان هەیە کە خاوەنی پەیڕەوێکی دەرەکی خاوەن نەخشەیەکی نەتەوەیی بێت. سەرئەنجام ئەڵمانیا بەشێوەیەکی وەها پیشان دەدرا کە هیچ دەوڵەتێك نەیدەتوانی لەگەڵ ئەم وڵاتە هەڵوەشاوەیەدا هاوپەیمانێتی ببەستێت، چونکە زۆرینەی گەل بە نەرێنی دەڕوانن و لەمپەرن لەپێش هەرچەشنە سیاسەتێکی ناوخۆیی و دەرەکی کە بزانن هەنگاوی یەکلاکارەوەو گۆڕەری بنەماکانی حکومڕانی وڵاتە.

لەدەسپێکەوە هەستمان بەوەکردبوو کە گەلی ئەڵمانی ناتوانێت بگەڕێتەوە بۆ پلەی یەکەمی سەردارێتی تائەوکاتەی پاکتاوی هەژماری نەکات لەگەڵ ئەوانەی هۆکاری داڕووخانی ئەڵمان بوون لەجەنگەکەی پێشووتردا و دواتریش ئەم بەرئەنجامە نەشیاوەیان بۆ بەرژەوەندی خۆیان بەکارهێناوە. ناپاکی خەڵوەزی ساڵی ١٩١٨ ناپاکیەکی ئاسایی نەبووە، بەڵکو تاوانێکی زۆر قێزەوەن بووە کەلەبەرامبەر نیشتماندا پەیڕەوکراوە. بێگومان گەلی ئەڵمانی توانای خۆئامادەکردنی نییە بۆ ئەنجامدانی ئەرکی گەورەی چارەنوس ساز تاوەکو دوژمنانی ناوخۆی وڵات لەپێشدا پاکتاو نەکات. لەپێشی دوژمنانیشەوە جووەکان دەبێت لەناوببرێن. ئەمەش تاکە ڕێگەیە بۆ سڕینەوەی ئەو کینانەی کە مارکسیەکان لەناخی زۆرینەی خەڵکدا چاندویانە.

هەر لەدەسپێکی کاری پارتیزانیماندا هەوڵی سەرەنج ڕاکێشانی زۆرینەی دانیشتوانی ئەڵمانیمان داوە. لەوکاتەی خۆمان بۆ برەودان بەم کارەمان ڕێك دەخست، هەستمان بەوەکرد کە چالاکیەکانمان پێویستە لەسنوری قایل کردنی کات نراوەوە تێپەڕێت و بەدووی بنەماگەلێکی جێگیردا بگەڕێن و پشت بەست بەمەش گیانی

Scanned by CamScanner

هاوکاری لەنێو چینەجیاوازەکانی ئەڵمانیادا زیندوویکەینەوە، بەڵام ئەو نەخشە ڕێگەیەی کە لەساڵی ۱۹۱۹دا بڕیارماندا تیشکی بخەینەسەر بریتی بوو لە:

یەکەم: هەر قوربانیەک بدەین لەڕاکێشانی زۆرینەی خەڵکدا هێشتاکە کەمە بۆ سەر خستنی بزوتنەوەیەکی بوژانەوەی نەتەوەیی؟

چونکە ئەو کشانە ئابوریانەی کە لەبەرژەوەندی کرێکاراندا ئەنجام دەدرێت جا بگاتە هەر ئاستێك هیچ کەڵکێکی نابێت گەر ئەمە بەشدارنەبێت لەتەقل کردنی چینە گەلیەکان بۆ نێو لەشی ئەو کۆمەڵگەیەی کە بەشێکە لێی نابێتەوە. خۆئەگەر لەساڵانی جەنگدا بەرژەوەندی کرێکاران بپارێزرایە لەلایەن سەندیکاوە ئەوا ئەڵمانیا توشی شکستی جەنگی نەدەبوویەوە.

دووەم: بەبێ بەرزکردنەوەی ئاستی کۆمەڵایەتی ناتوانرێت تاك پەروەردەیەکی نەتەوەیی بکرێت.

سێیەم: کێشکردنی زۆرینەی دانیشتوان بۆ نەتەوەیی بوون بە نیوچە ڕەفتار و هەوڵی پچڕپچڕبوون نابێت، پێویستە هەر هەوڵێکی لەم بوارە چڕ و بەردەوام بێت بۆئەوەی بەرهەمی هەبێت، لۆئەوەی گەل ئێمە بکەینە گەلێکی نەتەوەیی ئەوا ناچارین بەنەتەوەیی کاربکەین و بەوپەڕی تواناوە هەوڵی چارەکردنی کێشەکان بدەین، ژەهر بەدژەکەی قەلاچۆدەکرێت، بۆ قەلاچۆکردنی ژەهر نوشتە و نزا کەڵکی نابێت.

لەبەرئەوەی زۆرینەی کۆمەڵگە مامۆستا و کەسانی ژیر و دیپلۆمات کاران نین بۆیە گرتنەبەری هەر بیردۆزەیەکی زانستی و هەوڵدان بۆ بەزانستیانە تێگەیاندنی کۆمەڵ سودێکی ئەوتۆی نابێت، زۆرینەی کۆمەڵ بەسۆز لغاودەکرێت، بەبڕوایەکی لەرزۆکەوە ناتوانرێت بۆچوونی ئەوانی دی بگۆڕین.

لەبەرئەوەی هەستی جەماوەر و سۆزەکانی جێگیری تەواونییە، بۆیە کەسێك بیەوێت جێگیریان بکات ئەوا پێویستە تیشك بخاتەسەر باوەڕی گەل و دەمارگیریەتی بۆ بنەمایەك یان ئەو بیرۆکەیەی کەدەیەوێت لەخۆی بگرێت بۆ پارێزگاری لێکردنی بڕوا لەخۆڕاگری زانست پتەوترە، خۆشەویستی لەبۆ بەردەوامی دان لە ڕێز باشتر و لەپێشترە، ڕق لەبێزاری درێژ دادڕ ترە. مێژووی بۆی ڕوون کردوینەتەوە کە ئارەزووی بەرگری لەبیرۆکەیەکی زانستی یان سوربوون لەسەر بلاوبونەوەی ئەم هزرە شۆڕشە مەزنەکانی نەبزواندووە، بەڵکو ئەوە دەمارگیرییە ئەم باوەڕەی بزواندووە.

Scanned by CamScanner

چوارەم: ناتوانرێت متمانەی گەل بەدەست بهێندرێت گەر کارکاران کارنەکەن، لەپاڵ گرنگی دانیان بە نمونەی بالأبوونیان گرنگی نەدەن بە داڕووخانی ئەو لەمپەرانەی کە ڕێگرە لەپێشیاندا، نابێت ئەوەشمان لەیادبچێتەوە کەزۆرینەی گەلی کەم ژێر پەلاماردانی دوژمنەکەیان بەتوندوتیژی بەمافی خۆیان دەزانن، بەڵکو بە ئەرکێکی پیرۆزیشی دەزانن. ئەمانە ڕەتی لێخۆشبوون دەکەن لەهەمبەر ئەوانەی داوای ئەو شتانە دەکەن کەئەمان نایانەوێت، ئەمانە والەژیان تێگەیشتوون کە ژیان مافی مانەوەی ئەو کەسانەیە کەباشترین و بەهێزترینن، لەم کاتەشدا یان ئەوەتا لاواز بنبڕدەکرێت یان بەبێ هیچ مەرجێك خۆی دەداتە دەستەوە.

تێرکردنی زۆرینەی گەل بەبیرۆکەی نەتەوایەتی بەرهەمی نابێت بەبێ پاقژکردنەوەی لەو ڕەگەزەی خوێن پاکی و بیرۆکەکانی ژەهراوی کردووە.

پێنجەم: کێشەگەورەکانی ئەم کاتەمان تەنها درێژکراوەی ئاریشە ڕەگ قوڵەکانن، لەپێشەنگی ئەم ئاریشانەش پاراستنی ڕەگەزە بەخوێن پاکی، ئەگەر خوێنی ڕەگەزێك بەهۆی کاری تێکەڵاوبوونی خوێنەوە پیس بوو، ئەوا مانای یەکگرتوویی گیانی ئەو ڕەگەزە تێك دەچێت و هێزە داهێنەرانەکەشی وێران دەبێت، ئەمەش پێشەنگی شارستانیەت لەناودەبان. بۆیە پێویستە لەسەر ئەوکەسانەی کە ئامانجی ڕزگارکردنی گەلی ئەڵمانی یە لەم قەیرانەی ئێستای هەستێت بە پاقژکردنەوەی ڕیزەکانی خۆی لەم کەسە بۆگەنانەی خوێنیان تێکدابوو، بۆیە پێویستە لەسەر نەتەوەی ئەڵمانی دەست پێشخاری بکات بۆ چارەکردنی کێشە ڕەگەزیەکانی لەسایەی بڕیاردانێکی یەکلاکارەوەی تەندروستەوە لەبەرانبەر لەناوبردنی ئەو قەیرانانەی کە جوو هێناویانەتە ئاراوە.

شەشەم: ئەو زۆرینەیەی گەل کە مارکس خوازان بۆخۆیانیان کێش کردوون دەتوانرێت بەرەو سەربازگەکانی نەتەوە ڕاپێچ بکرێنەوە و ببنە دەستەیەکی نەتەوەیی بەبێ ئەوەی ئەم هاتنەبەرەی نیشتمانیەی کاریگەری خراپی لەسەر بەرژەوەندیەکانی هەبێت. وەك دەزانین پێکدادانی بەرژەوەندیەکان-بەرژەوەندی دامەزراوە لێك جوداکان-لەباری کەتواریدا فاکتەری سەرەکی بۆ دیارکەوتنی ململانێی نێوان چینەکان نییە، چونکە ئەم پێکدادانە، بەڵکو ئەم بەرژەوەندیانە جگەلە ئەنجامێکی سروشتی پێکهاتە ئابوریەکەمان هیچی دی نییە. ئەودەمەی هەستمان بەم ڕاستیەکرد

Scanned by CamScanner

ئەوکات دەبینین کە بارستەکاری پیشەیی یان ئیشی بەشێوەیەک لەشێوەکان دژبەری یەکترنابن لەکاتی دامزراندنی دەوڵەتێکی نەتەوەیی و یەکگرتنی گەلدا.

دروستکردنی پەیوەندی نێوان چینەکان و پەیوەندی کردنی چینێک بەجەماوەر یان دەوڵەتەوە بەکەم بوونەوەی ئاستی چینی بالاّ نابێت بەڵکو لەڕێگەی بەرزکردنەوەی ئاستی چینە نزمەکان دەبێت. بۆرجوازیەتی ئەمڕۆ بەهۆی ئەوەی کە چینی خانەدانە بالاّکان ڕێگەیان بۆ خۆش کردبێت بۆ پەیوەندی کردن بەگەلەوە ئەم کارەی نەکردووە بەڵکو بەو هۆیەوە بوو کە بۆرژوازیەکان شایانی ئەم جۆخە نوێیەبوون لەڕێگەی چالاکی و تایبەت مەندیەکانیانەوە. هەروەها دەشتوانین بێژین دەستی کاری ئەڵمانی نەبووە هێزێکی کارا لە کۆمەڵی ئەڵمانی تائەوکاتەی توانی ئاستی کۆمەلاّیەتی و ڕۆشنبیری خۆی بەرزبکاتەوە تائاستی چینە بالاّکانی دیکەی ولاّت.

گەر چی لەمڕۆدا دەستی کاری ئەڵمانی پشتی لەنەتەوەیی بوونی خۆی کردووە بەلاّم ئەمە هۆکارەکەی ناگەڕێتەوە بۆ خراپی ئەو سەندیکایانەی کە بەرژەوەندی کرێکاری پێش لەبەرژەوەندی گشتی خستووە، بەڵکو بەرپرسیارێتی ئەمە لەئەستۆی ئەو کەسە ئاژاوەگێڕانەیە کە هانی کرێکاران دەدەن بۆ ڕق لێبوونەوە لە نیشتمان و گەل و خۆ تەرخان کردنیان لەبۆ خزمەتکردنی بەرژەوەندیەکانی جووگەرای جیهانی.

گەر بتوانرێت ڕیزی سەندیکای کرێکاران لەم کەسە ئاژاوەگێرانە پاقژکرایەوە و ئاراستەیەکی نەتەوەیی و ڕاستەی پێبخشرا ئەوا دەتوانین لەم کاتەدا کۆمەڵی ئەڵمانی بە ڕەگەز پاقژی مۆربکەین. کرێکاران بەرهەم هێنترین ئەندامی کۆمەڵگە و بەتواناترین پارێزەر و پاراستنی نەریت و پیرۆزیەکانن.

پاساوی بەرپرسیارێتی ئەو ئاژاوەگێڕانە هەرچییەک بن ئەوا بەرپرسیارێتی خاوەن کارگە ناپۆشێت. گەر هەر هەوڵێک بدرێت بۆ گێڕانەوەی دەستی کاری ئەڵمانی بۆنێو نەتەوە هەوڵێکی زردەبێت گەر پێشتر ڕیزی خاوەن کاران پاقژ نەکرێتەوە لەو خۆپەسەند و ڕژدانەی کە تێگەیشتنیان بۆکار پێچەوانەی ئەو بنەمایەیە کە پێویستە هاوکاری ئەندامانی گەل بکات. خاوەن کارخانەکان پێیان وایە بە یەکگرتنی کرێکار و پاقی مەنی گەل ئەم چیتر ناتوانێت برەو بەرەوتی ئابوری خۆی بدات و ناتوانێت بەرژەوەندیەکانی خۆی بپارێزێت. خاوەن کارگە بڕوایان وایان لادروست بووە کە هەر موعاولەیەک لەبۆ پاراستنی بەرژەوەندیە ئابوریەکانی کارێکاران جا هەرچۆن و چییەک

بێت ئەوا ئەم هەوڵە دەست درێژی کردنە بۆسەر بەرژەوەندی گەل. بۆیە لەناوبردنی ئەم چەشنە بیرۆکانە لەپێشەنگی ئەو ئەرکانەیە کە پێویستە ئەم بزوتنەوە نوێیەمان لەئەستۆی خۆی بگرێت و هەوڵی بەدی هێنانی بدات.

ئەو کرێکارانەی بەهەرەمەکیانە داواکاری نەشیاو ئاراستەی خاوەن کارگەکان دەکەن، کەبیەوێت بەکارهێنەری بترسێنێت پەنا بۆ توندوتیژی دەبات. بۆیە لەم کاتەدا تاوانی کرێکاران لەهەمبەر نەتەوە و نیشتمانەکەیدا کەمتر نییە لەتاوانی ئاپاکان، هەمدیس ئەو خاوەن کارگەیەکی تەنها ئامانجی کۆکردنەوەی زۆرترین سامانبێت لای خۆی و بێ سۆزبێت ئەوا جگە لەهاوپەیمانێکی بەسۆز بۆ مارکس خوازی هیچی دیکە نین و ئەمانە لەزۆنگاوی نەفامیدا مەلەدەکەن. چاکلاکیەکانی ئەم پارتەمان بە پلەی یەکەم دەبێت هاراستەی کرێکاران بکرێت، بەمەبەستی ئازادکردنیان لەکۆت و بەندی گزی و تەڵەکەبازییە نێو دەوڵەتیەکان و چاککردنی ئاستی کۆمەڵایەتیان، بەشێوەیەك کرێکاران ببنە ڕەگەزێکی سەرسەختی تێر بوو بە خۆراکی نەتەوایەتی، هەمدیس بۆئەوەی کرێکاران بە بانگەشە هەڵخەڵەتێنەرەکان چەواشە نەکرێن. بۆیە ئەم بزوتنەوە نوێیەمان لەم وارەدا ئالیکاری کردنی ڕەگەزە نەتەوەییە ئاسۆ فراوانەکان ڕەت ناکاتەوە. بەڵام ئەم پارتەمان هەنگاوێك نانێت لەبۆ کێشکردنی بۆرژوازیەکاندا؟ چونکی ڕەنگە ئەم چینەی ببنە قورسی بەسەر پارتەکەمانەوە و لەوانەشە ئالیکاری کردن و دەست تێکەڵاوکردنمان دگەڵ ئەم پارتەدا هۆکاربێت بۆ دوورکەوتنەوەی چینی هەژاری کرێکار لەئێمە. جگەلەوەش بۆرژوازیەکان هەرچیەکیان لەبارەوە وترابێت ئەوا ئەمانە لەکرێکارەکان لەم کاتەدا نەتەوەیی ترن و دەزانن مانای نەتەوەیی بوون یانی چی. بۆیە دەتوانین بێژین ئەم هەوڵەی ئێمە زۆر گرانە چونکە هەوڵی کێشکردنی کەس گەلێك دەدەین بۆ نێو پارتەکەمان کە مانای نەتەوەیی بوون نازانن بگرە دوژنیشین.

حەوتەم: بۆبەدەست هێنانی ئەنجامی شیاوی هاندەر باشتر وایە بانگەشەکانی ئەم پارتە یەك ئاراستەبکرێت. واتە دەبێت بانگەشەکان ئاراستەی یەکێك لەدوو سەربازەگەکەی دەوڵەت بکرێت. بەتایبەت ئەویان زۆرینەی داڕووخاو پێکدێنن؛ چونکە ئەو ناچونیەکیە هەست پێکراوە لەئاستی هزریدا وادەکات بانگەشە ساکارەکان سوود بەخش نەبن سەبارەت بە خوێندەواران؛ چونکە ئەمە ڕاستیەکی

Scanned by CamScanner

بەڵگە نەویستە، بەوەی ناتوانرێت یەك شێوە وتار بۆ كێشكردنی خوێندەوار و نەخوێندەواران بەكاربهێندرێت؛لەبەرئەوەی ئەم دوو چینەی كۆمەڵگە خاوەنی دووجۆر هەستكردنی لێك جودا و ناچونیەكن، بۆیە لەم كاتەدا گەر بانگەشە لەدەربڕیندا ساكار نەبێت ئەوا سودێكی نابێت لۆ وروژاندنی سۆزی زۆرینە، خۆئەگەر بانگەشەكەش سوربێت لەسەر تێگەیاندنی زۆرینە ئەوا ناوەندە هزریەكان دووره دەست دەمێنێتەوە.

لەهەر سەد وتاربێژێكی ئەمڕۆ دە وتاربێژیان ئەو تواناییەیان نییە كە بتوانن ئەمڕۆ دگەڵ چینی پیشەوەرانی وەكو ئاسنگەر و پاككارەوەكان بئاخڤێت و سبەیش وەگەڵ چینی خوێندەوارانی وەكو مامۆستا و خوێندكاراندا بپەیڤێت، وتاربێژانی ئەمڕۆ ناتوانن هەمی ئاریشەكان چارەسەر بكەن و لەهەردوو چینەكەدا هەمان بەرئەنجام وەدەست بخەن كە پێش لەرۆژێك وەدەست خرابن، ناشبێت هەوەمان لەبیربچێتەوە كە باشترین بیرۆكەیش ناتوانرێت بەهەرەمەكی بلاوبكرێتەوە بەرێكخستن و ئاسانكردنی نەبێت، چارەنوسی هەموو بیرۆكەیەك پەیوەستە بە گوزارشتەكانی گوێزەرانی بیرۆكەكەوە.

دەبینین هێزی تەفربوونی سۆسیالیستی-دیمۆكراتی، گەر بیشڵێین ماركس خوازی باشترە، پەیوەست بووە بە هێزی یەكخستنەوەی وتارەكانەوە: یەكخستنی شێوازی ئاخافتن لەگەڵ شێوازی پەسەندی یەك چینی كۆمەڵدا، كە زۆرینەیان كرێكارانن.

ماركس خوازەكان بۆیان ڕوون بوویەوە كەزۆرینەی كۆمەڵی ئەڵمانی لە تینۆتیان بۆ زانست خوازی جگەلە ئامۆشاریە ساكارەكان هیچی دیكە ناتوانن وەربگرن، ئەم ماركس خوازانە ئەو بیرۆكانەیان خستە پێش دەست كرێكاران كە گونجاون وەگەڵ شێوازی بیركردنەوەیاندا، بۆیە نابێت ئەم بزوتنەوە نوێیەی ئێمەش لە بانگەشەكانیدا نابێت بەرز بخوڕێت چ بەشێوەبێت یان بابەتیانە. لەكۆبوونەوەیەكی جەماوەریدا ئەوە بە وتارخوێن دادەنرێت كە هەموان بێنێتە گریان نەوەك ئەوەی چەپكی بۆ لێدەدەن.

بێگومان كاتێك بیرارێك ئامادەی ئاهەنگێكی جەماوەری دەبێت و ڕەخنە لەوتار بێژەكە دەگرێت لەبەرئەوەی بەجوانی و بەزانستیانە وتارەكەی پێشكەش نەكردووە، بۆیە ئەم چەشنە بیرمەندانە دواییان ئەوكەسانەن كە بزوتنەوەكەمان پێویستی پێیەتی لەڕیزی بیریارە پێویستەكاندا، چونكە ئەم بیریارانە هۆكار پێش لەئامانج دەخەن. ئەم

Scanned by CamScanner

بزوتنەوەیەی ئێمە پێتڤی بەو بیریارانەیە کە لەنامە و مەبەست و ئامانجەکەی تێدەگەن و بەتێڕوانینی ئەوان پارتەکە ئاراستەی تەندروست و دۆخی شیاو دەکرێت، ئاراستەکردنێك پشت بەستراوبێت بە ئەنجامەکان نەوەك سنوری کاریگەربوونی ئەمانە دگەل وان بانگەشە کە هاراستەی هەوان نەکریاگە.

هەشتەم: سەرکەوتنی بزوتنەوەی چاکسازیی رامیاری بەرێگەی رۆشنگەربوونی هێزی ئاراستەکراوی نییە یان رادەی کاریگەر بوونی، بەڵکو مەرجی سەرکەوتنی بەستراوەتەوە بە سەرکەوتنی هێزی رمیاریێتی یەوە. سەرکەوتن تاکە پێوانەی گونجاوە بۆ پێشیاوی لەهەمبەر بەرژەوەندی گشتیدا. ئەوەی دەڵێت بزوتنەوەی شۆرش گێری ئەڵمانی سەرکەوتوو بووە بەهۆی هاتنەسەر دەستەلاتی ئەوانەی سەرکردەی شۆرشەکە بوون، ئەوا ئەمە قسەیەکی قۆرە؛ چون تاکە مەرجی سەرکەوتنی شۆرش باشتربوونی دۆخی نەتەوەیە لەدۆخی ئێستەی وەك لەدۆخی پێشتری.

هەر جولانەوەیەك بیەوێت سەرکەوتنی ببەستێتەوە بە هێزی رامیاریەوە ئەوا پێویستە لەم کاتەدا هانا بۆ بەدەست هێنانی رەزامەندی زۆرینە ببات و لەژێر ئەو رۆژناییەدا کاریکات کە: جولانەوە چاکسازیی خوازەکان لەسەر بنەمای هێز و بازووی سەردانکارانی دامەزراوەو یانە ئەدەبیە چا تیاخۆر و هێزی یاریزانانی شەترەنجی کورانی بۆرژوازیش پونێت نانرێت، بەڵکو پشت بەست بەزۆرینەی گەل دێتە بونێ.

نۆیەم: جولانەوە نوێیەکەمان لەناوەرۆك و رێکخستندا پێچەوانەی پەیرەوی پەرلەمانی یە، واتە دان نانێن بە دەستەلاتێکدا کەلەلایەن زۆرینەی هەڵخەڵەتێنراوەوە هەڵبژێردراوە، بەڵکو ئەم پارتەی ئێمە خۆی چرەکاتەوە بەئەرك و بەرپرسیارێتی دان بە سەرۆکی حکومەت یان دەوڵەت، بۆئەمەش دەبێت لەسەر ئاستی پارت ئەم بیرۆکەیە بەم شێوەیە پەیرەو بکرێت:

سەرۆکی پارت سەرکردەی مەکۆکان دەست نیشان دەکات و بەرپرسی هەر مەکۆیەکیش بەرپرسی مەکۆمەی خۆیەتی، ئەم پیاوە بەرپرسی لیژنەکانی تایبەت بەپارتەکەی خۆیەشیەتی لەناوچەکەیدا، بەلام هیچ هیساباتێکیان بەسەردا ناسەپێنرێت؛ چون ئەمانە تەنها کاریان جێبەجێ کردنی ئەو بابەتانەیە کە سەرۆکی پارت هاراستەیان دەکات.

Scanned by CamScanner

سەرکردەی پارت تاکە بەرپرسی دیاری کردنی شوێنەکانە دوای هەڵبژاردنی، هەڵبژاردنیش تەنها بۆسەرۆکی پارت دەکرێت، بۆئەمەش دەستەی گشتی هەڵدەستن بە دیاری کردنی. ئەگەر سەرۆکی پارت لەدەستوری ڕاستەقینەی پارت لایدا ئەوکات ئەندامە باڵاکان هەڵدەستن بە دەست نیشان کردنی سەرۆکێکی نوێ.

بنەمای قەتیس کردنی بەرپرسیارێتی لای سەرۆکی پارت دەبێت لەچوارچێوەی دەوڵەتدا جێبەجێ بکرێتەوە. هەرکەس بیەوێت ببێتە سەرکردە ناچارە لەتەنیشت دەستەڵاتی فراوانیدا بەرپرسیارێتیش لەئەستۆبگرێت. بەرام هەو سەرۆکەی لەپێش لە ئەستۆگرتنی بەرهەمی کارەکانیدا چۆك دادەدات ئەوە پێشیاوی سەرۆك بوون نییە. سەرکردایەتی کردن تەنها ماف پاڵەوانە زلهێزە بەتواناکانە.

بەرەوپێشەوەچوون و ژیاری بەرهەمی کەسانی بلیمەتە. ناشکرێت بەرئەنجامی فرەوێژی زۆرینەی کاڵفام بێت. ئەم بزوتنەوەیەی ئێمە دژبەری پەیرەوی پەرلەمانی یە؟ چونکە پەرلەمان کەسانی بەهێز لە گۆڕەپانی ڕمیارێتی بەدوور دەخاتەوە و دەستی فێڵکاران و ناپاکان لەهەناوی کاروباری وڵاتدا واڵا دەکات.

دەیەم: ئەم پارتەمان دەست نیشان کردنی هەڵوێستی لەهەمبەر ئەو دۆخانەی کە بەدەرن لە ڕەوتی ڕامیارێتی بزوتنەوە، ڕەتی دەکاتەوە. یاخوود ئەو بابەتانەی کە گرنگی پاشەکی و پلە دوویان هەیە لێی نێزیك ناکەوێتەوە. ئەم بزوتنەوەیە ئامانجی بەدی هێنانی چاکسازی ئاینی نییە. بەڵکو لەهەردوو بەرە ئاینیەکە بەشێوەیەك دەڕوانێت کەئەمانە دوو کۆڵەکەی بەهێزی هێشتنەوەی نەتەوەکەمانن. جەنگی ئەو پارتە نائاینیانەیش دەکەین کەڕۆڵی سەرەکی ئاین ڕەت دەکەنەوە و ئەمەش وەکو پشتیوانییەك بۆ بەهێزبوونی خۆیان دەقۆزنەوە.

ئەم پارتەی ئێمە ئامانجی سەرلەنوێ ڕێخستنەوەی نەتەوەی ئەڵمانە لەسەر ئاستی ڕامیاری و دژبەری هیچ جۆرە دەسەڵاتێك ناکات. کۆماری بێت یان پاشایەتی هەمووی لای یەکە. بەڵکو ئەم بزوتنەوەیەمان پتر گرنگی بەدارشتنەوەی ئەو بەرنامانە دەدات کە دەوڵەتی ئەڵمانیا پێویستیەتی بۆئەوەی بەنمونەییەوە دابمەزرێتەوە.

ڕێکخستنی نێوخۆیی پارتەکەمان پەیوەستە بە ئارمانجی دیاری پارتەکەمانەوە. لەدەسپێکەوە بۆ یاوەرانم ڕوون کردەوە کە چاکترین پەیرەو بوونی میانڕەوییە لەنێوان سەرکردە و لایەنگرانیدا. ڕێکخستنەکان بیرۆکەکەی لەپێشدا لەیەك کەسەوە سەرچاوە

Scanned by CamScanner

دەگرێت ودواتر دەگوازرێتەوە بۆ ڕێکخستنەکان و ئەمجار بۆچەسپاندنی لەمێشکی هەوادارانیدا، ڕێکخستن سەرەتا و کۆتای پارت دیاری دەکات. جەنگێکە هەر دەبێت بکرێت، لەسەرووی ئەمەشیانەوە ڕێکخستن ئامرازە بۆ گەیشتن بە ئامانج نەوەك خوودی ئامانج ڕێکخستن بێت.

لەبەرئەوەی گێتی هەژارە بە مێشکی بیرکارەوەی ئافرێنەراو ئاراستەکار ئەوا ڕێکخستن کارێکی زۆر ئاسان دەبێت لەبۆ بەرجەستەکردنی بیرۆکەیەك، هەربیرۆکەیەکیش بۆ چەسپاندنی پێویستی بەبڕینی ئەم قۆناغانەیە:

بیرۆکەیەك لەمێشکی کەسێکی خاوەن پەیامەوە سەرچاوە دەگرێت و دواتر بڵاوی دەکاتەوە و لەدەوریدا ژمارەیەکی زۆری خەڵك و لایەنگیر کۆدەبنەوە. گواستنەوەی بیرۆکە بەڕاستەوخۆیی لە خاوەن بیرۆکەوە بۆ لایەنگرانی باشترین ڕێگەیە بۆ سەرکەوتن و گەیاندنی پەیامەکەی، بەڵام ئەوکاتەی ژمارەی لایەنگرانی ڕوو لەزیادبوونە و خاوەن بیرۆکە ناچاری ناوەند بەکارهێنانە بۆ گەیاندنی بیرۆکەکانی ئەوکات هەڵە گواستنەوەی بیرۆکە کارێکی نەکردەنی نییە و کێشە دروست دەبێت، ئەمەش پێویستی بە ڕێکخستنێکی ژیرانە و بەهێزە بەجۆرێك هەموو گەل بگرێتەوە، ئەمەش ئەوەمان بۆ دیار دەخات کە نابێت پەلەبکەین لە دروستکردنی باڵەکانی ڕێکخستن پێش لە چەسپاندنی دەستەڵاتی خاوەن بزوتنەوەکە لەناوەندی خودی سەرەکی بزوتنەوەکەدا، واتا پێویستە لەپێشدا کەسانی باڵا لەسەر ئەم بۆچوونە ڕابهێنرێت ئەوکات بەرەو باڵ و شانەکانی خوارێ هەنگاوەکانی ڕێکخستن شۆڕبکرێتەوە و بهاوێژرێت. ژادووی مەکە و ڕۆما ناچاری موسوڵمان و کاسۆلیکیەکان دەکات لەنێو خۆیاندا لەپێشدا یەکگرتووبن دواتر بۆدەرێ هەنگاوبنێن، ئەمەش بەبڕوابوون بە پەیامهێنەرەکەیان دەبێت کە نیشانەی ئەم یەکێتی بوونەیە. لێرەوەش دەورگرتنی ناوچەی بیرۆکە بەخش بە خەرمانەیەك لەپیرۆزی یارمەتی باشتر سەرکەوتنی بیرۆکەکە دەدات، لەگەڵ بوونی بە نیشانەی یەکگرتنی لایەنگرانی.

لێرەوەش بۆمان ڕوون دەبێتەوە ئەو ڕێسایانەی کە ناچارین بۆ سەرخستنی جوڵەی بزوتنەوەکە لەناوخۆدا پەنای تێبگرین بریتی دەبێت لە:

١- قەتیس کردن یان چڕکردنەوەی سەرجەم چالاکیەکانی بزوتنەوەکەمان لەیەك شاردا کە ئەویش شاری میونیخە، کە زۆرێك لە لایەنگرە خرۆشاوەکانی تێدایە،

Scanned by CamScanner

ئەمەش دەبێتە هۆی دروستکردنی فێرگەیەك بۆ گەشەپێدانی نامەی پەیامهێنەکە. لەهەمان کاتدا پارت دەیەوێت بوونی خۆی بسەلمێنێت لەڕێگەی سڕینەوەی ئەو بیرۆکە نەرێنیانەی کەلەمێشکی زۆرینەدا لەمەمبەر پەیدابوونی بزوتنەوەیەکی نوێ چەسپێندراوە, بەوەی ئەم بزوتنەوەیە ڕەنگە لەڕووبەڕوو بوونەوەی لەگەڵ مارکسیزمدا زیان بە بەرژەوەندی چینی زۆرینەی پێکهێنەری گەل بگەیەنێت, بەوەی بەسەر کەوتنی بەسەر مارکسیزمدا بەرژەوەندی و دەستهاتەکانی ئەمانیش لەناوبەرێت.

٢- لق و شانە ناوخۆییەکانی وڵات دروست ناکرێت تاوەکو بەتەواوەتی دەستەڵاتی ئەم پارتە لەناوەندا (میونیخ) نەچەسپێندرێت.

٣- بەبێ بوونی بەڵگەی تەواو بۆ ملکەچی هەواردان بۆ ناوەندی سەرەکی پارت و پابەندبوونیان بە زانیاریەکانەوە لق و شانەی هەرێمی دروست ناکرێت. ئەمەش لەپاڵ ئەوەی کە پونێت نانی ناوەندی هەرێمی بۆ پارتەکە پێویستی بە جۆرە هەواردارگەلێکە کە پارت بتوانێت دەستەڵاتی بەڕێوەبردنی ئەم ناوچانەیان پێببەخشێت. گەر پارت توانای ئابوری بەهێزبوو ئەوکات کاربۆ کێشکردنی بیرمەندان و کەسانی بەهێزدەکات بۆ نێو پارت و دواتریش لەسەر بەرنامەکانی پارت پەروەردەیان دەکات بەمەبەستی بوون بەسەرکردەی پارتەکە لەناوچەکانی وڵاتدا, ئەمە ڕێگەیەکی جێبەجێ کاری گران نییە, بەڵام بۆئەوکەسانەی کە وەك سەرۆك مەکۆی ناوچەکان یان کادر و سەرشانە دەست نیشان دەکرێن پێویستیان بەپارەیە بۆ برەودان بەم کارەیان, چون بەناچارن لەم کاتەدا دەست لەئیشەکانی پێشووتریان هەڵبگرن, بەڵام گەر باری دارایی پارت ڕێی نەدا بە بەکارهێنانی سەرۆکەکان-کارمەندان, ئەوا لەم کاتەدا بەڕێوەبردنی لق و شانەکانی وڵات بەکەس گەلێك دەسپێرێت کە پارە و داهاتی زۆریان ناوێت.

پێش لە دروست کردنی مەکۆ دەبێت سەرۆکەکەی دەست نیشان بکەیت, ئەگەر بوونی سەرۆکی ئەم مەکۆیە کێشەداربوو ئەوا باشتر وایە سەرۆکی نەبێت یان هەر لق و مەکۆ و مەڵبەندی پارت لەناوچەکەدا دانەمەزرێت؟ چونکە بوونی بوودەڵەی مێشك

Scanned by CamScanner

پووچ لەبری قازانج زیانی بۆ پارتەکە دەبێت لەوەی نەدەتوانێت نەخشەی شایستە دابنێت نەش توانای جێبەجێ کردنی پلانە ئاراستەکراوەکانی سەرووی خۆی دەبێت.

***

داهاتووی هەر جولأنەوەیەکی رامیاری وەستاوەتەسەر رادەی دەمارگیری هەوادارانی بۆ بزوتنەوەکە، لەگەڵ دانانی بە باشترین چەشنە بزوتنەوەی ئامانجدار. هەرکەسێك بێژێت بەیەکگرتنی دوو بزوتنەوەی هاوچەشن ئەو بزوتنەوانە بەهێز دەبن ئەوا هەڵەی کردووە، چون لەم یەکگرتنەوەیاندا گەشەی دەرەکی دەبینرێت بەچەشنێك بینەری دەرەکی واهەست دەکات بەهێزبن لەکاتێکدا بەم یەکگرتنە تۆوی هەڵوەشانەوەی ناوخۆیی دەچێنرێت، بەجۆرێك هیچ چەشنە دەرکەوتەیەکی نابێت تاوەکو لەناوکاو لەناویان دەبات. بەو مانایەی هەرچەندە ئاراستەکانی دوو بزوتنەوە لەیەکەوە نێزیك بن، بەلأم یەکبوونی راستەقینەیان زۆر دوورە و هەرگیز نابنەیەك، چون تەنانەت سروشتیش رێگە بەهاوسەرگیری دوو چەشنە رەگەزی مرۆیی نادات بەوەی بەیەکسانی بمێننەوە؛ چونکە هەردەبێ بەهێزەکەیان بەسەر لاوازەکەدا زاڵبێت و بمێنێتەوە.

رەنگە یەکگرتنی دووپارتی رامیاری هاوبۆچوون ئەنجامی باشی هەبێت، بەلأم بەتێپەربوونی کات ئەم ئەرێنی بوونەیان دەگۆرێت بۆ دۆخی نەرێنی و بەرەو پوچ بوونەوەیان هەنگاویان پێدەنێت، هیچ بزوتنەوەیەك توانای فراوان کردنی دەستەلأت و ژمارەی هەوادارانی نابێت تا ئەوکاتەی لەناوخۆدا بەباشی خۆی نەچەسپێنێت. وەك دەزانرێت هێزی جولأنەوە و ماف ژیانی گەشەناکەن گەر بە بیرۆکەیەکی تێکۆشەرانە گۆش نەکرابێتن. ئەو بزوتنەوانەی پشت بە بەستنی هاوپەیمانێتی وەگەل بزوتنەوەکانی دیکەدا دەبەستن دەتوانن بیان شۆبهێنین بەئەو رووەکانەی خێرا نەش ونما دەکەن، بەلأم هێزی تەواوی بۆ بەرەنگاربوونەوەی با و گێژەڵۆکەی بەهێزی نییە.

دیرۆك هەوەمان بۆ دیاردەخات کە هێزی رێکخراوە مەزنەکان هەمیشە لەسەر بنەمای دژبەری کردنی تەواوی هەموو شتێکی دەرەوەی کاری خۆی دیارکەوتووە، لایەنگرانی هەر چەشنە بۆچونێك ئەوساتەی بەتەواوەتی دەمارگیر دەبن لەسەر بۆچوونەکە ئەوکات ئامادەی سەرخستین تائەو رادەیەی ئامادەی خۆکردنە قوربانیشیان هەیە لەپێناویدا، لەم کاتە بەدواوە هەنگاو بۆ رووبەروو بوونەوەی

Scanned by CamScanner

ئەیاران دەنرێت و خەمی چەوسانەوەو ئازار ئاخۆن و تاوەکو ڕووبەڕووی ئەیاری بەهێزتر ببنەوە ئەوکات گەرمتر دەبن لەسەر خەبات و تێکۆشان، حەسرەتیان لەڕێگەی ئاشتگیری کردنی نێوان ئاینەکانەوە بلأونەبوویەوە، بەڵکو لەسایەی دەمارگیری بۆ پەیامەکەوە توانی ڕێگەی خۆی بکاتەوە و دژبەری هەموو ئەوانەش بکات کە ڕووبەڕووی دەوەستانەوە.

ئەو پێشکەوتنەی بزوتنەوە یەکگرتوەکان بەدەستی دەهێنن زۆر ئاخایەنێن بزوتنەوەیەکی سەربەخۆ لەکارکردن پێشی دەکەوێت، دەبێت ئەم پارتەمان لەسەر ئەو بنەمایە گۆش بکەین کە تێکۆشان ئامرازی ئامانجە ناشبێت دەستبەرداری بین، ئەو کاتەی هەوادارانی پارت بەم چەشنە پەروەردەیان بینی ئەوکات دەتوانن دژبەری دوشمن بکەنەوە و بەشێوەیەک لەم کاتەدا دوژمنیان وەها دێتە پێشچاو کە ئەمانە لەبنچینەدا دژدایەتی بزوتنەوەکەیان دەکەن، واتە دەبنە ئەندامی سەرسەختی بزوتنەوەکە.

لەبەرئەوەی درۆودەلەسە و بۆهتان بۆکردن چەکی دەستی جوولەکە بووە لەڕێگەی ڕۆژنامە و دەزگاکانی دیکەی ڕاگەیاندنەوە بۆیە کەسانی نەتەوەخوازی ڕەسەنیان پێ سووک کردووە هەربۆیە نابێت ئێمە ئەم چەکە پۆخڵە بەکاربێنین(درۆ و بۆهتان)، بەڵکو بەپێچەوانەوە دەبێت بزوتنەوەکەمان گەلی ئەڵمانی لەوە تێبگەیەنێت کە تەنانەت ئەوکاتەی جووەکان ڕاستیشیان کردبێت ئەوا مەبەستیان داپۆشینی درۆیەکی پێشووتریان بووە، هەر درۆ و بۆهتانێک جوو هەڵی بەستبێت ئەوا مانای ڕەوشت جوانی و نەتەوەیی بوونی لایەنگرانمانە، هەر تاکێکی ئەڵمانی کەوتۆتە بەر تیری دوژمنایەتی جوولەکە ئەوا بەشێکە لەئێمەی...هەر ئەڵمانییەک جوولەکە ڕقیان لێیەتی ئەوا باشترین و نێزیک و خۆشەویست ترین دۆست ولایەنگر و هاوپەیمانی ئێمەیە.

دەبێت ئەندامانی بزوتنەوەکەمان بەباشی ئەوە بزانن ئەوکاتەی سوبحەینان ڕۆژنامەیەکی جولەکە خواز دەخوێنێتەوە و ناکەوێتە داوی هێرشێکی ئاراستەکراو بۆ ڕووخاندنی کەسێتیەک ئەوا باش بزانێت ئەو ڕۆژەی بە سەلأمەتی تێ نەپەڕاندووە، چونکە هیچی وای نەکردووە تاوەکو جووەکان دژایەتی خۆیانی بۆ دیاربخەن، خۆنەگەر ئەو ڕۆژەشی بەدژایەتی کردنی جوو بەسەر برد ئەوا جووەکان بۆ ڕۆژی دواتر دەکەونە ڕێزەی و سووکی دەکەن و ئامۆسی لەکەدار دەکەن.

Scanned by CamScanner

ئەوكاتەی هەوادارانمان لەم مەبەستە تێدەگەن ئەوكات بزوتنەوەكەمان ئەوەندە بەهێز دەبێت كە چیتر هیچ هێزێك ناتوانێت بیان شكێنێت.

***

ئەوەدەمەی دەستمان دایە پارتچێتی و كاری ڕێكخستن ڕامنەبوونی جەماوەر بۆئێمە بەڕاستی ئازاراوی بوو، بەڕاستی جەماوەریش خاوەن پاساوی تایبەت بەخۆیان بوون بەوەی حەوت كەسی نەناسراو كەهیچیان لێبەدی نەكراوە چۆن دەبێت بزوتنەوەیەك دابمەزرێنن كە ئامانجەكەی زۆر لەپارتە گەورەكانی وڵات مەزنتربێت: بوژاندنەوەی تەواوی ڕایخی ئەڵمان، ئەوكاتانەی خەڵكی گەمەیان بەم جوڵانەوەیەی ئێمە دەكرد و تەقلی ڕێكخراوەكەمان نەدەبوون ئێمە ئەم گاڵتە پێ كردنەمان بە هاندەر دەزانی بەوەی خەڵكی وەختە دەمان ناسن و هەستمان پێدەكەن.

لەمەو پێش باسی چۆنێتی ئامادەبوونی یەكەم كۆبوونەوەی بزوتنەوەكەمانم كرد كەوەكو گوێگر لەوێ ئامادە بووم، لەوكاتەوە كۆبوونەوەكان دەستیان پێكرد و بەردەوام بوون، كۆبوونەوەكانمان لەسەر مێز و كورسی بەتاڵ بوو جگە لەخامە و قاغەزەكانمان چیترمان لانەبوو، بۆچەندین كاتژمێر سەرقاڵی گفتوگۆی هیچ بووین لەبارەی دامەزراندنی دەزگایەكی ڕاگەیاندن و چۆنێتی بانگەشەكردن بۆخۆمان، لەڕاستیدا میونیخ بێ ئاگابوو لەو كۆبوونەوانەی حەوت كەسی نەناسراو ئەنجامی دەدەن، جوڵانەوەكەمان بۆماوەیەك بەم شێوە تەسكە بەرەیە مایەوە تا ئەو كاتەی بڕیاری فراوانتركردنی بزوتنەوەكەمان دا، بۆئەمەش هەوڵی كێشكردنی خەڵكمان دەدا بۆ نێو ئەو كۆبوونەوانەی كە مانگی یەك یان دووجار دەمان بەستن، هەرخۆمان بووین داوەتنامە نوس و بڵاوەكارەوەی داوەتنامەكانیش، بەڵام ئەنجامەكان هیچ دڵی خۆش نەدەكردین. هێشتاكە لەبیرمە چارێكیان بۆخۆم بەدەستی خۆم هەشتا داوەت نامەم نوسی و بڵاومكردەوە بەسەر ئەوكەسانەی كە زۆر ستایشی وەرنامەكانی بزوتنەوەكە و ئامانجی بزوتنەكەمانیان دەكرد، هاوڕاكانیشم لەمن كەمتر نەبوون لەچالاكیدا، ژمارەی نامە دابەشكراوەكان گەیشتە پێنج سەد و بیست، لەكاتی دیاری كراودا جگە لەحەوت كەسەكەی پێشووتر هیچ كەسی نوێ ئامادە نەبوو! پاش لەچاوەنواڕی كردنی ئێمە بۆ هاتنی جەماوەر بۆماوەی یەك كاتژمێر بەڵام هیچ كەسێكی نوێ نەهات، بۆیە سەرۆكی كۆبوونەوەكە دەستی دایە وتاردان بۆخۆمان.

Scanned by CamScanner

دوای ئەم ڕووداوە بانگێشت نامەکانمان بە ئامێری پیت چن دەنوسیەوە، ئەمەش وای کرد کۆبوونەوەی داهاتوو تاڕادەیەك سەرکەوتووتر بێت و سیازدە کەس ئامادەی بوون کە هێندێکیشیان ئافرەت بوون، ئەم ژمارەیە بەرەبەرە زیادی دەکرد بەجۆرێك لە کۆبونـەوەی پێنجەمـدا گەیشـتە سـی کـەس، کۆبوونـەوەی شەشـەمی پارتەکـە لـە ڕۆژنامەیەکی سەربەخۆی میونیخ دا بەناوی (میونیخر بیوباختر)دا بڵاومان کردەوە، ئەمــەش بووەهــۆی ئـەوەی ئـەنجامێکی شـیاومان دەسـت بکـەوێت، بۆیـە بـەبڕوا بەخۆبوونەوە هۆڵێکمان بەناوی (هۆڤبروس کیلر) بەکرێ گرت کە سەد و سی کەسی لەخۆدەگرت، لەکاتی دیاری کراوی کۆبونەوەکەدا ژمارەی ئامادەبوان گەیشتە سەد کەس و دەخولەك پاشتر بوو بە سەد و یازدە کەس.

مامۆسـتایەکی زانکـۆی میـونیخ دەقـی گشـتی کۆبونەوەکـەی خوێنـدەوە، منـیش بۆیەکەم جار دەست نیشان کرام بۆئەوەی وتار لەنێو جەماوەردا بخوێنمەوە، جگە لەوەی سەرۆکی پارت (هارێر) کە بە مەرام پاکیەوە بڕوای وابوو من بۆ هەموو شتێك شـیاوم جگـە لەوتاربێـژی، بـەڵام هـارێر هەڵـەبوو لـەم پێشـبینیەیدا؛ چـون بـەلای گوێگرانەوە توانیم خۆم وەکو وتاربێژی پلەیەك بسەلمێنم، وشەکانم کەشی هۆڵەکەی دایـە بەربریسـکەی وروژێنـەر، وتارەکـەم بـە چەپلەڕێزان و فیـت و هـوڕەوە پێشـوازی لێکـرا، ئەوکاتـەی داوا لـەئامادەبوان کـرا کۆمـەکی بزوتنەوەکـە بکـەن هەسـتی وروژێنـدراویان وای لێکردن لـەو جێگـەدا سـێ سـەد فرانك دابنێن کە ئێمە دیاریمان کردبوو بۆ پارە تیاکۆکردنەوە، ئەمـەش پارمـەتی ئاسان بڵاوکردنـەوەی بڵاوکـراوە و ڕێنماییە پارتچێتیەکانمان و بانگێشت نامەکانمانی داین.

سـەرکەوتنەکەمان لێـرەوە بـەکۆتا نـەهات، هەنـدێك لەوانـەی گوێبیسـتی وتارەکـەم بـوون لـەو جەنگاوەرانـە پێـك هـاتبوو کـە شان بەشـانی یـەکتر جـەنگابووین، ئەمـەش یارمــەتی دەربــوو بــۆ ئامادەبوانیــان لــە کۆبوونــەوەکانی داهــاتووی پارتەکەمانـدا، ئەمانــەش لای خۆیانــە لای هاوڕێکانیــان باســی جــوانی و بــەهێزی بەرنامــەکانی پارتەکەمانیان دەکرد، بەمەش تادەهات ژمارەی ئەندامانمان پتر زیاد دەبوو، ئەمانە گـەنج گـەلێك بـوون کـە بـەگیانی بەرنامـەی تایبـەت پـەروەردەکرابوون و لـەڕاژەی پێشمەرگایەتیدا خاوەنی دروشمی بەهێز بوون، لەشێوەی: هیچ شتێك لـەم ژیانـەدا نەکردە نییە.

Scanned by CamScanner

پاش لە چەند هەفتەیەك لە خوێنی گەنجان بۆ لایەنگیری ئەم پارتە بەقوڵ هات، ئەمەش ئەنجامی شیاوی پێدەبەخشین.

یەکەمین سەرۆکی پارتەکەمان هەر هاریر ڕۆژنامەوانێکی ناسراوبوو، خاوەنی رۆشنبیریەکی باڵابوو، بەڵام تاکە خەوشی وەکو سەرۆکی پارت نەتوانینی بوو لەبۆ وتاردان بۆ قسەکردن بۆ خەڵك و بەجوانی دەرنەبڕینی ئەوەی لەناخیدا بوو. هەر درکسلر ی سەرۆکی مەکۆی میونیخیش کارمەندێکی ئاسایی و نەتوانکاری وتاردان بوو. ئەوەی سەرەنج ڕاکێش بوو بەلای منەوە دوودڵی و لاوازی ئەم سەرکردەیە بوو، ئەو دەمەی هەواڵی پێشینەیم پرسی پێیان گوتم: هیچ کات سەرباز نەبووە، ئەمەش ڕواڵەتی نەبوونی هێزی پیاوێتی ڕاستەقینە لەم کەسایەتیەی بۆ دەرخستم؟چون ئەم پیاوە بەو خوێندنگەیە ڕانەگەیشتووە کە پیاو دەئافرێنێت و باوەڕێکی بێ سنوری پێ دەبەخشێت.

هاریر و درکلسر لەیەك کانزا دروست کرابوون، ئەم دوانە بڕوایان بەخوودی خۆیان و داهاتووی جوڵانەوەکەشیان بەهێز نەبوو، ئەمانە نەیان دەزانی چۆن ئەو لەمپەرانە ببڕێت کە دێتە ڕێیان، ئەو کەسانەش بهاڕن کەدەبنە لەمپەریان، ئەم چەشنە ئەرکانە پێشیاوی کەس گەلێکە کە پێشتر خوێندنگەی بەپیاوبوونی تەواو کردبێت(سەربازی) و بەپاقژیەوە لێی وەدەرهاتبێت، نەوەك ناپاکان!

خۆ منیش هەر سەرباز بوومە و لەساتر و سەنگەری جەنگدا شتێك نەبووە بەلای منەوە بەناوی نەکردەنی و مەترسیدار بێت، بەڵێ ئەم بزوتنەوەیەی ئێمە زۆر سەرکێش بووەو سەرکێشی بەدووی سەرکێشی ئەنجام دەدا، لە ئەڵمانیادا مارکسیەکان خاوەن هەڵوێست و بڕیاربوون، خاوەنی کۆڕ و کۆبوونەوەکان بوون، ئەودەمەی پارتێك ویستویەتی لایەنگرانیان بۆخۆی بەرێت ئەوکات داویانەتە سەر شوێنی کۆبونەوەی پارتە نوێیەکە و تەفروتونایان کردوون، لەڕۆژنامەکانیشدا وەهایان پیشانداون کە ئەندامانی ئەو پارتە و ئامادەبوانی نێو کۆبوونەوەکە نیگەرانیان کردوون و دەست درێژیان کردونەتەسەر، بۆیە پەلاماریان داون و هەڵیان کوتاوەتە سەریان. بەڵام ئەمانە هیچ کات چالاکیەکانی پارتە بۆرجوازیەکانیان بەمەترسی بۆسەر بەرژەوەندی خۆیان هەژمارنەکردووە،چونکە زانیویانە لایەنگری زۆریان نییە. بەڵام بەجوانی و دوربینیەوە لەهەر جوڵانەوەیەکیان دەنواڕی کە ئامانجی

Scanned by CamScanner

کێش کردنی هەموو خەڵك بێت , لەم کاتەدا بە ئاگر و بەئاسن هەڵیان دەکوتایە سەر
ئەو بزوتنەوەیە و تیایان دەبردن, ئەم چەشنە دۆخە توشی ئێمەش هات ئەوکاتەی
هەوڵی کێشکردنی کرێکار و زۆرینەی گەلمان دا. ئەوکاتەی ناوی ((پارتی کرێکارانی
ئەڵمانی)مان نا لە بزوتنەوەکەمان مارکس خوازەکان دەستیان دایە دەست درێژی
کردنە سەرمان, ئەمەش وای لە لایەنگرانمان کرد لەگیانی خۆیان بترسن بەوەی ڕەنگە
بدرێت بەسەرماندا, بۆئەمەش بەرپرسان یەکەمین کۆبوونەوەی گشتی پارتەکەمانیان
دواخست بۆ کاتێکی نادیار, بەو مەبەستەی سور پەرەستان هەڵنەکوتنەسەرمان. بەڵام
من بەوپەڕی سوربوونەوە هەوڵی بەستنی کۆنگرەکەم دا لەکاتی خۆیدا, لەگەڵ
کارکردن بە بەکارهێنانەوەی هەمان چەك کەدوژمن بەکاری دەهێنێتەوە بەمەبەستی
لەناوبردنی دوژمنەکەی, ترس لەڕێگەی هێزەوە بەرپەرچ نادرێتەوە بەڵکو بەترس
وەڵام دەرێتەوە. پاش لەوەی بیرۆکەکەم چەسپا ئەوکات توانیمان کۆنگری گشتی
پارتەکەمان ببەستین, ئەم سەرکەوتنەمان لەبەستنی ئەم کۆنگرەیە لەگەڵاڕێزانی
١٩١٩دا هانی زیادتری داین بۆ تێکۆشان و سەرکەوتن, ژمارەی وتار خوێنان لەم
کۆنگرەیەدا چوار دانەبوون من سێ یەم وتاربێژ بووم, بۆماوەی یەك کاتژمێر قسەم
کرد بۆ ئامادەبوان کەژمارەیان سەد و سی گوێگربوون, ئەمجار سەرکەوتنەکەم
بەچەشنێك بوو خەونم پێوە دیتوە. لەم کۆنگرەیەدا ئاژاوەگێڕان هەوڵی تێکدانیان دا
بەڵام یاوەرانی ئامادەمان بۆ جەنگ توانیان کارێکی وەهایان لێبەسەربێنن هەرگیز
هیچ کەس ئیرەیی پێنەدەبردن. پاش لەچەند ڕۆژێك کۆبونەوەیەکمان ئەنجامدا
بەئامادەبوونی سەد و حەفتا ئامادەبووی نێر و مێ, هەمدیس ئەمجار من بووم
وتاربێژی سەرخاری کۆبوونەوەکە, ئەم کۆبونەوەیە هانی زیادتری داین بۆئەوەی
جاری داهاتوو کۆبونەوەکانمان لەهۆڵێکی فراوانتردا ببەستین لەشەقامی (داشۆ), بەڵام
ژمارەی ئامادەبووان ئەمجار پتر نەبوو لە سەد و چل کەس, ئەمەش بووەهۆی ئەوەی
کە هەندێك لە یاروەرانمان هەستی نەرێنی بەسەریاندا زاڵبێت, بەڵام من هیچ
هەستێکی نەرێنم لا پەیدا نەبوو بەڵکو هەوڵی تێگەیاندنی ئەوانی دیکەشم دەدا
بەوەی لەشارێکی حەوت سەد هەزار کەسیدا ڕەنگە هەفتانە لەم کاتەدا دەیان
کۆبونەوەی پارتچێتی ببەسترێت بۆیە ئاساییە ژمارەی ئامادەبوانیش کەم بێت, هانی
یاوەرانم دەدا بە بەرچاو ڕوونیەوە لەداهاتوو بنواڕین, تازە ئەم بزوتنەوەیەمان ڕێگەی

Scanned by CamScanner

خۆی کردۆتەوە بۆیە سەرکەوتن چاوەڕوان کراوە. زستانی ١٩١٩-١٩٢٠ ئالیکار بوو بۆ سەرلەنوێ زیندووکردنەوەی هەستی متمانەکردن بەدەروون، ئەمەش لەڕێگەی بڕوا مێنان بە یاخی بووان و ئاشتی خواز و ترسنۆکان کە توندوتیژی یارمەتی دەرە بۆ لەناوبردنی مارکس خوازەکان و نەهێشتنی دەستەلآتیان،لەگەڵ دەمارگیری و پێداگری کردن لەبۆ سەرخستنی ئەو بیرۆکەیەی کە بزوتنەوەکەمانی لەسەر دامەزراوە و تازە بەتازە ڕێگەی خۆی بەرەو سەرکەوتن کردۆتەوە، ئەمە وەکو بەرجەستەکردنی بڕوایەك وەهایە لەوەی دەتوانیت چیایەك لەجێگەیەکەوە بۆ جێگەیەکی دیکە بگوازێتەوە بە ڕەگەکەیەوە. بەڕاستی لەم کاتەدا چەندین ڕوودا ڕوویان دا کە یارمەتی زێدەتر سەرکەوتنی من بوون، لەوانەش: لە یەکەمین کۆبوونەوەی بەهارماندا دووسەد کەس ئامادەی بوون، لەدووەمینیش ژمارەکە گەیشتە دووسەد و حەفتا و سێیەمیش لەهۆڵی کۆبونەوەکەدا چوار سەد کەس ئامادە بوو.

لەم کاتە بەدواوە دەستمان دایە داڕشتنەوەی پەیڕەوی نێوخۆیی جوڵانەوە تازە داهاتووەکەمان، ئەمەش گفتوگۆیەکی فرەوێژانەی لەخۆگرت لەبارەی ئاریشە ڕواڵیەتەکانەوە، هەندێك لەئەندامانی بزوتنەوەکەمان ڕەخنەیان لەناوی بزوتنەوەکە هەبوو(پارتی کرێکارانی ئەڵمانی)؛ چونکە بڕوایان وابوو ئەم ناوە لە توانا و گەورەیی پارتەکە کەم دەکاتەوە چالاکیەکیەکانیشی سنوردار دەکات، بەڕاستی ئەم چەشنە ڕەخنانە مانای کورت بینی خاوەنە کانیان بوون لەداهاتوو و ئامانجی بزوتنەوەکە، پێش لەهەموو شتێك دەبێت ئەوەمان لەخەڵکان ڕاگەیاندبا کە هەموو بزوتنەوەیەك هەر پارتە تاوەکو دەگاتە دواین ئامانجی و بەردەوامیش دەبێت لەسەری.

لەکاتی ڕێکخستنکردنی پارتەکەماندا لەڕووی ناوخۆیەوە هەمیشە ئەوانەم ڕەت دەکردە کەناوی خۆیان نابوو(ئەڵمانیە ئاپۆراییەکان)، ئەم گروپە کەسە تەواوی کاریای ئەرێنیان بەرئەنجامەکەی هیچ بووە، بانگەشە پوچەکانیان هەموو شتێکی تێدەپەڕاند. بۆ هاوڕێیانم ڕوون کردەوە: ئەم بزوتنەوە نوێیەمان پێویستی بە لەخۆگرتنی ئەو کەسانەنییە کە تاکە نزاکارانیان ئەو وتانەیانە کە باس لەوە دەکەن سی یان چل ساڵی تەمەنیان لەخزمەتی بیرۆکەیەکدا بەهەدەر داوە، ئەمەش بەهۆی ئەوەوە بوو کەچۆن دەبێت کەسێك چل ساڵی تەمەنی خۆی لەخزمەتی پارتێك یان بەرنامەیەکدا خەرج بکات کەهیچ بەرهەمێکی نەبووە، کەواتە ئەم جۆرە پیاوانە هیچ

Scanned by CamScanner

قازانجێکیان بۆ ئەم بزوتنەوە نوێیە نییە، هەربۆیە نابێت باوەشیان بۆ بکەینەوە؛ چون ڕەنگە بە قسە نەرێنییەکانیان ڕیزی بزوتنەوەکەمان تێك بدەن، لەوەش نەگبەتی تر ئەم تێکۆشارە کۆنانە ڕەتی بوون بە ئەندامی ئاسایی پارتەکە دەکەن وداوای پۆستی باڵامان لێدەکەن، وەکو پاداشتێك بۆ ئەو خەباتەی پێشتر ئەنجامیان داوە! ئەم کەسانە (ئەڵمانیە ئاپۆڕاییەکان) زیادتر لەو بازرگانانە دەچوون کە بۆماوەی چل ساڵ سەرقاڵی سەرخستنی پرۆژەیەك بن، بەڵام دواتر بەهیچییەوە دەستیان لێهەڵگرتووە، جارێکی تر دەیانەوێت دەست بەهەمان پرۆژەبکەنەوە بۆ بەدەست هێنانی سەرکەوتن !

بۆ هاوڵاتم ڕوون کردووە کە ئەم کەسانە (ئەڵمانیە ئاپۆڕاییەکان) بەتەقڵ بوونە نێو ئەم بزوتنەوەیەمان نایانەوێت خزمەتی ئامانجی بزوتنەوەکەی ئێمە بکەن بەڵکو گەرەکیانە مەبەست و مەرامی خۆیانمان بەسەردا بسەپێنن و لەڕێگەی ئێمەوە بگەنە ئەو سەرکەوتنەی کە خەونیان پێوە دیتوە! هەندێك لەم کەسانە بەتەواوەتی کاڵفام بوون لەهەنگاونان بەرەو سەرکەوتن، هەندێکی دیکەشیان بەئامانجێکی دیاریکراوی پێشتر نەخشە بۆ کێشراوەوە کاردەکات بۆ گەیشتن بەئامانجێکی مەبەست. هەندێکی دیکەشیان دەیانەوێت لەسەر ئاستی ئاینی دژبەری جوولەکە بکەن لەکاتێکدا لەهەمان کاتدا داوا دەکات چاکسازیی وڵات لەسەر بنەمای ڕەگەز پەرستانەبێت.

لەبۆ وەدەرنانی ئەم ڕەگەزپەرەستە پوچ و ترسناکانە پێشنیاری گۆڕینی ناوی پارتەکەم کرد لەبۆ (پارتی کرێکارانی ئەڵمانی نیشتمانی سۆسیالیستی) بەم کارەش ئەوکەسانە خۆیان بە کۆنە تێکۆشەر لەقەڵەم دەدا لێمان بەدوور کەوتنەوە، ئەم کەسانە دەیانویست لەڕێگەی چەکی خامە و قاغەزەوە دەیانویست خەبات بکەن و جەنگ هەڵایسێنن. ئەم کەسانە لەڕۆژنامە جووە بەکرێدراوەکاندا دەستیان دایە دژبەری کردنمان، دروشمی (بەتوندی کاردانەوەمان دەبێت لەهەمبەر ئەوانەی دەویانەوێت بمان ترسێنن)یان لە بەرامبەری ئێمەدا بەرزکردەوە، پێیان دەگوتین: ئەمانە ئاین ڕەت دەکەنەوە و توندوتیژی مەترسیداریان دەوێت. لەسەرەتای ساڵی ١٩٢٠ دا ئامادەکاریم بۆ بەستنی کۆبوونەوەی فراوانی پارت ئەنجامدا، سەرباری ناڕەزایی کاربەدەستانی پارت لەوەی پێیان وابوو کەهێشتاکە زووە و کاتی ئەمە نەهاتووە. ڕۆژنامەی سورخوازان گرنگیان پێدەداین و هێرشی توندیان بۆمان دەهێنا، ئێمەش بەمەبەستی ئاژاوە نانەوە بڕیاری ئامادەبوون لە زۆربەی کۆبوونەوەکانی

Scanned by CamScanner

مارکس خوازەکانمان دا, هەریەك لەئێمە بەدڵی خۆی تێهەڵدانی خوارد, ئەمەش ئەو ڕازەی بۆ درکاندین کە ئەم سوور خوازانە لەیەکەمین کۆبوونەوەی فراواندا ئامادە دەبن بۆئەوەی بتوانن بەئاسانی کاردانەوەیان لەهەمبەرماندا ڕێك بخەن.

دەمانزانی لەکاتی بەکارهێنانی زەبر و کوتەکدا دوژمنانمان لەئێمە بەهێزترن, بەڵام ئێمە بڕوای تەواومان بەخۆمان هەبوو بەوەی دەتوانین لەسەر هیسابی دوژمنایەتی ڕکابەرانمان ئەتوانین سەرکەوین و لایەنگرمان پتربێت؛چونکە زۆرینە هەمیشە لەگەڵ بەهێز و خۆڕاگراندایە. بەهۆی قایل نەبوونی سەرۆکی پارت بەم بۆچوونانەم بۆیە هاریر دەستی لەکار کێشایەوە, لەجێگەی ئەو ئەنتوان دکلسر دانرا کە شەقامی لەپێش واڵاکردم لەبۆ کاروباری بانگەشە. ڕۆژی ٢٤ ی ڕێبەندانی ١٩٢٤ مان دەست نیشان کرد بۆ بەستنی یەکەمین کۆنگرەی فراوانی پارت بەناوە نوێیەکەیەوە. بۆخۆم سەرپەرەشتیاری چاپ و بڵاوکردنەوەی هەزاران بانگێشت نامەم کرد و سووربووم لەسەر ئەوەی ناوەڕۆکی وشەکانی ئەو بانگێشت نامانە لەخۆگرتەی بنەما بنەڕەتیەکانی بزوتنەوەکەمان بێت.

پاش لەبڵاوبوونەوەی بڵاوکراوەکانمان مارکس خواز و پارتی گەل باڤاری دەستیان تێکەڵ کرد بۆئەوەی دژایەتی ئێمە بکەن. ئەم پارتی گەلە لغاوی دەسەڵاتی لەدەستدابوو و بانگەشەی ئەوەی دەکرد کە فەرمانڕەوایەتی وڵات لەسەربەنەمایەکی نەتەوایەتیە, دیتمان ئەم پارتە هەستا بە بەکارهێنانی هێزی ئاسایش بۆ گلێرکردنەوەی بڵاوکراوەکانمان و سوتاندنی, ڕێگەنەدان بە هۆشیاربوونەوەی ئەو کرێکار و هاوڵاتیانەی کە مارکسیە دژە نیشتمان پەروەریەکان سڕیان کردبوون.

دووکەسی ناوازە لەدەستەلات دارانی ناوچەکە کە پێشتر هاوپەیمانی مارکسیەکان بوون هاتنەسەر ڕێبازی ئێمە ئەوانیش : ئارنست بوهنر ی بەڕێوەبەری پۆلیس و ڕاوێژکارەکەی دکتۆر فریك بوون, ئەم دوو کارمەندە پێش لەوەی کارمەندی دەوڵەت بن نەتەوەیی بوون. بوهنر کەسایەتیەکی توندوتیژی هەبوو بەڵام کارەکەی نەبووە هۆی دوورخستنەوەی لە نەتەوەیی بوونی بەرامبەر نیشتمان, کەئەمەش پێویست بوو بۆ زیبندووکردنەوەی ئاخە کوژاوەکانی گەل بەمەبەستی ئەنجامجدانی ڕاپەڕین, بەڵێ بۆهنەر و ریکی ڕاوێژکاری کار پەرەست نەبوون, هیچ لەو شاڵاوە درۆو دەلەسەیە

Scanned by CamScanner

ئەدەترسان کەدەکرایە سەریان لەلایەن دوژمنانی ئەتەوەی ئەڵمانەوە لەڕێگەی جوولەکە و مارکس خوازەکانەوە.

***

بێ گومان بووم لەوەی کۆبوونەوەی ٢٤ ی ڕێبەندان کۆبوونەوەیەکی بەرفراوان دەبێت. ئەو کاتەی ڕۆیشتمە نێو هۆڵی هۆفبرۆهۆسەوە پێش لەکاتژمێر حەوتی سەر لەئێواریٚ لەخۆشیدا وەخت بوو بقڵیشێم. هۆڵەکە جمەی دەهات لەخەڵك کەژمارەیان دەگەیشتە دووهەزار کەس، بەلایەنی کەمەوە نیوەی ئامادەبوان لە لایەنگرانی سوورخواز و سەربەخۆ و مشەخۆران بوون، ئەمانە هاتبوون بەمەبەستی پاکتاوکردنی بزوتنەوەکەمان پێش لەوەی پەل بهاوێژێت.

بەڵام ئەنجامەکەی ڕێك پێچەوانەی دنەدەرانیانەوە بوو.

لەم کۆبوونەوەیەدا وتارخوێنی دووەم بووم، ئەوەی پێش لەمن وتارەکەی بەبێ کێشە خوێندەوە، بەڵام من هەر لەسەرەتای قسەکردنمەوە دوژمنانمان پێیان دەبڕیم و هاوڕێ بەهێزەکانم ڕووبەڕوویان بوونەوە و نقەیان لێبڕین. بەنێو کاتژمێر پاشتر لەبری هات و هاواری دوژمنان چەپڵەی دەست خۆشی بەرزبوویەوە. ئەودەمەی دەستم دایە شیکردنەوەی پەیڕەوی پارتەکەمان دەنگی لایەنگیری بەسەر قشمەربازاریەکاندا بەرز بوویەوە. ئەودەمەی بیست و پێنج پێشنیارم بۆ ئامادەبوان خوێندەوە بەوپەڕی قایل مەندیەوە پەسەندیان لێکردم، بەم چەشنەش بۆم دیارکەوت لەنێو ئاپۆڕایەکی نوێ و خاوەن هاوبۆچوونی مندا وتار دەڵێمەوە. هەستم بەوەکرد کە پاش لەم کۆبوونەوەیە بەتەواوەتی ناوبانگی پارتەکەمان بە وڵاتدا تەشەنەدەکات و لایەنگرانمان چەندان قات زیاد دەکات.

لەم شەوەی شوباتدا ڕەژوویەك داگیرسا کە لە گڕەکەیەوە ئەو شمشێرە وەدیارکەوت کە سیگفریدی ئەڵمانی دەگێڕێتەوە بۆ ڕزگارکردنی ئەتەوەی ئەڵمانی و ژیان پێبەخشینەوەی.

لەم کاتەوە بڕوام وابوو تارای بوژانەوە وەدیارکەوت. خوای تۆڵە هەستایەوە و ئامادەی سڕینەوەی شەرمەزاریەکەی ٩ی ئۆکتۆبەری ١٩١٨ یە.

ئەختە ئەختە هۆڵەکە بەرەو چۆڵ بوون ڕۆیشت.... بەڵام بزوتنەوەکە بەردەوام بوو لەسەر ڕێڕەوەکەی

Scanned by CamScanner

بەشی دوازدە

نوێنەرانی نەتەوە

لەکۆمبونی ٢٤ ی ڕێبەندانا جولآنەوەکەمان مەبەست و نەخشەڕێگەی دەستەبەری دانا, لەبۆ سنوردانان بۆ بۆچوونی کەسانی نانەتەوەیی, ئەمەشی خستەبەردەست ئامادەبوانی. ئێستاکەش نۆرەی بێدارکردنەوەی چینی بۆرژوا و کەمکردنەوەی کاریگەری مارکس خوازەکانە لەسەریان. بەڕاستی فاکتەری دەست ڕاگەیشتن بەم قۆناغ و ئاستەی ئێستای بزوتنەوەکەمان هیچ ئاسان نەبوو, چاکەی ئەم سەرکەوتنەشمان دەگەڕێتەوە بۆ چاندنی بڕوای تەواو لەناخی هەوادارانمان بەوەی ئەم بزوتنەوە نوێیە هەڵگری چەمکێکی فەلسەفی نوێ و گۆڕدەرێکی بچینەیی بەهێز و سەرکەوتووە. پەیڕەوی ئێمە جودا بوو لە پەیڕەوی ئەو پارتە درۆزانانە کەلەکاتی هەڵبژاردنەکاندا بەقسەی زریق و بریق خەڵکان هەڵدەخەڵەتێنن و دواتر لەبەڵێن و پەیڕەوی بڵاوکراوەیان پەژیوان دەبنەوە, ئەدەن لەژێر هەموو قسەکانی خۆشیان و دان بە هیچ بەڵێنێکدا نانێن کە پێشتر داویانە.

ئەودەمەی پارتێکی بۆرژوا ڕێبازێکی نوێ دادەڕێژێتەوە یاخود چاکسازیی لەپەیڕەوە کۆنەکەی دەکات ئەوا بزانە تەنها مەبەستی کێشکردنی زیادتری ژمارەی دەنگدەرانە, هەرکە کەمەکارانی سیاسەت و فرەوێژانی پەرلەمان هەست بە ڕاچڵەکینی گەل دەکەن لەبەرامبەر کارە قێزەوەنەکانیاندا, ئەودەم پارتەکان هەڵدەستن بە

Scanned by CamScanner

کۆکردنەوەی سەرجەم کەسانی شارەزای نێو پارتەکانیان لۆنەوەی بەناخی خەڵکدا ڕۆبچن و بزانن چییان گەرەك و مەبەستە و بەچی بەڵێنێك هەڵدەخەڵەتێن و دڵخۆش دەبن. بەپشت بەستن بەو ڕاپۆرتانەی شارەزایان بۆ پارتەکانی خۆیانی دەنێرن ئەم پارتانە هەڵدەستن بە چاکسازیی کردن یان گۆڕینی ڕێڕەوتی کارکردنەکەی. هیچ دوودڵ نابێت لە گۆڕینی ئەو بنەمایانەی کە دەبێتەهۆی کێش کردنی زۆرترین دەنگدەر بۆلای خۆی. ئەم پارتانە بەڵێنی ئەوە دەدەن کە کشتیار ماف پاراستنی بەرهەمەکانی خۆی دەدرێتێ و پیشەسازوانیش بەرهەمەکەی و بە ڕکابەریش گیرفانی، مامۆستا و کارمەندانیش موچەکانیان چەند هێند زیاد دەکرێت و کرێکانیش....بەڵام ئەم چەشنە بەڵێنانە بەڕەوینەوەی کاتی دەنگدان ئەمانیش پوچ دەبنەوە و بونێکیان نامێنێت و دەبنەهەڵم و با دەیباتن لەم کاتە بەدواوە نوێنەرانی گەل هەڵدەستن بە خاوکردنەوەی چالاکیەکانیان و چڕکردنەوەی لە بۆ بەدی هێنانی بەرژەوەندیە تایبەتیەکانی خۆیان و پارتەکانیان ، خەڵکی هەڵخەڵە تێنراویش دەست وەگون دەردەچن و ئەوەی دەستیان دەکەوێت پاش لەهەڵبژاردن ئەوەیە کەهیچیان دەست ناکەوێت.

ئەم قەشمەربازاڕییە کەهەر چوار یان پێنج ساڵ جارێك ئەگێن دەبنەوە تاکە خەوشی پارتە بۆرژوایەکان نینە. زۆرێك لەهاوڵاتیە دڵپاك و سادەکان ئێژن: ئەم پارتە بۆژوازیانە دەتوانن ململانێی مارکس خوازەکان بکەن و لەسەر گۆڕەپانی ڕامیارچێتی وەدووریان خەن، ئەو کەسانەی بۆچونیان لەبارەی دیموکراتی بەچەمکە ڕۆژئاواییەکەیەوە باشە لەبیریان کردووە کە ئەم پارتانە هیچ کات و بەئێستاشەوە بەبیریاندا نەهاتووە کێبڕکێی مارکس خوازەکان بکەن. ئەم پارتانە ئەگەر بەرژەوەندی خۆیانی تێدا ببینەوە ئەوا ئامادەی دەست تێکەڵاوکردنن دگەل دوژمنانی نەتەوەدا کە دواجار قازانجەکەی بەردەستی سورخوازەکان دەکەوێت. ئەو ڕۆژەشی ئەندامانی ئەنجومەنی نوێنەران لەبۆرژوازیەکان هەستیان بەوەکرد کە بنەمای زۆرینە باشترین زەمانی مانەوەی ویستراویانە، واتە ئەو ڕۆژەی چەمکی دیموکراتیەتی ڕۆژئاوا دەبێتەوە داردەستیان ئەوکات مارکسی و جووە هاوپەیمانەکانیان نابنە هۆکارێك بۆ دەستگرتن بەسەر دەستەلاتدا لەڕێگەی زۆرینەوە و لەسایەی دیموکراتیەتی

Scanned by CamScanner

ڕۆژئاوەوە ئەوکات جوتەیەک لەم دیموکراتیە هەڵەدەن پاش لەوەی شەپازللەیەکی توندیشیان تێ سرەوتاندووە.

مارکس خوازان مامەحەمێی دیموکراتی دەکەن تا ئەوکاتەی توانای خۆسەپاندنی نەبووە و دەتوانێت بەشێوازی جیاواز ئامـاژە بە بەرجەستەکردنی ئامانجەکانیان بکات، ئەمڕۆش لەسەر هەمان بنەما بوونەتە هاودەستی بۆرژواکان، بەڵام ئەوکاتەی حەستیان بەوەکرد زۆرینەی ئەندامانی ئەنجومەنی نوێنەران دژبەری سورخوازان دەکەن، لەم کاتە بەدواوە وتاربێژ و وتەبێژ و ڕووپامایی کارانیان ئاراستەی قسەکانیان لە پشتگیری دیموکراتیەوە بەرەو پرۆلیتاریا وەردەچەرخێت، ململانێی نێو هۆڵی پەرلەمان نامێنێت بەڵکو لەم کاتە بەدواوە کێشمەکێشی سەرجادە و نێو کارگەکان دەست پێدەکات، لەم کاتەدا مارکسیەت زۆر بەئاسانی دەتوانێت دیموکرات خوازەکان پاکتاوبکات و لەناویان بەرێت. ئەوەی لەڕێگەی نەرم و نیانیەوە نەتوانراوە بەدی بهێنرێت دەتوانرێت لەڕێگەی باز و قۆڵی چینی پرۆلیتاریاوە بەدی بهێندرێت. ڕووداوەکانی پایزی ۱۹۱۸ نەزۆکی هەر هەوڵێکی پاکتاوکردنی جووی دیارخست، بەتایبەت بەبەکارهێنانی دیموکراتی ڕۆژئاوا.

تێکۆشانی ڕامیاری بەبۆچوونی پارتە بۆرجوازەکان خۆی لە بەردەست خستنی زۆرترین کورسی هۆڵی پەرلەمان دەبینێتەوە. لەم چەشنە تێکۆشانەدا ڕامیارکاران وەك چۆن پێشمەرگەیەك لەکاتی جەنگدا کراسە دڕاوەکەی دەگۆڕێت ئەمانیش ئاوها بەئاسانی بۆچوونی ڕامیاریان دەگۆڕن و شێوازێکی نوێی ڕامیارێتی گونجاو دگەڵ بەرژەوەندیەکانی خۆیان و پارتەکانیان پەیڕەودەکەن. بەڕاستی ئەم پارتە بۆرژوایانە توانای کێشکردنی جادووئاسای خەڵکیان نییە بۆ تەقل بوونە نێو پارتەکانیانەوە، خاوەنی ئەو بڕوا فەلسەفیەش نین کە بتوانرێت هەوادارانیانی پێ پڕچەك بکرێت لەبەرامبەر قسەی نەیارانیاندا و پەروەردەی لەسەر ببینن. ئەگەر پارتێکی خاوەن بۆچوون بەهێز و بەرنامە پتەو-ئەگەر ئەو چەمکەی پشتی پێ بەستووە هەزار جار تاوانباریش بێت-دژبەری حکومەتی وڵاتی کرد لەبۆ لەناوبردنی ئەوا ئەم حکومەتە توتنای بەرگری لەخۆکردنی نابێت گەر خاوەنی بۆچوونێکی فەلسەفی بەهێز و پتەونەبێت، ئەمەش لای خۆیەوە دەبێتە پەلامارێکی کوشندەی هارەر. هەربۆیە ئەوکاتەی شالیارە بۆرجواکان ئەوانەی گەزافی نەتەوەیی بوون لێدەجەن و ئەو

Scanned by CamScanner

مەکۆباڤاریانشی ڕەخنەی هەوڵی شۆڕش هەڵیسانمان لێدەکەن. ئەوا ئێمەش وەڵامەمان وادەبێت: ئەوەی ئێوە پێتان ئەوێراوە ئەنجامی بدەن ئێمە هەنگاوی بۆ دەنێین، بەم پەیڕەوە پەرلەمانییە نامۆیەتان ئەتەوەتان گەیاندە لێواری هەڵدێری لەناوچوون ئەمەش بۆ بەهێزبوونی خۆتان. بەڵام ئێمە لەسایەی چەمکێکی فەلسەفەی وەهادا دەتوانین ڕۆژێک نەتەوەکەمان بە پەیکەری ئازادی تەواو ئاشنا بکەین.

هەربۆیە ئێمەش لەم دۆخەدا کە بزوتنەوەکەمان هێشتاکە لەسەرتادایە دەبێت سوربین لەسەر تێگەیاندنی لایەنگرانمان بەوەی ئێمە پارتێک نین پاش لە گەیشتنمان بەدەستەڵات ئەوکات هەموومان وەرگەڕێین و تەنها ئەوەی بەلامانەوە گرنگ بێت کورسی و پارە و ناوبانگی بێت. نەخێر ئەمانە وەرنامەی ئێمە نین. یەکەمین شتێک گرنگیمان پێدا چەمکی پارت بوو لەبۆ دەوڵەت. چونکە ئەم بیرۆکەیە لەلایەن مارکس خوازەکانەوە قۆستراوەتەوە و بیرۆدۆزەکانی لە ڕاین هەڵقوڵاو شێوێندراوە.

***

پاشان هاتینەسەر دەست نیشان کردنی ئامانجەکانی پارتە نوێیەکە و داڕشتنەوەی بنەما فەلسەفیەکانی، هەندێک لەهاوڵان پێشنیاری بەرجەستەکردنی ڕەگەزپەرەستیان کرد وەکو یەکێک لەبنەماکانی پارت. بەڵام من ڕەتم کردەوە لەبەرئەوەی بڕوام وابوو کە چەمکی ڕەگەز پەرەستی هێشتاکە لاستیکیە و زیاد لەمانایەکی هەیە. بۆیە بەر لەدەست نیشان کردنی مانا ڕاستەقینەکەی ناتوانرێت بۆ بەهێزکردنی بزوتنەوەکە کەڵکی لێوەربگیرێت. سەرئەنجام قایل بووین لەسەر شێوازی ڕەگەزپەرەستی پەیڕەوکراو. ئەمەش دوای ڕێککەوتنمان بوو لەسەر دەست نیشان کردنی کارەکانی دەوڵەت و شیکردنەوەی خوودی وشەی ڕەگەزپەرەستی و واتا پێدانی وەکو چەمکێکی فەلسەفی.

لەمڕۆدا زۆرێک لەچەمکە فەلسەفیە باوەکان وزەی داهێنان و بەشاربوون بەدەوڵەت دەبەخشێت بەوەی دەوڵەت لەدایک بووی پێویستیە ئابوریەکانە و هەندێک جاریش لەدایک بووی چالاکی بەهێزی ڕامیارییە. بێگومان ئەم بنەما سەرەکیە فاکتەری پشت گوێ خستنی هێزی سەرەتایی پەیوەست بەڕەگەز و کەمکردنەوەی بەهای تاکیشی بەدواوەیە. ئەو دەستەڵاتدارەی جودایی لەنێوان تاکەکان ناکات وەهەموو ڕەگەزەکان وەکو یەک سەیردەکات بەبێ ڕوانین لە ڕەگەزی باڵا لەبۆ بەدی هێنانی داهێنان و ژیاری ئەوا ئەو دەستەڵاتدارە کەسێکی کامڵ نییە، چونکە بەیەکسان ڕوانین لەڕەگەزەکان

Scanned by CamScanner

بەوەمان دەگەیەنێت کەهەموو گەلان و تاکەکانیشی یەکسانن و هیچ جوداییەکیان لەنێواندا نییە. بەڕاستی ئەمە خوودی بەرنامەکانی کارل مارکس بوو کەهەوڵی پەیڕەوکردنی دا و کردیە باوەڕێکی ڕامیاریتی بەهێز و باو. ئینجا پاشکۆکانی ئەم باوەڕەی وەها قەشەنگ کردەوە کە پێشیاوی تەنینەوە بێت. ئەمانەش هەمووی لەبۆ قازانجی جوولەکە هاوڕەگەزەکانی بوو.

مارکس خوازی پاڵفتەی نەژادیتی چەمکی ڕامیاریتی و فەلسەفی باوی دەوڵەتە. کەواتە هەر جوڵانەوەیەک بەم شێوەیەبێت ئەوکات ناتوانرێت لەڕێگەی جهانی بۆرجوازیەوە ڕێگەی لێبگیرێت و لەمەترسیەکانی کێم بکرێتنەوە. چون ئەم جهانەی بۆرژوا پڕە لەو ژارەی مارکس و جووخوازان ڕشویانە بەسەر مرۆڤایەتیدا. ئەمبۆرژوانە باوەڕیان بە بنەما گەلێکە زۆر بەکەمی لە مارکسیزم جودایە. بۆرژواییەکان مارکسین. بەڵام دەگوترێت دەتوانرێت دەست بگیرێت بەسەر دەستەیەک لە بۆرژواکاندا لەکاتێکدا مارکس خوازان هەوڵی دەستگرتن بەسەر جیهاندا دەدەن لەبۆ باڵادەست کردنی جوو.

بەڵام چەمکی ڕەگەز پەرەستی بۆ دەوڵەت-وەک ئەوەی پارتەکەمان پاشتر دیاری کردبوو-بەهایەک بۆ ڕەگەزە سەرتاییەکان دادەنێت و دەوڵەتیش لەڕووی بنەماوە بە دامەزراوەیەکی خاوەن پەیامێکی باڵا لەبۆ پاراستنی قەوارەی ڕەگەزەکانی مرۆڤ ناساندووە. ڕەگەز پەرەستی دان نانێت بە یەکسانی نێوان ڕەگەزەکان کە هەڵی مانەوە بۆ باشترین ڕەگەز دەڕەخسێنێت و لاوازانیش ناچاری ملکەچ بوون بۆ بەهێزان دەکات، لەگەڵ بەکارهێنانی ڕێبازی ئەرەستۆکراتی لەهەمبەر سروشت.

ڕەگەز پەرەستی وەک چۆن هاوتایی ڕەگەزەکان ڕەخنەدەکات بەهەمان شێوەیەک یەکسانی بەهای تاکەکان ڕەت دەکاتەوە. بوونی مرۆڤیش بە باڵاییەوە بەستراوەتەوە، بەبێ بوونی نمونەی باڵایی هیچ مانایەک بۆ مرۆڤ بوون نامێنێتەوە. لەهەمان کاتدا ڕەتی ماف مانەوەی ئەو بنەما ئافرێنەرانەش دەکاتەوە کە مەترسی بۆسەر ڕەگەز دروست دەکەن و بەرگری لە بەهای باڵاتر لەمە دەکەن. لەکۆتاشدا ماف ژیان بۆ هەر ڕەگەزێکی نزم ڕەت دەکاتەوە گەر بیەوێت لەڕێگەی خۆتێکەڵاوکردنەوە لەگەڵ ڕەگەزێکی باڵادا هەوڵی تیابردنی ئەو ڕەگەزە بدات، چون جهانێك زنجیرە ڕەگەزی قول ڕەشان دایپۆشێت ئەوا پاش لە تێکچوونی مانا و چەمکەکانی ماف و فەڕ و جوانی دەپوکێتەوە و ئەو جهانە تیادەچێت.

Scanned by CamScanner

بەشی سیازدە

دەوڵەتداری

جهانی بۆرژوا لەساڵی ١٩٢٠ ەوە بەدژایەتی کردنمان دەوڵەتیات لێ گاڵداین و شەیپوری پارتە رامیاریەکان بانگەشەی لەناوبردنی دەکردین بەدروشمی:((ئەو گەنجە بێزارانەی چەمکی نوێیان بۆ دەوڵەتداری و نەتەوەچێتی و جهان هێناوەتە بوونی)) شایەنی لەناوبردنن. گەر پرسیارکارێك لە مامۆستایەکی ماف گشتی (خزمەتکاران)ی دەوڵەتی پرسی لەوەی چەمکی ئەم دەوڵەتداریانەیان بۆ روونبکاتەوە,ئەوا وەلامەکەیان ناڕوون دەبوو، خۆیان ماندوو دەکرد بۆ هێنانەوەی ئەو بیانوانەی کە ماف ئەم چەشنە دەوڵەت دارییەیان پێدەبەخشێت. هەڵوێستی مامۆستایانی زانکۆش لە هەڵوێستی مامۆستایانی ماف گشتی جوداتر نەبووە؛چونکە مامۆستایانی زانکۆ خۆیان بە ناپابەند دەزانن لەبۆ قسەکردن لەبارەی ڕاستیەکانەوە تانەوکاتەی ئامانجی بوونی ئەم مامۆستایانە خزمەتکردنی ئامانجێکی دەست نیشان کریاگ بێت: پاساوهێنانەوە لەبوونی دامەزراوەیەکی مرۆیی زەبەلاح کە پێی دەگوترێت دەوڵەت.

سێ بۆچوون بۆ دەوڵەتداری هەیە :

Scanned by CamScanner

یەکەم:ئەوانەی بڕوایان وایە دەوڵەت ئەنجامی کۆبوونەوەی ژمارەیەکی زۆری خەڵکە و ڕاگەیاندنی ملکەچییانە لەپێش و لەبۆ دەستەلاتێکی دیاری کراو.

خاوەنی ئەم بۆچوونە زۆرینەن. ئەمانە دەوڵەت بە پیرۆز دەزانن و بانگەشەی دەوڵەت پەرەستی دەکەن لەخەڵك, لەگەڵ گۆڕینی ئامراز بۆ ئامانج. دەوڵەت بەلای ئەوانەوە بۆ خزمەت کردنی خەڵکی دانەمەزراوە, بەڵکو ئەوە ئەرکی سەرشانی خەڵکە ئەو دەستەلاتەی دەوڵەت بپەرەستن کە خەڵکانێکی هاوشێوەی خۆیان سەرپەرەشتی دەکەن, بۆئەوەی ئەم دەوڵەت پەرەستیە ئەنگی تێنەکەوێت, دەوڵەت وەها پیشان دەدەن کەهۆکاری پاراستنی هاولاتی و ئارامی و ئاسایشی ناوچەکەیە. بەم کارەشیان دەوڵەت لە ئامرازەوە بۆ ئامانج دەگۆڕن.

ئەم چەمکە لەباڤاریادا پارتی ناوەند دەگرێتەوە کەناوی خۆی ناوە(پارتی گەلی باڤاری). لەنەمسادا کۆمەڵی یاسایی نوێنەرایەتیان دەکرد, مەخابن لەڕایخ دا لایەنگرانی ئەم بۆچوونە کۆمەڵەی پارێزگاران بوون.

دووەم: بۆچوونی ئەوانەی بوونی دەوڵەت دەبەستنەوە بە بەردەست خستنی مەرج گەلێکی دیاریکراو, ئەمانە دەڵێن بوونی ملکەچی بۆ تەنها دەستەلاتێك بەس نییە بەڵکو بوونی یەك زمانی مەرجی سەرکی یە. دەشڵێن دەستەلاتی دەوڵەت تاکە پاساوی بوونی نییە, بەڵکو دەوڵەت ناچاری ژیاندنی هاولاتیانی خۆیەتی لەگەڵ دەستەبەرکردنی خۆشگوزەرانی و بوژانەوە بۆیان, بەم بۆچوونەش دەوڵەت دەورنادرێت بە خەرمانەیەك لەپیرۆزیی لەبوونی, ڕێزگرتن لەڕابردووی مانای ڕەخنەگرتن لە ئێستای نییە. ئەمانە دەیانەوێت ژیانی ئابوری لەخزمەتی تاکدا بێت. ئەمەش بەزۆری لەنێو بۆرژوا ناوەندیەکان و بەتێبەت چینەکانی ناوەندی خاوەن بۆچوونی ئازادی خوازی.

سێیەم:ئەوانەی دەوڵەت بە ناوەندێك دەزانن بۆ گەیشتن بە ئامانجێکی داگیرکاری یان فراوانکردنێکی بنەما ناڕوون. ئەمانە دەیانەوێت دەوڵەتێکی یەك گەلی یەکگرتوو دابمەزرێنن, کە خاوەنی زمانێکی هاوبەش بێت, بەو هیوایەی یەك زمانی ببێتەهۆی ئاراستەکردنی بیرۆکە نەتەوەییەکانی بەشێوازێکی دیاریکراو.

لەسەدەی ڕابردوودا هەندێك لە بیرمەندان و ئاراستەکاران پتر ڕاڤەی بزوتنەوەی ئەڵمان خوازییان کرد, ئەمەش فراوان بوونی بەخۆوە بینی لەبۆ باشترکردنی نیازپاکی

Scanned by CamScanner

لەم بوارەدا، هێشتاکە ئەو گفتوگۆ نەزۆکانەم لەبیرە کەلەنێوان دوو ڕۆژنامەی ڤییەنایدا کـرا لـەبارەی ئامانجـەکانی بزوتنـەوەی ئـەڵمانی و تواناداریـەرکانی. یـەکێك لەڕۆژنامـەکان ئەوەنـدە زێـدەڕۆیی کـرد تەنانـەت بـاوەڕی بـە بەئـەڵمانی کردنـی سلاڤیەکانی وڵات هـەبوو. زۆرێـك لەلایـەنگرانی ئـەم بزوتنەوەیـە بەهەڵەداچووبوون بەوەی بڕوایان وانەبوو کە مەبەستی ئەم بزوتنەوەیە کۆکردنـەوەی هـەموو ئەڵمانیە ڕەسـەنەکانە لـەنێو یـەك دەوڵەتدا، ئەم بەئەڵمانی کردنەش بەسـەر خەڵکدا جێبەجێ ناکرێت بەڵکو لەسـەر زەویدا پیادە دەکرێت و دەچەسپێت. لـەوە گەمـژەیی تر هەیە بێـژین: ئەوکاتـەی ڕەش پێستێك یـان چینیەك پـاش لـەفێربوونی ئـەڵمانی دەبێتـە ئەڵمانی ؟ چون بەئـەڵمانی بوون لەڕێگەی زمانـەوە ئـەنجامێکی نـەخوازراوی دەبێت، لەبەرئەوەی ئەم فاکتەری زمانە زۆرجار دەبێتـەهۆی ئاوێتـەکردنی ئەڵمانە ڕەسـەنەکان لەگـەڵ ئەوناڕەسـەنانەی کـەهیچ تایبـەت مەندیـەکی ئـەڵمانییان نییـە جگە لـەو زمانە نـەبێت کـە وەکـو ماسـك خۆیانیـان پێداپۆشـیوەو قسـەی پێدەکـەن. لەباسـەکانی پێشووترماندا خستمانەڕوو چلۆن ئەم چەشنە ئاوێتەبوونـەی نێوان ڕەگـەزی بالاّ و نزم لەقازانجی نزمەکەدا کۆتایی دێت.

نەتـەوە یـان ڕاستر بێـژین ڕەگەز، پەیوەستە بـە خوێنـەوە نـەوەك زمـان. ئەوانـەی بڕوایـان وایـە دەتـوانن تەنانـەت سلاڤیەکانیش بکەنـە ئـەڵمانی ئـەوا دەبێـت لەپێشدا بـەدووی فاکتەرێکدا بگـەڕێن کـە خوێنی ئەمانـە بۆ ئـەڵمانی بگۆڕن،ئەمـەش کـارێکی ئەسـتەمە و ناکرێـت تـەنها بەتێکـەڵاوکردنی ئـەم نزمانـە لەگـەڵ ئێمـەی ئـەڵمانی بـالاّدا نەبێت، لەم کاتەدا دۆڕا و سەرکەوتوو خوێنیان تێکەڵاو دەبێت، بۆیـە هـەر بۆچوونێك لەسەر ئەن بنەمایە بێت بۆ بەئەڵمانی کردنی گەل و ڕەگەزە نزمەکانی دیکـە بـە ئێمـەی ئەڵمانی بالاّ ئەوە ناپاکیە و لەدەوڵەت کراوە.

دەبێت زۆر بەو هەوڵە نەخوازراوەی دووەمی پاشای نەمسا دڵخۆش بین کەسـەری نەگرت، ئەگینا ئەنجامەکەی توانەوەی ئەڵمانی بوو لـەنێو ڕەگـەزە خوارەکاندا، بـەوەی هـەوڵی بـە ئـەڵمانی کردنـی نەمسـای دەدا، بـەم کـارەش بۆماوەیـەکی زۆرتـر تەمـەنی نەمسـای درێـژ دەکـردەوە و نەیدەهێشـت بڕوخێـت. مـەخابن ئـەم چەشـنە بانگەشـە وێرانکاری لـەو نێوە نەتـەوەیی خوازە ئەڵمانیانەشدا بـاوە کـە هـەوڵـەکانیان بـەبڕوای خۆیـان بۆ قـازانکردنی نەتـەوەی ئەڵمانـە، ئەمانـە داوای سـەپاندنی زمـانی ئـەڵمانیان

Scanned by CamScanner

دەکرد بەسەر گەلی پۆلەندی نزمدا و بەم کارەش دەیانویست گەلانی ڕۆژهەلأت بکەنە ئەلمانی ، ئەمانە ئەوەیان لەبیرچووبوویەوە کە قازانجکردنی ئەم گەلانە لەبەرژەوەندی ئەلمانەکاندا نییە بەلکو زیانی بۆ ڕەگەزی ئەلمانی دەبێت, ئەم گەلانە لێرە بەدواوە بەزمانی ئێمەی ئەلمانی بۆچوونە نامۆکانیان دەردەبڕن و لە حەزی مانەوەی نەتەوەکەمان کەم دەکەنەوە.

لەیادمە ئەو جولەکانەی ڕوویان لە ئەمریکا کرد وەکو کەسایەتی ئەلمانی ئەمریکا وەری گرتن نەوەك جوولەکە, ئەمریکیەکان ئەم کارەیان لەسەر هێمە هەژمارد. دەبێت ئەوانەی بانگەشەی بەئەلمانی کردن دەکەن لەڕێگەی سەپاندنی زمانەوە ئەوا لەڕێبازی باوانمان لایانداوە بەوەی باپیرانمان ئەلمانی بوونیان بەسەر زەویە چۆلکاندا دەسەپاند نەوەك گەلانی نائەلمانی ، بەلأم ئەوکاتەی تێکەلأوی خوێنی بیانی بوون تاوانیان لەهەمبەر نەتەوەکەمان ئەنجامدا و خوێنی ژەهراوییان کردە جەستە ساغەکانمانەوە.

***

لە ڕوونکردنەوەی بۆچوون و تیۆریەکای پێشتر باسکراوەماندا بۆمان ڕوون دەبێتەوە کە ئەمانە گرنگی ڕەگەز وەکو بنەمایەك بۆ دیارخستنی هێزی داهێنەرانە و بەهاکان پشت کلك دەخات, هەمدیس ڕۆلی دەولەتیش لەبۆ پاراستنی ڕەگەز و بالأیی دیارناخات, ئەو ڕۆلەی کە دیارکەوتنی بە مەرجی بنەڕەتی هەموو پێشکەوتنێك دادەنرێت. بە پشت گوێ خستنی بوورجوازیەت لەبۆ گرنگی ڕەگەز و ڕۆلی بنچینەیی دەولەت بواری بۆ بۆچوونەکان تەرخان کردووە بۆ ڕەتکردنەوەی بوونی خودی دەولەتیش, بۆیە نایەقی بۆرجوازیەکان ناگرین پێش لەجەنگ کردن لەگەل مارکس خوازەکاندا خۆیان بە دۆڕاو دەزانن. دوژمنەکەی توانیویەتی خالی لاوازی هەمبەری بدۆزێتەوە و بەو چەکەی خۆی بەردەستی خستووە دژایەتی خۆی پێبکات.

پیرۆزترین کاری پارتی نوێ-لەبەرئەوەی بەچەمکی ڕەگەزپەرەستی کاردەکات- ناساندنی پێناسەی دەولەت و دەست نیشان کردن پاساو وبیانووەکانی بونیەتی.

بنەمای سەرەکی دەست پێکردن دانانی دەولەتە بە ئامراز نەوەك ئارمانج, دواتریش دانانیەتی وەکو مەرجێکی سەرەتایی لەبۆ دیارخستنی ژیارییەك کە پێشیاوی مانەوە بێت, بەبێ ئەوەی خوودی خۆی ژیانەرەوەی ئەم ژیاریەش بێت

Scanned by CamScanner

بەراستەوخۆیی. ئەمەش بەوە دەبێت کەناتوانین پێشبینی بۆ دیارکەوتنی هیچ ژیاریەک بکەین بەبێ لەپێش چاوگرتنی ڕەگەزی باڵا و توانادار بۆ داهێنان و دامەزراندنی ژیاری. دەتوانین بێژین دیارکەوتنی دەوڵەت بەمانای کۆتاهاتنی ڕەگەزی مرۆڤایەتی نایات گەر لەلایەن ڕەگەزی باڵاوە نوێنەرایەتی کرابێت. دامەزرێنەری شارستانیەتی نمونەیش بێت. چونکە نەبوونی ئەم مەرجە بێگومان مانای داڕووتانەوەی مرۆڤایەتیە لە وزەی بەرگری و شیمانە و بەهرەی نافراندن.

زەوین لەرزەیەکی تیابەر سەرەتا بەشێوەیەکی ئاساییە بەڵام کە دای لەاوچەیەک چی بنەمایەکی ژیاری بۆ دەهێڵێتەوە؟ هیچ شتێک. بەڵام گەر هەندێک بوونەوەری مرۆیی سەربە ڕەگەزێکی باڵا مایەوە دەستەوەستان ناوەستێت تاوەکو سەرلەنوێ ژیاریەکە دەگەڕێنێتەوە باری جارانی. دیرۆک پتر لەجارێک ئەم نمونەیەی بۆ دیارخستوین بەوەی ئەو دەوڵەتەی بەدەست ڕەگەزێکی نزمەوەیە پاش لە فەتارەتێکی لەم چەشنە چیتر ناتوانێت شارستانیەتەکەی پونێت بنێتەوە.

کەواتە مەرجی سەرەکی مانەوەی گەلی باڵا دروستکردنی هاوپەیمانێتی نییە لەژێر ناوی دەوڵەتدا, بەڵکو بەهرەداری خودی ڕەگەزە باڵاکەیە.

ئەم بەهرانە لەڕەگەزەکاندا شاردراونەتەوە و دیارناکەون تاوەکو هاندەرێکی دەرەکیان نەبێت. ئەمەش دۆخی ئەڵمانەکان بووە پێش لەبوون بە مەسیحی. ئەوانەشی دەڵێن ئەڵمانەکان لەو کاتەدا دڕندەگەلێکی کێوی بوونە ئەوا ئەمانە جگەلە گێژومێشك پوچێك زیادتر هیچی دیکە نین. بەڵام هۆکاری ئەو نەختە دواکەوتنەیان لە دەست ڕاگەیشتنیان بە ژیاری بەهۆی دۆخی ناوو هەوای نیوەگۆی باکور بووە بەوەی هەلی دامەزراندنی ژیاری درەنگ پێداون. ئەمەش بەهۆی درەنگ گەشەکردنی وزە داهێنەرانەکەیان بووە. خۆنەگەر لەناوچەکانی باشوردا ئاکنجیٚ بوونایە ئەوا دەیان توانی بەر لەزۆر گەلی دیکەی وەکو نیگریك ژیاری بەهێز دابمەزرێنن ، لەڕێگەی دیارخستنی ئەو وزە داهێنەرکارەی لەهەناویاندابوو.

پاڵفتەی دەقەخراوە ڕووەکانی پێشووترمان ئەم بنەمایەیە:

دەوڵەت ئاوەندێکە بۆ ڕاگەیشتن بە ئامانجێکی دیاری کراو. ئامانجیشی پاراستنی ئەو کۆمەڵە مرۆڤەیە کەلەژێر سایەیدان. بەگیان و بەرجەستەیی، سەربە یەك جۆرە ڕەگەزن، سەرباری دەستەبەربوونی هۆکارەکانی گەشە بۆ ئەم دەستەیە لەنێو سنوری

Scanned by CamScanner

ئەم دەوڵەتەدا. پێویستە لەسەر دەوڵەت بەپلەی یەکەم گرنگی بە پاراستنی ناوەڕۆکی ڕەگەزچێتی بدات، چون مانەوەی ئەم تایبەت مەندیانە لای خۆیەوە دەبێتەهۆی دیارخستنی گەشەی سروشتی و ئازادانەی لای تاکی ڕەگەزی باڵای نێو وڵات.

هەر دەوڵەتێك ئەم ئارمانجەی لەپێش چاو نەگرت ئەوا دامەزراوەیەکی پتورکاو و دەزگایەکی ناکاملە، ئێمەی نیشتمان پەروەری سۆسیالیستی دەبێت لەڕێگەی بۆچوونی نوێمانەوە بۆ ڕوانین لەجهان ئەو دەوڵەتەی چوارچێوەیەکی ڕەگەزی تایبەتی هەبێت بەجیا لە دەوڵەتەکانی دیکەی دابنێین. هەر دەوڵەتێت توانای پاراستنی لەخۆگرتوانی خۆی نەبێت ئەوا بیاوی مانەوەی بوونی نییە.

ئەو دەوڵەتەش ئێمە بە ڕەگەز پەرەستیەوە بانگەشە بۆ دیارکەوتنی دەکەیننەرکی شەونخونی کردنە لەهەمبەر مانەوەی نوێنەرانی ڕەگەزی سەرەتایی کە جهانی بە ژیارییەك لێوان لێوکردووە کە باشترین و پێشیاوترینە بۆ مانەوە. ئێمەش وەکو ئاری ڕەگەزان دەوڵەت بە دامەزراوەیەکی زیندووی دەستکەلای گەلێکی زیندوو دادەنێین، دامەزراوەیەك بنەماکانی مانەوە بۆ گەل دابین دەکات و گەشە بە بەهرەکانی دەدات. بەلام ئەو دەوڵەتی لەمڕۆدا واخەریکە بەسەرماندا دەیسەپێنن بەرهەمی قێزەوەنترین هەڵەی مرۆڤایەتیە. بێ ئاگانین لەوەی دژبەرانی بزوتنەوەکەمان کاتێکی باش تەرخان دەکەن لەبۆ پوکانەوەی ئەم جولانەوەیەمان، بەلام کوا چاکسازی ویستان گوێ بە وتەی دژبەری هاو نیشتمانیان دەدەن؟ هیچ گومانمان لەوەش نییە کە مەرامی ئەم بزوتنەوەیەمان بەبێ پێکانی وەچەی نوێ تێپەڕناکات و ئەوانیش کارەکانمان پیرۆزدەکەن و بەگرنگییەوە لێی دەڕوانن.

***

ئەودەمەی زانیمان ئەرکی دەوڵەت هێشتنەوەی باشترین توخمەکانی ڕەگەزە و کەشی گونجاو بۆ نەش و نماکردنی بۆ جدەستەبەر بوو، ئەوا بەبێ هەوڵێکی زۆر بۆمان ڕوون دەبێتەوە کە کاری دەوڵەت هەر تەنها چاککردنی وەچە نییە، بەڵکو دەبێت وەچە تازەداهاتوان بەشێوەیەك پەروەردەبکات کە لەداهاتوودا بتوانن بەژدارین لە بەرزترکردنەوەی ئاستی کۆمەڵگە، هەروەها پێویستە ئێکەمین ئارمانجی پەرومردە پاراستنی تەندروستی تاك بێت. حەزی تەندروست لە جەستەی ساغدایە، جاربەجارێك لەم ڕێسایە لادەدرێت. لە ڕەگەزێکدا هاولاتیانی بۆگەنیان کردووە ئاسان

Scanned by CamScanner

نییە تاکێك دیارکەوێت خاوەنی تایبەت مەندی و شێوازی بیرکردنەوەی قورس و باشتربێت لەهەموان. خۆنەگەر کەسێکی لەم چەشنەش دیارکەوێت ئەوا سەرکەوتنی نامسۆگرە بەڵکو ڕێژەییشە، چون یام ئەوەتا تاکە خراپ بووەکان لێ ناگەن یام هەوەتا حەزە لاوازەکەیان توانای دەست ڕاگەیشتنی بە داڵە بەرز فرەکە نییە.

هەر دەوڵەتێکی ڕەگەزی حەست بەم کەتوارییە بکات، تەنها لەڕێگەی بەکارهێنانی زانست لای سەرداران قایل نابێتن بەڵکی موعاوەلەی مۆرکردنی نەتەوە دەدات بە جەستەی ساغ. لێرەدا فێرکردن لەبری ئەوەی ئارمانجی سەرەکی پێگەیاندنی خوو ڕەوشت بێت گەشە بەهێزی حەز و توانای بڕیاردان دەدات، بەڵام فێرکردن بە چەمکە ڕاستەقینەکەی پلەی دووەمی گرتووە.

هەر دەوڵەتێك بیەوێت ڕەگەزی بێت ئەوا دەبێت ئەم بنەمایانەی تێدابێت:

کەسایەتی ساغ، ئاکارجوان و خواست بەهێز، نەترس، باشترین ئەنجامی کۆمەڵگەیە، ڕۆشنبیرە، کەسانی کەم ئەندام جا توانای ژیریکەی هەرچەندەبێت لەم دەوڵەتەدا جێگەی نابێتەوە. گەلێکی پڕ لە زانای پۆخڵ بوو لەجەستەوە، خوازوێستیشیان لاوازە، داوای ئاشتی ورە ڕووخێن دەکەن، هەرگەلێك ئەمەبێت خۆڕەوشتی ئاگاتە ئاسمان و تەنانەت ناشتوانێت مانەوەی خۆی لەسەر زەوی بسەلمێنێت. ئەو تێکۆشانەی قەودەر بەسەر ئێمەی مرۆڤدا دەیچەسپێنێت زۆر بەکی شکست چارەنوسێکیی لەش ساغانە. کەسی دۆڕاو هەمیشە بەپێی زانیاریە سنوردارەکانی خۆی بڕیاری ناتەندروست دەدات بەجۆرێك پێشیاوی بەزەیی پێداهاتنەوەبێت.

دەبێت تاڕادەیەك گونجاوی لەنێوان بەرجەستە و هەستیەکاندا دەستەبەربێت.

ئەو لەشەی دووچاری گەڕی بووبێتەوە بۆنمونە هەرگیز جوانی و ڕەونەقی هزری بۆناگەڕێتەوە. جوانترین نمونەش بۆجوانی دەرخستن ئەو بەراوردەیە کە گریکەکان ئەنجامیان داوە بەوەی جوانی لەشیان بە درەوشانەوەی گیانەکان و بالآیی دەروون لەقەڵەم داوە.

گرنگی دان بە بەهێزکردنی جەستە لەوڵاتی ڕەگەزپەرەستیدا کاری تاك نییە، لەو بابەتانەش نییە کە بگەڕێتەوە بۆ بابەتی سەرەتای دیارکەوتن، چون ئەمە کاری

Scanned by CamScanner

سەرەکی دەوڵەتە بەهۆی بوونی پەیوەندی پتەویەوە بە چاکسازی ڕەگەزی ئەوگەلەی دەوڵەت نوێنەرایەتی دەکات و دەیپارێزێت.

دەبێت دەوڵەتی ڕەگەزپەرەستی لە ڕەوتی پەروەردەیدا سوود لەو پەندە خۆرهەڵاتیە وەربگرێت کە دەڵێت: فێرکردن لەمنداڵیدا وەکو هەڵکۆڵینی سەر بەرد وەهایە، بەجۆرێك هەر لەمنداڵیەوە گرنگی بە پێگەیاندنی ڕەگەزی دەدرێت، ئەمەش پێویستی بە ئاراستەکردنی دیکەکانە بە ئاراستەیەکی کردارەکی لە چوارچێوەی گرنگی دان بە منداڵەکانیان لەبۆ ئەوەی بەباشترین و خاسترین دۆخدا گەورەبن و گەشەبکەن.

لەدەوڵەتی ڕەگەزچێنیدا پێویستە لەسەر خوێندنگە و پەروەردە کاتێکی تەواو بۆ وەرزشی جەستەیی دابنێن. لەم ڕۆژگارەماندا خوێندنگەکان هەفتانە دوو کاتژمێر تەرخان دەکەن بۆ یاری جیانلاستیك و ئامادەبوونی خوێندکار خۆبەخشانەیە، بەڕاستی ئەمە هەڵەیە؛ چون بەزیادکردنی کاتەکان بۆ وەرزشی جەستەیی نەوکات هەم جەستە و هەمیش ئاوەز ساغ دەبێ و گەشەدەکات. نابێت هیچ ڕۆژێك بەسەر گەنجێکدا تێپەڕێنرێت بەبێ ئەوەی دوو کاتژمێر وەرزش بکات، جا هەر جۆر و چییەك بێت، کاتژمێرێك بەیانیان و کاتژمێرێکیش شێوان. هاوچەرخان وەرزشی شەڕەبۆکسیان ناوناوە وەرزشی کەسانی کێوی و گەمژەکان! ئەوانەی حەزیان لەم چەشنە وەرزشەیە زۆرانبازی و شمشێرکاری دەخەنە ڕیزی هونەرەوە.ئەم تازە خوزانە نازانن کە شەڕەبۆکس گیانی تێکۆشان گەشەپێدەدا و لەمەناویەیەوە نەش و نما بە ئاوەز دەبەخشێت و جەستەیش زۆر بەهێز دەکات لەکاتێکدا هیچ لەدەست نادرێت. ئایا باشتر نییە دوو دوژمن لەبری پەنابردنە بەر دەپانچە و تیغ پەنا ببەنە بەر قۆڵ و بازوویان لەبۆ شەڕکردن؟ ئەو کەسەی سورە لەسەر وەرگرتنەوەی شکۆمەندی و مەزنی خۆی ئامادەی بەکارهێنانی بازوەکانیەتی لەبۆ بەرپەرچدانەوەی دووژمن لەبری ئەوەی پەنا بباتە بەر نزیکترین حەیتەخانە. گومان لەوەدا نییە بەناو ئاشتی خوازان ئەم بنەمایەیان لا پووچەڵە، بەڵام کوا دەوڵەتی نەتەوەیی گرنگی بە ناڕازیی ئەمانە دەدات! دەوڵەت لەم کاتەدا ئەرکی پەروەردەکردنی وەچەیەکی ئاشتی خواز نییە بەوەی بێ کۆت و مەرج خۆی بات بەدەستی نەیارەوە. دەوڵەت نابێت ڕەگەزی ئێمەی ئەڵمانی بە کەس گەلێکی هاوشێوەی بۆرژوا خۆبەڕێز زانەکان و ژنە قەیرەکان

Scanned by CamScanner

مۆریکات, بەڵکو دەوڵەت ئەرکی پەروەرشیارکردنی زەلام گەلێکە نەترس و سەرکێش بن و ئافرەت گەلێکیش لەخۆدەگرێت ئامادەی ناساندنی نیشتمانەکەیان بن بە خستنەوەی وەچەگەلێکی ڕاستەقینە.

گەر چینە بالآکانی ولآت لەتەنیشت سەرقاڵ بوونیان بە وانەخوێندن و بەدەست هێنانی بڕوانامەوە سەرقاڵی وەرزشی جەستەییش بوونایە , گەر لەتەنیشت سەماوە بۆکسێنیان بکردایە, ئەوا هەرگیز ناپاکان نەیان دەتوانی ئاگری بەناو شۆڕش لەئەڵمانیا وەربدەن, ئەم شۆڕشە بەهۆی سەرکەوتنیەوە قەرداری دندەرانی نییە بەڵکو بەهۆی ترسنۆکی و بێ توانایی دەستەلآتدرانی ئەوکاتی ئەڵمانیاوە سەرکەوتنی بۆ نوسرابوو. ئەمانە بە بەکارهێنانی چەکی بۆچوون ڕووبەڕووی فیشەك وەستانەوە! قاوقیژ و نەڕەنەڕ بەسەر چینە بالآکانی ولآتدا سەرکەوت؟ چونکە دامەزراوە زانستیەکان لەشێوەی پەیمانگاکان هیچ پیاوێکی ڕاستەقینەیان پێنەگەیاندووە بەڵکو تەنها پزیشك و مامۆستا و کیمیاگەر و یاسانی لێوەبەر هاتووە, کەئەمانە و پیاوبوونیش دوومانای لێك جوودان, ڕەنگە بشتوانرێت لەیەکتردا کۆبکرێنەوە بەلآم لەبار گەلێکی ناوازەدا دەبێت(لەم هەرێمەی ئێمەشدا بەئەفسووس و خەمەوە دەڵێم: زانکۆ بووەتە لانکەی نەزانان, بێشەی ڕێویەکان, بێشکەی گەمژەکان, واتای وەرگرتنی جلی بڕوانامە و پۆشینی لەدەرەوەیە بەڕووتی !!! خیانەت کردنی گەورەیە لەبچووك , گاڵتەجاڕی بچووکە بە گەورە!! لەباربردنی ئاوەزی خوێندکارە زیرەکەکان و ناشتنی هەموو بیرۆکەکانیانە لەنێو گۆڕێکی بێکێل و وندا !! واتای غەمبارکردنی قوتابیە زۆر لە مامۆستاتازا و هۆشیارەکانە!! واتای کوشتنی هەموو ئەو حەز و خواست و ویستراوەیە کە خوێندکار بەر لەوەی بێتە زانکۆ بۆی دروست دەبێت؟!! واتای دەرکردن یان کپتکردنی دەنگی ڕاستبێژی و ژیرانە هەندێك لەمامۆستا داناکانە,واتای سفورکردن و پێداکەندنی ئەقڵەپۆشتەکانە !! واتای داڕووتانی ئینتیمایە لەنەتەوە !! واتای فێرکردنی تاکە بۆفرۆشتنی خاکەکەی بە پاسپۆرتی ولآتێکی بێگانەی کورد کوژ !! واتای قەدەغەکردنی پۆشینی جلی کوردیە !! واتای ناچارکردنی فێرخوازانە بۆ کفرکردن بە خاك و نەتەوەو نیشتمان و دواتریش بەخوا !!!-وەرگێڕ).

Scanned by CamScanner

پەروەرد پەرچوو نائافرێنێت، ئەوەی خۆی ترسنۆك بێت پەروەردە بەهێز و پێشەنگی ناخات. بەڵام هەمدیس غیرەت و چاونەترسی بەکەڵکی خاوەنەکەی نایات گەر بەجوانی پەروەردەی جەستەیی و ئاوەزی نەکرێت. دامەزراوە سەربازیەکانمان زۆر بەجوانی ئەمەیان بۆ ڕوون بووەتەوە و لەسایەیدا کاریان کردووە، بەمەش توانرا سوپایەکی زۆر بەهێز و چاونەترس لەبۆ پاراستنی خاك و نەتەوەکەمان دابمەزرێت. دیتمان چلۆن لە هاوینی ١٩١٤ دا پێشمەرگەکانی ئەڵمانیا هەر شتێك دەهاتە ڕێگەیان دەیانماڵی و بە هەنگە و پەلەوە بەپیری مەرگەوە دەچوون بەشێوەیەك دوژمن وای هەست دەکرد بۆ ئاهەنگی بووك گواستنەوە دەڕۆن واپەلەیانە! ئەم متمانە بەخۆبوونە بەرهەمی پەروەردەیەکی جەستەیی وەهایە کە کەسایەتی مرۆڤ گەشەپێدەدات و بەهرەکانی دیاردەخات، بەتایبەت گیانی تێکۆشان و نەبەردی.

لەمڕۆشدا ئەم ڕەگەزەمان کە دۆشداماوی بێ دەستەڵاتی یە، نقومبووی کۆت و بەندییە، پێتڤی بەم باوەڕ بەخۆبوونە هەیە! دەوڵەتی ڕەگەزی هەڵدەستێت بە پەروەردەکردنی تازە پیاکەوتوان لەسەر بنەمای قایل کردنیان بەوەی ئەم ڕەگەزەی ئێمە لەوانی دیکە باڵاترە و سەرکەوتوو تریشە، هەناوی پڕ دەکرێت لە نەتەوەیی بوون و داهاتوویەکی باشتر بۆڕەگەز و نەتەوە پاقژەکەی. هیچ کەس وانەگات کە ئەرکی دەوڵەتی ڕەگەزپەرەستی ئاسان بێت، نەخێر بەڵکو بەهۆی شکست خواردنی دەوڵەتەکەمانەوە چەندان هێندەی جارانی کاتی جەنگ ئەم ئەرکە قورستر بووەتەوە.

***

گرنگی دانی دەوڵەتی ڕەگەز پەرەست بە تاکەکان تەنها تائەوکاتانە نییە کە خوێندکار و لەسەر بۆردی پۆلەکە بۆی بنوسرێتەوە و هەستی بجوڵێندرێت ، نا، بەڵکو تاوەکو ئەو کەسە لەژیاندا مابێت پێتڤی بە پەروەردەبینینە. بێگومانین لەوەی هەنوکە دەوڵەت نەیتوانیوە ئەرکە پەروەردەییەکانی خۆی برەوپێبدات بۆ گۆشەکردنی تاك گەلێك کە ڕەگەزی ئەڵمانی لەسەرووی هەموو شتێکەوە ببینن.

بەڵام مەخابن لەم ڕۆژدا لاوانی ئێمە کەوتوونەتە داوی خراپەکاریەکانی تەڵەی جوولەکە و مارکس خوازانەوە و کەس شك نابەیت لەڕێگەی پێشنیارکردن و چەسپاندنی شێوە پەروەردەی کاری ئاکاری و جەستەیی بەرپەرچی ئەم شالاوە گلاوە بداتەوە.

Scanned by CamScanner

پێویستە لەسەر دەوڵەتی ڕەگەزپەرەست ئەم ئەرکی پەروەردەکردنە بەدامەزراوە سەربەخۆکانی بسپێرێت, چون دەبێت پەروەردەی جەستەیی لەپێشی هەموو ئەنجامدراوەکانی دیکەوەبێت, لەقۆناغی ئامادەییدا گەنجان بۆ خزمەتی سەربازی ڕادەهێنرێن و پاش لە تەڤل بوونی گەنجان بۆ نێو سەربازگە و سوپا ئەرکی فێرکردنی تازە بەسەر بازبوو لەئەستۆ ناگرێت بەوەی چۆن ڕێبکات و چۆن چۆنی چەك هەڵبگرێت و ڕاست و چەپ بكات.....داواشی لێناكات پەرە بە توانا جەستەییەكانی بدات؛ چونكە پێشتر ئەم كارەی ئەنجام داوەو تەنها بەردەوامی گەرەكە. بەڵكو ئەمە وەكو پەیمانگایەكی باڵای نەتەوەیی وەهادەبێت, بەبێ ئەوەی دەست لەئامانجی ڕستەقینەش هەڵبگرێت كەسوپای كۆن هەیبوو: ئامادەكردنی كەس گەلێك بۆ سوپا كە نیشتمان شانازیان پێوەبكات. تەنها سوپا سەرباز ئامادە ناكات بۆ گوێڕایەڵی كردنی فەرمانی سەرووی خۆی بەڵكو هازری دەكات بۆ بوون بەباڵادەست لەسەر بنەمای بێدەنگی و چاوپۆشیش لەو ستەمانە بكات كە خۆی ئەنجامی دەدات لەڕێگەی هەنگاونان بۆ گەیشتن بە ئامانجەكەی. سەرباز پاش لەوەی دوا ڕۆژی خزمەتی سەربازی تەواو دەكات دوو بڕوانامەی پێدەدرێت: بەڵگەی هاوڵاتی بوون, كەماق دەستكەوتنی ئیش و كاری پێدەدرێت, بەڵگەی لەش ساغی و تەندروستباری كە پێشیاوی هاوسەرگیرییە.

دەوڵەتی ڕەگەز پەرەستی لەسەر هەمان بەرنامەش ئافرەت گۆش دەكات, پەروەردەی كچان بۆ ئامادەكردنیانە بۆ ئەو ڕۆڵەی كەدەبێت بیگێڕن پاش لەوەی دەبنە دایك.

***

پاش لە پەروەدەكردنی هاوڵاتی ڕەگەزی بە پەروەردە كردنێكی جەستەیی ئەوكات نۆرەی پەروەردەكردنی ئاكاری دێت.

گومان لەوەدا نییە ئەوەی گرتی بە شیری هیچ نایبات لەبیری, مەگەر مەرگ. خۆپەرەست هەر خودپەرەستە و نمونەییش هەر نمونەییە, لەنێوان ئەمە و هەوەشدا هەزارن چەشنە خووی دیكە دەبینین كە سەر بەهیچ بار و بەرەیەك نین. تاوانكار هەر لە خۆرسكیەوە تاوانبارە, زۆرێك لەپیاوخراپان دەتوانرێت تاڕادەیەك چاك بكرێن بۆ كەڵك بەخشین بە نەتەوەكەیان. هەندێك لەوانەی خلیچك و گەحۆلن ڕەنگە ڕۆژێك بێت

Scanned by CamScanner

ببنە مەترسی گەر بەجوانی پەروەردە نەکرێن. زۆرجار لە فرەوێژی بێزار دەبووین، ئەمە خوویەکی باوی نەتەوەکەمانە و پێویستە دەستی لێ هەڵبگیرێت ، لەڕێگەی گۆڕینی شێوازی پەروەردەکردنەوە. سەرکردە سەربازیەکانمان بەهۆی دەم شڕی و زۆر بڵێیەوە نەیان دەتوانی بەئاسانی زانیاریە سەربازیە مەترسیدارەکان لە سیخوڕانی دووژمن بشارنەوە! بەڵام ئاخۆ پێش لەجەنگ ئێمەی ئەڵمانی لەسەر بێدەنگی ڕانەهاتبووین؟ ئایا ڕانەهاتبوین لە قێزکردنەوە لەزۆر بڵێیی لە فێرگە و کارخانە و دامەزراوەکانی دەوڵەتدا؟ ئایا هەمیشە دوو ڕوویی و فرەوێژیمان بە ڕاستگۆیی ناخی دڵمان دانەنانەوە و بێدەنگیش بە بوغز و قینە؟ ئایا بەڕاست پەروەردەکارانی ئێمە بیریان لەوە کردبۆوە کە فرە وێژیی گەورەترین خەوشی دیارە. بەڕاستی بێدەنگی تایبەت مەندی هەوانەس مۆرکی پیاوەتی ڕاستەقینەیان هەس؟

پەروەشیاران گرنگی ئەوتۆیان بەم لایەنە نەداوە، گەر نەختێك بە ژێریەوە بیریان بکردایەتەوە ئەوا دەیانزانی ٩٠٪ ی ئاریشەکانی بۆمتان و لەپشتە ملەقسەکردن و تانە و تەشەی نابەجێ هۆکارەکەی فرەوێژی یان زۆر بڵێیە، پیشەسازیان دووچاری شکست و زیان دەبنە؟ چون فرەوێژ و زمان نەگیراوان نهێنیەکانی ئەبەخشنەوە، تەنانەت ئامادەکاریە سەربازیەکانیش دووچاری نەهامەتیەکانی فرەوێژی ببوویەوە، بەرئەنجامەکەشی شکست خواردن بوو لەچەندین شەڕ گەلێك کەمەزاران سەربازی ئەبەردی بێدەنگ بوون بەقوربانی ئەو چەند زۆر بڵێ و دەم ئەوەستاوانەی لەوێدابوون، نابێت ئەوە لەبیرکەین کە بۆ گۆڕینی هەر چەشنە خوو و ڕەوشتێك دەبێت لەمنداڵیەوە دەست و برد بکەین و هەوڵی گۆڕینی بدەین، ئەمەش لەڕێگەی پەروەردەیەکی ئاراستەکراوی نەتەوەیی ڕووتەوە بەرجەستە دەبێت، دار بە تەڕی زووتر و باشتر دەچەمێنی، ئەو شێوەیەی کە مەبەستتە لێی وەبەرهەم دێنی.بۆ پەروەردەکردنیش پێویستمان بە بوونی دایك و باوکی باشە ئەوجا فێرگەی بەهێز و بەجۆشە، دەبێت هەموان ئەوە باش بزانن ئەو منداڵەی حەزی لەپشتەملە قسە وتنی هەیە بە هاوڵەکانی ئەوا ئەگەر لەسەر ڕێگەکەی لانەبرێت ئەوکات بەناپاکی کردن لە هاوڵاتی و دواتریش نەتەوە و ڕەگەزەکەی کۆتایی پێدێت. گەر هەندێك گەمژە بڕوایان وایە ئەم چەشنە دوو ڕوویی و زمان پیسیە کارێکی گونجاوە بۆ سیخوڕی کردن بەسەر هەندێك

Scanned by CamScanner

لەهاوڕێکانی دیکەیەوە ئەوا باش بزانێت کە دەرئەنجامی بەردەوام بوون لەسەر ئەم کارە ناپاکی کردن و بێ ئینتیمایی بوونی کەسی دووڕووە بۆ هەموو شتێك.

لەم ڕۆژدا پەروەردەی ئاکار لە فێرگەکانی دەوڵەتدا جێ دەستی دیار نییە، بەڵام دەوڵەتی ڕەگەزی بەتەواوەتی گرنگی پێدەدات، هەموو تاکێك لەسەر بنەمای بێدەنگی و نهێنی پارێزی و ڕەوشت جوانی پەروەردە دەکرێت، لەگەڵ بێ دەنگی نواندن لەکاتی ئێش و ئازاردا، چون ئەم خو و ڕەوشتە لەداهاتوودا دەیانکاتە سەربازێکی خۆڕاگری ئاسان خۆبەدەستەوە نەداو، ئەو سەربازەی بەم شێوەیە پەروەردە بکرێت دەتوانێت لەسەختترین و ناخۆشترین دۆخەکاندا ئەرکەکانی خۆی جێبەجێ بکات.

***

لە دەوڵەتی ڕەگەزچێتی دا پەروەردە کاری بریتی دەبێت لە گەشەپێدانی هێزی خوازویست و گیانی بەرەوپێشەوەچوون و بەرەنگاربوونەوەی بەرپرسیارێتیەکان.

لەپێشاندا هێزی وڵات بە بنەمای ((خاستر واسە فەرمانـدار فـەرمان بکـات لەکارکردندا نەوەك هیچ فەرمانێك نەکات)) کاریان دەکرد، لەم ڕۆشدا ناچارین گەنجان و تازەپیاکەوتوانمان بەشێوەیەکی وەها تێبگەیەنین کە زیندەق چوویی لە هەڵگرتنی بەرپرسیارێتی هۆکاری شکستەکەی ١٩١٨ بوو. لە سەرماوەرزی ساڵی ١٩١٨ دا هەموو دەستەلأتدران ڕایان دەکرد لە وەرگرتن و هەڵگرتنی بەرپرسیارێتی، هەر لە فەرمان فەرماوە تا فەرماندە بچووکەکان. لەم ڕۆژدا بەهۆی نەبوونی هێزویستەوە لەهەمبەر دوژمندا لاوازبووینە نەوەك بەهۆی نەبوونی چەکی جەنگینەوە. هیچ فەرماندەیەکی سەربازی نەیگوت: ((تاوەکو ٥١٪ی سەرکەوتن بەدەست نەهێنم هەنگاوێکی شێتانە نانێنم))؟ ئەم شێوە بیرکردنەوەیە بە ڕوانگەی ٥١٪ ی بۆمان ڕوون دەکاتەوە کەچی لەپشت فەتارەتی شکستەکەی ئەڵمانیای ١٩١٨ بووە. هەرکەسێك چاوەنواڕی ئەوەیە قەودەر سەرکەوتنی بۆ دەستەبەر بکات ئەوا ئەم کەسە دوایین کەس دەبێت کە چارەنوسێکی ماف خۆدەرکێشانی بۆ دەستەبەربکات، دوا کەسیش دەبێت کە دەوڵەت پشتی پێدەبەستێت.

لەڕاستیدا نەبوونی ئیرادە یان خوازویست و باڵأیی گۆشەگیری و ئاسانی هەڵهاتن لەهەڵگرتنی بەرپرسیارێتیەکان سەرچاوەکەی نەشیاوی جۆری پەروەردەکەیانە لەبنەڕەتەوەو ئەمەش نەهامەتیوکەی لای ئەوکەسانە بەزەبر و کوشندەترە کە

Scanned by CamScanner

دەسـتەڵات دەگرنـە دەسـت وەك لـە كەسـانی بـێ دەسـتەڵات، لەڕاسـتیدا دەوڵـەتی نەتـەوەیی بەباشـی ئـەم پێشـنیارە پـێش چـاو دەگرێـت كـە، هۆكارێكـە دەتوانرێـت بەگڕبخرێت لەبۆ ڕزگاركردنی نەتەوەی ئەڵمانی لە هۆكارەكانی لاوازبوونی ئیرادە كە فاكتەری شكستەكەی ئەڵمانیا بوو.

***

لەدەوڵـەتی ڕەگەزپەرەستیدا سـێ چەشـنە پێداچوونەوە و چاكسازیی لەپـەیڕەوی فێركاریدا ئەنجام دەدرێت، لەم دۆخانەدا:

یەكەم: پەیڕەوی پەروەردە و فێركردنی ئەمڕۆ فێرخواز ماندوو دەكات و مێشكیان بە زانیـاری بـێ كـەڵك دەئاخنێـت، زۆر نابـات خوێنـدكار هـەموو زانیـارە پێدراوەكانی لەبیردەچێتەوە؟ خۆئەگەر شتێكی كەمیشی لـەیاد مایـەوە ئـەوا بەتێپـەڕبوونی كاتێكی كـەم لەیادگـەی دەسـڕێتەوە یـان لـەكاتی گرتنـە دەسـتی هـەر ئیشـێكدا كـەڵكی لـێ نابینێت.

لایـەنگرانی ئـەم چەشـنە بیرۆكەیـە دەبێـژن: ئـەم چەشـنە زانیاریانـە خوێنـدكار بـەتواناتردەكات لەڕێگـەی بـەهێزكردنی توانـای فێربـوون و داكردنـی زانیـاری لـە یادگەیـدا. ئـەم چەشـنە بـەرگری لێكردنـە تـا ئاسـتێك متیـەی پـێ قایـل بوونـە، بـەڵام شـەپۆلی فراوانـی زانیـاری مێشـكی خوێنـدكار پڕدەكـات و هەمیشـە بەمانـدوویی دەیهێڵێتـەوە و توانـای زۆر وەرگرتنـی زانیـاری لەدەسـت دەدات،سـەرئەنجام توانـای بیركردنەوەی نامێنێت. لەدەوڵەتی ڕەگەزیدا دەوڵەت سوود لەهەر كەسێك وەردەگرێت كەئامادەی بەخشینەوەی زانیاری تەندروست بێت.

جاربەجارێك دەم پرسی: كەڵكی چییە فێربوونی زمانێكی نامۆ بەزۆربێت و لەچەند ملیـۆن كەسـێك كـەدەیخوێنن تـەنها چەند هـەزارێكیان كـەڵی لـێ ببینـن، ئـەوانی دیكـە نازانن باس لەچی دەكات و مەبەستی چییە و بۆچیش نوسراوە؟!

باشتر نییە كاتە تەرخان كراوەكان بۆ فێربوونی زمانی بیانی بۆ وەرزشـی تـەرخان بكەین و فێربوون و یادگرتنی فەرەنسی و ئینگلیزی و ئیسپانیش بە خۆبەخشانەبێت؟

دەوڵەتی نەتەوەیی پێویستە لەسەری ئەم شێوازی فێربوونەوەی ئێستا بگۆڕێت، ئەوكاتەی باس لە ڕووداوێكی مێژوویی دەكرێت فێرخواز هیچی لـێ تێناگات جگەلە ناوی پاڵەوان و شوێنی ڕوودا و بەروارەكەی بەبێ گەیشتن بە مەرامی نوسینەكەی. لە

Scanned by CamScanner

کۆن و ئێستاشماندا کەم شارەزاییمان لە بواری مێژوودا هۆکاری شکستی ڕامیاریتی دەرەکیمان بووە؟ چونکە ئەو سەرکردەیەی دەوڵەت هیچ ئاشنای ڕووداو و ڕەوتی مێژووی نەتەوەکەی نەبووبێت ئەوا هیچ کات ناتوانێت بەسەر ئاریشە نێونەتەوەییەکاندا زاڵبێت. تەنانەت ئەندامانی پەرلەمانیش زۆر بێ سەرووبەرن و کەس لێیان تێناگات، بەتایبەت ئەوکاتەی باس لەمێژوو دەکرێت قۆرینەیان بێدەنگ دەبن و هیچی لێنازان و خۆیان دەشارنەوە بەهۆی نەزانین و ئاشنا نەبونیانەوە بە مێژوو یام دیرۆکی نەتەوەیی.

مەبەست لەخوێندنی مێژوو ئاشنابوون بەڕابردوو نییە بەتەنها بەڵکو پەندوەرگرتنە لەڕابردوو بۆ دووبارە نەکردنەوەی ئەو هەڵانەی پێشتر ئەنجام دراون. مێژوو وەك ئەوەی هاوڵاتی دەبێت ئاشنای بێت کارلێکی ئەو فاکتەرانە دەخاتەڕوو کەهۆکاری دیارکەوتنی ڕووداوەکانن. دەوڵەتی ڕەگەزی مێژوو دەکاتە ئامرازێك بۆ زامنکردنی داهاتوویەکی باشتر بۆ نەتەوەی ئەڵمانی،دەوڵەتی ڕەگەزی کار بۆ دیاری کردنی خوێندن و فێربوونی مێژوویەکی گشتێندراو دەکات کە تێیدا گرنگی ڕەگەزی لە پێشەنگدابێت.

دووهەم: پەیڕەوی پەروەردە و فێرکردن لەمڕۆدا زۆر بەجوانیەوە گرنگی دەداتە کیمیا و بیرکاری و زیندەوەرزانی، بەڕاستی بۆخۆم ناتوانم لەم سەردەمەدا ئەم زانستانە ڕەت بکەمەوە بەڵام هەمدیس زیندەڕۆیی کردن لەخوێندنیان ڕەت دەکەمەوە، چون لەم کاتەدا وانە گەلێکی وەکو جیۆگرافیا و وێژە و مێژوو کەزۆر گرنگن کەمتر بایەخیان پێدەدرێت وەك لە زانستە ڕووتەکان، خۆئەگەر بیرکاری و کیمیا و زیندەزانی خوێندرا ئەوا لەدەوڵەتی نەتەوەییدا بەشێوەیەك دەخوێندرێت کە فێرخواز بەتەواوەتی خۆی بۆ یەك چەشنە زانست تەرخان دەکات و بەتەواوەتی ئاشنای دەبێت.

مێژوو نووسان زیدە ڕەوییان کردیە لە باسکردنی پاڵەوانێتی پاشا و کەسانی بەناوبانگی سەرکردەی سەربازی، زۆر بەکەمیش باسیان لەسەرکردەکانی گەل یاخود پاڵەوانانی گەل کردووە، ئەم کەم باسکردنە دەبێت دەوڵەتی ڕەگەزێتی بەجوانی پڕی بکاتەوە و گرنگی ئەم چەشنە سەرکردانە دیاربخات لەڕۆڵگێڕانیان لە پونیات نانی دەوڵەت و پاراستنی ژیارییەکەی.

Scanned by CamScanner

سێیەم: دەبێت لەدەوڵەتی ڕەگەز خوازیدا هەل گەورە پیشاندانی نەتەوە بە پەروەردە و فێرکردن بدرێت. مێژووی گشتگیری و مێژووی ژیاریەکان دەبێت پێکڤە هەم ئاراستەیە بگرن. هەر داهێنەرێك كاربۆ نەتەوە نەكات لە دەوڵەتی نەتەوەییدا مێژوو نووس بە پاڵەوانی ناداتە قەڵەم.لەم كاتە و لەم دەوڵەتەدا پێویستە ڕووناکی تەواو بخرێتەسەر دەستهات و داهێنراوی گەلەکەمان بۆئەوەی هەست بە سەروەری و شکۆمەندی خۆی بکات. بۆئەوەی ئەو کەسانەشی پەیمانگا تەواودەکەن دواتر وەکو ئەڵمانییەکی نەتەوەیی و بە شانازییەوە کار بۆ پێشخستنی سەروەریەکانی ڕابردووی نەتەوەی ئەڵمان بکات.

لەدەوڵەتی ڕەگەزپەرەستیدا دەبێت مامۆستاکان ئەوە لەمێشکی خوێندکاراندا بچەسپێنن کە هیچ هاوڵاتیەکی ئەڵمانی مافی شانازی بەخۆوە کردنی نییە گەر هەندێك بنەاڵێت لەنایەکسانی و لە نەبوونیدا دەتلێنەوە. بەڕام ئەوکاتەی دادپەروەری کۆمەڵایەتی پەسەند دەتەنێتەوە ئەوا لەم کاتە بەدواوە هەموو هاوڵاتیان بڕوای پتەویان بە چارەنوسینەوەی نیشتمان دەبێت.

ئەودەمەی لەناوەزی گەنجانی وڵاتدا بیرۆکەی ڕەگەزپەرەستی گەشەپێدەدرێت ئەوکات دەوڵەتی نەتەوەیی دەگاتە لوتکە وترۆپکی ئامانجەکانی خۆی. بەجۆرێك لەم کاتەدا هیچ گەنجێك ئامادەی خوێندن و کات کوشتن نابێت گەر نەزانێت بەڕاستی ئەم خوێندنەی کاریگەر دەبێت بۆ پێشخستنی باری ژیاری نەتەوەکەی.

Scanned by CamScanner

نازیچیتی

Scanned by CamScanner

بەشی چواردەیەم

دەوڵەت و پێگەیاندنی بژاردە

لەبەشی پێشووتردا هێڵەگرنگەکانی چاکسازیی پێویست لەسەر دەوڵەتی ڕەگەزپەرەستیمان ڕوون کردەوە، وەك چۆن پارتەکەمان لێی گەیشتبوو لەواری پەروەردە و فێرکردندا. لەم بەشەدا گەرەکمە ئەوە ڕوون بکەمەوە کەدەوڵەت چۆن دەتوانێت بژاردەی یان پاڵفتە گەشەپێبدات.

لەم ڕۆزگارەماندا زۆر بەکێمی ئامادەگی کەسێتی قورسایی بۆ دادەنرێت. تەنها وەچەکانی سامانداد و خانەدار و گەورەپیاوان ئامادەن بۆخوێندن بچنە زانکۆ و پەیمانگاکان. زۆر بە دەگمەن دەبینی کوڕی کشتیارێك ببێتە خوێندکاری زانکۆ. گەر هاتوو تیاشدا سەرکەوت دەروازەکانی پێشی بۆی نابنە ڕێککەوت بۆ ئامادەکردنی لەبۆ بەدەست هێنانی پلەی بەرچاوی پێشکەوتن. لەبەرئەوەی بەزۆری پلانی خوێن تایبەت کراوە بۆ سەرخستنی کوڕ و وەچەی وەزیر و گزیر و گەورەدزانی دەستەڵاتدار و سەرکردە خوێنمژەکانی ڕامیارچی و کوڕانی فەرماندار و گەورەسەرکردەکانی تۆڕ مرۆڤچی. لەم ڕۆژدا تەنها لەهونەردا بەهرەکان بەیەکسانی دیاردەکەوێت. دەستی کەسی لەپشت نابێ، ژیری خۆتی گەرەك دەبێ، لەم وارەدا سەرباری خوێندن بەڵام هەستی خۆش ویستنی بەهرەکەش پێشیاوی گرنگن. لەبۆ کەسێك گەر مەیلی بێت

بەهرەکانی وەپێش بخات. بەڵام سەروەت و ناوبانگی باب و داک لێرەکانێ قیمەتی نییە، توانای چارەکردنی دەردی خوێندکاری نییە.

من نامەوێت بێژم: خوێندنی باڵا و پسپۆڕی لەبۆ هەموان دەستەبەربێ بەئاسانی، بژاردەی گەل لەم ڕۆدا بووەتە ئەدگاری کۆمەڵ، خۆی دەسەلمێنێ دەسەپێنێ ودەنەخشێنێ، چون ئەوەی بەدەستی دێنێ بەرهەمی ئەنجامدانی هاوسەرگیری ژیری و زانست خوازییە. دەتوانین، بەبێ هیچ گومانێك، کەسێکی ئاسایی یان ئاوەز ئاوەندی پێبگەیەنین لەبۆ وەرگرتنی کۆمەڵە زانیارییەك کەلەتوانایی خۆی بەدەربێت! بەڵام لەم کاتەدا ئەم کەسە وەکو ئاژەڵێکی دەستەمۆکراو وەهادەبێت. ئەنجامی چالاکی گەلێکی وەهادەبێ بەدەر لە چالاکی ئاوەزیی خۆی دەبێ.

بێگومان دەتوانین مۆری دەوڵەت بکەین بە سوپایەکی بەهێز لەڕێگەی گەشەپێدانی ئاوەزییەوە کە لەخۆگرتەی ئەوکارمەندانەبێت کە بەشێوەیەکی خۆکردارەکی دۆخەکان بەڕێوەدەبەن. ڕێگە بەهەرماڵێك بدەین زانایەك بۆ نیشتمان پێبگەیەنێ و پێشکەش بکات. بەڵام ئەو زانستەشی ئاوەزی ئائامادەکراو کێشی دەکات زانستێکی مردووە پێش لەوەی بڵێین زیندووە. بەهرە تازەداهاتووەکان بە ساوین وەردەگیرێت. لەبۆ کارکردن ئەوروژێنرێ بەڵام نایهێنێتە بونێوە.

ئەو قەڵەتانەی کۆمەڵی ئەڵمانی لەم وارەدا تێی دەکەوێ گەلێ فرەس. نمونەیەك بۆ بەڵگاندنی هەس: ڕۆژنامەکانمان جارناجارێك وێنەی ڕەشپێستە پیاگێك. بلاّودەکەن، لەبۆ زانینی هەوەی ئەمانەش هونەردەکەن، مۆسیك ژەنن، خاوەن بەهرەو سیاسەوت وانن. توانیویانە لەشەڕەبۆکس سپی خوێنان بدەنەبەر بۆکس و بیان بەزێنن، لەگۆڕەپانی شەڕ وەدەریان نێن، ئەمە جگە لەمەلەوانی و پاڵەوانی....مەخابن لەم کاتەدا لەنێو ئەوانەی بیرمەندن. شانازی دەکەن بەوەی دەبەنگن. چون دەڵێن پەروەردەمان کاری تەواوی کردووە بۆمان. بەڵام ئەم نەزانانە، نەزانانە کەوتوونەتە داوی ئەو جوولەکە زانا و فێڵبازانە. ئەوداوەی نایان بووە بۆمان. لەبۆ گەیشتن بەئامانی باڵای خۆیان: بەدی هێنانی یەکسانی لەنێو خەڵك . دەستگرتن بەسەر هەموو خەلق.

گەر بۆژوازیەتی بەئاراستە لەئارچوو چیربوایە . خاوەن ئاوەز و بیرکردنەوەی دووربین بایە. دیارکەوتنی ئائامادەگیانی بەلیدانی سەوڵێك بەسەر ئاوەزیاندا بەدی

Scanned by CamScanner

نەکرد. ئایا ئەمە دژایەتی کردنی خواوەندنییە کە ئافەریدەکراوێک گەشەپێبدات کە نیوە مەیمون بێت، بەجۆرێک دواتر بتوانێت ببێتە پارێزەر یان پزیشک، لەکاتێکدا ملیۆنان کەس لە وەچەکانی زەلامی بالاّ هەس ئیش نەداران ، زۆرێکیانیش قەرزارن، ناتوانن بەئاسانی خۆراکی رۆژانە پەیدابکەن، چەند دینارێک لەبۆخۆیان کۆبکەن، ناتوانن خزمەتێك بەپێشخستنی ژیاریەکەشیان بکەن، لەم کاتەدا نازانن چی بکەن؟ لەئەمریکای باکوردا لەم دەساڵەی رابردوودا دەیان هێند ژمارەی داهێنەران زیادی کرد، چونکە بەدەست هێنانی بروانامەی بەرز خرابووە خزمەتی هەموو کەسێکی توانا داری بەهرەمەند لەبۆ ئافراندن و هێناناری داهێنراوەکانیان و دەرگامانیش لەڕووی مشەخۆراندا داخرابوو. چونکە بەهرەی داهێنان پشت بەستراوە بە زانست، بەلاّم زانستی بێ بەهرەی سروشتی هیچ مانایەکی نییە و زڕە.

دەوڵەتی ڕەگەزی دەبێت لەم وارەش دەست وەربدات، بەدووی بەهرەمەندان بگەڕێ و ئەرکەکانیان پێ بسپێرێ. دەبێت دەرگای خوێندنی بالاّ بەڕووی هەموو هاولاّتیەکی بەهرەمەندا والاّ بکرێت بەبێ لەبەرچاوگرتنی ئاستی کۆمەلاّیەتی، بۆ سەلماندنی ئەمەش دەتوانین بگەڕێینەوە بۆ نمونە بالاّکانی بەهرەمەندانی نەتەوە لەبۆ ئافراندنی داهێنەرگەلێك کە جێگەی بایەخی هەموان بووە،ئەمەش بەدەربووە لەو بەرئەنجامە خراپەی ڕوودەدا و ڕوویداوە لەلایەن چینێکی بەناو بالاّوە کە هەموو دەستەلاّتەکان لای ئەوان قۆرخ کراوە، لەبەرئەنجامی ئەمەشدا چینێك لە بیرمەندی گۆشەگیر هاتە بوونێ، لە سەربانەکەیەوە دوور لەزۆرینەی خەڵك چارەی کێشەکان دەکات بۆ خەڵك، ئەمەش وای کردووە ئەم بیرمەندانە دووربن لەکێشە ڕاستەقینەکانی خەڵك، هەست بەکێشەدەروونیەکان ناکەن، هەروەها بەخشینی ماف خوێندن بە وەچەی خانەدان و کوڕانی گزیران چارەی ولاّتی ڕەشترکرد ، چون هەموو شتی دەبەخشیە کەس گەلێك مانای قوربانی دان لەپێناو نەتەوە و ڕەگەز نازانن، ئەوەی دەزانن ئەوەیە هیچ نازانن، ئەوەی دەیناسن ئەوەیە بەرژەوەندی خۆیان دەناسن، ئەمەش بەهۆی ئەوەیە پەروەردە کەیان هەڵەیە، ناتەواوە نالەبارە،بەرهەم دێنێ کەس گەلێك هەمیشە شەرمەزاروە،شێنەوارە،تەنانەت ئەو دامەزراوانەی ئەمانە خوێندیان تیادا تەواوکردووە ئەوەی پێیانیان بەخشیون ئەوەیە هیچیان پێنە بەخشیون لە ڕەفتار و ئاکار نواندن، وای ڕانەهێناون ببنە کەس گەلێك بتوانن ببنە بەرگری بۆگەلێك.

Scanned by CamScanner

بەهرەکانی وەپێش بخات. بەڵام سەروەت و ناوبانگی باب و داك لێرەکانێ قیمەتی نییە، توانای چارەکردنی دەردی خوێندکاری نییە.

من نامەوێت بێژم: خوێندنی باڵا و پسپۆڕی لەبۆ هەموان دەستەبەربێ بەئاسانی، بژاردەی گەل لەم ڕۆدا بووەتە ئەدگاری کۆمەڵ، خۆی دەسەلمێنێ دەسەپێنێ ودەنەخشێنێ، چون ئەوەی بەدەستی دێنێ بەرهەمی ئەنجامدانی هاوسەرگیری ژیری و زانست خوازییە. دەتوانین، بەبێ هیچ گومانێك، کەسێکی ئاسایی یان ئاوەز ناوەندی پێبگەیەنین لەبۆ وەرگرتنی کۆمەڵە زانیارییەك کەلەتوانایی خۆی بەدەربێت! بەڵام لەم کاتەدا ئەم کەسە وەکو ئاژەڵێکی دەستەمۆکراو وەهادەبێت، ئەنجامی چالاکی گەلێکی وەهادەبێ بەدەر لە چالاکی ئاوەزیی خۆی دەبێ.

بێگومان دەتوانین مۆری دەوڵەت بکەین بە سوپایەکی بەهێز لەڕێگەی گەشەپێدانی ئاوەزییەوە کە لەخۆگرتەی ئەوکارمەندانەبێت کە بەشێوەیەکی خۆکردارەکی دۆخەکان بەڕێوەدەبەن، ڕێگە بەهەرماڵێك بدەین زانایەك بۆ نیشتمان پێبگەیەنێ و پێشکەش بکات، بەڵام ئەو زانستەشی ئاوەزی نائامادەکراو کێشی دەکات زانستێکی مردووە پێش لەوەی بڵێین زیندووە، بەهرە تازەداهاتووەکان بە ساوین وەردەگیرێت، لەبۆ کارکردن ئەوروژێنرێ بەڵام نایهێنێتە بونێوە.

ئەو قەڵەتانەی کۆمەڵی ئەڵمانی لەم وارەدا تێی دەکەوێ گەلێ فرەس، نمونەیەك بۆ بەڵگاندنی هەس: ڕۆژنامەکانمان جارناجارێك وێنەی ڕەشپێستە پیاگێك، بڵاودەکەن، لەبۆ زانینی هەوەی ئەمانەش هونەردەکەن، مۆسیك ژەنن، خاوەن بەهرەو سیاسەوت وانن، توانیویانە لەشەڕەبۆکس سپی خوێنان بدەنەبەر بۆکس و بیان بەزێنن، لەگۆڕەپانی شەڕ وەدەریان نێن، ئەمە جگە لەمەلەوانی و پاڵەوانی....مەخابن لەم کاتەدا لەنێو ئەوانەی بیرمەندن، شانازی دەکەن بەوەی دەبەنگن، چون دەڵێن پەروەردەمان کاری تەواوی کردووە بۆمان، بەڵام ئەم نەزانانە، نەزانانە کەوتوونەتە داوی ئەو جوولەکە زانا و فێڵبازانە، ئەوداوەی نایان بووە بۆمان، لەبۆ گەیشتن بەئامانی باڵای خۆیان: بەدی هێنانی یەکسانی لەنێو خەڵك ، دەستگرتن بەسەر هەموو خەڵق.

گەر بۆژوازیەتی بەئاراستە لەناوچوو چیربوایە ، خاوەن ئاوەز و بیرکردنەوەی دووربین بایە، دیارکەوتنی نائامادەگیانی بەلیدانی سەوڵێك بەسەر ئاوەزیاندا بەدی

نەکرد. ئایا ئەمە دژایەتی کردنی خواوەندنییە کە ئافەریدەکراوێك گەشەپێبدات کە نیوە مەیمون بێت، بەجۆرێك دواتر بتوانێت ببێتە پارێزەر یان پزیشك، لەکاتێکدا ملیۆنان کەس لە وەچەکانی زەلامی بالاً هەس ئیش نەداران ، زۆرێکیانیش قەرزارن، ناتوانن بەئاسانی خۆراکی رۆژانە پەیدابکەن، چەند دینارێك لەبۆخۆیان کۆبکەن، ناتوانن خزمەتێك بەپێشخستنی ژیاریەکەشیان بکەن، لەم کاتەدا نازانن چی بکەن؟ لەئەمریکای باکوردا لەم دەساڵەی رابردوودا دەیان هێند ژمارەی داهێنەران زیادی کرد، چونکە بەدەست هێنانی بڕوانامەی بەرز خرابووە خزمەتی هەموو کەسێکی توانداری بەهرەمەند لەبۆ ئافراندن و هێنانارای داهێنراوەکانیان و دەرگامانیش لەڕووی مشەخۆراندا داخرابوو. چونکە بەهرەی داهێنان پشت بەستراوە بە زانست، بەلاًم زانستی بێ بەهرەی سروشتی هیچ مانایەکی نییە و زرە.

دەوڵەتی ڕەگەزی دەبێت لەم وارەش دەست وەربدات، بەدووی بەهرەمەندان بگەڕێ و ئەرکەکانیان پێ بسپێرێ. دەبێت دەرگای خوێندنی بالاً بەڕووی هەموو هاوڵاتیەکی بەهرەمەنددا والاً بکرێت بەبێ لەبەرچاوگرتنی ئاستی کۆمەڵایەتی، بۆ سەلماندنی ئەمەش دەتوانین بگەڕێینەوە بۆ نمونە بالاًکانی بەهرەمەندانی نەتەوە لەبۆ ئافراندنی داهێنەرگەلێك کە جێگەی بایەخی هەموان بووە،ئەمەش بەدەربووە لەو بەرئەنجامە خراپەی ڕوودەدا و ڕوویداوە لەلایەن چینێکی بەناو بالاًوە کە هەموو دەستەلاًتەکان لای ئەوان قۆرخ کراوە، لەبەرئەنجامی ئەمەشدا چینێك لە بیرمەندی گۆشەگیر هاتە بوونێ، لە سەربانەکەیەوە دوور لەزۆرینەی خەڵك چارەی کێشەکان دەکات بۆ خەڵك، ئەمەش وای کردووە ئەم بیرمەندانە دووربن لەکێشە ڕاستەقینەکانی خەڵك، هەست بەکێشەدەروونیەکان ناکەن، هەروەها بەخشینی ماڤ خوێندن بە وەچەی خانەدان و کوڕانی گزیران چارەی ولاًتی ڕەشترکرد ، چون هەموو شتی دەبەخشیە کەس گەلێك مانای قوربانی دان لەپێناو نەتەوە و ڕەگەز نازانن، ئەوەی دەزانن ئەوەیە هیچ نازانن، ئەوەی دەیناسن ئەوەیە بەرژەوەندی خۆیان دەناسن، ئەمەش بەهۆی ئەوەیە پەروەردە کـــەیان هەڵەیـــە، ناتـــەواوە نالەبارە،بەرهـــەم دێـــنێ کـــەس گـــەلێك هەمیشـــە شەرمەزراوە،شـــێنەوارە،تەنانەت ئـــەو دامەزراوانـــەی ئەمانـــە خوێنـــدیان تیـــادا تەواوکردووە ئەوەی پێیانیان بەخشیون ئەوەیە هیچیان پێنە بەخشیون لە ڕەفتار و ئاکار نواندن، وای ڕانەهێناون ببنە کەس گەلێك بتوانن ببنە بەرگری بۆگەلێك.

Scanned by CamScanner

ئەمامەتی بەردەرگای بەنەتەوەکەمان گرت و چوینە شەڕی مان یان نەمانەوە لەبۆ برەودان بەژیان لەم کاتەدا ڕاوێژکاری ڕایخ فەیلەسووف بوو، هەموو کەس بڕوای پێی بوو، بەلام کەلکێکی ئەوتۆی نەبوو. بۆیە گەر ئەلمانیا ڕێگەی بەلاوەکانی بدایە، وەچەیەکی بەهێز و جوامێر و ژیر و شارەزا لەکاروباری میر ببێتە ڕاوێژکار ئەوکات بەشکست نەدەبووین دووچار، خوێنی سەربازانمان بەفیڕۆ نەدەچوو لەنەوەی هەژار.

لەم وارەدا کلێسەی کاسۆلیکی پێشەواو نمونەیە، سورە لەسەر بەهێزی پیاوەکانی، بنەمای پاکی و خواپەرەستی کاردارانی لە ڕۆلەکانی گەلەوە هەلبژێردرێ، چونکە توانادارن لەبۆ دامرکاندنەوەی حەز و هەوەس، غیرەتی گرتنی ئارەزووەکانی خۆیان هەس، لەم ڕێگەیەوە کلێسا پەیوەستەیی خۆی دگەلْ زۆرینەدا برەوپێدا، لەم زۆرینەیەوە وزە و هەستی سەرکەوتنی بەسەر نەیاندا وەرەوپێشدا. ئەمەش وادەکات کلێسا، هەمیشە بەگەنجێتی بمێنێتەوە، نویْ بێتەوە ، ببوژێتەوە، نەرمی و نیانی و حەزی پۆلاینی بۆ بمێنێتەوە.

ئەمەش مانای وایە پێویستە دەولەتی ڕەگەزخواز هەمیشە سوربێت لەسەر نوێکردنەوەی گەنجێتی چینە ڕۆشنبیرەکان بەخوێنی گەنج کە خوێنی چینەکانی خوارەوەیە. دەبێت هەمی دانیشتوانی ولات لەبیژەنگ لەبۆ بەدەست هێنانی پالفتەیەکی مرۆیی بەهرەدار و بەکارخستنی ئەمانە لە خزمەتکردنی کۆمەلگەدا. بیانووی بوونی دەولەت و دەزگاکانی تەنها دابینکردنی خەرجی و سامان نییە بۆ چین گەلێکی تایبەت، بەلکو بیانووی بوونی دەولەت ئەنجامدانی کارە پیْ سپێردراوەکانیەتی، ئەمەش تەنها لەکاتێکدا دەبێت کۆمەلێك کەسی باشی بۆئەم بوارە پێگەیاندبێت.

ڕەنگە چەسپاندنی ئەم چەشنە چاکسازیی کارێکی ئاسان نەبێت لەم کۆمەلگەیەی ئێستەی ئەلمانیاماندا، لەکاتێکدا بورژواکان نارەزایی و تێبینیان هەبێت و بلێن: لەکویْ بووە وەچەی خانەدان و گەورەفەرمانبەران کرێکاری دەستی بن بۆ ئەوەی لەجێی ئەوان لە زانکۆ و پەیمانگەکانی بالادا کوڕە کشتیار و بەردەستەکاران خوێندکاربن، تەنها بەبیانووی ئەوەی ئەمانە لەوان ئامادەترن ، ئەمەش لای خۆیەوە چەشنێکە لەڕێگری. بەهۆی نرخداری کاری دەستی لەکۆمەلگەی ئێمەدا دەبێت دەولەتی ڕەگەزی بەتەواوەتی ڕێزی ئەم پیشەیە بگرێت و بەهاکەی بەرزتربکاتەوە.

Scanned by CamScanner

ستەم نییە نوسەرێکی گەوج یان ڕۆمان نوسێك لەکرێکارێکی شارەزا پلەکەی بەرزتربێت بەس لەبەرئەوەی بەحساب نوسەرە؟ ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ لەپێش چاو نەگرتنی بەهای تواناداریی ڕاستەقینەی کەسەکان.

کار دوو بەهای دیاری کراوی هەیە: بەرجەستە و هزری یان هەناوی. بەرجەستەکە خۆی دەبینێتەوە لەبەرجەستەکردنی گرنگی کار لە ڕووی کاریگەری لەسەر ژیانی کۆمەڵدا. تاوەکو ژمارەی هاوڵاتیانی سوود وەرگرتوو لەکارەکە سوودمەندبن ئەوەندەی تر بەهای کارەکە بەرزتر دەبێتەوە. بەڵام بەهای هزری یان هەناوی کار بە گرنگی بەرهەمی کار دیارناکەوێت، بەڵکو لەڕێگەی پێویست بوونەوە دیاردەکەوێت. بێگومانین لەوەی داهێنانێك قازانجەکەی چەندان هێندە لە کاری کرێکارێك بەسوودتر و زیادترە، هەمدیس خزمەت گەیاندنی کرێکارێك بەکۆمەڵگە بەسوودتر و لەپێشترە وەك لەخوودی داهێنانێك کەبەبێ کرێکاری پێشیاو هیچ قزانجێکی نابێت. لەدەوڵەتی ڕەگەزیدا دەبێت هەموو کارەکان بەخاوەن بەهرەکان بسپێردرێت و کەسی نەشیاو لەپۆست و پێگەی باڵا و نزمیشدا دانەنرێت. بەهای ڕاستەقینەی تاکیش بەپێی ئاستی سەرکەوتنی لەوکارەی ئەنجامی دەدات دەست نیشان دەکرێ. ئەمەش دوابەدوای ڕاهێنانێکی شیاوی تاك لەبۆ ئەنجامدانی کارەکەی. هەموو تاکێك نرخ و پێوەر بۆ داهات پێدانی دەبێت بەپێی بەهای بڕی زانست و کاری پێشیاوبێت لەوەی چەندە خزمەتی ڕاستەقینەی ڕەگە یان نەتەوەکەی دەکات ئەوەندە پاداشت بدرێتەوە، خەڵاتی هزریش لەڕێگەی ڕێز گرتن لەکەسی خاوەن بەهرەوە دەبێت کە ڕازی کۆمەڵی کردووە و کاری لەبۆ زێدەتر پێشخستنی نەتەوەکەیدا کردووە.

Scanned by CamScanner

بەشی پازدە

خەڵکی دەوڵەت و هاووڵاتی

هـەر وڵاتێـك دووجـۆر خـەڵق لـەخۆدەگرێت: گرووپـی هـاوڵاتی و گرووپـی بێگانـە. هـاوڵاتی ئەوکەسـەیە کـە لەسایەی شـوێنی بـوونی یـان ڕەگەزنامەیـەوە مـافی شـڤیلی بۆدەستەبەرە. بیانیش هەمان مافی هەیە بەڵام لەوڵاتی خۆیدا. لـەنێوان ئـەم دوو پۆلە خەڵکەدا گرووپی هایمتلۆز هـەن ، ئـەمیش ئەوکەسـانەن تـاوەکو ئێسـتا ئابڕووداری بۆ لایەنگیری لەبۆ دەوڵەتێکیان پێنەبڕاوە. ئەوانەشن خاوەنی مافی سڤیلی نین لەو وڵاتەی لەسەر زەوییەکەیدا ئاکنجیٚ نە.

یـانی ژیانکردن بەشێوەیەکی سڤیلیانە لەچوارچێوەی دەوڵەتێکدا و چێژلێ بینی بەسـە بـۆمرۆڤی تـەواو. لـەم وارەدا ڕەگـەز و خێنـی هاوبـەش چ کاریگـەرییـەکی نینـە، بەپێی یاسا کارپێکراوەکانی وڵات ئەو منداڵە ڕەشپێستەی کە باوکی خۆی گەیاندۆتـە ئەڵمانیا بەهۆی ئەوەی سەربە یەکێك لەداگیرگەکانی ئەڵمانە لەم کاتەدا منداڵەکەی مافی بـوون بـەهاوڵاتی ئـەڵمانی پێـدەدرێت. ئـەم مافـە بۆهەریەکـە لـە لەبـەهاوڵاتی دانـراوە جوولەکە و پۆڵۆنی و ئەمریکی و ئاسیاییەکانیش وەکو یەکە و هـەرکامێکیان لـەخاکی ئەڵماندا منداڵ بخەنەوە دەبنە هاروڵاتی ئەڵمانی.

Scanned by CamScanner

ڕێگەیەکی دیکەی هۆکار بۆ بەدەست هێنانی ڕەگەزنامە لەئەڵمانیادا لەبووندایە و کاری پێدەکرێت، ئەمەش بەپێی چەند مەرجێك دەبێت: داواکار بۆ بەدەست هێنانی ڕەگەزنامەی ئەڵمانی دەبێت نەدزبێت نەش بازورگانی کۆیلە، خاوەنی پاشەڵێکی ڕامیاری کێشەدروستکارنەبێت بەوەی لەداهاتوودا بتوانێت سەرەنجی خەڵقی بۆلای خۆی ڕابکێشێت، هەروەها دەبێت بتوانێت کاربکات و ژیانی خۆی دابین بکات و نەبێتە چەل بەسەر ملی دەوڵەتەوە. لەم کاتەدا بابەتی ڕەگەزخوازی هیچ گرنگییەکی ئەوتۆی نابێت. لەئەڵمانیای ئێستادا بوون بەئەڵمانی لەڕێگەی ڕەگەزنامە بەدەست هێنانەوە زۆر قورس نیە. داکاری ڕەگەزنامە خواز داواکاری بوون بەهاولاتی پێشکەشی شوێنی مەبەست دەکات، ئەویش لای خۆیەوە پاش لێوردبوونەوەی بۆسەرووی خۆی بەرزی دەکاتەوەو زۆرجاریش پشتگیری پێدانی ڕەگەزنامەدەکات بە هاوولاتیە تازەکە. چەند ڕۆژی داهاتوو بەوەی بە هاولاتی ئەڵمانی بووە موژدەی دەدرێتێ.

ئەم ئیشە جادووکارانەی کە سەرۆکی دەوڵەت بڕیاری لەسەرداوە ئەوکارەیە کەخواوەند خۆی لێی نزدیك نەکردۆتەوە بەلام ئەوەتا ئەم بوونەوەرە بە نوکی قەڵەم لێدانێك ژینگە و داهاتووی کەسێك و نەتەوەیەك بەهۆیەوە دەگۆڕێت. بەم چەشنە کارە لەماوەی یەك شەوڕۆژدا کەسێکی مەغۆلی دەبێتە هاوولاتیەکی ١٠٠٪بەنار پوختی ئەڵمانی. لەم کاتەدا ڕەگەزی ڕەگەزنامەخواز و باری تەندروستی کەسەکە بەلای کاربەدەستانی دەوڵەتەوە هیچ هیسابێکی بۆناکرێت و ئەوەی بەلای ئەمانەوە گرنگە ئەوەیە ئەم تازە هاولاتییە نەبێتە باربەسەر شانی دەوڵەتەوەو لەڕووی ڕامیاریشەوە کێشەی ئەوتۆیان بۆدروست نەکات.

لەو چەشنە ولاتەی ئێمەدا هاولاتی ڕەسەن و بێگانە هەمان ماف بوون بەکارمەند و دامەزراندنیان هەیە، چونکە ئەوانیش لەڕێگەی ڕەگەزنامەوە بوونەتەوە هاولاتی ئەڵمانی. ئەوانەی لایەنگیری ئەم دۆخەن دەڵێن ئەوە دیموکراتیە دانی بەم بارەدا ناوە، لێرەوەش من بەم کەسانە دەڵێم : بڕۆن بن بە هاوولاتی هەرێمە یەکگرتوەکانی ئەمریکا لەکاتێکدا ئەوان پێش لەئێمە ماف هاولاتی بوونیان دەبەخشیەوە وائێستەش ئەوان ناهێڵن هیچ کەس ببێتە هاولاتیان و کەسی نوێ وەرناگرن،ناساغ ڕەت

Scanned by CamScanner

دەکەنـەوە و کەسـانی ڕەنگـاوڕەنگ وەرنـاگرن, ئەمـەش مانـای وایـە وڵاتەکـە بـەرەو ڕەگەزچێتی هەنگاودەنێت, بۆیە ئێمەش ماف خمانە ڕەگەزخوازین.

دانیشتوان لەدەوڵەتی ڕەگەزپەرەستدا سێ دەستەن: هاووڵاتی و خەڵك و بیانی. تاکە جودایی نێوان هـەردوو چـەمکی خـەڵك و بیانی ئەوەیـە کـە بیـانی لـەوڵاتێکی دانیشـتووە. دەوڵـەتی ڕەگـەزی هەرکەسـێك لەسـەرخاکەکەی لـەدایك بـوو ئـەوا بـە هـاووڵاتی خـۆی دەزانێـت, بـەڵام تـەنها بـوون بـەخاوەن ڕەگەزنامـە مانـای تـەواوەتی بەدەستهێنانی ماف بەشداریتی ڕامیاری و تواناداریی بۆ ئەنجامدانی کاری گشتی نییە, هەموو ئەڵمانییەکی ڕەسەن تەنها یەکێکە لە خەڵکی دەوڵەتی ڕەگەزی ئەڵمانیا و بەس. هیچ کەسێك ماف بوون بەهاولاتی ئەڵمانی نادرێتێ تائەوکاتەی خوێندنگا و پاشان سوپا لە مەنجەڵی نەتەوەبووندا هەڵینەکوڵێنێت, سەربازی فێرگەی پیشاندانی هاولاتیانە بەلام ئەگەر خاوەنی تەندروستیەکی ساغ و ڕەوشتێکی جوان و بێ خـەوش نـەبێت ئـەوکات بۆی نابێـت داوای بـوون بـەهاولاتی بکـات, یـاخوود ولاتـی ئەومافـەی پێنابەخشێت.

گـەورەترین بڕوانامـە لەدەوڵـەتی ڕەگەزیـدا بڕوانامـەی هـاولاتی بوونـە, چونکە ئـەم بەڵگەنامەیـە ئامـاژەی هـاولاتی بـوونی کەسـی شـیاوە و چێژ وەردەگرێـت لەتایبـەت مەندییـەکانی ئـەم بڕوانامەیـە. هەمدیس دگـەڵ وەرگرتنـی بڕوانامـەی هـاولاتی بووندا کەسـە نوێیەکـە سـوێند دەخـوات و سـۆزدەدات بەنەتـەوە و دەوڵـەت بـەوەی بەوپـەڕی ڕاستگۆیانە و بەئەمەکەوە خزمەتی کۆمەڵگە و نەتەوە و دەوڵەتەکەی بکات.

بەلام هەرکەسێك لـەو تاقیکردنەوانـەی دەوڵـەتی ڕەگـەزی دەرنەچوو بەتایبـەت دز و تاوانبار و ترنۆك و...هتد , ئەمانە هەمدیس دەگەڕێندرێنەوە بۆ نێو چینە عەوامەکەی کۆمەڵگە یاخوود دەبنەوە بەخەڵکی نێو دەوڵەتی ڕەگەزی بەبێ ئەوەی هاولاتیش بن.

هـەر ئافرەتێـك مێـرد نـەکات نابێتـە هـاووڵاتی ئـەڵمانی, تـەنها مەگـەر ئافرەتێـك ناچاربێت کاربکات لەبۆ پەیداکردنی ڕۆزی خۆی و بەم هۆیەوە بواری شووکردنی کەم بێتەوە.

ڕوانگەی دەوڵەتی ڕەگەزی لەهەمبەر تاك بینیندا ڕێك پێچەوانەی مـارکس خوازانە , بـەوەی ئەمانـە بانگـەوازی یەکسـانی ڕەهادەکـەن لـەنێوان سـەرجەم دانیشـتوان یـان

Scanned by CamScanner

خەڵکانی وڵاتدا. بەڵام لەدەوڵەتی نەتەوەییەدا بەڕوونی هەست بەجیاوازی نێوان خەڵکان دەکرێت بەتایبەت لەڕووی ڕەگەز و توخمی خوێنەکانەوە.

لەنێو دەوڵەتی ڕەگەزیدا دەبێت بەباشی توخمە باڵاکان بدۆزینەوە. کەئەمەش گران نییە. ئەمە تەنها ڕاستییەکە و دەتوانرێت لەڕێگەی لەبێژەنگدانی کەسانی سەرکەوتووەوە کەسانی بژاردە و باڵا دەست نیشان بکەیت و ئەرکی تەواوو گونجاویان پێشکەش بکەیت. لەدەوڵەتی نەتەوەییدا لەڕێگەی هەڵبژاردنی کەسەکان لەلایەن زۆرینەی کەم زانەوە سەرکردەکان دیاری بکرێت ڕەتکراوەیە، چون ئەم کارە زۆرینەی کەسانی بەتوانا پشت کلك دەخات و کەم توانا خاوەن دەزگاکانی ڕاگەیاندنیش پێشەبەر. بێگومان هەڵبژاردن لەدەوڵەتێکی نەتەوەیدا لەکارخراوە گەر مەبەستی دەست گرتن بێت بەسەر هەموو جهاندا. لەڕێگەی ئەنجامدراوەکانی دەوڵەتەوە کە بوار بەکەسانی مشەخۆر و بازرگانانی ڕامیارکاری نادات دیاربکەون ئەوکات کەسانی خاوەن توانای ڕاستەقینە و هێزبەخش بەدەوڵەتی نەتەوەیی دیاردەکەون.

ئەوانەی بڕوایان وایە کە تاکە جودایيەك هەبێت لەنێوان دەوڵەتی ڕەگەزی نیشتمانی سۆسیالیستی و دەوڵەتانی دیکە بریتی بێت لە باری ئابووری ئەوا ئەمانە بەهەڵەداچوونە. لەکاتێکدا دەوڵەتی ڕەگەزی هەڵدەستێت بە هێنانەدی هاوسەنگییەکی گونجاو لەنێوان سامان و بەشخوراندا دینێتە کایەوە. یان چاککردنی ئاستی ئابوری چینە داماوە نەدارەکان، یان لەڕێگەی باشترکردنی کرێ و بەهای بەرهەم و کاری دیکەی لەم شێوەیەوە. ئەوکەسانەی زیادتر لەئەنجامدانی کاری ئاسایی چاوەنوارِ لە بزوتنەوەکەمان ناکەن و هیچ بیرۆکەیەکیان نییەلەبارەی ئامانجە ڕاستەقینەکانمانەوە. ئەوکات ئەمانە هیچ کات بۆیان نییە ڕەخنەی بزوتنەوەکەمان بکەن. هەرگەلێك لەڕێگەی ڕێکخستنێکی ڕووکەشیانەوە دڵ شاد و پێی بەس بێت لەبۆ چاکسازیی کردنی دۆخی ئەوا ئەم گەلە نەشیاوە و شایەنی بوون نییە و ناتوانێت شارستانیەت بئافرێنێت.

لەدەوڵەتی ڕەگەزی سۆسیالیستی دا سەرباری چاکسازیی کردنی بنچینەیی کەخۆی بە ئافرێنەر و چەسپێنەری ئەم چاکسازییە دەزانێت توانای دیاری کردنی بژاردەکان و کارپێدان و ئاراستەکردنیشیانی هەیە. ئەمەش وادەکات دەوڵەت ببێتە دەزگایەگی گونجاو لەبۆ ئەش ونماکردنی کەسایەتی هاووڵاتی.

Scanned by CamScanner

لەبۆ تێگەیشتنی گونجاو لەئارەمانجی لڤینەکەمان خاستر واسە سەرلەنوێ دیرۆک بینینە ئاخاوین، چونکە ئەم ڕێگەیە دەتوانێت بەها و ڕۆڵی تاك لەدامەزراندنی شارستانیەتدا دیاربخات.

هەنگاوی یەکەمی جیاکاری نێوان مرۆ و هاژەڵ داهێنان بوو لەلایەن مرۆڤەوە، بۆئەمەش هەرچی لەتوانایدابوو ئەنجامی دا لەشێوەی گزی و تەڵەکەبازی لەبۆ پاراستنی خوودی خۆی.

ئەم داهێنانە سەرەتاییانە ڕووکەشیەکان وای ڕوون دەکەنەوە کە ئەمانە دەسپێکی ئەو حەزانەبووە کەلە مرۆڤی دابڕاودا دیارنەکەوتووە، بەڵکو لەو کۆمەڵە مرۆیەوە سەرچاوەی گرتووە کە خوویان بەیەکترەوە گرتووە و دواتر کەوتونەتە کێشەوە و بەناچاری پەنایان بۆهەموو ڕێگەیەك بردووە لەبۆ خۆڕزگارکردن لەم ئاریشە فەتارەتاوییە. بەڵام وردکاران پێچەوان ئێژنەوە، دەڵێن: چالاکی مرۆیی لەهەرجۆرێکی بێت ئەوا بەرهەمی تاکە و بەس، هەرچی داهێنانیش هەیە کەڕاژەی بوونەوەرەکان دەکات تەنها کەسێك پێوەی سەرقاڵ بووەو بەس، ئەم دەسپێشخارییەی وەکو ئاماژەی جولاندنی ئەوانی تریش وەها بووە. ئەوانەی ئێژن سەرچاوەی داهێنانەکان کاری دەستەییە ئەوا بەهەڵەداچوونە، چوونە ئاژەڵ لەبۆ پاراستنی خۆی هاندەرێکی حەزی و هەستیاری تاکی هەیە، نمونەش بۆئەمە، ئەو شێوازەی ڕانە بزنێك لەبۆ خۆپاراستن لە ئاژەڵێکی مەترسیدار ئەنجامی دەدات هەمان چەشنە جوڵەی پێشووتری تاکە بزنێکی نێو ڕەوە بزنەکە بووە کەبەتێپەڕبوونی کات هەموویان لەوەوە فێری بوونە لەبۆ خۆپاراستن.

هەنگاوی تاکێکی بەهرەدار کاریگەری گەورەی بەسەر کۆمەڵی مرۆڤایەتیەوە دەبێت، ئەودەمەی تاکێك بۆیەکەمین جار ئامرازێکی لەبۆ خۆپاراستن داهێنا ئەمەی بۆ هەموو مرۆڤایەتی داهێنا نەوەك بەتەنێ بۆخۆی، ئەوەی ئەنجامدراوە و دەدرێتەوە بەزۆری برەوپێدانی کاری بەهرەمەندێکی پێشووترە بەناوێکی نوێترەوە، واتا بۆهەرچەشنە بوارێك داهێنەری تایبەت بەخۆی هەیە.

ئەمجار مرۆڤ کەوتە داهێنان لەبۆ دەست گرتن بەسەر ئەو بوونەوەرە زیندوانەی دیکە کە هەم لەمرۆڤ دەترسان هەم مەترسیش بوون لەبۆ مرۆڤ. مرۆڤ بەردەوام بوو لە ڕێگە دۆزینەوە تاوەکو ئەمانەی دەستەمۆکرد، ئەوکاتەی بەهرە داهێناناویەکەی

Scanned by CamScanner

دیارکەوت ئەوکات خۆی زندەتر برەوپێدا، بەردی تیژ و لووسکرد، ئاژەڵی ماڵی و بەخێوکرد، چەکی بربەند و ئاگرینی دروستکرد...هتد. هەموو ئەم داهێنانانە بەرئەنجامی کاری تاک گەلێکی خاوەن بەهرە بوونە نەوەك کۆمەڵ. زۆرینە هیچ مانایەکی نییە، هەروەها عەوامیش، چونکە نەخشەدانان و ڕێکخستن بەکۆمەڵ دروست نابێت و سەرناگرێت.

ئەوکاتەی بواری ڕێکخستن ڕەخسا بۆ هێز و توانای داهێنەرانی وڵات ئەوکات ئەو دەوڵەتە لەڕووی گەشەکردنەوە دەگاتە تروێك و ئەم هێزەش دەتوانرێت لەخزمەتی نەتەوە و کۆمەڵدا بەگڕبخرێت. پێش لەهەر ئەرکێکی دیکەی دەوڵەتی ڕەگەزی نیشتمانی سۆسیالیستی لەبێژەنگدان و دیارخستنی کەسانی بەهرەمەندە لەبۆ خزمەت کردن بەنیشتمان و خاك و نەتەوە و ڕەگەزەکەیان. دۆزینەوەی کەسانی بژاردەش ئاسان نییە ، چونکە ئەمە تێکۆشانە لەپێناو مانەوە و ئەمەش کاتی زۆری دەوێت. هەرکەسێك لەلێواری جادەکاندا پاڵکەوت یان بەر لەگەیشتن بەشوێنی مەبەست شانی داهێڵاو دەستی لێهەڵگرت ئەوکات ئەمانە خاوەنی توانایی نین لەبۆ بوون بەسەرکردە. بەڵام ئەو کەسانەی تا دوا هەناسە بەرگەدەگرن و خۆیان بەدەستەوە نادەن ئەمانە شایەنی بژاردەبوونن. بژاردەکان هەمیشە لەو لقانەی دەوڵەتدا بەدی دەکرێن کە سەرکردە خاوەن سەرەاترین و دوابڕیارە لەشێوەی سەربازگەکانی سووپا. لە سەربازی و سوپادا هاوڵاتی خاوەن توانا بۆ سەرکردەکەی خۆی دەسەلمێنێت. خۆنەگەر ئەم کەسە بەهۆی ئاشتی یەوە ون کرابوو ئەوکات لەسایەی جەنگەوە دیاردەکەوێت و بەکاتێکی کەم دەتوانێت پێشیاوی خۆی بسەلمێنێت.

لەم ڕۆژگارەماندا بەهۆی کاریگەربوون و سەرکەوتنی پیلانەکانی جوولەکەوە تواناداری تاك بۆ سەرکردایەتی ڕاستەقینە وون بووەو ، کەسی سەرداری وڵات لەلایەن زۆرینەیەکی هەڵخەڵەتێنراوەوە دەست نیشان دەکرێ و لەم کاتەشدا تاکی ڕەسەن و پێشیاوی سەرۆکایەتی لەم گەردوونەدا لەسایەی کاری نەزانانەوە وون دەبێت. ئەمەش وای کردبوو وەرنامە پونێت نارەکانی ئاری نەژاد بوونێکی نەمێنێت. ئەو بەرنامەیەی بژاردەکانی بە کۆڵەکەی گەل و توخمی کارا لەبۆ داڕشتنی بەرنامەکانی وڵات و داهێنان کاری دیاری دەکات دەست نیشان دەکرد. لەبری ئەمەدا بەرنامە کاولکارەکانی جوولەکە تەشەنەی سەند. کە ئارمانجی پیسکردنی خوێنی گەلان و

Scanned by CamScanner

ڕەگەزکانیشە دگەڵ داڕووخانی کۆڵەکانی ژیاری ڕەگەزەکان بەیەکجاری. مارکس خواز کاربۆکاری جوولەکە بوو، چون بەم کارە بژاردەو کاریزما بوونی نامێنێت و تاک وەکو سەرکردە خاوەنی ڕێزنابێت و هەموو دەستەڵاتێك لای زۆرینەی نەزاندا کۆدەبێتەوە. ئەمەش وای کرد هەردوو بەرەی جوولەکە و مارکس خوازی یەك بنچینە گرنگی بە پەیڕەوی پەرلەمانی بدەن، بەدرۆش زەحمەت کێشەکان گۆشبکەن، سەندیکاکان کراون بەناوەندێکی ئاژاوەنانەوە بەناوی داواکردنی مافەوە. ئەمەش بووە هۆی ملکەچ بوونی ئابووری نەتەوەیی بۆ حەز و خواستەکانی ئەو زۆرینەیەی کە هاندەرە کەسێتیەکانیشی لەدەستداوە لەکاتێکدا پێشتر وەکو هاندەرێك بۆپێشەوەی هەنگاو پێدەنا.

مارکسیەکان تەنها دەتوانن بەڵێن بدەن و بۆچوونی ئالۆز بخەنەڕوو لەبۆ گێژاندنی خەڵکانی عەوامی کەم زان. دگەڵ خوارکردنەوەی کۆڵەکەکانی ئابوری نیشتمانی.

مارکس خوازان لەبۆ لەقکردنی بنەماکانی دوڵەت تەنها بەڵێن بە زۆرینەی کۆمەڵ دەدەن و بە پەیمانی درۆیینە هەڵیان دەخەڵەتێنن. لەبۆ خوارکردنەوەی کۆڵەکەکانی ئابوری نەتەوەیی دەوڵەتیش هەمان شت بەکاردێنێتەوە. هەبۆیە بزوتنەوەکەمان بەکاری خۆی دەزانێت کرێکار لەم هەڵەیە مەترسیدارانە ئاگاداربکاتەوە کە مانگرتن و ئاژاوەگێرییان لەپێش چاواندا بەجوانترین شێوە دەڕازێنێتەوە و هانی ئاژاوەگێرییان دەدات. ئەم چەشنە کارانە بەتەنها نابێتە هۆی کەمبوونەوەی داهاتی گشتی بەڵکو فاکتەریشە لەبۆ لەناوبردنی زیندەییەتی گەلەکەمان و ئیفلیج کردن و لەچالاکی خستنی. دەستەبەرکردنی خۆشگوزەرانی بۆ هەموان لەڕێگەی پێدانی پشکی ڕۆژانەی هاوڵاتیانەوە دەبێت لەوداهاتە گشتیەی کە بەرهەمی کاری هەموانە.

ئەم لڤینەی ئێمەی ڕقابەری مارکس خوازان نییە. هەربۆیە ناچارین لەبۆ دیارخستنی جیاوازی دیای نێوان چەمکە ڕەگەزیەکان لای ئێمە و ڕوانگەی مارکس خوازان بۆ دەوڵەت و نەتەوە و ڕەگەز. دەوڵەتی ڕەگەزچێتی نیشتمانی سۆسیالیستی بابەتی ڕەگەزخوازی پێگەی تایبەتی خۆی هەیە و دانیش بە بەهرەداری کەسایەتیدا دەنێت و بژاردەکان دەکاتە بنچینە لەبۆ ئەنجامدانی هر کارێکی ئەرێنی پۆنیاتنار. خۆگەرهاتوو ئەهامەتی وای لێکردین لڤینەکەمان ئەم بنەمایەی لەبیرکرد و ئەژادێتی لەپێش چاوان نەگرت، ڕەزامەندبێت بەو شێوازە و بە بنەمای زۆرینە قایل بێت، ئەوا

Scanned by CamScanner

لەم کاتەدا ئەم لقینەمان دەبێتە پارتێك یان دەستەیەکی تایبەت کە دامەزراوە لەبۆ دژبەری کردنی مارکس خوازان و هیچی تر، ئەمەش وادەکات لەکۆتاییدا بیانووی دامەزراندنی لەدەست دەربچێت و چیتر وەکو لقینێکی خاوەن باوەڕێکی فەلسەفی لێی نەڕوانرێت.

لەدەوڵەتی ڕەگەزخوازیدا دان بە بەهرەی تاك کەسیدا دەنرێت و خۆشگوزەرانی بۆ کۆمەڵیش دابین دەکرێت ئەمەش لەڕێگەی پترکردنی بەرهەم و داهاتی تاکی نێو کۆمەڵەوە دەبێت. ئەمەش بەتەنها لەڕێگەی خۆ قوتارکردن لەپەیڕەوی پەرلەمانیەوە دێتەدی: بەرنامەی زاڵێتی زۆرینە، بەومانایەی دەستەی سەردار و فەرمانڕەوا ملکەچ و چاوەنواڕی دەنگی زۆرینە و عەوامن، زۆرینەش زۆرجار هەڵخەتێنراوە و لغاوی فەرمانداریێتی ناداتە دەست بژاردەی ڕاستەقینە و ژیر و نەترسەوە.

هەردەوڵەتێك لەسەر بنەمای ڕەگەزی نیشتمانی سۆسیالیستی بێت ئەوا شتێك بەناوی بڕیاری زۆرینەی کۆمەڵەوە بوونێکی نییە، لێرەدا سەرۆکی وڵات بەرپرسە لەهەموو کارێکی ئەنجام دراوو ڕووداوێك، وێژەی ڕاوێژ مانای بنچینەییەکەی خۆی دەستەبەردەکاتەوە، سەرۆکی وڵات خاوەنی کەسانی لێهاتووە بۆ ڕاوێژکردن بەڵام خۆیشی خاوەنی دوابڕیارە و بەس. لەبابەتی سوپایشدا دەوڵەتی ڕەگەزی گەر بتوانێت هەمان ڕێچکەی سوپای پروسیای پێشوو بگرێتەوە بەر ئەوکات سەرکەوتنی زیادتر دەبێت: فەرماندە دەستەڵاتی تەواوی بەسەر ئەوانەی خوار خۆیەوە هەیە و دەست و پێوەندەکانیش بەرپرسن لەبەردەم فرماندەکاندا، پەرمان هەموو دەستەڵاتێکی لێدەسەندرێتەوە و دەگۆڕێت بۆ ئەنجومەنێکی ڕاوێژکاری و بەس، لەم کاتەدا ڕۆڵی ئەم دەزگا و دازراوانە لەجاران بەهێزتردەبێت، چونکە دەبنە ناوەندێك بۆ پەروەردە بینینی کەسانی بەهێز و دواتریش دیارکەوتنیان لەسەر گۆڕەپانی نیشمانی. لەدەوڵەتی ڕەگەزی نیشتمانی سۆسیالیستیدا دەتوانین ڕۆڵی پەرمان بەم شێوەیە بخەینەڕوو:

لەدەوڵەتی ڕایخ دا پەرلەمانێك نییە ببێتە ناوەندی بڕیاردان و هکومەتیش جێبەجێ کار، بەڵکو بەتەنها ئەنجومەنی ڕاوێژکاری بوونی هەیە و هەڵدەستێت بە شیکردنەوە ئەنجامدان بۆئەو پرسانەی لەلایەن سەرۆکەوە ئاراستەی کراوە. دەوڵەتی ڕەگەزخوازی هەرگیز بواری ئەوەنادات کە کێشە زیندەییەکان-بۆنمونە ئابوریەکان-بە کەسانی

Scanned by CamScanner

نەشیاو بسپێردرێت لەبۆ دەست تێوەردانی, هەربۆیە لەم کاتەشدا ئەنجومەنی ڕامیاری و ئەنجومەنی ئالیکاری دێتە بوونێ, لەبۆ بەرهەمدانی کاری هەروەزی نێوان ئەم دوو ئەنجومەنە ڕۆڵی بڕیاردانی کۆتایی بە ئەنجومەنی پیران دەبەخشردرێت. کەواتە ئەم ئەنجومەنانە ناوەندی دەنگ لەسەردان نین , بەڵکو ناوەندی بەدواداچوون و ڕێکخستنی کار و پرسەکانن.

***

کورتکردنەوەی کارەکانی پەرلەمان لە خوێندنەوە و هەموارکردنی پرسەکاندا ناتوانین بەداهێنانێکی پارتەکەمان لەقەڵەم بدەین, چون بەرنامەی زۆرینە زۆربەکەمی کاری پێکراوە لەمێژووی دروست بوونی دەوڵەت لەسەر زەویندا, زۆربەی کات کارکردن بەم بنەمای زۆرینەیە فاکتەربووە لەبۆ ماڵوێرانی و تیاچوونی دەوڵەتانی جهان. ئەم دۆخ گۆڕانەی پارتەکەمان بانگی بۆ دەدات تەنها لەڕێگەی دەمەوە بەرجەستە و چێ نابێت, بەڵکو پێتڤی بە هەوڵ و تێکۆشانێکی زۆرە لەبۆ چەسپاندنی, ئەم ئەرکەش لەلایەن پارتەکەمانەوە(پارتی نیشتمانی سۆسیالیستی) کاری تەواوی بۆکراوە لەبۆ چەسپاندنی لەژیان و باری کەتواری و ڕاستینەدا.

بەشی شازدە

چەمکی فەلسەفی پارت و ڕێکخستنمان

دامەزراندنی دەوڵەتی ڕەگەزی تەنها لەڕێگەی زانینی بنەماکانیەوە نابێت. ئەوەندە بەس نییە بزانین ئەم دەوڵەتە چۆن بێت، بەڵکو دەبێت چێی بکەین. پارتە ڕامیارەکانی دیش هیچ ڕۆڵێکیان نابێت لەو کارە پونیاتنەرەی کە بزوتنەوەکەمان هەنگاوی بۆدەنێت، چلۆن دەگونجێت ئەم پارتانەی هەنوکە پاچەکانیان بەکاربێنن لەبۆ بارگۆڕانی ئەو دۆخەی خۆیان ئافراندوویانە لەشێوەی گەندەڵبوونی دۆخی ئێستامان؟ ناشبێت ئەوەمان لەبیربچێتەوە کە ئاراستەکارانی پارتەکانی هەنووکە زۆرینەیان جوولەکەن، بۆیە گەر لەنێو خوودی خۆماندا کەس گەلێکی بەهێز دیارنەکەون لەبۆ دەستبڕینی گەلی بەناو بژاردەی جوولەکە، ئەوا هیوا درێژخایەنەکەیان دێتە دی، کە دەبێژێت: گەلی جوولەکە دەست دەگرێت بەسەر هەموو دانیشتوانی سەرگۆی زەویندا و دەبێتە سەرداری بێ بەرگریشیان.

بەڵێ، کەواتە پارتە بۆرجوازی و چەپڕەوەکان چلۆن دەتوانن دژبەری ئەمانەبکەن کە گاڵتەمان پێدەکەن لەبۆ بەدی هێنانی ئامانج و بەرژەوەندیەکانیان؟

لەسایەی ئەو بۆچوونە باوەی نێو کۆمەڵگەی ئەمڕۆمانەوە دەوڵەتی ڕەگەزی بەئاسانی دروست نابێت، مەگەر هێزێکی ئاسنینی نوێ دەستی تێوەربدات و

Scanned by CamScanner

تێبکۆشێت لەبۆ گەیشتن بە نمونەی باڵا. ئەمەش مانای وایە کاری دەسپێکمان دامەزراندنی بنەماکانی دەوڵەتی ڕەگەزخوازی نییە بەڵکو لەناوبردنی دەوڵەتی جوولەکەیە,مێژوومان پێمان دەڵێت: گرانی هەر گران ئیشییەك لە چەسپاندنی دۆخێکی نوێ نییە, بەڵکو لەفراوانکردنی بواری کاریگەری دۆخەکە و بەرنامە نوێیەکەیە, بۆیە پێویستە لەسەر سەربازانی ئەم بزوتنەوەیەمان بەوپەڕی ژیری و چاونەترسیەوە کار بۆ سڕینەوەو وەرچەرخانی دۆخی باوی ئێستابکەن.

لاوانی خاوەن بۆچوونی نوێ دەبێت تێبکۆشن لەبۆ چەسپاندنی بۆچوونەکانیان, لەڕێگەی هەڵگرتنی چەکی ڕەخنە لەهەمبەر دوژمنانیاندا. لەمڕۆدا لەبەناو ڕەگەزخوازانی ترساوەوە گوێ بیست دەبین کە ئێژن, بەهۆکار و بێ هۆکاریش: ئەوان زۆر لەوەی بەڕێزترن فیشەکی ڕەخنە ئاراستەی کەسگەلی دیکە بکەن کەمەبەستی باشترکردنی دۆخەکە بێت. ئەم بەناو ڕەگەز پەرەستانە لەمێژوو تێناگەن, تەنانەت لەمێژووی ئەو چەرخەی تێیدا دەژین هیچ نافامن؛ مارکسیەت لەهەوڵدانیان بۆ زاڵکردنی جوولەکە بەسەر جیهاندا-کاری پونیات نانی بەهێزە-لەڕێگەی ڕەخنە و تانە و درۆوە لەهەمبەر دووژمنەکانیاندا بۆماوەی حەفتاو پێنج ساڵ تێکۆشاون, ڕەخنەکانیان سوتێنەربوون, پشوودرێژ, بەردەوام بوو لەسەر کارەکەی تاوەکو لەم دەوڵەتە پیرەدا کۆڵەکەکانی لاوازکرد و دواتریش خۆی بوو بەسەرداری. مارکس خوازان زۆر بەباشی هەستیان بەوەکردبوو کەلەگەڵ دیارکەوتنی پێغەمبەرێکی خاوەن پەیامی نوێدا ئەمانە بەئاسانی پووچ نابنەوە, زۆرجار دۆخی نوێ هاتۆتە ئاراوە, بەڵام دواتر تەسك بووەتەوە بۆ چوارچێوەیەکی پارت گەرەکی و ئینجا لاوازبوونی زیادتری, ئەمەش بەهۆی ئەوەوە یە کەخاوەنی بۆچوونی تایبەت هەرگیز گیانی لێبوردن نازانێت مەگەر لەخزمەتی خۆیدا نەبێت, بۆیە کەسی خاوەن پەیام و پەیرەوی ڕاستەقینە ئەوپەڕی هەوڵی خۆی دەدات لەبۆ چەسپاندنی بنەما بۆچوونیەکانی, لەگەڵ لەناوبردنی ڕژێمی کۆن گەر توانی بێتی بەسەریدا زاڵبێت.

ئەمەش دۆخی ئاینەکان بووەو وەهاش دەبێت.

حەسرەتیان بەتەنها لەڕێگەی چەسپاندنی بوونی خۆیەوە دانەمەزرا, بەڵکو پشت ئەستوربوو بەلەناوبردنی بنەمەکانی بت پەرەستی. ئەگەر ئەم ڕەگەزچێتیە کوێرانە

Scanned by CamScanner

نەبوایە ئەوا بڕوابوون بە حەسرەتیان مۆرنەدەکرا بەگیان بەخشینی کۆمەڵێک جەنگاوەری بەهێز.

ڕەنگە یەکێک ناقایل بێت بەوەی هەمان چەکی جووەکان بەکاربێنینەوە و بڵێت: دەمارگیری و خۆپەرەستی دوو ناتەواوی تایبەت بەجوولەکەن و نابێت ئێمە بەکاریان بێنینەوە. ئەم قسەیە تاڕادەیەکی زۆر باش دروستە، ئەم دۆخەی شڵەژاوەی مەنوکەمان لەڕێگەی گرتنەبەری شێوازی ئاساییەوە ناگۆڕێت. بۆیە هەر بۆچونێک گەر لەسەر بنچینەی دەمارگیری و خۆپەسەندی بێت بەتەنها لەڕێگەی بەکارهێنانەوەی ئەو چەکەی خۆی بەکاری هێنانەوە بۆ خۆبەهێزکردنی دەتوانی بەکار بهێنیتەوە بۆ لاوازکردنی، ئەمەش دگەڵ دۆخی ڕستینەدا هاوتایە و هیچ نەشیاو نییە. لەبیرمان چوویەوە حەسرەتیان توندوتیژی و ترسی ڕۆمانی دگەڵ خۆیدا هێنابوو؟ چون باش دەیزانی بەبێ بەکارهێنانی ترس هیچ ترسێک لەناوناچێت. گەرچی پارتە ڕامیارکان بڕوایان بە ڕێککەوتن هەیە لەبۆ چارەکردنی کێشەکان بەلأم بنەما فەلسەفیە ڕاستەقینەکان هەرگیز ڕێگەبەم چەشنە کێشەچارەکردنی نادەن.

ئەوکاتەی پارتە ڕامیاریەکان دەست بەچالاکی دەکەن و بەئارەزووی وروژاندنی دەستەلأت کاردەکەن لەبۆ بوون بەدەستەلأت دار لەڕێگەی کێشکردنی جەماوەرەوە لەسایەی ڕێبازێکی فەلسەفی دیاریکراوەوە، بەلأم بەتێپەڕبوونی کات لەم بنەما فەلسەفیانەی لادەدات بۆ زیادکردنی ژمارەی لایەنگران، ئیدی لێرە بەدواوە دەروونی لاواز تەقلی بزوتنەوەکە دەبێت کە هیچ کەڵکی تێکۆشانیان نییە.

گەر ئەم پارتانە بۆماوەیەکی زۆر بمێننەوە ئەوکات دووچاری هەرەوەزکاری ئەرێنی دەبنەوە لەبۆ سوود وەرگرتن لەو ئەنفالانەی جێماون، پاش لەمەش کاری ڕادەوەستێنێت. بەلأم ئەگەر ڕقابەرێکی بەهێز لەخوانەکەی دوورخستەوە ئەوکات دەگەڕێتەوە دوا بەشی کاروانەکە و ئەمەش دۆخی دەبێت تا ئەوکاتەی هەلێکی بۆ دەرەخسێتەوە بەمەبەستی گەڕانەوە بۆ هەمان جێگەی پێشووی لەسەر خوانەکە.

بەلأم خاوەن بنەمای فەلسەفی ڕاستەقینە هەرگیز دان نانێت بە هەروەرز و هاوپەیمانی پارتەکان، خۆی بە جەنگاوەری دژە دۆخی نەخوازراو لەقەڵەم دەدات و بەردەوام دەبێت لەسەر ڕەوتی خەباتکردن تائەوکاتەی دەگاتە ئامانج.

Scanned by CamScanner

ئەم چەشنە تێکۆشانە کە هەوڵی خوارکردنەوەی هەموو بنەما کۆنەکان دەدات پێویستی بە تێکۆشەر و بژاردەی ڕق ئەستور و نەبەرد و نەترسی بەهێزە. لڤینی بۆچوون خوازی ناتوانێت ئارمانجەکانی بەدی بهێنێت مەگەر لەڕێگەی بەسەربازکردنی بەهێزترین و چالاکترین ئەندامانی گەل نەبێت، لەگەڵ کۆکردنەوەیان لەنێو یەك ڕێکخراوی بەهێزی خاوەن دروشمی خەبات گێڕ. هەرخاڵێك لە فەلسەفەکەی بنەماگەلێکی دیاریکراوی ڕوون نەکردەوە ئەوا بەوانی ڕوونی دەکاتەوە و لەتێگەیشتنی ئاپۆڕای نزدیك دەکاتەوە، دەیدوێنجێنێت بۆئەوەی شیاوبێت لەبۆ بوون بە یاسایەك کە بڕوای لایەنگرانی زیادتر بچەسپێنێت.

وەرنامەکانی پارتێکی ڕامیاری وەك ڕەچەتەیەك وایە کە ڕامیاری کاران لەبۆ بەدەست هێنانی زۆرترین دەنگی هەڵبژاردن دایدەڕێژنەوە، هەربۆیە دامەزراندنی هەرلڤینێکی نوێ لەم کاتەدا وەك جەنگ ڕاگەیاندن وەهایە لەهەمبەر پارتی دەستەڵاتدار. مەرج نییە هەموو ئەوانەی سەربە لڤینێکی بۆچووندارن هەموو نهێنی و ئامانجەکانی پارت و سەرۆکەکەیان بن، گرنگ ئەوەیە ئاشنای کۆمەڵێك بنەمای هاندەری بنچینەیی بن، لەگەڵ بڕواداری بەسەرکەوتنی پارت و بەرنامە و پیرۆزگیراوەکانی و هەوڵدان بۆ بەرگری لێکردنی.

چ قازانجێکی هەیە سوپایەك زۆرینەی پلەبەرزان پێکی هێنابێت، هەرچەندە بەتوانشبن؟ هەرپارتێکی زۆرینەی ئەندامەکانی کەسانی درەوشاوەو دیاربن ئەوکات چاوەنواڕی قوربانی دانی لێناکرێ لەبۆ بەرگری کردن لە بۆچوونەکانی. لەبۆ سەرکەوتنی پارت یان بزوتنەوە و بۆچوونەکەی خاستر وایە سەرکردەیەکی بیرقوڵ و زرنگی هەبێت و سوپایەکی بەهێزیشی هەبێت کەلەڕێگەی سۆزی لایەنگیری کوێرانەوە ئاراستەبکرێن.

دەستەیەکی سەربازی پێك هاتبێت لە دووسەد کەسی ژێر لغاوکردنیان زۆر گرانترە وەك لەوەی لە سەدو نەوەد کەسی ئاسایی و دەکەسی ژێر پێکهاتبن و ئەو دەکەسە بکرێنە سەردار و ئاراستەکاریان. لڤینی سۆسیال دیموکراتی ئەم ڕاستیەی زانی د کاری پێکرد، ئەم پارتە تارادەیەك دەستەڵاتی بەخشیە نوێنەرانی گەلی چەکدار کە بڕیار و پەیمانی گوێڕایەڵ بوونیان بۆ پارتەکە داوە. ئەم پارتەمان خستویانیتیە ژێر کاریگەری پەیڕەوێکەوە کە توندوتیژیەکەی کەمترنییە لە پەیڕەوی سەربازی،

Scanned by CamScanner

دواتریش دروستکردنی سەرکردە و فەرمان وەرگر بۆ بەڕێوەبردنی کاروباری داهاتووی ولأت. کرێکاری ئەڵمانی بووەتە سەربازێکی کارای پارت، کەسێکی هزرمەندی جوولەکەش بووەتە ئەفسەرێکی نەشیاو کەپێویستە لەسر پۆستەکەی لابرێت.

لەو دەمەی پارتە بۆرژوازیەکان دروشمی بالأم بریتی بوو لەوەی ئەمانە لەخۆگرتەی ژیرترین کەسانی ولأتن، لەهەمان کاتدا تەشەیان لەمارکس خوازان دەدا بەوەی گەمژەکانی کۆمەڵگەیان لەخۆگرتووە، هەربۆیە ژیرخوازانی ولأت یان لایەنگرانی بۆرژواکان سەرکەوتنی مارکسیەکانیان بۆ هەڵخەتاندنی عەوامان دەگێڕایەوە. هەروەها بۆرژواکان لەخۆگرتەی نەوەی خانەدان و دەوڵەمەند و ژیران بوونەو ئەمان ئینتیما و لایەنگری تاکۆتایان بۆ هیچ پارت و لایەنێك نییە و زۆرجاریش دان بەهیچ سیستمێکی فەرمانڕەوادا نانێت. بەلأم پارتە مارکس خوازان و هاوڕێکاکانی، توانیویەتی لەڕێگەی تفاقێکی مرۆیی دیاری کراوەوە ئاسۆیەکی سوپاناسا پێك بهێنێت و لغاوی سەرکردایەتی کردنی بداتە دەست جووەکان یان جووپەرەستە کوێرکراوەکان.

بۆرجوازیەکان نابینابوون لەهەمبەر مەترسی بەرئەنجامەکانی ئەو چەشنە ڕێکخستنە-هیچ کات بیری نەکردۆتەوە لە خوێندنەوەی هەناوی جەماوەر-هیچ هەنگاوێکی نەنا لەبۆ کێشکردنی زۆرینەی کۆمەڵدا، بەپاساوی ئەوەی هەرپارتێك پشت بە خانەدانەکان ببەستێت بەئاسانتر دەتوانێت بگاتە دەستەمۆکردنی دەستەلأت وەك لەو پارتەی پشت بەزۆرینەی نەفام ببەستێت. بۆرژوازیەت ئەوەی لەیاد کردبوو کە هەرپارتێکی ڕامیاری سەرکەوتنی بەندنییە بە زیرەکی زۆرینەی ئەندامەکانیەوە بەڵکە لەپێشەنگدا بەند و پەیوەستە بە ژیری سەرکردەی بالأ و گوێڕایەڵی ئەندامانی بۆ بڕیارەکانی سەرکردە و سەرکردایەتی.

ئەودەمەی بنەمایەکانی تێکۆشان کۆدەکەینەوە ئەوکات ئامادەی دەستەلأت وەرگرتن دەبین سەرکەوتنیش ئەستەم دەبێت بەبێ بوونی سەرمایەی مرۆیی دەمارگیر بۆ بیرۆکەی پارتەکە. هەرکات ویستمان فاکتەری سەرکەوتن بۆ لڤینەکەمان دابین بکەین ئەوکات بانگدانی پارتەکەمان ئاراستەی ئەو چینە دەکەین کەنەترسن و هیچ لە تێکۆشان ناترسێن. مەبەستمان چینی کرێکارانە. بەگرتنەبەری ئەم چەشنە ڕێچکەیە

Scanned by CamScanner

بڕیاری نوسینەوەی بیست و پێنج بنەمای سەرەکیم دا لەبۆ پارتەکەمان، بۆئەوەی هەموان بزانن مەرامەکانی ئەم پارتەیەمان چییە. لەم ڕێگەیەشەوە هەم ئامانجی پارتەکەمان بۆ خەڵکی ڕوون دەبێتەوە هەم لایەنگرانمان پتەوتر تێدەکۆشن لەبۆ سەرخستنی وەرنامەکانی ئەم پارتەیەمان و گەیشتن بەئامانجە ڕاستەقینەکانی.

گرنگ ئەوەنییە ڕێبازەکانی پارتەکەمان بەبۆتەیەکی جوان بڕازێنینەوەو پیشان بدەین، بەڵکو گرنگ داڕشتنەوەی بنەما ڕاستەقینەکانی پارتەکەیە بەشێوەیەکی تەندروست، بەجۆرێك پێشیاوی شیکردنەوەی هەڵەنەبێت. بۆتە دەتوانرێت دەستکاری بکرێت، بەڵام ناوەڕۆك پێویستە بەجێگیری بمێنێتەوە، چون گۆڕانی ماوەیەك بۆ ماوەیەکی دی هۆکاری کەرت بوونی لایەنگرانی پارتەکەیە. لەم بوارەشدا باشتر وایە شێوازی پەیڕەوکراوی کڵێسای کاسۆلیکی وەربگرین کە بەو پەڕی سەرسەختیەوە ڕەتی پاشگەزبوونەوەی دەکات لەهەر پیتێکەی تایبەت و پەیوەست بە ڕێبازەکەیەوە، لەکاتێکدا ئەم ڕوونیەی کڵێسا لەڕووی ڕێبازییەوە زۆرجار پێکدادەدات دگەڵ زیادتر لە خاڵێکی زانستی یان لۆژیکیدا. لەڕێگەی ئەم ڕەتکارییەوە کڵێساوە دەستەڵات و لایەنگیری خۆی پەرەپێدەدات، بۆیە پێویستە لەسەر هەرکەسێك گەر مەبەستێتی بزوتنەوە ڕەگەزچێتیەکەی سەرکەوتووبێت خاوەنی ئەم بیرۆکەیە بێت: بزوتنەوەی دیارکەوتوو پێویستی بە داڕووخاندنی هەموو لەمپەرەکانی پێشی هەیە، بۆئەمەش پێویستی بە داڕشتنەوەی ڕێبازێکی ڕوونە، ئەو بۆتەیەی لەخۆگرتەی بنەماکانیەتی باشتر وایە بەجوانی بیپارێزرێت و نکۆڵی لەهیچ دەقێکی نەکات ئەوکاتەی دەست بەجەنگ دەکات، هیچ کاتیش گۆڕانکاری لەناوەڕۆکی ڕاستەقینەی بەرنامەکانی پارتەکەدا ناکرێت، چون ئەگەر ئەم کارە ئەنجام بدرێت پاش لەیەکەم هەنگاونان لەبۆ تێکۆشان ئەوا ئەو گۆشتە لەناودەبات کەبەهۆیەوە هەموو هیوادارانی پارتەکە لەدەوری کۆبوونەتەوە، ئەمەش مانای تەفربوونە، هەمدیس هۆکاریش دەبێت لەبۆ لاوازکردنی گیانی تێکۆشان.

پارتی کرێکارانی ئەڵمانی نیشتمانی سۆسیالیستی بیست و پێنج خاڵ بەرنامەکانی پێکدەهێنا، بووە بڕوای سەرەکی لەبۆ تێکۆشان. بۆیە پێویستە لەسەر هەموو پارتێك بەجوانی ڕێبازەکانی پیرۆزبکات و ڕێگە لەڕەخنە لێگرتنی بگرێت و

Scanned by CamScanner

هەرگیز دەستکاری لە بنەما ناوەڕۆکیەکانی پارتەکەیدا نەکات، تائەوکاتەی دەگاتە دوانامانجی.

پارتەکەمان مافی خۆیەتی، بەڵکو ئەرکیشیەتی خۆی وەکو هەڵگری پەیامی رەگەزچێتی پیشان بدات. پێشتر خەڵکانی دیکە هەوڵی گەیاندنی ئەم پەیامەی ئێمەیان داوە. بەڵام بنەما پشت پێبەستراوەکانیان ناڕوون و پەرت بوون و هیچ پەیوەستەییەکیش لەنێوانیاندا نەدەبینرا. لەم ڕۆژدا ژمارەی ئەوپارت و بەرانەی تەنانەت حیز بە گەورەکانیش- هانی دروستکردنی دەوڵەتی رەگەزی دەدەن. ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ڕاستی و توندی پەیامەکەی ئێمە -پارتی نیشتمانی سۆسیالیستی- لەوەی بەجوانی فاکتەرەکانی دروست و گەشە و مانەوەی دەوڵەت و دەوڵەتداری ڕاستەقینەی تێگەیاندوون جا لەڕووی لۆژیکەوە بووبێت یان مێژوو. پێش لەدیارکەوتنی لڤینەکەمان هیچ یان و پارت و بزوتنەوەیەکی رەگەزخوازی بوونێکی نەبوو. بەڵام پاش لەدیارکەوتنی پارتەکەمان زۆربەجوانی ئەم دروشمە گەشەی سەند و هێزی هەزی دیارکەوتن و کاریگەریشی لەسەر پیناکردنی ڕاستەقینەی دەوڵەت دیارخرا. پارتەکانیش تەنها ئەم بۆچوونەی ئێمەیان وەرگرت و هەوڵی پەرەپێدانیان دەدا. ئەوەك لەبەرئەوەی بڕوایان پێیەتی ، بەڵکو زانیان نانیان بۆ دەستەبەردەکاتەوە و بەجوانی سەرکەوتنیان پێدەبەخشێتەوە و بەخێرایی تەشەنەدەکات.

پارتە بۆرژواکان تاوەکو هەشت ساڵ بەر لەئێستا نەیان دەزانی رەگەزچێتی مانای چییە. تەنانەت حەوت ساڵ بەرلەئێستا هەرکە باسی وشەی رەگەز پەرەستی دەکرا سەرکردەی بۆرژواکان دەپچڕان لەپێکەنیندا. ئەمجا کەزانیان دۆخە ڕاستەقینەیە بڕیاری دژبەری کردنمانیان دا بەبێ سڵ کردنەوە لەبەکارهێنانی هەرچەشنە ئامرازێك، وا بۆ سێ ساڵ دەچێت دەستەڵاتداران دەستیان داوەتە چەوساندنەوەی هەڵگرانی ئەم بۆچوونە، بەڵام ئەم چەشنە هەنگاوە ستەمکاریانە هۆکاری زیادبوونی لایەنگرانی لڤینەکەمان و پتر دەنگدانەوەی بوو. ساڵی ڕابردوو بۆرژواکان دەستیان دایە خاوەندارێتی لێکردنی ئەم بنەمای بۆچوونە لەبۆ ئەوەی شەمەندۆفێرەکە بەجێیان نەهێڵێت، بەڵام مەبەستیان لەبەکارهێنانی تەنها زیادکردنی دەنگەکانیان و لەناوبردنی دوژمنەکانیانە لەداهاتوودا.

Scanned by CamScanner

چەندین پارت هەن بەجوانی لەڕەگەزچێتی تێگەیشتوون، بەڵام ڕێکخستنی تەواویان بۆ تێکۆشان لەپێناویدا نەکردووە، لەکاتی داڕشتنەوەی ئامانجەکاندا پەنایان گرتبووە ڕێبازی ناڕوون و دەقی خەوشداری تێکدراو، هەمدیس داوای چێکردنی دەوڵەتێکی نمونەییان دەکرد بەبێ بەکارهێنانی توندوتیژی!

لەبۆ پیشاندانی لاوازی پارتەکان، لەبۆ بەئەنجامگەیاندنی ئەو ئەرکەی کە پارتەکەمان خۆی بۆ یەکلایی کردبۆوە، دەبێت بگەڕێینەوە بۆ ئەو ڕۆژگارەی بزوتنەوەکەمان جەماوەری هەژاند بەڕاگەیاندنی ئامانج و بەرنامەکانی لەڕێگەی شانۆی ڕامیارچێتی یەوە.

Scanned by CamScanner

بەشی حەڤدە

کاریگەری وشە

سەرکەوتنی ئەو کۆبوونەوەیەی کە پارتمان لە ٢٤ ی ڕێبەندانی ١٩٢٠ دا بانگەشەی بۆدەکرد هۆکارێکی دیکەی هاندەرمان بووە لەبۆ بەستنی کۆنگرەی خولی گەل، پاش لەوەی دەترساین لەبەستنی یەك کۆنگرەی مانگانە وائێستا لەهەفتەیەکدا زۆربەئاسانی کۆبوونەوەیەکی بەرفراوان دەبەستین و ژمارەی ئامادەبوانی چەندان هێند ژمارەی کۆبوونەوەکانی پێشووترە، لەنێوان کۆبوونەوەی یەك و دووەمدا هەمیشە بەپەرۆشەوە چاوانواڕی وەڵامی ئەوپرسیارەبووین کە بەمێشکماندا دەهات، ئەویش: تۆبڵێی خەڵکان بەدەم بانگێشتنامەکەی ئێمەوەبێن و تاکۆتا وشەمان ئامادەی گوێگرتن بن؟ هەفتانە ژمارەی کۆبوونەوە سەرکەوتوەکانمان زێدەتر دەبوون و ڕێزی زیادترمان لێدەنرا، تادەهات ژمارەی ئامادەبوانیش لەزیادبووندابوو.

Scanned by CamScanner

هتلەر لەکاتی وتارداندا

لەڕێگەی بەهێزی و خرۆشداری وتاربێژەکانمانەوە کێشەی گوێنەگرتن و کاڵفامی و هەڵەتێگەیشتنی جەماوەر چارەسەر کرابوو، وتاربێژانمان دەستیان دایە دیاری کردنی بەرپرسانی ڕاستەقینەی جەنگ و خستنەڕووی نەهامەتیەکانی پەیمان نامەی ڤەرسای، ئەم دووبابەتە پارتەکەمان ساتێك ناکاتێك دەیوروژاند، چون بەتەنها گەڕانێکی ئاسایی یان لێوردبوونەوەیەکی ساکاری ئەمانە تێدەگەیشتن کێ ناپاکی لەکۆماری ئەڵمانیا کردووە یاخود بوونی خوودی کۆماری دەخستە ژێر پرسیارەوە و بە دەرکەوتەیەکی دواکەوتووی دژە پاشای سەرکەوتوو لەقەڵەم دەدا، ئەوانەشی مارکسیەت ڕێی لێ وێڵ کردبوون، ئەوکاتەی مارکس خوازێك دەیبیست ڕەخنەمان لە پەیمان نامەی ڤرسای دەگرت ، قسەکەی پێ دەپچڕاندین و بەهاوارەوە دەیگوت: ((

ئەی پەیمان نامەی برست لیتۆڤسك؟)), لەسەرەتاوە دووچاری نەهامەتییەکی زۆر بووین لە تێگەیاندنی خەڵکی لەوەی بۆچی پەیمان نامەی ڤرسای نەهامەتی بۆ ئەڵمان هێناوە. ئەم پەیمان نامەیە ئابڕووبەرییەکی وەهای بە ئەڵمانیاوە لکاندبوو کە بەئاسانی نەدەتوانرا لەبیربکرێت و بسڕدرێتەوە. بەڕاستی کاردنەوەی زۆرینەی خەڵك لەم بوارەدا نەرێنی بوو، بۆیە ناچار بووین یان ئەوەتا بەردەوام دەبین و زۆرینە دەتۆرێنین لەخۆمان یام ئەوەیە دەست لەم شاڵاوی هۆشیارکردنەوەیە هەڵدەگرین و زۆرینە بۆخۆیان کەسپ دەکەین. بڕوام وابوو باشترین ڕێگە بۆئەمە بەردەوام بوونە تەنانەت گەر جاماوەریش لێمان وەدوورکەوێتوە و هەموو تۆمەتێکیش بخەنە دوامان، پارتی نیشتمانی سۆسیالیستی دەبێت سەردارێتی بکات نەوەك شوێت قسەی ژێردەستخراوەکان بکەوێت، دەبوو ئێمە جەماوەر ئاراستەی ڕێگەی ڕاستی بکەین، خۆنەگەر لەسەر هەڵەکانی ئەوان بەردەوام بوویناپە ئەوکات بیانووی دامەزراندن یان دەرکەوتنمان پووچ دەبوویەوە و نەدەبوینە لڤینێکی چاکسازیی خوازی ئەڵمانی و پتەوکاری کۆڵەکەی دەوڵەت لەسەربۆچوونی دروست.

بەڕاستی لەوکاتەدا دروست وتن بۆ گەل کارێکی مەترسی داربوو، هەر پارتێك بە پێچەوانەی تەوژمی بۆچونی لایەنگرانی باویەوەبێت ئەوکات سەرکێشیمان یان سەرکەوتنی تەواومان ئەنجام دەدات. دەمان دیت بۆوژواکان نێزك ناکەونەوە لە ئاوێتەبوون بە زۆرینە، لەکاتێکدا دەستکەلاکانی جوو هەوڵی بەلادا ڕێبردنی فرەیینەی گەلیان دەدا. لەهەمبەر ڕق لێبوونەوەمان لەلایەن خەڵقی ئەڵمانییەوە ئەوەندی تر سووربوونمان لەبۆ سەرکەوتن پتەوتر بوو، بەردەوام بووین لەسەر پلانەکەمان لەبۆ سڕینەوەی ئەو گوتەیەی کەدەڵێت: پەیمان نامەی ڤەرسای پەیمان نامەیەکی دیمۆکراتیانە و بێ زیان بوو. ئەوەم دەزانی لەهەڵمەتەکانماندا لەبۆ دژدایەتی کردنی پەیمان نامە بەناو دیمۆکراسیەکاندا پارەتەکەمان لایەنگرێکی زۆری لەدەست دەدات، بەلام باش ئەوەشم دەزانی سەرئەنجام هەردەبێت گەلی ئەڵمانی هەست بەم هەنگاوە ڕاستانەی ئێمە بکەن، لەو کاتەشدا ڕق لێبوونیان بۆ ئێمە دەگۆڕێت بۆ خۆشویستن و بڕوای تەواوی بە بزوتنەوەکە دەبەخشێت و کەمتەرخەمیش ناکات لەبۆ قوربانی دان لەپێناو زێدەتر سەرخستنی بەرنامە تەندروستەکانی بزوتنەوەکەمان.

Scanned by CamScanner

هەروابووه، هیچ پارتێکی سەرکەوتوو ڕاستەوخۆ لەلایەن جەماوەر و زۆرینەوە پێشوازی لێنەکراوه، تائەوکاتەی ڕاست و دروستی دەق و ئامانجەکانی پارتەکەیان بۆدیارکەوتووه، چون بۆچوونی پارتی نوێ زۆرجار پێچەوانەی بۆچوونی خەڵکی عەوامە، دژە بە ئارەزووەکانی. بۆخۆم لەئێکەم گردبوونەوەی هەوادارانماندا هەستم بەم دۆخە ڕاستەقینەکرد، لەدەسپێکەوە زانیم ڕووی من لەکەس گەلێکە دگەڵ چەمك و بۆچوونی مندا پێچەوانەن، دەبوو بە وتای دوو کاتژمێری بنەماکانی پشت پێبەستوویان داڕووخێنم لەبۆ کێشکردنیان بۆ تەقڵ بوونە نێو پارتەکەمان و هەڵگرتنی بنەما و ئایدیاکانی ئێمە لەهەمبەر هەموو شتێکدا.

بەڵێ، ئەرکێکی قورس لەسەر شانمان بوو، ئێمە خۆمان تەقلی جەنگێك کردبوو کەناچاربووین دژی کۆمەڵگە بووەستینەوە لەبۆ تێگەیاندنیان و گەیاندنیان بە ڕاستیەکان بەبێ هیچ پاساوێکی هەست و سۆزی. لەڕێگەی کۆبوونەوەکانی دەسپێکمانەوە زانیم لەڕێگەی دامالینی دووژمن لەوچەکەی پێیەتی دەتوانین ئەم کێشەیە ئەموەنتربکەینەوە. هەستم بەوەکردبوو کە مارکسیەکان هەربەیەك شێوە قەوان دەژەنن، بۆیە ئەگەر ئاوەزەکەیان لێتێکبدەیت ئەوکات ناتوانن هیچ بەدەست بێننەوە، بەم کارەشم توانیم هەرلەسەرەتای قسەکردنمەوە هەستی ئەوانە بۆلای خۆم ڕاکێشم کەنیازیان پاکە و هەڵخەڵەتێنراون.

لەدرێژەی شالاوەکەم بۆسەر پەیمان نامەی ڤرسای دەستم دایە ڕوونکردنەوەی ڕگەکانی پەیمان نامەی برست لیتۆڤسك، چون باش دەمزانی هەموو ئەوانەی قینیان لە پەیمان نامەی برست لیتۆڤسکە هیچی لێنازانن و بەلاڕێدا براون بەهەڵە تێگەیاندنیان، مارکس خوازە هەڵخەڵەتێنەرەکان وای بەگوێی خەڵکیدا دەدایەوە کە بەهۆی ئەوەی ئەڵمانیا پەیمان نامەی برست لیتۆڤسکیان بەسەر ڕووسیادا سەپاندووه بۆیە ڕووسەکانیش هەستاوان بە سەپاندنی ئەم پەیمان نامەیە بەسەر ئەڵمانیادا. دەبوو هەموو گوتەیەکی مارکس خوازان بەدرۆبخەمەوه بەبەراوردکردنی هەردوو پەیمان نامەکە، لەکۆبونەوەیەکدا کە دووکاتژمێری خایاند توانیم ناباشیەکانی پەیمان نامەی ڤرسای و باشیەکانی پەیمان نامەی برست لیتۆڤسك بخەمەڕوو. لەپاش هەر کۆبوونەوەیەکی ڕاوێژکاریم دەمتوانی هەزاران خەڵکی لەداوی مارکس خوازان ڕزگاربکەم و ڕاستیان بۆ ڕوون بکەمەوه.

Scanned by CamScanner

لەڕێگەی کۆبوونەوە بەردەوامەکانەوە بوومە ڕاوێژکاری سەرەکی پارتەکەمان و فێری چۆنێتی وروژاندنی هەستی جەماوەر بووم، دەمتوانی لەڕێگەی وشەوە تێبکۆشم و هەنگاو بەرەو سەرکەوتن بنێم.

نەوەستاین بە وتاربێژی و ڕۆشنبیرکردنی خەڵك، بەڵکو هەنگاومان بەرەو بڵاوکردنەوەی بڵاوکراوەکان هاویشت، دگەڵ ئاماژەکردن بە بۆچوونی پارتمان لەهەمبەر پەیمان نامەکان و ئەو هۆکارانەی بوونە هۆی هەڵایسانی جەنگ. هەموو شتێکەمان لەڕێگەی وشەوە دەردەبڕی و کاریگەربوونی جەماوەریشمان بۆ خۆمان پتردەکرد، لەسەر ئەو بنەمایەی سەرجەم ڕووداوەکانی دیرۆکی کەونارا وشە ڕێگەخۆشکاربووە بۆسەرکەوتن، ئەمەش لەڕێگەی وتاردانی ڕاستەوخۆوە بووە نەوەك خوێندنەوەی پەرتووك و ڕۆژنامەکانەوە.

چەند هەفتەیەك پێش لەئێستا ڕۆژنامە ناوخۆییەکان گاڵتەجاڕی خۆیان بەم هەنگاوەمان دەردەبڕی، ئەم هەنگاوەی ئێمە زۆر کاریگەر توو وەك لەهەنگاوی ئەوکەسانەی لە تەلارە بەرزەکان و سەرنوێنە نەرمەکاندا دەژین و لەڕێگەی پێنوسەکانیانەوە دەیانەوێت خەڵکی ئاراستەبکەن، بەبێ ئەوەی لەناخی خەڵك تێگەیشتبن و بزانن دەرونیان چی تێدایە.

بۆرژواکان لەبیریان چووبەیەوە وتاربێژ لەڕێگەی ڕوانین لە ڕووخساری بیسەرانی ڕادەی کاریگەری وشەکانی خۆی بۆ دیاردەکات و بەردەوام لەهەوڵی نوێدا بۆ بەکارهێنانی باشترین و بەهێزترین وشە، وتاربێژی ڕاستەوخۆ لەڕێگەی ڕوانین لە ڕووخساری بینەر و بیسەرانی دەزانێت بەردەوامی پێویستە یان کۆتایی پێهێنان...بەڵام نوسەر هەرچی لەدڵیایەتی دەینوسێتەوە و دەیخاتەبەردەست خوێنەرێك کە نایناسێت و نازانێت کاردانەوەکانی چییە لەهەمبەر نوسینەکانی، ناشتوانێت بەدڵی خۆی خەڵکی بەشێوەیەکی ڕاستەوخۆ ئاراستەبکات. مرۆڤ هەمیشە دژبەری خوێندنەوەی ئەو دەقانە دەکات کە حەزی لێی نییە و دگەڵ بۆچوونی ویدا یەك ناگرێتەوە . خۆنەگەر نڤیسیارێت ویستی زۆرینە بۆلای خۆی کێش بکات ئەوکات پێویستی بە نوسینی کورت هەیە لەشێوەی بەیان نامە و تاڕادەیەکیش نامیلکە. ونکە جەماوەر بەزۆری حەزیان لەخوێندنەوەی سەرپێییە و نایانەوێت زۆر کات بەو بابەتانەوە بکوژن کە حەزیان لێی نییە. هەروەها بەیان نامەی کورتیش پێویستە

بەزۆری لەشێوەی دەقی وێنەدار و کەم وشەبێت بۆئەوەی بەکەمترین وشە زۆرترین مانا ببەخشێ، لەهەمان کاتدا نوسەر هاوشێوەی گوتاربێژ بەتوانایە لەبۆ یاری کردن بە هەستی جەماوەر، گەر بە جۆش و خرۆشەوە بنوسێت و ڕوولە جەماوەر بکات و بێژە نوسراوەکانی بەشێوەیەك بێت خەڵکی عەوام لێی بگەن، جیاوازی نوسەر و وتاربێژی ڕاستەوخۆ ئەوەیە کە:

وتاربێژ لە بینەر و بیسەرانی دەڕوانێت و لەچاوی کاردانەوەی ئەوانەوە هەڵسەنگاندن بۆخۆی دەکات. هەروەها گرنگە بەلایەوە ڕاستەوخۆ کاردانەوەی قسەکانی خۆی ببینێت، بەڵام قسە و بێژەی نوسەر پشوودرێژی پێویستە. خۆئەگەر وتاربێژ هەستی کرد ئامادەبوان لێی ناگەن ئەوکات شێوازێکی نوێ پەیڕەودەکات لەبۆ وتاردان و سەرەنج ڕاکێشانی خەڵك و کارتێکردنیان. خۆئەگەر هەستی کرد زمانی بەکارهێنراو بۆ وتاردان قورسە ئەوکات شێوازێکی نوێ و ئاسانتر بەکاردەهێنێت، خۆئەگەر هەستی بە ناقایل مەندی ڕووخساری جەماوەرکرد بە گوتەکانی ئەوکات پەنادەباتە بەر ڕوونکردنەوەی زیادتری بێژەکانی بەمەبەستی ڕەتکردنەوەی ناڕەزایەتیەکانی ئامادەبوان، بۆئەمەش پاساوەکانی لەڕێگەی بەکارهێنانی بەڵگەی زیندووەوە پتەوتر دەکات و بەردەوام دەبێت تاوەکو ئەو ڕقەی لەناخی ئامادەبواندایە ئایهێڵێت.

ئەو کەسانەی دەبێت لەم دۆخەدا ئەنجام بدرێت بەهۆش هێنانەوەی ئەو هاوڵاتیانەیە کە بانگەشە هەڵەکان ئاراستەی ڕێڕەوتی هەڵەی کردوون، ئیتر لەم کاتەدا ئاوەز زاڵ دەبێت بەسەر سۆز وهەستەکاندا... بێگومان تێپەڕاندنی ئەم کۆسپانەی کە دوژمن ئافراندوونی لەناخی دانیشتواندا چەندان جار سەخت ترە لە ڕاستکردنەوەی تیۆریەیەکی زانستی. دەتوانین لەڕێگەی فێرکردنی نەخوێندەواران و نیوچە خوێندەوارانەوە بتوانین نەختێك خەڵکی هۆشیار بکەینەوە، بەڵام ناتوانین ناخی دژخواز بەهەمان ڕەوت چارەبکەین، لەم کاتەدا ناچاری بەکارهێنانی ئەو بەهرانەین کە کاریگەریەکانیان جادووئاسا و ڕاستەوخۆنە.

چەندین بەڵگەی دیارمان هەیە کە ئاماژەی کاریگەری وتنی وشەمان بۆدیاردەخات لەچاو نوسراودا، لەئەڵمانیادا ڕۆژنامە بۆرژواییەکان ڕۆژانە چەند ملیۆنێکی لێ دابەش دەکرێت، بەڵام ئەم بڵاوبوونەوەی ڕۆژنامانە کاریگەرییەکی ئەوتۆی نەبووە

Scanned by CamScanner

لەسەر گرد بوونەوەی زۆرینەی خەڵك لە چواردووبەری دژە بۆرژوازیەکاندا. نوسراوی نێو ڕۆژنامەکان و بۆچوونی بیرمەندانی بۆرژوا بەسەر چەندین ملیۆن هاوڵاتی ئەڵمانیدا هەڵدەخلیسکا لەشێوەی هەڵخلیسکانی ئاو بەسەر سەهۆڵی چەوردا, واتە هیچ کاریگەرییەکیان نەدەبوو لەسەر ئاراستەکردنی دانیشتوان, ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ دوو هۆکار: یام ئەوەتا بۆچوون و بەرئەنجامی نوسراوەکانی بیریاران و هزرمەندانی بۆرژوا زرە و هیچی پێ نییە لەبۆ گەیاندنی بە کۆمەڵگە, یان بێژە نوسراویەکانیان لاوازن و ناتوانن کار لەهەناوی خەڵك بکەن.

جارێکیان ڕۆژنامەیەك کەلەبەرلین دەردەچوو لەنوسراوێکیدا هاتبوو: ((وێژەی مارکسیزم و نوسراوەکانی کارل مارکس کاریگەرییەکی جادوو ئاسایان هەیە لەسەر هەناوی زۆرینەی گەل)), بەڕاستی بڕوام وایە ئەم قسەیە هیچ لەدۆخی ڕاستینەوە نزیك نییە, چون ئەگەر بڕوانین دەبینیت ئەوەی چینی ڕەنجکێشی لەم چەند ساڵانەی کۆتاییدا لەدەوروخولی مارکسیەکان کۆکردبۆوە کاریگەری وتاربێژان بووە نەوەك نوسراوەکانی کارل مارکس و جووە ژەهر ڕژێنەکان. بەڕاستی پەرتووکەکەی کارل مارکس بۆئەوە نەنوسراوەتەوە لەپێش دەستی زۆرینەدابێت, بەڵکو وەکو پەیڕەوی سەرەکی لقینی جووخوازی نوسراوەتەوە کە کار لەپێناو دەستگرتن بەسەر هەموو کونجەکانی جهاندا دەکات, ئامانجی ڕاستەقینەی گوێرایەڵی هەموو گەلانی جهانە بۆ گەلی بەربژاردەی جوولەکە. ڕۆژنامەکان تەنها ئەرکی بانگەشە کردن بۆ بەرنامەکانی گرتە ئەستۆ, بەئامانجی جوانکردنەوەی دەقەکانی مارکس و بەلاڕێدا بردنی چینی ڕەنجبەر و زەحمەت کێش و بەکارهێنان لەبۆ خزمەتکردنی زایۆنیزم.

بەڕاستی سەرکەوتنی ڕاستەقینەی مارکسیزم دەگەڕێتەوە بۆ ئەو هەزاران وتاربێژەی دروستکراوە لەبۆ خزمەتکردنی ئەم بەرنامەیە. هەموان لەخزمەتی مارکسیزمدا بوون جا سەرکردەکان بێت یان کرێکاری بێبەش, جا ئاژاوەگێڕبێت کە قسە بە گوتاربێژ دەبڕێت خوودی گوتاربێژی مارکسی , ئەمەش سەرباری ئەوەی گوتاربێژان هەموو جارێك ئەو قسانەیان دەکرد کە خەڵکان پێیان خۆشە و دەیان زانی چییان دەوێت و مەبەستە, بۆیە ئەوانیش بەو پەڕی تواناوە وشەی وروژێنەری ئەو بوارەیان ئامادە دەکرد و بەئامادەبوانینیان دەفرۆشتەوەو ناخیانیان دەوروژاند, سەرباری ڕێکخستنی ڕێپێوان و خۆپیشاندانی دەیان هەزارکەسی کە هانی جهان

Scanned by CamScanner

دەدات لەبۆ هەست کردنە بەوەی لەئەڵمانیادا کرێکار توانای ڕووخانی حکومەتی هەیە و کەی بیەوێت بەپێی بنەماکانی مارکس ملکەچی دەکات، ئەمەش وای کرد ڕۆژ لەدوای ڕۆژ هەزاران کەسی نوێ تەقلی نێو بزوتنەوەی مارکس خوازی بێن.

مارکسیزم زۆر ژیرانە توانیبوی سەربازانی بانگەشەی نوسراو دەست نیشان بکات. بەڕاستی ڕۆژنامەکانیان زیادتر لە وتاربێژ دەچوون وەك لەدەقی نوسراو، لەوکاتەی بوێژ و بیرمەندان و مامۆستایانی بۆرژوا جاربەجارێك حەزی قسەکردنیان بۆ دروست دەبوو، بەڵام مارکسیەکان جاربەجارە ئارەزووی نوسینی زانستییان لا دروست دەبوو، واتە ڕێك پێچەوانەی یەکتر بوون، ئەو جولەکەیەی ئەرکی بانگەشەکردنی بۆ مارکسیزم لەئەستۆ دەگرێت ئەوەندە پشت ئەستورە بەدرۆ و بۆهتان ئەوەندە پابەند نابێت بەدەقی نوسراوەکەیەوە، واتە ئەوەندە هەوڵی شاردنەوەی ڕاستیەکان دەدات ئەوەندە هەوڵی خستنەڕووی ڕاستیەکانی نەدەدا. ئەمەش مانای وایە کە ڕۆژناکە بۆرژواکان لەئاست گەیشتن بە لغاوی جەماوەر خۆبەکەم زان بووە لەئاست ڕۆژنامەکانی جوولەکە و مارکس خوازدا. ئەوکاتەی بڕیاری بەستنی کۆنگرەکانم دا بەشەو مارکس خوازەکانیش هەمان کاریان ئەنجام دایەوە، چونکە کاریگەری وشە بەشەو بەهێزترە وەك لەڕۆژ. لەبیرم نەچوەتەوە کە جارێکیان لەمەیخانەی کادنکر لەمیونیخ ، کەخەڵکێکی زۆر ئامادەبوون بانگەشەکان بۆ پارتەکەمان دەکرد، ئەوکاتەش کاتژمێر دەی سەر لەبەیانی بوو، ئامادەبوان زۆربوون، چونکە ڕۆژی شەممەبوو ، بەڵام ئامادەبوان هیچ لەمن تێنەدەگەیشتن و کاردانەوەیان نەبوو، نەوەبوو چپلەی دەست خۆشیم بۆ لێبدەن نەش فیت و هوڕی ناڕەزایی دەربڕن، بەڕاستی نیگەران بووم، نەم دەزانی چۆن ئامادەبوان بوروژێنم، هەر کۆبوونەوەیەکمان بەڕۆژ ئەنجام دەدرا هیچ ئەنجامێکی دڵخۆشکاری نەبوو.

بۆیە ناچاری گۆڕینی کاتی کۆبوونەوەکان بووین، بەڕاستی یەکەمین وتارم کەلە کاتی شەودا بۆ ئامادەبوان ووت، وەکو وابوو ئاگر لەپووش وەربدەی، وەها هەستی ئامادەبوانی خرۆشاند، دەمدیت ڕووخساریان نیشانەی وروژاندنی پێوە دیارە، بۆیە منیش ئەوەندی تر بە جۆشەوە بیژەکانم دەردەبڕی. بەڕاستی سەیرم لێدەهات، باشە نە وتاربێژ و نەش زۆربەی بیژەبیستان نەگۆڕاون، تەنها کاتەکەی نەبێت، کەواتە بۆچی وشەکانم لەم کاتەدا ئەوەندە ناگرینن؟ سەرچاوەی ئەم کات گۆڕینەمان

Scanned by CamScanner

دەگەڕێتەوە بۆنەوەی جارێك كوێبیستی هاوڕێیەكم بوو كەبۆ هاوڕێیەكی دیكەی قسەی دەكرد و دەیگوت: جارێكیان بەڕۆژ شانۆگەری (گەلی ئازادبوو)ی كردووەو جارێكیش بەشەو، بەڵام تام و چێژ و كاریگەری ئەوەی شەو زۆر لەوەی ڕۆژ قووڵتر و بەهێزتر بووە.

هتلەر، لەهۆڵی وتارداندا

لەم كاتەدا وتەیەكی برەختی مامۆستام بیركەوتەوە، كەدەیگوت: هێزی خوازویستی مرۆڤ لەڕۆژدا بەرگری دەكات لەهەمبەر هەر بۆچوونێكی نوێ كە بیەوێت بیخاتە ژێر ڕكێفی خۆیەوە، بەڵام بەشەو كەمترە، بۆیە باشتر وایە بەشەو هەوڵبدەین لەبۆ

Scanned by CamScanner

دەستەمۆکردنی ئاوەز و هەستی کەسی بەرامبەر، چونکە لەشەودا هێزی بەرگری لای مرۆڤ لەم بوارەدا لەنێوارەوە دەست دەکاتە کەمبوونەوە، بۆنمونە کلێسای کاسۆلیکی بەهەمان شێوە هەمیشە هەوڵی تاریک هێشتنەوەی هۆڵەکانی وتاردانی دەکات لەبۆ گونجاندنی دۆخەکە بۆ گوێگرتن و کاریگەری بەشێوەیەکی جوان و کاریگەری، ئەم کەشە دۆخێکی وەها بۆ بڕواداران دەرەخسێنێت کە بەئاسانی تێبگەن و لەڕێگەی ئامۆژگاریەکانیەوە یاری بە دەروونی ئامادەبوان بکات.

***

لەسالأنی ۱۹۱۹ و ۱۹۲۰ و ۱۹۲۱ دا ئامادەی کۆبونەوەکانی بۆرژوازیەکان دەبووم، بەتایبەت ئەو کۆبوونەوانەی کە دیمۆکراتی خوازان و گەل ویستان و نەتەوە گەراکانی ئەڵمانیا دەیان بەست. بەڕاستی سەیرم لەخۆم دەهات بەوەی تەنها من ناچمە دەرەوە تا دواکەس لەقسەکانی دەبێتەوە، هەموان سەرقاڵی باوێشکدان بوون، زۆرێکیان شێوازی ڕەفتاریان وەهابوو وەکو ئەوەی لەمەیخانەدا دانیشتبێت و یاری کۆنکان بکات، بەڕاستی سەیربوو، وەکو ئەوە وابوو وتاربێژ بۆ ئەم ئامادە بوانە نەکات.

جارێکیان لە داغز لە میونیخ ڕۆشتم بۆ کۆبوونەوەی پارتێک کە هەوو کەس دەیتوانی ئامادەبێت، لیژنەی پراکتیکاری پارت یەکێك لەمامۆستاکانی زانکۆیەکی دیاری کردبوو بۆ دەسپێکی وتاربێژی و قسەکردن لەبارەی مەبەستی کۆبوونەوەکەوە، لەدەوروبەری مێزی وتاربێژەکەوە سێ کەسی جل ڕەش دانیشتبوون هەستم کرد ئەمانەن جێبەجێ کاری کۆبوونەوەکە.

گوتارەکە پێشتر نوسرابوو، مامۆستاکە دەستی دایە خوێندنەوەی ، بیست خولەك تێپەڕی نەکردبوو بەرە بەرە خەڵکان دەڕۆشتنە دەرەوە، باوێشکدان دەستی پێکرد، سێ کەس لەبەردەممدا دانیشتبوون وادیاربوون کرێکارین، دیتم لەنێوان خۆیاندا دەستیان دابووە گەمەکردن، زۆری نەخیان تا ئەوانیش خۆیان لەهۆڵەکە دزیەوە. پاش لە تەواوکردنی وتارەکە کەسێك لە جێبەجێ کاران بەناوی ئامادەبوانەوە سوپاسی وتارخوێنەکەی کرد و داوای لەهەموان کرد سرودی نیشتمانی ئەڵمانیا بێژنەوە، هەموان هەستان بۆ وتنەوەی سرودی نیشتمانی، ڕێپێوان بەرەو دەرگاکە دەستی پێکرد، ئەمەش بۆئەوە نەبوو ڕێپیوانەکە بۆ جوانکردنەوەی وتنەوەی سرودی

Scanned by CamScanner

نیشتمانی ئەڵمانی بێت، بەڵکو بۆ خۆ دزینەوە بوو لە کۆبوونەوەکە و هەڵمژینی هەناسەکی ئازادی.

بەڕاستی ئەم دۆخە بەسەر کۆبوونەوە شەوبەستراوەکانی ئێمەدا نەهات و نەبوو، وتاربێژانی ئێمە وشەکانیان زۆربەهێز و کاریگەر بوو، سۆز و ناخی ئامادەبووی دەورووژاند و نەیارانی دەحەپەساند.

بێگومان پارتی شیوعی دەیان ئاژاوەگێڕی دەناردەکۆبوونەوەکانمان بۆئەوەی لەگەڵیاندا بەشەڕ بێن و پۆلیس بانگێشت بکەن و کۆبوونەوەکانمان لێتێك بدەن و دوای بخەن.

زۆرێك لەمارکس خوازان ئامادەی کۆبونەوەکانمان دەبوون و بڕوایان وابوو کۆبوونەوەی شیوعیەکانە، بەهۆی ئەوەی ڕەنگی پەڕۆی دروشمەکانمان سووربوون. بۆرژواکان بەهۆی بۆچوونەکانیانەوە ڕەتی هەڵدانی لافیتەی سوریان دەکردەوە، نەیان نەدەویست بڵێن: ئێمەش مارکسن و چەواشەی خەڵکی دەکەین، واتا ئەوان بەم شێوەیە لەئێمەیان دەنواڕی، بەڵام مەرامی ڕاستەقینەی ئێمە لەم ڕەنگە سوورە قۆستنەوەی کەسە توندڕەوە چەپەکانە لەبۆ تەڤل بوونە نێو کۆبونەوەکانمان با ئاژاوە گێڕیش بێت گرنگ نییە، گرنگ ئەوەیە ئامادەبێت و نەختێك گوێبگرێت و دواتر چیدەکات با بیکات، ئەمەش باشترین شێوازێك بوو لەبۆ بڵاوکردنەوەی بەرنامەکانمان لەنێویاندا.

مارکس خوازان کەوتنە ئەم داوەوە، کرێکارانی نێر و مێ ئامادەی کۆبوونەوەکانمان دەبوون، زۆری نەخایاند تائەوکاتەی ژمارەیەکی زۆر لە بەلشەفیك دوورکەوتنەوە و تەڤلی بزوتنەوەکەی ئێمە بوون و ئەوانەشی کاریگەریان بەسەریانەوە هەبوو لەگەڵ خۆیاندا پەلکەشی نێو بزوتنەوەکەمانیان کرد. لێرە بەدواوە سەرکردەکان ئامادەبوونی ئەندامانیان لە کۆنگرەی پارتەکانی دیکەدا هەڵوەشاندەوە و بڕیاری ئەوەیان دا، کە ئەندامەکانیان دەبێت بەشداری کۆبوونەوەی پارتەکانی دیکەبکەن و بە هێزی بازوو هەڵیان بووەشێنێتەوە، چونکە هەر کۆبونەوەیەکی دژە ئەوان بەلایەنگیری پاشاخوازی و کۆنەپەرەستی لەقەڵەمیان دابوو. نیو کاتژمێر بەر لەدەست پێکردنی کۆبوونەوەکەمان بە فەرمی هۆڵەکە لەکرێکار ئاخنرابوو، بەگومانەوە ئەهاتنە پێشەوە لەبۆ تێکدانی دەنگ گوێزەرەوەکان و کورسی

Scanned by CamScanner

کۆبوونــەوەکانیان دەشــکاند و هەنــدێك جــاریش بــەگومان کــردن لــەمارکس و بۆچوونەکانی دەرۆیشتنە دەرێ.

بەڕاستی ئەنجامی ئەم کارە لەقازانجی ئێمە و زیانی سەرکردەی مارکسیەکان بوو، ئەمجارەش بێ هیوای کردنەوە. بەڕاستی ئەم کۆبوونەوانەی ئێمە بۆچوون و بنەما کارپێکراوەکـانی کرێکـارانی مـارکس خـوازی لـەق کـرد و ئـەو چوارچێوە پتـەوەی شکاندن کە تەوقی دابوون لەبۆ پاراستنیان لەکاریگەری وشە و دروشمی دەرەکی.

سـەرکردەکانی بزوتنـەوە مارکسـیەکان گەڕانـەوە بـۆ پلانـی یەکـەمیان: یاسـاغی ئامـادەبوونی کرێکـاران لـە کۆبوونـەوەکانمان بـەوەی ئەگـەر ئامـادەبن لەئیشـەکانیان دەردەکرێن و نانبڕدەکرێن. ئەمـەش هـەلی زیادتری بـۆ ئێمـە ڕەخسـاند لـەبۆ کارکردنـە سەر دەروونـی ئامادەبووان، چونکە ئـەو مـارکس خوازانـەی ئامادەی کۆبوونـەوەکانی ئێمە دەبوون لەترسی نان نەبڕینیان بەناچاری بە هێمنی دادەنیشتن و تـەنها گوێیـان دەگـرت و وردە وردە لەبۆچـوونە کۆنـەکانیان پاشـگەز دەبوونـەوە. ئەمـەش وای کـرد بەئاسـانی وتاربێـژانمان بتـوانن زاڵێتـی خۆیـان بەسـەر بەرنامـەکانی جووگـەرەکی جیهانی دا بسەپێنن و دیواری دەور لێدەریان داڕووخێنین.

دواتـر شـێوازی پـەیڕەوی سـەرلێ تێکچوومان بینـی لەڕۆژنامـەی سـورخوازان لـە هێرشەکانیان بۆسەر ئێمە. بەرە بەرە سارد بوونـەوە لەدژایـەتی کرنمـان ، بـەڵام پاش لەبـەهێز بوونمـان سـەرجەم لاپـەڕەی و سـەردێڕی یەکـەمین لاپـەڕەکانی ڕۆژنامـەی سورخوازان تەرخان دەکرا بۆ دژایەتی کردنی ئێمە، ڕۆژنامەکانیان هـەر ڕێگەیـەکیان دەگرتـە بەر بۆ دژایەتی کردنمان کـەڵکی نـەدەبوو، تەنانـەت درۆ هەڵبەسـتن بۆمـان و ناوبرنـدنمان بەگـەحۆڵ و نازانسـتیش دادی نـەدان، گـەوجێتی بزوتنەوەکـەمان هـیچ ڕێگرییەکی بۆ ڕۆژنامە مـارکس خوازەکان نەخستە پێش لـەوەی ئێمە بەهاوشێوەی ئـەوان بـە بـێ ئابڕوانـە دژیـان بوەسـتینەوە. ئەمـەش لای خـەڵکی پرسـێکی دروسـتی هێنایە گـۆڕێ بـەوەی: ئـاخۆ لڤینـی نیشتمانی سۆسیالیستی چی کردبێت وا ئەمانـە بەو شێوەیە لەشان و شەوکەتیان کەم دەکەنەوەو خۆنەم مارکسیانە خۆیان بەزانستی و نامرۆڤانەش هێرشیان دەکەنەسەر؟ ئەمەش بەسەر مارکسیەکاندا شکایەوە. ئەمجار پیلانی ماوەدرێژی جوولەکەیان بەکارهێنا، پیلانی تانـە و تەشـە و ناوزەنـدکردنیان بـە تیرۆریسـت و هانـدەر لـەبۆ تێکـدانی ئاسایشـی وڵات و وەرگـۆڕانی خـەڵك. بـەڵام ئـەم

Scanned by CamScanner

هەنگاوەش هیچ کاریگەرییەکی ئەوتۆی نەکردەسەر گەشەکردنی لقینەکەمان و بەرنامەکانی. بەهۆی بوونی لایەنگری باشمان لەنێو بزوتنەوەکانی دیکەدا کەکاری هەوالگریان بۆدەکردین لەگەڵ فرەوێژی خوودی سەرکردەکانی سورخوازەکان، دەمانتوانی هەموو کۆبوونەوەکانمان لەکاتی خۆیدا ئەنجام بدەین. ئێمە بەر لەڕوودانی هەر ڕووداوێك هەموو شتێکمان دەزانی، بۆیە بەباشی خۆمان بۆ کاردانەوە ئامادە دەکرد. هەرگیز پەنامان نەدەبردە بەر پۆلیس بۆ چارەکردنی کێشەکەمان، چونکە هاتنی پۆلیس بۆ کۆبوونەوەکان لەبۆ ڕێگرتن لەئاژاوە مانای هەڵوەشاندنەوەی کۆبوونەوەکە دەبێت.

پۆلیس هیچ یاسایەکی نەدەزانی، هەرکە بیان بیستبایە کۆمەڵێك ئاژاوەگێڕ دەیانەوێت کۆبوونەوەی پارتێك تێکبدەن لەبری دەستگیرکردنی ئاژاوە گێڕان کۆبوونەوەکەیان هەڵدەوەشاندەوە. بەهۆی ئەم پەیڕەوە ژیرانەی پۆلیسەوە هەر چەقۆوەشێنێك دەیتوانی کۆبوونەوە لە ئابڕووداترین پیاوانی وڵات تێکبدات یان بنەمایەکی تایبەتی خۆی بەسەر کەشی کۆبوونەوەکەدا زاڵ بکات. هەرکە کەسی ستەم لێکراو پەنای دەگرتە پۆلیس ئەوکات لەبری دەستگیرکردنی تاوانکار پۆلیس ئامۆشیاری کەسی ستەم لێکراوی دەکرد بەوەی چیتر خۆی نەدات لەپێکدادان لەگەڵ کەسانی خوێڕی و دەمارگیر و چەقۆکێشدا.

بەمەش هەستمان کرد دەستەلاتی وڵات ناتوانێت چالاکیەکانی پارتمان بپارێزێت هەربۆیە ناچارین خۆمان خۆمان بپارێزین، تەنانەت گەر دەستەلات پۆلیسیشی ناردە کۆبوونەوەکانمانەوە بۆ پاراستن ئەوکاتیش هەمدیس پشت بەخۆمان دەبەستین بۆ بەرگری کردن، چونکە پشت بەستن بە پۆلیس مانای خۆبەدەستەوەدان و لاوازیی ئەنجامی پارتەکە دەگەیەنێت. وەك چۆن ڕووناکی پەپوولە پەلکێشی خۆی دەکات هێزیش جەماوەر ڕاکێشی خۆی دەکات.

وەك چۆن کەسێکی بوێر دەتوانێت دڵی ئافرەتێك داگیربکات ئاوهاش پارتێکی بوێر و نەبەرد دەتوانێت حەزی جەماوەر بۆخۆی کێش بکات. گەر ژیرانە ڕەفتارە نەبەردانەکانی بەکار بهێنێت. بەم شێوەیەش توانیمان خۆمان بڕیاری خۆپاراستنی خۆمان بدەین بەهۆی ئەو دەستە ئاسنینەی هەمان بوو کەهەردەم ئامادەی جەنگان بوون لەپێناوماندا و بوونی کارگێڕییەکی بەهێز و ئازایەتیەکی نەبەردانەش لای

Scanned by CamScanner

هەموو ئەندام و سەرکردەکانی پارتمان پارمەتی ئەم سەرکەوتنەی داین. گەر ئەمان زانیبایە بەتەواوەتی دەستەلأتمان بەسەر کۆبوونەوەکەدا دەشکێت هیچ کۆبوونەوەیەکمان نەدەبەست . تەنانەت لەکاتی لاوازیشماندا دەمان توانی بەئاسانی کۆبوونەوەی پارتەکەمان بپارێزین لەگێرە شێوان.

بەڕاستی شایەنی گوتنە بەر لەدانانی پەیڕەوی فەرمی پارتەکەمان لە ڕێکخستن و بەڕێوەبردنی کۆبوونەوەکانماندا چاودێری و لاسایی بۆرژوا و مارکسیەکانمان دەکردەوە.

بەهۆی ئەوەی لایەنگرانی بۆچوونی مارکس خواز هەمیشە بەتەواوەتی فەرمانی سەرکردەکانیان جێبەجێ دەکرد هەربۆیە پەکخستنی کۆبوونەوەی مارکسیەکان لای بۆرژواکان هەرگیز جێگەی بایەخ پێدان نەبووە. بەلأم مارکسیەکان هەمیشە هەوڵی تێکدانی کۆبوونەوەی بۆرژواکانیان داوە. ببوونەوە ئاوەزی سەندیکا و هەرکۆبوونەوەیەک لەدژی مارکسیەکان ببەسترایە کرێکاری چینی ڕەش و ڕووت هەڵیان دەکوتایە سەر و تێکیان دەدا. ڕۆژنامە مارکس خوازەکان هانی دەستەلأتیان دەدا لەبۆ قەدەغەکردنی بەستنی کۆبوونەوە و بەتایبەت هی بۆرژواکان بۆنەوەی ڕووداوی نەخوازراو ڕوونەدات. لەکاتێکدا پاشان هەمان ڕۆژنامە ئاراستەی ئێمە کرا بۆ دژایەتی کردنمان. بەلأم ستایلێکی نوێترەوە. هانی کرێکارانی دەدا بۆ تێکدانی کۆبوونەکانمان و پاکتاوکردنی پارتمان.

بەڕاستی بۆرژواکان لەهەمبەر جووەکان زۆر لاواز بوون؛ چونکە زۆرینەی کۆبوونەوەکانیان لەترسی کرێکاران دوادەخست. خۆنەگەر کۆبوونەوەکەش دوا نەخرابایە ئەوکات سەرۆک وتەیەکی پێش کەش دەکرد و داوای لەنەیارانی دەکرد بەوەی خۆشحاڵە کە هاتوون و لەڕیزی ئامادەبواندا گوێدەگرن و دواتریش تکای تێکنەدانی کۆبوونەوەکەی لێدەکردن. بەوەی دەیگووت: ئەم کۆبوونەوەیە کورت و کەم خایەنە و دژایەتی هیچ لایەنێکی تێدا ناخرێتەڕوو و لەئامانجی هیچ ڕکاربەرێکمانیش نادەین و سوکیان ناکەین. بەلأم سورخوازان مانای ئاشتی خوازییان نەدەزانی، هەرکە وتاربێژ یەکەمین وشەی دەردەبڕی هەراو هۆسە دەستی پێدەکرد و نەیان دەهێشت کەس بزانێت ئەو وتاربێژە باس لەچی دەکات. هەموویان بەیەکەوە جمانیان دەدا. ناچار کۆبوونەکە تێکدەدرا. ئەمەش بەهۆی نەبوونی توانا داری

بۆرژواکانەوە لەبۆ هەنگاو نان بۆ دژایەتی کردنی میوانە نەخوازراوەکان و بەشەق دەرکردنیان لەهۆڵەکە. بەڵکو لەم کاتەدا بۆرژواکان هەموویان پێکەوە بەرەو دەرگای ڕزگاربوون ڕایان دەکرد و هیچ کاردانەوەیەکمان لەهەمبەر ئەم ئاژاوە گێڕانەدا نەدەبوو.

ئەوکاتەی سورخوازان هەستیان کرد ئێمە دەزانین چۆن دژایەتی ئەوان دەکەین، زۆریان سەیر لێهات و نەیان دەزانی کام ڕێگە بەکاربێنن بۆ لەناوبردنمان. هەرلەیەکەم کۆبوونەوەمانەوە ئەوەمان بە ئامادە بوان ڕاگەیاندووە کە ئاسایشی پارت ڕێگە بەهیچ ئاژاوەچییەك نادات کۆبوونەوەکەمان لێتێك بدات و ئەوەشی هەنگاوی ئاژاوەگێڕانە بنێت بەشەق و تێهەڵدان لەهۆڵەکە دەکرێتە دەرەوە. جا هەرکێ و چەند کەسیش بن.

ئێمە ئاسایشی بەهێزی مەشق پێکراومان هەبوو لەبۆ دەم کوتکردنی ئاژاوەچییەکان. بەڵام کۆبوونەوەی بۆرژواکان هەمیشە پاراستنی هۆڵەکان بە کەسانی پیر دەسپێردرا بەو ئومێدەی ئاژاوە گێڕان ڕێزی ئەو ڕیش سپییانە بگرن و کۆبوونەوەکەیان لێتێك نەدەن! بەڵام سوور خوازان ئەوەی بەلایانەوە گرنگ نەبوو بەهای مرۆڤی دژبەر بوو جا تەمەنی هەرچەندێك بێت.

لەدەسپێکی دامەزراندنی لقینەکەمانەوە دەستەی ئاسایشی پاسەوانی پارتمان دامەزراند. کەپێك هاتبوون لە دەیان سەربازی پێشووتر و دەیان لایەنگری خرۆشاوی ئامادە بۆ شەڕکردن. هەمویان گەنجی بەهێز و بازوودرابوون. سووربووم لەوەی تێیان بگەیەنم ئەو شەڕەی ئەمان ئەنجامی دەدەن بۆ کەسی تایبەت نییە و کێشەیەکی نیشتمانی پیرۆزە و پێویستی بە خۆکردنە قوربانی و جەنگانە. ئەوانیش دواتر سوێندی دڵسۆزیان بۆ خواردین. تێم گەیاندن ترس تەنها بەترساندن چارە دەکرێت، نەك بە قسەی خۆش. بۆیە ئەگەر دەتانەوێت سەربکەوین ئەوکات دەبێت بەرگریکارێکی بەتوانای پارتمان بن و ئاسایشمان بپارێزن.

بەڕاستی لەسایەی پارچە پارچەبوونی گەلەکەمانەوە توانیومان سەرکەوتن بەدەست بێنین و بگەینە بەدەست هێنانی هەزاران لایەنگیر. ئەمەش بەهۆی پەرتەوازەیی پلانی بەگڕخراوی بۆرژواکان و چالاکی ئێمەوە بوو لەهەمبەر مارکس خوازان و بەدرۆ خستنەوەیان. بوونی سەرکردەی ژیر و سەربازی بەتوانا و جێبەجێ کاریش هاندرێکی فەرمی سەرکەوتنەکانمان بووە.

Scanned by CamScanner

ئەوکاتەی هانی سەربازانمام دەدا لەبۆ بەرگری لێکرنمان بەڕاستی ئەوەندی تر متمانەیان بە ئێمە پتەوتر دەبوو، دەورووژان، ئامادەی جەنگان بوون، پێم ڕادەگەیاندن کە ئەم بیرۆکانەمان هیچ چارەنوسێکی سەرکەوتنی نییە گەر هێز و بازووی ئێوەی لەگەڵدا نەبێت، هیچ ئاشتی کردنێك ئاکامی باشی نابێت گەر هێزی پشتیوانی لەدواوە نەبێت. لەبیرم ناچێتەوە ئەو دیمەنانەی کە دەمدیت چۆن ئاسایشانی پارتمان پڵنگ ئاسا هێرشی دوژمنمانیان دەکرد، بێ ئەوەی گوێ بە ژمارە و زۆرییان بدەن، هیچ گوێیان بەمەترسی نەدەدا، تەنها ئەوەیان لەیاد بوو کە ئەمانە ئەرکی تەواوی پاراستنی جولانەوەکەمانیان لەئەستۆیە و دەبێت ئەرکەکانی خۆیان بەباشی ئەنجام بدەن.

***

لڤینەکەمان لەبەهاری ساڵی ١٩٢١ەوە چوارچێوەی ئەنجامدراوو چالاکیەکانی گەشەپێدا. بۆیە پێویستمان بە پتر زێر کردنەوەی دەستەی ئاسایشمان بوو. سەرلەنوێ ڕێکخستنەوەی دەستەکانمان بەرەو کێشکردنی بابەتێکی ئەژادی کێشی دەکردین کە قاوقویەکی زۆری لەسەربوو، ئەویش نەبوون و دیاری نەکردنی هێما و ئاڵابوو بۆ بزوتنەوەکەمان، من بۆخۆم هەر لەدەسپێکەوە هەستم بە گرنگی لایەنی دەروونی کردبوو لەم وارودا، ئەوکاتەی بڕیارماندا لۆگۆ و ئاڵای خۆمان هەبێت پێشنیارێکی زۆرمان بۆهات، یەك بەیەك لەهەموو پێشنیارەکانمان کۆڵیەوە هیچیان کەڵکیان نەبوو، تا ئەوکاتەی پزیشکێکی دگان پێشنیارێکی جوانی پێشکەش کردین، بەڵام ڕەنگە پێشنیارکراوەکانی پێکەوە نەدەگونجان، من بۆخۆم ڕەنگەکانم گونجاند و ئاڵای پارتم خستەپێش هاوڵانی دامەزرێنەری پارت. بازنەیەکی سپی لەسەر پارچەیەکی سوور، لەناوەڕاستی بازنەکەدا خاچێکی چەماوەی ڕەش هەیە. هاوڵانم ئەم هێمایانەیان پەسەند کرد و ئەمەش بووە هێمای بزوتنەوەی نیشتمانی سۆسیالیستی، هەر لەوکاتەشدا شێوازی هێما کانزاییەکە و لۆگۆی سەربالی هاوڕێیانی ئاسایشی بزوتنەوەکەمان دیاری کرد.

بێگومان ئاڵاکە هێمای لڤینەکەمان و ئارمانجە مومبارەکەکانی بوو. ڕەنگی سوور لایەنە کۆمەڵایەتیەکانی بزوتنەوەکەمانە، سپی چەمکی نەتەووایەتی، خاچی چەماوەش هێمای تێکۆشانی درێژخایەنە لەپێناو سەرکەوتنی ئاری و سەرخستنی

Scanned by CamScanner

بیزۆکـەی کـاری بەرهـەمهێن. لەسـاڵی ۱۹۲۲ دا ئەوکاتـەی ئاسایشـەکانمان کـردە ناوکرۆکی یەکەیـەکی شـەڕوان کـە لەخۆگرتـەی هـەزاران گـەنج بـوو. بـۆ ئـەم یەکـەی ئاسایشە ئاڵا و هێمای تایبەتمان بۆ تەرخان کردن.

پـاش لـە فراوانبـوونی بازنـەی چـالاکیەکانمان ژمـارەی کۆبوونـەوە فراوانـەکانمان زیـادکرد. لەهەفتەیەیەکـدا سـێ کۆبوونـەوەمان لەگـەورەترین هۆڵـەکانی میـونیخ دا دەبەست. پۆلیس هەمووجارێکدەستی وەردەدا کۆبوونەوەکانمانـەوە لـەبۆ ڕێگـرتن لـە زۆربـوونی ڕەشـەباڵغی لەڕێگـەی داخسـتنی دەرگـای کۆبونـەوەکان و گێڕانـە دواوەی خەڵکە زیادەکە بۆ ئەو جێگەیەی لێوەی هاتوون.

لە زەمستانی ۱۹۲۱ دا ئەڵمانیا خۆی لـەپێش کۆمـەڵێك نەهامـەتی گـەورەدا دیتـەوە. لەندەن و پاریس ئاگاداریـان کـردەوە کـە پێویسـتە سـەد ملیـار مـارکی زێـر کەلەسـەری ڕێك کـەوتبوون بدات بەئەوان. لـە ۲۱ ی بەفرانباری هـەمان سـاڵدا پارتـە بـەناو ڕەگـەز پەرەستەکان داوای ڕێکخستنی خۆپیشاندانیان دەکرد لە میونیخدا لـەژێر دروشمی دژایەتی بۆ هاوپەیمانان. داوایان لەپارتەکەی ئێمەش کرد نوێنـەری خۆمان بهەنێرینە کۆبوونەوەکانی لیژنەی ڕێکخستنەوە. لیژنەکە بڕیاری ڕێکخستنی خۆپیشـاندانی دا لە گۆڕەپانی کونسینگ و دواتـر بڕیـاری دیـاری کردنـی گۆڕەپـانی فلدنهالیدا . پـاش چل و هەشـت کاتژمێر بڕیـاری ڕێکخسـتنی خۆپیشـاندانێکی بـەرفراوان درا لـە هـۆڵی کنوکیلز. لیژنەکە بەردەوام بوو لەسـەر ڕاڕایـی. خـۆم یـەکێك بـووم لەنوێنـەرای پـارت و داوام لێکردن پێش لە یەکی ڕێبەندان بڕیاری کۆتایی بدات. داوایـان لێکـردم تـاڕۆژی چوارشەمە مۆڵەتیان بدەم منیش وام کرد. هەمدیس ڕاڕاییمـان لێیـان بـەدی کـردەوە. پاش لـەوەی هاوارم کردە سـەر نوێنـەرانی پارتـەکانی دیکـە و پێیانمـان گـووت: ئێمـە بۆخۆمان گردبوونەوەکان ڕێکدەخەین. ئەو کۆبوونەوانەمان بەجێ هێشت.

ڕۆژی چوارشـەممە ۲ی ڕێبەنـدانی ۱۹۲۱ بڵاوکراوە بەشاردا بڵاوبوویـەوە کـەداوای گربوونەوەی دەکرد لە ۳ ی ڕێبەنداندا لە یاریگای کرۆن. ئـەم دەسـت پێشـخارییە لای خۆیـەوە هـەنگاوێکی مەترسیداربوو لـەبۆ ئێمـە. یاریگاکـە گـەورەیە. فراوانـە. گومـان هەیـە لـەوەی بتـوانین ئەوەنـدە خـەڵك کێشـی ئـەوێ بکـەیت بـۆ ئـەوەی جمـەی بێت.هەمدیس پیاوانی پاسـەوان لـە میونیخ دا ئەوەنـدە زۆر نین کـە بتـوانن ئاسایشـی کۆبوونەوەکە بپارێزن.

Scanned by CamScanner

دەمـان زانـی ڕەنگـە دوژمـن ئـەم هەلـە بقۆزێتـەوە زەبرێکـی کوشـندەمان تـێ بسـرەوێنێت, بـاش ئاگامـان لـەوە بـوو کەتێکـدانی یـەك کۆبوونـەوەمان مانـای تـەواو داوەشاندنی بزوتنەوەکەمانە.

لە گزەنگی ڕۆژی کۆبوونەوەکەدا ئاسمان هەوراوی بوو, با بەتوندی هـەڵی دەکرد, بارانی توند داباری, بۆیە ڕەشبینی لەنێو ئەندامانی پارتدا بڵاوبوویەوە لەبەرئـەوەی لـەم کۆبوونەوەیـەی کـە خراوەتـە ڕۆژێکـی وەهـا گێژەڵوکـەوە خـەڵکێکی کـەم ئامـادەی دەبن. پـاش نیـوەڕۆ کـەش ڕەویـەوە ونـەختێك خـۆش بـوو, بۆیەپێشنیاری ئـەوەم بـۆ هاوڵاتم کـرد کـە ترۆمبێلێکـی بـاری بـەکار بێنـین بـۆ بڵاوکردنـەوەی بڵاوکراوەکانمان و تێیدا داوا لەخەڵکی دەکرد بێنە کۆبوونەوەکەمانەوە, ئەمەش لەڕێگەی بیست گـەنجی کـوڕ و کچـەوە ئـەنجام دەدرێـت. لیژنەکـە پێشـنیارەکەمی وەرگـرت و بۆیەکـەمین جـار خـەڵکی ترۆمبێلـی ئاڵاداریـان دیـت کـە مارکسـیەکان لێیـان ئـەدەخوڕی, بۆرژواکـان وەستابوون و لەدوورەوە لەم دیمەنەیان دەنواڕی, بـەڵام مارکسیەکان ڕقێکـی زۆریـان لەناخدا دروست بوو, چون ئەم کۆبوونەوەیە دژدایەتی ئەوانی سوور خواز دەکات.

کاتژمێر حەوتی ئێواریٚ پەیوەندیم بە یاوەرانمەوە کـرد لـە یاریگـای کـرۆن, گوتیان هۆڵی سەرەکی پڕبووە و جمەی دێت و هۆڵەکانی دیکەش خەریکە پڕدەبێت لەخـەڵك. ئەوکاتەی لە کاتژمێر ٨ ی ئێوارەدا گەیشتمەوە یاریگاکە دیتم لە یاریگای دەرەوەش ژمارەیـەکی زۆری خـەڵکی وەسـتاو و ئامـادەن, هەسـتم دەکـرد شـوێنەکە بچووکە و ئامـادەبوان ناگرێـت, بۆیـە پیـاوانی ئاسایشـمان ناچاربوون ڕێگـە بـە سـەدان کـەس نەدرێت بێنە ژووریٚ. هاوڵێکم پێی ڕاگەیاندنم کە پەنجەرەی پلیت فرۆشانمان پێنج هـەزار و پێنج سـەد پلیتـی فرۆشـتووە, زیـادتر لـە هەزارکەسـی بێکـاریش بـەبیٚ پلیت هاتونەتـە ژووریٚ.ئەمـەش مانـای وایـە ژمـارەی ئامـادەبوان گەیشـتۆتە شـەش هـەزار و پێنج سەد کەس.

بابـەتی قسـەکردنم بەناونیشـانی ((دەبێـت سـوبحەی بنـافرێنین یـام خۆمـان وون بکەین؟)). گوتارەکەم دووکاتژمێر و نیوی خایاند, هەر لەساتی یەکەمەوە هەستم کرد پەیوەندییـەکی تونـدوتۆڵ لـەنێوان وشـەکانی مـن و گـوێی بیسـەراندا هەیـە, هەنـدێك دەیان ویست قسەکانم پیٚ بپچڕێنن, بـەڵام بیسـت خولـەك پاشـتر سـیٚ هـەزار کـەس بە

Scanned by CamScanner

فیکە دەستیان دایە پچڕاندنی قسەکانم, هەر وشەیەك لەزارمەوە دەردەهات بە جۆش و خرۆش و بڕواوە وەردەگیرا.

سەرکەوتنی ئەم کۆبوونەوەیە بۆماوەی هەفتەیەك تاکە بابەتی گرنگی باس لێکراوی میونیخ بوو. ڕۆژنامە سەربەخۆکان وێنەیەکی ئەم سەرکەوتنەیان خستەڕوو, بەڵام بۆرژوازیەکان بەسەرەپێیی ئاماژەیان بۆ کردبوو, بە ئەنقەست ناوی وتاربێژەکەیان نەنوسی بوو.

لەسەر داواکاری من بۆ قۆستنەوەی ئەم هەلە بڕیاری بەستنی کۆبوونەوەیەکی دیکەمان دا لەهەمان کات و گۆڕەپاندا, ئەمجارە ژمارەی ئامادەبوان حەوت هەزاری تێپەڕاند, پێنج سەد کەسیان لە گۆڕەپانی دەرێ وەستابوون و ئێمەش دەرگاکانمان بەکراوەیی هێشتبۆوە بۆئەوەی گوێیان لەقسەکانمان بێت, هەرجارێك سەرکەوتووبوینایە ئەوەندی تر بەخرۆشەوە کۆبوونەوەی نوێمان ئەنجام دەدایەوە و لەهەرکۆبوونەوەیەکی نوێتریشدا ژمارەی ئامادەبوان هەمیشە لەزیادبووندا بوو.

لەم کاتەدا دوژمنانمان دەستە وەستان نەوەستا بوون, بەڵکو دوو چەشنە پیلانیان لەهەمبەرماندا جێبەجێ دەکرد: پیلانێك بۆ گەوج پیشاندانی بزوتنەوەکە و پیلانێکیش بۆ دژایەتی کردنی. هەرکە بەهێز بووین و چالاکیەکانمان فراوانتربوون, هەنگاوی دووەمیان لەسەرمان تاقی کردەوە, بڕیاری ترساندن و تۆقاندنمانیان دا بەجۆرێك ئیتر نەتوانین کۆبوونەوە ببەستین.

دوژمنانمان پیلانە تیرۆستانەکانیان دەست پێکرد, جارێکیان پەنێکیان داو ویستیان بەسەر ئێمەدا بیشکێننەوە و ئێمەی لێ بکەنە بەرپرسیار. لە بۆنەیەکدا کەسانێکی نەناسراو تەقەیان لە نوێنەری سۆسیالیستی دیموکراتی(ئێرهارد ئەوێر) کرد, بەڵام فیشکەکە نەی پێکا و تاوانبارانیش هەڵهاتن. لەڕۆژی دواتردا ڕۆژنامە جولەکە و مارکس خوازان هانی دەستەڵات دارانیان دەدا لەبۆ ڕێگرتن لە چالاکی چەقۆکێش و جەردە تیرۆریستەکان کە سەرقاڵی نانەوەی ئاژاوەن لە میونیخ دا,ئەمەش مەبەست لە پارتەکەی ئێمەبوو. ڕۆژنامەکە لەسەر زوبانی پارتی سۆسیالیستی باڤاریەوە دەیگووت: هەموو ڕێوشوێنێکی پێویست و توند دەگرینە بەر بۆ لەبنچك دەرهێنانی درەختەکانی ئاسمان, دەستی کرێکاران بە تەورەکانیان ملی ئەم درەختانە دەبڕنەوە و پشتی لەزەوی دەدەن.

Scanned by CamScanner

چەند ڕۆژ پاشتر دوژمنەکەمان هەنگاوی خۆی نا، بەڵام درختە نەرمەکان بەزەوییدا نەکەوتن.

لە ٢ خەزەڵوەری ١٩٢١ دا بانگەشەی کۆبوونەوەیەکما کرد کەلە ٤ ی پاش نیوەڕۆ لە هۆڵی هۆفبرۆهـوس ئەنجام دەدرێت. نیو کاتژمێر پێش دەست پێکردن بە کۆبوونەوە ئاگادار کراینەوە کە سورەکان سوورن لەسەر تێکدانی ئەم کۆبوونەوەیەمان، بۆئەمەش چەند سەد کرێکارێکیان ئامادەی جەنگێن کردووە. کاتی زۆرمان نەبوو، بەڵام توانیومان شەست گەنجی بەباز و قۆڵ بەکار بێنین بۆ پاراستنی ئاسایشی هۆڵەکە، هەرکە گەیشتمە هۆڵەکە بەرپرسی ئاسایشی پارتمان پێی ڕاگەیاندنم هۆڵەکە ئەوەندە ئاژاوە گێڕی تێدایە ئەوەندە لایەنگیری ڕاستەقینەمانی تێدانییە، تەنانەت هەندێك لەژاوەژاو دروستکاران وەکو هێزی یەدەگ لەدەرەوە چاوەنواڕن، لەسەر ئەم بنەمایە پیاوانی پاسەوانم لە هۆڵێکی دیکەدا کۆکردەوە و ڕێنمایی پێویستم پێدان، پێم ڕاگەیاندن کە ئەوان هەرچەندە زۆرن بەڵام لاواز و بێدەست و بردن و لەکاتی جەنگیشدا سەرکەوتن هەبۆخۆمانە، هەستم کرد قسەکانم کاریگەری خۆی کرد، ئەوکاتەی ڕۆشتمە هۆڵەکەوە دیتم پڕە لەخەڵك، ئەوانەی دەیان ناسیم بە هەلهەلە و پیاهەڵدانەوە پێشوازیان لێکردم، گوێشم لە جنێوی زۆر ناخۆش بوو، تەنانەت دەیان گووت: ئەمڕۆ هیسابتان پاقژ دەکەینەوە و تەفر و تواناتان دەکەین، سنورێك بۆفرەوێژیتان دادەنێین و ئەڵمانیا لەدەستی ئێوە ڕزگار دەکەین...هتد.

لەکاتی دیاری کراودا کۆبوونەوەکە دەستی پێکرد، من لەپشتی مێزێکەوە وەستام و دەستم دایە وتار خوێندنەوە، هیچ شتێك نەبوو لە سەربازانی سوورم بپارێزێت، ئەوان ئەوەندەیان خواردبۆوە بەڕووکەشیانەوە تووڕەبوونیان پێوە دیاربوو.

یەك کاتژمێر بەتەواوەتی قسەم کرد و کەس نقەی لێوە نەهات، وام هەست دەکرد دەستم گرتووە بەسەر دۆخەکەدا، بەڵام زۆری نەبرد هەڵەیەکی دەروون ناسیم کرد لەڕێگەی تووڕەبوونم لەیەکێك لە ئاژاوە گێڕان، ئەوانیش ئەمەیان بەهەل زانی و مێز و کورسیەکانیان هەڵچەرخاند و پەلاماریان داین بەشووشە بەتاڵەکانی خواردنەوەیان، تەڕ و وشك بەیەکەوە دەسوتا، قاو قیژ بەرزبوویەوە بۆ فەلەك. بەڵام من بۆ خۆم جێگەکەی خۆمم جێنەهێشت، بەڵکو لە پاڵەوانانی هێزی ئاسایشمانم دەنواڕی کە

Scanned by CamScanner

چۆن بەرپەرچی دوژمنانمان دەدەنەوە, پەلاماریان دەدەن وەکو ئەوەی گورگ پەلاماری ڕانە مەڕێک بدات, بەلأم لەناکاو گوێم لە زرمەی تەقینەوەی نارنجۆکێک بوو کە دیتم پێنج ئاسایشمان کەوتنە بەزەویدا, ئەمەش هەستی لایەنگرانمانی پتر خرۆشاند, تەنانەت ژن و پیرانیش کەوتنە وێزەی نەیاران و هاتنە هانای ئاسایشە بریندارەکانمانەوە و بەهەموویانەوە توانییان هۆڵی کۆبوونەوەکە لەو ئاژاوە گێڕانە پاقژبکەنەوە, ئەمەش پاش لەوەبوو کە نۆ لە ئاسایشی ئێمە بریندار بوو, بیست و سێ سەربازی سوریش بریندار بوون. لەوکاتەی هاولأنم سەرقاڵی گواستنەوەی بریندارەکانمان بوون بۆ نەخۆشخانە هیرمان ئایسەری سەرۆکی کۆبوونەوەکە پێی ڕاگەیاندم: کۆبونەوەکە بەردەوامە و تەواو نەبووە, دواتر داوای لێکردم بەردەوام بم لەوتاربێژیەکەم و تەواوکردنی قسەکانم, ئەم کارەم ئەنجام دا و دواتر بۆ چڕینی سرودی نیشتمانی نەتەوەیی چوومە پێشەنگی ڕیزی پێشەوە و دەستم دایە وتنی سرودەکەم.ڕازگرەکەم لێم نێزیک بوویەوە و گووتی ئەفسەرێکی پۆلیس و هێزێکی زۆر گەیشتن. لەوکاتەدا ئەفسەرەکە هاتە ژوورێ و بەدەنگی بەرز هاواری کرد بەفەرمانی دەستەلأت کۆبوونەوەکە تەواو بوو.

Scanned by CamScanner

بەشی هەژدە

هێزدار سەرچاوەی هێزەکەی خۆیەتی

لەبەشی ڕابردوودا تیشکم خستەسەر بوون و دیارکەوتنی گیانی هاریکاری تەواو یام نیوچەیی لەنێوان ڕێکخراوە ڕەگەز پەرەستەکانی میونیخدا, بەجۆرێك هەموو ڕێکخراوەکان پێکڤە کاردەکەن لەبۆ گەیشتن بە ئامانجێکی هاوبەش.

گومانی تێدانییە بوون و دیارکەوتنی هاریکاری لەنێوان بزوتنەوە یان دامەزراوە ئامانج لەیەك نزیکەکان کارێکی خوازراوی بەخێرهاتن کراوە. بەڵام هەرکەسێك بڕوای وابێت لەم ڕێگەیەوە تواناداری بۆ ئەنجامدانی کاری بەهێزتر لۆ دەستەبەر دەبێت ئەوە هەڵەیە؛ چون کاری هاوبەش تەنها بۆ قازانجی یەکێکیان نییە بەڵکو هەموویان کێبڕکێ دەکەن لەبۆ ئەو پەڕی سوود لێ دیتن لەم هەنگاوە, بەداخەوە پارتەکەمان پاش قوربانی دان فێری ئەوە بوو کە, گەر بزوتنەوەیەك بیەوێت بگاتە ئامانجێکی بومارەك ئەوکات دەبێت پیرۆزکەکانی پێشەنگی هەنگاوەکانی بێت و شوێنی کەس نەکەوێت, ئەو پارتانەشی لە پەراوێزی بزوتنەوەکەدا بوون چاوەنواڕی هەلێك بوون کەلە شکستی ئێمەوە سەرچاوە بگرێت بۆسەرکەوتنی ئەوان, واتە ئەگەر پارتی سەرەتا و خاوەن ئامانجی دیاری کراو شکستی هێنا ئەوا پارتەکانی دیکە ماق تەواوکردنی ڕێبازەکەیان هەیە, بەلأم گەر هاتوو پارتی یەکەم زاڵبوو بەسەر بۆچوون و

لەپەرەکانی دژبەریدا ئەوکات، ئەوا لەم کاتەدا نابێت ڕێگە بەهیچ بزوتنەوەیەکی دیکە بدرێت بۆ تەقل بوونە نێو بەرهەمەکانی کاری ئەم بزوتنەوەیە و خواردنی بەرهەمەکانی.

لە ساڵی ١٩٢٢ دا هاریکاری نێوان بزوتنەوە ڕەگەزپەرەستەکانمان ئەزمواند. پشت بەست بە یەکخستنەوەی پلانەکانمان بۆ گەیشتن بە ئامانجی هاوبەش، کات زۆر تێنەپەڕی بوو، تاوەکو هەڵەی خۆمانمان زانی؛ چونکە هاوپەیمانانمان لەسەر حیسابی ئێمە سەرقاڵی خۆ پتەوکردن بوون. بەرئەنجامیش تەنینەوەی کێشە لەنێو ڕیزەکانمان و وون بوونی بەرپرسیارێتیەکان دەبوو، تەماعی خوودی ڕۆڵێکی ئەرێنی بینی لە بەلاڕێدا بردنی بزوتنەوە یەکگرتوەکان. هەر لەم کاتەدا ئامۆچیاری پارتم کرد لەوەی پێویستە سنورێك بۆئەم بەرەو شکستەمان دابنێین. کەبەدەستی خۆمان واخەریکە خۆمان لەناودەبەین و سەرکەوتنەکانمان بەوانی دیکە دەبەخشینەوە، بەبەڵگەی ئەوەی پارتێکی بەهێز بە یەکگرتنی لەگەڵ پارتێکی لاوازدا خۆیشی بەرەو لاوازی دەبات. سەردارانم هاوەدار کردەوە لەو ئامانجە شاردراوانەی کە سەرکردەی بزوتنەوەکانی دیکە شاردویانەتەوە. پێم گووتن ئەمانە دەستەیەکی ڕامیاری کاری بەهێزن. بیرۆکەکەی ئێمەیان لا پەسەندە و هەوڵی قۆستنەوەمان دەدەن. ئەمانە لەباتی ئەوەی تەقلی بزوتنەوەی نیشمانی سۆسیالیستیمان بن و کاربکەن بۆ سەرخستنی هەستاوان بەدامەزراندنی پارتی جودا. ئەوکاتەش زانیان وەکو ئێمە سەرکەوتوو نابن بەناچاری هانایان بۆ هێناین. بەلاّم لەژێر دروشمی یەکگرتن و تێکۆشان بۆ یەك ئامانج. بەلاّم ئەمانە هەمووی فرت و فێڵی پۆخڵە و دەیەوێت ئێمە بەکاربێنێت.

زۆری خایاند تاوەکو توانیم هاولاّنم قایل بکەم بەم ڕاوبۆچوونانەم. لەدەسپێکدا پشتیوانم نەبوون، جگە لە چەند هاوڵێك. بەلاّم ئەو کاتەی بڕیاری ئەنجامدانی خۆپیشاندانمان دا لەهەمبەر قەرەبوو کردنەوەی بەریتانیا و فەڕەنسا هوپەیمانانی ئێمە ڕاڕا بوون. لێرە بەداوە مقۆمقۆی کشانەوە لەو هاوپەیمانێتیە سەری هەڵدا. ئینجا هەموو هاولاّنم هەستیان بەوەکرد گەر بزوتنەوە یان لڤینێك خۆی خاوەنی بەرنامە و چەمکی فەلسەفی تایبەت بێت بۆ کار ڕاپەڕاندن ئەوکات چ پێویستی بە هاوپەیمانێتیە. لەم کاتە بەدواوە دەبێت جولاّنەوەکەمان خۆی پشت بەخۆی ببەستێت

Scanned by CamScanner

و لەنێو دڵی نەیارانیشیدا جێگەی خۆی بکاتەوە و تاوەکو گەیشتن بە دوندەی سەرکەوتن نابێت بوەستێت بەتێکۆشان.

***

بەر لە ساڵی ١٩١٨ دەوڵەتداری لەئەڵمانیادا پشتی بە سێ بنەما بەستبوو، ڕژێمی پاشایەتی و سوپا و فەرمانبەرانی کارگێڕی ، پاش شۆڕشی ١٩١٨ کۆڵەکەی پاشایەتی نەما و سوپا بەرەڵاکرا و فەرمان بەرانیش دووچاری گەندەڵکاری بوون، بەمەش ئەوەی پێی دەگوترا بنەما و کۆڵەکەی دەوڵەت بۆ سەپاندنی دەسەڵاتی بوونێکی نەما و هەموو تونا بوو.

بنچینەی هێزی دەستەڵات بەزۆری پشت بەستراوە بەجاوەر،بەڵام ئەم دەستەڵاتە زۆر لاواز دەبێت ئەوکاتەی پشت بەیەك جۆر جەماوەر دەبەستێت؛ چونکە هەر حکومەتێك کاتێك جەماوەر تەنها پشتیوانی بێت ئەوکات ئاسایش و ئارامی زۆرجار دەستەبەر نابێت. بۆیە کۆڵەکەی دووەمی دەستەڵات لێرەدا هێزە، لەکاتێکدا چانسی بۆ هێنانەدی ئارامی باشتر نییە لە چانسی پشتیوانی گەلز بەڵام گەر ئەم دوانە پێکەوە دەستەبەرکران: جەماوەر و هێز، ئەوا بەتێپەڕبوونی کات ئەوەی پێی ئێژن نەریت ئەوە دێنێتە بوونەوە، لەم سێ پایەشەوە دەتوانین دەستەڵاتێکی زۆر بەهێز و کۆڵەکەدار دابمەزرێنین.

هەڵایسانی شۆڕش بووەهۆی ئەوەی کە دەستەبەربوونی ئەم سێ کۆڵەکەیە نەکردەنی و نادەستەبەربێت، شۆڕش هەموو تواناکانی نەریتی تەفرکرد لەڕێگەی لەناوبردنی دەستەڵاتی پاشایەتیەوە؛چونکە لەسایەی شۆڕشەوە هێمنی و ئۆقرەیی بۆ هەموان دەستەبەر نییە، سەرجەم ئاماژەکانی ئاکار جوانی کارمەندانی خستە نێو تەنەکەی زبڵەوە بەتایبەت ئەوکاتەی ڕامیارکاران دەست کراوە بوون لە دامەزراندن بە دڵی خۆیان و دانانی لایەنگران و مامۆستاکارانیان لەو پۆست وجێگایانەی خۆیان دەیان ویست، بەدڵی خۆیان کارمەندیان دادەنا و دەگواستەوە یان دوور دەخستەوە، هەموو کێشەکانی وڵات بوون بەوەی چۆن پارتێك زۆرترین لایەنگر بۆ خۆی پەیدا بکات جا ئەو ڕێگایانەی دەگرتە بەر بۆئەم کارە هیچ گرنگ نەبوو چۆن و چی دەبوو، ئەوکاتەی شۆڕش هەستا بە واڵاکردنی دەستی سوپا و لێنەپرسینەوەی ئەوکات بنەمای هێزی دەوڵەتی لەدەستدا، بەم کارەس کۆڵەکەی دووەمی دەستەڵات بوونی

Scanned by CamScanner

ئەما, بەڕاستی بەناو شۆڕ گێڕان بەم کارەیان گەلی ئەڵمانیایان کرد بە پەندی بۆ گەلانی دیکە بۆئەوەی هەرگیز شکست نەخۆن, ئەگینا وەکو ئەڵمانیا یان لێدێت.

هەموو گەلێك لەسێ گروپە خەڵك پێکدێت: گروپی بژاردەی خاوەن هەستی نیشتمان پەروەری و توندڕەو, ئەمانە بەدڵسۆزترین چینی هاولآتیانی ولآتن, گروپێکی دیکەی تر پێکدێن لە دەستەی خوێڕی و مامەحەمێ کار و ترسنۆك و تاوانکاران...لەنێوان دەستەی بالآی کۆمەڵگە و سوکترینیدا چینێکی مام ناوەندی هەیە کە لە سووکەکان بەنرخترە و لە بالآکانیش خوارترە, , ئەوکاتەی دەستەیەکی گەل بەرەو سەرکەوتن هەنگاو دەهاوژون ئەوا بزانە پشتیوانی دەستەی یەکەمی کۆمەڵگەی لەپشتەوە, خۆنەگەر گەل گەشەیەکی ناوەندی کرد لەدۆخێکی سروشتیدا ئەوا بزانە کاریگەری چینی دووەمی ناوەنجی بالآیە کە ئارەزووی میانگیری هەیە, بەلآم هەرکاتێك نرخی مرۆڤەکان داڕمان و پرۆزیەکان قێزەوەنکران ئەوا بزانە چینە سوکەکەی کۆمەڵگە بوونەتە خاوەن دەستەلآت و واخەریکە گەل بەفەتارەتی توانەوەدا دەدەن.

وەك ئاشکرا چینی ناوندی زۆر بەکەمی دەتوانێت ببێتە خاوەنی دەستەلآت مەگەر بەهۆی کێبڕکێی زۆری نێوان دووچینی بالآ و سوکدا نەبێت کە هیچ کامێکیان ڕێگە بەوی تر نەدەن بچێتە سەر دەستەلآت, بەلآم پاش لە سەرکەوتنی بەریەك لەم دوو دژە ئەوکات زۆرینەی چینی ناوەند گوێڕایەڵەی بەرەی سەرکەوتوو دەبێت, هیچ ڕاڕا نابێت لەپشتیوانی کردنی بەرەی سەرکەوتووی بالآ, بەلآم هەرکاتێك زۆرینە بۆی دیارکەوت چینی سوکی پارە و بەرژەوەندی خۆ خواز سەرکەوتووە ئەوکات نەڕاستەوخۆ پشتگیری لێدەکەن ئەش دژبەری دەوەستنەوە, چونکە ئەم دەستە زۆرینەیەی کۆمەڵ خاوەنی گیانێکی تێکۆشانی نییە.

جەنگ بووەهۆی داڕمانی هاوسەنگی نێوان ئەم سێ چینەی کۆمەڵ, بژاردەکان تا دوا دڵۆپی خوێنیان دەجەنگان و هەزاران ڕزڵەی چینی ناوەندی کۆمەڵیش تیاچوون لەوکاتەی چینی سوکەکان لەپشتەوە چەقۆی ژەهراوی شۆڕشیان دژ بە ئەڵمانیا تیژدەکرد. بەپرسانی ولآت لەمێڵەکانی ئاگرەوە بانگەشە دوای بانگەشە داوای خۆبەخشیان دەکرد, کێ دەتوانێت خۆبەخشانە پۆستە بگەیەنێت؟ ئەی کێ توانای بوون بەسەر بازی دەریایی یان ئاسمانی و وشکانی هەیە؟ کێ گەرەکیەتی فەرمانەکان

Scanned by CamScanner

لەنێوان هێڵەکاندا بگوازێتەوە، کێ توانای ڕازدۆزی کردنی هەیە....ئەم داواکارییە بۆماوەی چوار ساڵ بەردەوام بوو، بەزۆری لاوانی خوا حەقدەساڵ و پیرانی سەرووی پەنجا بەهانای ئەم بانگەوازانەوە دەچوون، کە هەموویان نیشتمان یەك ئامانج کۆی کردبوونەوە کەئەویش نیشتمان پەروەرییەکی ڕاست گۆیانە بوو. فیشەك و ئاگری دووژمن هەزاران گەنج و خۆبەخشی تیابرد، لەهەمان کاتدا لەدەشتەکانی فلاندەر بە خوێنی هەزاران گەنجی تازە پێگەیشتوو ئاوی خاکەکەی دەدرا کەبەبێ مەشقێکی تەواو ئاراستەی ناوچەکە کرابوون و ببونە نێچیری فیشەکانی دووژمن، کەچی لەپشتەوە دوژمنانی نیشتمان سەرقاڵی دەگەدان و داڕمانی ئەڵمانیا بوون، ئەمان کارێکیان کرد دوژمن لەبەرەی جەنگدا پێی نەکردین.

هەموو ئەوانەی لە جەنگەکانی ١٩١٤ەوە کەوتن لە وەچەی چینی ناوەندی وبالأبوون، واتە بەدەر بوون لە لەخۆگرتنی سوکەکانی وڵات. بەم جۆرەش جەنگ هەر لەدەسپێکیەوە بە قازانجی کەسانی خوێڕی وڵات شکایەوە، چونکە پەیڕەوی سەربازگرتن و لاوازی دەستەلأتی دەسەلأتداران لەنێوخۆی وڵاتدا بواری تەواوی بۆئەم مشەخۆرانە ڕەخساندبوو بۆ بەرپاکردنی شۆڕش لەبەرژەوەندی خۆیان. لەگەڵ یەکەمین دۆڕانی جەنگیماندا دوژمنانی وڵات لەناوخۆدا تۆوی شۆڕشیان چاند، کاتی هەلأیسانی شۆڕشیش چینی بالأ ئەوەندە ماندوو ببوو نەی دەتوانی خۆی لەپێش چینی فێڵبازان و بێ ئابڕواندا بگرێت.

هەریەکێك بیژێت شۆڕشی ١٩١٨ ی ئەڵمانیا شۆڕشێکی گشتگیری جەماوەری بوو ئەوا هەڵەی کردووەو ناڕاستی وتووە، چونکە کۆمەڵی ئەڵمانی خۆی نەبوو کە شۆڕشی هەلأیساند و خۆی دابەزاندنە چینی خوارەوە، ئەوانەی وایان کرد دوشمنی نەتەوەو گەلی ئەڵمانین، شۆڕش هەڵگیرسێنەران پێك هاتبوون لە سەربازە هەڵهاتوەکان و ناپاکانی دوژمن خواز و هەڵخەڵەتێنەرانی دەم لووس، لەکاتێکدا ئەم کەسانە خۆیان فاکتەر و هۆکاری شکستی جەنگ بوون کەچی بۆ پاقژکردنەوەی خۆیان کەسانی دیکەیان تۆمەتبارکرد، لەڕێگەی هەڵگیرساندنی شۆڕشەوە.

زۆرینەی سەربازان خۆشحاڵ بوون بە تەواوبوونی ئەو جەنگە خویناویەی دووچاری هاتبوون، حەزیان لەگەڕانەوەبوو بۆ زێدی باوانی، بەلأم هەرگیز متمانەیان بەشۆڕش و ئامانجەکانی نەبوو؟ چونکە ڕێکخارانی شۆڕش و دنەدەرانی گومانیان

Scanned by CamScanner

هەبوو لەسەربازە ڕاستەقینەکان ، هەروەها سەربازانیش ئەو گاڵتە جاڕیانەیان لەبیرنەکردبوو کە پارتە ڕامیاریەکانی وڵات ئەنجامیان دابوو لەکاتی جەنگدا، ئەو کەسانەشی خۆشحاڵی تەواوبوون بە هەڵایسانی شۆڕش پێشوازیان لە دروشمە زللەکانی شۆڕش کرد نەوەك خوودی شۆڕش، شۆڕش بەتەنها پشتی بەکەمینەیەکی کەم بەستبوو، ئەمەش زیانی زۆری بە مارکسیەکان گەیاند، بەجۆرێك چەند مانگێك پاش شۆڕش مارکسیەکان ناچاربوون بەدووی کۆڵەکەیەکی بەهێزدا بکەڕێن بۆ خۆ پتەوکردن، بەرلەوەی تاخمە باڵآکانی وڵات خۆیان یەکبخەنەوە و وڵات لەدەست ئەم ئاژاوە چییانە ڕزگاربکەن.

پەیڕەوی کۆماری لەدەسپێکی ١٩١٩ دا گەلێك لە بەدیهێنانی ئۆقرەیی بەدوور بوو، پاڵەوانانی شۆڕش باش ئەیان زانی کە لەگەڵ دەسپێکی هەڵکردنی ئێکەمین گێژەڵۆکەی یەقیکردنەوەدا پێگەی جەماوەرییان دادەڕمێت و تیادەچن، بۆیە بەناچاری بەدوای کەسانی چەقۆکێشەوە بوون کەلەڕێگەی بەکارهێنانی هێزەوە بتوانێت ئەم کۆمارەی ئەوان دایان مەزراندووە بیپارێزن لە تیاچوون.

بێگومان پاش لەوەی کۆمار هەستا بە بەرەڵآکردنی سوپا، هەستی کرد زیادتر لەجاران پێویستی بەهێزی سەربازییە بۆ خۆپاراستن لەدوژمنانی، لەم کاتەدا تەنها ئەوەی هەیبوو لایەنگیرە هەڵخەڵەتێنراوە جەماوەریەکەی بوو، بەڵێ ئەم کۆمارە بەو کەسانە سپێردرا کە هیچ مانای دەوڵەتدارییان نەدەزانی و تەنانەت بەباشی بەشداری ئەو شۆڕشەشیان نەکرد کە دواتر دەستیان بەسەردا گرت، ئەمانە نەیان دەتوانی تاکە کەسێك ئاراستەی بەرگری کردن لەشۆڕش بکەن ، نەیان دەزانی دەوڵەت چۆن ڕێك دەخرێت، تەنها ئەیانویست سیستمی پاشایەتی وڵات لەناوبەرن و هەموو شتێك وێران بکەن، بەڵێ ئەمانە کەس گەلێکی بێ ئاوەزی شەڕانگێزبوون، دروشمیشیان پاش لە هەڵایسانی شۆڕش ببووە تاڵآنکردنی ئەو خوودی ئەو کۆمارەی کە لەسەر پاشماوەکانی دەوڵەتی پاشایەتی دامەزراوەو خۆیان بە خاوەنی دەزانن!

ئەو هات و هاوارەی کە لە نوێنەرانی ڕاستەقینەی گەلەوە دەردەپەڕی هیچ کاریگەرییەکی ئەوتۆی لەسەر ئەو دەستە بێ ئابڕووە نەدەبوو، چۆن دەگونجێت ئەوانەی خۆیان خودی کۆمارەکەیان لەگەندەڵی و بێڕەوشتیدا نوقم کردووە هەوڵی دەربازکردنی بدەن لەو کێشانەی دووچاری دەبێتەوە؟ نوێنەرانی ڕاستەقینەی گەل

Scanned by CamScanner

دەنگ و ناڵەیان بەرزبوویەوە، چون باش دەیان زانی زەوینی ژێر پێیان واخەریکە لەدەست دەدەن و دەبێتە هیچ، دەیانزانی گەلی ئەڵمانی دەستی داوەتە نارەزایەتی دەربڕین، چەندین کەس هەن بە ئاشکرا داوای ئەنجامدانی کودەتا دەکەن بەسەر ئەم سیستەمەی حوکمڕانیەدا لەبۆ سنوردانان بۆ ئەم گەندەڵی و دزی و ستەمەی کەلایەن خەڵکانی دەستەڵاتدارەوە ئاراستەی خەڵکی ئاسایی دەکرێت و ئەوانیش بەکارە پۆخڵەکانیان تێوە دەگلێنن.

بەڵام ئەوانەی بەدەم ئەم بانگەشەیەوە هاتن لە زستانی ١٩١٩ دا جلکی سەربازییان لە دۆڵابەکانیان دەرهێنایەوە بۆ هەڵگرتنەوەی چەك و لەسەر کردنی کڵاو ئاسنی جەنگ لەبۆ تەواوکردنی ئەو ئامانجەی چەکیان بۆی هەڵگرتبوو، پاڵنەریشیان بۆئەم کارە نیشتمانی پەروەری خۆیان بوو نەوەك پاراستنی کۆمارە بۆگەنەکە. ئاسایش و ئۆقرەیی وڵات پێتقی بە کەس گەلێکی بەهێز بوو لەبۆ پاراستنی لە دوژمنانەی ناوخۆ پێش لە دوژمنانی دەرەکی، ئەم جەنگاوەرانە بەخۆبەخشی یەکیان گرتەوەو یەکە و تیمیان پێکهێنا و دەستیان دایەوە پاراستنی نیشتمانەکەیان،ئەمانە هاوڵاتیانیان دەپاراست و ڕقیشیان لەخوودی ئەو کۆمارە دەبوویەوە کە سوکەکان دروستیان کردبوو.

جووخوازی جهانی کە ڕێکخاری فەرمی شۆڕشەکە بوو هەستی بەم ڕاستینەیە کرد کە گەلی ئەڵمانی وەکو ڕووسیەکان دانەبەزێنە نێو زەلکاوی بەلشەفیکیەوە لەبۆ خۆخنکاندن و لەناوبردنی خوود، ئەوەی وای لە جووخوازانی نوێنەری بەلشەفیکی ڕووسی کرد سەرکەوتوو نەبن لەکارەکانیاندا یەکگرتنی هەموو ئەڵمانیەکان بوو لەژێر دروشمی یەك ڕەگەزیدا، ئەم ڕەگەزە بیرمەندانی ڕاستەوخۆ بەکرێکارانەوە دەبەستەوە، ئەمەش دیاردەیەکی باوە لەوڵاتانی ئەوروپای ڕۆژئاوادا بەڵام لەڕووسیادا بوونێکی نییە، بەجۆرێك نوسەران لە بورجێکی عاجیندا دەژین ، چونکە ئەوان ئامۆن بە گەلی ڕووسی، هەست بە کێشەکانی چینی ڕەنجدەران ناکەن و نەشیان چێشتووە. لەڕووسیادا هیچ چینێك یان ناوەندێك بوونی نەبوو لەبۆ پێکەوە گرێدانی نوسەران و ڕەنجبەران، لەکاتێکدا ئاستی زانست و زانین بەر لەجەنگ زۆر نزم بووە، هەربۆیە دنەدەران زۆر ماندوو نەبوون لەهەڵخەڵەتاندنی خەڵك و ئاراستەکردنیان بەو شێوەیەی خۆیان دەیانەوێت، لەبۆ دامەزراندنی ئیمپراتۆریەتی مارمێلکە یان هەژاران.

Scanned by CamScanner

بەڵام ئەوەی لە ئەڵمانیادا ڕوویدا ئەوەبوو کە: گەر سوپای ئەڵمانی لەبەریەک هەڵنەوەشایەتەوە ئەوە هیچ کات شۆڕش سەرکەوتوو نەدەبوو. بەڵام ئەمەش مانای وانییە کە ئەو سەربازەی لەمێلی ئاگری جەنگدا بووە هۆکاربێت لەبۆ هەڵوەشاندنەوەی سوپا و سەرگرتنی شۆڕش. ئەوانەی شۆڕشیان هەڵایساند و گیانی پوکانەوە خوازییان لەناخی سوپادا چاند ئەوانە بوون کە هەرگیز نەچووبوونە ڕیزی سووپاوە. بەڵکو ئەمانە وەکو بەرپرسی کارگێڕی بەباشی خۆیان چەسپاندبوو و پێگەکانیشیان بەزۆری کاروباری ئابووری و دارایی بووە لەبۆ ئەوەی هەموو کات دەوڵەت پێویستی پێیان بێت و نەیان نێرێتە جەنگەوە. بەیەکگرتنی ئەمانە و ئەو هەزاران هەڵهاتووانەی بەرەکانی جەنگ کەلەسایەی یاساکانی چاوپۆشینەوە پارێزراوبوون هەڵایسانی جەنگی ناوخۆ ئاسانتربوو.

مردن ترسنۆك دەترسێنێت. ئەم مردنە لە گۆڕەپانەکانی جەنگدا ڕۆژانە بەچەندین شێوە خۆی پیشان دەدات. لەبۆ ڕێگرتن لە سەربازە ترسنۆکەکان لەوەی هەڵنەیەن لەشوێنەکەی خۆیان تەنها یەك ڕێگە هەیە: پێویستە هەڵهاتووان تێبگەیەندرێت کە ڕاکردنی هیچ دادی نادات و ناچارە سەربازی تەواوبکات و ئەوەی لێی دەترسێت ناچارە ڕووبەڕووی بووەستێت. لەبەرەی جەنگدا ڕەنگە پیاوی بەتوانا بکوژرێت. بەڵام هەڵهاتوو کوشتنی گوماناوی نییە.

کارێکی باشە وا هەست بکەین کە تواناداری لەبۆ شەڕ هەڵایسان و بەرگری کردن لەم قەوارەیەی هەمانە تا کۆتا هەناسە، بەپشت بەستن بەو پاکدامێنی و خۆشەویستی و بڕوایەی کە هاوڵاتیان بە ئەم بابەتەی حکومەتەکەیانەوە هەیانە.

لەبیرمان نەچێت ئەرك ئەنجامدان کارێکی ئەوەندە شکۆمەندانەیە کە هیچ هاوڵاتیەکی ڕاستەقینە خۆی لێی نادزێتەوە. هاوڵاتی نمونەیی ئەوەیە کەپاش لەوەی فەرمانێکی بۆ دێت ڕاستەوخۆ جێبەجێی دەکات. ئەمە دۆخی هاوڵاتی ئاسایی نییە، هەربۆیە بوونی هاندەری ووروژێنەر لەڕێگەی ترسەوە لەم کاتەدا زۆر پێویستە.

بۆنمونە ئەو یاسایانەی کە ژێر ڕیشەکێشکردنی دزی و جەردەیی و سزادانەوەی دزان پەیڕەو دەکرێت، ئەوا:

ئەم یاسایە لەبۆ ترساندنی چینی باڵای هاوڵاتیان نییە بەڵکو بۆ لاوازە بێ خوازویستەکانە،ئەوانەی بێ توانان لەهەمبەر دژایەتی کردنی ئارەزو و حەز و

Scanned by CamScanner

تاقیکردنەوەکانیاندا, ئەگەر یاسای سزادان نەبوایە لەبەرامبەر ئەم چینە سوکەدا ئەوکات پیاوانی بەئابروو و بالاّ بە گەمۆژ تەماشادەکران, لەو کاتەدا بڕوای باو ئەوەبووە کە پیاو باشتر وایە دزی بکات وەك لەوەی دەست بەتالّ و بێ نان و دەرەتان بێت.

کورتبینی لە ئەندێشەبوونی بەرپرسانی ولاّتدا بوو لەوەی چاوپۆشیان کردبوو لەو خۆئامادە کردنانەی کە هەموان دەیان زانی پێویستە, لەجەنگدا هەموو شتێك را دیاردەکەوت کە ئەم جەنگە بەخێرایی کۆتایی پێنایات و درێژخایەن دەبێت.من گومانم لەوەدا نییە کە جێبەجێ کردنی سزای کوشتن لەو کاتەی شەڕوانان هەموویان پاڵەوانانن و بۆ تەواوکردنی ئەو کاتەی ماویانە لە ئامێزی نیشتماندا بەسەری بەرن پێویست نییە, بەلاّم ئەوکاتانەی کە شەڕوانان تێکەلاّوییەك دەبێت لەنێوان پاڵەوانە خۆبەخشەکان و هاولاّتیانی ئاساییدا کە بڕیاری هەڵگرتنی چەکیان داوە, لەڕیزی ئەمانەدا کۆمەڵێك لە خوێڕی و بیرتەسك و خۆپەسەند و بیرنەرێنی دەبینین کە دەیانەوێت تەنها نەمرن و چی ڕوودەدات هیچ بەلایانەوە گرنگ نییە, لەم کاتەدا دەستگرتن بەسەر ماڵ و دارایی کەسی ترسنۆکدا هیچ قازانجێکی ئەوتۆی نابێت بەڵکو سزای مردن تاکە پاداشتی کەسی ترسنۆکە و دەبێت چەند دانەیەك لەسێدارە بدرێت بۆئەوەی ئەوانی دیکەش نەوێرن هەڵبێن.

ئەوکاتەی سزای مەرگ جێبەجێ نەکرا ژمارەیەکی زۆری سەربازانمان هەڵهاتن بۆ بەرەکانی دواوە, بۆیە دوژمنانمان زانیان چۆن دەتوانن دەست بگرن بەسەر ئەم ترسنۆکانەدا و بەهەوەسی خۆیان هەڵی بسوڕێنن, بەهۆیانەوە ئاگری شۆڕشی ١٩١٨ یان داگیرساند , بەلاّم ئەوانەی بە دلّ و گیانەوە دەجەنگین ئەوانە نامۆبوون بە شۆڕش, بەئامانج و هاندەر و فاکتەرەکانی, ئەمەش وای لەمارکس خوازان کرد گومان لە هەڵوێستی سوپا بکەن لەهەمبەریاندا.

ئەوکاتەی ئاشتی کرا و هەموان هاتنەوە بۆ نیشتمانی خۆیان, شۆڕش هەلاّیسێنان خەمیان بوو لەوەی بۆچوونی دواتر ئەم سەرباز و جەنگاوەرانە چی دەبێت کە بۆماوەیەکی زۆر جەنگاون و ئێستا هەموو دەستکەوتەکانیان بەبادراوە, ئایا ئەمانە دەیانەوێت تەڤلی ئەم هاریکاری و پەیمان نامە نوێیە بن یان نا؟ لەسێ هەفتەی سەرەتای گەڕانەوەی سوپا بۆ نیشتمان شۆڕش وانان زۆر بەژیرانە توانیبویان

Scanned by CamScanner

دۆخەکە بەشێوەیەکی جوان پیشان بدەن لەبۆ ئەوەی سوپا نەتۆرێت و ئەم کۆمارە لەناوبەرێت، چون تەنها ئەگەر یەك گەورەدەستەی سوپا دەستی دایە جولأنەوە لەدژی شۆڕش ئەوا بەچەند ڕۆژێك هەموو سوپا شوێنی دەکەون، بۆیە لەم کاتەدا دروشمی باوی جولەکە و مارکس خوازانی شۆڕش هەلأیسێن ببووە: هێمنی و ڕێکخستن.

لێرەوەش ستایش و پیاهەڵدان بە سەرکردە و کارمەندانی پێشووی ولأتدا لەلایەن دەستەلأتەوە دەستی پێکرد بۆئەوەی وا هەست بکەن ئەمانیش بەشداردەبن لە بەڕێوەبردنی ولأت و هەستانەوەی ئەڵمانیا لەم شکستەی. بەڕاستی جوولەکە و هاوپەیمانانیان تەنها بۆماوەیەکی کاتی پێویستیان بەیارمەتی ئەم کەسانە هەبوو، ئایا بەڕاست ئەوە سووپا و کارمەندان نین کە دەستەلأتی دەوڵەت پێکدەهێنن؟ شۆڕش داوای یارمەتی لێکردن ئەوانیش بەدەنگیەوە چوون، هەرگیز بڕوایان وانەبوو ڕۆژێك دێت ئەم خزمەتکردنەیان بۆ دژایەتی کردنی ڕاستەقینەی کۆمارەکەیە؛ بەوەی تەنها بۆ چینێکی دیاری کراو کاربکات و زۆرینە بکاتە کۆیلەی خۆی.

بەڕاستی ئەم حۆلکردنە جولەکەیە لەبۆ سەرخستنی پیلانەکانیان زۆر بەژیرانە سەرکەوتوو بوو، وادیارکەوت کە شۆڕش لەدروستکراوەکانی چەقۆکێش و دزان و جەردەکان نەبوو، پێشکەوتنی شۆڕش ئومێدی ئەمانەی تاڕادەیەك پوکانەوە، ئەمانە پاش تەقل بوون هەستان بە بەلاڕێدابردنی ئامانجی شۆڕشیش، ئەمانە هەمووی بۆچوونی ڕامیاریانەی جولەکەی لەپشت بوو. لەم کاتەوە نۆرەی توندڕەوەکان هاتن و ویستیان دەستەلأتی تەواوبگرنە دەست بە پۆشینی جلکی قەشە و گرتنە دەستی لایەنەکانی دانایی و یەکسان خوازی، بەم کارەیان ویستیان لەهەمبەر ئەم ئاراستە نوێیەدا بوەستنەوە و تەفری بکەن، بەلأم جووەکان توانیان هێزی گەورەترین پارتی مارکس خوازی ئەوکات (سۆسیالیستی دیموکراتی) لەبەرژەوەندی خۆیاندا پەرت بکەن لەڕێگەی دروستکردنی ئاژاوە و دووبەرەکی نانەوە، هەندێك بوونە لایەنگیری ئەم ئاراستە نوێیە و هەندێکیش دژبەر، ئەمەش بووەهۆی دروست بوونی دوو سەربازگەی دژبەیەك، سەربازگەیەك دروشمەکەی ڕووخانی ئەم سیستمە نوێیەبوو، سەربازگەیەکی تر داوای توندو و تیژی دەکرد لەبۆ چەسپاندنی ئاراستە نوێیەکە، پێویست بوو لەسەر بۆرژوازیەت خۆی یەکلایی بکاتەوە و ببێتە لایەنگیری یەکێك لەم

Scanned by CamScanner

بەرانە، پاش لەوەی خۆی نزمکردەوە بۆئاستی خوارتر لەمانە پارتەکانیشیان بوون بەبەرەیەکی ناوەندگیر.

کەواتە بۆچوون و هەڵوێستەکان لە زستانی ١٩١٩ دا بەم شێوەیە بوو:

شۆڕش بەرئەنجامی کەمینەیەکی دڕندەبووە، لەسایەی ئەم کەمینەیەوە مارکسیەکان بوون بەخاوەن دەسەڵات، بەڵام ئەو پارتانەی بوونە خاوەن دەستەڵات بڕیاری پەیڕەوکردنی میانڕەویان دابوو، بۆیە ئەمەش بووە هۆی وروژاندنی توندڕەوەکان و لە سەر زەوی وڵاتدا پەلاماری چەندین باڵەخانەیان دا و لەبۆ بەرژەوەندی خۆیان دەستیان بەسەردا گرت، بەمەش دەستەڵاتدارانی کۆن و نوێ ناچاری یەککگرتن بوون لەبۆ لەناوبردنی ئەم توندڕەوانە کە تیرۆر دەکەنە ڕێگە بۆ بەدەست هێنانی ئامانجەکانیان، دیتمان دواتر دوژمنانی خوودی ئەم کۆمارەش لەبۆ دژدایەتی کردنی ئەم کۆمارە خۆیان یەکدەخەن و دەستی یارمەتی بۆ دژبەرانی دیش درێژدەکەن، چون واخەریکە لەم کاتەدا وڵات نوقمی کێشەی مەترسیدارتر دەبێتەوە کە خۆی لە ئاژاوەگێڕی و گەندەڵیدا دەبینێتەوە.

لەدەکەس نۆ کەس لەلایەنگرانی دەوڵەتی کۆن و نوێ لایەنگیری ئەم هاوپەیمانێتیە بوون، واتا زۆرینە ملکەچی کەمینە بوون و مەرجەکانی خۆیانیان بەسەر زۆرینەدا سەپاند.

لەوکاتەی هەردوو گروپی توندڕەو لە لادێ و دەڤەر و بازێڕەکانی وڵاتدا سەرقاڵی کوشت و بڕی یەکتربوون، زۆرینەی میانڕەو سەرقاڵی دەستەڵات گرتنە دەست بوو، لەم کاتەدا مارکسی و بۆرژواکان تاڕادەیەك لەیەك نزیك بوونەوە لەبۆ پێکهێنانی حکومەتێك پێکەوە، بەڵام بەر لە هەڵبژاردن بۆرژواکان لەبۆ بەدەست هێنانی دەنگی پارێزکاران سۆزیان بۆ حکومەتی پاشایەتی پێشووتر دەربڕی.

***

وەك زووتر وتمان شۆڕش هەڵایسێنان کە هەستان بە تەفرکردنەوەی سوپای ئەڵمانی ناچاری بەکارهێنانی هێزێك بوون بۆ خۆپاراستن لەدوژمنانیان، لەبەر ئەوەی لەنێو خۆیاندا پیاوی ڕاستەقینە بوونی نەبوو بۆیە بەناچاری پەنایان گرتە بەسەربازکردنی ئەو کەسانەش کە دژایەتی شۆڕشیان دەکرد، چونکە غیرەت و هیمەت لای ئەماندا لەترۆپکدا بوو.

Scanned by CamScanner

گەر یەکێك بپرسێت : ئەوکاتەی شۆڕش هەڵ سەرکەوتنی نەبوو ئەی چۆن سەرکەوتو بوو؟ ئەوا ئێمەش دەڵێین:

١-ئێمەی ئەڵمانی لەو کاتەدا بۆچوونمان لەبەرامبەر ئەرك و ملکەچیدا پووچ بوو.

٢-لاوازی و کەم توانایی پارتەکانی ئۆپۆزسیۆنی شۆڕش یان پارتە پارێزگارەکان.

ئەم خەمساردی و نەزانینەمان دەگەڕێتەوە بۆ هەڵەیی پەیڕەوکردنی چەمکی پەیرەوەردە لەبۆ خزمەتکردنی نەتەوە و دەوڵەت، ئەم خەوشەش هۆکارەکەی کەمتەرخەمی دەستەڵات و خوودی کۆمەڵیش بوو، نەیان دەزانی ئامراز و ئامانج جیابکەنەوە، نابێت ئەوەمان لەیاد بچێتەوە کە تەنها بەگوێڕاڵی کردن لەبۆ جێبەجێ کردنی فەرمانەکان دەستەڵات دروست نابێت، چونە ئارازی دیکەش هەن لەبۆ گەیشتن بە ئامانجە ڕاستەقینەکان، خۆئەگەر ئەمەمان بەسەردا تێپەڕ نەبوایە ئەوکات هەستمان بەم هەڵەیە نەدەکردکە زیانێکی زۆری بەنەتەوەکەمان گەیاند، لەم کاتەدا کە گەلەکەمان گیرۆدەی دەستی کۆمەڵێك لە جەلاد و خوێن مژی خوێڕی و سووك ببون گەر فەرمانەکان جێبەجێ نەکرانایە ئەوا دووچاری ئەم بێ ئابڕوویەی ئێستا نەدەبوینەوە.بەلاّم فێڵی بۆرژوازیەت لەهەمبەر دەوڵەتداری چۆنە؟ کوێرانە گوێڕایەڵی کردنی فەرمانەکان بەنرخترین تێڕوانینە بەلای بۆرژواکانەوە لەژیانی گەلدا، بەلاّم ئێمەی نیشتمان پەروەری سۆسیالیستی ئەوا ئێمە گوێڕایەڵبوونی خۆمان بۆ کۆمەڵ زۆر بەلاوە پەسەندترە وەك لەسەرکردەی لاواز، هەروەها دەبینین کە بەرپرسیارێتی تایبەتی لەهەمبەر نەتەوەدا لەدۆخە ناوازەکاندا دەبێتە جوانترین ئەرك.

باباس لە دیاردەیەکی دیکەش بکەین: نەرێتی پارتە پارێزگارەکان: لەناوچوونی گەنجانی ڕاست ڕەوخواز لەجەنگدا بووە هۆی کەمبوونەوەی تواناداری پارتە ڕاست ڕەوەکان لەبۆ پاراستنی ئەو دەستەلآتەی کەخۆی بەخاوەنی دەزانی، ئەودەمەی بۆرژواکان چەکی داراییان لەدەستدا هەنگاویان بەرەو بەکارهێنانی هێزی هەزری نا، بۆئەوەی لەم ڕێگەیەوە بتوانن بەردەوام بن لەتێکۆشان و گەیاندنی پەیامەکانیان. بۆرژواکان لەکاتێکدا چەکی هەزری هەڵبژارد کە باش دەیزانی دوژمنەکانی چەکی ڕاستەقینە و بازوو بەکاردێنێت بۆ بەرپەرچدانەوە. لە دوو هەفتەی سەرەتای خەزەڵوەری ١٩١٨ دا پارتە مارکس خوازەکان توانیان بیسەلمێنن کەلە دوژمنەکانیان بەهێزتر و دووربین ترن، لەسایەی مقۆمقۆ و ئاژاوە و فیت و هوڕی

Scanned by CamScanner

سورەکاندا زمان لووسی پەرلەمانتارە بۆرژواکان شاردرایەوە. دوای شۆڕش بۆرژواکان بەناوی نوێوە هاتنە مەیدانی خەبات و تێکۆشانەوە و لەکونە تاریکەکانیان هاتنە دەرەوە،بەلام بەهەمان چەکی کۆنەوە دەستیان دایەوە تێکۆشان، تاکە چەکی دەستی ئەمانە زمان و تاکە ئارمانجیشیان کورسی دەستەلات بوو.

بۆرژواکان دووچاری شکستێکی مەترسیداربوون لەژێر سایەی قوچەکی پەرلەمان و لە شەقامیشدا، تەنانەت پاش لەجەنگ و شۆڕشیش. ئەوکاتەی هکومەت پرۆژەی یاسای پاراستنی کۆماری خستە بەردەست رایشتاخ لەبۆ لێکۆلینەوە و پەسەندکردنی، وتەبێژانی پارتە ڕاست ڕەو و ناوەندیەکان زۆر بەتوندی بەرپەرچیان دایەوە، ئەوکاتەی بۆ مارکس خوازان ڕوون بوویەوە ئەم پرۆژەیە زیادتر لەسێ یەکی دەنگی ئەندام پەرلەمانەکان بەدەست ناهێنێت هانی لایەنگرانیان دا لەبۆ گردبوونەوە لەپێش باڵەخانەی ئەنجومەنی نوێنەرانی ولاتدا، لە پوشپەڕی ١٩٢٢ دا دووسەد هەزار مارکس خواز لەدەوری ڕایشتاخ کۆبوونەوە و دروشمی هەمەجۆریان دەوتەوە، دژبەرانی ئەم پرۆژەیە ترسان و کشانەوە لە ڕەتکردنەوەی، بۆیە بەزۆرینەی دەنگ پرۆژەکە پەسەندکرا و ئەندام پەرلەمانە نەتەوەییەکان پشت گوێ خران و بەم کارە کوتەکێکیان تێ سرەواندن.

بەم شێوەیە دەوڵەتی نوێ بەبێ بوونی هیچ جۆرە بەرەنگاری بوونەوەیەکی ڕاستەقینە هەنگاوەکانی دەنا، بڕیاری دەدا و جێبەجێش دەکرا. بەلام ئەو ڕێکخراو و بزوتنەوانەی کە بوێری ئەوەیان تێدابوو دژبەری مارکس خوازان بکەن بریتی بوون لە: گروپە ئازادەکان و پاسەوانی سڤیلی و کۆمەڵەی پاراستنی نەریتەکان و کۆمەڵەی جەنگاوەرانی کۆن .

وادیارکەوت ئەم بزوتنەوانە هیچ کاریگەرییەکی ئەوتۆیان نەبووە، بەهۆی ئەوەی کە:

هیچ پارتێکی میانڕەو یان ڕاستڕەو بەهۆی بەدەری لە لەخۆگرتنی توخمەکانی خەبات گێرپەوە هیچ دەستەلاتێکی لەولاتدا نەبووە. ڕێکخراوە ڕاستڕەوەکان یەکە گەلێکی بەرپەرچی ڕێکخراوبوون، بەلام کاریگەرییان کەم بوو، چونکە خاوەنی بنەمایەکی دیاری کراو نەبووە و ئامانجێکی سیاسی ڕوونیشی نەبووە لەبۆ پێگەیشتنی.

Scanned by CamScanner

مارکسیەکان توانییان سەربکەون لەسایەی باش گۆشکردنی لایەنگرانی خۆیان و کارکردن بە درندەیی. خۆنەگەر ئەڵمانییە نەتەوەییەکان بیان توانیبایە بەباشی خڕببنەوە و کۆڕبەندێکی تۆقێنەر دروست بکەن ئەوکات دەستەڵاتی وڵات لەدەستی مارکسیەکاندا خڕ نەدەبۆوە.

پارتە نەتەوەییەکان خاوەنی خوازویست یان ئیرادە بوون. بەڵام هێزی چەسپاندنیان نەبوو. بەڵام ڕێکخراوەکان هێزیان هەبووەو دەیان توانی شەقام بجوڵێنن و دواتریش دەست بگرن بەسەر دەوڵەتدا. بەڵام کێشەی نەبوونی فەلسەفەیەکی دیاری کراو لەبۆ کارپێکردن و ئامانجی دیاری کراوی ڕامیاری بووە. جووەکان ئەم جووت خەوشیەیان قۆستەوە. هەوڵی قایل کردنی دوژمنانی خۆیان دەدا لەوەی لەمان باشتر کارناکەن و زیادتریان پێ ناکرێت و باشتر وایە دەست هەڵبگرن و تەقلی بزوتنەوەکانی ئەوان بن یان خۆیان هەڵبوەشێنەوە و دەست لەپارت چێتی هەڵبگرن. بە ئاماژە پەنجەیەکی جوو ڕۆژنامەکان دەستیان دایە سووک کردنی پارت و ڕێکخراوە ڕاستڕەوەکان. هەروەها جووەکان دژبەری ئەوانەشیان کرد کە چەکی هزری بەکاردێنن بۆ بەرپەرچدانەوەی دوژمنان. ملیۆنان ئەڵمانی ئەم بۆچوونە پوچەیان وەرگرت. لەبیریان چوو بوو کەئەمە کلاوانێکی جوولەکەیە و ئەوان پشت بەبیرۆکەی ژیان یان بۆ ژیان یان بۆنەمان دەبەستن وهەموو جۆرە چەکێك بەکاردێنن لەبۆ گەیشتن بە ئارمانجەکانیان. بەم کارەش جووەکان هەموانیان لەچەك دامالی و خستنیانە ژێر سایەی دلۆڤانی خۆیانەوە.

ڕوونکردنەوەیەکی دی بۆ پیشاندانی لاوازی پارتە بۆرژواکان و ڕێکخراوە ڕاستڕەوەکان هەیە. ئەمانە بەبێ بوونی کەسایەتی و باوەڕی نمونەیی چوونە جەنگەوە. دیرۆك گەواهی دەری کورتخایەنی ماوەی جەنگینە لەگەڵ ئەم چەشنە بزوتنەوانە. ئەمان گیانی تێکۆشانیان هیچە و نازانن لەکۆتادا ئامانجیان چییە. بڕوا پەیوەستە بە هەڵی سەرکەوتنەوە و هێشتاش هەر وەهایە. بە بانگەشەی نێردەکان بۆ چەسپاندنی بیرۆکەکانی دەتوانرێت پەنا ببرێتە بەر توندوتیژترین ڕێگەش.

شۆڕشی فەرەنساوی سەرکەوت. چونکە بانگەشەی ماڤ هاوڵاتی بوونی بۆ هەموو ئەوانەدەکرد کەلەسنوری فەرەنسادان. ئەمەش لای خۆیەوە توندڕەوی و دەمارگیری هێنایە بوونێ. خەڵکانێك هەبوون لەپێناویدا دەجەنگێن. شۆڕشی ڕووسیش زۆرینە

Scanned by CamScanner

بڕوایان پێی هەبووەو بۆخۆیان سەرکەوتوو بوو. فاشیزمیش نامەکەی لەڕێگەی چاکسازییەوە گەیاند.

***

لەگەڵ دامەزراندنی پارتی نیشتمانی سۆسیالیستی لەئەڵمانیادا شێوازێکی نوێی نەبەردیی هاتە کایەوە, بەجۆرێك پێشتر لەم جۆرە خەباتە لەوسەردەمەدا نەدیترابوو, بزوتنەوەیەك ئامانجی دووبارە دروستکردنەوەی دەوڵەت بوو لەسەر بنەمای ڕەگەزپەرەستی. هەر لەیەکەم ساتەوە پارت بڕیاری بەکارهێنانی چەکی هێزی دا لەبۆ گەیاندنی پەیام و بنەماکانی پارتەکە, لەهەمان کاتدا بڕیاری بەکارهێنانی هێزی توندوتیژیدا لەکاتی پێویستدا, لەبۆ بەگری کردن لە بڵاوکارانی بیرۆکەکانی پارت, بەمەبەستی خۆ پاراستن, ئەمەش لەسایەی بوونی بڕوای تەواوە لەوەی ئەو بابەتەی پارت بەرگری لێدەکات زۆر بومبارەکە.

لەبەشەکانی دەسپێکدا گوتم ئەو بزوتنەوانەی تیرۆر و ترس پشتیوانیەتی ناتوانێت لەناوببرێت تەنها لەڕێگەی بەکارهێنانەوەی هەمان چەشنە چەکی خۆیەوە نەبێت, بۆیە ئێمەش بڕیاری بەکارهێنانی توندوتیژیماندا لەبەرانبەر ئەم پارتانەدا.

بەدرێژایی حەفتا ساڵ دەوڵەتی ئەڵمانیا ببووە سەخت ترین قەڵای پەلاماردراوی مارکسیەت, هێرشەکانیان سەرکەوتوو نەدەبوو, هەرچەندە شێوازی نوێی تاقیدەکردەوە هەر شکست بەرئەنجامی بوو, لەهەمان کاتدا خوودی دەوڵەتی ئەڵمانیاش نەیتوانی ئەم مارکس خوازانە ڕیشە کێش بکات, چون دەوڵەت زۆر بە ناژیرانە بەرهەڵستی ئەم مارکس خوازانەی دەکرد و نەیدەزانی چۆن بەتەواوەتی بنەبڕیان بکات. دەوڵەتی ئەڵمانیا کەلە ٩ ی خەزەڵوەری ١٩١٨ دا خۆی دابەدەستەوە, بواری تەواوی بەمارکس خوازان دا لەبۆ گرتنە دەستی لغاوی دەستەڵاتی وڵات, تەنانەت بڕواش بەوە نەمابوو کە ئەگەر بێتو بۆرژواکانیش بگەنە دەستەڵات ئەوا هیچ هیوایەك بەدەی ناکرێت لەبۆ بوژانەوەی ئەڵمانیا بە گیانێکی نەتەوایەتیەوە لە ساڵی ١٩٢١ ەوە بۆرژواکان بەبیانووی تورە نەکردنی زەحمەتکێشان خۆی لە دژایەتی مارکسیەکان دوور دەخستەوە, ئەم تێکەڵاویە پتەوەی نێوان مارکسی و ڕەنجبەران هۆکاری یارمەتی دەربوو لەبۆ پۆشینی سەرجەم شکستەکانیان و قۆستنەوەی دەوڵەت لەبەرژەوەندی خۆیان.

Scanned by CamScanner

بەهۆی گوێڕایەڵی تەواوی دەستەڵاتی هەنوکەی ئەڵمانیا لەبۆ مارکس خوازان بۆیە بزوتنەوەی نیشتمانی سۆسیالیستیمان بڕیاری ڕزگارکردنی وڵاتی داو بۆی تێکۆشا، لەڕێگەی پلانی ژیرانەی خۆیەوە توانی ڕووبەڕووی پیلانی ئاژاوەگێڕە سور خوازەکان ببێتەوە. وەك لەپێشتردا ڕوونم کردەوە کە بۆ پاراستنی کۆبوونەوەکانمان دەستەیەکی تایبەتمان دامەزراند کە دواتر ناومان نا (پاسەوانی تایبەت) یان ئاسایشی تایبەت، ئێمە لەمەدا لاسایی بزوتنەوە ڕاست ڕەوەکانمان کرد کە دەستەی پاسەوانیان هەبوو بەناوی (ڕێکخراوی بەرگری)، بەڵام ئەم لێکچوونە تەنها ڕووکەشیانە بوو. ڕێکخراوە راستڕەوەکان بەبێ بوونی هیچ چەشنە ئامانجێکی نەگۆڕی رامیاری دیاریکراو کاری دەکرد و دەجولایەوە، دەمان دیت بزوتنەوە ڕاست ڕەوەکان بە دانانان بە گەندەڵیدا لەچوارچێوەی دۆخی نوێدا دەجولایەوە، دژایەتی مارکسیزمی دەکرد کە سەرسەخترین دوژمن بوو بۆ ئەو بەبیانووی پاراستنی کۆمارەوە. بەڵام پاسەوانانی تایبەتی ئێمە ئامانج لەدامەزراندنیان پاراستنی بزوتنەوە نەتەوەییەکانی ئێمەبوو لەگەڵ ڕەتکردنەوەی گوێڕایەڵی بۆ دۆخی باو و تێکۆشان لەپێناو دروستکردنی ئەڵمانیایەکی نوێ.

لەڕاستیدا ناتوانین ئەوە بشارینەوە کەئەم هێزی پاسەوانانەمان لەسەرەتادا هەمان کاری پۆلیسی ئەنجام دەدا لەبۆ پاراستنی هۆڵەکانی کۆبوونەوە و ڕێگرتن لە فێتنەگێڕان لەوەی قسەی وتاربێژ نەبڕن و کۆبوونەوەکان تێك نەدەن، بەپەیڕەوکردنی شێواوی هێرش بردن نەوەك ناوبژیوانی و بەرگری، لەم کاتەدا دوژمنانمان درۆیان بەدەم ئەم دەستەیەمانەوە هەڵدەبەست و بە کەمیان لەقەڵەم دەدا، بەڵام ئێمەش پێیانمان ڕاگەیاند باشترین بەرگری لای ئێمە هێرشە، چونکە باشترین بیرۆکە و هزر دەتوانرێت لەڕێگەی لێدانی خاوەن بیرۆکە بە کوتەکێك یان دارێك لەناوببرێت.

دەستەی پاسەوانانی سەر بەپارتەکەمان هەرگیز ئامانجی بەرپاکردنی توندوتیژی نەبووە، بەڵکو پاراستن بووە، بەمانای بەرگری کردن لە پەیامبەرانی نیشتمانی سۆسیالیستی ، چونکە بڕوای تەوای بە بەرنامەکانی پارتەکە هەبوو، بەڵام هەر لەدەسپێکەوە خۆی بەدوورگرت لە پاراستنی ئەو دەوڵەتەی نەتەوەکەی خۆی ناپارێزێت، بۆیە بڕیاری پاراستنی نەتەوەی دا لەڕێگەی لەناوبردنی دژبەرانی گەل و نەتەوەوە.

Scanned by CamScanner

***

دوای ئەوەی دووچاری شەڕی هۆڵی هۆفمبرهۆس بووینەوە ناوی دەستەی پاسەوانی تایبەتیمان گۆڕی بۆ (سوپای هێرش بەر)، لەم کاتەدا مارکس خوازان باش دەیان زانی دووچاری گوون ڕەشی خۆیان دەبنەوە، بۆیە جارێك بە ترس و جارێك بەبەکارهێنانی دەستەڵاتی دەوڵەت هەوڵی پەککخستن وتێکدانی کۆبونەوەکانمانیان دەدا, لەهەمان کاتدا ڕۆژنامەکان و هەمووپارتە مارکس خوازەکان هانی خەڵکیان دەدا لەبۆ هێرش کردنە سەرمان و لەناوبردنمان پێش لەوەی سەردەربێنین، ئەم ڕۆژنامانە چەپکیان لێدەدا لەبۆ هەوڵەکانی پەککخستنی ئێمە، بەڵای ئەی پارتە بۆرژوان بۆ کە دڵخۆش دەبوون لەوەی ئێمە لاوازبکرێین لەڕێگەی مارکسیەکانەوە؟ ئەمەش تەنها نیرەیی بوو بەوەی چۆن بزوتنەوەیەکی تازە دیارکەوتوو دەتوانێت بەسەر ئەو پارتە بەهێزەدا زاڵبێت کە ئەوانی بەزاندووە. ئەی کارمەندان و بەڕێوەبەرانی پۆلیس و شالیارە بەناو نەتەوخوازەکان چی بێژین کە شاگەشکە دەبوون بەلاوازبوونی ئێمە، ئەوپەڕی هەوڵیان دەدا لەبۆ قایلکردنی مارکس خوازان.

ئەم چەشنە بیرکردنەوە ناساغانە وای لە بەڕێوەبەری پێشووی پۆلیس(بۆهنەر) کرد بەوانەی هەوڵی کڕینی ویژدانیان دەدا بڵێت: ((لەهەموو ژیاندا ویستومە پێش لەوەی کارمەندبم ئەڵمانی بم، من وەکو ئەڵمانیەك لەناخەوە هەرگیز ڕێگە بەهیچ کەسێك ناجەم بۆگەنم بکات، خۆنەگەر کارمەند گەلێك هەبن کە بەرتیل وەربگرن، دەبێت باش بزانن کەئەمانە خوێڕی ترین و سوکترین و چاوچنۆك وێڵ و بێ ئەمەکترین دەوڵەت نشینانن، ئەو خوێنەی لەجەستەیاندا تێپەڕدەبێت خوێنێکی پاقژی ئەڵمانی نییە)).

بەڕاستی هیچ کات ئومێدمان بەگیانی ئالیکاری نەبوو بەو کەسانەی گەندەڵ و پۆست بەدەستبن. بۆیە ناچاربووین بەدەستی خۆمان خودی خۆمان بپارێزین، لێرەوەش گرنگیدانمان بە سوپای هێرش زیادی کرد, بەتەواوەتی خۆمان تەرخامن کرد لەبۆ جوان پەروەردەکردنی ئەندامانی ئەم سوپایە و گۆشکردنیان بە باوەڕی نمونەیی نیشمانی سۆسیالیستی ، ئەم هێزەمان شێوازی دەستەیەکی نهێنی یان ڕێکخراوەکانی بۆرژوا خوازی پەیڕەو نەدەکرد لەبۆ ئامانجی بەرگری کردن.

ئەم پابەندیەمان-پابەندی من بەتایبەتی- لەسەر ئەم بنەمایانە بوو:

Scanned by CamScanner

پەروەردەی سەربازی هەر گەلێك ناتوانرێت لەڕێگەی ڕێکخراوە تایبەتیەکانەوە ئەنجام بدرێت گەر دەوڵەت کۆمەکی نەکات لەڕێگەی دارایی زۆرو زەبەندەوە. سەرباری ئەمەش ڕێکخراوی تایبەتی بە چەسپاندنی ئارەزوومەندانەی بۆچوونەوە خۆیان دەبەستنەوە, ئەمەش وادەکات ئامرازی سەرەکیان لەدەست دەربچێت لەبۆ سەردارێتی, ناتوانرێت ئەوە سزابدرێت کە دەبێت سزا بدرێت. لەبەهاری ١٩١٩ دا دروستکردنی ئەوەی پێی دەگوترا دەستەی ئاد ئاسان بوو, چونکە ژمارەیەکی زۆری جەنگاوەر تازە بەرەڵاکرابوون, ئەم جەنگاوەرانە فێرگەی ملکەچی و سیستمیان تەواوکردبوو, واتە سوپای ئەڵمانی. بەڵام گوێڕایەڵی و سیستم لەو تایبەت مەندیانە نەبوون کە پیاوانی بەرگری کار لە بۆرژوازیەت هەیان بوو, بۆرژوا پارێزەکان ژمارەی جەنگاوەرانی ڕاستەقینە و تازە بەرەڵاکراو لەنێو ڕێکخراوەکانیاندا دە لەسەدی تێپەڕ نەدەکرد, تەنانەت سیستمە ئارەزومەندانەکەشی هەمیشە خۆی لەپێش پەلاماردایندا دەدیتەوە و دەیویست لە ئەرکەکانی هەڵبێت. لەبیرمان نەچێت مەشق لە ڕێکخراوە ئارەزوو مەندانەکاندا تەنها پەناو بووە و هیچی تر, ئەو تازە سەربازەی کە تاوەکو ئێستا هیچ کات چەکی هەڵنەگرتووە بۆماوەی شەش مانگ مەشقی پێدەکرا و لەهەر هەفتەیەکدا دوو کاتژمێر بەڕاستی ڕاهێنانی پێدەکرا.

ئێمەی سەربازی دوێنێ باش لەبیرمانە کە فیشەکەکانی دوژمن چۆن ئەو لاوانەی لەناودەبردین کە بەباشی مەشقیان پێنەکرابوو. تەنانەت ئەوانەشی بەباشی مەشقیان دیتبوو لەیەکەم جەنگینەکانیادا دەپەشۆکان و تاوەکو هاوڕێکانیان بەجوانی بۆیان ڕوون دەکردنەوەو غیرەتیان پێدەبەخشینەوە. چەندە هەنگاوێکی گوژانەیە کە بۆرژوازیەت دەویەوێت لەڕێگەی شەش کاتژمێر لە مانگێکدا مەشق بەسەربازەکانی بکات و ئەمانە بکاتە هێزێکی نیشتمانی بۆ پاراستنی خۆی و بەرژەوەندیەکانی.

بەم ڕێگەیە دەمان توانی بەئاسانی ژمارەیەکی باش لە جەنگاوەرانی کۆن کۆبکەینەوە و چەشنێك لە یانە یان نیوچە هاریکاری پێکبێنین...بەڵام گرنگ تەقل کردنی لاوانی بەهێز و خرۆشاو بوو بۆ نێو ئەم هێزە, بەڵام چۆنیان بەدەست بهێنین!

ئەوکاتەی هاوڕێیانم داوایان لێکردم ڕێکخراوە هێرش بەریەکەمان بەنهێنی بهێڵینەوە بەتوندی ڕەتم کردەوە, چونکە بزوتنەوەی نهێنی توانای بەرفراوانکردنەوەی ڕووبەر و سنوری کارەکانی نییە, بۆئەوەی بۆ هەموان

Scanned by CamScanner

دەرنەکەوێت کەئەمە سەربەکێ یە, دەستەڵاتدارانیش لەڕێگەی هەڵوەشاندنەوەیەوە مامەڵەی لەگەڵدا دەکەن. نابێت لەبیرمان بچێتەوە گەلەکەمان زۆری حەز لە فرەوێژییە بۆیە شاردنەوەی نهێنی زۆر سەخت دەبێت, نهێنی پاراستن گرانترین کارە لەبۆ ئێمەی ئەڵمانی فرەوێژ, هەروەها دەستەڵات و پۆلیسیش خاوەنی سوپایەکی گورەی ڕازگرین و هەردەزانن کە ئەم بزوتنەوەیە سەربەکێیە و مەرامی چی و بۆچییە. بە هاوڵانم گووت ئەم بزوتنەوەیەمان پێویستی بە سەد یان دووسەد پیلانگێڕی بەهێز نییە, بەڵکو پێویستی بەهەزاران تێکۆشەری گەنج و ڕاستەقینەیە. هەروەها دووپاتی کارکردنی ئەم سوپایەمانم دا بەڕۆژی ڕووناك و سەرەنجی هەموان بەلای خۆیدا کێش بکات, ئەم بزوتنەوەیەمان هەست بەسەرکەوتن ناکات تائەوکاتەی بەتەواوەتی شەقام لەدەست سورخوازان دەربازدەکەین, دەبێت بۆ هەموانی بسەلمێنین کە نیشتمان پەروەرانی سۆسیالیستی گوندەی شەقامن و هەر ئەو ڕۆژە دێت کە دەستەڵات بگرینە دەست.

دەتوانن لەم ڕۆژگارەماندا بەڕوونی بەدیاردە بوونی مەترسی ڕێکخراوە نهێنیەکان هەست پێبکەین. ئەندامانی ئەم ڕێکخراوانە زۆر بەکەمی هەست بە گەورەیی کارەکەیان دەکەن, زۆر بەکی ئەوەیان بەیاددا دێت کە ڕەنگە بەهۆی تاوانی کوشتنی کەسێکەوە چارەنوسی گەل سەروژێر بێتەوە.

ئەوکاتەی گەل دەخرێتە ژێر کاریگەری دەستەڵاتی خوێن مژەوە هەست بەم بۆچوونە دەکەین, ڕەنگە لەم کاتەدا کەسێکی بەهێز لەڕیزی نەتەوە دیاربکەوێت و تیغەکەی بەسکی دوژمنەکەیدا بکلت, شیلەریش لە (غلیۆم تل) تاوانی لەم جۆرەی بەشکۆمەندی لەقەڵەم داوە.

ترسێکی زۆر هەبوو لەوەی لەنێوان ساڵانی ١٩١٩-١٩٢٠ دا ڕێکخراوە نهێنیەکان دەست بکەنە تۆڵەسەندنەوە لە فەتارەت دروستکارن و ئەوانەشی دەوڵەتیان بەم پەندەداوەو قۆتی خۆیانی لەڕێگەوە بەدەست دێنن, خۆئەگەر لەم کاتەدا ئەم ڕێکخراوانە ئەم کارانەیان ئەنجام دابایە ئەوکات تۆڵەسەندنەوەکەیان هیچ قازانجێکی نەدەبوو. چون خوودی مارکسیەت لەڕێگەی ژێری سەرکردەکانیەوە سەرنەکەوت بەڵکو بەهۆی چۆلکردنی گۆڕەپانی سیاستەوە لەلایەن بۆرژواکانەوە بۆ مارکسیەکان بووەهۆی سەرخستنی مارکسیەکان و بەهێزبوونیان بەم شێوەیەی هەنووکە. ئاشکرایە کە بۆرژواکانی فەرەنسا لەبەرامبەر پیاوانی وەکو دانتۆن و ڕۆبسێر و مارادا

Scanned by CamScanner

چۆکیان دادا بەڵام بۆرژوای ئەڵمانی لەبەرانبەر نیوەکوڕانی وەکو شیدمان و ئازر و برجر و فریدریك ئەلبێرت و بنە پیاوەکانی دیکەدا چۆکی دادا، لەم کاتەدا لە ئەڵمانیا هیچ کەسێك نەبوو هەموو شتێکی بەدەستەوەبێت کە بەکوشتنی دەوڵەت هەڵبوەشێنێتەوە، بۆیە پشت بەست بەم باوەڕە دژایەتی تەواوی نهێنی بوونی سوپاکەمانم کرد، گیانی تۆڵەکردنەوەشم یاساغ کرد لەبەرامبەر ئەو ڕێکخراوانەی کە هەڵخەڵەتێنراون، بۆیەی ڕقیان لەناخدا نەچێنین، بەڵکو بەم کارەمان ئاگری هەناویان بکوژێنینەوە و لەناوبەرین، پاش لەوەی بڕیارمان دا ئەم سوپایەمان بەوئاشکرا بناسێنینە و دووری بخەینەوە لەئەنجامدانەوەی هەمان هەڵەی ڕێکخراوەکانی دیکەی لەم جۆرەی پارتە لاولاز بووەکان، بڕیارماندا بۆئەم سوپایە تیشك بخەینە سەر سێ کۆڵەکەی سەرەکی : مەشق و ئاشکرایی سەربازان لە کۆبوونەوەکان و جلکی تایبەت.

لەڕووی مەشقەوە بەتەواوەتی مەشقی سەربازیمان پێنەدەکردن، بەڵکو مەشقی پارت پارێزیمان پێدەکردن، بەزۆری یاری وەرزشی بەهێزکارمان پێدەکردن لەبری کەشقی قورسی سەربازی، هەمیشە بڕوام وابوو کە بۆکسێن و شەڕەلەقەی ژاپۆنی باشترین چەکن بۆ لایەنگرە سەربازەکانمان لەبەرپەرچدانەوەی دووژمن.

لەبۆ داڕووتانەوەی سوپای هێرش لە مۆرکی نهێنی بوونی بواری کار و چالاکیەکانیمان فراوانترکرد، لەهەمان کاتدا ڕۆشنبیریشمان دەکرد و فێری چۆنێتی پلاندانان و بەرچەدانەوەی پیلانیشمان دەکردن، ئەمانە وەها گۆش دەکران کە وایان هەست دەکرد تەنها خۆیانن پشتیوانی ڕاستەقینەی وڵات و هەموان لەسەر ڕێگەی هەڵەن و ئەم کارەشیان تەنها بۆ خزمەتکردنی وڵات و نەتەوەیە و هیچی تر.

سەبارەت بەجلکیش هەوڵی گونجلندیماندا لەگەڵ چەشنی کار و ئەنجامدراوەکانیاندا.

لەکۆتایی وەرزی هاوینی ساڵی ١٩٢٢ سێ بۆنە هەبوون کە لەم کاتە بوار بە تاقیکردنەوەی هێزی سوپاکەمان درا و توانیان ئەم ئەزمونە بەجوانی و لەقازانجی خۆماندا بئەزمون.

سێ بوونەکەش بریتی بوون لە:

١-ئەو گردبوونەوەیەی دامەزراوە نەتەوەییەکان لە گۆڕەپانی کوینغس لە میونیخ ئەنجام درا لەبۆ ناڕەزایەتی دەربڕین لەهەمبەر یاسای پاراستنی کۆماری.

Scanned by CamScanner

پارتی نیشتمانی کۆماری لەم خۆپیشاندانە بەشداربوو، بەشداربوانیش لەژێر سایەدا بە پتەوی و خۆڕاگریەوە دروشمەکانیان بەرز دەکردەوە، دەستەکانی هێرش لەمیونیخ زۆر بەجوانی پێشکەوتنی بەخۆوە دەدیت و پێشەنگایەتی خۆپیشاندانەکەبوون، لەسەر شانی ئەمانەشدا پانزە ئالآ دەشەکایەوە. ئەو دەمەی نیشتمان پەروەرە سۆسیالیستیەکان چوونە خۆپیشاندانەکەوە بەجوانی پێشوازییان لێکرا، گەورەیی قسەکردن بەناوی پارتەوە بەمن بەخشرا و لەوێدا وتارێکی خرۆشێنەرم بۆ شەست هەزار ئامادەبوو خوێندەوە.

لەم کاتەدا ئەندامی سور خواز هەوڵی تێکدانی ئەم خۆپیشاندانەیان دەدا بۆیە سەربازانی ئێمەی باش ئامادەکراو هاتنە دەست لێیان و لەماوەیەکی زۆر کەمدا سورەکان هەڵهاتن و بەم کارەش توانیمان بۆچوونی خەڵکی میونیخ لە سورەکان وەرچەرخێنین بەقازانجی خۆمان، ئەمەش هەلی ئەوەی پێدایین بە ترسێکی کەمتر لەجارانەوە دابەزینە نێو شەقامەکان و ئەو ناوچەیە لەدەست دووژمن بسەنینەوە.

ئەم ئەنجامە دڵخۆشکارەی ئەو ڕۆژە گۆڕی زیادتری پێدایین لەبۆ پتر سووربوون بۆ سەرکەوتن.

٢-سەردانی کردنی بازێری کوبورغ

ڕێکخراوانی ڕەگەزپەرەستی ئەڵمانی بریاری بەستنی کۆبوونەیەکیان دا لەشاری کوبرغ. بۆخۆم بانگێشتی ئەم کۆبوونەوەیەکرام لەگەڵ داواکردنی هێنانی کۆمەڵێك لە لایەنگرام لەگەڵ خۆمدا بۆئەوشارە، بۆیە منیش بریارمدا دگەڵ خۆمدا هەشت سەد جەنگاوەری بەتوانا بەرم کەلە چوار دەستە پێك هاتبوون، لەڕێگەی شەمەندۆفێرەوە لەمیونیخەوە گواستمانیانەوە بۆ کوربورغ. بەخێرایی نامەمان بۆ لایەنگرانی پارتەکەشمان کرد لەبۆ خۆئامادەکردن لەو ناوچانەی کەشەمەندەفەرەکە پێیدا تێدەپەرێت، لەهەموو وێستگەیەکدا دەستەیەك لە هەوادارانی نیشتمان پەروەرانی سۆسیالیستی ئامادەبوون، ئالآکانیان هەڵکردبوو، ئەمەش کاریگەری تەواوی لەسەر دەروونی دانیشتوانی ئەو ناوچانە هەبوو.

لیژنەی ڕێکخستنی کۆبوونەوەکە پێی ڕاگەیاندین: سەندیکای ناوخۆیی و پارتی سۆسیالیستی سەربەخۆ و پارتی شیوعی و دەستەڵاتی ناوخۆیی شارەگە بریاریاندا لەڕێگەی ڕێککەوتن لەگەڵ دەستەی بەڕێوەبردنی کۆبوونەوەکەدا-لێرەوە نامۆبوون

Scanned by CamScanner

دیارنەکەوێت-کە لەکاتی چوونە ژوورەوەمان بۆ نێو شار نابێت بەهیچ شێوەیەک نە ئاڵا هەڵبکەین و نەش گروپ ڕێکبخەین و نە مۆسیکی دروشمیش بژەنین....هتد.

بەبێ هیچ ڕاڕاییەک ئەمەم ڕەتکردەوە. ئەم مەرجانە نامۆبوون. بێ هیچ دوودڵییەک بێ ئابڕوویی ئەم قسە و ڕێککەوتنەم لەبۆ لیژنەکە روون کردەوە. بە سەرۆکی لیژنەکەم گووت کە: هێزەکانی سوپای هێرش هەنوکە خەریکە تەقلی نێو شار دەبن و لەڕێگەی ژەنینی مۆسیک و هەڵکردنی ئاڵا و وتنەوەی دروشمەوە دەچینە نێوشارەکەوە.

هەر وەشمان کرد.

پێش لەوەی لە گۆڕەپانی وێستگەکە بجوڵێین هەستم بە کۆبوونەوەی ژمارەیەکی زۆر خەڵك کرد. لەوەی ئامادەی تانە لێدانمان بۆنەمەش چاوەنواری ئاژەی پەنجەی دوژمنانمان دەکەن. زۆریان جنێو پێداین. بەڵام ئێمە هیچ گوێمان لێنەدان و ڕیزی سوپاکەمان تێك نەچوو. لەڕێڕەوتی ڕۆیشتنمان بۆ هۆڵی هۆفمبرهۆس دا کە دەکەوتە ناوەڕاستی شارەوە خەڵکێکی زۆر لەدەورمان کۆبوونەوەو جنێویان پێدەداین. ئێمە وەها خۆمان پیشان دەدا هیچ نابیستیت. پۆلیس لەم کاتەدا بەبیانووی دروست نەبوونی شەڕ و پەلامار نەدانمان لەلایەن خەڵکەوە دەرگای هۆڵەکەی لێ توندکردین. بەڵام من بەخێرایی هاوارم کرد کە ئێوە دەرگاکە بکەنەوە و هەقتان نەبێت ئێمە بۆخۆمان ئامرازی گونجاوی بەڕێوەبردنی کۆبوونەوەمان هەیە و دەتوانین خۆمان بپارێزین. بۆیە پۆلیسیش بەناچاری دەرگاکەی کردەوە. لەکاتی نزیك بوونەوەی کاتی کۆبوونەوەکە تێم گەیاندن کە ئێمە دەبێت بڕۆین بۆ ناوەندی پارت لە کوربۆرغ. بۆیە هەمدیس ڕێگەی نوێمان گرتەوە پێش بەئاراستەی ناوەند و سرودی نیشتیمانیمان دەگوتەوە. ئەوکاتەی سورخوازان و هاوڕێکاکانیان(بانگەشەکارانی : سۆسیالیستی و برایەتی و یەکسانی) زانیان جنێو کارمان تێناکات دەستیان دایە بەرد تێگرتنمان. ئەمە سەربازانمانی تورەکرد و هەڵمەتیان بۆبردن و لەماوەی کەمتر لە دەخولەکدا کۆڵان و شەقامەکان چۆڵ بوون لە ئاژاوە گێڕان.

شەڕیش پێکدادانی زۆر توند ڕوویدا لەزۆر ناوچەی کوبورغ. سورەکان هێرشیان کردبووە سەر هەواداران و براکانی دانیشتوی ئەم شارەمان و زۆریان تێهەڵدابوون و دۆخیانیان تێکدابوو. هەرکە ئەم هەواڵە گەیشتە ناوەندی پارتمان هێزی تەواومان

Scanned by CamScanner

نارده نێو شەقام و کۆڵانەکانی شارو توانیمان لەم خوێن ڕێژانە شار پاک بکەینەوەو هەموویانمان تیابرد، بەم کارەش توانیمان تاڕادەیەک شەقامەکانی کوربورغ لە سورخوازان بسێنینەوە کە بۆ ماوەیەکی زۆر بوو بۆ خۆیان داگیریان کردبوو.

بەڵام مارکس خوازان پەندیان لەم دوو شەڕەی دوێنێ وەرنەگرت بۆ ڕۆژی دواتی بڕیاری خۆپیشاندانیان دا لەدژی ئێمە و بۆئەمەش ژمارەیەکی زۆری کرێکاریان کۆکردەوە و ناونیشان و دروشمەکانیان بریتی بوون لێ: (نیشتمان پەروەرە سوسیالیستیەکان بۆئەوە هاتونەتە نێو شارەوە بۆئەوەی لەکرێکاری بەدەبەخت و بێ دەسەڵات بدەن و بیان ترسێنن). هەرکە هەواڵم پێگەیشت فەرمانم بەسوپا کرد کە دەستە و یەکە و تیپەکانیان کۆبکەینەوە بەجۆرێك ژمارەی سەربازانمان بگاتە هەزار و پێنج سەد سەربازی بەتوانا و ئامادەی کتەک وەشاندن. لەپێشی ئەم هێزەوە بەرەو ناوچەی خۆپیشاندانەکان ڕۆیشتم، بەنیازی ئەوەی نەختێك ئەمانە بەچە ترسێن بکەین و بزانن ئێمە کێین. بەڵام لەم گۆڕەپانەدا هیچ کەسێکی لێ نەبوو جگە لە سەدان پیری پەککەوتە و منداڵ و ژنی بێدەسەڵات. بۆیە بڕیارمان دا هیچ هەنگاوێکی شەڕوانی نەنێین و بەئاشتی بەلایاندا تێپەڕین، مۆسیقامان لێدەدا و دروشمی خۆمان دەوتەوە.

بەڵێ ئەم خۆپیشاندانەی ئێمەش سەرکەوتوو بوو، توانی مەی بداتە دەروونە ماندووەکان، پاش اوەی دانیشتوانی شارەکە تاڕادەیەك لێمان تێگەیشتن لەسەر شۆستەکان دەوەستان و فیت و هوڕیان بوو ، واتە خۆشحاڵیان بۆ دەردەبڕین، لەشەودا ژمارەیەکی زۆری خەڵك وەکو لایەنگر بەرەو وێستگەی شەمەندەفەر بەڕێیان کردین، بەڵام لەوێدا شتێکی سەیرتر هەبوو، ئەویش ڕەتکردنەوەی کارمەندانی تایبەت بە شەمەندەفەر بوو بەوەی نایانەوێت بمان گوێزنەوە بۆ میونیخ، ئەمەش لەڕێگەی هاندانی سەندیکا مارکس خوازیەکانەوە بوو، دنەدەرانم بەباشی تێگەیاند- کە لەشوێنێکدا کۆببونەوەو چاوەنۆڕای کاردانەوەیان دەکردین-من گوێم لەوە نییە کە بەدەیان کەس لەئێوە لەگەڵ خۆمدا ببەمە نێو شەمەندەرەکەوە بە زۆر و خۆشمان ئەوکات شەمەندەفەرەکە لێدەخوڕین، سەرباری ئەوەی ناشزانین لێی بخوڕین، لەم کاتەدا بۆیە ئەگەر شتێك ڕوویدا ئەوە بەتەنها ئێمە تیاناچین بەڵکو ئێوەش دەمرن و

Scanned by CamScanner

هەمان چارەنوسی ئێمەتان دەبێت, ئەمەش ڕێك بەپێی یاساكانی ئێوەی ماركسی گونجاوە.

بەڕاستی ئەم هەڕەشەم كاریگەری خۆی كردە سەر هەناوی سورخوازان, قیتارەكە لەكاتی خۆیدا دەستی دایە جوڵە و لەوێستگەی كوربرغەوە بەرەو میونیخ بەڕێ كەوتینەوە و بۆ ڕۆژی دواتر بە سەلامەتی گەیشتینە زێدی خۆمان, میونیخ.

پاش لەڕوداوەی كوربورغ سەربازانمان بەگیانێكی خۆبەخشانە و متمانەیەكی زیادتر لەجارانەوە بە خۆیان و پارت و سەركردەكانیان ڕەفتاریان دەكرد, ئەمەی وای كرد ئەوانەی باوەڕیان بە بزوتنەوەی نیشتمانی سۆسیالیستی هەبوو بڕوا بەوە بێنن كەڕۆژێك دێت ئەم بزوتنەوە یان پارتە دەبێتە خاوەن دەستەلاتی تەواوی وڵات و سنورێك بۆئەم پەتایەی مارسیەت دادەنێت.

بەلام دیموكراتی خوازان بە نیگەرانیەوە لێمانیان دەنواڕی لەوەی ڕێگەی هەڵمان هەڵبژاردووە بۆ بەرپەرچدانەوەی سەركسیە سورەكان, بەوەی لەڕێگەی بەكارهێنانی هێزەوە هێزیانمان لەناوبردووە, چونكە ئێمە لەوڵاتێكی دیموكراتیدا ین نابێت ئەم شێوازە پەیڕەو بكرێت, ئەمە و چەندان قسە و ڕەخنەی دیكەی لەم شێوەیەیان ئاراستە دەكردین.

سەركەوتنەی كوربورغ هانی داین كون بەكون و شاربەشار و دێ بەدێ بەدووی ماركسیەكاندا بگەڕێین و پاكتاویان بكەین لەگوندایەتی و دەستەلاتدارێتیان بخەین, بەم كارەشمان پارتەكەمان توانی هەناسەی ئازادی بۆ باڤاریا بگەڕێنێتەوە هەموان بەبێ ترس بتوانن بپەیڤن و كۆبوونەوە ئەنجام بدەن. لەساڵی ۱۹۲۲دا چەندین دەستەی دیكەی شەڕوان تەڤلی سوپاكەمان بوون, بەمەش تادەهات ئێمە بەهێزتر و ماركسیەكانیش لاوازتر دەبوون.

۳-ئەوكاتەی فەرەنسیەكان ناوچەی ڕۆهەریان گرت لە ڕەشەمێی ۱۹۲۳ دا , پارت و ڕێكخراو و بزوتنەوە نەتەوەییەكان كۆبوونەوە و بڕیاری بەرپەرچدانەوەی داگیركاریان دا. ئێمەش ئەم هەلەمان قۆستەوە لەبۆ تاقیكردنەوەی سوپاكەمان وەكو سوپایەكی بەرگری كار لە نیشتمان, هەركە ئامانجەكانمان پێكا سوپاكەمان گێڕایەوە بۆ باری پێشووتری: سەربازی بزوتنەوە, ئامادەی بەهێزی و پارێزەری بالاكان.

Scanned by CamScanner

بەشی نۆزدە

ماسکی فیدرالیەت

لەنێوان ساڵانی ١٩١٩-١٩٢٠ دا پارتە تازە دامەزراوەکەمان ناچاری دەست نیشانکردنی هەڵوێستی خۆی بوو لە هەمبەر ئاریشەیەکدا کە مقۆمقۆیەکی زۆری لەسەربوو.

لەبەشێکی لەمەوپێشی ئەم پەرتووکەدا فاکتەرەکانی شکست خواردنی وڵاتەکەمم خستەڕوو لەکاتێکدا سەرقاڵی کێبڕکێی دوژمنێکی زۆر مەترسیداربووین، تیشکم خستە سەر ئەو حۆلاتەی کە دەزگاکانی ڕاگەیاندنی بەریتانی و فەڕەنسی پەنای تێگرتبوو لەبۆ ئافراندنی جیاوازی لەنێوان هەردوو بەشی باکور و باشوری ئەڵمانیا. لەبەهاری ١٩١٥ دا بڵاوکراوەکانی هاوپەیمانان بەسەرماندا داباڕین کە تێیدا پروسیا بە تاوانبار و هەڵایسێنەری جەنگ دەزانن و زستانی ١٩١٦ دا ئەم تۆمەتە ئاراستەی باشوری ئەڵمانیا کرا و هانی قوتاربوونیان دەدان لە ژێر دەستەڵاتی پروسیەکان، ناچارین دان بەوەشدا بنێین کە ڕووداوەکانی پێکدادانی نێوان باکور و باشوری ئەڵمانیا هەڵبەستراو نەبوونە... ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ڕەتاری بەستووی دەستەڵاتدارانی ئەڵمانیا و بەتایبەت باڤاریا لەوەی هیچ هەنگاوێکیان نەنابوو لەبۆ دژایەتی کردنی ئەو ڕۆژنامە ئەڵمانیانەی کە داوای جودابوونەوەیان دەکرد. توڕەیی

Scanned by CamScanner

گەل لەهەمبەر پروسیا و بنەماڵەی دەستەڵاتداری باڤاریا یەکەم جار لەمیونیخ دەوە دەستی پێکرد، ئەمەش بەهۆی خراپی بنەماڵەی فەرمانڕەوای وڵاتەوە بووە، ئەگینا ئەگەر گەل هەست بەچاکی دەستەڵاتێك بکات بۆچی دەیڕوخێنێت, لەم کاتەدا ئابوری نەتەوەیی لەلوتکەی خەوشداریدا بوو، تاکە دەستەڵاتیش لەبەرلین بوو، کە خەڵکانی ئاسایی بە پروسیای لەقەڵەم دەدەن.

گەل باش ئاگای لەوەبوو کە((بەرژەوەندیەکانی هەڵایسانی جەنگ)) کە بڕیاری لەسەر دەدرێت هەمووی لەبەرلیندا کۆبووەتەوە، بەڵام نەیان دەزانی ئەوانەی ئەم بەرژەوەندیانەیان ڕێکخستوەخەڵکانی بەرلینی و پروسیش نین، تەنانەت زۆرینەشیان هەر ئەڵمانی نین...بەڵام حکومەتی باڤاریادەوری لەهەموو شتێك دابوو، واتە ئاگاداری ئەم ڕەوشە بوو، بەڵام سەرباری ئەمەش خۆی گێل دەکرد لە تەوژمەکانی دژە پروسی لەبری ئەوەی بەڕوویدا بوەستێتەوە و ئەندێشە گەمژانەکانی یادگەی خەڵکی بپوکێنێتەوە.

بەڵام ئەو جولەکە فێلاویانەی کە((بەرژەوەندی جەنگ)یان دروست کردبوو، بۆئەوەبوو لەم کاتەدا گیرفانی هەموو خەڵك بپڕن، هەستیان کرد گەر بێت و گەل بەمە بزانێت ئەوا چنگ دەخاتە بیناقاقای و دەیخنکێنێت بۆیەبڕیاری گواستنەوەی تۆوی دووبەرەکی دا لەنێو هاوڵاتیانی نیشتماندا، باڤاریای توندکرد لەهەمبەر پروسیادا، هەردووکیان کەوتنە دژبەری کردنی یەکتر، هەمووان زەرووە نێودەوڵەتیەکەیان لەبیر چووبوویەوە کە خوێنی خەڵکی دەمژن...

ئەم دۆخە بۆماوەیەکی زۆر بەم شێوەیە مایەوە تا ئەوکاتەی تۆوی شۆڕش وەرگیرا، جوولەکە و بەلشەفیکیەکان قۆستیانەوە لەبۆ هەڵوەشاندنەوەی نیشتمانی ئەڵمانی و داڕووتانەوەی لەهێز. ڕێکخەرانی شۆڕشی باڤاریا خۆی وەکو بەرژەوەندی بینی باڤاری دەدیت، لەکاتێکدا ئەمانە دواین کەس بوون کەماڤ ئەوەیان پێبدرێت بەناوی گەلی باڤاریەوە بدوێن، ئەمانە جولەکانی ڕۆژهەڵاتی پاشەڵ لێڵ بوون.

ڕێکخەری شۆڕشەکەی باڤاریا، کورس ئەمیزنر، گرنگی بەوەدابوو کە پێویستە ئەم بزوتنەوەیە شێوازێکی هێرش بەری وەربگرێت لەناوچەکانی دیکەی ڕایخ دا، لەگەڵ پێداگری لەوەی دەرئەنجامی ئەم شۆڕشە هاوتای بەرژەوەندی جولەکە ڕەسەنەکان

Scanned by CamScanner

بێت, جێبەجێ کاری ڕێنماییەکانی جولەکەی جیهانی بێت کە بروای وابوو بەر لەوەی هەوڵی بەلشەفی کردنی ئەڵمانیا بدات نەتەوەی ئەڵمانی هەڵبوەشێنێتەوە.

ئەوکاتەی هێزەکانی ئەڵمانیا باڤاریایان لەچنگی لایەنگرانی بەلشەفی قوتارکرد, ئەمانە بانگەشەی خەباتی سوریان کرد لەپێناو هێشتنەوەی دەستەڵاتیان, بەوەی دەیان گووت:((نەبەردیی کرێکارانی باڤاریا لەدژی سەربازگەی پروسیە)). ئەم بانگەشە ئامانجدارانە دەنگدانەوەیەکی بەهێزی ئەرێنی هەبوو لەبۆ ڕق ئەستوربوونی باڤاریەکان لەپروسیەکان و بەپێچەوانەشەوە.

لەم ساتە هەستیاریەدا بۆخۆم هاتمە گۆڕەپانی ئەم ململانێیەوە و کارم دەکرد لەبۆ ڕق لێنەبووەی هاوڵاتیانی ئەڵمانی لەیەکتر و داوام لێدەکردن هەوڵی یەکگرتنەوەیان بەهێزتربێت وەك لە جوداخوازی, بەڕاستی ئەرکێکی قورسم خستبووە سەرشانم, لە دەڤەر و گوند و شارە باڤاریەکاندا ئاستی ڕق لێبوونەوە لە پروسیەکان گەیشتبووە ترۆپك, ئەم سورخوازانە لەهەموو کونجێکی وڵاتدا ناوەندێکیان کردبۆوە کە ئەرکی تەنها دنەدانی خەڵك بوو لەلەرامبەر پرۆسیادا.

بڕیاری لەناوبردنی ئەم تەوژمەجودا خوازییەم دا, بۆیە چوومە کۆبوونەوەیەکی جودا خوازەکانەوە کەلە هۆڵ لۆفن -بروکلر لە میونیخ بەستبوویان, لەم کاتەشدا چەند هاوڵێکم لەگەڵدا بوو. پاش لەوەی یەکەم وتاربێژ قسەکانی تەواوکرد لەجێگەی خۆم لەنێو ئامادەبوانەوە هەستامە سەرپێ و باسی خراپییەکانی جوداخوازیم بۆ کردن و تێم گەیاندن لەوەی جودا بوونەوە تەنها بەقازانجی جولەکە و مارکسیە سورخوازەکانە و هیچی تر و هەر ئەمانیشن پیلان گێڕ و دنەدەران لەبۆ سەرکەوتنی ئەم نەخشەیەشیان هەموو کارێك دەکەن, ڕوونی قسەکانم ئامادەبوانی جوداخوازی تورەکرد و چەندین جار جنێوی ناشرینیان پێدام و هەوڵی بڕینی قسەکانیان دام, لەم کاتەدا هاوڵە بۆکس وەشێنەکانم لەهۆڵەکە تەوقیان دام و نەیان هێشت هیچ کەسێك ئازارم پێبگەیەنێت و بردمیانە دەرەوە.

بەردەوام بووم لە پووکانەوەی ئەم هەوڵە جودا خوازییە, بەمەش تادەهات لایەنگیم زیادتر دەبوو, جاربەجاریش جودا خوازان زۆر بەتوندی هێرشیان کردوینەتەسەر و هەندێك لەهاوڵانیشم لەهۆش براونەتەوە و بەپەلکێشان فڕێ دراوەتە دەرەوەی هۆڵەکەوە, واتە جەنگ بوو جەنگی ڕاستەقینە.

Scanned by CamScanner

دوای ئەوەی لەساڵی ١٩١٩ و مانگەکانی سەرەتای ١٩٢٠ دا پارت بۆچوونەکەی منی لەئەستۆگرت و ئەم ئەرکەی بەتەنها لەسەر شانی خۆم نەهێشت، هەموو هەنگاوێکمان بەیارمەتی ڕۆڵە باڤاریەکان بوو کە سنگی خۆی دەخستە بەر گوللەی قسە هەڵبەستراوەکانی جودا خوازان و نەیان دەهێشت هەوڵە کوشندەکەیان سەربگرێت.

ئەوکاتەی پارتەکەمان بەچڕییەوە خۆی تەرخان کرد لەبۆ دژبەری کردنی ئەم هەڵمەتە، جووەکان و یارمەتی دەرانیان پەنایان گرتە نەخشەیەکی نوێتر و بۆ تێپەڕاندنی ئەم نەخشە گلاوەیان دەیان گووت: ئەم جموجۆڵانە تەنها بەمەبەستی دامەزراندنی دەوڵەتی ڕایخ بووە لەسەر بنەمای فیدراڵەت ، واتە پارچە پارچە کردنی و یەکگرتنی لەسەر بنەمای یەکێتی و فیدراڵیەت، ئەمەش بۆ نەهێشتنی مەترسیە لەسەر وڵاتانی دراوسێ، ئامانج لێرەدا تەنها پروسیایە، بەم هەنگاوە زانیمان جووەکان چییان لەژێر سەردایە و کارەکەی ئێمەیان ئاسانترکرد. پاشان ڕووداوەکەی دۆرتن دیارکەوت، کە ڕێنانی ناپاک هەوڵی جوداخوازی دا، بەم کارەش پەردە لەسەر چاوی خەڵەتاوانی باڤاری لاچوو، هەستیان کرد کە سەرکردەکانی بزوتنەوەی جوداخوازی و فیدراڵیەت دوو چەشنە سەرکردەی لەیەک جودان، ئەمانە بەکرێ گیراوانی دەوڵەتانی بیانین، کاربۆ فەرەنسا و ئینگلیز دەکەن.

تێبینی ئەوەشمان کرد، کە هەڵمەتە دڕندانەکە بەزۆری چڕکرابۆوە لەسەر دەستە پارێزگارەکان نەوەك دەستەکانی تریش، لەبەرئەوەی پارێزگاران هەستان بە ڕەتکردنەوەی دەستورەکەی فیمار کە باشوریە ئەڵمانیەکان و جووەکان دایان ڕشتبۆوە، ئەو دەمەی جووەکان هەستیان کرد لقینە جودا خوازیەکەیان بەرەو تیاچوون هەنگاو دەنێت، وازیان هێنا لە قوڵابڕینی خەڵك و گەندەڵی کرد، کەوتە وێزی پارێزگاران و باڤاریاەکان و پروسیەکان و هەوڵی خۆشکردنی ئاگری جەنگیان دەدا لەنێوانیاندا.

سەرباری هەموو ئەمانە کەچی گەل هێشتاکە بەخەوەر نەهاتبۆوە و هەر لەبێشکەی گێژکاری جوولەکەدا خەوێنرابوون،نەیان دەزانی جووەکان گەمەیان پێدەکەن. لە زستانی ١٩١٩ من و یاوەرانم هەوڵی ئاگادارکردنەوەی خەڵکم دا لەمەترسیەکانی جوولەکە بەڵام خەڵکی عەوام ئەم بۆچوونانەی ئێمەیان ڕەت کردەوە بەبیانووی ئەوەی

Scanned by CamScanner

ئیمە ڕەگەز پەرەستین. دەبێت دان بەوەشدا بنێین کە چاکەی ورووژاندنی دژە جوولەی دەگەڕێتەوە بۆ ڕێکخراوی ((کۆمەڵەی بەرگری و هێرش)) کەلە هەمان ساڵدا دامەزرابوو. هەرکە پارتی نیشتمانی سۆسیالیستی ئەم بیرۆکەیەی وەرگرت و کردیە تەوەری کاری بزوتنەوەکەی خەڵکێکی زۆر شوێنی کەوتن. بەڵام جووەکان زۆر سەگانە ئاسان بۆنی ئەم مەترسیەیان کرد و خۆیان بۆ بەرگری کردنی توند ئامادەکرد، کە پشتی بە پیلانگێڕی کۆن بەستبوو. لەسێ ڕۆژنامەی بەکرێ گیراودا کێشەی ئاینی لەنێوان پرۆتستانتی و کاسۆلیکی خرایە ڕوو، ئەمەش وای کرد هەموان لەنێو خۆیلندا دووبارە دابەش ببنەوە.

بەم کارەش جووەکان توانیان جارێکی دیکە سەرکەوتن بەدەست بێنن، خەڵکی بەلاڕێدا ببەن. لەنێوان نێوارە و گزەنگێکدا حەسرەتیان جووی دوژمنی هاوبەشیان لەبیرکرد و کەوتنە ویزی یەکتر. ئەم کەسە نامۆ قژ ڕەش و لووت درێژەیان لەبیرچوویەوە کە بووەتە بار بەسەریانەوە و پیلانیان لەدژ دەگێڕێت و خوێنی پاکی ئاری پیس دەکات. لەبیریان چوو کە ئەوە جووەکانن دوژمنی سەرسەختی لەمێژینەی حەسرەتیان، جووەکان جیاوازی ناکەن لەدژایەتی کردنی کاسۆلیك و پرۆتستانت، جووەکان دوژمنی کەونای ئاری خوێن پاك بووە، لەناوبەری ژیاری و هەڵگرانی مەشخەڵی شارستانی بووە.

هەموو ئەو ڕوونیانەیان نەدەبینی و هەنگاویان بەرەو مقۆمقۆیەکی زڕ نا کە دوور بوو لە ناوەڕۆکی ئاینەوە بەدووری نێوان زەوی و ئاسمان. ڕۆژنامە مارکسی و کافرەکان خۆبەخشانە بڕیاریاندا زەیت بکەنە سەر ئاگرە داگیرساوەکەوە لەڕێگەی بڵاوکردنەوەی بۆچوونی ترۆڵەوە. ئەوەی ڕەگەز پەرەستان سنورێك بۆئەم ناکۆکیە ناپێویستە دابنێت هاتنە نێو جەنگەکە و شەڕیان لەڕەگەزە گۆڕی بۆ مەزەب و ئاین. لەم کاتەدا جووەکان لەنێزکەوە لە پیسبوونی خوێنی ئێمە و بێ ئابڕوو بون و تێکدانی بەرژەوەندیەکانمایان دنواڕی، لەم کاتەدا دوژمنانی دەرەکی ئەڵمانیا سەرقاڵی دابەشکردنی زەوی و دەستکەوتەکانی جەنگ بوون و گەمەیان بەئێمە دەهات لەوەی سەرقاڵی جەنگێکی ناوخۆیی بێ ئەنجام و زڕ لە دەستکەوتنین.

***

Scanned by CamScanner

پارتی نیشتمانی سۆسیالیستی هەنگاوی نا بەرەو دەست نیشانکردنی کێشە بنچینەییەکانی هۆکار لەم ململانێیەی نێوان لایەنگرانی فیدڕاڵی و ناوەندخوازان، پێویست بوو بەبێ ئەوەی ڕاستەوخۆ دەستی تێوەربدات بەشداربێت لەچارەکردنی ئەم کێشەیە و بۆچوونی خۆی لەبارەوە بخاتەڕوو، خەڵکان لە بیروبۆچوونی خۆی ئاگاداربکاتەوە لەهەمبەر دەوڵەتی یەکێتی (فیدڕاڵی) و دەوڵەتی یەکگرتووی ناوەندی.

دەبوو بەتەواوەتی چەمکی دەوڵەتی یەکێتی دەست نیشان بکەین، چونکە ئەم چەمکە تەنانەت لەخوودی سەردەمی بسمارکیشدا بەهەڵە ڕاڤەی بۆکرابوو.

دەوڵەتی یەکێتی یان یەکگرتوو چییە ؟

پێکدێن لە کۆمەڵێك دەوڵەتۆچکەی شکۆمەند کە بڕیاری یەکگرتنیان داوە و دەستیان هەڵگرتووە لەهەندێك لەمافەکانیان و پێکەوە یەکێتییەکی بەهێزیان دروستکردووە.

بەڵام ئەم شێوە شیکردنەوەیە لەهیچ دەوڵەتێکی یەکێتی دا جێبەجێ نەکریاگە، هەرێمە یەکگرتوەکانی ئەمریکا بەرئەنجامی ڕێککەوتنی کۆمەڵێك دەوڵەتی شکۆمەند نەبووە، واتا ئەو هەرێمانەی کە ئەم وڵاتەی ئێستا پێکدەهێنن هیچ کاتێك بۆخۆیان خاوەنی دەوڵەتی سەربەخۆ نەبوونە و دەستیشیان لەهیچ مافێك هەڵنەگرتووە، بەڵکو بەسروشتی یەکیان گرتووە.

دەتوانین بێژین ئەوە هەرێمەکان نەبوون یەکێتیان پێکهێناوە بەڵکو یەکێتییەکە بوو چەندین هەرێمی دیکەی هێنایە بوونەوە، هیچ هەرێمێك بە ئارەزووی خۆی دەستور دانانێت و ڕەفتارناکات , بەڵکو هەموو وڵات یەك دەستوری هەیە بەڵام بەپێی ناوچەکان گرنگی زیادتری پێدراوە.

هەمدیس شیکردنەوەی دەوڵەتی یەکگرتوو بەسەر ئەڵمانیادا ناچەسپێت، لەبەرئەوەی سەرباری ئەوەی ئەم دەوڵەتانەی ئەم یەکگتنەیان پێکهێناوە پێش لەیەکگرتنە دەوڵەتۆچکەی سەربەخۆ بوونە بەڵام خوودی ڕایخی ئەڵمانیش بەرئەنجامی ڕێککەوتنی نێوان وڵاتۆچکە ئەڵمانیەکان نەبووە، بەڵکو بەهۆی هێزداری پروسیاوەبووە، لەوەی توانیویەتی بەهێزی خۆی هەموویان بۆ یەك دەوڵەت ملکەچ بکات.

پارتی نیشتمانی کۆماری لەم خۆپیشاندانە بەشداربوو، بەشداربوانیش لەژێر سایەدا بە پتەوی و خۆڕاگریەوە دروشمەکانیان بەرز دەکردەوە. دەستەکانی هێرش لەمیونیخ زۆر بەجوانی پێشکەوتنی بەخۆوە دەدیت و پێشەنگایەتی خۆپیشاندانەکەبوون، لەسەر شانی ئەمانەشدا پانزە ئالآ دەشەکایەوە. ئەو دەمەی نیشتمان پەروەرە سۆسیالیستیەکان چوونە خۆپیشاندانەکەوە بەجوانی پێشوازییان لێکرا. گەورەیی قسەکردن بەناوی پارتەوە بەمن بەخشرا و لەوێدا وتارێکی خرۆشێنەرم بۆ شەست هەزار ئامادەبوو خوێندەوە.

لەم کاتەدا ئەندامی سور خواز هەوڵی تێکدانی ئەم خۆپیشاندانەیان دەدا بۆیە سەربازانی ئێمەی باش ئامادەکراو هاتنە دەست لێیان و لەماوەیەکی زۆر کەمدا سورەکان هەڵهاتن و بەم کارەش توانیمان بۆچوونی خەڵکی میونیخ لە سورەکان وەرچەرخێنین بەقازانجی خۆمان، ئەمەش هەلی ئەوەی پێدایین بە ترسێکی کەمتر لەجارانەوە دابەزینە نێو شەقامەکان و ئەو ناوچەیە لەدەست دووژمن بسەنینەوە.

ئەم ئەنجامە دڵخۆشکارەی ئەو ڕۆژە گۆڕی زیادتری پێداین لەبۆ پتر سووربوون بۆ سەرکەوتن.

٢-سەردانی کردنی بازێڕی کوبورغ

ڕێکخراوانی ڕەگەزپەرەستی ئەڵمانی بڕیاری بەستنی کۆبوونەیەکیان دا لەشاری کوبرغ. بۆخۆم بانگێشتی ئەم کۆبوونەوەیەکرام لەگەڵ داواکردنی هێنانی کۆمەڵێك لە لایەنگرام لەگەڵ خۆمدا بۆئەوشارە. بۆیە منیش بڕیارمدا دگەڵ خۆمدا هەشت سەد جەنگاوەری بەتوانا بەرم کەلە چوار دەستە پێك هاتبوون. لەڕێگەی شەمەندۆفێرەوە لەمیونیخەوە گواستمانیانەوە بۆ کوربورغ. بەخێرایی نامەمان بۆ لایەنگرانی پارتەکەشمان کرد لەبۆ خۆئامادەکردن لەو ناوچانەی کەشەمەندەفەرەکە پێیدا تێدەپەڕێت. لەهەموو وێستگەیەکدا دەستەیەك لە هەوادارانی نیشتمان پەروەرانی سۆسیالیستی ئامادەبوون، ئالآکانیان هەڵکردبوو. ئەمەش کاریگەری تەواوی لەسەر دەروونی دانیشتوانی ئەو نارچانە هەبوو.

لیژنەی ڕێکخستنی کۆبوونەوەکە پێی ڕاگەیاندین: سەندیکای ناوخۆیی و پارتی سۆسیالیستی سەربەخۆ و پارتی شیوعی و دەستەلآتی ناوخۆیی شارەگە بڕیاریاندا لەڕێگەی ڕێککەوتن لەگەڵ دەستەی بەڕێوەبردنی کۆبوونەوەکەدا-لێرەوە ئامۆبوون

Scanned by CamScanner

دیارەکەوێت-کە لەکاتی چوونە ژوورەوەمان بۆ نێو شار نابێت بەهیچ شێوەیەک نە ئالاّ هەڵبکەین و نەش گروپ ڕێکبخەین و نە مۆسیکی دروشمیش بژەنین....هتد.

بەبێ هیچ ڕاڕاییەک ئەمەم ڕەتکردەوە. ئەم مەرجانە نامۆبوون. بێ هیچ دوودڵیەک بێ ئابڕوویی ئەم قسە و ڕێککەوتنەم لەبۆ لیژنەکە ڕوون کردەوە. بە سەرۆکی لیژنەکەم گووت کە: هێزەکانی سوپای هێرش هەنوکە خەریکە تەقلی نێو شار دەبن و لەڕێگەی ژەنینی مۆسیك و هەڵکردنی ئالاّ و وتنەوەی دروشمەوە دەچینە نێوشارەکەوە.

هەر وەشمان کرد.

پێش لەوەی لە گۆڕەپانی وێستگەکە بجوڵێین هەستم بە کۆبوونەوەی ژمارەیەکی زۆر خەڵك کرد. لەوەی ئامادەی تانە لێدانمانن بۆئەمەش چاوەنواڕی ئاژەی پەنجەی دوژمنانمان دەکەن. زۆریان جنێو پێدااین. بەلاّم ئێمە هیچ گوێمان لێنەدان و ڕیزی سوپاکەمان تێك نەچوو. لەڕێڕەوتی ڕۆیشتنمان بۆ هۆڵی هۆفمبرهۆس دا کە دەکەوتە ناوەڕاستی شارەوە خەڵکێکی زۆر لەدەورمان کۆبوونەوەو جنێویان پێدەداین. ئێمە وەها خۆمان پیشان دەدا هیچ نابیستیت. پۆلیس لەم کاتەدا بەبیانووی دروست نەبوونی شەڕ و پەلامار نەدانمان لەلایەن خەڵکەوە دەرگای هۆڵەکەی لێ توندکردین. بەلاّم من بەخێرایی هاوارم کرد کە ئێوە دەرگاکە بکەنەوە و هەقتان نەبێت ئێمە بۆخۆمان ئامرازی گونجاوی بەڕێوەبردنی کۆبوونەوەمان هەیە و دەتوانین خۆمان بپارێزین. بۆیە پۆلیسیش بەناچاری دەرگاکەی کردەوە. لەکاتی نزیك بوونەوەی کاتی کۆبوونەوەکە تێم گەیاندن کە ئێمە دەبێت بڕۆین بۆ ناوەندی پارت لە کوربۆرغ. بۆیە هەمدیس ڕێگەی نوێمان گرتەوە پێش بەئاراستەی ناوەند و سرودی نیشتیمانیمان دەگوتەوە. ئەوکاتەی سورخوازان و هاوڕێگاکانیان(بانگەشەکارانی : سۆسیالیستی و برایەتی و یەکسانی) زانیان جنێو کارمان تێناکات دەستیان دایە بەرد تێگرتنمان. ئەمە سەربازانمانی تورەکرد و هەڵمەتیان بۆبردن و لەماوەی کەمتر لە دەخولەکدا کۆڵاّن و شەقامەکان چۆڵ بوون لە ئاژاوە گێڕان.

شەویش پێکداادانی زۆر توند ڕوویدا لەزۆر ناوچەی کوبورغ. سورەکان هێرشیان کردبووە سەر هەواداران و براکانی دانیشتوی ئەم شارەمان و زۆریان تێهەڵدابوون و دزخیانیان تێکدابوو. هەرکە ئەم هەواڵە گەیشتە ناوەندی پارتمان هێزی تەواومان

Scanned by CamScanner

نارده نێو شەقام و کۆڵانەکانی شارو توانیمان لەم خوێن ڕێژانە شار پاك بکەینەوەو هەموویانمان تیابرد، بەم کارەش توانیمان تاڕادەیەك شەقامەکانی کوربورغ لە سورخوازان بسێنینەوە کە بۆ ماوەیەکی زۆر بوو بۆ خۆیان داگیریان کردبوو.

بەڵام مارکس خوازان پەندیان لەم دوو شەڕەی دوێنێ وەرنەگرت بۆ ڕۆژی دواتی بڕیاری خۆپیشاندانیان دا لەدژی ئێمە و بۆنەمەش ژمارەیەکی زۆری کرێکاریان کۆکردەوە و ناونیشان و دروشمەکانیان بریتی بوون لێ: (نیشتمان پەروەرە سوسیالیستیەکان بۆنەوە هاتونەتە نێو شارەوە بۆنەوەی لەکرێکاری بەدەبەخت و بێ دەستەلآت بدەن و بیان ترسێنن). هەرکە هەواڵم پێگەیشت فەرمانم بەسوپا کرد کە دەستە و یەکە و تیپەکانیان کۆبکەینەوە بەجۆرێك ژمارەی سەربازانمان بگاتە هەزار و پێنج سەد سەربازی بەتوانا و ئامادەی کتەك وەشاندن، لەپێشی ئەم هێزەوە بەرەو ناوچەی خۆپیشاندانەکان ڕۆیشتم، بەنیازی ئەوەی نەختێك ئەمانە بەچە ترسێن بکەین و بزانن ئێمە کێین. بەڵام لەم گۆڕەپانەدا هیچ کەسێکی لێ نەبوو جگە لە سەدان پیری پەککەوتە و منداڵ و ژنی بێدەستەلآت، بۆیە بڕیارمان دا هیچ هەنگاوێکی شەڕوانی نەنێین و بەئاشتی بەلایاندا تێپەڕین، مۆسیقامان لێدەدا و دروشمی خۆمان دەوتەوە.

بەڵێ ئەم خۆپیشاندانەی ئێمەش سەرکەوتوو بوو، توانی مەی بداتە دەروونە ماندووەکان، پاش اوەی دانیشتوانی شارەکە تاڕادەیەك لێمان تێگەیشتن لەسەر شۆستەکان دەوەستان و فیت و هوریان بوو ، واتە خۆشحاڵیان بۆ دەردەبڕین، لەشەودا ژمارەیەکی زۆری خەڵك وەکو لایەنگر بەرەو وێستگەی شەمەندەفەر بەڕێیان کردین، بەڵام لەوێدا شتێکی سەیرتر هەبوو، ئەویش ڕەتکردنەوەی کارمەندانی تایبەت بە شەمەندەفەر بوو بەوەی نایانەوێت بمان گوێزنەوە بۆ میونیخ، ئەمەش لەڕێگەی هاندانی سەندیکا مارکس خوازیەکانەوە بوو، دنەدەرانم بەباشی تێگەیاند-کە لەشوێنێکدا کۆبیونەوەو چاوەنوڕای کاردانەوەیان دەکردین-من گوێم لەوە نییە کە بەدەیان کەس لەئێوە لەگەڵ خۆمدا ببەمە نێو شەمەندەرەکەوە بە زۆر و خۆشمان ئەوکات شەمەندەفەرەکە لێدەخوڕین، سەرباری ئەوەی ناشزانین لێی بخوڕین، لەم کاتەدا بۆیە ئەگەر شتێك ڕوویدا ئەوە بەتەنها ئێمە تیاناچین بەڵکو ئێوەش دەمرن و

Scanned by CamScanner

هەمان چارەنوسی ئێمەتان دەبێت، ئەمەش ڕێك بەپێی یاساکانی ئێوەی مارکسی گونجاوە.

بەڕاستی ئەم هەڕەشەم کاریگەری خۆی کردە سەر هەناوی سورخوازان، قیتارەکە لەکاتی خۆیدا دەستی دایە جوڵە و لەوێستگەی کوربرغەوە بەرەو میونیخ بەڕێ کەوتینەوە و بۆ ڕۆژی دواتر بە سەلامەتی گەیشتینە زێدی خۆمان، میونیخ.

پاش لەڕوداوەی کوربورغ سەربازانمان بەگیانێکی خۆبەخشانە و متمانەیەکی زیادتر لەجارانەوە بە خۆیان و پارت و سەرکردەکانیان ڕەفتاریان دەکرد، ئەمەی وای کرد ئەوانەی باوەڕیان بە بزوتنەوەی نیشتمانی سۆسیالیستی هەبوو بڕوا بەوە بێنن کەڕۆژێك دێت ئەم بزوتنەوە یان پارتە دەبێتە خاوەن دەستەلاتی تەواوی وڵات و سنورێك بۆئەم پەتایەی مارسیەت دادەنێت.

بەلام دیموکراتی خوازان بە نیگەرانیەوە لێمانیان دەنواڕی لەوەی ڕێگەی هەڵمان هەڵبژاردووە بۆ بەرپەرچدانەوەی سەرکسیە سورەکان، بەوەی لەڕێگەی بەکارهێنانی هێزەوە هێزیانمان لەناوبردووە، چونکە ئێمە لەوڵاتێکی دیموکراتیدایین نابێت ئەم شێوازە پەیڕەو بکرێت، ئەمە و چەندان قسە و ڕەخنەی دیکەی لەم شێوەیەیان ئاراستە دەکردین.

سەرکەوتنەی کوربورغ هانی داین کون بەکون و شاربەشار و دێ بەدێ بەدووی مارکسیەکاندا بگەڕێین و پاکتاویان بکەین لەگوندایەتی و دەستەلاتداریتیان بخەین، بەم کارەشمان پارتەکەمان توانی هەناسەی ئازادی بۆ باڤاریا بگەڕێنێتەوە هەموان بەبێ ترس بتوانن بپەیڤن و کۆبوونەوە ئەنجام بدەن. لەساڵی ١٩٢٢دا چەندین دەستەی دیکەی شەڕوان تەڤلی سوپاکەمان بوون، بەمەش تادەهات ئێمە بەهێزتر و مارکسیەکانیش لاوازتر دەبوون.

٣-ئەوکاتەی فەرەنسیەکان ناوچەی ڕۆهەریان گرت لە ڕەشەمێی ١٩٢٣ دا ، پارت و ڕێکخراو و بزوتنەوە نەتەوەییەکان کۆبوونەوە و بریاری بەرپەرچدانەوەی داگیرکاریان دا. ئێمەش ئەم هەلەمان قۆستەوە لەبۆ تاقیکردنەوەی سوپاکەمان وەکو سوپایەکی بەرگری کار لە نیشتمان، هەرکە ئامانجەکانمان پێکا سوپاکەمان گێڕایەوە بۆ باری پێشووتری: سەربازی بزوتنەوە، ئامادەی بەهێزی و پارێزەری بالاکانن.

Scanned by CamScanner

بەشی نۆزدە

ماسکی فیدراڵیەت

لەنێوان ساڵانی ١٩١٩-١٩٢٠ دا پارتە تازە دامەزراوەکەمان ناچاری دەست نیشانکردنی هەڵوێستی خۆی بوو لە هەمبەر ناریشەیەکدا کە مقۆمقۆیەکی زۆری لەسەربوو.

لەبەشێکی لەمەوپێشی ئەم پەرتووکەدا فاکتەرەکانی شکست خواردنی وڵاتەکەمم خستەڕوو لەکاتێکدا سەرقاڵی کێبڕکێی دوژمنێکی زۆر مەترسیداربووین، تیشکم خستە سەر ئەو حۆڵاتەی کە دەزگاکانی ڕاگەیاندنی بەریتانی و فەڕەنسی پەنای تێگرتبوو لەبۆ ئافراندنی جیاوازی لەنێوان هەردوو بەشی باکور و باشوری ئەڵمانیا. لەبەهاری ١٩١٥ دا بڵاوکراوەکانی هاوپەیمانان بەسەرماندا داباڕین کە تێیدا پروسیا بە تاوانبار و هەڵایسێنەری جەنگ دەزانن و زستانی ١٩١٦ دا ئەم تۆمەتە ئاراستەی باشوری ئەڵمانیا کرا و هانی قوتاربوونیان دەدان لە ژێر دەستەڵاتی پروسیەکان. ناچارین دان بەوەشدا بنێین کە ڕووداوەکانی پێکدادانی نێوان باکور و باشوری ئەڵمانیا هەڵبەستراو نەبوونە... ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ڕەتاری بەستووی دەستەڵاتدارانی ئەڵمانیا و بەتایبەت باڤاریا لەوەی هیچ هەنگاوێکیان نەنابوو لەبۆ دژایەتی کردنی ئەو ڕۆژنامە ئەڵمانیانەی کە داوای جودابوونەوەیان دەکرد. تورەیی

Scanned by CamScanner

گەل لەهەمبەر پروسیا و بنەماڵەی دەستەڵاتداری باڤاریا یەکەم جار لەمیونیخ ەوە دەستی پێکرد، ئەمەش بەهۆی خراپی بنەماڵەی فەرمانڕەوای وڵاتەوە بووە، ئەگینا ئەگەر گەل هەست بەچاکی دەستەڵاتێك بکات بۆچی دەیڕوخێنێت. لەم کاتەدا ئابوری نەتەوەیی لەلوتکەی خەوشداریدا بوو، تاکە دەستەڵاتیش لەبەرلین بوو، کە خەڵکانی ئاسایی بە پروسیای لەقەڵەم دەدەن.

گەل باش ئاگای لەوەبوو کە((بەرژەوەندیەکانی هەڵایسانی جەنگ)) کە بڕیاری لەسەر دەدرێت هەمووی لەبەرلیندا کۆبووەتەوە، بەڵام نەیان دەزانی ئەوانەی ئەم بەرژەوەندیانەیان ڕێکخستوەخەڵکانی بەرلینی و پروسیش نین، تەنانەت زۆرینەشیان هەر ئەڵمانی نین...بەڵام حکومەتی باڤاریادەوری لەهەموو شتێك دابوو، واتە ئاگاداری ئەم ڕەوشە بوو، بەڵام سەرباری ئەمەش خۆی گێل دەکرد لە تەوژمەکانی دژە پروسی لەبری ئەوەی بەڕوویدا بوەستێتەوە و ئەندێشە گەمژانەکانی یادگەی خەڵکی بپوکێنێتەوە.

بەڵام ئەو جولەکە فێڵاویانەی کە((بەرژەوەندی جەنگ)یان دروست کردبوو، بۆئەوەبوو لەم کاتەدا گیرفانی هەموو خەڵك بڕن، هەستیان کرد گەر بێت و گەل بەمە بزانێت ئەوا چنگ دەخاتە بیناقاقای و دەیخنکێنێت بۆیەبڕیاری گواستنەوەی تۆوی دووبەرەکی دا لەنێو هاوڵاتیانی نیشتماندا، باڤاریای توندکرد لەهەمبەر پروسیادا، هەردووکیان کەوتنە دژبەری کردنی یەکتر، هەمووان زەرووە نێودەوڵەتیەکەیان لەبیر چووبوویەوە کە خوێنی خەڵکی دەمژن...

ئەم دۆخە بۆماوەیەکی زۆر بەم شێوەیە مایەوە تا ئەوکاتەی تۆوی شۆڕش وەرگیرا، جوولەکە و بەلشەفیکیەکان قۆستیانەوە لەبۆ هەڵوەشاندنەوەی نیشتمانی ئەڵمانی و داڕووتانەوەی لەهێز. ڕێکخەرانی شۆڕشی باڤاریا خۆی وەکو بەرژەوەندی بینی باڤاری دەدیت، لەکاتێکدا ئەمانە دوایین کەس بوون کەماق ئەوەیان پێبدرێت بەناوی گەلی باڤاریەوە بدوێن، ئەمانە جولەکانی ڕۆژهەڵاتی پاشەڵ لێڵ بوون.

ڕێکخەری شۆڕشەکەی باڤاریا، کورس ئەمیزر، گرنگی بەوەدابوو کە پێویستە ئەم بزوتنەوەیە شێوازێکی هێرش بەری وەربگرێت لەناوچەکانی دیکەی ڕایخ دا، لەگەڵ پێداگری لەوەی دەرئەنجامی ئەم شۆڕشە هاوتای بەرژەوەندی جولەکە ڕەسەنەکان

Scanned by CamScanner

بێت، جێبەجێ کاری ڕێنماییەکانی جولەکەی جیهانی بێت کە بڕوای وابوو بەر لەوەی هەوڵی بەلشەڤ کردنی ئەڵمانیا بدات نەتەوەی ئەڵمانی هەڵبوەشێنێتەوە.

ئەوکاتەی هێزەکانی ئەڵمانیا باڤاریایان لەچنگی لایەنگرانی بەلشەڤ قوتارکرد, ئەمانە بانگەشەی خەباتی سوریان کرد لەپێناو هێشتنەوەی دەستەڵاتیان, بەوەی دەیان گووت:((نەبەردیی کرێکارانی باڤاریا لەدژی سەربازگەی پروسیە)). ئەم بانگەشە ئامانجدارانە دەنگدانەوەیەکی بەهێزی نەرێنی هەبوو لەبۆ ڕق ئەستوربوونی باڤاریەکان لەپروسیەکان و بەپێچەوانەشەوە.

لەم ساتە هەستیاریەدا بۆخۆم هاتمە گۆڕەپانی ئەم ململانێیەوە و کارم دەکرد لەبۆ ڕق لێنەبووەی هاوڵاتیانی ئەڵمانی لەیەکتر و داوام لێدەکردن هەوڵی یەکگرتنەوەیان بەهێزتربێت وەك لە جوداخوازی, بەڕاستی ئەرکێکی قورسم خستبووە سەرشانم, لە دەڤەر و گوند و شارە باڤاریەکاندا ئاستی ڕق لێبوونەوە لە پروسیەکان گەیشتبووە ترۆپك, ئەم سورخوازانە لەهەموو کونجێکی وڵاتدا ئاوەندێکیان کردبۆوە کە ئەرکی تەنها دنەدانی خەڵك بوو لەلەرامبەر پرۆسیادا.

بڕیاری لەناوبردنی ئەم تەوژمەجودا خوازییەم دا, بۆیە چوومە کۆبوونەوەیەکی جودا خوازەکانەوە کەلە هۆڵ لۆڤن -بروکلر لە میونیخ بەستبوویان, لەم کاتەشدا چەند هاوڵێکم لەگەڵدا بوو. پاش لەوەی یەکەم وتاربێژ قسەکانی تەواوکرد لەجێگەی خۆم لەنێو ئامادەبوانەوە هەستامە سەرپێ و باسی خراپیەکانی جوداخوازیم بۆ کردن و تێم گەیاندن لەوەی جودا بوونەوە تەنها بەقازانجی جولەکە و مارکسیە سورخوازەکانە و هیچی تر و هەر ئەمانیشن پیلان گێڕ و دنەدەران لەبۆ سەرکەوتنی ئەم نەخشەیەشیان هەموو کارێك دەکەن. ڕوونی قسەکانم ئامادەبوانی جوداخوازی تورەکرد و چەندین جار جنێوی ناشرینیان پێدام و هەوڵی بڕینی قسەکانیان دام, لەم کاتەدا هاوڵە بۆکس وەشێنەکانم لەهۆڵەکە تەوقیان دام و نەیان هێشت هیچ کەسێك ئازارم پێبگەیەنێت و بردمیانە دەرەوە.

بەردەوام بووم لە پووکانەوەی ئەم هەوڵە جودا خوازییە, بەمەش تادەهات لایەنگیرم زیادتر دەبوو, جاربەجاریش جودا خوازان زۆر بەتوندی هێرشیان کردوینەتەسەر و هەندێك لەهاوڵانیشم لەهۆش براونەتەوە و بەپەلکێشان فڕێ دراوەتە دەرەوەی هۆڵەکەوە, واتە جەنگ بوو جەنگی ڕاستەقینە.

Scanned by CamScanner

دوای ئەوەی لەساڵی ١٩١٩ و مانگەکانی سەرەتای ١٩٢٠ دا پارت بۆچوونەکەی منی لەئەستۆگرت و ئەم ئەرکەی بەتەنها لەسەر شانی خۆم نەهێشت، هەموو هەنگاوێکمان بەیارمەتی ڕۆڵە باڤاریەکان بوو کە سنگی خۆی دەخستە بەر گوللەی قسە هەڵبەستراوەکانی جودا خوازان و نەیان دەهێشت هەوڵە کوشندەکەیان سەربگرێت.

ئەوکاتەی پارتەکەمان بەچڕییەوە خۆی تەرخان کرد لەبۆ دژبەری کردنی ئەم هەڵمەتە، جووەکان و یارمەتی دەرانیان پەنایان گرتە نەخشەیەکی نوێتر و بۆ تێپەڕاندنی ئەم نەخشە گلاوەیان دەیان گووت: ئەم جموجۆڵانە تەنها بەمەبەستی دامەزراندنی دەوڵەتی ڕایخ بووە لەسەر بنەمای فیدراڵەت ، واتە پارچە پارچە کردنی و یەککگرتنی لەسەر بنەمای یەکێتی و فیدراڵیەت، ئەمەش بۆ نەهێشتنی مەترسیە لەسەر وڵاتانی دراوسێ، ئامانج لێرەدا تەنها پروسیایە، بەم هەنگاوە زانیمان جووەکان چییان لەژێر سەردایە و کارەکەی ئێمەیان ئاسانترکرد. پاشان ڕووداوەکەی دۆرتن دیارکەوت، کە ڕێنانی ناپاك هەوڵی جوداخوازی دا، بەم کارەش پەردە لەسەر چاوی خەڵەتاوانی باڤاری لاچوو، هەستیان کرد کە سەرکردەکانی بزوتنەوەی جوداخوازی و فیدڕاڵیەت دوو چەشنە سەرکردەی لەیەك جودان، ئەمانە بەکرێ گیراوانی دەوڵەتانی بیانین، کاربۆ فەڕەنسا و ئینگلیز دەکەن.

تێبینی ئەوەشمان کرد، کە هەڵمەتە دڕندانەکە بەزۆری چڕکرابۆوە لەسەر دەستە پارێزگارەکان نەوەك دەستەکانی تریش، لەبەرئەوەی پارێزگاران هەستان بە ڕەتکردنەوەی دەستورەکەی فیمار کە باشوریە ئەڵمانیەکان و جووەکان دایان ڕشبۆوە، ئەو دەمەی جووەکان هەستیان کرد لڤینە جودا خوازیەکەیان بەرەو تیاچوون هەنگاو دەنێت، وازیان هێنا لە قۆڵابڕینی خەڵك و گەندەڵی کرد، کەوتە وێزی پارێزگاران و باڤاریاەکان و پروسیەکان و هەوڵی خۆشکردنی ئاگری جەنگیان دەدا لەنێوانیاندا.

سەرباری هەموو ئەمانە کەچی گەل هێشتاکە بەخەوەر نەهاتبۆوە و هەر لەبێشکەی گێژکاری جوولەکەدا خەوێنرابوون،نەیان دەزانی جووەکان گەمەیان پێدەکەن. لە زستانی ١٩١٩ من و یاوەرانم هەوڵی ئاگادارکردنەوەی خەڵکم دا لەمەترسیەکانی جوولەکە بەڵام خەڵکی عەوام ئەم بۆچوونانەی ئێمەیان ڕەت کردەوە بەبیانووی ئەوەی

Scanned by CamScanner

ئێمە ڕەگەز پەرەستین. دەبێت دان بەوەشدا بنێین کە چاکەی وروژاندنی دژە جوولەکە دەگەڕێتەوە بۆ ڕێکخراوی ((کۆمەڵەی بەرگری و هێرش) کەلە هەمان ساڵدا دامەزرابوو. هەرکە پارتی نیشتمانی سۆسیالیستی ئەم بیرۆکەیەی وەرگرت و کردیە تەوەری کاری بزوتنەوەکەی خەڵکێکی زۆر شوێنی کەوتن. بەڵام جووەکان زۆر سەگانە ئاسان بۆنی ئەم مەترسیەیان کرد و خۆیان بۆ بەرگری کردنی توند ئامادەکرد، کە پشتی بە پیلانگێڕی کۆن بەستبوو. لەسێ ڕۆژنامەی بەکرێ گیراودا کێشەی ئاینی لەنێوان پرۆتستانتی و کاسۆلیکی خرایە ڕوو، ئەمەش وای کرد هەموان لەنێو خۆیلندا دووبارە دابەش ببنەوە.

بەم کارەش جووەکان توانیان جارێکی دیکە سەرکەوتن بەدەست بێنن، خەڵکی بەلاڕێدا ببەن. لەنێوان ئێوارە و گزەنگێکدا حەسرەتیان جووی دوژمنی هاوبەشیان لەبیرکرد و کەوتنە وێزی یەکتر، ئەم کەسە ناموٚ قژ ڕەش و لووت درێژەیان لەبیرچوویەوە کە بووەتە بار بەسەریانەوە و پیلانیان لەدژ دەگێڕێت و خوێنی پاکی ئاری پیس دەکات، لەبیریان چوو کە ئەوە جووەکانن دوژمنی سەرسەختی لەمێژینەی حەسرەتیان، جووەکان جیاوازی ناکەن لەدژایەتی کردنی کاسۆلیك و پرۆتستانت، جووەکان دوژمنی کەوناى ئاری خوێن پاك بووە، لەناوبەری ژیاری و هەڵگرانی مەشخەڵی شارستانی بووە.

هەموو ئەو ڕوونیانەیان نەدەبینی و هەنگاویان بەرەو مقۆمقۆیەکی زڕ نا کە دوور بوو لە ناوەڕۆکی ئاینەوە بەدووری نێوان زەوی و ئاسمان، ڕۆژنامە مارکسی و کافرەکان خۆبەخشانە بڕیاریاندا زەیت بکەنە سەر ئاگرە داگیرساوەکەوە لەڕێگەی بلاّوکردنەوەی بۆچوونی ترۆڵەوە.ئەوەی ڕەگەز پەرەستان سنورێك بۆئەم ناکۆکیە ناپێویستە دابنێت هاتنە نێو جەنگەکە و شەڕیان لەڕەگەزە گۆڕی بۆ مەزەب و ئاین. لەم کاتەدا جووەکان لەنێزکەوە لە پیسبوونی خوێنی ئێمە و بێ ئابڕوو بون و تێکدانی بەرژەوەمدیەکانمایان دنواڕی، لەم کاتەدا دوژمنانی دەرەکی ئەڵمانیا سەرقاڵی دابەشکردنی زەوی و دەستکەوتەکانی جەنگ بوون و گەمەیان بەئێمە دەمات لەوەی سەرقاڵی جەنگێکی ناوخۆیی بێ ئەنجام و زڕ لە دەستکەوتنین.

***

Scanned by CamScanner

پارتی نیشتمانی سۆسیالیستی هەنگاوی نا بەرەو دەست نیشانکردنی کێشە بنچینەییەکانی هۆکار لەم ململانێیەی نێوان لایەنگرانی فیدراڵی و ناوەندخوازان، پێویست بوو بەبێ ئەوەی ڕاستەوخۆ دەستی تێوەربدات بەشداربێت لەچارەکردنی ئەم کێشەیە و بۆچوونی خۆی لەبارەوە بخاتەڕوو. خەڵکان لە بیروبۆچوونی خۆی ئاگاداربکاتەوە لەهەمبەر دەوڵەتی یەکێتی (فیدراڵی) و دەوڵەتی یەکگرتووی ناوەندی.

دەبوو بەتەواوەتی چەمکی دەوڵەتی یەکێتی دەست نیشان بکەین. چونکە ئەم چەمکە تەنانەت لەخوودی سەردەمی بسمارکیشدا بەهەڵە ڕاڤەی بۆکرابوو.

دەوڵەتی یەکێتی یان یەکگرتوو چییە ؟

پێکدێن لە کۆمەڵێك دەوڵەتۆچکەی شکۆمەند کە بڕیاری یەکگرتنیان داوە و دەستیان هەڵگرتووە لەهەندێك لەمافەکانیان و پێکەوە یەکێتیەکی بەهێزیان دروستکردووە.

بەلأم ئەم شێوە شیکردنەوەیە لەهیچ دەوڵەتێکی یەکێتی دا جێبەجێ نەکریاگە. هەرێمە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بەرئەنجامی ڕێککەوتنی کۆمەڵێك دەوڵەتی شکۆمەند نەبووە. واتا ئەو هەرێمانەی کە ئەم وڵاتەی ئێستا پێکدەهێنن هیچ کاتێك بۆخۆیان خاوەنی دەوڵەتی سەربەخۆ نەبوونە و دەستیشیان لەهیچ مافێك هەڵنەگرتووە. بەڵکو بەسروشتی یەکیان گرتووە.

دەتوانین بڵێین ئەوە هەرێمەکان نەبوون یەکێتیان پێکهێناوە بەڵکو یەکێتیەکە بوو چەندین هەرێمی دیکەی هێنایە بوونەوە. هیچ هەرێمێك بە ئارەزووی خۆی دەستور دانانێت و ڕەفتارناکات ، بەڵکو هەموو وڵات یەك دەستوری هەیە بەلأم بەپێی ناوچەکان گرنگی زیادتری پێدراوە.

هەمدیس شیکردنەوەی دەوڵەتی یەکگرتوو بەسەر ئەڵمانیادا ناچەسپێت. لەبەرئەوەی سەرباری ئەوەی ئەم دەوڵەتانەی ئەم یەکگتنەیان پێکهێناوە پێش لەیەکگرتنە دەوڵەتۆچکەی سەربەخۆ بوونە بەلأم خوودی ڕایخی ئەڵمانیش بەرئەنجامی ڕێککەوتنی نێوان وڵاتۆچکە ئەڵمانیەکان نەبووە. بەڵکو بەهۆی هێزداری پروسیاوەبووە. لەوەی توانیویەتی بەهێزی خۆی هەموویان بۆ یەك دەوڵەت ملکەچ بکات.

Scanned by CamScanner

لەوکاتەدا پروسیا گەورەترین دەوڵەتی ئەڵمانی بووە لەڕووی ڕووبەرەوە، لەواری میهرەبانیشدا پێشەنگ بوە، تواناداربووە لەبۆ لەئەستۆگرتنی ئەرکی دامەزراندنی دەوڵەتێکی ئەڵمانی یەکگرتوو. هەروەها ئەو شکۆمەندیەی دەوڵەتۆچکە ئەڵمانیەوکان هەیان بوو تەنها بەناو هەیان بوو، واتە هەرخۆیان لاواز و هیچ بوونە و چاوەنواڕی هێزێك بوونە هەموویان یەك بخاتەوە بۆ ئەوەی بەهێزبنەوە.

لەمێدا واری وەنییە باس لە چۆنێتی دروستبوون و گەشەکردنی هەرێمە ئەڵمانیەکان بکەین. لەم سەردەمەدا زۆرینەی هەرێمەکانلەوپەڕی دۆخی لاوازیدا بوونە و بەرەو دارمان چوونە.

ئەوکاتەی بسمارك هەستا بەدامەزراندنی ڕایخی ئەڵمان ئەم قسانەمان ڕاستی بوونی خۆی سەلماندبوو، بەپێی گرنگی و بەهێزی هەرێمەکان نوێنەر دەنێردرا بۆ ئەنجومەنی (بۆند سرات)، کە ژیری و میانڕەوی پەیڕەودەکرد لەبۆ بەهێزکردنی دەستەلأتی ڕایخی لەسەر یارمەتی دەوڵەتۆچکە پێکهێنەرەکانی، لەگەڵ ڕێزگرتن لە نەریتی باوی هەرێمەکان. ئەوانەی ئێژن تەنها بسمارك بەم چەشنە یەکگرتنە دەستە وەستان وەستا و هەوڵی بەهێزتربوونی یەکێتیەکەی ئەدا ئەوا ڕاست ناکەن. ڕوایێژکاری پۆلأینی ئەڵمان ئەوەی ئەنجامی دابوو ئەنجامی داو باقیەکەشی بۆ سەرکردەیەکی دیکە بەجێ هێشت بۆئەوەی ئەرکەکە تەواوبکات، چونکە قەڵەم بازی گەورە بەرئەنجامی مەترسی داری هەیە، بەم ڕێگە ڕاستەی توانی ژیری و دووربینی و ڕاست لۆژیکی خۆی بسەپێنێت و ببەڵگێنێت. ڕۆژگار هەمان ڕەوتی بسمارکی بۆ تەواوکردین،لەوەی تادەهات ڕایخ بەهێزتردەبوو لەڕێگەی لەخۆگرتنی دەوڵەتۆچکەکانی دیکەی ئەڵمانییەوە. هەرکە ڕژێمیپاشایەتی توایەوە بەهۆیشکستی جەنگەوە سەرجەم دەوڵەتۆچکە ئەڵنایەکانیش هێزیان لەبەر بڕا، هەندێك لەم دەوڵەتۆچکە خەیالأویانەمان دیت کەچلۆن پاش هەڵوەشاندنەوەی پاشەیەتی چوونە پاڵ دەوڵەتانی داگیرکار و خۆیان پێوە هەڵواسین و بوون بەبەشێك لەوان.

هەرچەندە شکستی جەنگ گورزێکی بکوژی ئاراستەی یەکڕیزی گەلی ئەڵمانی و هاوپەیمانێتیەکانی کرد، ئەمەش بەهۆی پەیمان نامەیەی ئاشتی بەسەرئێمە سەپێنراو بوو، بەلأم هەمدیس بەهۆی زۆری پێویستی دەوڵەت بەدارایی بەناچاری

Scanned by CamScanner

ڕایخ دەستی گرتەوە بەسەر سەرجەم بەشەکانی پێشووی خۆیدا و هەموو سامان و دەرامەتەکانی لەهەموو ناوچەکانی وڵاتەوە برەوپێدا. لەبەرئەنجامی ئەمەشدا خۆماڵی کردنی هێڵی ئاسن و پۆستە هاتە ئاراوە. ئەگەر پارتە ئەڵمانیەکان بیان زانیبایە چلۆن دەتوانن بەئارەزووی خۆیان کۆتایی بەجەنگ دەهێنن ئەوکات ڕایخیش نەدەبووە سەرداریان.

فرمێسک ڕژێنە تیماسحیەکان هەر ئەو کەسە شکست خواردوانەن کە هۆکاری شکستەکە بوون و دەیانەوێت بە فرمێسک ڕشتن پەردەپۆشی کارە گەنەکیانیان بکەن. ئەمانە چالاکانە بەشداربوون لەلەناوبردنی ئەو بنەمایانەی کە بسمارکی ڕاوێژکار دایڕشتبوویەوە لەبۆ دروستبوونی دەوڵەتی فیدڕاڵی. لەم کاتەشدا ڕایخ بە خوورد پەرەسەت تۆمەتباردەکەن. ئامانجیشیان لەمە تەنها خۆجوانکردنە لەبۆ بەدەست هێنانی زۆرترین دەنگەکانی جەماوەر. لەوەش خراپتر هەندێك لە پارتە بەدەکان گەرەکیانە ڕقی ناخی جەماوەر لە حکومەتە یەککگرتوەکەی بەرلین بگێڕنەوە بۆ ئەوەی کە جەماوەر ڕقیان لە ڕایخ ە؟ چونکە دەستی گرتووە بەسەر باری دارایی هەموو هەرێمەکاندا و بەئارەزووی خۆی بەکاری دەهێنێت.

نا بێگومان گەل ئەڵمان ڕقی نییە لەڕایخ مان؛ تەنها لەبەرئەوەی دەسەڵاتی لەهەرێمەکانی وەرگرتۆتەوە. بەڵکو بەهۆی ئەوەوە ڕقی لێی دەبێتەوە کە ئاوات و ئارەزووەکانی بەدی ناهێنێت. ئەم ڕایخەی هەنووکە(ڕایخی دوای شکستی جەنگ) بەدوورە لەدڵگیرکردنی ئەڵمانەکانەوە. گەرچی یاسا توند وهێزە شەڕخوازەکان کۆمارەکەش دەپارێزن. بەڵام هەرگیز ناتوانێت ئەم دامەزراوەیە لەدڵی یەك ئەندامی ڕاستەقینەی گەل ئەڵمانیدا خۆشەویست بکات.

ئەمەش بەهۆی ئەوەوەیە کە هەرگیز هیچ گەلێك لغاوی خۆی ناداتە دەستی دەسەڵاتێکەوە کە خۆی گوێڕایەڵی هێزە شکست پێهێنەرە دەرەکیەکانە. ئەو دەوڵەتانەی سەرچاوەی هەموو ئەهامەتیەکانی وڵاتن؟ پێشتر گەل ئەڵمانی بەشانازییەوە دەیگووت سەربە ڕایخ م. چون ڕایخ لەناوخۆدا هەموو هەوڵێکی دەدا لەبۆ دابینکردنی خۆش گەزەرانی لەوڵاتدا و لەدەرەوەشدا نیشانەی بەهێزی و گرۆتینداری پێوە دیاربووە. بەڵام ئەم کۆمارە ڕێك پێچەوانەیە. لەناوەوە گەل کوڕە و لەدەرەوە بەمێرووبەك ناوێرێت و ملکەچی هەموانە. ئەمەش مانای وایە هەرکەسێك

نەختێك ژێربێت هەرگیز بەم دۆخە قایل نابێت. دەوڵەتێك نەتەوەیی بێت پێویستی بەیاسا و مادە وبڕگەی یاسایی ئاڵۆز و زۆر نییە، چونکە هەموان ڕێزی دەگرن و کەم سەرپێچی ئاڵۆز دەکەن، بەڵکو پشتیوانیشی لێدەکەن و نابنە هۆی بۆگەن بوونی ناوی دەوڵەتەکەیان لەدەرەوە. بەڵام هەر وڵاتێك مۆرکێکی نێودەوڵەتی بەسەرەوەبێت ئەوا نەهامەتی تەنها بۆ هاوڵاتیانی خۆی دێنێت و بۆ بچووکترین کاری هێزی کوشندە بەکاردەهێنێت، چینێك دەبنە باڵادەست و ئەوانی تریش کۆیلە و ژێردەست، بەڕاستی ئەم حکومەتی ئێستای ئەڵمانیا درۆدەکات کە گەل بەهاوڵاتی ئازاد لەقەڵەم دەدات، بەڵێ لەڕایخی پێشوودا هاوڵاتی ئازادبوو، بەڵام لێرە تەنها کۆیلەن و هیچی دی، تەنانەت خوودی گەورە و سەردارانی ئەم کۆمارە خۆشیان کۆیلەی بێگانەکانی دەوڵەتانی دەرەوەن، لەم وڵاتە هاوڵاتی بوون نەبوونە و ئاڵای نەتەوەیی نییە لەبوونە. ئەو نیشانەیەشی ئەم کۆمارە هەڵی بژاردەوە گەل دانی پێدا نانێت و لێی بێزار و جاڕسە.

ئەم کۆمارەی ئێستا تەنها بۆ دەستکەوتی دارایی دەست درێژی ناکاتە سەر هەرێمەکان بەڵکو بەپاڵنەری چەندین فاکتەری دەروونی ئەم کارە دەکات، لەگەڵ پەیرەوکردنی ڕامیاری باجی زۆر هەڵدەستێت بە بەرتەسك کردنەوەی ئازادی ڕادەربڕین بەزۆر، چون باش دەزانێت ڕقێکی زۆر لەهەناوی جەماوەردا لەدژی کۆبووەتەوە و ڕەنگە ڕۆژێك بێت و شۆڕشێك لەدژی هەڵایسێنن، ئەم کۆمارە واخەریکە بەتەواوەتی دەستەڵات لەدەست هەرێمەکانی وەردەگرێتەوە و لەهەموو چەشنە دەستەڵاتێك دایان دەڕووتێنێتەوە.

هیچ گومان لەوەدا نییە کە دەوڵەتە خاوەن ژیاری و شارنشینەکان بەرەو ناوەندگیری پەنادەبەن، ئەمەش بۆ ئەڵمانیا نەشیاو نییە. کەواتە لەم کاتەدا زۆر گەمژانەیە خووبگرینەوە بە دەوڵەتۆچکە ئەڵمانیەکانەوە لەبەڕێوەبردنی وڵاتدا کە پێشتر پشت بەستوو بە بە حکومڕانیەتی پاشایەتی، هەروەها سیستمی فیدڕاڵیەت بۆئەو کاتانە گونجاو بوو کە ئامرازەکانی گواستنەوەو گەیاندن لەسەرخۆبوون. بەڵام لەمڕۆدا هۆکاری گواستنەوەی خێرا ڕێگاکانی کورت کردۆتەوە و لە میونیخ ەوە بۆ بەرلین بەچەند کاتژمێرێك ڕێگەکە دەبڕیت.

Scanned by CamScanner

کەواتــە هــەنگاونان بــەرەو ناوەنــدێتی پێشــکەوتنێکی گەورەیــە و دەبێــت پەیڕەوبکرێت، بەڵام لـەم کاتـەدا بۆئێمـەی نیشتمانپەروەری سۆسیالیستی ناچارین دژایـەتی ئـەم حکومەتـە ناوەنـد خوازەبکـەین؛ چـونکە بەمەڵـە و بۆمەبەسـتی هەڵـە ناوەنـدبوون بەکاردەهێنێت. .ئـەم ڕایخـەی ئێسـتا هەڵنەسـتاوە بـە خۆمـاڵی کردنـی ڕێگـەی ئاسـن و پۆسـتە و. .هتـد لەڕێگـە و مەبەسـتی نەتەوەییدا، بـەڵکو ئـەم کـارەی ئەنجامدا لەبۆ خزمەتکردنی هاوپـەیمانانی و دژایـەتی کردنـی دژبەرانی، ئەمـەش وای لێکردووین پارتەکەمان سەنگەری دژە ناوەندخوازی هەڵبژێرێت، هـەروەها فاکتـەرێکی دیکـەش هەیـە کـە وادەکـات ناوەنـدخوازی ناپەسـەند و نامـاقوڵ بێـت، ئـەویش، ئەمـە دەبێتـە هـۆی پشـت ئەسـتوورکردنی شـێوەیەکی حـوکمڕانی کـە لـەکۆن و ئێسـتا و داهاتوشدا پشت گوێخاری نەتـەوەی ئـەڵمانی یـە. لەبەرئـەوەی ئامانجـە بەراییـەکانی پارتەکـەمان لـەناوبردنی سیسـتمی (دیمـۆکراتی-جووخـوازی) ی و دامەزرانـدنی دەوڵـەتێکی ڕەگەزیـە کـە تێیـدا هـەموو کەشـێکی گونجـاوی تێدا دەسـتەبەربێت لـەبۆ داهێنـان و کـارکردن. بۆیـە بڕیارمـان دا لەگـەڵ ئـەو پارتانـەی ڕایخـدا هاوکـاری یـەکتر بکـەین کـەدژە ئـەم حکومـەت و شـێوە حوکمڕانیـەی ئێسـتان و هـەوڵی دامەزرانـدنی ڕایخێکـی نـوێ دەدەن. بۆئەمـەش ئەوپـەڕی هەوڵـدەدرێت ئـەم کێشـەیە بەهـەموان بناسێندرێت و بکرێتە بابەتێکی نەتەوەیی و ئەڵمانی، ئەوەك بەو شێوەیەی کە (پارتی گەلی باڤاری)دەیـەوێت، کـە کێشـەکە بـە کێشـەیەکی نـاوخۆیی سـادە و خـاوەن ڕێچکـە تایبەت لەقەڵەم دەدات.

سـەرباری ئـەو دوو هۆکـارەی پێشـوو، هۆکـاری سـێیەمیش لەبووندایـە، کـە گرنگیەکـەی لـەوان کـەمتر نییـە. بێگومـان بـووین لـەوەی کـە جووەکـان لەپشـتی هەنگاوەکانی حکومەتی بەرلینەوەن لـەبۆ بوون بـە دەستەڵاتێکی ناوەندخوازی ڕەها، کـە پێیـان دەگـووت: (خۆمـاڵی کـردن بـۆ بەرژەوەنـدی ڕایخـی ئـەڵمانی)، ئەمـەش بۆئەوەبوو دەسـتەڵاتی تـەواو لـە حکومەتـە بچکۆڵانەکانی هەرێمـەکان وەربگیرێتـەوە و جووکـان خۆیـان ببنـە وەبەرهێنـەری سـەرەکی ناوچـەکان و بەهەوەسـی خۆیـان کـاری وەبەرهێنان بکەن و هەموو شتێك لەوناوچەیە بەتەنها بەلایەنگرانی خۆیان ببەخشن و ئەوانی تـریش لاوازبکـەن. پـاش لـە خۆمـاڵی کردنـی پۆسـتە حکومـەتی ڕایخ هەسـتا

Scanned by CamScanner

بەلابردنی کۆنە کارمەندەکانی پۆستە و لەجێگەیاندا کارمەندی لایەنگیری خۆیانی دانایەوە، جووەکان سێ لەسەر چواری سەرپەرەشتە کاربەدەستەکانیان پێکدەهێنا.

دژبەری کردنی ئێمە بۆ ناوەندخوازی هیچ کاتێک مانای ئەوەنییە کە ئێمە بەتەواوەتی ئەم بنەمایەی فەمانڕەوایەتی ڕەت دەکەینەوە، نەخێر، بەڵکو ئێمە مەبەستمان فراوانترکردنی دەستەڵاتی ڕایخە. لەبەرئەوەی دەوڵەت لەڕوانگەی ئێمەوە تەنها دەوڵەت لەشێوەیەکی خراوە ڕوو زیادتر نییە کە گەل لەخۆ دەگرێت. بەرژەوەندی دەوڵەت دەبێت ببەسترێتەوە بەبەرژەوەندی گەلەوە و پێکەوە بگونجێندرێن. لەبەرئەوەی هەر دەوڵەتۆچکەیەکی ئەڵمانی خاوەنی نەریتی جودابووە و ئەمەش کێشە و ململانێی پەیداکرد لەوڵاتدا بۆیە ئێمە لەم کاتەدا دان بەم دەوڵەتۆچکانەدا نانێین و ناشهێڵین بەسەربەخۆیی کاروباری دەرەوە ئەنجام بدەن، چونکە ئەم کێشە ناوخۆییە لەپایتەختی وڵاتانی تری بێگانە و دژە ئەڵماندا لاوازی ڕایخ دیاردەخات و حەزی چاوبرسیان بەئەڵمانیا پتر بەهێزتر دەکات.

ئەو دەوڵەتە نەتەوەییەی ئامانجمانە پونێتی بنێین یەك دەوڵەتی یەکگرتوو دەبێت، بەلام هەمدیس ناوەندخوازی بۆ ستەمکردن بەکارناهێنین، هەمدیس بۆ دژایەتی کردنی تایبەت مەندیەکانی باڤاری و ڕۆڵەکانی ساکسی و پروسیەکان و..هتد بەکاری ناهێنین بەڵکو هانی مانەوەی میونیخ دەدات وەکو پایتەختی هونەری ئەڵمانی بالا و لیبزیغ یش پایتەختی زانست، بەلام هەرگیز دان بەوەدا نانێت کەباڤاریا و ڕۆڵەکانی ساکس بۆخۆی خاوەنی سوپایەکی جلك و مەشق و تایبەت مەندی جودابێت. سوپای ئەڵمانی لەدەوڵەتی نەتەوەییدا دەبێت بەدووربێت لەهەر تایبەت مەندییەکی ناوچە و هەرێم خوازی، بەجۆرێك لەدەوڵەتی نەتەوەییدا هەموو نەریت و حەز و خواستە تایبەتیەکان دەتوێنەوە، سەربازی باڤاری لەبیری دەچێتەوە خاوەنی دوو نیشتمانە: باڤاریا نیشتمانی بچووك و ڕایخ نیشتمانی گەورە، تەنها خۆی بۆ خزمەتکردنی نەتەوەی ئەڵمانی تەرخان دەکات.

گووتم پارتی نیشتمانی سۆسیالیستی دژی حکومەتی ناوەندخوازی ئێستایە کە بەهەڵە ئەم دەستەڵاتە بەکاردەهێنێت.

بەلام هەر هەنگاوێك کەتایبەت بێت بە ناوەندی کردنی سوپا ئەوا ئێمە پشتگیری لێدەکەین، ئابڕووبەری نییە کە سەربازانی باڤاری تەنها کار بۆ میونیخ بکەن و

Scanned by CamScanner

لەسەربازگەکانی ئەویندابن و وەچەکانی وارتمبۆرخیش لە سەربازگەکانی شتوتگارتدابن و هاولاتیانی میرنشینی فرنکۆنی لەسەربازگەکانی نۆرمبرغدابن؟ چاکتر نییە ئەگەر بوار بەباڤارییەکان بدرێت کونج بەکونی ولاتەی بگەڕێت و سەیری ڕینانیا و ستاڤالیا و ناوچەی دەریای باکور بکات و ڕێگە بە ڕۆڵەکانی هامبۆرگ بدرێت ئەلپ ببینن و ڕۆڵەکانی پرسیاش بۆماوەیەك لە میونیخدا بمیننەوە ؟

ئیمە داوای دەولەتێکی ناوەند خوازی وەها دەکەین کەتەواوکاری ئەنجامدراوەکانی بسمارك بێت. گرنگی بەهەموو ولات بدات بەبێ زالکردنی چەشنە کلتورێك بەسەر هەموویاندا ئەمەش لەڕێگەی یەکخستنی سوپا و پێدانی ماف بەهاولاتیان و ڕێگەدان بە ئازادی ڕادەبڕین لەبۆ خزمەتکردنی نەتەوەکەیانەوە دەبێت.ئەم چەشنە ڕامیاریە وا لەهەرێمەکانی ئەلمانیا دەکات بەبێ هیچ کێشەیەك دەست لەماف خۆبەڕێوەبردن هەلبگرن و لەچوارچێوەی یەك دەستەلاتی یەکرتوودا یەکبگرنەوە.

هتلەر لەکاتی بیرکردنەوەدا

ئەوکاتەی بۆچوونەکانی پارتی نیشتمانی سۆسیالیستی بالأدەست دەبێت ئەوکات دەوڵەتێکی ڕەگەزی چیٚ دەبێت.

جوداخوازانی کەونارای باڤاریا تۆمەتی یەکلایی کردنەوەی خۆمان لەبۆ کارکردن بۆ بەرلین دەدەنە پاڵمان, سورەکان بە گۆشەگیر و توندڕەو ناومان دەبەن, بەلین دەڵێت ئێوە ڕێگرن لەپێش دەوڵەتی مەرکەزی ئێمەدا!

ئێمەی بزوتنەوەی نیشتمانی سۆسیالیستی هیچ کات بەردەستە و خزمەتکاری بەرژەوەندەیەکانی جواداخوازان و مارکسی و بەرلین نشیان نەبوینە, بزوتنەوەکەی ئێکە بڕوای بەهیچ سنورێك نییە کە لەنێوان ڕەگەزی ئەڵمانی ئاریدا دانرابێت و خۆی یەکلایی کردۆتەوە بۆ دروستکردنی ئەڵمانیایەکی یەکگرتووی خاوەن یەك نەتەوە و ڕەگەز, کەبەردەوام بەرەو سەرکەوتن هەنگاوبنێت لەئاست ناوخۆیی و دەرەکەیشدا.

Scanned by CamScanner

بزوتنەوەی سەندیکا

Scanned by CamScanner

بەشی بیستەم

بانگەشە وڕێکخستن

ساڵی ١٩٢١ بۆ خوودی خۆم و بزوتنەوەی نیشتمانی سۆسیالیستی واتایەکی تایبەتی هەبوو. بەچەند مانگێك پاش لە تەقل بوونم بۆ نێو بزوتنەوەی کرێکارانی ئەڵمانی کاری بانگەشەکردنم بۆپارت لەئەستۆگرت، هەرلەیەکەم ساتەوە هەستم بەوەکرد کە کاری من لەڕێکخستن قورسترە، بەوەی ڕێکخستن کارێکی خۆویستانە و پلان بۆداڕێژراوە و هەمان بیرۆکە بلأودەکاتەوە، کاری بانگەشە پێش لە ڕێکخستنەوەیە و دەبێت بیرۆکەکانی پارت بەزۆرترین خەڵکی بگەیەنرێت لەڕێگەی بانگەشەوە ئەوکات دەتوانرێت ڕێکخستن بکرێت. هەروەها باش دەمزانی ڕێکخستنی ناڕێکخراو نابێتە هۆکاری دروستبوونی ڕێکخراوێکی بەهێز و زیندوو؛ چونکە ڕێکخراوەکان بوونی خۆیان لە بوونەوەرێکی زیندووەوە دەبیننەوە کەبەشێوەیەکی چاوەنواڕ نەکراو بەردەوام لەگەشەدابێت.

ئەودەمەی دەستەیەك دەبنە خاوەنی یەك بیرۆکە حەزی ڕێکخستیان لادروست دەبێت لەبۆ پێکهێنانی ڕێکخراو یان پارتێك، ئەم هەست و پەلکێشانە بەهای خۆی هەیە. زۆرجار یەکێك لەنێو ئەمانەدا دیاردەکەوێت کەلەوان بەهێزترە بۆ بوون بەسەرکردە و دۆخەکە لەبەرژەوەندی خۆیدا هەڵدەچەرخێنێت، ئەم چەشنە هەنگاوە

Scanned by CamScanner

بەر لە تەواوکردنی کاری ڕاستەقینەی بزوتنەوەکە نابێت هەنگاوی ڕاستەقینەی بۆ بنرێت، ئەگینا دۆخەکە هەمووی تێکدەدات.

لێرەوەش پێویستی بڵاوکردنەوەی بیرۆکەی پارتەکە دەبێتە ئەرکی سەرەکی و دەبێت هەوڵی کۆکردنەوەی زۆرترین کەس بدرێت لەدەوری بزوتنەوەکە. لەبۆ دۆزینەوەی ئەو کەسانەی بەڕاستی توانای بوون بەسەرکردەیان هەیە، ئەمەش دوای ئەزموواندنی ئەو کەسانە دەبێت. ئەوانەی واهەست دەکەن ئەو کەسانەی تیرن لە زانستی بیردۆزی گونجاوترینن لەبۆ بوون بەسەرکردەی یەکەم و باڵا ئەوا هەڵە بیردەکەنەوە؛ چونکە گەورەیی بیریار زۆر کەم کاریگەرە لەبواری ڕێکخستندا، مەزنی بیریار تەنها لەداڕشتنەوەی یاساکاندا دەبێت، بەڵام ڕێکخار پێویستی بە پیاوی ڕاستەقینەی کارکردەیەو پێتقی بەدەروون زانی مرۆییە، کە بتوانێت کێشەکان لەسەر بنەمای بابەتی چارەبکات، نابێت هیچ کەسێك خاڵە لاوازەکانی مرۆڤ و حەزە ئاژەڵیەکان لەبیربکات ئەوکاتەی دەیەوێت ڕێکخراوەیەکی سەرکەوتوو پونێت بنێت.

کەمجار هەیە خاوەن بیرۆکە بتوانێت ببێتە سەرکردەی ڕاستەقینە، بەزۆری سەرکردەکان لەنێو جەماوەرەوە دێنە بوون کە بەباشی دەروونی جەماوەر شارەزان، ئەمەش بەهۆی تێکەڵاوبوونی خاوەن بیرۆکە و بیریارانە لەوەی گۆشەگیردەبن و نوقمی بیرۆکەی دوور لەخەڵکن، لەبەرئەوەی سەرکردایەتی و ئاراستەکردن پێویستی بە هەست بزواندنی زۆرینەیە، بۆیە تواناداریی بیردۆزی وشەکانی خاوەن بیرۆکەکە هەرگیز ناتوانێت کەسی خاوەن بیرۆکە بە ئامانجی بوون بەسەرکردەی بگەیەنێت، چونکە بەزۆری خاوەن بیرۆدۆزەکان کەس گەلێکی کەم دووی ناباشن لە وتاردانا. دەستەیەکی خەڵك خۆیان بەتاوتوێ کردنی ئەوەوە ماندوو کرد کە ئایا خاوەن بیرۆکە یان جێبەجێکاری بیرۆکە شایەنی دەست خۆشین؟ ئەمانە ئەوەیان لە بیرکردبوو کە بیرۆکە بەبێ جێبەجێ کار مانایەکی نابێت، بۆئەمەش پێویستی بەسەرکردەیەکی ڕەوان بێژی هەست بزوێنەی جەماوەرکێشە، هەروەها باشترین وتاربێژ و سەرکردەش دەستەوەستان دەبێت لەهەمبەر گەیشتن بەئامانجێك کە بیرمەندێك بەجوانی دیاری نەکردبێت، واتە بۆ سەرکەوتنی پارت و بزوتنەوە پێویستمان بە تیۆردارنەر و جێبەجێ کاری بەهێزیشە. خۆئەگەر وا ڕێککەوت کەسی خاوەن بیرۆکە سەرکردەیەکی ڕەوان بێژیش بوو ئەوا لەم کاتەدا سەرکردەی ڕاستەقینە دێتە بوونیٚ(فوهرر).

Scanned by CamScanner

***

وتم پاش لە تەڤل بوونم بۆنێو پارت دەستم دایە کاری بانگەشە، بەجوانی چاوم بڕیبووە دابین کردنی ناوکی کاری بزوتنەوەکەمان، ئەویش زۆرترین لایەنگیربوو. پاش لە دابینکردنی ناوکی کار بنەما سەرەتاییەکانی پارتم دامەزراند یان ڕێکخستەوە، پۆلێنی دوو پۆلمان کرد: پۆلی پشتیوان و پۆلی ئەندامان. بانگەشەکەم بۆ کۆکردنەوەی زۆرترین پشتیوان یان هەواداربوو، خوودی ڕێکخستنەکەشمان لەم کاتەدا هەوڵی کۆکردنەوەی زۆرترین ئەندامی دەدا. جیاوازی لەنێوان پشتیوان و ئەندامدا ئەوەیە کە لایەنگری لەدوورەوە بڕوای بە ئامانج و بنەماکانی کاری بزوتنەوەکەیە و هێشتاکە تەڤلی نەبووە، بەڵام ئەندام کۆنە لایەنگرانی پاڵفتەکراون کەئێستا لەپێناو سەرخستنی بیرۆکەکانیدا تێدەکۆشن.

بانگەشە کاردەکات لەبۆ کێشکردنی گشتگیرانەی لایەنگیر، بەڵام ئەندام لەم لایەنگیرانەوە ئەندامی نوێ دروست دەکات و پەروەردە دەکات. لایەنگران تەنها داوای بڕوا بوونیان لێدەکرێت بە بەرنامەکانی پارت،بەڵام ئەندام پێویستە بە کردار بەرگری لەبیرۆکەکانی پارت بکات و بیتەنێتەوە. ئەمەش وای کردووە ئەندامی بزوتنەوەکان کەمبن بەڵام لایەنگرانیان چەند هێندەی ئەندامان زیادتربێت.

بانگەشەکردن بەمن سپێردرابوو لەگەڵ ئاراستەکردن و کۆکردنەوەی زۆرترین لایەنگیری بیرۆکەکەماندا، بۆیە لەم کاتەدا پێویست بوو لەسەر بزوتنەوەکەمان ژمارەی تەواوی ئەنجامانی ژێر لەو لایەنگرانە کۆبکاتەوە و بەپێی کەڵکداری و جۆری کار و توانایی و بڕوانامەیان پۆلێن بەندیان بکات.

***

بانگەشە کاری چاندنی بیرۆکەیەکی تایبەتیە لەناخی جەماوەردا، بەڵام ڕێکخستن تەنها کەسانی بەتوانا لەدەوری خۆی کۆدەکاتەوە، بەتایبەت کەسانی ژیر و بەبازو و نەترسان.

***

بانگەشە دەچێتە مێشکی زۆرینەوە و بەرەبەرە هەوڵی دەرپەڕاندنی بیرۆکە کۆنەکان دەدات لەمێشکیانداو لەبۆ ئامادەکردنی گەل بۆ ڕۆژی سەرکەوتن. بەڵام ڕێکخرا پشت

Scanned by CamScanner

بە دەستەیەك لە لایەنگران دەبەستێت کە نەترس و خاوەن ئەزموون و لەهیچ سڵ ناکەنەوە لەبۆ خەبات و تێکۆشان و گەیشتن بەئامانجە دیاری کراوەکە.

***

بەقەبارەی توانا‌داری بانگەشە بۆ گۆشکردن و کۆکردنەوەی زۆرترین لایەنگیر، ڕێکخستنیش ئەوەندە پێویست و پێتقی بە کەسانی چالاکە بۆ سەرکەوتن.

***

ژمارەی لایەنگران زەبەلاح نابێت جا هەرچەندە لەگەشەکردنیشدابێت. واتە هەرچەندە ژمارەی لایەنگرن لەدەوری بانگەشە کۆببنەوە هێشتاکە کەمە، تا ئەوکاتەی بەتەواوەتی گەل بڕوای پێدێنن، لەم کاتەدا چەند کەسێك لە ڕێکخاران دەتوانن سەرکردایەتی هەموو گەل بکەن، هەر هەنگاوێکی سەرکەوتوو بانگەشە بیهێنێتە بوونێ ئەوا دەتوانرێت ژمارەی ئەندامان کەم بکرێتەوە و هیچ زیانێکی نابێت، بەڵام لەبانگەشەی ناسەرکەوتوودا، پێویستت بەزۆرترین ئەندامی گونجاوە بۆ ڕێکخستن، واتە تاوەکو ژمارەی لایەنگران زیادبکات دەتوانرێت ژمارەی ئەندامان کەمبکرێت، بەڵام بەکەمبوونی لایەنگیر دەتوانرێت ژمارەی لایەنگیران زیادبکرێت.

***

کاری سەرەکی بانگەشە کێشکردنی هاوڵاتیە بۆ تەڤل بوونە نێو لڤینەکەوە، کاری ڕێکخراوی لڤینەکەش کێشکردنی خەڵکە لەڕێگەی بەدواداچوونکردن بۆ بانگەشەکەیانەوە. ئەرکی دواتری بانگەشە هەست جوڵاندنی خەڵکە لەبۆ ڕەتکردنەوەی دۆخی ئێستاکانێی وڵات، لەڕێگەی چاندنی بۆچوونی نوێوە لەناخی هاوڵاتیاندا. ئەرکی دووەمی ڕێکخراو تێکۆشانە لەپێناو بەهێزبووندا، بەو مانایەی ئەوکاتەی بانگەشە هەوڵی لاوازکردنی دەستەڵات دەدات ئەم ڕێکخراوە هەڵدەستێت بە جێگرتنەوەی دەوڵەت و داڕووخاندنی دەوڵەت.

***

سەرکەوتن بۆهەر بزوتنەوەیەکی شۆڕشگێڕی دەنوسرێتەوە گەر توانادار‌بوو لە پەروەردەکردنی هەموو گەل بەچەمکی نوێی گەردوون و ژیان، یان لەڕێگەی چەسپاندنی ئەم بیرۆکەیە لەکاتی پێویستدا، بەتایبەت لەکاتی بوونی ئەندامی بەهێز لەبۆ سەرداریێتی کردن.

Scanned by CamScanner

بەمەبەستی زیادە سەرباری شیکردنەوەیی دەمەوێت بێژم:

هەر بزوتنەوەیەك خاوەنی نامەیەکی وەرچەرخێنەربوو ئەوا دەبێت وتاربێژ و بانگەشەکارانی بزوتنەوەکە بەجوانی بەرنامەکانی بزوتنەوەکەیان شیبکەنەوە ولەمێشکی لایەنگراندا بیچەسپێنن، یام بەلایەنی کەمەوە دەبێت هەوڵبدرێت بیروباوەڕی باوی کۆن بلەرزێنرێت و لەقبکرێت. ئەودەمەی بانگەشە پێتقی بە کۆڵەکەی بەهێزە بۆ مانەوە ئەوکات ڕێکخراو دەبێتە ئەم کۆڵەکەیەی. دەبێت ڕێکخراو ئەندامانی لەڕیزی لایەنگرانی بانگەشەوە هەڵبژێرێت، تاوەکو ژمارەی لایەنگران زیاد بکات توانا و هێزی ڕێکخراوەکە زیاد دەبێت، ئەوکاتەش ڕێکخراوەکە بەهێزبوو بانگەشەکەش بەجوانتر و پاراوتر و ژیرانەتر دەوروژێت و کاری خۆی دەکات.

***

نابێت ڕێکخراوەکە بهێڵێت ناجۆری و ململانێ لەنێو ئەندامەکانیدا بتەنێتەوە، چون بەم کارەی بزوتنەوەکە لەهەڵوەشاندنەوە دەپارێزێت. نابێت بەخێرایی ژمارەی ئەندامان زیادبکرێت، چونکە دیرۆك نمونەی زۆری لایە لەو بزوتنەوانەی کەخێرا گەشەیان کردوەو خێرا هەڵوەشاونەتەوە، لەبەرئەوەی پاش بڕینی قۆناغە سەختەکان و گەیشتنە ئامانج و سەرکەوتن باوەشی بۆ هەموان کردەوە، ئێستا هەزاران کەس بەئاسانی تەقلی نێو بزوتنەوەکە دەبن و زۆرێك لەمانە ئەوانەبوون کەدژبەری ژێربەژێری خوودی بزوتنەوەکەش بوونە، زۆربەی ئەوانەی پاش لە سەختی تەقلی بزوتنەوەدەبن ترسنۆك و کەم نرخانن، بۆیە گەر ڕوو بەمان بدرێت ئەوا بەتێپەڕبوونی کات ژمارەی ئەم ترسنۆك و مشەخۆرانە زیاددەکات و بەو ئاراستەیەدا بزوتنەوەکە دەبەن کەخۆیان دەیانەوێت، هەربۆیە زۆر بە هۆشیارانەوە لەپێشەنگی یەکەمین سەرکەوتنی بزوتنەوەی نیشتمانی سۆسیالیستی یەوە بە یاوەران ڕاگەیاند، نابێت بەئاسانی باوەش بۆهەموو کەسێك بکەینەوەو بهێڵین ببێتە ئەندامی کارامان، بەڵکو ڕێگەی هێواشی و پوختیمان گرتەبەر لەبۆ گەیشتن بە ئامانجە بالآکانمان.

***

وەکو وتاربێژی سەرەکی و بەڕێوەبەری بانگەشەی پارت ، لەبۆ بەردەستخستنی بیرۆکەی بزوتنەکەمان(نیشتمان پەروەری سۆسیالیستی) کاری تەواوم بۆکرد، لەهەمان کاتدا ئەوپەڕی هەوڵی خۆمم دا لەبۆ خۆ دوورگرتن لەکەسانی مشەخۆر و

Scanned by CamScanner

ترسنۆك و ڕاڕا لە تەقل بوونە نێو لیژنەکانی جێبەجێ کردن و گروپە کاراکانی پارتدا.
سەدان کەس لەلایەنگرانی سەرسەختی بزوتنەوەکە سەرباری داننان بە بزوتنەوەکە بڕیاریاندا تەقلی بزوتنەوەکەنەبن، چون باش دەیان زانی بوون بە ئەنجام لەم پارتەدا ڕەنگە ئاریشەیان بۆ بنێتەوە لەکاتێکدا ئەوان تاقەتی شتی وایان نییە. گەر هاتوو دەروازەی بوون بە ئەندام بۆ ئەم لایەنگرە ڕاڕایانە بخەینەسەرپشت ، ئەوا لەدەسپێکەوە بزوتەکەمان لەناوبردووە، بۆیە ئێمەش زۆر بە هەستیاریەوە لەم بوارەدا کارمان کرد.

بەهۆی وەرگرتن و پەیڕەوکردنی شێوازی تێکۆشانی زیندوانەوە ئەم بزوتنەوەیەمان چەشنێکی توندڕەوانەی وەرگرت، ئەمەش وای لێکردین کەسانی نەوێر و مشەخۆر و بێ توانا نەوێرن توخنمان بکەونەوە جگە لەپیاوانی بەهێز و بەتوانا و ژیر و پێشەنگان.

لەهاوینی ١٩٢١ دا دەستەیەك لە ڕەگەزپەرەستە بیردۆزیەکان بەڕێککەوتن لەگەڵ سەرۆکی پارتدا بڕیاری دەستگرتنیان دابوو بەسەر پارتەکەدا و دواتریش بەلاڕێدابردنی و توانەوەی ئامانجە ڕاستەقینەکانی پارتی لەدواوەبوو، بۆیە ئێمەش بەوپەڕی توندڕەوانەوە بەرپەرچمان دانەوەو شکستمان پێهێنان و دەستەی گشتی بەڕێوەبردنی پارت منیان هەڵبژارد و سەربەخۆیی ئەنجامدانی هەموو کارێکیان پێسپاردم. لەهەمان کاتدا دەستەی گشتی پرۆژەیەکی پەسەند کرد کەتێیدا ماف دەستەڵاتی ڕەها دەدرێتە سەرۆکی پارت و و سنورێك بۆ لیژنە و دامەزراوەکانی ناوەند دادەنێت. لەپێشدا ناوماڵی پارتم ڕێکخستەوە ئەوکات بەرەو دەرەوە بڕیارم دا هەنگاو بنێم، چونکە شێوازی پەیڕەوکردنی بزوتنەوەکە کۆن بوو، دەستەلات دیاربوو بەلام بەرپرسیارێتی وون بوو. لەماوەی ١٩١٩–١٩٢٠ دا سەرکردایەتی بزوتنەوەکە سپێردرابوو بەلیژنەیەك کە ئەنجومەنی ئەندامان دەست نیشانی کردبوو. ئەم لیژنەیە لە سەرۆکی یەکەم و دووەم، غەزنەداری یەکەم و دووەم، نهێنی گر و جێگرەکەی پێکهاتبوو. سەرباری لەخۆگرتنی ئەم لیژنە بە چەند ئەندامێکی تر و سەرۆکی بانگەشە و کەسانی دی...

ئەم لیژنەیە وێنەیەکی بچووککراوەی ئەنجومەنی نوێنەران بوو، کە خوودی بزوتنەوەکە دژایەتی ئەمەی دەکرد. لێرەدا بە ڕای زۆرینە پرسەکان دەبڕانەوە و بەرپرسیارێتی کاری هەڵەش لەئەستۆی کەسدا نەبووە..

ئەم لیژنەیە نهێنی گیر و ئەمیندار و گروپی پەروەردەی ئەندامانی نوێ و گروپی بانگەواز و...هیتری هەبوو...ئەمانە پێکەوە کۆدەبوونەوەو دەنگیان لەسەر کۆتا بڕیارەکان دەدا. ئەمەش وای کردبوو ئەو کەسەی بەڕێوەبەری بانگەشەیە دەنگ لەسەر کێشە داراییەکان بدات و ئەوەی ئەمینداره دەنگ لەسەر شێوازی بانگەشە و ڕێکخستن و...هتد بدات.

ئەوکاتەی تەنها ئەندامێکی ئاسایی بووم ڕەخنەی ئەمەم لێگرتن، بەڵام بەهۆی ڕاسپاردنم بۆ کاری بانگەشە بۆماوەیەك لە کۆبوونەوە پەرلەمان ئاساکەیان دابڕام، ڕێگەم بەهیچ ئەندامێکی لیژنەی باڵای پارت نەدەدا دەست بخەنە نێو کارەکانمەوە و بەهەر بیانوویەك بێت.

ئەوکاتەی دەستەی گشتی پارت وەکو سەرۆکی پارت هەڵیان بژاردم و دەستەڵاتی ڕەهای پێدام، ئەوکات دەستم دایە ڕێکخستنی نێو پارت و نەهێشتنی ئەو بێسەری وبەرییە، زۆرترین ئەرك و بەرپرسیارێتیم خستە ئەستۆی خۆم. لەمانگی گەلاوێژی ۱۹۲۱ وەکو سەرۆکی بزوتنەوەکە ئەرکەکانم دابەش کرد: چالاکی هەموو ئەندامانی لیژنە دەست نیشان دەکرێت و کەس دەست وەرناداتە کاری هیچ کەسی دیکەوە، هەریەکێك لەنێوە بەرپرسیارە لەئەنجامی کارەکانی ، ئەمەش وای کرد هەموو ئەندامانی بزوتنەوەکە بەخێرایی لەگەڵ ئەم چەشنە دەستەلاٗت ڕەهاییە ڕابێن، ئەو چەند ئەندامەش بەم دۆخە نوێیە ناقایل بوون و بڕیاری دەرکردنیانمدا و ئەمجار ئەم بۆچوونەم بەسەر هەموو مەکۆکانی بزوتنەوەکانمدا گشتاند و دژی بۆچوونی زۆرینە وەستامەوە و بڕیارمدا ئەو ئەندامەی حەزی بۆ زۆرینەیە دەبێت لە بزوتنەوەکە دەربکرێت و چیتر وەرنەگیرێتەوە، لەژێر ئەودروشمەی: هەر لڤینێك بیەوێت دژی ئەنجومەنی نوێنران بوەستێتەوە دەبێت لەپێشدا ئەو بەرنامانە لەنێو خۆیدا پەیڕەو نەکات کە ئەوان پەیڕەوی لێدەکەن.

لەگوتارێکمدا لە دەستەی گشتی ئەندامانی گووتم: ئەم بزوتنەوەیە لەچەرخێکدا دەستی داوەتە جوڵانەوە کە بنەمای زۆرینە باوە، بەلاٗم گەر بەرپرسیارێتی هەمووی

Scanned by CamScanner

بەفوهرر بدرێت ئەوکات ئەم بزوتنەوەیە توانای ڕامالّینی هەموو ئەوانەی دەبێت کەلەپێشیدا دەوەستنەوە و کۆتاییش بەگەندەڵی و نەهامەتیەکان دەهەنێت.

ئەوکاتەی لە پایزی ۱۹۱۹ دا تەقلی بزوتنەوەکە بووم ژمارەی ئەندامانی دامەزرێنەر ٦ کەس بوون. پارت نە نوسینگەی هەبوو, نە کارمەند و قەڵەم و کاغەزیش, لیژنەی دامەزرێنەر جاربەجارێك لە یانەیەك یان شوێنێکی دوورە دەستدا کۆبوونەوەیەکی ڕێکدەخست, بەلاّم هەرلەیەکەم ڕۆژی تەقل بوونم بۆنیو ئەم بزوتنەوە بەدووی هۆلێکی شیاودا گەڕاوم بۆ بەستنی کۆنگرەکان تێیدا. دەبوو دۆخی دارایی پارت لەپێش چاو بگرم و خەرجیم زۆر نەبێت. لەشەقامی تال لە یانەی سترنیکر ڕێم لەهۆدەیەکی نوتەك کەوت کە ڕاوێژکارانی (ئیمپراتۆری بومارەك) لە باڤاریا تێیدا بەنهێنی کۆدەبوونەوە لەکاتی پێویستدا.

هۆدەیەکی تاریکەسەلاّ بوو, یەك پەنجەرەیەکی هەبوو دەیڕوانیە سەر کۆلانێکی بچوکدا, بەڕاستی لەکۆبوونەوەکانی ڕۆژدا دۆزینەوەی دەرگای ژوورەکە زۆر گران بوو, لەم کاتەدا نەمان دەتوانی جێگەی باشتر بەکریٰ بگرین؟ چون لەم دۆخەدا باری دارایی پارتمان لاواز بوو. هەرچەندە ژوورەکەمان باش نەبوو بەلاّم دەستکەوتەکانمان باشتربوون, زۆری نەبرد کارە و هێڵی تەلەفۆن کەیەنرایە ژوورەکە و هەندێك لەیاوەرانمان کە باری داراییان باشتر بوو مێزێك و چەند کورسیەك و لۆکەرێکی بچوکیان بۆکڕین.

لەبەر ئەوەی کارمەندمان نەبوو بۆیە پێویستمان بە ڕازدۆزێك بوو, بۆ ئەم کارەش (شۆسلر)مان هەلّبژاردکە هاوڕێی کاتی پێشمەرگایەتیم بوو, کە ڕۆژانە لەش بۆ هەشتی سەرلەبەیانی لەنوسینگەی پارت دەبێت و ئاگاداری ڕەوشەکەمان دەکاتەوە, لەگەلٰ فراوانبوونی چالاکیمان ئەرکی شۆسلر زیادی کردو ئەمەش وای کرد شۆسلر واز لەکارەکەی خۆی بهێنێت(سەرچاوەی بژێوی پەیداکاری) و خۆی بۆ پارتمان تەرخان بکات, لەم کارەیدا بەتەواوەتی پشتی بە ئامێرێکی چاپ بەستبوو کە پێشتر هەیبوو. پارتیش لەڕێگەی پارەی ئابوونەوە یان پێبەخشراویەوە ئەم ئامێرەی لێکڕی, لەهەمان کاتدا پارتمان باوەڵێکی ئاسنینیشی کڕی لەبۆ پاراستنی دۆسیە و بەڵگەنامە زۆر گرنگەکان.

Scanned by CamScanner

لەکۆتایی ساڵی ۱۹۲۰ دا نوسینگەیەکی نوێمان بەکرێ گرت کە دەکەوتە سەر شەقامی کۆرنیوس و لەسێ ژوور و هۆڵێکی گەورە پێکدەهات. لە سەرماوەرزی هەمان ساڵدا پارتمان (نیشتمان پەروەری سۆسیالیستی)بڕیاری دەرکردنی بڵاوکراوەی((فۆلکیشر بیوباختر))ی دا کە بەوپەڕی تواناوە هەوڵی زیندووکردنەوەی ڕەگەز پەرەستی دەدا، سێ ڕۆژ جارێك دەرمان دەکرد، لەدەسپێکی ۱۹۲۳ دا کردمان بەڕۆژنامە و قەبارەکەیمان گەورەتر کردەوە. بەڵام لەم کاتەدا ڕۆژنامەی ((فۆلکیشر بیوباختر)) تاکە ڕۆژنامەی ڕەگەزپەرەستی بوو لەوڵاتێکدا زۆرینەی دانیشتوانەکەی لەلایەن جووەکانەوە گاڵتەیان پێدەکرا.هەرلەسەرەتاوە هەستم بەوەکرد کە ئەم ڕۆژنامەیەمان لەچاو بەرەکانی دژبەرماندا کاری خۆی ناکات و لاوازترە، ئەمەش بەهۆی نەبوونی کەسی شارەزای ئەم بوارە و کەمی توانای دارایمانەوە بوو، سەرباری کەمی کەسی شیاو بۆ بەڕێوەبردنی ڕاستەقینەی ئەم ڕۆژنامەیە. هەرلەسەرەتاوە هەوڵی قازانجکردنی ئەم ڕۆژنامەیەم دا بەوەی بتوانرێت لەپاڵ سوودە نەتەوەییەکانیدا سودێکی داراییشی بۆمان هەبێت، پێداگریم کرد تاوەکو ئەندامانی دیکە بەمە قایل بوون، ئەمجار کارمکرد لەبۆ دەست نیشانکردنی بەڕێوەبەری کاری بازرگانی بۆ ((فۆلکیشر بیوباختر))، چارەنووس وابوو لەهێڵی ئاوردا (ماکس ئامان) هاتە سەر ڕێم کە کەسێکی خاوەن ژیریی تەواوبوو لەکاری ڕێکخستندا، لەم کاتەدا پارتمان کێشەی دارایی زۆر هەبوو، بەقۆناغێکی سەختدا تێپەڕدەبوو. داوام لەم کەسەکرد ببێتە بەڕێوەبەری کاری بازرگانی پارت، پاش چەن و چوونی و مقۆمقۆیەکی دوور و درێژ قایل بوو، بەڵام مەرجی هەبوو لەدەسپێکردن بەم کارەی، ئەویش دروست نەکردنی لەمپەر بوو لەپێش کارەکەیدا، هیچ کەس بۆی نەبوو دەست وەربداتە ئەو کارانەی لە سنوری کاری ئەودا بوو.

ماکس توانی زۆر بەژیرانە هەموو کەسانی لاواز لە ڕۆژنامەکەی دووربخاتەوە، وەکو ئەوەی پارت پرۆژەیەکی بازرگانی بێت بۆئەو، کەدەبوو تێیدا سەرکەوتووبێت، تەنانەت لەهەندێك کاریدا پەنای دەگرتە کەسانی دەرەوەی بزوتنەوەکەشمان، بەڵام لەبەرژەوەندی بزوتنەکەمان کارەکانی دەکرد. هەندێك بەرپرسان لە لیژنەی ئەندامانی باڵا لەم ڕێڕەوی ماکس نیگەران بوون، بەڵام ئەوهیچ گوێی پێنەدان، بەبیانووی ئەوەی مەرج نییە تەنها لەنێو بزوتنەوەکەدا کەسانی گونجاو بۆ سەرکەوتنی پرۆژەکەی بۆ

Scanned by CamScanner

دەستەبەربێت. ئەمە لەهەمان کاتدا نەبووە ڕێگر لەبەردەم وەدەرنانی کەسانی بێگانە و جێگرتنەوەیان بەکەسانی بەتوانای نیشتمان پەروەری سۆسیالیستی.

بەهۆی توانـاداری بەڕێوەبـەری بازرگـانی پارتـەوە توانیمـان پـارت و ((فۆلکیشـر بیوبـاختر)) لـە کێشـە و قـەیرانی دارایـی وەدەرنـێین و ڕۆژنامەکـەمان ((فۆلکیشـر بیوباختر)) بەرەو بوون بە ڕۆژنامەیەکی سەرکەوتووی باڤاری هەنگاوی دەنا.

دوای ئەوەی بووم بەسـەرۆکی پارت ماکس بەتـەواوەتی دەسـتی والآکرا و ڕزگـاری بـوو لەکۆتـەکانی دەسـتەی ئەنـدامانی پـارت، لەبەرئـەوەی لـەم کاتەبـەدواوە کەسـی پێویسـت و گونجـاو بـۆ شـوێنی پێویسـت و گونجـاو دەستنیشـان کـراو وجگلـە لەسـەرۆکی گشـتی پـارت نـەبێت کـەس مـاڤی لێپرسـینەوەی نـەبوو لەکەسـێکی دیکـە کەکارەکانیان لەنێو پارتدا یەکێك نەبێت. ئەودەمەی لە گەلاوێژی ۱۹۲۳ دا دەستەلآتی مارکس خوازی بەناو دیمۆکرات هەستا بە هەڵوەشاندنەوەی پارتمان و دەستی گرت بەسەر سەرجەم داهات و سامانەکانماندا جگەلە ڕۆژنامەی فۆاکیشر بیوباختر خاوەنی ۱۷۰ هەزار مارکی ئاڵتونی بووین.

Scanned by CamScanner

بەشی بیست و یەک

بزوتنەوەی سەندیکا

گەشەکردنی بزوتنەوەکەمان لەساڵی ١٩٢٢ دا بووە هۆی خستنەڕووی هەڵوێستی بزوتنەوەکەمان لەهەمبەر بابەتێك کە پێشتر نەیتوانی بوو بە چارەسەربگات.

لەساتەوەختی گەڕانمان بەدووی دۆزینەوەی شێوازی دەستەبەر بۆ کردنەوەی ڕێگەمان لەوەی بتوانین دڵی زۆرینە بۆخۆمان ڕابکێشین. لەم ڕێڕەوەتەدا دووچاری لەمپەرگەلێك دەبووینەو کەهیچ خۆلادانێکی نەبوو: نابێت هیچ کرێکارێك یان ڕەنجبەرێك خۆی بداتە دەست هیچ بزوتنەوەیەکی دیکەوە تا ئەوکاتەی نوێنەرانی بەرژەوەندییە ئابوری و پیشەییەکانی دژیە بۆچوونی ئەو بزوتنەوە نوێیەبن.

واتە بۆهیچ کەسێکی کرێکار یان خاوەن پیشە نییە لەدەرەوەی کاری سەندیکاوە کاری دیکە ئەنجامبدات. لەچوارچێوەی سەندیکادا دەپارێزرێت و مافەکانی بۆ دابین دەکرێت. لەکاتی دیارکەوتنی بزوتنەوەکەی ئێمەدا هەشتا لەسەدی خاوەن پیشە و کرێکاران سەربە سەندیکاکان بوون، لەم بوارەشدا تێکۆشانی زۆر کرابوو لەبۆ بەرزکردنەوەی کرێ و کەمکردنەوەی کاتی کارکردن. لەدەسپێکدا بۆرژواکان چ وەکو تاك یان پارت تەنها لەدوورەوە تەماشای سەندیکایان دەکرد وەکو ئەوەی هیچ پەیوەندیەکی بەئەوانەوە نەبێت. ئەودەمەی سەندیکاکان بەهێزبوون و مارکسیەکان

Scanned by CamScanner

لەڕێگەیــەوە داوای ســەیرو ســەمەرەیان دەخســتە ڕوو، لــەم کاتــەدا بۆرژواکــان بەئاگاهاتنەوە بۆ دژبەری کردنی سەندیکا لەئاستی بیردۆزەیی. بۆرژواکان نەیان کرد ئەم کۆمەڵە خەڵکە ڕەنجکێشە بۆلای خۆیان کێش بکەن، بەڵکو هەستان بەدژایەتی کردنیان، ئەمەش هەلێکی باڵای دابە مارکسیەکان بۆ دەستگرتن بەسەر پێگەکانی دەستەڵاتدا لەڕێگەی بەکارهێنانی ئەم چینە ڕنجکێشەوە.

لەبەشێکی لەمەوپێشدا دانم بە ماف چینی ڕەنجبەردا نا و داوای بەدی هێنانی زۆربەی مافەکانیانم کرد، بەوەی بوهای مرۆڤەکان بەپێی توانایی دارایی لێی نەڕوانرێت و خاوەن کارخانەکانیش نابێت چینی ڕەنجبەر بقۆزێنەوە بۆ خۆ دەوڵەمەندکردن. خاوەن کارخانەکان گۆڕانێکی ئەوتۆ بەسەر بۆچونیاندا نەهات لەهەمبەر کرێکار و مافەکانیدا، بۆئەوەی ئێمە بتوانین جێگە بە مارکسیەکان چۆڵبکەین بۆیە دەبوو بەهەر شێوەیەک بێت چینی کرێکار بۆلای خۆمان کێش بکەین بۆئەمەش چەند پرسێکی ڕاستەقینەمان لەپێش بوو:

١-ئایا بوونی خوودی سەندیکا پێویستە؟

٢-ئایا ئەم پارتەی ئێمە باشتر وایە کۆمەڵەیەکی هەرەوەزی بۆخۆی دروست بکات یام ئەندامانی تەقلی سەندیکایەکی دیاریکراو بکات ؟

٣-گەرهاتوو پارتمان سەندیکایەکی تایبەت بەخۆی دامەزراند ئەوکات ئامانج و ئەرکەکانی سەندیکاکە چی دەبێت ؟

خۆم یەک لایی کردەوە ئەوکاتەی بڕیاری ئەوەم دا کە ئەم پارتەی ئێمە پێویستی بە سەندیکایە، سەندیکا لەپێشەنگی دەزگا کارتێکارەکانی ژیانی کۆمەڵایەتی نەتەوەوەیە لەڕوانگەیەکی ئابوریانەوە، لەبەرئەوەی هەموو مرۆڤێک حەزی بە دابینکردنی پێداویستیە زیندەییەکانیەتی، هەر گەلێکیش بۆ زۆرینەی بتوانرێت مافەکانی دارایی و پەروەردەی کۆمەڵایەتی بۆ دابین بکات لەچوارچێوەی دامەزراوە سەندیکاییەکاندا ، ئەوا ئەم گەلە ئەوپەڕی نەبەردانە دەجەنگێت لەپێناو سەرکەوتن و مانەوەدا.

ناشبێت ئەوە لەبیربکەین کە سەندیکاکان گۆشەیەکی گرنگی ئابوری پەرلەمانن و پێویستە دەوڵەتی ڕەگەزی ئەم گۆشەیە بخاتە نێو ژووری بازرگانی و ئابورییەوە.

Scanned by CamScanner

دانتان بە دامەزراندنی بزوتنەوەیەکی سەندیکایی ئەوکات بابەتی دووەممان بۆ ئاسان دەکات. بزوتنەوەی نازیەت (کەلە ساڵی ١٩٢٣ وە ئەم ناوەمان لێنا) کە چاوی بڕیبووە دامەزراندنی دەوڵەتێکی ڕەگەزی ، ڕێگە نادات دامەزراوەی دیکە ببنە پاشکۆی ئەو دەوڵەتە و ڕۆڵی دەوڵەت ببینن لەنێو دەوڵەتدا, بەڵکو هەوڵی تەقلکردنی هەموو دامەزراوەکان ئەدات بۆ نێو خوودی دەوڵەت, لەبەرئەوەی ئەم بزوتنەوەیەی ئێمە هەرگیز هەڵەی دەستەڵاتدارانی پێشووتر ئەنجام ناداتەوە و بوونی دامەزراوەی پاشکۆ بەدەوڵەتەوە ڕەتدەکاتەوە. بۆئەمەش سەرلەنوێ دەوڵەت ڕێکدەخاتەوە, بۆ سەرکەوتنی ئەم بۆچوونەش لەپێشدا لەپەروەردەوە دەست پێدەکرد و خەڵکانی پێ گۆش دەکرێت. بێگومان سەپاندنی بەرنامەکانی کەسێکی دیکتاتۆر یان توندڕەو دەتوانرێت بەسەر هەمواندا بسەپێندرێت, بەڵام بەبێ بوونی کۆمەڵێکی بژاردە لەبۆ بەردەوامی دان بەجێبەجێ کردنی هیچ مانایەکی نابێت و کاریگەریەکانی کەم سنور دەبێتو ناتوانن بۆچوونەکانی فوهرر بەدی بێنن.

ئێمەی نازی هەڵەی پارتەکانی سەردەمی کۆماری ئەنجام نادەینەوە, ئەم پارتانە تەنها بڕوایان وابوو ئەگەر دەستورێکی نوێ بێننە ئاراوە ئەوکات ئەمانە توانای بەدی هێنانی خەونەکانیان دەبێت, بەبێ ئەوەی بزانن کە دەستور بێ گیانە بەبێ جێبەجێ کردن و چەسپاندنێکی نەبەردانە, دیتمان چلۆن دەستورەکەی(فیمار) دەبەخشنە گەلی ئەڵمانی و دواتر دیتمان چلۆن ئەو دامەزراوانە دادەڕوخێنێت کە خوودی خۆی لەسەر پونێت ناوەتەوە و دەوڵەتیش بوونی خۆی لێرەوە پیشان بدات.

لەدەوڵەتی نازیدا هەموو دامەزراوەکان بەشێوەیەکی کارا بوونیان دەبێت, لەبەرئەوەی بزوتنەوەی نیشتمانی سۆسیالیستی لەسەر خاکی فشەڵ دانەمەزراوە, نازی هەنووکە لەشێوەی دەوڵەتدا خۆی ڕێك دەخات. هەر دامەزراوەیەکی نازی لەم ڕۆژدا دیاریکەوێت یان دابمەزرێت ئەوا دەبێت ناوکرۆکی ئەو دەوڵەتەی کە نازی دای دەمەزرێنێت. ئەمەش وادەکات ئەم بزوتنەوەیەمان بەهەموو ڕێکخراو و دامەزراوەکانیەوە شێوەیەك لەدەوڵەت پێکبهێنێت.

بۆئەمەش دەبێت لەسەر بنەمایەکی هەرەوەزیانە نازیەکان خۆیان ڕێکبخەنەوە, واتە ڕێکخراوێکی بەهێزی سەندیکایی دابمەزرێنن. دەبێت لەم سەندیکایەدا ڕەنجبەر و ڕەنجخۆر پێکەوە پەروەردە ببینن و بزانن کە بەرجەستەکردنی مافەکانی یەکتر

Scanned by CamScanner

قازانجی بۆ هەردووبەرە و نەتەوەش هەیە, بەبێ لەیەک نزیک کردنەوەی ئەم بەرە دژبەرەیە هەر هەنگاونانێك بۆ سەندیکا دامەزراندن هیچ قازانجێکی بۆ ئێمە و نەتەوەکەشمان نابێت, وەکو نوسین لەسەر شەپۆلی ئاو وەهادەبێت, پاش چەند چرکەیەك وون دەبێت و نامێنێت.

ئێستاش سێیەم بۆچوون مایەوە:

ئامانج لەدامەزراندنی سەندیکا بۆ ئەوە نییە چینێك بەکاربهێندرێت بۆ دژایەتی کردنی چینێکی دیکەی کۆمەڵ, بەڵکو سەندیکا دامەزراوەیەکی پیشەییە و دەوڵەتی نازی دان بەهیچ چینایەتیەکدا نانێت. لەڕووی سیاسیەوە بەتەنها دان بە بۆرژواکاندا دەنێت نەوەك کۆمەڵایەتی و هەموان یەکسان دەبن لەبەردەم یاسا و بەدەست هێنانی مافەکانیان و ئەنجامدانی ئەرکەکانیاندا. بوونی دانیشتوانیش مانای بوونی هاوڵاتی خوازراو نییە.

ئێمەی نازی یان نیشتمان پەروەری سۆسیالیستی وای دەبینین کە سەندیکا دەزگایەك نییە بۆ تێکۆشان بەهاوشێوەی مارکسیەکان لەبۆ دروستکردنی ناکۆکی چینایەتی و بەدی هێنانی ئامانجەکان لەم ڕێگەیەوە, هەمدیس پێچەوانەی جووە نێودەوڵەتی خوازەکانن کە سەندیکایان وەکو هۆکارێك بەکارهێنا لەبۆ داڕووخانی ئابوری نەتەوەیی دەوڵەتە سەربەخۆکان بەمەبەستی دەستگرتن بەسەر گەلە ئازادەکەی نێو دەوڵەتەکەدا.

مانگرتن و خۆپیشاندان لای سەندیکا نازیەکان, هۆکار نییە بۆ تێکدانی بەرهەمی نەتەوە, بەڵکو ئامرازی پێشخستنیەتی, ئەمەش لەڕێگەی تێکۆشانەوە دەبێت بۆ دابین کردنی ماف تێگەیشتن لەنێوان کرێکار و خاوەن کار دا دەبێت.

دەبێت بەشێوەیەکی وەها کرێکاری ڕەنجکێشی نازی گۆش بکەین کە وا هەست بکات زیادبوونی بەرهەمی نەتەوەیی مانای باشتربوونی دۆخی ئەوە.

لەهەمان کاتدا خاوەن کارگە نازیەکان دەبێت باش ئەوە بزانن باشی و زۆری بڕی بەرهەمیان بەندە بەدڵنیایی کرێکارەوە لەژیان و باری گوزەرانیان.

لەدەوڵەتی نازیدا لەبواری چالاکیاندا کرێکار و خاوەن کار نوێنەری سەرەکی گەلی ئەڵمانین , تاڕادەیەکی گونجاو خاوەن ئازادی تاکین, لەبەرئەوەی ئەگەر تاك تاڕادەیەك دەستی واڵابکرێت لەو بوارەی کاری تێدەکات بەڕێزانە ئەوکات بەرهەمی زیاد دەبێت.

Scanned by CamScanner

بێگومان پاش دابینکردنی مافی تاك و خۆشگوزەرانی و زربوونی بەرهەمی نەتەوە دەوڵەتی نازی بەهیچ شێوەیەك رێگە بەمانگرتن و خۆپیشاندانی سەندیکایی نادات, بەڵام ئەوکاتەی دەوڵەت نەیتوانی مافەکانی کرێکار و رەنجبەر لەخاوەن کارخانە و رەنج خۆر وەرگرێتەوە و بۆدابین نەکات ئەوکات ماف مانگرتن پیرۆزترین کاری سەدیکاکانە جا دەوڵەتەکە نازی بێت یام نانازی و ئاسایی.

ئەم کێشمەکێش و بگرە و بەردەیەی ئەمڕۆ ملیۆنان خەڵکی سەرقاڵ کردووە دەبێت چارەسەری بۆ بدۆزرێتەوە و سبەی دامەزراوە پیشەییەکان و پەرلەمانی ئابوری دەبێتە ببنە ئەو ناوەندەی کە لەدەوڵەتی نازیدا نوێنەرانی پیشەسازی و بازرگانی و نوێنەرانی سەندیکاش لەخۆ دەگرێت. بەدامەزراندنی ئەم دەزگایانە دەبێت کێشمەکێشی نێوان چینی خاوەن کار و کرێکار لەناوبچێت.دەبێت کرێکارەکان دەست هەڵبگرن لەتێکۆشان لەپێناو بەدەست هێنانی مافەکانیان بۆ نوێنەرەکانیان بۆئەوەی ئەوان داکۆکی لێبکەن و چارەسەری بۆ بدۆزنەوە لەرێگەی دانیشتن و گفتوگۆکردن لەنێوان هەردوو بەرەکەدا و بەمەرجێك ئەم رێککەوتنە دژبەری بەر ژەوەندیەکانی دەوڵەت نەبێت.

لێرەدا پرسێکی گرنگ دێتە بوونی ئەویش ئایا چلۆن بتوانین ئەو کۆمەڵە هەرەوەزییە دابمەزرێنین کە ئەو مەرجانەی پێشووی تێدابێت بەکارایی ؟

بناغەدانان لە زەوینێکدا پێشتر هەڵنەکۆڵرابێت باشترە لە هەڵکۆڵینی زەوینێك پێشتر بۆ هەمان مەبەست بەخوار و خێچی هەڵکۆڵرابێت, گەر بتەوێت فرۆشگایەك لە شەقامێکدا بکەیتەوە کە چۆڵبێت لە فرۆشگا ئاسانترە وەك لە دانانی فرۆشگایەك لە شەقامێکی پڕ فرۆشگەدا, خۆئەگەر زۆربەی فرۆشگەکان یەك چەشنە کەلوپەلیان هەبێت ئەوا دەبێت دانەیەکیان زۆر بەژیرانە خۆی بسەلمێنێت و ئەوانی تر لەشەقامەکەدا پووچ بکاتەوە.

بەراستی دامەزراندنی کۆمەڵێکی هەرەوەزی لەم کاتەدا لەلایەن نازییەوە لەناوەندەکانی کۆمەڵدا بەئاسانی بەرهەم نادات, چون ئەم سەندیکا باوانەی ئێستا مانای میهرەبانی نازانن تانەت لەهەمبەر سەندیکا و دامەزراوە دۆستەکانیشیاندا, هەموو رێگەیەك دەگرێتەبەر لەبۆ لەناوبردنی دژبەرەکەی بەو مەبەستەی خۆی ببێتە

Scanned by CamScanner

پاڵەوانی گۆڕەپان, ئەمەش وادەکات ئەم بزوتنەوەیەمان خۆی لەپێش دوو ڕێیانێکدا ببینێتەوە:

١-کۆمەڵێکی هەرەوەزی دابمەزرێنین بۆ لەناوبردنی سەندیکا ئیش مارکسیەکان یان

٢-درزە کردنە نێو سەندیکا مارکس خوازەکان و چەسپاندنی بۆچوونەکانمان لەڕیزەکانیان و دواتر کێشە خستنە نێو ڕیزەکانی مارکسیەکان.

دۆخی داراییمان بەهێز نەبوو بۆ گرتنەبەری ڕێگەی یەکەم, سەرباری خراپی دۆخی دراوی ئەڵمانی کە ڕێگربوو لەبەرامبەر پارتمان بۆئەوەی ئاماژە بەدەستکەوتی دارایی بکات بۆ کرێکاران و لەو ڕێگەیەوە کێشیان بکات, زێدەباری ئەم فاکتەرە سەرەکیە هۆکارێکی دیکە هەبوو هە هیچ کاریگەریەکەی لەمە کەمتر نەبوو, ئەویش نەبوونی کەسانی تەواو شارەزا بوو لەنێو بزوتنەوەکەمان لەبۆ ڕۆڵگێران لە دامەزراندنی سەندیکا. بۆیە گەر توانیمان ئەم کەسایەتیە بدۆزینەوەو بەراستەقینە کار بۆ ڕووخانی بزاڤە سەندیکاییە مارکس خوازەکان بکات و سەرکەوتوو بوو ئەوکات دەبێت لەهەموو کونج و کونەلأنێکی ئەم وڵاتەماندا پەیکەرێکی گەورە پیشاندانی بۆ دروست بکەین.

دامەزرێنەرانی سەندیکا مارکسیەکان کەسانی زۆر بلیمەت و ناوازە نەبوون, بەڵکو سەرجەمی دامەزراندنیان ناوازە و نمونەیی بوو, واتە هیچ سەندیکایەکی ڕکابەریان نەبووە لەوکاتەدا, بەڵام ئێمە لەم کاتەی کە دەمانەوێت ئەم بزاڤە دابمەزرێنین دووچاری کۆمەڵەیەکی خۆ جێگیرکردبوو دەبینەوە کە فێربووە چلۆن دەتوانێت خۆی بپارێزێت, بەتەواوەتی متمانەی بەخۆی پەیداکردووە.

قەڵای مارکسی هەرەوەزکاری لەمڕۆدا هەر کەسێکی ئاسایی توانای ئەنجامدانی کاروبارەکانی یان بەڕێوەبردنی هەیە, بەڵام ناتوانرێت بە هێرشێکی ئاسایی ئەم قەڵایەیان تێك بشکێندرێت, بۆیە لەم کاتەشدا پێویستمان بەکەسێکی باڵا و شارەزای ئەم بوارە هەیە, خۆئەگەر نەمان توانی ئەم کەسە بدۆزینەوە ئەوا هەرچی دەیکەین واتا هیچ ناکەین.

Scanned by CamScanner

هتلەر لەکاتی تێفکرینی ئاڵۆزدا

خۆکشانەوەو دەست هەڵگرتن لە ئەنجامدانی کارێك باشتر نییە لەشکست بەهۆی نەبوونی کەسانی شیاوەوە ؟

سەرباری ئەو هۆکارانەی پێشووتر چەندین فاکتەری دیکە هەبوون کە ڕێگەیان نەدەدایـن شێوازی یەکەم بەکاربێنین، لەگرنگترینیان بڕوای بوونی تەواومان بەوەی لێدانی ئابوری لەچوارچێوەی تێکۆشانماندا لای خۆیەوە دەبێتەهۆی لاوازی بوونی خوودی بزوتنەوەکەمان. کەواتە باشتر وایە بە بانگەشە بتوانین ئەڵمانیەکان بەوە حاڵی بکەین کە ئەگەر نەختێك دەست بەخۆیانەوە بگرن بەباشی دەتوانن خۆیان دروست بکەن، بۆئەمەش ئەوپەڕی هەوڵبدرێت کە پەنا بۆهیچ سەندیکایەك نەبرێت و ئەندامانیش لەسەندیکاکان دابماڵرێت و ئەو مارکانەی هەیانە نەیخەنە پێش دەستی بەناو سەندیکاکانەوە.

لە کۆبوونەوەکانی پارتماندا بۆچوونم وابوو ئەم پارتەمان هێشتاکە لەدەسپێکدایە و تێکۆشانی دوورودرێژمان لەپێشە، بۆیە باشتر وایە بەر لە ڕووبەڕوو بوونەوەی بزوتنەوە سەندیکاییەکان و دژبەری کردنی مارکسیەکان و هاوپەیمانانیان لەڕووی کۆمەڵایەتی-ئابووری، بزوتنەوەی نیشتمانی سۆسیالیستی هێزی خۆی بۆ ئەم دوو

Scanned by CamScanner

بواره بەتەواوەتی چڕبکاتەوە و یەك بخاتەوە, بەلاَم گەر ئەم هێزانەی دابەشکرد ئەوا لەگۆڕەپانی جەنگدا بەشکست خواردوویی دەردەچێتە دەری.

کەواتە تەنها ڕێگای دووەم ماوەتەوە, ئەویش دوو ئاراستە لەخۆ دەگرێت: هانی لایەنگرانی نیشتمان پەروەرانی سۆسیالیستی بدەین خۆیان لە سەندیکاکان بکێشنەوە یاخوود لەوێدا بمێننەوەو لەپێناو ئێمەدا خەبات بکەن؟ ئەگەری دووەممان پەسەندکرد, مانەوە. بەردەوام بڕوام بەوەهەبوو کە خۆ ئاراستەکردن بەرەو بزاڤی سەندیکایی زۆری ماوە, بەوەی پاش لەوەی پارت دەستەلاَت دەگرێتە دەست ڕوو لە چارەکردنی کێشە ئابوری و کۆمەلاَیەتیەکان دەکات, ئەوکاتەی کودەتا لەپارتماندا ڕوویدا و من بووم بەسەرۆکی ڕەهای پارت, هەموو ئەو بۆچوونانەم هەلوەشاندەوە لەبایاننامەیەکدا کە باسیان لەدامەزراندنی سەندیکا دەکرد, منیش پێم ڕاگەیاندن کە دامەزراندنی سەندیکا بۆ دژایەتی کردنی خۆمان هیچ مانایەکی نییە, جگەلەمەش بەم دۆخە دارایییەمانەوە ناتوانین سەندیکایەکی وەها کارا دابمەزرێنین کە بتوانێت سەندیکای مارکسیەکان لاوازبکات, ئەمەش بەهۆی نەبوونی پەروەردەبینینی کرێکارانی نیشتمانی سۆسیالیستی بە پەروەردەی نازییەوە بوو.

هەروەها لە بلاَوکراوەیەکی دیکەمدا بەجوانی ئەوەشم ڕوون کردەوە کە نەیارانی بزوتنەوەکەمان وای پیشان دەدەن کە بزوتنەوەکەی ئێمە بۆیە سەندیکای جیاواز دادەمەزرێنێت چون حەزی سەرمایەداری هەیە, لەکاتێکدا نازی دژی خوودی دامەزراوەی سەندیکا نییە کە ماف کرێکاران دەپارێزێت , بەلَکو دژی خراپ بەکارهێنانی سەندیکاکانە وەکو هۆکارێك بۆ نانەوەی کێشەی چینایەتی و هەلوەشاندنەوەی کۆمەلَگە و تۆزانی تەواوی تاکەکان لەیەکتر.

ئەو پارتانەی پاش لە جەنگ دامەزران ئەم بنەمایەیان لەپێش چاوان نەگرتبوو, لەنێوان سالاَنی ١٩١٩-١٩٢٢ شەش سەندیکای ڕاستڕەو و دوو سەندیکای ئازاد دامەزرا, کەیەکێکیان سەندیکای پیشەسازیە سوکەکان بوو, سەندیکاکان تەمەن کورت بوون, لەبەرئەوەی باش ڕێك نەدەخران و نمونەیی بالاَشیان نەبوو, ئەوانەشی دایان دەمەزراند کورت بین بوون لە قەبلاَندنی هێزی مارکسیەکانی دوژمنیان, بۆیە کاتێك هەستیان بەخۆیان دەکرد کەلەلایەن دوژمنەوە مالَراون و تیاچوون.

Scanned by CamScanner

بەشی بیست و دوو

هونەری هاوپەیمانێتی

لەشێوازی پەیڕەوی دەرەوەدا دەستەڵاتی ڕایخ ڕێبازێکی پشت پێ ئەستوری نەبوو، بنەمایەکی دیاری کراویشی نەبوو کە سەرچاوەی ڕامیارێتیە هاوپەیمانیەکانی لێوە هەڵبقوڵێت و بەرژەوەندی نیشتمانی لێوە بەدی بهێندرێت. شۆڕش هەڵایسا و دۆخەکەی بە ئاژاوەداری هێشتەوە؛ چونکە هیچ کاتێك جولەکە و مارکسیەکان نەیان ویستووە دەوڵەتی ئەڵمانیا بەهێزبکەن و لەناوخۆدا خۆڕاگر و لەدەرێشدا بیانی ڕاوکاربێت، بەڵکو ئامانجی تاوانکارانی خەزەڵوەری ۱۹۱۸ لەناوبردنی هێز وتوانای بەرهەم هێنی ئەڵمانیا و گوێڕایەڵکردنی وڵاتە لەبۆ سەرمایەداری نێودەوڵەتی. تاوانکاران باش دەیان زانی مانەوەی ئەمانە لەسەر دەستەڵات بەندە بەتوانای جێبەجێکردنی ئەو کۆت و بەندانەی کە پەیماننامەی ئاشتی بەسەر وڵاتدا سەپاندویەتی، بۆیە هەرگیز هاوڵی دەرهێنانی وڵاتیان نەدەدا لەژێر بەندەکانی ئەو ڕێکەوتننامە ئاشتیەی هاوپەیمانان.

ئەودەمەی گەلێك دەیەوێت بەڕاپەڕین خۆی ڕزگاربکات، هەستی نیشتمان پەروەری دەگاتە ترۆپك، باش ئاگاداری ئەنجامدراوەکانی کەمە نانەتەوەییەکان دەبێت،

Scanned by CamScanner

بەهەمان شێوەش ئەوکاتەی گەلێك دەیەوێت بەرگری لەخۆی بکات یان دووچاری جەنگێك دەبێتەوە و بەهۆیەوە ڕقابەرانی ناوخۆیی لە وڵاتدا سەرهەڵدەدەن، لەم کاتەدا کۆمەڵ دژی هەموو ئەوانە دەوەستێتەوە کەخزمەتکار و جاشی بێگانە خوێن مژەکانن، ئەوانەشی کۆسپن لەپێش گەشەی نەتەوەییدا لەناو دەبرێن.

ئەو مشەخۆرانەی کە هەڵی خەزەڵوەریان قۆستەوە هەستیان بەوەکرد کە پشت بەستن بە هونەرێکی هاوپەیمانێتی کارا لای خۆیەوە دەبێتە هۆی هەست بەهێزکردنی نەتەوەیی و گێڕانەوەی متمانە بۆ دەروونی ئەڵمانیەکان، بەمەش دەتوانن دۆخەکە بگێڕنەوە بۆئەو چاڵەی لێوەی دەرهاتووە، ئەمەش نەشیاوی هونەری ڕامیارێتی دەرەوەمان پیشاندەدات پاش لەجەنگ لەگەڵ شێوازە نابەجێ بەکارهاتوەکەشی، وەگەڵ خراپی دۆخی کارگێڕی وڵات و پشت گوێ خستنی بەرژەوەندیە نەتەوەییە زیندەییەکان.

بەتەنها حکومەت لەم دۆخە بەرپرس نەبوو، بەڵکو ئەوە خوودی پەرلەمان بوو هانی دا بۆ پشت گوێ خستنی بەرژەوەندیەکانی وڵات؛ چونکە زۆرینەی پەرلەمان لەکەسانی نانەتەوەیی پێك هاتبوو، بۆ بەدی هێنانی بەرژەوەندیەکانی خۆیان نەهامەتیەکانیان دەسرەواندە دڵی نەتەوەو کۆمەڵەوە. دەبێت دان بەوەدا بنێین کە پارتمان تاکە پارت بووە گرنگی بە هونەری ڕامیارێتی دەرەکی دابێت پاش لەجەنگ لەبۆ بەدیهێنانی بەرژەوەندیەکانی نەتەوە و سەلماندنی کارایی پارت. هەنگاوی یەکەمی پارتمان لەم کاتەدا لەناوبردنی هەموو بیانی خوازان بوو لەپێشدا، ئەوجار هەنگاونان بۆ باشترکردنی دۆخی هاوپەیمانێتی و ڕامیارێتی دەرەکی.

ئەوکاتەی باسی پارتمان بەهێز و ژمارەی لایەنگرانمان زۆر بوو، ناچاری دەست نیشانکردنی هەڵوێستمان و خستنەڕووی بوو لەبۆ کاردانەوە دەبڕین لەهەمبەر پەیمان نامە دەرەکیەکانی بەناو ئاشتیدا، پارتمان تەنها لێرەدا نەوەستا، بەڵکو نەخشەی تەواوی ڕامیارێتی دەرەکی بۆ ئەڵمانیا داڕشتبوو، بەبێ دوورکەوتنەوە لە نەخشەی گشتی پشت پێبەستراوی پارتمان.

بزوتنەوەکەمان دەبوو لەپێشدا گەل وشیاربکاتەوە، ئاراستەی زۆرینەی گەل و بەرپرسان دەکات لەبۆ پەیڕەوکردنی ئەو ڕێوشوێنانەی کە قازانجی هەموو گەلی تێدایە بەمەبەستی بەدی هێنانی ماف و سەروەریەکانی هەموان. هەر چەشنە کێشەیەکی

Scanned by CamScanner

رامیاری دەرەکی دەبێت لەم ڕوانگەیەوە لێی بڕواندرێت: ئایا بەڕاست چارەکردنی ئەو ناریشەیەی دووچاری گەلەکەمان بووەتەوە لەڕێگەی ئەوپێشنیارانەی ئێمە کێشەکە دەئاڵۆزکێنێت یان چارەی دەکات؟ ئەی لەئێستا و لەداهاتوشدا خزمەتی بەرژەوەندیەکانی گەلمان دەکات، یاوەکو بەزیان بەسەر گەلەکەماندا دەشکێتەوە؟

ئەمە تاکە ئاماژەبوو کە پێویست بوو لەسەری بوەستین؛ چون ئەمە تاکە ڕێگەیە لەسایەیدا دەتوانین هەموو کێشە ئاینی و مرۆڤی و بۆچوونی و ململانێ هەمە جۆرەکان بتوێنینەوە.

***

بەر لەجەنگ دەبوو ڕامیارێتی دەرەکی ئەڵمانی خۆراکی تەواو بۆ گەلی ئەڵمانی دابین بکات لەبۆ پشت ئەستوربوون بۆ گەیشتن بەئامانجەکەی، لەگەڵ دابینکردنی توانا و هێزێکی زێدەبار بۆ ڕایخ بە پەیڕەوی هاوپەیمانێتی کەلە ئەزمونەوە وەرگیرابێ. کارەکان دوای شکستی جەنگ بەم شێوەیە مایەوە، جگە لەم جوداییە کەمە: پێش لەساڵی ۱۹۱٤ پێویست بوو لەسەر ئەڵمانیا قەوارەکەی خۆی بپارێزێت و هەڵەکانی مانەوەی بۆ دابین بکات، پشت بەخۆی ببەستێت بەشێوەیەکی سەربەخۆیانە، بەڵام لەم ڕۆدا دەبێت دەوڵەت بوژانەوە بۆ گەل دابین بکاتەوە، لەڕێگەی بوژانەوەی خوودی دەوڵەتەوە، بەبێ بوژانەوەی خوودی دەوڵەت هیچ چارەیەك نییە بۆ پەیڕەوکردنی ڕامیارێتیەکی دەرەکی کارا و سەرکەوتوو کە دەستەبەری پاراستنی قەوارەکەی و گەل و خۆراك و فاکتەرەکانی گەشەی بێت.

بەشێوەیەکی گشتی پەیڕەوی دەرەوەی ئەڵمانیا لەم ڕۆدا دەبێت گەلی ئەڵمانی هامادەی گرتنەبەری ڕێوشوێن گەلێك بکات کە لێوەی بتوانێت سەربەخۆیی و ئازادی وەربگرێت، بۆئەوانەشی کە ورەی خەڵك دەڕووخێنن نابێت ئەوەیان لەبیربچێتەوە کە مەرج نییە گشتاندنی خاك هۆکاری سەرکەوتنی ڕاپەڕینی ڕزگاربوون بێت، بەڵکو تەنها دیارکەوتنی نیشانەی ڕزگاری لەیەك ناوچەی بچووکی وڵاتدا بەخێرایی دەتەنێتەوە و هەموان دێنەپاڵی بۆ تێکۆشان و بەدەست هێنانەوەی مافەکانیان لەڕێگەی چەکەوە.

بڕوام وایە ئەو گەلەی بڕوای بە ژێردەستەیی هەبێت لەبری دابەشکراوی خاکەکەی ئەو گەلە جگە لە کۆیلەبوونی هیچی دیکەی پێشیاونییە. ئەوردەمەی گەلێك کۆمەڵێکی

Scanned by CamScanner

ڕاپەڕێت و سەرکەوتوو دەبێت ئەوا بۆ تەنینەوەی پێویستی بە ئامادەکاری پێش وەختە بۆ هەست بزواندنی هەموانی دی کە تائەو ساتەش کۆیلەی ستەمدیدەن، لەم کاتەشدا پێویستە ئەم ستەمدیدانە بەجوانی لەسەر بەکارهێنانی چەکی هزر و چەکی تفەنگی ڕابهێندرێن و هانی هەموان بدرێت لەبۆ یەکگرتن و کارکردن بۆ بەدەست هێنانی ئامانجی هاوبەشیان، کە ڕزگاربوونە لەستەم و کۆکردنەوەی پەرتەوازەبووەکانی نەتەوەیە لەژێر یەك دروشمدا.

ئەو دەمەی ئەم دۆخە پەیوەندی بەوەوە هەبێت کە دەوڵەتێك پارچەیەك لەخاکەکەی داگیرکراوە، دەبێت دەوڵەتی بەش خوراو بەر لەوەی بیر لە گێڕانەوەی پارچەکەی خۆی بکات، بیر لە بەهێزکردنی هەستی نەتەوایەتی لەناوخۆدا بکاتەوە، واتە لەم کاتەدا دەبێت بە بەدیهێنانی کارەگرنگەکەی لەپێشدا باسی زەویە داگیرکراوەکانی نەکات: واتە لەپێشدا پێویستە نیشتمانی دایك لەدەست بێگانە پەرەستان ڕزگاربکرێت، چونکە ئەرکی ڕاستەقینەی ڕزگارکردندەکەوێتە ئەستۆی خوودی ئازادنشینانی دەوڵەتی دایك نەوەك کۆیلە کراوەکانی دەوڵەتی بەناو دایك، بۆئەم مەبەستەش دەوڵەتی دایك دەبێت لەپێشدا خۆی بەتەواوەتی ڕزگاربکات و شمشێرەکەی بەتیژی بخاتە کێلانەوە بۆئەوەی هەرکاتێك پێویستی پێی بوو دەری بێنێت و لەگەردەنی داگیرکاری پارچەکانی دیکەی بدات و ناچاری بکات دەست لەم زەویانە هەڵبگرێت کەلەژێر هەرناوێکدا داگیری کردووە.

ئافراندنی تیغی تۆڵە دژی دوژمنانی نەتەوە ئەرکی سەرەکی دەوڵەتی نەتەوەییە لەناوخۆدا، دابین کردنی کەش و هەوایەکی گونجاو بۆ دروستکردنی تیغی تۆڵە پێتڤی وە هونەری ڕامیارێتی دەرەکی سەرکەوتووە.

لەدەسپێکی ئەم پەرتووکەدا بە سانایی شیکردنەوەی ئەو هۆکارانەمان کرد کە بووەهۆی لە بە لاڕێدابردنی وڵاتی ئەڵمان بەر لەجەنگ، لەبۆ پاراستنی کیانی نەتەوەکەمان و دابینکردنی تەواوی خۆراك بۆ گەلەکەمان دەمان توانی یەکێك لەو چوار هۆکارەسەرەکیەی هەبوون وەربگرین، پایە بەدەستانمان هۆکاری چوارەمیان هەڵبژارد لەبۆ بەکارهێنان، بەو مانایەی لەبری ئەوەی دەستەلاتی وڵات لە نێو خودی ئەورووپادا پیادە بکات هەستا بەگرتنەبەری ڕامیارێتیەکی داگیرکاری بازرگانی دەرەوەی کیشوەر، بەو بڕوایەی ئەمە هیچ زیانێکی بۆ گەلی ئەڵمان نابێت، ئینجا

Scanned by CamScanner

پێویستی بەشەڕ نییە بۆ بەدەست هێنانی ئامانجەکان, لەکاتێکدا فاکتەری سەرەکی هەڵایسانی جەنگی جیهانی بەرفراوان و ناچاری خۆبەدەستەوەدانی ڕایخ لەهەمبەر شکستدا ئەم چەشنە ڕامیارێتیە بوو.

دەبوو ڕایخ لەچوار هۆکارەکە سێیەمیان هەڵبژێرێت, بڵاوبوونەوەی دەستەڵات لەخوودی ئەوروپادا, ئینجا بیرکردنەوە لەبۆ داگیرکاری دەرەوەی کیشوەر, بۆ بەهێزبوونی خوودی وڵاتی ئەڵمانیا و پەلکێشانی لە کیشوەری ئەوروپادا پێتڤی بە لەیەک گەیشتن و مۆرکردنی پەیمان نامەهەیە لەنێوان بەریتانیا و ئەڵمانیادا, یاخوود لەڕێگەی بەهێزکردنی خوودی سوپای دەوڵەتی ئەڵمانیاوە دەبێت وگەیاندنی بە ترۆپکی چەکدارێتی و شیاو بۆ بەکارهێنان لەسەر هیسابی کارەکانی دیکەی وڵات, بەتایبەت واری هزری, بەڕام ڕایخ ئەم کارەی ئەنجام نەدا, ئەوانەشی لغاوی شۆڕشی هزریان لەچنگدابوو لەبیریان کردبوو کە ئەم هزرەی ئەوان بنچینەی ئازادی ڕامیارییە, هەر نەتەوەیەك دوودڵ و ڕاڕابێت لەسەر دەست نیشانکرنی چارەنووسی ئەوا ناتوانێت بەرهەمێکی هزری بەهێز بخاتە بوونەوە.ئەو دەمەی دەستەڵات شورا یان سوپای گەورە و جوان گۆشکراو و ڕاهێنراوی بەهێزی هەبوو ئەوکات برەو بەفکر و ڕۆشنبیریش دەدرێت, تەنانەت شۆڕشی هزری لەسەردەمی بیرکلیسدا دوابەدوا جەنگە وێرانکارەکەی گەلی فارس و گریك هاتە بوونەوە و دیارکەوت, ڕۆماش پاش لەوەی لە ئەندێشەی جەنگ و ململانێ دەرباز بوو توانی سەرکەوتنێکی گەورە لەبواری زانست و هونەردا بەدەست بهێنێت.

بەڵام ئایا لەم کاتەدا دەتوانرێت چاوەنواڕی پێشکەوتنێکی بەرفراوانتربکرێت لە وڵاتێك کە زۆرینەی ئەندام پەرلەمانەکانی زۆربڵێن و زۆرینەی دانیشتوانەکەی نەخوێندەوارن, سیاسیەکانی هەڵپەرەست و باری سەربازی نەشیاوە؟! لەم کاتەدا قوربانی دان کەبۆنێکی سەرکەوتنی لێدێت هیچ قازانجێکی بۆ نەتەوە دەبێت؟

بەڵێ دەکرا لەڕێگەی کەسایەتیەکی ژیری وەکو فردریکی گەورەوە بەدی بهێندرێت, ئەم پیاوە لەڕێگەی بەهێزکردنی باری سەربازی و ڕامیارێتی وڵاتەوە هەموو کارێکی ئەنجام دەدا, بەڵام ئەو کەسانەی دەیانەوێت و پێشتر چاوەنواڕی ئەوە بوون لەم جۆرە مارکسیە سورانە کە لەڕێگەی پەرلەمان و دیموکراتیەوە خەونەکانیان بۆ بەدی بهێنن ئەوا جگە لە مێشك پووچی زیادتر شایەنی کەسانی بڕوا بوو بەم بۆچوونە نییە.

Scanned by CamScanner

لەبەرئەوەی ئەم ئەندام پەرلەمانانەی وڵات تەنها شتێك بیریان لێی نەکردبێتەوە بەهێزکردنی دۆخی ڕامیاری وسوپایی ڕایخ بوو، ئەمانە ئاوەزیان بە ئاریمانی جوو فرۆشتبوو، ئەو بۆخۆی بەچ شێوەیەکی بیویستایە ئاراستەی دەکردن.

بەبێ ئامادەکاری بۆ باری سەربازی و خۆراکی و ڕامیاری وڵاتی ئەڵمانیا تەقلی جەنگ بوو، پاش کارلەکار ترازان بەرپرسان هەستیان بەخاڵە لاوازەکانی دەستەڵاتەکەیان کرد، تا ئەوکاتەی مۆتەکەی جەنگ بەرقاپی پێنەگرتبووین بەدووی هاوپەیمانی ڕاستەقینەدا نەبووین لەبۆ پڕکردنەوەی کەلێنەکانی وڵات، لەبری ئەوەی ئینگلیزەکان بکەنە هاوپەیمانی خۆیان و پەلاماری ڕووسیابدەن یان ڕووسیەکان بکەنە هاودۆستی خۆیان هێرشی بەریتانیەکان بکەن، کەچی لەیەك کاتدا هێرشی هەردوو بەرەی ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوایان پێکردین، بۆیە لەم کاتەدا تاکە هاوپەیمانێك بۆ ئەڵمانیا مابێتەوە بنەماڵەی هابسبۆرگی نەمسابوو!؟

***

هونەری ڕامیارێتی ئەڵمانیا بەر لەجەنگی جیهانی زۆر بێ سەرو بەری و بێ ئامانجی پێوە دیاربوو، خۆنەگەر پێش لەجەنگ تارادەیەك دەزانرا کە وڵات پەیڕەوی ڕامیارێتی داگیرکاری بازرگانی دەرەکی دەکات ئەوا لەم ڕۆژدا ئەوەش بوونی نییە و نازانین چی دەکەن و دەیانەوێت بەم شێوە حوکمڕانیە سەقەتەیان بەکوێرابگەن؟

گەر بەجوانی لە بارودۆخی کۆمەڵانی ئەورووپی بکۆڵینەوە، لەڕوانگەی هێز و تواناوە، ئەوا لەم کاتەدا ئەو ڕاستیانەمان بۆ ڕوون دەبێتەوە.

گەر لە دیرۆك بڕوانین لە ناوەڕاستی سەدەی حەقدەوە تاوەکو ئەمڕۆ دەبینین کە بەریتانیا ڕامیارێتی ناوەندبوون یان هاوسەنگی هێز لەکیشوەرەکەدا لەڕێگەی ئاژاوە نانەوەوە پەیڕەو دەکات، ئەمەش بۆئەوەیە بەئاسانی بتوانێت لەدەرەوەی کیشوەرەکەی گەشە بەبواری داگیرکاری خۆی بدات، لەدەسپێکی هاتنەسەر تەختی ئەلیزابێسی شاژنەوە تاوەکو ئەمڕۆش بەریتانیا ڕامیارێتیەکی کۆنی بەکارهێناوەو دووبارەش بەکاری دەهێنێتەوە، بەڵام بەپەردەپۆشراوی ڕەنگ جیاواز، ئەویش نەهێشتنی دامەزراندنی دەوڵەتێکی بەهێزە لەئەورووپادا کە بتوانێت شان بەشانی بەریتانیا بوەستێتەوە یاخوود کیشوەرەکە بۆخۆی ڕام بکات. بەمەبەستی بەدی

Scanned by CamScanner

مێنانی ئەم ئامانجە بەریتانیەکان یەک بەدووی یەک ئەوپەڕی هەوڵی خۆیانداوەو هەموو ئامرازێکیان بەکارهێناوە جا هەرچی و چۆنێك بێت، بێ ئەوەی هیچ بەریتانیەك ناپاکی لە دەوڵەتەکەی بکات.

ئەوکاتەی جەنگێك لە کیشوەرەکەدا هەڵدەگیرسێت هەموو دەوڵەتان بە شکستەوە لێی دەردەچن، بەڵام بەریتانیا بەهێزتر دەبێت! ئەودەمەی داگیرگەکانی لەئەمریکای باکوور بڕیاری سەربەخۆ بوونی دا، بەریتانیا بڕیاری پاراستنی ناوچەکانی پشتەوەی ئەو کیشوەرەی دا، بۆئەمەش دەستی دایە جەنگێن لەبۆ لەناوبردنی دەستەڵاتی هۆڵەندی و ئیسپانیەکان لەدەرەوەی کیشوەرەکە و لێسەندنەوەی توانادای دەریاییەکان، دواتر خۆی ئاراستەی فەڕەنساکرد لەوەی دەبێت وانەیەکی ئەمیش دادات و نەهێڵێت دوورگەکانی بکاتە ئامانج و هەنگاو بۆ داگیرکردنی بنێت، بۆئەمەش بەوپەڕی تواناوە هەوڵی لاوازکردنی فەڕەنسا بدات، ئەوکاتەی ناپلیۆن لاواز بوو ئەم کارەی بەئەنجام گەیاند.

بەڵام ئینگلیز لەدژوەستانی بەرزفڕانی ئەڵمانی پەلەی نەکرد؛ چونکە باش دەیزانی لەم کاتەدا نەتەوەی ئەڵمانی یەك دەنگ و یەك مشتن، سەرباری ئەوەی کارەکانی خوودی ئەڵمان لەدەریدا مەترسیەکی ئەوتۆ نەبوو لەسەر پلانە ماوەدرێژەکانی ئینگلیز، بەڵام لەهەمان کاتدا بەریتانیەکان پێشتر نەخشەی گورز وەشاندنیان لە ئەڵمانیا داڕشتبوو، بۆئەمەش چەشنێکی نوێی ناڕوونی لە ڕامیارێتی لەهەمبەر ئەڵمانەکان بەکارهێنا، سەرباری ئەوەی کاتی زۆری دەویست، بەڵام ئەنجامی باشی دەبێت، ئەم کارەش پێویستی بە بانگەشەکار و وتاربێژی بەهێز هەبوو، وایشی کرد و کارەکەی خۆی ئەنجامدا.

پاش جەنگی (١٨٧٠-١٨٧١) ی ناسراو بەجەنگی حەفتاکان بەریتانیا زۆر بەڕوونی ڕامیارێتی خۆی لەبەرامبەر ئەڵمانیا خستەڕوو، لەم کاتەدا سەرکردەکانمان هەلێکی گرنگیان لەدەستدا کە بەریتانیا لە هاوپەیمانێك دەگەڕا بۆ بەکارهێنانی دژ بەڕووسیای بەرەو گەشەهەنگاونەر، ئەمەش لەڕێگەی هاوپەیمانێتی بەستنی نێوان هەردوو وڵاتەوە دەبوو، وەگەڵ پەیوەندی دروستکردن دەگەڵ دەستەڵاتی ئەمریکای شارنشینی پیشەسازیی، کەهەموو جهانی سەرسام کردبوو. ئەوکاتەی سوپاکەمان گورزێکی کوشندەی لەفەڕەنسا وەشاند دیتمام بەریتانیا بە ناڕوونی لێمان دەنوارێت

Scanned by CamScanner

و ڕامیارێتیە ئەوروپیەکانی بەشێوەیەکی نوێتر داڕشتەوە ئەویش: لاوازکردنی ئابوری ئەڵمانیا و ڕێگرتنی لەوەی دەیەوێت جهان لەڕووی بازرگانیەوە داگیربکات, لەژێر ناوی پاراستنی ئاشتیدا بەریتانیا هەستا بەکۆکردنەوەی هێزی وڵاتانی ئەوروپی دژبەئێمە, هەموو کۆڕابوون لەوەی کە بەتەنها توانای گورز وەشاندنیان لە دەوڵەتی شکۆمەند وخاوەن سەروەری ئەڵمانیایان نییە. بەڵام ئەوانەشی بڕوایان وابوو بەفرت و فێڵ دەتوانن وڵاتە ئەوروپیە دژەکانیان هەڵبەخەڵەتێنن ئەوانە گەمژەبوون, ئەوانەشی خۆیان بە زل و زاڵ دەزانی لەچەواشەکاران بێ نرخترن و زیانیان لەوان زۆرتربوو, کەر ئەشچێتە خانەی ناپکی نەتەوەییەوە.

شۆڕشی ئەڵمانیا سنورێکی بۆئەو مەترسیانە دانا کە بەریتانیا هەیبوو, پاش ئەوەی شکستی جەنگ هەموو هێز و توانایەکی لەئەڵمانیەکان سەندبۆوە شتێك نەمابوو بەناوی شکۆمەندی و باڵایی دەرەکی ئەڵمانی و وڵاتانی دەوروبەر سڵی لێبکەنەوەو لێی بترسێن. بەریتانیا زۆری سەیر لەوە دەهات چۆن شکستی دەوڵەتی ئەڵمانیا کە چوار ساڵ و چەند مانگێك کاری بۆ دەکرد بووە هۆی تێکدانی نەخشە ماوەدرێژەکانی ئەو و تێکدانی دۆخی ئاسایی کیشوەرەکە؟! بەریتانیا لەسەرەتای جەنگەوە هانی وڵاتانی ئەوروپی دیکەی دەدا لەبۆ داڕماندنی ئەڵمانیا, پاش لەسەرکەوتنی پلانەکەی ڕکێکی نوێی بۆ دیارکەوت ئەویش فەرەنسابوو, کە هەم هێزی وشکانی هەبوو, هەمیش لەدەریادا تاڕادەیەك بەهێز بوو.

ئەودەمەی بەریتانیا دووچاری ئەم بارە نەخوازراوە هات, دیپۆماتەکان نەیان دەزانی پیلانی چی و نوێتر دابڕێژنەوە, حایرمابوون, چون باش دەیانزانی ئەو بانگەشەیەی چوارساڵە لەدژی ئەڵمانیا ئاراستە کراوە ناتوانرێت لەیەك شەوو ڕۆژدا دژبە فەرەنسا بابدرێتەوە, بەریتانیا زیانێکی زۆری هەبوو لەجەنگدا لەکاتێکدا فەرەنسا لەو باشتربوو, ئەو دەوڵەتانەشی پاشکەوتەی بەهێزن بێگومان لەدۆخێکی وەها شوێنی فەرەنسا دەکەوتن دژ بەبەریتانیا گەر هەنگاوێکی دژە فەرەنسا بهاویشتایە.

تاکە وڵاتێك توانای سنوردانانی هەبێت لەهەمبەر چاوبرسێتیەکانی فەرەنسادا بەتەنها ئەڵمانیایە, بۆئەمەش بەریتانیا دەبوو سوود لەئەڵمانیا وەربگرێت بۆ لەناوبردنی فەرەنسا , بەڵام دوای چی, شکستی جەنگ هەموو شتێکی جوان و

Scanned by CamScanner

بەهێزی ئەڵمانیای لەناوبرد, ئەڵمانیا شۆڕش و شەڕی ناوخۆی دووچاربوو, لەجەنگ کشایەوەو هیچی دەست نەکەوت جگە لەهیچ, هەموو بەدەوری فەرەنسادا سەرقاڵی ماستاوکردن و خۆنزیك کرنەوەبوون , بۆیە لبەریتانیاش بەناچاری دەستی تێکەڵی فەرەنسا کرد بۆ دابەشکردنی بەرهەمەکانی جەنگ و دوانەکەوتن لەڕێڕەوتی پێشکەوتن و داگیرکاری.

ئەودەمەی بەریتانیە بەتەواوەتی دژبەری کردنی خۆی لەهەمبەر ئەڵمانیادا ڕاگەیاند, دۆخی سوپای ئێمەی ئەڵمانی زۆر باش نەبوو, لە ئەورووپادا دوو دەوڵەتی بەهێزی وشکانی هەیە, ئەوانیش فەرنسا و ڕەووسیایە, هەریەکە لەمانە توانای ڕووبەڕووی بوونەوەی هێزی ئەڵمانیان هەیە بەتەنها جا وەرە لەگەڵ سەردار و ئیمپراتۆریەتی دەری (بەریتانیا)دا یەکبگرن لەدژی ئەڵمان؟ پێگەی ئەمڕۆی فەرەنسا جیاوازە لە پێگەی دوێنێی ئەڵمانیای پێش جەنگ, بەهێزترین دەوڵەتی سەربازییە لە کیشوەرەکەدا, لەم ڕوانگەیەشەوە هیچ چەشنە ڕکابەرێکی ڕاستەقینەی نییە, لەباشوورەوە سروشت پشتی گرتووە لەهەر هێرشێك کە ئیسپانیا و ئیتالیا بەنیازی بن, پاش لەڕووخانی ئەڵمانیاش فەرەنسا ترسی لە ئەڵمان نەما, سەرباری دەستڕاگەیشتنی بەسەر کەنارەکانی ڕۆژئاوای نزیك لەبەریتانیا کەبەناوەندێکی جەنگی دادەنرێت و هەمیشە دانیشتوانی ئەو ناوچەیە لەژێر میهرەبانی تۆپە دوور مەوداکاندان, سەربازی هێزی ئاسمانی- ژێرناوییە فەرەنساییەکان توانای بەرپەرچدانەوەی بەریتانیەکانیان هەیە, لەرێگەی کەناراوەکانی زەریای ئەتڵەسی و دەریای سپی ناوەڕاستەوە.

بەم کارەش بەریتانیا گەورەترین زیانی لەخۆی دا لەوەی ئەڵمانی دووچاری شکست کردەوە, بەم کارەی هەلی تەواوی بەخشیە فەرەنسیەکان بۆ بوون بەسەرداری ئەورووپا. ئەوکاتەی بەریتانیا هەرێمە یەکگرتوەکانی ئەمریکاشی بە دوژمنی دەریایی خۆی هەژمارد هەڵەی کرد, لەبواری ئابوریشدا بەریتانیا دەستی لەکۆمەڵێك ناوچەی ستراتیژی وەها بۆ هاوپەیمانانی هەڵگرت کە دەستبەری بەرژەوەندی زینەدەییەکانی بوون.

بەڕاستی ئامانج و کاری دیپلۆماتە فەرەنسیەکان هەمیشە پێچەوانەی ئینگلیزە. بەریتانیەکان چاودێری ڕاگرتنی هاوسەنگی هێز دەکەن لەکیشوەرەکەدا, ئەوکاتەی

Scanned by CamScanner

ولاَتێک ئەختێک سەنگینتر دەبێت ئەوکات بەگورزی گورچکبڕ بارە قورسەی پێ دادەگرێتەوەو سوکی دەکات و نامێڵێت بەئاسانی سەنگی خۆی بە بەهێزی ڕابگرێت, بەلاَم فەڕەنسیەکان سەرباری ئەوەی هەمان پلانیان هەیە بەلاَم لەچوارچێوەیەکی تەسکەبەردا ئەنجام و پەیڕەوی لێدەکەن. گرنگ لەڕوانگەی هەردووکیانەوە سەرپێنەکەوتنی ئەڵمانیا و دەریانەکەوتنیەتی وەکو دەوڵەتێکی بەهێز, چون باش دەیان زانی گەلی ئەڵمانی یەکگرتوو هێزێك پێکدەهێنێت کەبەئاسانی کەس ناتوانێت بەسەریدا زاڵبێت, بۆیە دیپلۆمات کاران و پلان داڕێژەرانیان زۆر بەجوانی چاویان بڕیبووە چۆنێتی لاوازکردنی ولاَتەکەمان, ئەمەش لەڕێگەی هاندانی گروپە جیاخوازەکانەوە بۆیان دێتەبەرهەم, لەگەڵ داگیرساندنی ئاگری کێشە لەولاَتدا بەجۆرێك دەوڵەت بوونی خۆی بە مەزیەتەوە ببینێتەوە, بەم کارەش دەوڵەتۆچکە ئەڵمانیەکمان هەڵدەستن بە لاوازکردنی خوودی ئەڵمانیا و ڕاگرتنی هاوسەنگی هێزی ئەوروپی و هێشتنەوەی هێز بۆ بەریتانیا.

***

لەسایەی ئەو ڕاستینانەی خستمانە ڕوو هیچ هاوپەیمانێك لەبەریتانیا باشتر نییە بۆ ئەڵمانیا, نکوڵی لەوە ناکەم ڕامیارێتی بەکارهێنانی سوپا لەجەنگدا لەلایەن ئینگلیزەکانەوە نەهامەتیەکی زۆری بۆ هێناین, بەلاَم ڕق لێبوون لەدەوڵەتێك کە ئێستاکە قازانجێکی نەماوە بەڵکو زیانی بەرکەوتووە لەهەمبەر شکست خواردنی ئەڵمانیادا کەڵی چییە, ئەمەش دوای ئەوەی بەریتانیا بەباشی چاوبرسێتی فەڕەنسیەکانی بۆڕوون بوویەوە.

بەریتانیا و ئەڵمانیا کە یەك دوژمنی هاوبەشیان هەیە دەتوانن بۆ لەناوبردنی یەکبگرن, لەهەمان کاتدا نابێت ڕامیارکارانی ئەڵمانیا بەدووی ئەندێشەوەبن, وا نەبن لەهەمبەر سۆزێکی درۆینەی کەسێکی بێگانە خۆیانی بۆ کۆت بکەن, واتە بە سۆز نا بەڵکو بە ئاوەز کاربکەن. ناشتوانێن بڵێین دادپەروەری ئەڵمانیا لەڕێگەی بەریتانیاوە بەدی دێت؟ چونکە بەریتانیا هەر بەریتانیایە و ئیتالیا و ئەمریکاش هەمان شت, کەواتە نابێت بەهیچ شێوەیەك لەڕێگەی سۆزەوە هەڵبخەڵەتێنرێن و بەبناغەی هاوپەیمانێتی بزانین, مەرجنیە لەکاتی بوونی هاوپەیمانێتیدا سۆزی یەکتر لەبارچاو بگیرێت بەڵکو دەستکەوتی یەکتر لەپێش چاوان دەگیرێت, واتە کەسێکی ئینگلیزی

Scanned by CamScanner

دەتوانێت ڕامیارێتیەکی قازانجدار بۆ ئینگلیز و ئەڵمانەکان پەیڕەوبکات لەبری ئەوەی بەتەنها بڵێین: ئینگلیزەکان دەبێت بۆ قازانجی ئێمەی ئەڵمانی کاربکەن.

لەوکاتەی باڵی ئەڵمانیا شکاوەو شاپەڕەکانی فەرەنسا بۆ فڕین درێژتر دەبێت زۆرێک لەوڵاتە ئەوروپییەکان دەترسن, فەرەنسا واخەریکە لەڕووی سەربازی و ئابورییەوە زۆر بەهێز و بەهێزتر دەبێت, ئێمەی ئەڵمانی تائەم کاتەش خۆمان یەکلایی نەکردۆتەوە لەوەی دوژمنی خۆمان بناسینەوە, کە دوژمنێکی مەترسیدار و بێبەزەییە, ئەویش فەرەنسیەکانن, جا ئەم فەرەنسیانە یەعقوبی بن یان بۆربۆنەکان, یان بنەماڵی بۆناپەرت یام دیموکراتە بۆرژواکان, کۆمارییە میانگیرەکان یان مارکسیە سور خوازەکان, هەریەکە لەمەمان لەسەر دەستەڵات بێت ئامانجی سیاسەتی دەرەوەی تەنها دەستگرتن بووە بەسەر ڕینانیا ی ئەڵمانی و پارچەپارچەکردنی ئەڵمانیا بووە.

ئینگلیزەکان پێیان ناخۆشە ئەڵمانیا گەشەی ڕەوان بکات, بەڵام فەرەنسیەکان حەزیان لە پاکتاوکردنی نەخشەی ئەڵمانیایە. لەمڕۆدا ئێمەی ئەڵمانی کاربۆ بوون بە دەوڵەتێکی مەزن ناکەین بەڵکو تەنها بەدووی دەستکەوتنی تیکە نانێک بۆ منداڵەکانمانەوەین. گەر بەجوانیش لە هاوپەیمانێتیەکانی ئەوروپامان بنواڕین دەبینین تەنها ئینگلیز و ئیتالیا بۆمان بەکەڵك دێن, ئینگلیزەکان ڕقیان لە باڵهاویشتنی فەرەنسیەکانە لەترسی ئەوەی ڕۆژێك هەڕەشە لەبەرژەوەندیەکانی نەکات, ئاشکرێت ئەو کاتەی فەرەنسا سەرقاڵی داگیرکردنی کانە خەڵوزەکانی ئەوروپای ڕۆژئاوایە بەریتانیا دەستەوەستان دابنیشێت, چون باش دەزانێت گەر فەرەنسای هاوپەیمانی دوێنێی ئەم کانە خەڵوزانە هەمووی داگیربکات ئەوکات بەئاسانی دەبێتە خاوەنی سیاسەتی ئاراستەکردنی کیشوەری ئەوروپا و ئابوری جیهان و زۆربوونی دەستەڵاتی فەرەنسیەکانیش لە کیشوەرەکە تەنها مانای لەناوچوون و بەرتەسکبوونەوەی دەستەڵاتی بەریتانیایە لەم کاتەدا و هیچی تر.

ئیتالیاش زۆر بەمەترسیدارانەوە لە فراوانبوونی دەستەڵاتی فەرەنسا لە کیشوەرەکە دەنواڕێت؟ چون ئیتالیا زۆری حەز بە داگیرکردنی ئاوزێڵی دەریای سپی ناوەڕاست و پەلکێشانە بۆ ئەفریقاو داگیرکردنی وڵاتانی ئەو ناوچەیەش کە دەکەونە نزیک دەریای سپیەوە بوو, واتە ئیتالیا بۆئەوە نەچووە جەنگەوە بۆئەوەی فەرەنسا بەهێزبکات, بەڵکو تەنها بۆ گورز وەشاندن لە ئەمسای دراوسێی پێشتە جەنگەوە,

Scanned by CamScanner

بەڵام ئەوەشی لەیاد نەکردبوو کە مەترسی فەڕەنسیەکان هیچ کات لە ئەمساویەکانی ڕۆژهەڵاتی کەمتر نییە.

ئەمەش مانای وایە بوونی دەوڵەتێکی بەهێزی ئەڵمانی هیچ زیانێکی کاریگەری نابێت بۆهەریەکە لە بەریتانیا و ئیتالیا، بەڵکو هۆکاریش دەبێت لەبۆ باشتر چەسپاندنی بەرژەوەندیەکانی ئەم دوو دەوڵەتە لەکیشوەرکەدا، واتا قازانجی لە زیانی زیادترە.

ئەوکاتەی سەرقاڵی تاوتوێ کردنی بەستنی هاوپەیمانێتی دەبین لەگەڵ ئیتالیا و بەریتانیادا پێویستە سێ بنەمای گرنگ لەپێش چاو بگرین، کە بنەمای یەکەم پەیوەستە بە خوودی ئەڵمانیایەوەو دووەم و سێیەمیش بە بەرژەوەندیەکانی ئیتالیا و بەریتانیاوە.

بەڵام لەپێشدا ئەبێت ئەوەمان لەیادبێت، ئاخۆ هیچ دەوڵەتێك هەیە بیەوێت هاوپەیمانێتی دگەڵ ئەم ئەڵمانیایەی ئێستا ببەستێت؟ چۆن دەبێت دەوڵەت گەلێکی بەهێز و هێرشبەری خاوەن پلانی ماوەدرێژ دەستبخەنە دەستی دەوڵەتێکی شکست خواردووی جەنگی بێ پلانی وەکو ئەڵمانیاوە! لە ئەڵمانیادا کە بنەماکانی مارکس و جوولەکان بەناوی دیموکراتیەوە زۆرینەی نابیناکردووەو هەڵخەڵەتاندووە و نازانن چی دەگوزەرێت، لەم کاتەشدا هیچ دەوڵەتێك ناتوانێت چاوەنواڕی هیچ قازانجێك بکات لە دەوڵەتێکی ملشۆڕی هیچ لەبارە نەبوو، کەتەنانەت توانای بەرگری کردنی لەخۆیشی نییە، ئەم دەوڵەتە هیچ هەنگاوێك نانێت بۆ خۆڕزگارکردن لەو نەهامەتیانەی کە پەیمان نامەکانی ئاشتی بەسەریاندا سەپاندوویەتی، ئەمەش بەهۆی ئەوەوەیە کە خاوەن خێسە پیسە نێودەوڵەتیەکان دەستیان گرتووە بەسەر ئەم وڵاتەدا.

بێگومان هەر دەوڵەتێك بیەوێت بەبەهێزی بمێنێتەوە ئەوا هەنگاو نانێت بۆ هاوپەیمانێتی دروستکردن لەگەڵ ئەم دەوڵەتەی کەلەلایەن خوودی ئەندام پەرلەمانەکانیەوە هەڵدەمژرێت.

ناشبێت ئەوە لەیاد بکەین کە، هەرچەندە مانەوەی ئەڵمانیا بە لاوازی قازانجێکی بۆ ئینگلیزەکان نییە، بەڵام لەلایەن جووە جیهانیەکانەوە بەخێرهاتنی لێدەکرێت، لەگەڵ بەرژەوەندی و پلانەکانیدا بەهاوتای دەزانێت، بەتایبەت ئەوکاتەی دیارکەوت کە پلانە نهێنیەکانی بەریتانیا دژە و پێچەوانە لەگەڵ جووەکاندا، بۆیە جووەکان دەیانەوێت

Scanned by CamScanner

هەموو کۆڵەکەکانی ئابوری و ڕامیاری ئەڵمانیا خواربکەنەوە بۆئەوەی خۆیانی پێبەرزبکەنەوە، هەموو هەوڵێك دەدەن لەبۆ بە بەلشەفی کردنی ئەڵمانیا، بۆئەوەی دەست بەسەر ئابووری نەتەوەییدا بگرن، ئەوکاتەشی هەستیان بە کەم توانایی مارکسی ئەڵمانی کرد لەهەمبەر دەستەڵاتە نەتەوەییەکەیدا، ئاگری جەنگیان هەڵایساند و ئەڵمانیایان پێ فرێدا و لەناوخۆشدا شۆڕشیان هەڵایساند و فەتارەت بەدووی فەتاریان بەسەر ئەڵمانیادا هێنا.

جووە جیهانیەکان ئەڵمانیایان کردە ناوەندێك بۆ داڕشتنەوەی پیلانگێڕی و کۆبوونەوەو دەست نیشانکردنی ئامانجە دوور مەوداکانیان، چونکە بەلشەفیکیەکانی وڵاتەکەمان، واتە تێکدەرانی ویژدانی نەتەوەی ئەڵمانی، ئەوپەڕی هەوڵ دەدەن بۆئەوەی هەرچی هێز و توانایەکی وڵاتەکەمان هەیە بیخەنە ژێر دەستەڵاتی دامەزراوە جووییە بانکیەکانەوە، ئەمەش هەنگاوێکی مەزنە لەبۆ داگیرکردنی هەموو جهان لەلایەن جووەوە. لە بەڵگەنامەی (داناکانی جوولەکە)-دەستوری بزوتنەوەی جورخوازی-دا هاتووە: ئەڵمانیا دەبێت ببێتە تەوەری تێکۆشانی جوولەکە لەپێناو بەدی هێنانی ئامانجە گەورەکەدا، ئەگەر ئەنجامدرا ، ئەڵمانیا خرایە ژێر دەستەڵاتی گەل بژێردراوەوە، ئەوا لەم کاتەدا کۆسپی گەورەی سەر ڕێگەی خۆی لابردووە لەبۆ گەیشتن بەئامانجە بالاکانی.

جووی جهانی زۆر ژیرانە هەنگاو دەنێت، تواناداره بۆ هەڵخەڵەتاندنی جهان و ڕای گشتی، ژەهراوی کردنی بۆچوونی هەموو نەتەوەو گەلان، بۆئەمەش پەنا دەباتە بەر دەزگا و شێوازی جۆراوجۆر، وتووێژکردن لەگەڵ هەموو نەتەوەکان بەو شێوەیەی کاریگەری قوڵیان بەسەرەوە جێبهێڵێت. لە ئەڵمانیا کە خوێن تێکەڵاوییەکی زۆر هەیە جووەکان دیمۆکراتی بڵاودەکەنەوە، لە فەڕەنسا جووەکان ململانێی نێوان هاوڵاتی و بێگانەکان دەقۆزنەوە، لەئینگلیز لەسەربنەمای بەرژەوەندی ئابوری و ئامازەگەل ڕامیاری جیهانی ئاوازەکەیان دەژەنن.

لەیەك دوورکەوتنەوەی زۆر دەبینرێت لە نێوان چەمکی سیاسەتی نەتەوەیی و ئامانجەکانی جوولەکەی جیهانیدا لەهەریەکە لە بەریتانیا و ئیتالیا، تێگەیشتنی تەواو لەفەڕەنسیا لەنێوان نەتەوە خوازان و خاوەن بۆرسەکاندا هەیە کە جوو خاوەنیانە. ئەم لەیەك تێگەیشتنە مەترسی بۆسەر گەل ئەڵمانی زۆرە، فەڕەنسا بەم

Scanned by CamScanner

کارەی دەبێتە سەرسەخت ترین دوژمنی ئێمە کە نابێت بۆ ساتێکیش دەستی لێهەڵبگرین لەبۆ لەناوبردنی. گەلە فەڕەنسی کە واخەریکە قۆناغ بەقۆناغ دادەبەزێتە خوارەوە بۆ ئاستی ڕەش پێستان، بەم کارەی مەترسی دەخاتەسەر قەوارەی سپی پێستانی ئەوروپا و ئەگەری توانەوەی ئەوروپا دەکرێت لەم تیانە مەترسیدارەدا.

هیچ فەڕەنسیەك درۆناکات گەر بڵێت بەشدارە لەپیسکردنی خوێنی ئەڵمانیەکانی ڕینانیادا، چونکە ئەم گەلە تیاچووە ئارەزووی لە جووەکان کەمتر نییە لەبۆ لەناوبردنی زیندەیی گەلەکەمان و هاندانی ڕەگەزەکانی دەوروبەر بۆ پیاتدن و جووتبوون لەگەڵ ڕەگەزی ئەڵمانیدا، جابەهەر جۆر و شێوەیەك بێت.

بەڕاستی ئەم چەشنە هەنگاونانەی فەڕەنسا-کە جوەکان دەسپێکی هەنگاوەکان و دنەدەرین-تاوانێکی گەورەیان لەهەمبەر ڕەگەزی سپی ئەوروپادا ئەنجام دەدەن، ئەوڕۆژە زۆر دوور نییە ئەوروپیەکان پێکەوە بەسەر ئەم خوێن پیسکارانەدا دەچەن و لەناویان دەبەن. ئەمەش بەوە دێتەدی کە ئەڵمانی ڕابردووی شەڕئامێزی لەگەڵ بەریتانیا و ئیتاليا پشت گوێ بخات و بەدووی ئاشتیەوە بێت لەگەڵ ئەم دوو وڵاتەدا، بەمەبەستی لاوازکردنی فەڕەنسا لەداهاتوودا.

***

بەنەختێك بەدواداچوونکردن بۆ پەیڕەوکراوی سیاسەتی دەرەوەی ئەڵمانیا لە هەڵایسانی شۆڕشەوە تاوەکو ئێستا دووچاری بێ هیوایی دەبینەوە. لە مانگی خەزەڵوەری ١٩١٨ەوە تاوەکو ئەمڕۆ [١] دەستەڵاتدرانمان جگە لە قایلکردنی فەڕەنسا و گوێڕایەڵی کردنی نەتەوەی باڵا و زیادەڕۆیی کردن لەستایشیان لەوەی میهرەبان و بەسۆزن بۆ ئەڵمانیا هیچی دیکەیان نەکردووە و ئەنجام نەداوە. ئەم چەشنە ڕامیارێتیە بێزێزی کارە بە گەلی ئەڵمانی لەلایەن کەسانی لغاوبەدەستی پشت پەردەوە بەخێرهاتنی لێدەکرا، چون مانەوەی ئەڵمانی بەلاوازی و ملکەچی بۆ گەلانی دەرێ مانای هاتنە دی ئامانج و سەرگرتنی پلانەکانی جوولەکەیە، بێگومانین لەوەی نێزیك

---

[١]) هتلەر لەکۆتاییەکانی ١٩٢٦ دا لەنوسینەوەی پەرتوکی (نەبەردیی من) بوودەتەوە و دەستی لێهەڵگرتووە، واتە مەبەست لەئەمڕۆ ڕۆژی نوسینەوەی ئەم لاپەڕەیەی پەرتووکەکەیە لە ساڵی ١٩٢٦ دا.

Scanned by CamScanner

کەوتنەوەی کۆمار لەفەرەنسا مانای لەدەستچانی هەموو شتە جوان و پەسەندکراوە نەتەوەییەکانی ئەڵمانیایە.

لەو کاتەی کۆما سەرقاڵی داڕووتانەوەی نەتەوەی ئەڵمانی بوون لەهەموو شتەجوانەکان ڕۆژنامە جووخوازەکان بەخۆبەخشانە ڕقیان لەناوخی هاولاتیانی ئەڵمانیدا دەچاند لەبەرانبەر ئینگلیزەکاندا, لەگەڵ بانگەشەکردن بۆ دامەزراندنەوەی کەشتی گەلی ئەڵمانی دژبە ئینگلیزەکان و هەوڵدان بۆ گێڕانەوەی داگیرکراوەکانی ئەڵمانیا.

جوولەکە زۆر ژیرانە یاریەکەیان ئەنجام دەدا: جووەکان نەتەوە دڵپاك و ئارەزوو پاکەکەمانی هەڵدەخەڵەتاند, بەئاریشەی ئاسایی چاوبەستیانیان دەکرد, جووەکان پاڵیان بە گەل ئەڵمانیەوە دەنا بۆ خۆپیشاندان دژبە ئینگلیزەکان لەکاتێکدا فەرەنسا کەوتبووە وێزەی ئەڵمانیەکان و کۆڵەکەی سەربەخۆیی ئەڵمانیایان مین ڕێژدەکرد, ڕۆژنامە جووەکان هەستان بە وروژاندنی کێشەی تیرۆل ی باشوور و داوای لە ئەڵمانەکان دەکرد خۆپیشان ئەنجام بدەن و نامەی ناڕەزایی بە کۆمەڵەی نەتەوەکان بدەن.

تیرۆلی باشوور کە ئێستاکە ئەندامانی نوێنەرانی ئەنجومەنی پەرلەمان بانگەشەی بەدەست هێنانەوەی دەکەن بۆخۆم یەکێك بووم لەوانەی لەکاتی جەنگدا بەرگریم لێکردووە, لەکاتێکدا ئەمانەی ئێستا فرمێسك دەڕێژن ئەوانە سەرقاڵی لوغم ڕێژکردنی بەرەی ناوخۆیی وڵات بوون, هانی کرێکارانیان دەدا لەبۆ مانگرتن و بەرهەم نەهێنانی شمەك و تفاقی پێویست بۆ سوپا و دانیشتوان, لەپشتەوە خنجەریان دەدا لەسوپا و سەربازی وڵات, کێشەی نەتەوەییان لە ڕایخدا بەتەواوەتی تێکدا و نەتەوەیان خستنیانە تەنەکەی زبڵی نانەتەوەییەوە.

ئەودەمەی تیرۆلی باشوور ناوەندێکی جەنگی هاڕدەر بوو, بەبێ تیژکردنی شمشێرەکان نەدەتوانرا بەدەست بهێندرێتەوە. لەم وارەشدا گروپ و دەستەکانی سوپای ئەڵمانیا سەرکەوتنی باشیان بەدەست هێنا, بەردەوام بوو لەسەرکەوتن تانەوکاتەی لەناوخۆوە دەگەی لێدرا و پشتی شکێندرا و یارمەتی لێبڕا. ئەوانەی هۆکاری هەڵایسانی کێشەی ناوخۆیی وڵات بوون ئەمانە قەرداری نەتەوەن بەلەدەستدانی تیرۆلی باشوور و ناوچەکانی دیکەی وڵات. ئەوانەی بڕوایان وایە کە

Scanned by CamScanner

کێشی تیرۆلی باشوور دەتوانرێت بە خۆپیشاندان و ڕێپێوانی ئاشتیانە چارە بکرێت ئەمانە یان ئەوەتا گەمژەن یان شێتن و بڕوایان بەهەموو ئەوشتانەیە کەپێیان دەگوترێت, باشە کەی هاولآتیانی ئەڵمانی لەوە تێدەگەن کە بەدەست هێنانەوەی زەویە لەچنگ دەرکراوەکانیان لەڕێگەی بەیان نامە و بروسکە پێشکەش کردن بە کۆمەڵەی نەتەوەکان و خۆپیشاندانی ناوخۆیی ولآت وەرناگیرێتەوە, بەڵکو لەڕێگەی هێزەوە وەردەگیرێتەوە, چونکە زۆربەی بەهێزبراوە, ئەمەش تەنها ئەو ڕۆژە دێتەدی کە هێزی ڕووبەڕوو بوونەوەو پەلاماردانی دوژمنمان لادەستەبەربێت.

لەهەمووی ناخۆش تر ئەو کەسانەی ئەمڕۆ لەدەستدانی تیرۆلی باشور بە هەڵەیەکی بەۆجەستە لەقەڵەم دەدەن, بەڵکو بە بناپاکی لەنیشتمانی ئەژماردەکەن, ئەمانە هیچیان نەکردووە, لەپێناو لەدەست نەدانیدا, جگە لە قسەی قۆڕ و زلی سەرزمان و ڕشتنی فرمێسکی تیمساحانە, گەر ئەمڕۆش بانگی ئەمانە بکەیتەوە بۆ هەڵگرتنی چەك بەمەبەستی ڕزگارکردنی ئەو خاکەی بانگەشەی خەمباری لەدەستدانی بۆ دەکەن ئەوا لەگۆشەی تایبەتی نوسینگەکەی خۆیانەوە دەدەنیشن و هەرگیز یەك فیشەك لەبەر خاتری نەتەوەو خاك و نیشتمان ناتەقەێنن.

ئەوانەی بۆ چارەنوسی تیرۆلی باشوور دەگرین, لەخاوەن دوانگە و قەڵەم بەدەستان و داوای گێڕانەوەی دەکەن بۆسەر خاکی نەتەوەی ئەڵمانی, هەر ئەمانەبوون تا دوێنێ داوای دەست هەڵگرتنیان لە نیگەرانکردنی ولآتانی سەرکەوتوو و بەتایبەت فەرەنسادەکرد و پشتیوانیان لەپەیمان نامەی ئاشتی ڤرسای دەکرد و ڕووخاندنی پردەکانی ڕووهریان لەلایەن تیمەکانی ڕزگاریخوازەوە شەرمەزار دەکرد, بەم جۆرەش یاری دوو ڕوویی ئەمانە زۆر بەباشی دیارکەوت. ئەو کاتەی جوولەکە و کلکەکانیان هەستیان بە دروستبوونی هاوپەیمانێتی دەکرد لەنێوان ئەڵمانیا-ئیتالیا بووە کارێکی خوازراو لە ناوەندە ئەڵمانیەکاندا , بۆیە کارێکی ئاسایی بوو کە جوولەکە و لایەنگرانیان لە بنەماڵەی هابسبۆرگ ڕێگە لەم هاوپەیمانێتیە بگرن بەمەبەستی بەهێز نەبوونی ئەڵمانیا لەڕوانگەی نێو دەوڵەتیەوە.

بەپاڵنەری ڕقی تەواویان بۆ ئەڵمانییە پاکەکان, لەڕێگەی پەیڕەوکردنی بەرنامەکانی ئاوەزی گەلی هەڵبژێردراو لە بۆهتان و درۆوهەڵبەستراو, ئەوانەی فرمێسکیان لە بۆ لەدەست دانی تیرۆلی باشوور دەڕش دەستیان دایە تاوانبارکردنی نەتەوەخوازە

Scanned by CamScanner

پوختەکان و وایان بلاّوەکردەوە کەهۆکاری ئەم شکستە بەهۆی ناپاکی سەربازانی پرۆسیەوە بووە، بۆیە منیش لێرەوە بەم درۆ و هەڵەستکارانە دەبێژم:

هەر هاولاّتیەکی ئەلّمانی کە توانای چەك هەلّگرتنی هەبوەو لەسالآنی جەنگدا لەترسنۆکی خۆیدا نەیوێراوە چەك هەلّبگرێت و توخنی جەنگ بکەوێتەوە ، ئەمانە تاوانباری سەرەکین لە لەدەستدانی تیرۆلی باشوردا...ئەو ئەلّمانیانەی بەشداری شۆرشەکەی خەزەلوەری ١٩١٨ یان کرد تاوانبارترین و ناپاکترین کەسانێکن کە شیاوی لێپرسینەوە بن لە ناپاکی لەدەستدانی تیرۆلی باشوور.

وەك پێشتر وتم و دەشیلّیمەوە بەدەست هێنانەوەی زەویە براوەکانی ئەلّمانیا هیچ لەرێگەی وتنی وشەی ناگرینەوە زەوی بە ناگر داگیرکراو ناگەرێندرێتەوە، رزگارکردنی خاك و نەتەوەو نیشتمان پێتڤی بەزمانی بەهێز نییە، بەلّکو پێویستی بەچەکی بەهێزە، ئەمەش مانای ئەوە نییە من هانی ئەلّمانیەکان بدەم جەنگێکی نوێ هەلآیسێنن لەبۆ رزگارکردنی تیرۆلی باشوور، من بڕوام بەوە نییە هەردوو گەلی ئەلّمانی و ئیتالی پێکدا بدەن لەپێناو دووسەد هەزار کەسی ئەلّمانیدا، لەکاتێکدا حەوت ملیۆن کەس و هاولاّتیمان لە ڕینانیا بەدەست دوژمنەوە گیرۆدەبوونە وکەسیش ناویان ناهێنێت.

خۆنەگەر نەتەوەی ئەلّمانی سورە لەسەر نەهێشتنی ئەم ئەرکەی سەرشانی، لەکاتی بەردەوامیدا، بیەوێت لەسەر نەخشەی ئەوروپا بیسڕێتەوە، ئەوا نابێت هەمدیس بکەوێتەوە هەمان هەلّەی پێش جەنگی ڕابردووەو ئەوکاتەی بەیەك هەنگاو هەموو جیهانی لەدژ خۆی ڕاست کردەوە، چونکە نەیزانی بوو چۆن هاوڕێ دروست دەکات.دەبێت ئەلّمانیا زۆر بە ڕوونی دوژمنە لەمێژینەکەی دیاری بکات و بەهەردوو دەستی گورزی لێبوەشێنێت، لەگەلّ نەرمی نواندن لەهەمبەر دوژمنانی پلەی دووی، جا ئەم هەنگاوەی هەرچەندە پێویستی بە قوربانی دانیش بووبێت.

پێویستە لەسەر ئێمەی نیشتمان پەروەری سۆسیالیستی ئەو بیرۆکەیە بلاّوبکەینەوە کەدەبێژێت: چەسپاندنی بیرۆکەی ئازادی نیشتمان پێش لە بیرۆکەی گێرانەوەی زەویە لەدەستدراوەکانە، لەگەلّ بانگەشەکردن بۆ چەسپاندنی بیرۆکەیەکی هاوپەیمانی کەلە بنەمایەکی ئەلّمانی و ئەوروپی پێکەوە گونجاوەوە وەرگیرابێت. ئەودەمەی پەیمان نامەمان لەگەلّ بنەمالّی هابسبۆرگ بەست کوێرانە شوێنی

Scanned by CamScanner

سۆزکەوتن و لەئەنجامدا شکستمان بەرکەوت، بزوتنەوەکەمان لەم کاتەدا ڕێگە بە ڕامیارکاران نادات چەشنە ڕامیارییەکی دەرەکی پەیرەوبکەن کە پێچەوانەی بەرژەوەندیە نەتەوەییەکانی نەتەوەی ئەڵمانی بێت.

***

لێرەوە باسەکە دەگوازەمەوە بۆ تاوتوێ کردنی ئەو ڕەخنانەی کەڕەنگە لەو سێ خاڵە بگیرێن کە لەمەش تەنها ئاماژەیەکم پێدان، ئەوانیش:

١-ئایا وڵاتەکان بەم دۆخەی ئێستاوە ئامادەی بەستنی هاوپەیمانێتیت لەگەڵیدا؟

٢-ئایا دەگونجێت ئەو دوژمنانەی تا دوێنێ ئێمەیان بەناشیرین ترین وێنە پیشان دەدا ئەم ڕۆ ئاراستەکەیان بگۆڕن و جوان پیشانمان بدەن؟

٣-دەگونجێت هەستی نەتەواویەتی نەتەوەکانی وڵاتەکان، ئەو دەوڵەتانەی دەیانەوێت لەگەڵ ئەڵمانیادا هاوپەیمانی ببەستن زاڵبێت بەسەر ئەو لەمپەرانەی کە ڕەنگە جوو لەم کاتەدا دروستی بکات، لەکاتێکدا جوولەکە دوژمنی هەموو چەشنە ڕێککەوتنێکە کەلە بەرژەوەندی گەلی ئەڵمانیادا بێت.

بێگومان دیسانەوە دەیڵێینەوە، هەر وڵاتێك بیەوێت ڕێزی خۆی بگرێت و خۆی نەکاتە گاڵتەجاڕی وڵاتانی دیکە هەرگیز ئامادە نییە لەگەڵ وڵاتی ئەڵمانیادا هاوپەیمانێتی ببەستێت، کوا دەوڵەتێك هەیە چارەنوسی خۆی ببەستێتەوە بە چارەنوسی دەوڵەتێکی لەرزۆك و جێگەی باوەڕ نەبووی وەکو ئەڵمانیاوە!

کۆمەڵێك هاولاتی ساویلکە بەدووی بیانویەکدا دەگەڕێت بۆئەوەی پاساوی کارەکانی حکومەت و داڕووخانی ورەی گەل بداتەوە، ئەم داڕووخاویەی کەلە ورەی کۆمەڵی ئەڵمانیدا دەبیندرێت بەڕاستی بۆ دوژمن جێگەی دڵخۆشی و دەستخۆشیە، دەمێکە گەلی ئەڵمانی خۆی دیلی قەودەر کردووە، هیچ چەشنە بزوتێکی ئەرێیی بوونی نەبوو، ناشبێت ئەوە لەیاد بکەین سەردەمانێك ئەم گەلە نیشانەی نەبەردیی و خەباتکاری نەتەوەکانی ئەورووپابوو، نەتەوەی ئازا و دەست و چاو ڕۆشن و ڕەوشت بەرز، لەدەسپێکی ١٩١٤ەوە تا کۆتایی جەنگ و چەك دانان هەموان سەیریان دەهات لەو توانا و یەکگرتویەی گەلی ئەڵمانی هەیبوو، هەرگیز بڕواناکەم کەسێك هەبێت لەم ڕۆدا بتوانێت ئەم وەچە سەرۆڕانەی گەلی ئەڵمانیای ئەمڕۆ و وەچە سەر بەرزەکانی دوێنێی کاتی جەنگ و پێش جەنگ.

Scanned by CamScanner

ئەوەی لە دەوروخولماندا ڕوو دەدات، ئەو بوختانانەی هەناومان دەهەژێنێت، ئەوەی وا لە دۆستان و دوژمنانمان دەکاتگومانمان لێبکەن، هەموو ئەمانە بەهۆی بەرئەنجامی کارە ئەنجامدراوەکەی خەزەڵوەری ۱۹۱۸ بوو، هۆزانڤان ڕاستی ووت، ئەوکاتەی گووتی:(لە خراپە و ئەھامەتیەوە تەنها خراپە و ئەھامەتی لەدایك دەبێت و دیاردەکەوێت)، سەرباری ئەمەش دەتوانین بێژین کە هێشتاکە ساویلکەیی و زوو خەڵاتاوی و باشی گەلەکەمان نەپوکاوەتەوە،هێشتاکە لەناخیدا جۆشی خواردووە، جارناجارێك بریسکەیەکی لەناکاو لەدەوروخولی دەدات و ڕووناکی پێدەبەخشێت، ئەو ڕۆژە زۆر دوورنیە ئەڵمانیەکان هەموویان بزانن ئەم بریسکەیە مانای بوژانەوەی نەتەوە دەگەیەنێت، دەبینین لەو ڕۆژدا هەزاران گەنج ئامادەی خۆکردنە قوربانین، ملیۆنان هاولاتی ئەڵمانی دەبینین کە قاڵن بە کاروباری بەکەڵکەوە، وەکو هیچ کات شۆڕش ڕووی نەدابێت، ئاسنکار لەپێش دەزگاکانیدا وەستاوە، کشتیار لەدوای گاسنەکەوەیەتی، زانا لە خەڵوەتەکەی، هەموان ئیشی خۆیان دەکەن، سەبارەت بەو توانجانەی لە گەلە ئەڵمانی دەدرێت، لەوەی بۆچی لەساڵی ۱۹۱۸ دا شکستیان خوارد؟ دەبێت هۆکاری ئەمە لە دەستەلأندارانی پاش ۱۹۱۸ بپرسرێت و داوای وەلأم لەوان بکرێت، ئەو کەسانەی بەڕاستی دڵیان بۆ نەتەوەکەمان دەسوتێت دەبێت بپرسن: ئایا بەڕاست دەستەلأتدران بەرزکردنەوەی ورەی نەتەوەیان ئەزموواندووە؟ ئەوی جکومەتی ئەڵمانیا لەساڵی ۱۹۱۸ەوە تا ئەمڕۆ چییان کردووە لەپێناو مانەوەی هەستی نەتەوایەتی، ئایا هیچ هەنگاوێکی وەهای هاژوتوە لەبۆ هوروژاندنی خۆبەگەورەزانی ئەڵمانی و هاندان و تەقاندنەوەی ڕقی پەنگ خواردوویان؟

ئەوکاتەی سەرکەوتوانی جەنگ پەیمان نامەی ئاشتیان بەسەر گەلەکەماندا لەساڵی ۱۹۱۹ دا سەپاند، هەلێکی زێڕینیان بە نەتەوەی ئەڵمانی دالەبۆ دیسانەوە بەهۆش ڕاهاتنەوە، ئەو پەیماننامانەی بەندی قورس و گران بەسەر گەلانی دۆڕاودا دەسەپێنن وا لە هەناوی بەرەی دۆڕاو و شکست خواردوو دەکات زنگی سەربازگرتن لەهەناویانەوە دیاربکەوێت، لەم کاتە دا ڕق لەهەمبەر ناوەندەکانی دوژمندا دروست دەبێت، بەلأم گەل لەم کاتەدا تەنها پێویستی بەکەسێکە چاوانی بکاتەوە، حکومەتیش هیچ کات ئەم خەمە نەتەوایەتیەی لەپێش چاو نەگرتووە، نەشی دەزانی لەوەی خۆی

Scanned by CamScanner

کردۆتە خزمەتکاری بێگانەکان و گەلیان بۆ دادەشۆ ڕۆژێك دێ دژی دەوەستنەوە و گەلیش ماف خۆیانی لێدەستێنێتەوە.

گەر هکومەتی ژێرانە بیتوانیبایە ئەو شکست و سەپاندنی پەیمان نامە قورسەشی بقۆستایەتەوە بۆ وروژاندنی هەستی هاولاَتیان و کێشی خۆی بکردنایە، ئەوکات دەوڵەت دەیتوانی شەست ملیۆن هاولاَتی بوروژێنێت تائاستێك خۆیان گزەنگانێك دەهاتنە وەلاَم و داوای چەکدار کردنیانیان دەکرد، هەولَی خۆ ڕزگارکردنیان ئەدا لە ستەمکاری و زوڵم لێکراوی!

بێگومان، دەتوانرا ئەم پەیمان نامەی ئاشتیە بکرایەتە دەسپێك بۆ پڕکردنی پەرداخی ڕق لە هاوپەیمانان، بۆئەمەش پێویستمان بە بەکارهێنانی هەموو چەشنە دەزگاکانی ڕاگەیاندنە، جا ڕۆژنامە و سینەما و شانۆکان بێت یان پەرتووکی تایبەت و بەردەستی فێرخوازانیش بێت، لەهەموو ڕێگەیەکەوە هەولَی ڕووناکبیرکردنی جەماوەر بدرێت و ورەیان بەرز بکرێتەوە و لەهەموو نوێژێکی گزەنگ و شێوانیشدا دەبێت بێژین: (خودایە ئازادیمان بەقسەمەت بکەرەوە) بۆئەوەی نمێژەکان بەجوانی و گەرمی بگەنە ئاسمانەکان دەبێت بێژین : (ئەی خودایەك کە تواناداری بەتەنها لای تۆوەیە سەرچاوەکەی، چەکمان کوشندەو کاریگەر و بەهێزبکە، ورەمان پتەوبکە، سەرمانبخە بەسەر ئەو تاغوتانەی دەمان چەوسێننەوە و ستەممان لێدەکەن) خوایە نزاکەمان لێوەربگریت.

بێگومان بەم شکستە نەتەوەی ئەڵمانی سەر شۆڕشدەکرێت، بەلاَم سەرۆڕی تایبەتە بەهکومەتەوە کە وێتنەیەکی زۆر ناشرینی گەلی ئەڵمانی پێشکەشی جیهانی دەرێ دەکات، بەوەی شەڕی ناڕاست و نایەکسان ئەنجام دەدات و دواتر خۆی بەلاوازی دەداتە دەستەوە، بۆئەوەی نەتەوەی ئەڵمانی بتوانێت پەیمان نامەی هاوتایی و هاوکاری لەگەلَ نەتەوەکانی خۆ بەگەورە زانەدی ئێستادا ببەستێت باشتر وایە گەورەیی بۆخۆی بگێڕێتەوە، ئەمەش تەنها بەوە دەبێت کە دەستەلاَتێك لە ئەڵماندا بێتە چێکرن کە ئامارەی ناخبوونی نەتەوەیی بێت و پشت بەستووبێت بە حەزی کۆمەڵێکی تونی ئازادی و ڕزگاری لەدەست کۆت و بەند.

لەبەرئەوەی بەهۆی بانگەشەکانی جەنگەوە دیرۆك و هەنوکەی گەل و نەتەوەی ئەڵمانی بەناشرینی پیشان دراوە و ئەو دەوڵەتانەشی تاوەکو دوێنێ ئەم

Scanned by CamScanner

بانگەشەیەیان دەکرد وا ئەمڕۆ ئێمە دەمانەوێ ببینە هاوپەیمانیان، لەکاتێکدا ئەمە کارێکی ئاسان نییە. سەرکەوتنی ئەم کارە پەیوەستە بە گۆشکردنی هەمو هاوڵاتیانی دەوڵەتی رایخ بە گۆشکردنێکی نەتەوەیی ڕەهای خۆبە زلزانی هەوڵدەر بۆ خۆسەپاندن لە کیشوەری ئەوروپاشدا. لەمکاتەدا ولاَتانی پێشتر دژبەر لەگەڵمان ئاشت دەبنەوەو بەهاوئاستی خۆیانمان دەزانن لەبۆ بەستنی پەیمان نامە و هەنگاونان بەرەو بەدی هێنانی ئامانجی نوێ، بێگومان ئەمەش کاتێکی زۆری دەوێت. لەم کاتەوەش نەبێت بەهێمنی و ژیرانەوە کاربکەین لەبۆ دۆستایەتی دروستکردن بەشێوەیەکی کارا لەگەڵ دوژمنانی دوێنێدا. ئەمەش بۆ تێکدانی ئەو شێوە ناشرینەیە کە لەولاَتی دوژمندا لەبۆ ئێمە کێشراوە. بەو مەبەستەی نابێت جارێکی تر خۆمان لەکاتی نەگونجاودا بەقەڵب و ناشیرین پیشان بدەینەوەو هەمان ئەنجام بە دوژمنانمان ببەخشینەوە.

لەم کاتەشدا خاڵێکی زۆرگرنگ هەیە. کەشایەنی ئاماژە پێدانە: کاتێکی زۆر دەوێت تاوەکو گەل لە ئاشتی دروستکردن لەگەڵ دۆستی ئەمڕۆ و دوژمنی سبەی تێبگات. ئەمەش بەهۆی ئەوەوەیە کە یام ئەوەتا خوودی حکومەت نایەوێت گەل بەم کارە بزانێت و تێی بگات یان ساویلکەیی خودی گەلە بەهۆی هەڵە پەروەردەکردنیەوە. لەم کاتەدا هیچ هەڵەیەك پێشیاوی قبوڵکردن نییە و نابێت چەکی خۆمان ببەخشینە دوژمنانی نەتەوە . واتە نابێت کارێکی وەهابکەین کەسێکی فرەوێژی قسە زل بێژە تیژ دۆخەکە بقۆزێتەوەو گەلمان لەدژ هەڵسێنێت.

ئەو کەسانەی نەختێك ژیرییان هەبوو زانیان داواکردنەوەی ئاشتیانەی تیرولی باشور و نوێکردنەوەی کەشتی گەلی ئەڵمانی و داواکردنەوەی هەموو ناوچە لەدەستدراوەکانی تر پێکەوە کارێکی گەمژانەی فیتدراوە. بزوتنەوەکەمان زۆر بەهۆشیارانەوە ئاگاداری کاریگەری ئەم شێوە ڕەفتارانەبوو لەهەمبەر دەروونی ئیتالی و بەریتانیاکاندا. بۆئەمەش هەڵمەتێکی وشیارکردنەوەمان دەست پێکرد. هەستمان دەکرد ئەم چەشنە خۆپیشاندانە بێبەرهەمانە تەنها بۆزیادتر دوورخستنەوەی ئەڵمانەکانە لە بەریتانیا و ئیتالیا لەداهاتوودا.

دەزگاکانی ڕاگەیاندنی جوولەکە هەمیشە زۆر بە ژیرانەوە گەمژەیەتی و لاوازی ڕامیارێتی دەرەوەمان و فرەوێژیمانیان دەقۆستەوە و بۆ بەدی هێنانی ئامانجەکانی خۆیان بەکاریان دەخست. لەمڕۆشدا جووەکان هانی وتنەوەی هەمان چەشنە

Scanned by CamScanner

ئاوازمان دەدەنەوە کە لای خۆیەوە دەبێتە هۆی کێشەی زیادتر بۆمان، کەواتە بەر لەوەی دوژمنانی دوینێ بگەڕێنەوە بێشەی یەکگرتوویی و خۆیان لەدژمان توند بکەن، باشتر وایە هەرچی فیتە و ئاژاوەگێڕ و فەتارەت هێنە لەناوبەرین و پاکتاویان بکەین، لەبیری نەکەین ئەوەش کە ئێمە بەهۆی تورەکردن هەموو خەڵك و خواوەندیشەوە جەنگەکەمان دۆڕاند و شکستمان خوارد، دەبوو وریای دوور و نزیك بین و هەوڵەکانمان بۆیەك بەرە چڕبکەینەوە نەوەك بیترازێنین.

گەر هاتوو بچینە پاڵ ئەو کەسانەی دژبەری بەریتانیان بەهۆی ئەوەی داگیرگەکانمانی لەدەست دەرهێنایین، یان لەگەڵ ئەوانەبین کەبەهۆی داگیرکردنی تیرۆل لەلایەن ئیتالیاوە بانگەشەی دژبەری کردنی ئیتالیا دەکەن، یان لەگەڵ ئەوانەی رقیان لە پۆڵۆنیا و چیکۆسلۆڤاکیادەبێتەوە لەبەرئەوەی ئەمانە چیکۆسلۆڤاکیا و پۆڵۆنیان، کەواتە لەم کاتەدا لەئەوروپادا جگە لە فەڕنسا دۆستێکمان بۆ نامێنێتەوە، کە زۆرینەی نیشتمان پەروەران لەبیریان کردووە ئەمیش ئەلزاس و لۆرینی لێقرتاندووین.

بەڕاستی دوژمنی ڕاستەقینەمان لەئەوروپادا فەڕەنسایە. بەڵام بەریتانیا و وڵاتانی دیکەی ئەورووپی تاڕادەیەك ئێسك سوکترن، دەتوانین ئەمانە بقۆزینەوە و بیان کەین بەدۆست ئەوڕۆژەی گەلەکانیان حەیران دەکەین بە ڕابوون و زیندەیەتیمان، لەم کاتەشدا ئەڵمانیا دەکەینە هاوپەیمانێکی بەنرخ کە ئەوانەی بەدووی هاوپەیمانی باشدا دەگەڕێن لەبەردەرگای دەوەستن و داوای بوون بەهاوپەیمانی لێدەکەن.

***

لێرەوەش هەنگاوی سێیەم ماوەتەوە، ئەویش توانادری نوێنەرانی بەرژەوەندیە نەتەوەییەکانی دەوڵەتە لەو دەوڵەتانەی کە هاوبەرژەوەندین لەبۆ سنورداکردنی نەخشەی جوولەکەکان و کەمکردنەوەی کاریگەریەکانی و دواتریش لەناوبردنیان لەڕێگەی خۆڕزگارکردنی تەواوەوە لەخۆیان ونەخشە و دەستەڵاتیان.

ئەو هەنگاوەی وائەمڕۆ ئیتالیای فاشیزمی گرتوویەتیە بەر لەبۆ لەناوبردنی هەرسێ چەکەکەی دەستی جولەکەی جیهانی، بەڵگەی تەواون لەبۆ پیشاندانی تواناداری بزوتنەوە نەوەییە ڕێکخراوەکانی ئەم بوارە. لەناوبردنی بزوتنەوە نهێنیەکانی جوولەکەی هاوشێوەی دەستە ماسۆنیەکان و هتد، لەناوبردنی ڕۆژنامە مارکسیەکان پاش هەڵوەشاندنەوەی پارتە ڕاست ڕەوەکان ، چەسپاندنی چەمکی

Scanned by CamScanner

فاشیستی بەسەر وڵاتدا، هەنگاو گەلێکن کە پاڵپشتی ناوەندبوونی حکومەتی ئیتاڵی دەکەن لەسەر ئاستی نەتەوەیی و لە گۆڕەپانی نێو دەوڵەتیشدا، لەگەڵ دەست وەردانی هکومەت لە پاراستنی بەرژەوەندیەکانی گەلی ئیتالیی جا بەدڵی جوولەکەبێت یان دژی و ڕقیان لێی بێت.

بەڵام دۆخەکە لە بەریتانیا جوورداترە وەك لە ئیتالیا. لە ئیشتمانی دیمۆکراتیەتدا، واتە بەریتانیا، کە جووەکان دیکتاتۆریەتی ڕەها پەیڕەو دەکەن، هەمیشە کێشمەکێش لەبووندایە لەنێوان نوێنەرانی بەرژەوەندیە نەتەوەییەکان، بەرژەوەندیەکانی دەوڵەتی ئینگلیز و بانگەشەکارانی دیکتاتۆریەتی جیهانی، کە جوولەکە نوێنەرایەتی دەکات. ئەمەش بەتەواوەتی پاش لێبوونەوەی بەریتانیا لەجەنگ بەدیارکەوت، بەوەی حکومەت و ڕۆژنامە جووخوازەکان پێکدادان لەنێوانیاندا دروست بوو، لەوەی پەیوەندی نێوان بەریتانیا و ژاپۆن دەبێت چۆن بێت؟

پاش گیاندان و مردنی جەنگی فراوان کێشمەکێشە لەمێژینەکەی نێوان ژاپۆن و ئەمەریکا سەری هەڵدایەوە، وەك دەزانرێت لەم دۆخەشدا وڵاتانی ئەورووپی دەستە وەستان ناوەستنەوە و نابینە بینەری دووری: لەخۆم دووربێ چی دەبێ بابێ. پێویست بوو لەسەر بەریتانیا برەو بە پەیوەندیە ڕەگەزیەکان و پەیوەندیەکانی دیکە بدات کە بە هەرێمە یەکگرتووەکانی ئەمریکای دەبەستێتەوە، بەڵام هەمدیس ڕاڕابوو لەوەی یارمەتی دانی زیادتری هەرێمە یەکگرتووەکان ببێتەهۆی پتر لاوازکردنی خوودی بەریتانیا، بەڕاستی بەریتانیا تیامابوو لەوەی ئەم یارمەتی دانەی ڕەنگە ببێتەهۆی ئامادەکردنی ئەم پێشتر داگیرگەیەی(ئەمریکا) و بکاتە گەورەترین هێزی سەر ڕووی زەوین و تەنانەت خۆیشی ملکەچی بێت.

بەریتانیا شەیدای دۆزینەوەی هاوکارێك بوو کە بتوانێت بەڕاستی پەنای تێبگرێت لەڕۆژە ناخۆشەکاندا فریای بۆبەرێت، بەتایبەت لەبۆ پاراستنی هێزە دەریاییەکەی داوای یارمەتی لێبکات، ئەمەش وای کرد لە ژاپۆن چاکتری دەست نەکەوێت؟ لەبەرئەوەی باش دەیزانی بوونی دژبەری تەواو لەنێوان تۆکیۆ و واشنگتۆندا دەستەبەری ڕاستگۆیی ژاپۆنە لەوبەڵێنانەی بە بەریتانیای دەدات، کە دەتوانرێت ئەمەش کەڵکی لێ ببینرێت لەبۆ بەهێزکردنی پێگەی فەرمانفەرمای بەریتانی لەهەمبەر فراوانخوازیە کیشوەریەکانی ئەمریکادا.

لەو وەختانەی دەستەڵاتی بەریتانی بەو پەڕی توانایەوە کاری دەکرد لەبۆ لەدەست نەدانی هاوپەیمانە ئاسیایەکەی، ڕۆژنامە جوولەکەخوازە بەریتانی و فەڕەنساویەکان هێرشی ئەم چەشنە ڕامیارێتیەی ئینگلیزیان دەکرد و توانجیان تێدەگرت. جووەکان، دوای یەکلایی کردنەوەی دۆخی ئەڵمانیا لەبەرژەوەندی خۆیان ڕوویان لەژاپۆن کرد، دەوڵەتێکی ئاسیایی زۆر بەهێز و تۆکمە، نەتەوەیەکی ڕابوونی کەناتوانرێت بخرێتە ژێر دەستەڵاتیانەوە تەنها بەجەنگ نەبێت، جووەکان زۆر لەوە ژیرتر بوون لەڕێگەی خوێن پیسکردنەوەی ژاپۆن لاوازبکەن وەك چۆن بەریتانیا و فەڕەنسا و ئەمریکایان وەها لێکرد. بۆیە لاوازکردنی ئەم نەتەوە زەردە تەنها یەك ڕێگەی هەیە بۆ سەرکەوتن ئەویش شکست پێهێنانیەتی لەجەنگ؛ چونکە مانەوەی دەوڵەتی ژاپۆنی نەتەوەیی لەنێو کۆمەڵێك دەوڵەتی زەبەلاحدا کە فیتنە جووەکان هەستاوان بە داماڵینی لەهەموو مۆرکێکی نەتەوەیی لەبۆ ئاسانکاری بۆ ئەوەی مارکسیەکان بتوانن دەستی بەسەردا بگرن، مەترسیدارە بۆ بەدی هێنانی بەرژەوەندیەکانی گەلی هەڵبژێردراوی خەون پێوەدیوی بەلشەفیکی، ئەم خەونەشی بەدی نایات گەر تاکە دەوڵەتێك لەجهاندا مابێت لەڕێگەی بیرۆکەی مەزنی نەتەوایەتیەوە ستەم لەناوبەرێت.

ڕۆژنامە جووەکان لەجیهان بەگشتی و بەریتانیا بەتایبەت، هەوڵی گورجکردنەوەو هاندانی وڵاتانی هەیە لەدژی یابان لەکاتێکدا ئەم کارەی پێشتر دژبە ئەڵمانیا ئەنجام دا، ئەمەش وای کرد بەرگری کردنی خوودی دەستەڵاتی بەریتانیا لەبۆ هێشتنەوەی هاوپەیمانێتیەکەی لەگەڵ ژاپۆندا لاواز و بەرەو نەمان بڕوات و سەرکەوتن بۆبەرەی دژبێت، ئەو ڕۆژەش نزیکە بەریتانیا هەڵمەتی خاچینی دژبە ژاپۆنی بەرز پێشەنگایەتی بکات، بەو بڕوایەی بوون و دیارکەوتنی هەستی نەتەوایەتی ڕاستەقینە لە وڵاتی خۆرهەڵاتەوە مانای دیارکەوتنی مەترسی ڕاستەقینەیە بۆسەر ئاسایشی جهانی.

لڤینی نیشتمانی سۆسیالیستی خۆی نابورێت لەبۆ وشیارکردنەوەی گەلانی ئاری ڕەگەز–تەنانەت ئەوانەشی حەزیان بەچارەی گەلەکەمان نییە–لەوەی جوولەکە چی بەلایەکی بۆنیمە و بۆنەوانیش لای خۆی حەشارداوە، ئەم لڤینەمان نەخشەڕێگەی ڕزگاری بۆ گەلی ئەڵمانی ئەکێشێت بەجۆرێك تێکۆشان لەپێناو دەربازبوون لە ستەمەکانی جوولەکە ببێتە چرایەك لەبەرپێی گەلانی خاوەن هەمان ئامانجدا.

Scanned by CamScanner

بەشی بیست وسێ

هەنگاونان بەرەو ڕۆژهەڵات

پاڵنـەر بـۆ بەسـتنی پەیوەنـدی لـەنێوان ئـەڵمانیا–ڕووسـیا بـوونی ئـەم دوو دەستەواژەیەیە:

یەکەم: باسکردنی ئەم بابەتە لەڕۆژنامە چەپڕەوەکاندا لەنێوەندی داواکاریەکانیانە، بەوەی بەم چەشنە هاوپەیمانێتیە باسکی ئەڵمانیا بەهێزتر دەبێت.

دووەم:ئاسانی چارەکردنی ئاریشە و بابەتە دەرەکیەکان لەلایەن ناوەندە ڕۆشنبیر و هزرەوانیەکانەوە.

بـەم کارەمـان بزوتنەوەکـەمان زۆر هـیلاك نـابێ لـەبۆ سـڕینەوەی ئـەوەی لەمێشـکی چەپەکاندادا لەسایەی بانگەشەکانی مارکسیزمەکانەوە،لەبەرئەوەی ئەم دەستە خەڵکە هیچ کات خاوەنی پێشبینی نەبوونە لـەوەی مارکسیەکان دەبێـت چۆنبن لـە هەمبـەر سیاسەتی دەرەوەی ئەڵمانیادا؟ ئەمەش بەهۆی ئەوەوەیە کەهیچ کەس پێشتر دەستی نـەگرتوون و ڕێگـەی پیشـان نـەداون. هـەزاران لـە چـەپڕەوان بنـەما مەشـغەڵینەکانی خۆیانیان لـە بزوتنەوەکەی ئێمەدا بەدی دەکرد و هەستیان دەکرد ئێمە ڕێگەیان بۆ ئاسـان دەکەینەوە،مانـەوەی هەسـتی نەتەوایـەتی و حـەزی مانـەوە لای هاوڵاتیـە

Scanned by CamScanner

چەپڕەوەکانمان ئاسانکاری زۆری بۆکردین لەبۆ کێشکردنیان و کردنیان بەلایەنگیری سەرسەختی بزوتنەوەکەمان.

بەلاّم ئەم کارەی ئێمە هەر وا بەئاسانی لای ئەو چینەی پێی دەگوترا ڕۆشنبیر وەرنەدەگیرا و ئاسان نەبوو, دەبووچەمکە ڕامیاریەکانمان زۆر ڕوون بوایە بەجۆرێك کەسانی نەتەوە خوازی بەبیٚ هیچ دوودلْیەك سرپکردایە و بۆلای خۆی ڕاپێچ کردبا, بەم کارە هەستیان دەجولْێندرێت و شکۆمەندی نەتەوەیی و حەزی مانەوەیان پتر بەهێز دەبێت.

لەبەرئەوەی ئەم دەستەیەی هاولاّتیان وەخت بوو ڕامیاریتی دەرەکی ئەلْمانیا بەرەو نەهامەتی بەرن, هەستم دەکرد ئەرکی منە گرنگترین کێشەی پەیوەست بە ڕامیاریتی دەرەوەی ولاّت بۆ ئەندامانی پارت و لایەنگرانی ڕوون بکەمەوە:هەلْوێستی ڕایخ لەهەمبەر ڕووسیا, پێش لەوەی ڕۆبچمە نێو بابەتەکەوە پێشتر تێم گەیاندن کە ڕامیاریتی دەولْەتی ڕەگەزی لە پەیڕەوی ڕامیاریتی دەرەکیدا دەبێت ئامانجی دابین کردنی بنەماکانی مانەوەی گەل بێت, ئەمەش لەڕێگەی بەستنی پەیوەندی دەرەکی شیاوەوە دەبێت, کە گونجاوبێت لەگەلْ بنەما سروشتیەکاندا, ئەو برە خۆراك و تفاقەی دەستەبەر دەکرێت دەبێت گونجاوبێت بەپێی ژمارەی دانیشتوان و زیادکردنی, ڕووبەری زەوی و بەهاکەشی لەلایەکی دیکەوە.

پێشتر ڕوونم کردەوە کە بەهێزترین دەستەبەری ئازادی لەبۆ گەل و مانەوەی بەدەست هێنانی مەودای زیندەیی تەواوە, کە دەستەبەری ئاشتی و بیٚ مەترسی بوونی ئەم مەودایەش توانابیە و پێویستی بە ولاّتێکی بەهێزە لەڕووی ڕامیاری و سەربازیەوە لەنێو چوار چێوەیەکی جیۆگراف گونجاودا, ئەمەش لەبۆ پاراستن و بەرگری کردنە لە قەوارەی نەتەوەکەی و پاراستنی بەرژەوەندیە زیندەییەکانی گەلەکەشیەتی.

پێویستە لەسەر گەلی ئەلْمانی لەڕوانینی بۆ داهاتوو, ولاّتەکەی خۆی (ئەلْمانیا) بە ولاّتێکی زەبەلاح ببینێت کە ئامادەی ڕۆلْ گێڕان کراوە لەسەر شانۆی جیهانی ڕامیاریدا. ئەلْمانیا بەدرێژایی چەندین سەدە ئەم ڕۆلْەی گێڕاوە, چالاکیەکانی گەلەکەمان هەمیشە بەشێك بووە لەمێژووی دانەبڕاوی. ئەو جەنگەشی کەبەم دواییانە

Scanned by CamScanner

ئەنجاممان دا لەبۆ مانەوەمان بوو کە دووژمنان ناوی (جەنگی جیهانی)یان لێنا و بەم کارەیان دانیان بە ڕۆڵگێڕانی ئێمەدا نا لەسەر شانۆی جیهانی.

ئەڵمانیا لە ١٩١٤ دا چووە جەنگێکەوە کە جێگەی متمانە نەبووە، کە ئێژم (جێگەی متمانە نەبووە)لەبەر ئەوەیە لە ١٩١٤ دا ئەڵمانیاخۆی بەتەواوەتی ئامادەی جەنگ نەکردبوو لەشێوەی هێزێکی زەبەلاحی جهانی، ڕاستە چەکی هەڵگرت بەڵام ئامادە نەبوو دشمەنەکەی لەناوبەرێت و پەلاماری بدات، خاوەنی کەرەستەی جۆراوجۆری پێویستی یەدەگ نەبووە کە بتوانێت لەسایەدا بۆماوەیەکی زۆر بەرگە بگرێت، زەویەکانی ئەڵمانیا هەرچەندە بەرهەمیان زیاد دەبوو، بەڵام ژمارەی دانیشتوانەکەی زیادتر دەبوو، بۆیە بەرهەمی زەوی هیچ کەڵکێکی ئەوتۆی نەدەبوو، لەبۆ ڕواندنەوەی کێشەکانی زوو، برسێتی و نزمی باری گوزەران.

لەمڕۆشدا ئەڵمانیا هێزێکی جیهانی نییە و ناشبێتە هێزێکی جهانی گەر باری سوپای نەبوژێتەوە، چون لەمپەری پێش جەنگ هەمان لەمپەرانی ئێستان و لانەچوونە، بەڵکو ئەم لەمپەرانە سەخت تر بوون بەتایبەت پاش لەوەی بەشێکی زۆری وڵاتەکەمان لەدەستدا، بەجۆرێك شەست ملیۆن کەس بەناچاری لەسەر پارچە زەویەك کۆبوونەوە کە پتر نییە لە پێنج سەد هەزار کم[٢] ، دەبوو بەم دۆخە خۆیان ڕابهێنن.

گەر لەیەك ڕوانگەوە لەم دۆخەی ئێستا بڕوانین دەبینین کە ئەڵمانیا بەم ڕووبەرەیەوە بە وڵاتێکی ناوەندی دێتە ئەژمارکردن، کە نەتوانکارە لەبۆ گەیشتن بە ئاستی دەوڵەتە زلهێزەکان، ناشکرێت بچووکی زەویەکانی ئینگلتەرا بکەینە نمونەیە، چونکە خوودی بەریتانیا پایتەختی فەرمان فەرمای بەریتانی بەرفراوانی لەبن نەهاتووە، دەشتوانین هەرێمە یەکگرتوەکانی ئەمریکا و چین و ڕووسیا بە دەوڵەت گەلێکی زلهێز بژمێرین، چونکە ڕووبەری خاکی هەریەکە لەمانە بەم دۆخەیانەوە پتر لە دەهێندەی ڕووبەری خاکی ئەڵمانیایە بەم دۆخەیەوە،فەڕەنساش وا ئێستا بووەتە زلهێزێکی جهانی، ئەمەش بەهۆی بوونی سوپا بەهێزەکەوەیەتی کەبەردەوام بەهێزتری دەکات و بەردەوامە لەسەر فراوانکردنی ڕووبەرەکەی لەسەر بنەمای توانەوەی تاك لەدەوڵەتدا، جا گرنگ نییە ئەو تاکە کێ و خوێنی چیە و چەندە پاکە، گەر وابڕوات بۆ چەند دەیەی داهاتوو خوودی فەڕەنسای ئەورووپی دەتوێتەوە و دەبێتە دەوڵەتێکی ئەورووپی-ئیفریقی تێکەڵ.

Scanned by CamScanner

بزوتنەوەی نیشتمانی سۆسیالیستی زۆر بەڕوونی هەستی بەم دۆخانە کردووە، بۆیە بەتەواوەتی هەوڵی خۆ کۆکردنەوەی دا لەڕێگەی کۆکردنەوەی نەتەوەی پەرتەوازەی ئەڵمانیەوە، توانەوەی بۆچوونەکان لە بۆتەی نەتەوەیی ئەڵمانیدا، لەگەڵ دەرکردنی گەلی ئەڵمانی لەم بازنە تەسکە و فراوانکردنی دەستەڵاتی، چونکە مانەوەی گەلی ئەڵمانی بەم شێوەیەی ئێستای مانای خۆکوشتن و لەناوچوونە یان ملکەچ بوونە لەبۆ ستەمکارانی داگیرکار.

بەڕاستی پارتی نیشتمانی سۆسیالیستی هەرگیز بەم دۆخەی ئێستای ئەڵمانیا قایل نابێت، بەوەی شەست ملیۆن ئەڵمانی لەسەر رووبەری پێنج سەد هەزار کلم[٢] بژێت و خڕببێتەوە، بڕوای وایە بومارەکترین کار لەم کاتەدا نەهێشتنی ئەم کەتواری و ڕاستینە تاڵەس، لەگەڵ پڕکردنەوەی ئەو بۆشاییانەی کە ڕامیارێتی دەرەکی ئەم حکومەتی ئێستا هێناویەتە ئاراوە لەنێوان پێشوتری دیرۆکی بومارەکمان و هەنوکەی غەماوی گەلەکەمان.

ئەم بزوتنەوەیەمان هەڵدەستێت بە فێرکردنی گەلی ئەڵمانی بەوەی چۆن گرنگی بەخۆی بدات وەکو توخمێکی نەژاد باڵا، لەڕێگەی خوێنە پاقژەکەیەوە هەنگاو بەرەو سەرکەوتن بنێت و نەهێڵێت دووچاری خوێن پیس بوون بێتەوە، لەگەڵ ئاراستەکردنی بەو چەشنەی کە پێشیاوی تاک بێت لەبۆ هەڵگرتنی ئەو چرایەی کە پێشتر باوانمان هەڵیان گرتبوو.

***

بەدەساڵ پێش لە هەڵایسانی جەنگ ڕامیارێتی دەرەکی ئەڵمانیا هیچ باشتر نەبووە لەم دۆخەی هەنووکە زاڵە، لەو کاتەدا خاوەنی فەرمان فەرمابووین و تاڕادەیەك بەهێزیش بووین، بەڵام هێزی وڵات دەتوانرێت لەڕێگەی بەراوردکردنی هێزی وڵاتانی دەوروبەردا پێوانەی بکەین و بڵێین بەهێزە یان لاوازە، بەڵام ئەڵمانیای پێش جەنگ زۆر کەمتەرخەمانە دەیڕوانیە توانای هێزی دەوروبەری خۆی.

ئێمە کیسەڵ ئاسا بەرەو پێشەوە هەنگاومان دەهاژوت لەکاتێکدا وڵاتەکانی دیکە لەشێوەی پڵنگدا هەنگاویان بەرەو پێشەوە دەنا. هۆکاری بابردنی قوربانیەکانی گەل خراپی بەکارهێنانی تواناکانی گەلە لەبۆ بەدی هێنانی ئامانجە باڵاکان.

Scanned by CamScanner

گەر بۆ مێژووی ئەڵمانیا بگەڕێینە دواوە و لایەنی سەربازیی بخەینە ژێر ڕاڤەوە و ئەو بەرئەنجامەشمان بۆدیارکەوێت کەلەم ڕێگەیەوە ئەمڕۆی بۆ بەدی هێناوین, ئەوا دەبینین کە لەکۆندا باشتر وەك لەئێستا توانا ئاڵتونیەکانی تاك بەگڕخراوە. لەسایەی ڕامیاریتیە داناییەکانیان گەیشتونەتە ئەم ئەنجامانە:

١-داگیرکردنی ئەو نوچانەی زینـدەیی بـە گەلەکـەمان دەبەخشـێت لـەبۆ دەستراگەیشتن بەڕۆژهەڵات.

٢-دەستبەراسەردا گرتنی ئەو ناوچانەی دەکەونە ڕۆژهەڵاتی ڕووباری ئاڵپەوە.

٣-سەرکەوتنی بنەماڵەی هوهنزولرن لە دوستکردنی ناوکی ئیمپراتۆریەتەکەیان لەوڕۆژەوەی بنەمای دەوڵەتی پروسیان دانا.

دیرۆك نوسان بەتەواوەتی جەختیان کردۆتەوە سەر هەنگاوی سێیەم (دامەزراندنی دەوڵـەتی پروسـیا) و بەسـاردیەوە باسیان لەهـەردوو هـەنگاوی یەکـەم و دووەمـیش کـردووە. لەکاتێکـدا هـەنگاونان بـەرەو خۆرهـەڵات گـرنگترین کـاری باوانمـان بـووە, خۆئەگەر ئەم کارەشیان نەکردبایە ئەوا ئەو بەشێکی زۆری خاکی ئەڵمانیای ئەمڕۆ بەشێك دەبوون لە ڕووسـیا لـە خۆرهـەڵات, یـاخوود لەفەڕەنسا لـەخۆرئاوای وڵات. بەڕاستی هەنگاونان بەرەو ڕۆژهەڵات هەنگاوێکی جوان و ژیرانە بووە, چون بەم کارە توانرا ڕووبەری زەوی گونجاو بەپێی ژمارەی دانیشتوان دەستەبەر و بگونجێندرێت.

ئەوکاتەی بەتەواوەتی باس لە کشان بەرەو ڕۆژهەڵات دەکەم مەبەستم کەمکردنەوە نییە لـە دامەزرانـدنی دەوڵـەتی پرۆسـی و دواتـریش سـوپای زلهێـزی ئـەڵمانی, کـە نیشانەی یـەکگرتوویی گەلەکـیەتی, لەسایەی ئـەم هـەنگاوە مەزنـەوە بەرگری تاك و خۆم بۆخۆم نەما و گۆڕدرا یەك بۆهـەموو هـەموو بۆ یـەك, واتـە سیستمی بـەرگری لـە بـەرگری تاکـەوە گـۆڕدرا بـۆ بـەرگری کـردن لـە نیشـتمان, لـەم کاتەشـدا گـەل ئـەڵمانی پێویستی بە پەیڕەوێکی نوێ و وتاربێژێکی بەهێز و وتارێکی یـەکگرتوو بووکە لەو کاتەدا نەیبوو.

لوبەرنـەوەی ئـەو گیانـە هەرەوەزیـەی لـەنێو گـەلانی دیکـەدا هەیـە لـەنێو ئێمـەدا بـوونێکی نییـە, ئەمـەش تـەنها لەڕێگـەی ڕاهێنـانی سـەربازیەوە لـەنێو کۆمەڵگـەی ئەڵمانیـدا بڵاوبویـەوە, هەربۆیـە دەتـوانین بێـژین: هەڵوەشـاندنەوەی بـەزۆر سـەربازی کردن کارێکی باش نـەبووە بۆ وڵاتەکەمان, چون تا ئەوکاتـەش ئـەم وڵاتـەی ئێمـە لـە

Scanned by CamScanner

حەزی تاکرەوانە ڕزگاری نەبوو بوو, فرە توخمی لەوڵاتدا یارمەتی جوداخوازی و پەرتکردنەوەی یەکدەنگی وڵاتی دەدا.

شایەنی باسکردنە کە گرنگی ئەو سەرکەوتنە ڕامیاریە ڕاستەقینانەی کە گەلەکەمان لەماوەی هەزار ساڵ لە جەنگ و تێکۆشانی سەختی بەردەوامدا بەدەستی هێنابوو, دوژمنانمان پتر لەخۆمان لێی دەگەن و قەودری دەگرن. لە مۆمبارەك ترین کاری لقینەکەمان ئاشناکردنی نەتەوەی ئەڵمانیە بەو سەرکەوتنە ڕامیاریە ڕاستەقینانەی دەستکەوتیان هەبووەو ئەو خوێن ڕشتنانەی ژمارەیەکی زۆری هاوڵاتیانمانی لەناوبردووە. بەبێ داپۆشینی ڕاستیەکان دەتوانین قسەی ڕاست بکەین , بەبێ ئەوەی ماف ڕامیار بەدەستانی وڵاتەکەشمان بخۆین: ئەڵمانیا لەهەموو هەنگاوەکانی سەدەی ڕابردوویدا هیچی بەدەست نەهێناوە لە مەیانی ڕامیارێتی دەرەکیدا, چونکە مەودای زیندەیی ئامانجی سەرەکی ڕامیارێتیەکانیان نەبووە.

***

فرەن ئەوانەی بڕوایان وایە کە دەبێت ڕامیارێتی ئەڵمانیا لەڕووی دەرەوەیدا بەشێوەیەك بێت نەنگیەکەی ۱۹۱۸ بشارێتەوە , بیسەلمێنێت کە چیتر ئەڵمانیا ئەوەی پێشووتر نەماوە و هەر هەنگاوێکیش دەینێت بێ دڵ ئێشانی دەرودراوسێکانی بێت, بەڵام بۆخۆم بڕوام وایە هەوڵدان بۆ گێڕانەوەی ڕایخی پێش ۱۹۱٤ تاوانێکی دەرهەق بە نیشتمان. ناڵێم سنوری پێش لەجەنگ سنورێکی نمونەیی بووە بۆ گەلی ئەڵمانی, بەوپێیەی تا ئەوکاتەش بە ملیۆنان ئەڵمانی لەدەرەوەی ئەم سنورەدا ژیاون. زیاد لەمەش هەنگاو دەنێم و دەڵێم: سنوری ئەوکاتەی ڕایخ بەرئەنجامی هەنگاوێکی ڕامیاری بەهێز نەبووە, کاتی بۆ دانرابوو, چاوەنواڕی بەکۆتا هاتنی کێشمەکێشێکی بوو کە هێشتاکە بەردەوامە, بەڵام لەم ڕۆژدا وشەی گێڕانەوە زەوی لەدەست دراو مانای پتەوکردنەوەی پەیوەندی نێوان دوژمنانی دوێنێی ئەڵمانیایە, چون تاکە شتێك ئەوان لەم کاتەدا لێی دەترسێن ژیانەوەی ئەڵمانیایە, کە ئەمەش بەیەکڕیزی گەلی ئەڵمانیا و یەکخستنەوەی داواکاریەکانیان دێتە بوونێ.

دوژمنانی ئەڵمان لە ساڵی ۱۹۱٤ەوە باشترین ڕێگە بۆ بنەبڕکردنی بوژانەوەی ئەڵمانیا دابەشکردنی خاکەکەی بووە لەنێوان خۆیاندا, ئەوەدەمەی بۆرژوا کاڵفامەکان باسی گێڕانەوەی زەویەکانی دەرەوە دەکەن کە پێش لە ساڵی ۱۹۱٤ سنوری

Scanned by CamScanner

ئێمەبوونە، ئەمە هەمدیس یارمەتی دووژمن دەدەنەوە خۆیان یەك بخەنەوە، لەبەرئەوەی باش دەزانن کە ئەڵمانیەکان یەکیان گرت هەرگیز بەبێ چەك هەڵگرتن لەدژی بەرامبەر ناوەستن و نکۆڵی ناکەن لەبەکارهێنانی هەموو ڕێگەیەك لەبۆ گەیشتن بەئامانجی باڵایان.

کەواتە دروشمی گێڕانەوەی زەویەکانمان بۆ پێش ١٩١٤ ی بۆرژوا زۆر نابەجێیە لەم کاتەدا، هەروەها ناشتوانرێت بگەڕێندرێتەوە، هیچ هەلێکی سەرکەوتنی سوپاییش لەم کاتەدا بەدی ناکرێت، هەروەها خوێن ڕشتن لەم پێناوەشدا لەم کاتەدا هیچ مانایەکی نییە لای ئەوانەن نەختێك لەبۆرژواکان دووربین ترن؟ لەبەرئەوەی لەڕابردوودا هێزێکی پشتیوانی بەهێز نەبووە و لەداهاتووشدا ئەم هێزەمان بۆ دەستەبەر ناکات، ئەو سنورانە ئێستاکە پێشیاوی دواکردنەوە نین، چونکە سودێکی ئەوتۆیان نابێت لەبۆ پاراستنی یەکڕیزی گەلەکەمان و فاکتەری زیندەیی بەخشینیش نین بە وڵاتەکەمان، کەواتە جارێك ئەمانە بابخرێنە بەرەی دواوەی ئامانجەکانەوە.

بێگومانم لەوەی بەبەدەست هاوردنەوەی زەویە لەدەسدراوەکانی کانی جەنگ کە پێش لە ١٩١٤ هەمان بوون، نابێتە هۆی بەهێزبوونمان، ئێمەی نیشتمانی سۆسیالیستی بڕوای تەواویشمان بە زێتی ئەو ڕامیارێتیە دەرەکیە هەیە کەئامانجی سەرەکی و باڵای پێدانی ئەو زەویانە نییە کە گەلی ئەڵمانی ڕۆژێك لەڕۆژان لەسەری ئاکنجێ بووە، بەڵام ئەم ڕامیارێتیە لەم کاتەدا بێ بەرهەمە بۆیە ئەنجامدانی دەکەوێتە دوای یەکخستنی دەنگی ئەڵمانیەکان و دروستکردنەوەی سوپاوە. هەنگاونان بەرەو بەدەست هێنانی ئەم ئامانجەش تاکە بیانووە بۆ خوێن ڕشتنی ئەڵمانەکان،چونکە وەچەکانمان ئەوانەی کەلەسەر زەویە نوێیەکان ئاکنجێ دەبن بەم بیانووە لە خوێنی باوکانیان لەئێمە خۆش دەبن، بێگومانیان دەکەینەوە ناردنی باوکانیان لەلایەن ئێمەوە بۆ سەربڕین خانەکان بەمەبەستی دابین کردنی خۆشگوزەرانی بووە بۆ وەچەکانیان.

ڕەنگە نڤیسیارێکی ڕەگەز پەرەست ئەم هەنگاوە بەدژە (ماف مرۆیی پیرۆز) و دەست درێژی کردنە سەر مافەکانی مرۆۋ بزانێت. من نازانم ئەم کەسە گەمژەیە ئەم بۆچوونە گێژانەی لەکوێوە هێناوە، بەڵام بێگوکانم لەوەی تەشەنەکردنی ئەم بۆچوونانە یارمەتی بەهێزکردنی دووژمنانی دەرەوە و ناوخۆشمان دەدات. دوژمنانی

Scanned by CamScanner

بەرفراوانکردن و ڕزگارکردن ئەوە لەبیردەکەن کەلە سایەی ماف ئەوانی دیکەوە هیچ گەلێك نامێنێت لەسەر ئەم زەوینەدا بێتە خاوەنی یەك م[2] لەزەوی , ئەمەش بەهۆی بەستنەوەیەتی بە بەرنامە دابەزیوەکان یان دانراوە مرۆییەکان.

مەرزی ولآم لە بەرهەمی کارەکانی مرۆڤە, گۆڕانیشی تەنها مرۆڤ ئەنجامی دەدات, ئەم سنورەی ئەڵمانیاش جگە لە بەرهەمی تێکۆشانێکی ماوەدرێژ کە هێشتاکە تەواو نەبووە هیچی دیکە نییە, بەهەمان شێوەی سنورەکانی فەڕەنسا و پۆڵۆنیا و ئیتالیا و...هتد.

ئەو گەلەی خاکێکی زۆری بەدەستەوەیە مانای تەواوێتی خاوەندێتی کردنی نییە, مانای ئەوەش نادات کە گەلە بەش خوراوەکان ماف ئەوەیان نییە هەوڵی بردنی تەختێك لەم لەتکە زەویە بدەن بۆ خۆیان.

لەمڕۆدا گەلەکەمان باری ژیانی سەخت بووە و وەختە لەنێو چوارچێوەی ئەم زەوینە تەنگەدا دەخنکێت, ئەوی ئێمە گلەیی لێدەکەین فەرمانی قەودەر نییە, وەك ئەوەی تکاکاران بانگەشەی بۆدەکەن, تێکۆشانیش لەبۆ سنوردانان لەبۆ ئەم دۆخە یاخی بوون نییە لەقەودەر. باوانمان ئەو زەویانەی هەیان بووە ڕاستەوخۆ لەلایەن ئاسمانەوە بەدیاری پێیان نەبەخشراوە, بەڵکو لەڕێگەی شمشێرەوە بەدەستیان خستوە و درەختی ئازادییان بە خوێن ئاوداوە, ئەم مەودا زیندەییەی کە ئێمەی وەچەیان هەژارین لەڕێگەی نازی ڕەگەزپەرەتانەوە بەردەستی ناخەین, بەڵکو لەڕێگەی هێزەوە دەتوانین بۆخۆمانی دابین بکەینەوە.

یەکلایی کردنەوەی سەوداکانمان لەگەڵ فەڕەنسا هیچ ئەڵمانییەکی پاقژ نییە ئەمەی لەبیرنەبێت, بەلآم پێهەنگاوڤێکی زڕ دەبێت گەر بەم دۆخەوە قایل بین. دەرکێشانی ئەو دڕکەی لەڕۆژئاواوە ئازاری پشتمان دەکات خاڵەی دەسپێکردنی هەنگاوەکانە لەبۆ فراوانکردنی زەویەکانمان. لەپشکی پێشوودا بۆمان ڕوونکردنەوە کە فراوانکردنی زەویەکانمان لەدەرەێی ئەورووپێدا کێشەکانمان چارەناکەن, ملکەچکردنی گەلگەلێکی ڕەنگاوڕەنگ لەبەرامبەر ئەڵماندا ئامانجی ڕەهای ئێمە نییە,بەڵکو ئامانجی بالآمان ڕزگارکردنی زەویە ئەورووپیە ئەڵمان نشینەکانە لەپێشەوە, دواتریش هەموو ئەورووپا. بێگومان ئەم زەوی فراوانکردنە بە کەمکردنەوەی زەوی گەلانی دیکە دێتە ئەنجام دانو ئێمەی ئەڵمان خۆمان لەلۆژێك

Scanned by CamScanner

گێل دەکەین، درۆ لەگەڵ مێژوودا دەکەین و خۆمان هەڵدەخەڵەتێنین ئەوکاتەی دەڵێین: فراوانکردنی زەویەکانمان بەکەمکردنەوەی زەوی گەلانی تر ستەمە، کارێکی ناڕەواو نەستەمە! ئەو کاتەی ڕووبەری زەوی لەسەر نیشتەجێ بووی ناوخۆیی بەرتەسک دەبێتەوە هەموو گەلێك ماڧ فراوانکردنی زەوی تیا نیشتەجێ بووی هەیەی، ئەمەش بۆئەوەیە خۆی نەمرێت و تیانەچێت.

جا ئەڵمانیا زلهێزێکی نێودەوڵەتی بێت یان نا، ئەوا مەرجی سەرەکی لەبۆ گەیشتن بە ئاستی ولاّتانی زلهێز بەدەست هێنانی مەودای زیندەییە کە هەلی مانەوە بۆ گەلی ئەڵمانی دابین دەکات.

***

دەبێت ئێمەی نیشتمان پەروەری سۆسیالیستی ئەو کارە تەواو بکەین کە باوانمان بەر لە شەش سەد ساڵ دەستیان لێهەڵگرتووە، بەتایبەت لە ڕامیارێتی دەروەدا. دەبێت ڕێگە بگلایەن لەکشانی جەرمەنی بە ئاراستەی باشوور و ڕۆژئاوا، بەڵکو لەسەرەتادا بەرەو ڕۆژهەلاّت بڕۆین.

ئەوکاتەی دەمانەوێت سنوری ولاّت و زیندەییەکەمان پتر فراوان بکەین، دەبێت ڕاستەوخۆ بەئاراستە ڕووسیا بڕین کە دەکاتە ڕۆژهەلاّت، چونکە لەو ڕێڕەوتەدا زەوی بەپیت و فراوان و کانی کانزای زۆرهەیە.

قەودەر بست بەستی هەنگاوەکانمان ئاراستەی ڕووسیا دەکات، لەوڕۆژەوەی بەلشەفیکیەکان دەستیان بەسەر ڕووسیادا گرت چینی بیریارانیان لێ داماڵی کەپێشتر ئەمان ولاّتیان دامەزراندبوو. بەمەش ڕێکخستنی دەوڵەتی ڕووسیا بەرهەمی کاری سەقڵەکان و توانای داهێنانیان نەبووە، بەڵکو بەرهەمی خوودی کاری ڕەگەزی ئەڵمانی ژێربووە. بەلاّم ڕووسەکان نەیان زانی چۆن کرۆکی ئەو دەوڵەتە بەجوانی ڕابگرن کە ئەڵمانەکان دایان مەزراند، بۆیە ڕۆژبەدوای ڕۆژ ناوکی ولاّت لاواز بوو، لەهەمان کاتدا جوولەکان دیارکەوتن لەبۆ ئەوەی دەست بەسەرولاّتدا بگرن لەشێوەی یابوو.

ڕووسیا تاڕادەیەك عەوڵی داوە لەبۆ پاکتاوکردنی جوولەکان، بەلاّم ئامرازەکانی ئەم بوارەی نەشیاو بووە. هەروەها جوولەکانیش ناتوانن بۆماوەیەکی زۆر دەست بەسەر ولاّتێکی گەورەی وەکو ڕووسیادا بگرن، چونکە جوولەکان بە پونێت نان ڕانەهاتوون،

Scanned by CamScanner

بەڵکو ڕەگەزێکی ڕووخێنەر و کاولکارن، بۆیە تاماوەیەکی زۆر توانای دەوڵەتدارییان نابێت. بۆیە ئێمەی نیشتمان پەروەری سۆسیالیستی بڕوامان وایە کە ڕووسیای ڕۆژهەڵات لەلێواری مەرگە و کۆتایی هاتنی فەرمانڕەوایەتی جوولەکە لەڕووسیا مانای کۆتایی هاتنی خوودی دەوڵەتی ڕووسیاشە وەکو دەوڵەت. چارەنووس ئێمەی هەڵبژارد لەبۆ دەست نیشانکردن و سەلماندنی ڕاستی بیردۆزە ڕەگەزیەکانمان لەهەمبەر نەژاد و ڕەگەزی مرۆییەوە.

***

بەگشتی ئەمانەوێت بێژین : جولەکە بەوپەڕی هێز و توانایانەوە دژبەری ئەم چەشنە ڕامیاریتیەی ئێمە دەکەن، چونکە ئێمەڕێك پێچەوانەی تەواوی خۆیان و بۆچوون و ئامانجەکانیانین.هەرکە جوولەکە بەڕووی ئەم چەشنە ڕامیاریتیەی ئێمەدا وەستایەوە ئەوکات ڕاستی بۆچوونەکانی خۆمانمان بۆ دەسەلمێت و هەموو ئەوانەشی نەختێك هەستی نیشتمان پەروەریان تێدا ماوەتەوە دەگەڕێنەوە بۆ ڕیزەکانمان، ڕیزی نیشتمان پەروەران، بۆئەوەی بتوانین پێکەوە کاربکەین لەبۆ چەسپاندنی ئەو نەخشانەی کە پارتەکەمان لەم وارەدا کێشاویەتی. ئەفسووس تاوەکو ئێستاش بیرۆکەی کشان بەرەو ڕۆژهەڵات نەبووەتە بیرۆکەیەکی باو لەنێو بۆچوونی ئەوانەی کە خۆیان بەنەتەوە پەرەست لەقەڵەم دەدەن، ئەمانە هەرکە بیانەوەت پاساوی ئەم بۆچوونانەیان بدەنەوە ڕێککەوتنی بسمارك لەگەڵ ڕووسیا بەدەست درێژی نەکردنە سەر یەکتر بەبەڵگە دەخەنەڕوو، بەڵێ بسمارك لەوکاتەدا زۆر ژیرانە ڕەفتاری کردووە، ئەم کەسانە ئەو هەنگاوەی بسمارکیان لەیاد کرد کەبەم کارەی دڵنیایی دەبەخشیە ئیتالیای نیمچە گۆشەگیر بۆئەوەی زلهێزی خۆی بەسەر نەمسادا بسەپێنێت. ئەی ئەوانەی کە سەرسامن بە بۆچوونەکانی بسمارکی دەست پۆڵایین داوای پەیڕەوکردنەوەی هەمان سیاسەتی بسمارك ناکەنەوە لەگەڵ ئیتالیا لەمڕۆدا؟ ئەمانە دەڵێن ئەم ئیتالیایە ئەوەی سەدەی نۆزدە نییە، ئەوا ئێمەش بەوان دەڵێینەوە: ئەو ڕووسیایەی بسمارك ڕێککەوتنی لەگەڵدا کردووە هەمان ڕووسیای ئەمڕۆکە نییە، بێگومانم لەوەی گەر بسمارك لەم ڕۆدا زیندووبایە، ئەوکات دەستی یارمەتی بۆئەم ڕووسیایە درێژ نەدەکرد کەزۆری نەماوە تیابچێت.

Scanned by CamScanner

بەسمارە حەمری بەدەلگیرکردنی بازڕ و بازرگانی جیهان بوو. بێگومان بەسمارە لەدەمان کاتدا کە کێشەی ڕێکخستنەوەی ناوخۆ و کشانی هێزەکانی بەرەو ڕۆژئاوا چارەدەکرد باشترین ڕێگە بۆسەرکەوتنی ئەم کارانەی ڕێککەوتن بوو لەگەڵ ڕووسیادا و ئەم کارەشی سەرکەوتنێکی مەزنە بۆ گەل ئەڵمانی. بەڵام ئەمڕۆ پێچەوانەی ئەوەیە. هەرچییەک لە ڤارانجیدابووە دژیەتی و دژی ڤارامج.

لەساڵی ١٩٢١دا ئاژاوەیەک هەوڵدرا لەبۆ لەیەکتر نزیک کردنەوەی لڤینەکەی ئێمە و بزووتنەوە هاو بۆچوونەکانی تری دوونیا. ناوەندکارەکان پێشنیاری دروستکردنی کۆمەڵەی نەتەوە چەوساوەکانیان دەکرد. دوو یان سێ جار لەگەڵ نوێنەرانی وڵاتانی بەلقان و میسر و هیند دا کۆبوینەوە. ئەمانە ئارەزووی یارمەتی کردنی ئەڵمانیا بۆ دوویات کردنەوە. بەڵام بۆخۆم هیچ گرنگیم بە قسەکانیان نەدا. چوون باش دەمزانی ئەمانە فرەوێژی بێ ئامانجن.

ئەم ئازادی خوازانە ئەو بزووتنەوەیمیان دیتەوە کە گرنگی بەکارەکانیان دەدات و هاوبۆچوونیانە ئاژاوەیەکی زۆر. ئەم کەسانە لەبڕی نەتەوە خوازە ئەڵمانیەکاندا ڕێزێکی زۆر دەگیران و خۆیان بە نوێنەری گەلانی هند و میسر دەزانی. لەکاتێکدا ئەمانە چەند خوێندکارێکی ئاسایی بوون و ئەوەی دەریان دەبڕی تەنها خواستی تایبەتی خۆیان بوو. تەنانەت ئەگەر ڕاستیشیان بکردایە و نوێنەری کۆمەڵێکی زۆر و بەعێزیش بوونایە ئەوکاتیش هەر پڕۆژەکە بەرئەنجامەکەی بەقازانجی گەل ئەڵمانی نەدەشکایەوە بەڵکو زیانی دەکرد.

ئەڵمانیا پێشتر هاوپەیمانێتی دروستکردنی لەگەڵ ئەو وڵاتانەدا تاقیکردەوە کە لاوازن لەڕووی سەربازی و پیشەسازییەوە لەشێوەی تورکیا و نەمسادا. ئەنجامەکەی ئەم قەتارەتەی ئەمڕۆیە. ئەم بەڵگەیە لەلایەن هاوڵاتیانی داواکاری کۆمەڵەی نەتەوە چەوساوەکانەوە لەپێش چاو نەگیرابوو. بەو بیانووەی ئەم کۆمەڵەیە تواناداری دەبێت لە چەکدامالینی سەرکەوتوانی جەنگ و بەدی هێنانی ئامانجەکانی خۆیان.

بەڕاستی بەوپەڕی تواناوە دژەری ئەم بیرۆکەیەم کرد. چونکە تواناداری ڕاستەقینە لەگەڵەکەمان دادەبڕێت و دووچاری خەون و ئەندێشەی نابەجێ و پووچی دەکاتەوە.

ئەمڕۆی ئەڵمانیا لەو مرۆڤە دەچێت کە بۆ ڕزگاربوونی تەنانەت پەنابۆ پوشیش دەبات لەنێو ئاودا. لەنێو دەستەی ڕۆشنبیراندا دەبینین کەس گەلێک هەن هێشتاکە

Scanned by CamScanner

خەون بە دامەزراندنی (کۆمەڵەی نەتەوە چەوساوەکان)ەوە دەبینن ، یان متمانەیان بە (کۆمەڵەی نەتەوەکان) و هاوجۆرەکانیەتی لەبۆ بەدی هێنانی خەونەکانیان لەڕێگەی گێڕانەوەی مافە زەوتکراوەکانیان, لای دوژمنەکانیان لەبۆ خۆیانی خاوەن بە ساحێب زانیولەڕێگەی سکاڵاو و داواکاریەوە!؟

لەبیرمە بەهۆی ڕووداوێکەوە بۆ چەند مانگێك بزوتنەوە ڕەگەزپەرەستەکەمان سەرقاڵ ببوو, لە لێکۆڵینەوەدا. لە ساڵی ١٩٢١ دا کۆمەڵێك لەکەسانی ڕۆشنبیری هندی هاتنە ئەوروپا و وایان لەئەوروپیەکان گەیاند کە فەرمانفەرمای ئینگلیز وا لەداڕماندایە, چونکە شۆڕش لەهندستان هەڵایساوە و بە لەدەستدانی هند بەریتانیا بەرەو کەناری مەرگ دەڕوات, خەڵکانێکی زۆر بڕوایان بەم چەشنە بۆچوونانە کردبوو, وەکو منداڵێك چۆن چاوەنواڕی خۆرهەڵاتنی ڕۆژی جێژنە دەکات ئاوها زۆرێك لەئەڵمانیەکان بەبیر ساکاریانەوە چاوەنواڕی هەڵوەشاندنەوەی ئیمپراتیۆریەتی بەریتانیایان دەکرد, خۆزگەر نەختێك شارەزای تەکتیکی جەنگی بەریتانیا بوونایە ئەوکات خەڵکانی ئەڵمانی بەم سادەییەوە بیریان لەڕووداو و قسەکان نەدەکردەوە.

ئەوانەی بڕوایان بە ئەگەری داڕووخانی بەریتانیا کردبوو, دەیان زانی کە بەلەدەستدانی هندستان بەریتانیا یانی نەمان, هند بۆ بەریتانیا ناوچەی زیندەیی سەرەکی بووە, بۆیە ئاخۆ دەبێت بەریتانیا وابەئاسانی ڕێگە بەهندیەکان بدات لەخاکەکەی وەدەری نێن, کەبەبێ هند بەرتانیا ئەڵماسی تاجی سەری لەدەست دەدات؟

نەخێر, بڕوام وانییە ئەمە ڕووبدات, مەگەر بەریتانیا هەست بە هەڵوەشاندنەوەی ڕەگەزی بەریتانی بکات لەهند, یان لەلایەن دوژمنی بەرانبەریەوە گورزێکی زۆر کوشندە لە هێزی بەریتانی بدرێت, بەڵام هەرگیز لەڕێگەی شۆڕشی هندیەوە بڕواناکەم بەریتانیا دابڕمێت, ئەم چەشنە قسانە ڕەنگە بۆ خەڵکانی ئەمریکای باشوور ئاسایی بێت, بەڵام بۆ ئەڵمانییەك کە خۆی بەچاوی خۆی سەرسەختی ئینگلیزەکانی بینیوەو تاقیکردۆتەوە چۆن دەبێت بڕوا بەم قسانە بکات!

ئەو ڕەگەز پەرەستانەی هیوایان بە بزوتنەوەی ڕزگاری خوازی میسری هەبوو ژێر تر نەبوون لەو برایانانەیان بڕوایان بەداڕووخانی ئیمپراتۆریەتی بەریتانیا کردبوو لەئەنجامی شۆڕشی هندیەوە. بەڵام میسریەکان هەرگیز ئامادە نین لەپێناو برا

Scanned by CamScanner

ئەڵمانەکانیاندا بەگژی بەریتانیادا بچنەوەو خوێنی یەکتر بڕێژن، وەکو ئەوەی هەندێک بڕوایان پێی هەبوو.

ئەوانەی بڕوایان بە چاکێتی تێکۆشانی هاوبەشی –تێکۆشانی ئەڵمانی –میسری– هەندی هەبوو،ساویلکەبوونی خۆیان پیشاندا لەهەمبەر دوژمنێکی هاوبەشی زەبەلاحدا، لەکوێڕا بووە سێ کەسی پاڵکەوتەی کەم ئەندامبوو بدەن بەسەر دوژمنێکی زل و کەتەی بەهێزدا و لەناوی بەرن و ئەویش دەستەوەستان بێت لەم کاتەدا؟ بۆخۆم وەکو ڕەگەز پەرەستێك لەڕێگەی ئاشنابوون بە ڕەگەزەکانی دیکەوە پێوانەی ڕەگەزکانی دیکە دەکەم، هەرگیز بەوە قایل نابم داهاتووی ڕەگەزەکەم ببەستمەوە بەڕەگەزگەلێکی نزمترەوە.

ئەوەی گوتم لەبارەی ڕووسیاوە لەم ڕۆدا گەر بەجوانی سەیری نەخشەی سیاسی و باری سەربازی بکەین، ئەوکاتەی لەگەڵ ڕووسیادا هاوپەیمان بین و بمانەوێت پەلاماری ئەورووپای ڕۆژئاوا بدەین پێکەوە ئەوکات ڕووسیا هیچ قازانجێکی بۆئێمەی ئەڵمانی نابێت، چونکە خاکی ئەڵمانی دەبێتە گۆڕەپانی جەنگ و کاول و وێران دەبێت، جا گەرەنتی ئەکشانە دواوەی هێزەکانی ڕووسیا لەم کاتە تاڵەدا دەبێت چی بێت، هیچ! بۆیە هاوپەمانی لەگەڵ وڵاتی ڕووسیای ڕۆژهەڵاتدا قازانجێکی ئەوتۆی بۆئێمەی ئەڵمانی نابێت، تەنانەت ئەو پۆڵۆنیایەی کە ڕێگە لەڕووسیا دەگرێت لەکشانی بەرەو ڕۆژئاوا ئەمڕۆ سەربە فەڕەنسایی، بۆئەمەش لەپێشدا دەبێت ڕووسیا لەگەڵ پۆڵۆنیا بەجەنگ بێت ، ئەوجا هێزەکانی دەتوانێت بێنە بەرەی ئێمەوە لەدژی ڕۆژئاوا پێکەوە بجەنگین.

لەبیرمان نەچێت لەکاتی هەڵایسانی جەنگدا ئەڵمانیا پێویستی تەواوی بە تەکنیك و ئامرازەکانی شەڕکردنە زیادتر لەپیاوی شەڕوان. بەتەنها خۆی لەجەنگی جیهانی پێشوودا ئەهامەتیەکانی جەنگی هڵگرت بەهۆی بێ تفاقی و هەڵە هەڵبژاردنی هاوپەمانەوە. ڕووسیاش لەمڕۆدا لەڕووی تەکنیکی جەنگیەوە پشت پێبەستراو نییە، کەواتە چۆن بتوانین پێکەوە ڕووبەڕووی ئامرازە شەڕکارەکانی ڕۆژئاوابببینەوە کەلەلوتکەی داهێنان و نوێگەریدان و پێویستی بە جەنگی ئامرازەکانە. ئایا بەڕاست ئەڵمانیای دەست بەستراو دەتوانێت ئامێر و تەکنیکی جەنگی پێویست بۆخۆیان و هاوپەیمانانی دابین بکات؟ بێگومان، نەخێر، کەواتە گەر بەپشا بەستن بە ڕووسیا

Scanned by CamScanner

بچینە جەنگەوە ئەوا ئەمامەتی لەوەی پێشووتر یەقەمان دەگرێت و دەبینە گاڵتەجاڕی هەمیشە دۆڕاو.

ئەوانەی پاڵپشتی هاوپەیمانی لەگەڵ ڕووسیا دەکەن، دەڵێن: ئەم هاوپەیمانێتیە مانای جەنگ هەڵایسان نییە، ئەمڕۆ با هاوپەمانی لەگەڵدا بوەستین و چاوەنواڕی سبەی بین بزانین چی ڕوودەدات ! منیش بەمانە دەڵێم ئەم هاوپەیمانێتیە هیچ قازانج و سوودێکی نییە و بەتەواو بێکەڵکە. هەرکە دوو یان چەند دەوڵەتێك پێکەوە کۆبوونەوە مانای خۆ ئامادەکرنە لەبۆ جەنگ، گەر ئەمڕۆش خۆمان دابەدەست هاوپەیمانی ڕووسی-ئەڵمانیەوە ئەوا بیست ساڵی دیکەش بێت هەر جەنگ هەڵدەگیرسێت، دووژمنانمان هیچ ڕێگەیەکمان بۆ ناهێڵنەوە لەبۆ هەناسە هەڵکێشان و برەودان بە تەکنیکی جەنگی، لەڕابردووی نزیکدا سەلماندیان دەتوانن بەبێ ئەوەی ئێمە خۆمان ئامادەکردبێت پەلکێشی جەنگمان بکەن، دواتریش بەرپرسیارێتی ململانێکەمان بخەنە ئەستۆ.

بۆهەموو ئەمانەش دوو ڕاستی زێدەبار دەبێت:

١-بەرپرسانی ئێستاکەی ڕووسیا بەشێوەیەکی وەها لەهاوپەمانێتیەکان دەنواڕن کەجگە لە چەند پەرەیەکی نوسراو هیچی دیکە نییە.

لەبیرمان نەچێت ئەم دەستەلآتدرانەی هەنوکەی ڕووسیا تاوانبار گەلێکی خوێن مژن و خوێن تا بینا قاقایان هاتووە. ئەمانە گەمژەترین مرۆڤەکانن، بەلآم لە کاتێکی کەمدا بەهۆی قەودەرەوە توانیان دەست بگرن بەسەر دەوڵەتی مەزنی ڕووسیادا، دەس و دەم چەندین ملیۆن کەسیان لەناوبرد و زەویەکانیان سوتاندن، بۆئەوەی بتوانن لەسەر پاشماوەی ئەم کارەیان دیکتاتۆریەتێك دروست بکەن. بێگومان گەر نەختێك ژیربین دەزانین دەستەلآتدرانی ڕووسیای ئەمڕۆ سەر بەڕەگەزێکی دووڕوو و قسە هەڵبەستن، ئەم ڕەگەزە، جوو، وای دەخاتە پێش چاو کە لەلایەن خوداوە داوای لێکراوە دەست بگرێت بەسەر جیهاندا و بیخاتە ژێر دەستەلآتی خۆیەوە، کەواتە چۆن بتوانین دەستی هاوپەیمانی بۆ گەلێك درێژبکەین کەلەسەر بنەمای کوشتنی دۆستەکانی خۆی پونێت ناوە؟ کێ هەیە داوای هاوپەیمانی بکات لەگەڵ ڕەگەزێك دروشمان تەڵە و گزی و دزی و جەدەیی بێت ؟

Scanned by CamScanner

٢-ئەو پەتایەی لەڕووسیادا بڵاوبووەتەوە واخەریکە بەتەواوەتی لەئەڵمانیاشدا دەتەنێتەوە و بەهەمان دەردی ڕووسیامان دەبات. ئەو کەسانەی وەکو وشتر مرخ کەنایانەوێت ڕاستیەکان ببینن و سەریان بەژێر لمەوە کردووە. باش بزانن کە بەبەلشەفیك کردنی ڕووسیا هەنگاوێکی زۆر بەمێزە لەبۆ دەستگرتنی جوو بەسەر جیهاندا. جووەکان، وەکو ئەنگلۆسەکسۆنیەکان، ڕەنگە بۆ کاتێکی نادیار لە پێکانی ئامانجەکەی خۆی وەرچەرخێنێت، بەڵام هەرگیز دەستی لێهەڵناگرێت و بەدووی هەلەوەیە لەبۆپێکانی ئامانجەکەی، ڕێگەی جوولەکەش لەبۆ گەیشتن بەئامانجەکەی تێکەڵاوبوونی لەگەڵ خەڵك و پیسکردنی خوێنەکەیەتی، بەردەوام دەبێت تائەوکاتەی دووچاری ئەو هێزە دەبێتەوە کە هەرکەسێك بیەوێت ئاسمان داگیربکات ئەوکەسە دەبێت بخرێتە دۆژەهەوە.

ئەڵمانیا دووەم وڵات دەبێت کە جووەکان ڕێنگاوی دەمیانی بەسەردا دەکەن و هەوڵی بەبەلشەفی کردنی دەدەن. هیچ هێزێك ناتوانێت لەم چارەنوسەی قوتاریکات، مەگەر هێزێکی کوشندەی شکۆمەند نەبێت کەپاك دامێنانی ئەڵمانی لەدەوری کۆببنەوەو لەڕێگەی هۆشیارکردنەوەی گەلی ئەڵمانیەوە لەچنگ ئەم گروپە خوێن مژەی قوتاربکەین. ئەوەشی دەڵێت : بۆئەوەی ئەڵمانیا بەمێزتر بێت و بتوانێت لەسەر پێی خۆی بوەستێت، ئەمەش لەڕێگە هاوپەیمانێتی ڕووسیاوە دەبێت، ئەوا ئەم کەسە یان نەزانە یان هەڵە لەیەکی داوەتەوەو بۆچوونی ئاراستە کردووە و کورتبینە. دەبێت بزانین: چۆن دەتوانین چارەنووسی خۆمان بەدینە دەستی نەتەوەیەك کە دوژمنە کوشندەکەمان سالار و دەمراستیەتی؟ چۆن دەبێت لەیەك کاتدا لەگەڵ ڕووسیا هاوپەیمان بین و داوا لەکرێکارە ئەڵمانیەکان بکەین دژی بەلشەفی بن؟ کەواتە چیتر مافی بێزارکردنی هاوڵاتیە بەسوورکراوە ئەڵمانیەکانمان نییە، بەوەی سەرکردەکانی وڵاتی ئەڵمانی دەبنە هاوپەیمانی ڕووسی سور، واتە گەر لەگەڵ ڕووسیادا ڕێککەوتین ئەوا نابێت بەلشەفیك لە ئەڵمانیا قەڵاچۆ بکەین، گەر هاتوو ببینە هاوپەیمانی ڕووسیا وەکو ئەوە وەهایە پشت بەئاریمەن ببەستین لەبۆ وەدەرنانی لایەنگرانی ئاریمەن.

پێشتر پێم ڕاگەیاندن بوون بە هاوپەیمانی بەریتانیا بەئامانجی هەل وەرگرتنە لەبۆ پەلاماردانی ڕۆژهەڵات، یاخوود لەگەڵ ڕووسیادا هاوپەیمانی دروستبکەین بۆئەوەی لەیەك کاتدا لەدووبەرەدا نەجەنگین. بەڵام لەمڕۆدا هاوپەیمانی دروستکردن لەگەڵ

Scanned by CamScanner

ڕووسیادا کەڵکێکی نییە. بۆئەمەش بزوتنەوەکەمان نەخشەی تەواوی کێشاوە لەبۆ گەیشتن بەئامانج و بەرژەوەندییەکانی نەتەوەمان، هیوادارە ڕۆژێک بێت دەستەڵاتدرانمان بەرژەوەندییەکانی نەتەوەکانمان بپارێزن لەڕێگەی نەخشەی کێشراوی بزوتنەوەی نەتەوەییمانەوە.

بەڵام هەنگاوی سەرەکی لێرەدا و بۆئەم چەشنە ڕامیارێتیە بەم شێوەیە دەبێت:

هەرگیز بوار بەدروستبوونی دوو دەوڵەتی گەورەی وشکانی مەدەن لەکیشوەری ئەورووپادا (ڕووسیا، فەڕەنسا)، هەرجارێک لەنزیکی سنوری ئەڵمانیاوە هەوڵی دامەزراندنی دەوڵەتێکی زلهێزدرا ئاگاداری خرتان بن، چونکە مەترسی گەورەی بەدواوەیە، دەبێت هەوڵی شکست پێهێنانی ئەم دەوڵەتەبدەن بەبێ سڵکردنەوە لەبەکارهێنانی هیچ ئامرازێک.

لەبیرتان بێت، پێویستە سەرچاوەی هێزی ئەڵمانیا لەئەورووپادا بێت لە خاکی ئەڵمانیاوە هەڵبقوڵێت، ناشبێت دڵنیاببنەوە لە دۆخی ڕایخ و چارەنوسی پێش لەوەی بواری زیندەیی بۆ گەلی ئەڵمانی داین بکەن.

***

دێمەوە سەرباسی هاوپەیمانێتی نێوان ئێمە و بەریتانیا و ئیتالیەکان، لەبۆ تیشک خستنەسەر قازانجەکانی ئەم هاوپەیمانێتیە لەڕووی سەربازیەوە.

بەرئەنجامەکانی ئەم هاوپەیمانێتیە پێچەوانەی بەرئەنجامی هاوپەیمانێتی ڕووسی-ئەڵمانی یە، بێگومان دروستبوونی هاوپەیمانێتی لەگەڵ بەریتانیا و ئیتالیا نابێتە کێشەبۆمیچ لایەکمان، چونکە دووژمنی سەرەکی ئێمە فەڕەنسایە. بێگومان لەم کاتەشدا ئەم وڵاتە میچ هەنگاوێکی شێتانە نانێت و خی دووچاری جەنگی ئەم سێ هاوپەیمانێتیە ناکات. هەروەها نزیک بوونەوەمان لەبەریتانی و ئیتالیەکان هەلی تەواومان دەداتێ بۆ خۆئامادەکردن و بوژانەوە، لەچوارچێوەی هاوپەیمانێتی سێ قۆڵیدا، لەبۆ خۆئامادەکرد لەو جەنگە پڕجۆش و خرۆشەی کەدەبێت دژی فەڕەنسا بەرپای بکەین، ئەمەش دوای ئەوە دەبێت کە لەڕووی دیپلۆماتی و سیاسیەوە بەدووری دەخەینە لەگۆڕەپانی نێودەوڵەتیش توانای سەربازی لێوەردەگرین.

Scanned by CamScanner

بەڕاستی ئەم هاوپەمانێتیە گرنگی تایبەتی خۆی هەیەو لەم جارەدا ئەڵمانیا گرفتاری بێ تفاقی و کەلووپەلی جەنگی نابێت, لەبەرئەوەی ئینگلیز و بەریتانیەکان دەتوانن پێداویستی تەواوی خۆیان لەبۆ جەنگ ئامادەبکەن.

هەرچەندە ڕەنگە گرفت بێتە پێش چێ بوونی ئەم هاوپەیمانێتیە سێ قۆڵیە, بەلاّم هەر دەتوانرێت ئەنجام بدرێت, چونکە پێشتریش لەسەردەمی ئیدواردی حەوتەمدا سەرباری بوونی دژایەتی و لەمپەری زۆر بەلاّم هاوپەیمانێتیەکە هاتە چێکردن. دەتوانین لەو گرێ داخراوە پووچە خۆمان دەربێنین کەدە ساڵێکە لەنێویدا گیرمان خواردووە و ئەو ڕۆژەی لەم ئەندێشەیە قوتار دەبین دەتوانین ببینە خاوەنی ڕێبازێکی ژیرانەی دەرەکی کە دەستمان بەرەو ڕۆژهەلاّت بگرێت, پاش لەوەی توانیویمانە نینۆکەکانی فەڕەنسا لەڕۆژئاوا ببڕین.

ئەوکەسانەی تا ئێستا گەمژانە هەوڵی تووڕەکردنی دوژمنانی دوێنێ دەدەن, ڕەنگە ئەمە هۆکاری یەکخستنەوەی دوژمنان بێت,ئەوانەشی ڕقیان لە بەریتانیا و ئیتالیایە باوەکو باش بزانن کە هەردەوڵەتێك لەئەورووپادا دژی فەڕەنسابێت لایەنگیری ئێمە دەبێت و دەستی هاوپەیمانێتی بۆ درێژدەکەین لەبری دەستی ئاسنینی تیژ, بۆئەمەش دەبێتە هەموو کارێك بکەین لەبۆ کێشکردنی ئەم دەوڵەتانە بەلای خۆمانە, ڕێککەوتن لەگەڵ ئەم ولاّتانەدا لەئامانجە گەورە سەربازیەکەمان نزیکمان دەکاتەوە کە هاڕینی فەڕەنسایە بەدەم ڕێوە.

Scanned by CamScanner

بەشی بیست و چوار

مافی بەرگری کارا

ئەوگەلانەی تواناى شەڕکردنیان هەیە و لەناکاو بەچەك دانان خۆیان دەکەنە دیلی دوژمن ئەوا دیرۆك پتر لەبەڵگەیەکی لایە. کەداتر ئەمانە واڕادێن کە دووژمن شەقیشیان تێهەڵبدات زۆر بەلایانەوە ئاسایی دەبێتەوە وەك لەدووبارە چەك هەڵگرتنەوە.

ئەوکەسانی لەپشتی پەردەوە لە١٩١٨ەوە دەستەلأتی ئەڵمانیایان بەڕەهایایی بەدەستە، ئەمانە ئەوپەڕی هەوڵ دەدەن لەبۆ ئەوەی گەلی ئەڵمانی لەسەر سەڕۆڕی و بێدەنگی ڕابێنن و چیتر شتێك بەناوی نەتەوەو نەتەوایەتی لەمێشکیاندا نەمێنێتەوە، بێزراوترین شت لەلایەن ببێتە چەك هەڵگرتن لەبۆ بەدەست هێنانی مافەکانیان.

بەڕاستی بانگەشە خراپ و شەڕهێنەرەکانی شۆڕش کاریگەری مەترسی داریان هەبووە لەسەر لاوازکردنی هەستی تاك و سەرکردەکانی ولأتیش لەبەرمبەر هاوپەیمانە سەرکەوتووەکان، بەهۆی ئەوەی لە ١٩١٨ ەوە هەموو ڕامیارێتی دەرەوەی ئەڵمایا بەدەست جوولەکانەوەیە، بۆیە هەرچی هەڵەیەك هەبێت ئەوا ساویلکەیی نییە بەڵکو بەئەنقەستە و لەلایەن جوولەوە ئەنجامدەدرێت، ئەم جووانە هەمیشە بەدووی نوێترین

Scanned by CamScanner

ڕێگەدا وێڵن لەبۆ تەفر و توناکردنی هێزی ئەڵمانی و لەناوبردنی بەیەکجاری، ئەمەش مانای وایە بۆ هەر شکستێك نەخشەیەکی تۆکمەی جووی لەپشتە.

ئەوکاتەی لەساڵی ١٨٠٦ دا سوپای ناپلیۆن هێزی پروسی تێکشاند، هەموان بڕوایان وابوو چیتر ئەم دەوڵەت ناتوانێت هەستێتەوە، بەڵام لەماوەی حەوت ساڵدا خۆی یەکخستەوەو دژی دوژمن وەستایەوە.

حەوت ساڵ پاش لە پەیمان نامەی ئاشتی ١٩١٨ دا تادێت ئەڵمانیای لاوازدەبێت لەبری بەهێزبوون، ئایا دوێنێ نەبوو پەیمان نامەی لۆکارنۆیان بەسەردا سەپاندین؟

ئەوکاتەی ئەڵمانیا تواناداربوو لەبۆ چەك هەڵگرتن کەچی چەکی فڕێدا ! ئەوکاتەی مەرجەکانی سەرکەوتنمان پەسەندکرد هێزمان لەبەر بڕا و ئەمات توانی چیتر بەرهەڵەستی دوژمنان بکەین و ئەوانیش بەهەوەسی خۆیان سوکایەتیان پێدەکردین، دوژمنانمان زانیان چۆن دەتوانن دەست بگرن بەسەر هەستی خۆ بەزلزانی ئەڵمانەکاندا و سەشۆڕی دەکەن، پەلەیان نەکرد و پلەبەپلە ئیشی خۆیان ئەنجام دەدا، بەم کارەیان لەڕێگەی ئالیکاری حکومەتە خۆبەدەستەوە داوەکەمانەوە کارەکەیان بۆ ئاسان دەکرا، ئەوان بەبێ ئەوەی ڕقمان بوروژێنن یان هەستیان پێبکەین کاری خۆیان ئەنجام دەدا.

بەم ڕێگەیەش سەرکەوتوان بەرەو مۆرکردنی ئەو ڕێککەوتنامانەیان کێش کردین کە دامان دەڕووتێنێتەوە لەهەموو هێز و توانا و پیاوەتیەك، کردمانیان بەکۆیلەی خۆیان، بەجۆرێك سڕیان کردبووین کە هەندێکمان بڕوایان وابوو پرۆژەی دایڤز ڕووداوێکی جوانە و پەیمان نامەی لۆکارنۆش بە سەرکەوتن دەزانن.

***

فەڕەنسا لەکاتی کۆبوونەوەکانی پێش لەجەنگ و پاشی جەنگیش مەرامە ڕاستەقینەکانی خۆی شاردبۆوە. بەڵام ئەم مەرامانەی لە زستانی ١٩٢٢-١٩٢٣ دا بەڕوونی بەدیارکەوت. ئەوکەسانەی نەختێك ژیرن و بەڕووکەش هەڵناخەڵەتێن ئەوا باش دەزانن کە فەڕەنسا تەنها بۆ دەستکەوتنی چەند ملیار مارکێك و پارچەیەك لە ئەڵمانیا بەشداری جەنگی نەکرد بۆ ماوەی چوارساڵی ڕەبەق، بەڵکو بەهۆی ئەوەی سەرداریتی فەڕەنسا لەو کاتەدا بەدەست جوولەکەکانەوە بوو بۆیە هەموو هەوڵێکیان دەدا لەبۆ بڕینی شادەمارەکانی ئەڵمانیا و پەکخستنی لەهەموو جوڵەیەك.

Scanned by CamScanner

فەڕنسا زۆری حەز لێبوو جەنگەکە بگەیشتیابەتە نێو خاکی ئەڵمانیا و ئەوکاتەی هاوپەیمانان پەلاماری دەدەن و پارچە پارچەی دەکەن، چیتر یەك ئەڵمانیای یەکگرتوو دروست نابێتەوە و لەناوی دەبەن.

گەر وەکو ئەوەی فەڕەنسیەکان هیوایان بۆ دەخواست بەرداشی جەنگ لە ڕۆهر و لەسەر ڕاین و ئالپ بوایە لەبەرامبەر هانۆڤەر و لایبزگ و نۆرمبیرگ و..هتد لەبری ئەوەی چوار ساڵ جەنگی ساتر و چاڵەکان بەردەوام بووایە لە فلاندەر و لەبەرمبەر فرسۆفیا و ڕیگا و کوفنو، ئەوا هاوپەیمانان دووچاری هیچ نەهامەتیەکی گەورە نەدەبوونەوە لە پارچەپارچەکردنی دەمارەکانی ڕایخ ی تازە ئاشنابوو بە فیدڕاڵی. بەڵکو چاکەی مانەوە و بەرگەگرتنی وڵاتەکان لەبەرامبەر نەهامەتیەکانی جەنگدا دەگەڕێتەوە بۆ بەهێزی سوپای ئەڵمانی بەتەنها، هەربۆیە لەم کاتەدا دەتوانین بڵێین کە خوێنی براکانمان لە بەهیچ نەڕژاوە.

ئەوکاتەی لەساڵی ١٩١٨ دا ئەڵمانیا لەناوخۆدا داڕووخا سوپای ئەڵمانیا لەدەرێ زەویەکی زۆری داگیرکردبوو، بۆیە بەرلەهەموو کارێك فەڕەنسا گرنگی دا بە دەرکردنی سوپای ئەڵمانیا بە فەڕەنسا و بەلجیکا، ئەوکاتەی ئەم کارەیان ئەنجام دا، هەناسەکی قوڵیان هەڵکێشا لەبۆ دەستکردن بە هێنانەدی ئامانجە نوێیەکە: دابەشکردنی ڕایخ بۆچەند وڵاتێکی ناوخۆی، بۆیە ئینگلتەرا لەم کاتەدا بەڕوویدا وەستایەوە، چونکە چیتر ئەڵمانیا بە لەمپەر نەما و گەر بیشتوێنرێتەوە ئەوا بەزیانی ئینگلیز دەشکێتەوە، ئەمەش دژبەری خوودی ڕامیارێتی کۆنی بەریتانیایە، چونکە ئەگەر بەتەواوەتی ئەڵمانیا لەناوبچێت ئەوا فەڕەنسا دەبێتە گەورەترین زلهێزی چارنەکراوی ئەورووپا و ئەمەش دژی خواست و بەرنامەکانی ئینگلیزە.

فەڕەنسا بە پێشنیارەکەی بەریتانیا قایل بوو؛ چونکە ناچاربوو، بەڵام کلیمەنسۆ ناخی فەڕەنسای دەربڕی، ئەوکاتەی ڕایگەیاند: " ئاشتی لەڕوانگەی ئێمەوە بەردەوامی جەنگە" ، فەڕەنسیەکان بەوپەڕی توانایانەوە کاریان دەکرد بۆ لاوازکردن و پچڕپچڕکردنی وڵاتی ئەڵمانیا، ئەمەش لەڕێگەی دنەدانی جوداخوازەکان بۆ جیاکردنەوەی ناوچەکانیان لە ئەڵمانیای یەکگرتوو و بەکارهێنانی گوشاری ئابووری.

لەزستانی ١٩٢٢-١٩٢٣ کەسە پاقژەکان هەستیان کرد فەڕەنسا بەردەوام دەبێت لەسەر کارەکەی خۆی گەر بەبەردی بەرگری و پێداگیری ئەڵمانەکان لەناونەبرێت، باش

Scanned by CamScanner

درکیشیان بەوە کردبوو کە، ئەوکاتەی نەتەوەکەمان سواری کەشتی دژە فەرەنسا دەبێت پێشتر پێویستە لایەنگرانی لەفەرەنسا داماڵێبێت، ئەگینا دژایەتی کردنی فەرەنسا کۆتاییەکی نەهامەت ئامێزی هەیە.

لەزیادتر لە وتارێك و بەیان نامەیەکدا بانگەشەی ئەوەم کردووە کە تا فەرەنسا بەم شێوەیە بمێنێتەوە ئەڵمانیاش بەلاوازی دەمێنێتەوە؛ چونکە بەهێزی فەرەنسا بەستراوەتەوە بە لاوازی ئەڵمانیاوە. بەڕاستی گەر من فەرەنسی بومایە هەمان کارم ئەنجام دەدایەوە لەبەرامبەر ئەڵمانیادا. بەڕاستی پشت بەستن بە دامەزراندنی حکومەتێکی فەرەنسی میانڕەو لەڕوانگەی منەوە، تلیاکێکی ڕامیاریە و بۆ دەمارە نەخۆشەکانمان دژبەرانی ئەڵمانیا پێمانی دەفرۆشنەوە، بەتایبەت دوژمنانی ناوخۆیی لە جوولەکە و دیموکراتی خوازان، چونکە هەموو تاکێکی فەرەنسی کلیمەنسۆ یان بوانکارایەکە بۆخۆی، هەرگیز ناکەوینە ژێر کاریگەرییە نەرێنیەکانی هەندێك لە ڕەگەز پەرەستانی داواکار بۆ ناتوندوتیژی، چونکە ئەو دوژمنەی لەپێشماندایە ددانی لەجەستەمان بەنزا و پاڕانەوە ناکاتەوە، بەڵکو پێویستی بەکوتەکە.

ئەوەی دەتوانێت لەفەرەنسامان ڕزگاربکات باسکی بەهێز و هزری ساغمانە، کەی توانیمان فەرەنسا لە هاوپەیمانانی دابماڵین،ئەوکات دەتوانین باسی پێکهێنانی بەرەی دژە فەرەنسا بکەینەوە، هەمدیس لەناوبردنی فەرەنسا هۆکارە بۆ بەدی هێنانی ئامانجە گەورەکەمان: پێویستە پاش لە دەرکێشانی ئەو درکەی ئازاری پشتمان دەدات بەرەو ڕۆژهەڵات بکشێین، لەبۆ دابینکردنی مەودای زیندەیی پێشیاو بۆ کردنی ئەڵمانیا بە دەوڵەتێکی زەبەلاح و هێزێکی جیهانی.

***

لەسەرماوەرزی ١٩٢٢ دا فەرەنسا ئاوزێڵی ڕۆهری داگیرکرد و بەم کارەی توانی پشتی ئەڵمانیا بشکێنێت، بۆئەوەی چیتر هەوڵی خۆبەهێزکردنەوە نەدات، بەڵام ئەمە بەڕاستی دەست پێشخاری بوو لەبۆ زیندووکردنەوەی هەستی نەتەوایەتی ئەڵمانەکان و بەهۆش هاتنەوە لەبەرامبەر ئەڵمانیادا، سەرباری ئەوەی ئەم داگیرکردنە بووە هۆی وروژاندنی ڕقی بەریتانیا ، حکومەت و خەڵکەمەشی؟ چونکە ئەم ناوچەیە دەوڵەمەندە بە خەڵووز و ئاسن، دەستکرتنی فەرەنسیەکان بەسەر ڕووهەردا مانای تەواو بەهێزبوونی فەرەنسیەکانە لە ئەورووپا و دەرکەوتنیان وەکو هێزی پلەیەك، لەڕووی

Scanned by CamScanner

ڕامیاری و سەربازی و ئابوریشەوە. بەم هەنگاوەی توانای دژبەری کردنی بەزیتانیای بۆ ئەرەخسێت. جا لەهەر بوارێکدا خۆی بیەوێت. ڕۆژنامەیەکی نیوچە فەرمی بەریتانی نوسیبووی: داگیرکردنی ڕۆهر لەلایەن فەڕەنساوە بووە هۆی لەدەستدانی هەموو دەستکەوتەکانی بەریتانیا.

ئەم دەستپێشخارییەی فەڕەنسا کاردانەوەی خراپی هەبوو لە ئیتالیا و هەرێمە یەکگرتوەکانی ئەمریکاشدا. ئەمەش بووە هۆی ئەوەی ئەو دەوڵەتانەی تادوێنێ پشتیوانی بوون ئەمڕۆ بەگومانن لێی. ئەگەر هاوپەیمانانی دوێنێ نەبنە دوژمنی سبەی ، وەك ئەوەی لەجەنگی دووەمی بەلقاندا ڕوویدا، ئەوا مانای نەبوونی کەسێکی ژیرە لەوڵاتەکەماندا، لەهاوشێوەی ئەنوەر پاشا، کە بزانێت ناکۆکیەکان بقۆزێتەوە و دەوڵەتانی دژی بەیەکدا بدات.

ئەوکاتەی فەڕنسیەکان دەستیان بەسەر ڕووهەردا گرت، هەمووان لەدەستەڵاتی ئەڵمانیایان دەنواڕی، نیشتمان پەروەران هەستیان دەکرد ئەمە کاتێکی هەستیارە بۆ ئەڵمان، هەموو شتێك پەیوەستە بەو چەشنە بڕیارەی کە ئەم حکومەتە دەری دەکات. هیچ گومان لەوەدا نەبوو ، ئەم دەست پێشخارییە فەڕەنسیە دژە پەیمان نامەی ئاشتی ڤەرسای بوو، بووەهۆی تورەکردنی هاوڵاتیانی بەریتانی و ئیتالی، حکومەتی لەندەن لەکۆبوونەوەی گشتی ئەنجومەنی گشتیدا ڕایگەیاند: حکومەتی فەڕەنسا ڕێزی هاوپەیمانانی ناگرێت و بەرژەوەندیەکانیان لەپێش چاو ناگرێت، لەڕێگەی داگیرکردنی کانە کانی ئەڵمانی خواروو.

دەبوو لەم کاتەدا حکومەتەکەمان ئەم ململانێیە بقۆزێتەوەو دووبەرەکی بخاتە ڕیزی هاوپەیمانانی دێنی وە، بەڕاستی مەترسیەکانی فەڕنسای پاش داگیرکردنی ئەڵمانیای تێکەیاندبان. دەبوو داگیرکردنی ڕووهەر هاوشێوەی مۆسکۆ و ناپلیۆن بخاتەڕوو، ئەمەش لەڕێگەی هەستی نیشتمانپەروەرییەوە کە ئەم چەڵماسیەی فەرەنسا وروژاندی.

نەدەتوانرا لەڕێگەی بەکارهێنانی هێزی سەربازی یان وتوێژیشەوە ڕێگە لەفەڕنسا بگرێت لەوەی ڕۆهر داگیر نەکات، وتوویژ لەم کاتەدا هیچ کەڵکی نەبوو؟ چونکە ئەو ئەڵمانیانەی بۆ وتوویژ دەچوون پشت ئەستوور نەبوون بەهیچ، واتە هێزیان لەپشت نەبووە، ئەمەش ئەوەی دەگەیاند هیچ هەنگاوێك نییە بۆ ڕزگارکردنی ڕووهر تەنها پاکژکردنەوەی ناوخۆی وڵات نەبێت لەدەست ناپاکان و تا ئەم کاتەش شڕی لێدە و

Scanned by CamScanner

برۆ لەگەڵ سوپای فەرەنسادا دەکرێت بۆ نیگەران کردنیان و تێکدانی کارەکانیان، بەبێ ئەوەی ئەم چەشنە هەنگاوانە ڕاستە مەترسی بخاتە سەر پارچە ئازادەکانی ئەڵمانیا. لەم کاتەشدا پێویستمان بە بەدەست هێنانی لایەنگیری و سۆزی ئیتالی و ئینگلیزەکانیشە.

بەڵام چی دەڵێیت، لەکاتێکدا حکومەتەکەی کونوی ڕاوێژکار ڕامیارێتیەکی دیکەی گرتەبەر!

ئەم ڕاوێژکارە بلیمەتە بڕیاری دا لەبەرئەوەی فەرەنسا بۆ دەستگرتن بەسەر کانەکانی ناوچەکەدا هێرشی ئەم ناوچەیەی کردووەو دەستی بەسەرداگرتووە لەبەرژەوەندی خۆی، بۆیە ئەگەر کرێکارەکان مان بگرن، ئەوکات فەرەنسا بەدەستی بەتاڵەوە ناچاردەبێت بکشێتەوە، بۆئەمەش بڕیاری دروستکردنی (بەرەی نیشتمانی)دا، کەلەخۆگرتەی هەموو هێز و بەرەکانی نێو وڵاتی ئەڵمانیابوو، ئەم کارەی هەڵێکی گەورەی بەخشیە مارکسی و جووەکان کە گیرفانی خۆیان لە قاسەکانی دەوڵەت بەبیانووی بەشدارێتی کارای ئەم کارە پڕبکەن، ئەم بەرەیە لەخۆگرتەی سەرجەم زۆربڵێی و فێڵبازە نێودەوڵەتیەکان و دوژمنانی ناوخۆیی بوو، بەک کارەی کونو توانی (یەکێتی نیشتمانی)بهێنێتە ئاراوە بۆ دژبەری کردنی فەرەنسیەکان، بەڵام ئەمە بەرئەنجامەکەی هیچ بوو، چونکە نەبووە هۆی لاوازکردنی فەرەنسیەکان. ئێمەی نیشتمان پەروەری سۆسیالیستی دژی بەرەی نیشتمانی بووین و گاڵتەشمان بە یەکێتی نیشتمانی دەهات، دوا ئەنجامەکانی ئەم هەنگاوە ئەوەبوو کە ئێمە پێشبینیمان کردبوو.

بەچەند هەفتەیەک پاش لەکانگرتن نیشتمان پەروەرە ڕاستەقینەکان بڕیاری بەکارهێنانی چەکیان دا لەناوچەی ڕوورەدژبە سووپای فەرەنسی، بۆیە داوای هاوکاریان لەکرێکاران کرد، بۆئەوەی بێنە پاڵیان دژبەر فەرەنسیەکان، ئەم هەنگاوە بووەهۆی کۆکردنەوەی ژمارەیەکی زۆری کرێکاری دڵسۆز و دروستکردنی تیمی تیرهاوێژانی بەهێز. بەڵام مارکسیەکان لەڕێگەی کشانەوە لەبەرەی نیشتمانی وەڵامی داخوازی نیشتمان پەروەرانیان دایەوە، زۆری نەبرد ئەمە بە قازانجی فەرەنسا شکایەوە. پاش لەوەی مارکسی و جووەکان گیرفانیان پڕکرد بۆی دەرچوون و دەستیان لەهەموو بەڵێن و ئاکارێکی نیشتمانی هەڵگرت.

Scanned by CamScanner

بەر لەوەی تیرهاوێژە ئازادی خوازەکان بتوانن خۆیان بسەلمێنن بەرەی نیشتمانی هەڵوەشایەوە و دواتریش بەپێی خواستی فەڕەنسیەکان لەناوچە کشانەوە، ئەم جۆرە ناپاکیە بووە هۆی کردنەوەی چاوی چەندان ملیۆن ئەڵمانی خەواڵوو، لەسەر گرنگی و ڕاست و دروستی بەرنامەکانی بزوتنەوەی نیشمان پەروەری سۆسیالیستی و ئامانجە نەتەوەییە مومبارەکەکانی، زانیان کە ڕزگاربوونی ئەڵمانیا لەدەست بێگانەکان و ڕاوانکردنی سنورەکانی بەندە بە تواناکانی ئەم بزوتنەوەیە و گەشەکردنی بەرنامە ڕەگەز پەرەستەکانی.

لێرەدا هیچ کاتی ئەوەمان نییە ڕووداوەکانی پێش لە ٨ ی خەڵوەزەری ١٩٢٣ باس بکەین، کەبەهۆیەوە پارتەکەمان هەڵوەشایەوەو سەرکردە و ئەندامە باڵاکانی خرنە کونجی زیندانەوە، بەڵام لێرەوە دان بەوەدا ئەنێم ئەوەی ئەنجاممان دا بەمەبەستی چێژوەرگرتن نەبووە لەدەستەڵات، وەك چۆن دژبەرانی لقینەکەمان دەیان گووت، ڕووداوەکانی ٨ ی خەڵوەزەری ١٩٢٣ دەربڕی ناخی ملیۆنان ئەڵمانی ڕەسەن بوو، لێرەوە کورتەیەك لەو وتارەم دەخەمە ڕووکە لەدوا ڕۆژی دادگایی کردنی سەرانی پارتمانماندا بەدادوەرەکەم گووت:

" ئێوەی دادوەرانی ئەم وڵاتە دەستەڵاتی ئەوەتان پێدراوە تاوانبارمان بکەن بەو ئەوکارانی کە ئەنجاممان دان، بەڵام خوودی دیرۆك کە هەناوم پیشان دەدات ئەم بڕیارەتان دەهاڕێت، هەموومان بێبەری دەکات لەتاوانێك کەئێمە نەمان کردووە".

سەبارەت بە هەڵوێستی پارت و ڕێکخراوەکان لەهەمبەرمان لەپایزی ١٩٢٣ و لەکاتی دادگایی کرنماندا، ئەوا من بە ئیسپەنجێك دەیانسڕمەوە و ئامەوێت هەمدیس برینەکانم بکولێنمەوە، چوونکە من بڕوام بەوەهەیە کە ئەوانەی تا دوێنێ دژبەری ئێمە بوون، هەموویان، بەم نزیکانە پەژیوان دەبنەوە لەو هەنگاوانەی پێشتر گرتبویانە بەر بۆ دژایەتی کردنی ئێمە و نەتەوەی ئەڵمانی، ڕێزمان لێدەگرنەوە، چونکە بۆیان ڕوون دەبێتەوە ئەوکارەی ئێمە ئەنجاممان دا و لەڕێگەیدا چەندان کەس بوونە قوربانی، بۆ خزمەتکردنی خۆمان نەبووە، بەڵکو بۆ خزمەتکردنی هەموو هاوڵاتیانی نەتەوەی ئەڵمانی و ئەڵمانیا نشین بووە، بۆ ئەوەی لەناونەچێ.

کۆتایی

Scanned by CamScanner